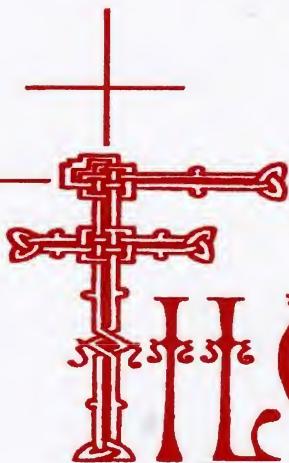

„RUGĂȚI-VĂ

NE ÎNCETĂȚI.”

ÎNLOCALITĂȚI

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂRSIRII

8

FILOCALIA

Volumul 8

*2013 - „Anul comemorativ Dumitru Stăniloae
în şcolile de teologie din Patriarhia Română”*

FILOCALIA

**sau culegere din scrierile Sfinților Părinți
care arată cum se poate omul curăți,
lumina și desăvârși**

Volumul 8

**Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE**

**TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE**

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI - 2013**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată

cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși / trad. din

grecește, introd. și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae ;

tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române.

- București : Editura Institutului Biblic

și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008-

vol.

ISBN 978-606-12-0332-1

Vol. 8. - 2013. - ISBN 978-973-616-261-9

I. Stăniloae, Dumitru (ed. șt.)

II. Daniel, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (pref.)

248.1

276

821.14'02-97=135.1(082)

© 2013

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

ISBN 978-973-616-261-9

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul al VIII-lea din *Filocalia* română, un volum deosebit prin modul în care Părintele Stăniloae l-a alcătuit, este dedicat aproape în întregime învățaturii despre rugăciune, așa cum s-a păstrat ea în tradiția ortodoxă. Prima parte a acestui adevărat manual patristic de rugăciune, care este și cea mai întinsă, cuprinde o serie de lucrări de sinteză ale unor autori din perioada bizantină târzie (secolele XIV-XV), și anume Calist și Ignatie Xanthopol, Calist Patriarhul, Calist Angelicude, Calist Catafygiotul, Maxim Cavso-calivitul, Grigorie al Tesalonicului, la care se adaugă și o metodă a practicării rugăciunii atribuită Sfântului Simeon Noul Teolog (secolele X-XI). În cuprinsul acestor texte patristice sunt expuse detalii importante, vrednice de luat aminte pentru cel care vrea să se desăvârșească în practica rugăciunii. Ele sunt de ajutor pentru nevoitorii aflați în mănăstiri sau în sihăstrie, dar le sunt folositoare și credincioșilor care râvnesc la o viață duhovnicească mai înaltă. În acest sens, un loc important în iconomia volumului îl constituie prezentarea unor metode (unele chiar sistematice), pentru practicarea *rugăciunii lui Iisus*, pe care o întâlnim și sub numele de *rugăciunea inimii* sau *a minții*. De regulă, traseul nevoitorului consemnat în aceste „metode” este unul destul de complex, nelimitându-se numai la exercițiul propriu-zis al rugăciunii, ci se înfățișează, prin sentințe sau expuneri concise, diferite stări sau trepte ale vieții duhovnicești, de la

despătimirea de patimile egoiste și până la unirea prin har cu Dumnezeu. Exemplul cel mai convingător este *Metoda* lui Calist și Ignatie, în care autorii țin să înfățișeze viața duhovnicească într-un permanent suș, susținut prin rugăciune neîncetată.

Alte scrieri din acest volum sunt mai scurte și centrate exclusiv pe atenția nevoitorului în timpul rugăciunii, așa cum este *Metoda* Sfântului Simeon Noul Teolog, care învață renunțarea treptată la rugăciunea însoțită de gânduri și de imagini, ple-dând pentru o rugăciunea „curată”. Astfel, prin *trezvie*, mintea trebuie să păzească inima în timpul rugăciunii și să se întoarcă neîncetat înăuntrul ei, iar de acolo să-și înalțe cererile către Domnul. În textul *Din viața Sfântului Maxim Căvsocalivitul* este înfățișată experiența rugăciunii contemplative, dobândită de Cuviosul Maxim din Muntele Athos, prin mijlocirea Maicii Domnului.

A doua parte a volumului de față este formată dintr-un eseu al Pr. Prof. Dumitru Stăniloae intitulat: „*Din istoria isihasmului românesc*”, la care adaugă o serie de scurte texte exemplificatoare ale unor Părinți filocalici mai noi din spațiul românesc, cum ar fi: Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana Mărului, Sfântul Cuvios Gheorghe de la Cernica, Sfântul Cuvios Iosif, duhovnicul Mănăstirii Văratec, schimonahul Gheorghe, un părinte necunoscut (identificat de părintele Cleopa de la Sihăstria cu nepotul starețului Neonil de la Neamț). Ideea eseului Părintelui Stăniloae este aceea a unei veritabile continuități isihaste între spațiul ortodox bizantin și cel al Ortodoxiei românești, idee pentru care pledează implicit textele culese din Părinții isihăști români.

Scrierile conținute în acest volum al *Filocaliei* au jucat de-a lungul timpului un rol deosebit de însemnat în viața duhovnicească a monahilor din tot spațiul ortodox. De asemenea, în spațiul românesc ele s-au bucurat de o largă apreciere chiar și în rândul credincioșilor mireni, datorită tălmăcirii și tâlcuirilor la care a ostentit vrednicul de pomenire Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. Bindecuvântăm publicarea acestui volum al *Filocaliei*, într-o ediție nouă, oferindu-l ca pe un dar de mare preț tuturor credincioșilor iubitori de rugăciune și de creștere duhovnicească.

† DANIEL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

INTRODUCERE

1. Autorii scrierii și legătura ei cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist

Despre Ignatie, al doilea autor al acestei scrieri, nu se știe nimic afară de ceea ce spune Simeon al Tesalonicului: că era din Constantinopol, împreună cu Calist, și s-a nevoit împreună cu acesta în viața monahală.

Despre celălalt autor, Simeon al Tesalonicului scrie în plus că a fost și patriarh al Constantinopolului. „În chip deosebit au scris despre aceasta (despre Rugăciunea lui Iisus) în zilele noastre, în Duh, ca fiind și ei în Dumnezeu, de Dumnezeu cuvântători, de Dumnezeu și de Hristos purtători și cu adevărat îndumnezeiți, cel într-o sfinți părintele nostru Calist, care a fost și patriarhul de la Dumnezeu al capitalei Noua Romă, și împreună cugetătorul și nevoitorul cu el, Cuviosul Ignatie. Ei au înfățișat în cartea alcătuită de ei, în chip duhovnicesc și într-o gândire foarte înaltă, în numărul plin de 100 de capete, deplina cunoștință despre aceasta”¹.

Pe baza afirmației lui Simeon Tesalonicianul, că acești autori au scris în zilele lui, dat fiind că el a murit la 1430 ca mitropolit al Tesalonicului (în noaptea în care au ocupat turcii acest oraș), s-a dedus, pe drept cuvânt, că el vorbește nu de Calist I, care a fost patriarh în Constantinopol între 1350 și 1353 și între

---

1. *Împotriva tuturor ereziilor*, cap. 296, în: PG 155, 542.

1355 și 1363, cum presupune Nicodim Aghioritul în prefata la această scriere, ci de Calist al II-lea, care a fost patriarh în 1397, vreme de 7 luni².

Despre acest Calist se știe sigur că a fost călugăr în Mănăstirea Xanthopol din Sfântul Munte, una dintre mănăstirile vecine cu Mănăstirea Pantocrator, dar tot așa de sigur e că a viețuit și în Mănăstirea Xanthopol din Constantinopol. Numele de Xanthopol îl are din faptul că a trăit în mănăstirile cu acest nume, și nu din faptul că s-ar fi născut din familia Xanthopol din Constantinopol, căci în acest caz ar fi trebuit să fie dat de Simeon Tesaloniceanul ca frate de sânge cu Ignatie, ceea ce nu se întâmplă³. Mănăstirea Xanthopol din Galata (Constantinopol) era, poate, într-o legătură cu Mănăstirea Xanthopol din Sfântul Munte⁴. În anul 1431 se vorbește în Mănăstirea Xanthopol din Galata de Sfinții Xanthopoli⁵. Ziua Sfântului Calist se prăznuiește de către Biserica greacă în 22 noiembrie.

Sub numele lui Calist Patriarhul, în *Filocalia* greacă mai sunt inserate încă două scrieri: una intitulată *Despre rugăciune*, în 14 capete, și alta, la fel, cu capetele enumerate în continuare, până la 83. Ultima n-a fost

---

2. Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Litteratur im byzantinischen Reich*, München, 1959, pp. 784, 774; A. M. Ammann S. J., *Die Gotteschau im palamitischen Hesychasmus*, Würzburg, 1938, pp. 8, 13.

3. A. M. Ammann, *Die Gotteschau...*, p. 13. A se vedea și V. Grumel, „Note sur Callist Xanthopol”, în: *Revue des études byzantines*, 1960, pp. 199-204.

4. Cf. Μέγας Συναξαριστής nov.-dec., Atena, 1895, p. 482, n. 1; după Ammann, *Die Gotteschau...*, p. 13.

5. G. Mercati, „Notizie di Procoro e Demetrio Cidone”, în: *Studi e testi*, 56, Città del Vaticano, 1931, p. 473.

publicată în prima ediție a *Filocaliei* grecești, ci numai în a doua și a treia⁶.

A. M. Ammann recunoaște ca justă această atribuire. *Filocalia* greacă, în edițiile a II-a și a III-a, numește scrierea din urmă *Capetele ce lipsesc* (din prima ediție) și le numără de la cap. 15 înainte. A. M. Ammann spune că în ediția a II-a din Atena capetele scrierii *Despre rugăciune* au fost adăugate în întregime⁷. Dar se pare că cele 14 capete din prima scriere reprezintă fragmentul unei alte scrieri a lui Calist. Cel puțin așa rezultă dintr-un manuscris românesc, nr. 500, din Mănăstirea Văratec, scris de stareța Nazaria la 1811, la îndemnul duhovnicului Iosif, cuprinzând 186 de file. În acest manuscris, numit *Raiul*, capetele încep nu cu nr. 15 (ca în *Filocalia* greacă), ci cu nr. 1, cuprinzând în total 80 de capete⁸.

---

6. Ediția I (într-un volum) a fost publicată la Veneția în 1792, ed. a II-a (în două volume), la Atena în 1893, ed. a III-a (în cinci volume), tot la Atena, între anii 1957 și 1963. Scrierea mai extinsă, *Despre rugăciune*, e publicată în ed. a II-a, în vol. II, pp. 412-459; în ed. a III-a, în vol. IV, pp. 299-367.

7. *Die Gotteschau...*, p. 14, n. 2.

8. Iată numerotarea paralelă din *Filocalia* greacă și manuscrisul de la Văratec:

<i>Filocalia</i> greacă.	Văratec
15	1
1-20	2-5
21	6
1-45	7-30
45 al. 2	31
1-55	32-40
55 al. 2	41
55 al. 3	42
55 al. 4	43
55 al. 5	44

Tot în ms. 50 de la Văratec scrierea *Raiul* se numește „Cartea a treia a patriarhului Calist”. Pe de altă parte, în mai multe manuscrise românești din Biblioteca Academiei Române scrierea *Metoda* sau *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie e dată ca având autor numai pe patriarhul Calist, sau pe Calist Xanthopol⁹. Și iarăși, pe de altă parte, alte manuscrise din aceea bibliotecă dau sub numele lui Calist și Ignatie Xanthopol și scrierea *Raiul*¹⁰.

De aici s-ar putea deduce că scrierea *Metoda* e mai mult a lui Calist; poate că Ignatie îi va fi dat numai vre-un ajutor la strângerea citatelor din Părinții anteriori.

În felul acesta s-ar explica, poate, faptul că scrierea *Raiul* e dată ca a treia carte a Sfântului Calist. Prima ar fi *Metoda*, dată în unele manuscrise sub

---

56	45
56 al. 2	46
56 al. 3	47
56 al. 4	48
1-62	49-54
62 (Farisee)	55
1-82	56-77
83 al. 2	78
83 al. 3	79
83 al. 4	80

9. Astfel, ms. 1922 cuprinde această sută sub numele lui Calist Xanthopol, f. 3 r.-107 r. Manuscrisul 1474 cuprinde mai multe capete din aceeași sută, tot sub numele Sfântului Calist (f. 2 r.-23 v.; cap. 35, 29), apoi întreaga sută (f. 23 r.-275 r.). Sunt însă în această bibliotecă și unele manuscrise în care *Cele o sută de capete* sunt atribuite lui Calist și Ignatie (703, 1409, 1889, 2635, 2799, 2890, 3101, 3457, 3546).

10. Manuscrisele 1981, 2890. În orice caz, ar fi necesară o cercetare mai cu răgaz a tuturor manuscriselor care cuprind scrierile lui Calist (și Ignatie).

numele lui Calist și Ignatie Xanthopol, iar a doua, *Cele 14 Capete despre rugăciune*, din care au mai putut face parte și alte capete, date sub diferite nume de conținuturi în unele manuscrise din Biblioteca Academiei Române¹¹.

Tot din faptul că *Metoda* este în mod precumpănitor o scriere a lui Calist (prima carte), s-ar explica de ce această scriere se numește și ea, uneori, *Rai*, deși e dată sub numele lui Calist și Ignatie și deși numele de *Rai* se dă în textul altor manuscrise numai celei de a treia scrieri, care e dată ca fiind numai a lui Calist¹².

În orice caz, elucidarea acestei chestiuni cere o cercetare amănunțită a manuscriselor grecești din diferite biblioteci.

Din notele date până aici se vede cât de des s-au copiat scrierile lui Calist în românește; și n-am dat decât o parte din manuscrisele românești care le cuprind și care datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Mai e de remarcat că adeseori scrierile patriarhului Calist, inclusiv cea de sub numele lui Calist și Ignatie, se află în aceleași manuscrise cu cele ale

---

11. Dăm manuscrisele în care se află capete de ale lui Calist, se pare deosebite de cele 14 și cele 80 (sau 83) *Despre rugăciune* și de cele 100 (ale lui Calist și Ignatie); menționăm: *Chip al luării-aminte și al rugăciunii* (ms. Acad. 486, 1076, 3790, 3543, 179, 4716, 3547; Neamț, ms. 29, 39, 44, 49). Apoi: Calist Patriarhul, *Capete pentru viața de obște* (Bibl. Acad. Rom., ms. 3548, f. 278 r.-295 r.); același, *Pentru ascultare* (Bibl. Acad. Rom., ms. 3548, f. 278 r.-295 r.); Calist Xanthopol, *Mărturisirea păcatelor* (Bibl. Acad. Rom., ms. 2519, f. r.-7 r. 2647, f. 46 r.-59 r.).

12. Așa se numește scrierea *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie Xanthopol, în ms. 24, 44, 73 din Biblioteca Mănăstirii Neamț sau în ms. 2890 din Bibl. Acad. Rom.

Sfântului Grigorie Sinaitul. Se pare că scrierile acestor doi autori, împreună cu *Scara* lui Ioan Scărarul, erau cele mai citite de călugării români.

În manuscrisul nr. 1922 din Biblioteca Academiei Române, în care după *Cele o sută de capete* ale lui Calist Xanthopol (f. 3–108) urmează opera lui Grigorie Sinaitul (f. 108 r.–264 r.) cu un „Cuvânt înainte” al lui Vasile de la Poiana Mărului (f. 108 r.–118 r.) și o parte din opera lui Petru Damaschinul (f. 265 r.–283 r.), se scrie pe dosul copertei din față: „Această carte ce se numește Filocalie este învățătoare pentru a minții rugăciune și are multe învățături posnicești”. Manuscrisul era considerat deci ca cuprinzând în esență tot ce-i trebuie unui monah în urcușul lui duhovnicesc.

Dar socotim că și motivele interne pledează pentru identitatea autorului *Metodei* lui Calist și Ignatie cu autorul celorlalte scrieri: patriarhul Calist.

Pentru a vedea aceasta, dăm mai întâi pe scurt conținutul *Metodei*, cunoscută ca a lui Calist și Ignatie Xanthopol, și apoi pe al celorlalte două scrieri ale patriarhului Calist publicate în acest volum, cu apropierea și deosebirile dintre ele.

2. Conținutul *Metodei* lui Calist și Ignatie Xanthopol și legătura lui cu conținutul celorlalte două scrieri ale lui Calist

Dacă toate scrierile cuprinse în *Filocalia* greacă și aproape toate scrierile duhovnicești ale Răsăritului ortodox înfățișează în sentințe sau în expuneri mai continue diferitele momente, stări sau trepte ale vieții duhovnicești într-o formă nesistematică, *Metoda* lui

Calist și Ignatie vrea să expună întreg urcușul acestei vieți în forma în care se împlinește de fapt. În privința aceasta, numai Scara lui Ioan Scărarul i se aseamănă. Poate aceasta i-a și servit de model. E drept că nu totdeauna capetele cărții acesteia se succed în mod riguros după treptele urcușului duhovnicesc. Aceasta pentru că nici acest urcuș nu are succesiunea strictă pe care o cere ideea noastră de înșiruire sistematică. În viață, chiar în viața cea duhovnicească, apar anticipat și pentru momente mai scurte stări și trepte care se vor înstăpâni deplin în suflet de-abia în faze mai înalte ale ei; sau în fazele mai înalte revin pentru momente mai scurte unele umbre, trepte și stări, care s-ar putea socoti de cei ce privesc lucrurile prea schematic că au fost definitiv depășite. Autorii scrierii de față țin, cu o anumită libertate, seama în expunerea lor de această dezvoltare nu prea simplă a vieții duhovnicești. Dar, în general, în scrierea lor se observă cu destulă claritate firul suitor al acestei vieți.

O altă caracteristică a acestei scrieri este că e alcătuită aproape exclusiv din texte ale Părinților mai vechi. Autorii dau de la ei aproape în fiecare cap numai câteva rânduri de introducere și câteva de încheiere. Dar textele din fiecare cap și din toată scrierea sunt atât de bine alese și așezate într-o înșirare atât de consecventă, că fiecare cap și toate la un loc se prezintă ca un întreg bine încheiat și într-un suiuș organic.

Dar, adeseori, chiar printre textele citate sunt observații personale care scot la iveală înțelesuri adânci din ele, poate pentru prima dată. Ba, câteva teme din capetele dinspre sfârșit sunt expuse cu cuvinte aproape exclusiv proprii autorilor, punând în

lumină asemenea înțelesuri surprinzător de adânci și de noi. Așa e, de pildă, cap. 92, despre importanța împărtășirii dese cu Trupul și Sângele Domnului.

Deosebit de accentuat și de luminos e descrisă preschimbarea firii umane prin îndumnezeirea produsă de Rugăciunea lui Iisus, însoțită de căldura iubirii față de El. Intimitatea ce se înfăptuiește între firea umană și lucrarea dumnezeiască este descrisă în termeni capabili să redea toată realitatea subtilă a acestei unități. A se vedea în acest sens cap. 90: „Despre credință, nădejde și iubire”, unde se spune între altele: „Semnele schimbării (produse de căldura iubirii lui Dumnezeu) sunt că fața omului devine plină de căldură, plină de bucurie, trupul lui se încălzește, frica și sfiala se depărtează de la el și își iese din sine... Moartea înfricoșătoare o socotește ca bucurie”.

O altă caracteristică a scrierii este că, în tot acest fir suitor al vieții duhovnicești, ea lasă să se observe prezența permanentă și de prim rang a rugăciunii lui Iisus. De aceea autorii ei reiau vorbirea despre această rugăciune în foarte multe rânduri, la toate nivelele la care ajunge viața duhovnicească. Dar întrucât, după ei, rugăciunea aceasta nu se poate săvârși ca o metodă formală, făcând abstracție de piedicile pe care i le opun diferitele patimi, închipuiri și amintiri care ispitesc pe om spre plăceri trupești și-l leagă de lucrurile și de împrejurările care le pot satisface, autorii (sau autorul) își îndreaptă adeseori, după descrierea felului în care trebuie să se facă rugăciunea, atenția spre metodele prin care omul se poate feri, se poate curăți de patimi și poate dezvolta în sine virtuțile sau pornirile spre bine, care sfârșesc în nepătimire.

Pe aceasta autorii o leagă strâns de iubire, de îndumnezeire, de vederea luminii dumnezeiești.

În general „liniștea” pe care trebuie să o dobândească omul duhovnicesc este un proces dinamic, deși liniștit din alt punct de vedere, e o creștere în blândețe, în smerenie, dar și în fericirea iubirii, o tensiune continuă spre Dumnezeu, supremul izvor de iubire, care nu e lipsită de momentele dramatice ale pocăinței pentru păcatele cele mai subțiri, pe care, cu cât omul e mai progresat duhovnicește, cu atât le sesizează mai mult în sine, producându-i o ascuțită întristare. Și tot acest urcuș sfârșește în „odihna” în iubirea lui Dumnezeu, care nici ea nu e încremenire, ci o lărgire neconținută a ființei umane pentru primirea și iradierea acestei iubiri.

Foarte puternic este pusă în lumină, în urcușul omului duhovnicesc și în starea lui îndumnezeită, plină de forța iradierii, lucrarea Sfântului Duh. Toată viața cea nouă, plină de văpaia iubirii lui Dumnezeu, se datorează Sfântului Duh. Mai rar o scriere ca aceasta, în care lucrarea Duhului Sfânt să fie așa de accentuată.

Desigur, aceasta nu înseamnă că atenția acordată Domnului Iisus Hristos trece pe al doilea plan, cum crede Ammann. Pomenirea neîncetată a numelui lui Iisus, cu simțirea fierbinte a iubirii Lui, a dulceții prezenței Lui, este puterea esențială care conduce pe om în tot urcușul lui spre unirea cu Dumnezeu și spre desăvârșirea proprie. Această putere stă la baza întregului său efort de curățire de patimi, de înaintare spre nepătimire, spre simțirea tot mai adâncă a lui Dumnezeu și spre unirea cu El în însăși persoana Domnului Iisus Hristos. Dacă nu se

încurajează închipuirea lui Hristos cu rănilor Lui sângărânde, ca în mistica feminină catolică, este pentru că Hristos, Cel cu Care omul duhovnicesc sporește legătura neîncetată, este Hristos Cel înviat, Cel devenit străveziu în lumină, Cel care e simțit în primul rând ca subiect - focar de iubire, sălășluit înlăuntrul inimii, nu Hristos al amintirii în starea de răstignire pe cruce, Hristos care nu e, propriu-zis, real prezent, ci mai curând doar amintit. Hristos din scrierile duhovnicești ale Răsăritului este Hristos real prezent și transparent în inimă, Hristos din Care, de aceea, iradiază puterea în toată ființa umană, dar o putere care e simțită că e din El ca subiect plin de o iubire nesfârșită.

Reproșul lui Ammann, din acest punct de vedere, pornește din neînțelegerea spiritualității răsăritene, care nu rămâne la sentimentalismul susținut mai mult de amintire și lipsit de puterea de înduhovnicire a omului, care iradiază din Hristos Cel prezent¹³.

Desigur, aceasta stă în legătură și cu altă considerare a esenței operei mântuitoare a lui Hristos: în învățătura Părinților. Hristos nu ne-a mântuit prin plata unei echivalențe juridice pe cruce, pentru care trebuie să-l fim mereu recunoscători cu amintirea, privind la această răstignire a Lui pe cruce, cum însuși Ammann declară, ci ne mântuiește prin legătura reală, continuă, pe care o avem cu Hristos Cel înviat, desigur și pentru faptul că a primit răstignirea.

Și numai pentru faptul că Hristos e simțit prezent în starea Lui înviată, pnevmatizată, transparentă și iradiantă de putere, tot urcușul duhovnicesc duce pe om spre pnevmatizare asemănătoare cu a Lui,

---

13. A. M. Ammann, *Die Gotteschau...*, p. 40.

care pregătește deplina stare de pnevmatizare și transparență în lumină a omului înduhovnicit, în viața viitoare.

Dar dacă *Cele o sută de capete* descriu mai mult înfrânările și virtuțile celui ce voiește să ajungă la unirea cu Dumnezeu și la vederea Lui sufletească (am zice faza de curățire, sau făptuitoare), cele 14 *Capete despre rugăciune* ce urmează după ele descriu treapta mai înaltă a rugăciunii, iar cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii *Raiul*, sau *Despre rai* descriu aproape exclusiv culmea duhovnicească a unirii cu Dumnezeu, la care a ajuns cel ce s-a străduit să tindă spre ea. Cum va zice Vasile de la Poiana Mărului mai târziu, aici ea descrie „rugăciunea văzătoare”, spre deosebire de „rugăciunea minții”, produs al efortului omenesc. Desigur că și scrierea din urmă acordă un mare loc rugăciunii, pentru că numai rugăciunea introduce nemijlocit la unirea cu Dumnezeu, sau la vederea Lui. Dar cel mai mult ea se ocupă cu „vederea” lui Dumnezeu, care e mai presus și de rugăciune. De aceea, ea se ocupă tot așa de mult, ba chiar mai mult, cu lucrarea Duhului Sfânt, căci starea de rugăciune culminantă și de unire supremă cu Dumnezeu e o stare în care lucrarea Duhului Sfânt a devenit oarecum exclusivă. Starea de unire cu Dumnezeu fiind, propriu-zis, o stare de totală iubire, autorul acordă mai multe capete descrierii iubirii de Dumnezeu. Astfel, temele scrierii a treia a lui Calist se pot socoti acestea patru: rugăciunea, vederea lui Dumnezeu, iubirea Lui, lucrarea Duhului Sfânt.

Dar temele acestea apar într-o măsură mai puțin accentuată încă în *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie. Afirmția că numai în Duhul Sfânt ne

putem ruga lui Iisus formează conținutul capetelor 12-13, 50. Despre trebuința Duhului Sfânt pentru cei ce voiesc să urce spre Dumnezeu se vorbește în cap. 6, ba în acest cap și în cap. 4 se afirmă chiar că toată strădania vieții adevărate a celui credincios este să redescopere harul Duhului Sfânt primit la Botez, dar acoperit de patimi. Despre vederea mai presus de minte a lui Dumnezeu se vorbește în cap. 70, despre iubire, în cap. 81.

Amândouă scrierile se resimt, prin marele rol acordat Sfântului Duh și iubirii, de influența Sfântului Simeon Noul Teolog. Viața isihaiștilor își descoperă, în aceste scrieri, fața ei de viață în Duhul Sfânt.

S-ar putea spune că *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie se deosebesc de cea de a doua scriere nu numai prin faptul că cea dintâi descrie urcușul spre Dumnezeu, pe când a doua descrie vârful acestui urcuș, ci și prin faptul că cea dintâi dă o largă întemeiere, în scrisul Părinților duhovnicești anteriori, a stării de unire cu Dumnezeu, descrisă în cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii *Raiul*.

Dar cele două scrieri sunt preocupate de aceeași culme duhovnicească pe care cea dintâi o descrie ca țintă de atins, iar cea de a doua, ca țintă atinsă.

Înrudirea celor două scrieri se face simțită și în unii termeni proprii și caracteristici ambelor scrieri. De exemplu, termenul „ἀείβλυτα = pururea izvorător”, aflat în *Cele o sută de capete* (cap. 75), se află și în cele 80 (sau 83) de capete ale scrierii *Raiul* (cap. 22, 43). Preocuparea scrierii *Raiul* de a face pe cititori să câștige simplitatea și lipsa de chip a minții (ἀνείδεν, cap. 21) e proprie și *Celor o sută de capete* (cap. 70). De asemenea, în amândouă scrierile se folosește

termenul de „har enipostatic” (Calist și Ignatie, cap. 70; Patriarhul Calist, cap. 40).

Identitatea aceasta de termeni și de preocupări s-ar putea ilustra pe larg printr-o cercetare mai amănunțită a celor două scrieri. În ele se simte aceeași atmosferă de gândire și de stil.

În orice caz, în scrierea *Raiul* (80 sau 83 de capete) avem o serioasă aprofundare teologică a temelor din *Cele o sută de capete*. Avem în ea stăruitoare analize ale stărilor trăite de contemplativ sau văzător (de ex. cap. 36), dar avem în ea și interesante aprofundări hristologice și antropologice (de ex. cap. 38). Sunt descrise în cuvinte entuziaste stările iubirii de Dumnezeu și modul trecerii practice de la multe rațiuni ale naturii și Scripturii la Rațiunea tainică, personală, Cea Una și Supremă. Scrierea cuprinde o analiză admirabilă a „simțirii înțelegătoare” și a stării produse de ea (cap. 41). Cap. 43 ne dă o cuceritoare descriere a dragostei de Dumnezeu, care e sufletul rugăciunii neîncetate. În cap. 47-48 avem interesante observații cu privire la deschiderea inimii și la unirea dintre minte și inimă. În cap. 52 avem o remarcabilă argumentare filosofică a credinței ca experiență a lui Dumnezeu. Expresia „chip enipostatic” e o paralelă la „luminarea enipostatică” din *Cele o sută de capete* (cap. 60). Desigur, ea se află și la Sfântul Grigorie Palama, dar în cele două scrieri de față ea capătă o aplicare practică. Cap. 57, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre toate virtuțile legate de ea, se resimte de influența Sfântului Simeon Noul Teolog. Capetele 65-73 cuprind frumoase reflecții despre minunea unirii lui Dumnezeu cu sufletul.

CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

Metoda sau cele o sută de capete

A CELOR DINTRE MONAHI CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

Metodă și regulă foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuințată, cu ajutorul lui Dumnezeu, de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuieste liniștirea celor ce se străduiesc cu ea cu dreaptă judecată

1. Cuvântul de față se împarte în o sută de capete, iar introducerea e socotită ca primul cap și se ocupă cu darul și harul mai presus de fire, sălășluit prin Duhul Sfânt în cei credincioși¹.

Ar fi trebuit ca noi, cei ce, potrivit cuvintelor dumnezeiești, suntem învățați de Dumnezeu (*1 Tesaloniceni 4, 9*) și purtăm înscrisă în inimă, în chip negrăit, legea cea nouă (*2 Corinteni 3, 2-3*), mai luminoasă ca un sfeșnic, și suntem cârmuiți de Duhul cel bun și atotdrept, ca niște fii și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori cu Hristos (*Romani 8, 17*), să viețuim asemenea îngerilor și să nu avem nevoie să fim învățați de cineva ca să cunoaștem pe Domnul. Dar depărtarea noastră de la bine și abaterea spre rău, de la cea dintâi răsărire a părului și, împreună cu aceasta,

---

1. De fapt, cap. 1 nu se ocupă cu harul. Dar toată secțiunea întâi (cap. 1-14) se ocupă cu harul și cu modul în care poate fi menținut. În manuscrisele Bibliotecii Academiei scrierea aceasta se numește *Meșteșug și îndreptar*.

pizma cumplitului Veliar și tirania lui neîmpăcată împotriva noastră a sădit în noi pornirea să ne depărtăm în chipul cel mai rău de poruncile mântuitoare și îndumnezeitoare și să ne lăsăm duși spre prăpăstiile pierzătoare de suflet; iar ceea ce e și mai jalnic (este faptul că) ne-a stârnit să cugetăm și să lucrăm chiar împotriva noastră; drept urmare, potrivit cuvântului dumnezeiesc, „nu este nimeni care înțelege, nu este nimeni care să caute pe Dumnezeu” (*Psalm 13, 1*). Căci, îndată ce ne-am abătut de la calea cea dreaptă, ne-am făcut netrebniți (*Psalm 13, 3*) și, de aceea, în întregime trupuri (*Facerea 6, 3*). Iar lipsindu-ne de harul luminător și dumnezeiesc, avem nevoie să ne îndemnăm și să ne ajutăm unii pe alții spre cele bune².

2. Cuvântul de față s-a scris datorită întrebării unui frate oarecare, potrivit țintei urmărite de el, dar și pentru împlinirea unei porunci a Părinților.

Fiindcă, în dorința ta de a cerceta, după cuvântul Domnului (*Ioan 5, 39*), dumnezeieștile și de viață dătătoare Scripturi și de a fi introdus în ele fără primejdie, ai cerut adeseori și de la noi, nevrednicii, un cuvânt și o regulă scrisă, pentru folosul tău și poate și al altora, cum zici, am judecat acum că trebuie să împlinim, cu ajutorul lui Dumnezeu, această dorință vrednică de laudă a ta, după ce, mai înainte, n-am voit să o facem. O împlinim acum, preaiubitul nostru

---

2. Această întrajutorare spre cele bune nu stă în contradicție cu afirmația de mai înainte, că toți ne-am făcut răi. Căci binele pe care îl săvârșim prin această întrajutorare este mărginit. În afară de aceasta, omul, ajutând pe altul, depășește în oarecare măsură neputința de a fi bun, pe care o trăiește când se închide în singurătatea sa.

fiu duhovnicesc, părăsind lenea care ne însoțește, de dragul iubirii și al folosului tău, uimiți la culme de sânguinta ta pentru cele bune și de stăruitoarea ta osteneală. Dar, înainte de acestea, o facem temându-ne de pedeapsa cu care a amenințat Dumnezeu, în chip înfricoșător, pe cel ce a ascuns talantul (*Matei* 25, 25).

Pe lângă cele spuse, o facem ca să împlinim porunca pe care ne-au lăsat-o Părinții și învățătorii noștri duhovnicești, încredințând cele învățate de la ei altor bărbați iubitori de Dumnezeu. Deci Dumnezeu, Părintele iubirii și Dătătorul îmbelșugat al tuturor bunătăților, să ne dea nouă, celor zăbavnici și slabi la glas, cuvânt potrivit întru deschiderea gurii noastre (*Efesenii* 6, 19), El, Care a insuflat adeseori și animalelor necuvântătoare cuvânt (*Numerii* 22, 28), spre folosul auzitorilor. Iar ție și tuturor celor ce vor citi acestea, potrivit spusei tale, să vă dea urechi să le auziți cu înțelepciune și pricepere și să viețuiți în chip drept, precum este plăcut Lui. „Căci fără de El nu putem face nimic” din cele folositoare și mântuitoare, precum s-a scris (*Ioan* 15, 5); și „de nu va zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni ziditorii” (*Psalom* 126, 1). Despre acestea, atât.

3. Cunoașterea scopului premerge oricărui lucru. Iar scopul acestei lucrări este să arate care este temelia.

Dacă cunoașterea scopului premerge oricărui lucru, iar scopul nostru este să spunem cele ce ajută la creșterea duhovnicească, iar al tău, să viețuiești cu adevărat potrivit celor spuse, trebuie ca înainte de orice să cercetăm spre ce plinătate a gândirii celei după Hristos privind, să punem apoi un început folositor ca

temelie, ca apoi, cu timpul, împărtășindu-ne de ajutorul cel de Sus cu îmbelșugare, să tindem și spre un acoperiș potrivit zidirii clădite de Duhul.

4. Începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este să viețuim potrivit cu poruncile Mântuitorului. Iar sfârșitul ei este să ne întoarcem la harul desăvârșit al Preasfântului și de viață începătorului Duh, dat nouă prin dumnezeiescul Botez.

Deci, începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este, pe scurt, să ne grăbim în tot chipul, cu toată puterea, să viețuim după legea tuturor poruncilor îndumnezeitoare ale Mântuitorului. Iar sfârșitul este să ne întoarcem, prin păzirea lor, la zestrea dată nouă de Sus și de la început din sfințita cristelniță, adică la desăvârșita alcătuire și naștere duhovnicească a noastră din nou, prin har; sau, dacă îți place să numești acest dar altfel, la lepădarea vechiului Adam cu faptele și poftele lui și la îmbrăcarea Celui nou și duhovnicesc (*Coloseni 3, 9-10*), Care este Domnul Iisus Hristos³. Căci zice dumnezeiescul Pavel:

---

3. „Reîntoarcerea” la starea noastră dinainte de păcat nu e, totuși, o întoarcere la o stare fixă; numai cu condiția aceasta se poate accepta ceea ce spune A. M. Ammann că nu există o creștere obiectivă, teologică a harului (*Die Gotteschau...*, p. 25). Starea aceea este totuși starea omului nou, care e tocmai prin aceasta o stare vie, dinamică. E starea în care e întipărit Hristos, starea în care omul a luat chipul lui Hristos și de aceea este starea lui Hristos ca om nou, care-l reface pe om în chipul lui adevărat. Dar Hristos care s-a întipărit în cel botezat se desfășoară în el, ducându-l spre măsura plinătății Lui, la „măsura bărbatului desăvârșit”. Deci, pe de o parte harul Botezului, ca sălășluire a lui Hristos, nu-l duce pe om dincolo de Hristos, și în sensul acesta nu-l trece la alt har, dar pe de altă parte există o creștere a omului

„Copiii mei, pe care iarăși vă nasc în dureri, până când va lua Hristos chip în voi” (*Galateni* 4, 19); și: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat” (*Galateni* 3, 27).

5. Ce este harul și cum îl putem dobândi. Și care sunt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curățesc.

Dar ce este harul și cum îl putem dobândi și care sunt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curățesc îți va arăta cel ce a strălucit cu sufletul și cu limba mai mult decât tot aurul. El zice: „Ce înseamnă: «răsfrângând ca o oglindă slava Domnului, ne prefacem în același chip» (*2 Corinteni* 3, 18)? Aceasta se arăta mai limpede când lucrau darurile minunilor. Dar nici acum nu e greu celui ce are ochi credincioși să vadă aceasta. Căci, îndată ce ne botezăm, sufletul se face mai luminos ca soarele, curățit fiind prin Duhul. Și nu numai că privim spre slava lui Dumnezeu, ci și primim o strălucire de la ea. Căci precum argintul aflat sub razele soarelui trimite și el raze, nu numai din firea sa, ci și din lumina soarelui, așa și sufletul curățit și ajuns mai strălucitor decât tot argintul primește o rază din slava Duhului, pe lângă slava aflătoare în

---

în Hristos, dând putința lui Hristos să se actualizeze tot mai mult în el. Și fără îndoială că această actualizare a harului în om nu are numai caracter subiectiv (A. M. Ammann, *Die Gotteschau...*), ci, în omul ce-și sporește deschiderea spre Hristos prin virtuți, harul se desfășoară în mod obiectiv, adică se comunică launtric tot mai mult, deși, pe de altă parte, este întreg în el ca realitate în mare parte virtuală pentru om de la Botez. Avem aici aceeași situație ca în cazul Revelației care nu mai trece dincolo de Hristos, dar din care Duhul Sfânt comunică continuu puteri și lumini noi, adică „conduce la tot adevărul”, însă numai din Hristos („din al Meu va lua”) și nu din afară de Hristos.

el; și anume, una așa cum se cuvine de la Domnul în Duhul” (2 Corinteni 3, 18)⁴. Și, după puțin: „Dacă voiești, îți voi arăta aceasta și mai limpede de la Apostoli. Gândește-te la Pavel, ale cărui veșminte săvârșeau minuni (Fapte 19, 12), la Petru, a cărui umbră avea atâta putere (Fapte 5, 15). Dacă aceștia n-ar fi purtat chipul Împăratului și dacă razele lor de lumină n-ar fi fost cu neputință de privit, veșmintele și umbrele lor n-ar fi lucrat minuni⁵. Căci chiar și numai veșmintele împăratului înfricoșează pe tâlhari.

Dar voiești să vezi slava aceasta strălucind și prin trup? «Privind, se zice, la fața lui Ștefan, au văzut-o ca o față de înger» (Fapte 6, 15). Dar aceasta nu era nimic pe lângă slava ce strălucea înăuntru. Căci ceea ce Moise avea pe față (Ieșirea 34, 30), aceea purtau aceștia în suflet. Ba chiar cu mult mai mult. Căci ce avea Moise era ceva simțit, pe când aceasta era ceva netru-pesc. Și precum culorile luminoase ca focul, țâșnind din trupurile strălucitoare spre cele apropiate,

---

4. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a VII-a la Epistola a II-a către Corinteni*, în: PG 61, 449. Fără îndoială că nu se poate separa între strălucirea sufletului curățit și cea care vine de la Duhul Sfânt, dacă numai stând sub lumina Duhului sufletul devine și el strălucitor. Iar strălucirea ce-i vine sufletului de la Duhul, care-l face și pe el să strălucească, nu-i o grație creată, contrar cu ceea ce afirmă A. M. Ammann, că autorii scrierii „fac o deosebire între darul creat al grației și Dătătorul grației” (p. 23). Cum ar străluci creatul în chip dumnezeiesc, primind o lumină creată? Cum s-ar mai cunoaște această lumină ce i se comunică, ca una ce îi este proprie Duhului Domnului? Cum ar mai oglindi sufletul în acest caz slava lui Hristos, care nu e creată?

5. Chipul lui Hristos nu era purtat de Apostoli și nu e purtat nici de cei ce se alipesc de El numai printr-o imitare de la distanță a Lui, ci prin prezența Lui lucrătoare în ei. E vădit că aceasta nu e o grație creată.

transmit și acelor lumina lor, așa se întâmplă și cu cei credincioși. De aceea, socotesc că cei ce pățimesc aceasta se desprind de pământ și gândesc la cele din ceruri. Căci e bine să suspinăm aici cu amar, ca nu cumva, bucurându-ne de o atât de mare cinste, să nu mai cunoaștem cele zise, pentru că am părăsit așa de repede acele lucruri și ne-am împătimit de cele ale simțurilor. Pentru că această slavă negrăită și înfricoșătoare rămâne în noi o zi sau două, apoi o stingem aducând iarna lucrurilor vieții și împiedicând razele ei prin desimea norilor”⁶.

Și iarăși zice în altă parte: „Trupurile celor ce au plăcut lui Dumnezeu se vor îmbrăca în atâta slavă, câtă nu pot vedea ochii aceștia. Oarecare semne și urme neclare ale lor a binevoit Dumnezeu să dea în Vechiul și Noul Testament. Căci acolo fața lui Moise strălucea de atâta slavă că nu putea fi privită de ochii israelitenilor (*Ieșirea* 34, 30), iar în Noul Testament, fața lui Hristos strălucea cu mult mai mult decât aceea (*Matei* 17, 2)”.

Ai auzit cuvintele Duhului? Ai înțeles puterea tainei? Ai cunoscut care sunt durerile nașterii desăvârșite din sfințita cristelniță ce se săvârșește în noi⁷ și cât de mari sunt roadele și plinătatea și răsplătirea? Ai

---

6. Sf. Ioan Gură de Aur, *Către văduva tânără*, în: PG 48, 603. E bine să pătimim aici cele aspre, ca nu cumva, bucurându-ne de cele cerești, să nu mai fim cu grijă și să cădem în cele pământești.

7. Nașterea noastră din nou se săvârșește în același timp în lăuntrul nostru, căci noi nu suntem omorâți în așa fel încât să nu se producă în același timp în noi și să nu simțim și noi durerile acestei nașteri ce se produce în noi. Căci moartea omului vechi și nașterea celui nou în noi se săvârșește și prin participarea voinței noastre. De aceea, la Botez ni se cere și nouă să ne lepădăm de Satana și să ne împreunăm cu Hristos.

cunoscut cât de mult atârnă și de noi să-l mărim și să-l micșorăm sau să-l facem arătat și să întunecăm acest har mai presus de fire, atâta cât ne este cu putință?⁸ Iar cele care-l întunecă sunt furtuna lucrurilor vieții și întunericul ce se naște din patimi, care, năpustindu-se peste noi ca o iarnă, sau ca un râu vijelios și acoperind sufletul nostru, nu-l mai lasă nici să râsufle sau să caute spre binele cu adevărat existent și fericit pentru care a și fost făcut, ci-l întunecă și-l îneacă, odată ce e luat întreg în stăpânire de frământarea chinuitoare a vârtejului și a fumului plăcerilor. Iar de cele contrare acestora, adică de cele ce se nasc din poruncile îndumnezeitoare, au parte cei ce nu umblă după trup, ci după Duh. „Umblați, zice, în Duh, și nu veți împlini poftele trupului” (*Galateni* 5, 16). Acestea sunt folositoare și mântuitoare și conduc, ca o scară, spre vârful și spre cea mai înaltă dintre trepte, adică spre iubire, care este Dumnezeu (*1 Ioan* 4, 8).

6. *În Sfântul Botez primim harul dumnezeiesc în dar; dar acoperindu-l pe acesta prin patimi, îl curățim iarăși prin împlinirea poruncilor*⁹.

---

8. Deci se poate vorbi și de o sporire a harului primit la Botez prin eforturile noastre, contrar cu ceea ce spune A. M. Ammann (*Die Gotteschau...*, p. 25).

9. Harul Botezului nu se mai pierde, ci numai se acoperă. Odată intrat în relație cu Hristos, omul nu mai iese total din ea. Amintirea ei nu o mai poate șterge, oricât ar vrea. Se poate spune că urma lui Dumnezeu nu se mai șterge din el, cum, de altfel, nu se poate șterge nici urma oricărei alte persoane cu care am intrat o dată în relație. Aceasta arată caracterul personal atât al lui Dumnezeu, cât și al omului. Omul nu e numai o substanță chimică, ce se poate transforma în întregime prin noi asimilări de materii, și nici Dumnezeu nu este o astfel de esență. Teologia

Noi primim deci în sânul dumnezeiesc, adică în sfințita cristelniță, în dar harul dumnezeiesc cu totul desăvârșit. Dardacă, pe urmă, prin reaua întrebuintare a celor vremelnice și prin grija de lucrurile vieții și prin ceața patimilor, îl acoperim pe acesta cum nu se cuvine, ne este cu puțință, prin pocăința și prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare, să primim și să dobândim iarăși această strălucire mai presus de fire și să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur, arătarea ei se descoperă pe măsura osteneții fiecăruia în credință. Dar înainte de toate, prin ajutorul și prin bunăvoirea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci, zice Sfântul Marcu: „Hristos, fiind Dumnezeu desăvârșit, a dăruit celor botezați harul desăvârșit al Sfântului Duh. Căci El nu primește adaos de la noi. Dar ni Se descoperă nouă și ni Se arată pe măsura lucrării poruncilor și ne dăruiește adaos la credință, «până ce vom ajunge toți la unitatea credinței, la măsura vârstei plinătății lui Hristos» (Efeseni 4, 13). Deci orice l-am aduce, odată renăscuți în El, este de la El și din El și era ascuns în El”¹⁰.

---

catolică cunoaște numai persistența unui *character indelebilis* în cel ce a căzut după Botez în păcate de moarte, sau în cel apostaziat. Dar ce e această pecete dacă nu e harul însuși, sau dacă nu se află într-o legătură cu harul?

10. Sf. Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în: PG 65, 1028 C (*Filocalia* română, vol. I, Ed. IBMBOR, București, 2008, p. 372). Așa se împacă persistența aceluiași Hristos în noi și dinamica vieții creștine. Harul dat la Botez e Hristos întreg. În acest sens nu se mai dă omului în cursul vieții un plus de har. Dar întrucât Hristos își descoperă în om, prin Duhul Sfânt, tot mai mult lumina și puterea Lui, are loc în el o sporire sau o creștere a luminii și puterii lui Hristos și totodată și o creștere duhovnicească a omului. Adăugăm de la noi tot mai multă credință, dar nu un plus de har.

7. *Cel ce viețuiește după Dumnezeu trebuie să împlinească toate poruncile. Dar cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine celor dintâi și celor mai cuprinzătoare.*

Precum am spus, începutul și rădăcina a toată lucrarea aceasta este viețuirea potrivit cu poruncile mântuitoare; iar ținta și roada ei este reîntoarcerea la harul desăvârșit al Duhului, dăruit nouă prima dată prin Botez. Acest har se află în noi – „căci lui Dumnezeu nu-I pare rău de darurile Sale” (*Romani 11, 29*) –, însă harul acesta este înecat de patimi, dar se poate descoperi prin lucrarea poruncilor. De aceea, se cuvine să ne silim în tot chipul să curățim și să facem cât mai vădită arătarea Duhului în noi prin împlinirea, după putință, a tuturor acestor porunci. Căci „făclie picioarelor mele este legea Ta și luminează cărărilor mele” – zice fericitul David către Dumnezeu (*Psalms 118, 105*) – și „porunca Domnului strălucită (este cea) care luminează ochii” (*Psalms 18, 9*), și „...spre toate poruncile Tale m-am îndreptat” (*Psalms 118, 128*). Iar cel ce I se odihnea pe piept (Sfântul Apostol Ioan) zice: „Cel ce păzește poruncile Lui rămâne întru El, și El întru acela” (*1 Ioan 3, 24*), și „poruncile Lui nu sunt grele” (*1 Ioan 5, 3*). Mântuitorul zice, de asemenea: „Cel ce are poruncile Mele și le păzește pe ele, acela este cel ce Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine iubit va fi de Tatăl Meu, și Eu îl voi iubi pe el și Mă voi arăta lui” (*Ioan 14, 21*), și: „De Mă iubește cineva pe Mine, va păzi cuvântul Meu, și Tatăl Meu îl va iubi pe el, și la el vom veni și Ne vom face lăcaș la el” (*Ioan 14, 23*), și: „Cel ce nu Mă iubește pe Mine cuvintele Mele nu le păzește” (*Ioan 14, 24*).

Dar, mai mult decât acestora, cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine poruncilor celor

dintâi și mai cuprinzătoare, oarecum maicile celorlalte. Căci numai așa vom merge fără greșală spre ținta ce ne stă înaintea, adică vom pune început bun și vom ajunge la sfârșitul dorit sau la arătarea Duhului (1 Corinteni 12, 7)¹¹.

8. *Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui Domnului nostru Iisus Hristos, și împreună cu ea vin pacea și iubirea ce răsar din ea.*

Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui mântuitor al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci El însuși a zis: „Fără de Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 5)¹². Și împreună cu ea sunt pacea – căci se cuvine, zice, ca fiecare „să se roage fără mânie și fără șovăire” (1 Timotei 2, 8) – și iubirea, căci „Dumnezeu este iubire, și cel ce rămâne în iubire în Dumnezeu rămâne, și Dumnezeu în el” (1 Ioan 4, 16). Dar pacea și iubirea nu numai că fac rugăciunea bine primită, ci se și nasc și răsar din rugăciune ca niște raze gemene și cresc și se desăvârșesc din ea¹³.

---

11. Arătarea Duhului înseamnă transparența omului și arătarea Duhului prin fapte de putere care covârșesc răutatea și egoismul; e o transparență a bunătății lăuntrice, care se arată ca lumină prin fața și prin toată viețuirea omului.

12. Aceasta înseamnă că prin chemarea numelui lui Iisus ni se împărtășește însăși puterea Lui. Căci prin chemarea numelui lui Iisus, I ne adresăm cu iubire Lui însuși, și El răspunde acestei iubiri.

13. Chemarea deasă a numelui lui Iisus este începutul și izvorul tuturor virtuților. Dar cele dintâi dintre aceste virtuți sunt pacea și iubirea, desigur nu de la început într-un grad desăvârșit. Ele sunt nedespărțite și strâns împletite cu chemarea numelui

9. *Prin fiecare din acestea și prin toate trei împreună ni se dăruiește cu îmbelșugare plinătatea bunătăților.*

Prin acestea, mai bine zis prin fiecare din acestea și prin toate trei împreună, ni se dăruiește cu îmbelșugare și ne prisosește plinătatea bunătăților. De fapt, noi nădăjduim că, prin chemarea cu credință a numelui Domnului nostru Iisus Hristos, vom primi cu siguranță mila și viața adevărată ascunsă în El (*Coloseni 3, 3*). Căci numele Domnului Iisus Hristos, strigat cu curăție înlăuntrul inimii, e ca un izvor dumnezeiesc nesecat, din care țâșnesc cu prisosință acele bunătăți¹⁴.

Iar prin pacea care întrece toată mintea și nu are niciun hotar (*Filipeni 4, 7; Isaia 9, 6*), ne învrednicim

---

lui Iisus, deci și cu puterea Lui. Căci chemarea acestui nume produce prin ea însăși pacea de orice grijă, de orice frică, de orice mânie, o înfrânare de la acestea și o uitare de ele. Dar, în același timp, cine cheamă numele lui Iisus o face cu iubire și cu încredere față de El. Desigur, iubirea e și virtutea cea mai înaltă, la care se ajunge prin toate celelalte. Dar dacă n-ar fi în toate, de la început, o oarecare iubire față de Hristos, nu s-ar putea ajunge la iubirea desăvârșită față de El.

14. Hristos ni Se sălășluiește în inima noastră dacă nu l ne deschidem și noi în mod conștient și voit. Iar aceasta noi nu o putem face decât gândindu-ne mereu la El și la tot ce înseamnă El pentru noi și pomenindu-L sau chemându-L pe nume. În sensul acesta însuși numele Lui, chemat continuu, e o deschidere continuă a inimii pentru Hristos, cu o tot mai mare afecțiune față de El, și deci un mijloc de a-L avea sălășluit în noi, într-o lucrare tot mai simțită. Nu numele luat în sine cuprinde pe Hristos (poate în aceasta consta caracterul greșit al curentului „Imeaslavia” de la 1913, între călugării ruși din Athos), ci numele chemat cu credință, adică alipirea noastră de El însuși, prin pomenirea afectuoasă a Lui. Atunci se face o legătură între noi și El, ca de la persoană la Persoană și deci o comunicare a puterii Lui către noi.

de împăcarea cu Dumnezeu și întreolaltă. În sfârșit, prin iubire, a cărei slavă este neasemănată și care e sfârșitul și plinătatea Legii și a Proorocilor (*Matei* 22, 40) – căci Însuși Dumnezeu Se numește iubire (*1 Ioan* 4, 8) –, ne unim în întregime cu Dumnezeu, desființându-se păcatul din noi prin dreptatea lui Dumnezeu și prin însușirea de fii după har, lucrată în noi în chip minunat prin iubire. Căci „iubirea, zice, acoperă mulțime de păcate” (*1 Petru* 4, 8); și: „Iubirea toate le acoperă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă; iubirea niciodată nu cade” (*1 Corinteni* 13, 7, 8).

10. Domnul nostru Iisus Hristos în vremea pa-timii mântuitoare a lăsat acestea ucenicilor Săi ca pe niște porunci testamentare și ca pe o moștenire dumnezeiască; la fel și după înviere.

De aceea, Însuși Preabunul și Preadulcele Domn al nostru Iisus Hristos a lăsat acestea, ca un Părinte adevărat și iubitor, tuturor celor ai Săi, ca pe niște porunci și mângâieri testamentare, ca pe niște cheazășii sprijinitoare, dulci și întăritoare¹⁵ sau, mai bine zis, ca pe o moștenire de nerăpit, dăruită de Dumnezeu, atât când a ajuns la patima Sa de bunăvoie pentru noi, cât și când S-a arătat Apostolilor după înviere; ba și când avea să Se întoarcă la Tatăl Său prin fire și al nostru prin har.

Aceasta a făcut-o spunând ucenicilor în preajma pa-timii Sale: „Tot ce veți cere în numele Meu, vă voi face”

---

15. Domnul, dându-ne îndemnul chemării Sale, ne-a asigurat prin aceasta pacea și iubirea. Dar ni le-a făgăduit acestea în plus atât ca porunci cât și ca daruri întăritoare. Darul nu ne devine propriu dacă nu-l lucrăm.

(*Ioan 14, 13*); și: „Amin, amin zic vouă, că toate câte le veți cere de la Tatăl în numele Meu, vă va da vouă. Până acum n-ați cerut nimic în numele Meu; cereți și veți primi, ca bucuria voastră să fie deplină”; și: „În acea zi veți cere în numele Meu” (*Ioan 16, 23-26*).

Și iarăși, după înviere a zis: „Celor ce cred le vor urma aceste semne: în numele Meu demoni vor scoate, în limbi noi vor grăi” (*Marcu 16, 17-18*) și celelalte. Lucruri asemănătoare acestora spune și ucenicul ce se odihnea pe pieptul lui Iisus: „Încă și multe alte semne a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sunt scrise în cartea aceasta. Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și, crezând, viață să aveți întru numele Lui” (*Ioan 20, 30-31*). Iar dumnezeiescul Pavel zice: „Întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece” (*Filipeni 2, 10*) și cele următoare. Dar și în Faptele Apostolilor s-a scris: „Atunci Petru, fiind plin de Duhul Sfânt, a grăit: Cunoscut să vă fie vouă tuturor și întregului Israel că prin numele lui Iisus Nazarineanul, pe Care voi L-ați răstignit și pe Care Dumnezeu L-a ridicat din morți, acesta stă înaintea voastră sănătos” (*Fapte 4, 8-10*); iar puțin mai încolo: „Și nu este întru nimeni altul mântuirea. Căci nu este alt nume dat între oameni, întru care trebuie să ne mântuim noi” (*Fapte 4, 12*).

Și Mântuitorul a spus: „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ” (*Matei 28, 18*). Aceasta a spus-o și prin cele ce le-a zis Dumnezeu-Omul către Apostoli înainte de răstignirea pe cruce: „Pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau vouă” (*Ioan 14, 27*); și: „Acestea le grăiesc ca întru Mine pace să aveți” (*Ioan 16, 33*); și: „Aceasta este porunca Mea: Să vă iubiți unii pe alții” (*Ioan 15, 12*); și: „Întru aceasta vor cunoaște toți că

sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire întreolaltă” (Ioan 13, 35); și: „precum M-a iubit pe Mine Tatăl, și Eu v-am iubit pe voi. Rămâneți întru iubirea Mea. De veți păzi poruncile Mele, veți rămâne în iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân în iubirea Lui” (Ioan 15, 9-11).

Și iarăși, după scularea Sa din morți, Domnul nostru Iisus Hristos Se arată în diferite rânduri la ai Săi, dăruindu-le pacea Sa și zicând: „Pace vouă!” (Ioan 20, 19). Iar lui Petru, căruia i-a încredințat conducerea ucenicilor, arătând că grija turmei este un fel de răsplată a iubirii lui fierbinți față de Domnul Iisus Hristos¹⁶, îi spune astfel, a treia oară: „Dacă Mă iubești, Petre, mai mult decât alții, paște oile Mele” (Ioan 21, 15)¹⁷.

11. În acestea trei sunt țesute toate virtuțile.

Iar dacă ar voi să cerceteze cineva în chip limpede și cu de-amănuntul, va afla, în această împletitură întreită și de nedespărțit (*Ecclesiastul* 4, 12), înfățișat și țesut întregul veșmânt nestricat și de Dumnezeu alcătuit al virtuților. Căci viețuirea după Dumnezeu e ca un lanț și ca o linie felurit aurită, având o virtute atârnată în chip bine orânduit de alta și pe toate bine închegate între ele. Fiind multe, împlinesc un singur lucru, anume îndumnezeirea omului care viețuiește cu curăție potrivit cu ele. Căci ele îmbogățesc ca niște

---

16. Dacă nu e o interpolare, ceea ce se spune aici nu e un primat de jurisdicție, ci unul de iubire. El e însă strict personal al lui Petru. Sau, în orice caz, când cel ce păstorește nu mai iubește turma sa, adică credința ei, nu mai are nici conducerea, pentru că nu mai are iubirea.

17. Acestea sunt cele trei trepte, repetate la nivele tot mai înalte, pe care urcă îngerii, după Dionisie Areopagitul (*Ierarhia cerească*).

legături și inele chemarea mântuitoare a numelui preadulce al lui Iisus Hristos, cu credință, ba, dacă voiește, și cu nădejde și cu smerenie, și totodată cu pace și cu iubire, ca pe un pom cu întreită tulpină, de Dumnezeu sădit și de viață dătător, de care cel ce se atinge la vremea potrivită și se împărtășește după cuviință nu gustă moartea, ca primul zidit, ci viața nestricăcioasă și veșnică¹⁸.

12. Înseși dăruirea și venirea Sfântului Duh de la Tatăl la credincioși are loc în Hristos Iisus și în sfântul Lui nume.

Cu adevărat, dăruirea și venirea Sfântului Duh au loc în Hristos Iisus și în sfântul Lui nume, cum zice Însuși Dumnezeu și iubitorul de oameni, Domnul Iisus Hristos, către Apostoli: „Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Că de nu Mă voi duce Eu, Mângâietorul nu va veni la voi. Iar de Mă voi duce, Îl voi trimite pe El la voi” (Ioan 16, 7); și: „Când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede” (Ioan 15, 26). Și iarăși: „Mângâietorul, Duhul cel Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl întru numele Meu” (Ioan 14, 26)¹⁹.

---

18. Biruirea morții depinde de întărirea duhului nostru prin chemarea numelui lui Iisus, prin pacea care-l ferește de frământări și prin iubirea ce-l unește cu Dumnezeu, Izvorul vieții.

19. Duhul Sfânt vine la noi numai din Domnul Iisus Hristos, adică prin umanitatea Lui, după ce a fost ridicată prin înălțare la Tatăl, adică s-a umplut de Duhul, cum e plin El și ca Dumnezeu; adică numai când ea e copleșită de Duhul, încât nu mai e văzută cu ochii noștri de acum. În faptul că e de trebuință ca Fiul să Se înalțe la Tatăl ca să-L poată trimite pe Duhul, e implicată purcederea Duhului de la Tatăl. Duhul Sfânt nu vine însă ocolind pe Hristos, căci aceasta ar însemna că Revelația lui Dumnezeu și

13. *În chip cuvenit ni s-a rânduit de către Sfinții noștri Părinți, împreună cu Duhul ce sălășluia în ei, să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos și să cerem mila Lui.*

De aceea, vestiții noștri povățuitori și dascăli, împreună cu Preasfântul Duh ce sălășluia în ei, preaînțelept ne-au învățat ca, înainte de orice bună lucrare și osteneală, toți, dar mai ales cei ce voiesc să pornească pe drumul liniștirii, să se dăruiască lui Dumnezeu, să se rupă de lume și să se liniștească cu dreaptă judecată, să se roage Domnului și să ceară fără șovăială mila Lui; și să aibă, ca lucru și ca ocupație neîntreruptă, preasfântul și preadulcele Lui nume, și să-l miște pe acesta neîncetat în minte și pe buze, și întru el și cu el să respire, să viețuiască, să doarmă, să privegheze, să se miște, să mănânce și să bea, într-un cuvânt, să se sârguiască toate să le facă

---

comunicarea lui Dumnezeu cu umanitatea trece mai departe de la Iisus Hristos, sau că în Hristos nu ni Se dă Dumnezeu în întregime; ar însemna că se revine iarăși la o revelare a lui Dumnezeu și la o comunicare a Lui în afara umanului asumat în modul culminant în Hristos. Dar umanitatea lui Hristos rămâne mijlocul culminant prin care Dumnezeu a venit și rămâne în legătură cu noi. De aceea, Duhul de la Sine nu va grăi, ci „din al Meu (din Hristos) va lua și va grăi” (Ioan 16, 14). Dar Duhul nu repetă cele spuse de Iisus în mod concentrat, ci scoate din intimitatea dumnezeiască a lui Hristos, unită în mod suprem cu umanitatea, deci din forma umană a comunicării Lui cu noi, alte și alte laturi, alte și alte lumini și puteri, în alte și alte forme și grade. Lucrarea Duhului Sfânt e o lucrare progresivă, ținând seama de eforturile sporite ale omului și de mereu noile forme de înțelegere ale lui. Duhul Sfânt „conduce la tot adevărul” (Ioan 16, 13), în mod treptat, pe măsura creșterii noastre ca indivizi și ca umanitate în capacitatea de a-l înțelege. Lucrarea Duhului conduce în veci spre tot mai deplina asemănare cu Hristos a celor ce cred în El.

în acest chip. Căci, așa cum în lipsa acestuia totul se surpă în chip înfricoșat, mai bine zis nimic nu mai avem din cele ce ne sunt de folos, tot așa, avându-l pe acesta, tot ce ne este potrivit se depărtează, mai bine zis niciun bine nu ne mai lipsește și nimic nu ne este cu neputință. Aceasta ne-a făgăduit-o Domnul zicând: „Cel ce rămâne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă; că fără de Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 5). Deci chemând și noi, nevrednicii, cu credință acest nume și săvârșind această lucrare înfricoșătoare și preacinstită, mai presus de orice nume și lucrare (Filipeni 2, 9), și întinzând cu totul pe el pânzele cuvântului de față, vom începe să vorbim și să pășim înainte.

14. Cel ce voiește să pășească fără greșală pe drumul liniștirii cu Domnul trebuie să aleagă, înainte de toate, împreună cu lepădarea de toate, ascultarea desăvârșită.

Întru numele Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care a zis: „Eu sunt Lumina lumii” (Ioan 8, 12), „Calea, Adevărul și Viața” (Ioan 14, 6) și ușa ce duce spre Dumnezeu, și: „Prin Mine, de va intra cineva, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla” (Ioan 10, 7, 9), se înțelege, (pășune) mântuitoare, ia aminte la cele ce ți le spunem și la sfaturile adevărate ce ți le dăm.

Înainte de toate, alege-ți, după lepădarea deplină, potrivit cuvântului sfânt, ascultarea neprefăcută și desăvârșită; deci caută cu toată silința să afli un povățuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are, pentru cele ce le spune, în *Sfintele Scripturi* și să arate că e purtător de Duh,

prin viețuirea care consună cu cuvintele. Să fie înalt la înțelegere, smerit la cugetare și blând în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeiești, ca un învățător, asemenea lui Hristos. Iar aflându-l pe acesta și lipindu-te cu toată ființa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămâi întreg în atârnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos însuși, ca unul ce privești la Acela, și nu la om, alungând departe de tine toată necredința și toată îndoiala, ca și toată părerea de sine și plăcerea voinței tale. Și mergi pe urmele dascălului cu simplitate și fără ispitire, făcându-ți conștiința ca o oglindă care arată în sine cu limpezime deplină pe povățuitorul, prin ascultarea desăvârșită și fără alegere a lui. Iar dacă vreodată diavolul, dușmanul celor bune, îți seamănă în cuget ceva potrivnic, sari ca din desfrânare și ca din foc la tine însuși și stai împotriva înșelătorului, care te ispitește, cu înțelepciune, spunând: nu povățuitul povățuiește pe povățuitorul, ci povățuitorul pe povățuit; nu eu am să scot la iveală greșala povățuitorului, ci el are să facă aceasta cu greșala mea; nu eu sunt judecătorul lui, ci el este judecătorul meu, potrivit Scărarului²⁰; și cele asemenea. Căci nimic nu e mai potrivit ca această purtare, adică decât ascultarea celui ce s-a hotărât să rupă fără împotrivire zapisul greșalelor sale și să scrie în cartea dumnezeiască faptele mântuitoare. Căci, după fericitul Pavel, Însuși Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeuul nostru, Domnul Iisus, făcându-Se ca noi pentru noi și chivernisind cu mare înțelepciune bunăvoința părintească, S-a arătat pășind pe acest drum, prin care S-a învrednicit și ca om de buna plăcere părintească; fiindcă S-a smerit pe Sine, făcându-Se ascultător până

---

20. *Scara raiului*, IV, în: PG 88, 682 A-B.

la moarte, iar moartea, pe cruce. „Pentru aceea și Dumnezeu L-a preainălțat pe El și L-a dăruit Lui nume” și celelalte (*Filipeni 2, 8-9*). Dacă e așa, cine va aștepta cu cutezanță, ca să nu spunem fără înțelepciune, să se împărtășească de Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și de cununile părintești, fără să se hotărască să pășească pe aceeași cale cu Învățătorul și Povățuitorul nostru Iisus Hristos? Căci ucenicul, dacă voiește să ajungă la acestea, trebuie să se facă asemenea învățătorului, avându-l ca o pecete și ca un model, și să stăruie cu tot sufletul să privească fără clintire la viața deschizătorului de drum și la purtările lui și să se silească să-i urmeze zi de zi. Căci despre Însuși Domnul nostru Iisus Hristos s-a mai scris că era supus tatălui și mamei Sale (*Luca 2, 51*); și Însuși Mântuitorul zice: „N-am venit să Mi se slujească, ci să slujesc” (*Matei 20, 28*).

Se găsește vreunul care voiește să viețuiască altfel, adică după bună plăcerea și după voia lui și fără povățuitor, și totuși socotește că aceasta este o viață îndumnezeită, potrivit rațiunii? Nu, nicidecum; căci acela ar umbla prin șanțuri. Pentru că zice Scărarul: „Precum cel ce nu are povățuitor se rătăcește ușor pe drum, așa și cel ce umblă pe o cale singuratică, după voia sa, se pierde ușor, chiar dacă are toată înțelepciunea lumii”²¹.

De aceea, mulți, ca să nu zicem toți, care nu ascultă și nu umblă potrivit sfatului, seamănă foarte multe cu osteneală și cu sudoare, lucrând ca în vis, dar nu seceră cu adevărat decât foarte puțin. Iar unii culeg în loc de grâu neghină, potrivitându-se, precum s-a spus, voi și unei cugetări plăcute lor, decât care nimic nu

---

21. Scara, IV, PG 88, 682 A-B.

este mai rău²². Martor al acestui fapt este Scărarul, care scrie: „Toți câți încercați să vă pregătiți pentru drumul mărturisirii cu mintea²³; toți câți voiți să luați jugul lui Hristos pe umerii voștri, dar apoi vă siliți să puneți povara voastră pe grumazul altuia; toți câți vă grăbiți să vă scrieți câștigurile voastre și în locul lor voiți să ajungeți la libertatea voastră; toți câți voiți să treceți marea aceasta și să înotați pe ea înălțați și susținuți de mâinile altora, cunoașteți că ați încercat să pășiți pe un drum scurt și aspru, care are în sine o singură greșeală: aceasta este viața de sine (idioritmică). Cel ce a înlăturat-o pe aceasta pentru totdeauna a ajuns la capăt în toate cele bune, duhovnicești și plăcute lui Dumnezeu înainte de a păși pe calea lor. Căci ascultarea înseamnă a nu te încrede în tine, în săvârșirea celor bune, până la sfârșitul vieții”²⁴.

De aceea și tu, învățând acestea cu înțelegere și dorind să deprinzi partea cea bună, care nu se va lua de la tine, a liniștii ce duce la cer, urmează legilor bine orânduite, precum ți s-a arătat. Îmbrățișează întâi, cu bucurie, ascultarea; apoi, liniștea. Căci precum

---

22. Aici e puterea sobornicității ortodoxe. Ea e străină și de individualismul protestant, și de dictatura unei persoane socotite infailibilă, ca în catolicism. Cel ce povățuiește e ascultat, pentru că și-a însușit bine și prin aplicare în viața proprie Tradiția de la început a Bisericii, adică a învățaturii lui Hristos, predată prin Apostoli și prin urmașii lor.

23. „Mărturisirea minții” este pomenirea neîncetată cu mintea a numelui Domnului Iisus Hristos. Prin aceasta mintea își mărturisește credința în Iisus Hristos, chiar când nu o face prin cuvinte auzite.

24. *Scara*, IV, PG 88, 680 B-C. Să nu te încrezi că poți face prin tine însuși un lucru desăvârșit. Totdeauna e bine să întrebi și pe altul. Și să cauți să faci acest lucru din nou și mai bine.

făptuirea este calea spre vedere (contemplare), așa ascultarea e calea spre liniște. „Nu trece, cum s-a scris, hotarele pe care le-au pus părinții tăi” (*Pilde* 22, 28); și: „Vai celui singur!” (*Ecclesiastul* 4, 10). În felul acesta, punând temelie bună, cu înaintarea vremii vei pune și acoperiș strălucitor zidirii Duhului. Căci, precum acolo unde începutul e rău totul e vrednic de lepădat, tot așa, acolo unde începutul e bun totul e frumos și bine orânduit, deși uneori se întâmplă și invers, dar aceasta vine din voința și hotărârea noastră.

15. Care sunt semnele adevăratei ascultări, pe care, avându-le, cel cu adevărat ascultător dovedește că e ascultător fără greșală.

Dar, fiindcă această cale are multe și nesfârșite chipuri și, de aceea, și cei ce pășesc pe ea pășesc în chip felurit, trebuie să-ți dăm și câteva din semnele ei, pe care păzindu-le, ca o regulă și ca o linie dreaptă, vei viețui în chip cuvenit.

Dintre ele le spunem pe acestea: cel cu adevărat ascultător se cuvine, precum ni se pare, să păzească neapărat aceste cinci virtuți:

Întâi, credința, adică să aibă credința curată și nefățarnică față de înțâistătorul său, încât să creadă că vede în el pe Hristos și se supune Lui, cum zice Domnul Iisus: „Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă, și cel ce vă nesocotește pe voi pe Mine Mă nesocotește; iar cel ce Mă nesocotește pe Mine nesocotește pe Cel ce M-a trimis pe Mine” (*Luca* 10, 16). Iar Scărarul zice: „Și tot ce nu este din credință este păcat”²⁵.

---

25. Scara, IV, PG 88, 680 B-C.

În al doilea rând, adevărul. Unul ca acesta slujește adevărului în faptă, în cuvânt și în mărturisirea sinceră a gândurilor: „Începutul cuvintelor Tale este adevărul”, precum s-a scris (*Psalm 118, 160*); și: „Domnul caută adevărul” (*Psalm 30, 25*). Iar Hristos zice: „Eu sunt Adevărul” (*Ioan 14, 6*). El însuși S-a numit Adevărul.

Al treilea lucru cerut e să nu-ți faci voia proprie. Căci e spre paguba celui sub ascultare să facă voia sa. El trebuie să și-o taie pe aceasta totdeauna de bunăvoie, adică nu silit de părintele său.

Al patrulea e să nu se împotrivescă în cuvânt și să nu se certe, în general, pentru că împotrivirea în cuvânt și cearta nu sunt ale celor bine-credincioși. Căci scrie Sfântul Pavel: „Iar dacă cineva este iubitor de sfadă, noi acest obicei nu-l avem, nici Bisericile lui Dumnezeu” (*1 Corinteni 11, 16*). Dacă acestea sunt oprite îndeobște tuturor creștinilor, cu atât mai mult monahilor, care au făgăduit să se supună cu sinceritate, după pilda Domnului. Căci împotrivirea în cuvânt și iubirea de sfadă își au începutul în voia proprie, care viețuiește împreună cu necredința și cu mânia cugețului. Pentru că s-a spus: „Călugărul mândru în cugutare se împotrivesc cu tărie”²⁶. Iar contrariul acestui lucru, adică neîmpotrivirea în cuvânt și neîubirea de sfadă, vine din credință și din smerita cugetare.

În al cincilea rând, acesta trebuie să păzească sinceritatea, adică să facă o mărturisire amănunțită și sinceră întâistătorului, cum am dat și la tundere, ca în fața înfricoșatului scaun al lui Hristos, înaintea lui Dumnezeu și al sfinților îngeri, făgăduind să avem ca început și sfârșit, împreună cu alte făgăduințe și

---

26. Scara, XXVIII, PG 88, 965 D.

îndatoriri ale noastre față de Domnul, și mărturisirea celor ascunse ale inimii. Căci a spus și dumnezeiescul David: „Am zis: Vesti-voi fărădelegea mea Domnului” (*Psalm 31, 6*) ș.a. Dar și Scărarul zice: „Rănila descoperite nu se vor face mai rele, ci se vor tămădui”²⁷.

Cel ce păzește aceste cinci virtuți arătate, cu înțelepciune și cu știință, să știe în chip sigur că va dobândi fericirea dreptilor ca o arvună. Căci acestea sunt proprii ascultării vrednice de laudă și ca o rădăcină și temelie a ei.

Dar ascultă care sunt și ramurile și roada și acoperișul: „Din ascultare, zice iarăși Sfântul Ioan Scărarul, răsare smerenia; din smerenie, dreapta chibzuire (discernământul); din dreapta chibzuire, pătrunderea; din aceasta (răsare) vederea înainte, care e o însușire a lui Dumnezeu singur și un dar cu totul deosebit și mai presus de oricare dăruit de El celor în chip fericit îndumnezeiți”²⁸. Pe lângă cele spuse, să-ți fie vădit și că, după ascultarea ce ți-ai însușit-o, îți răsare și smerenia; și, iarăși, după smerenie îți va fi dăruită și dreapta chibzuire și, la fel, și celelalte. Deci nevoiește-te cu toată puterea ce o ai să-ți faci fără greșală drumul ascultării. Căci prin aceasta vei ajunge, în chip neîndoielnic, și la cele ce urmează. Iar dacă, înaintând pe drumul ascultării, vei șchiopăta,

---

27. *Scara*, IV, PG 88, 681 B. În textul grec se spune: „Rănila biruite”. Descoperirea greșalelor în fața altuia, și prin aceasta în fața lui Dumnezeu, înseamnă o adevărată biruire a lor, sau un efort al omului de a se dezlipi de ele, efort ajutat de puterea celui alt, dar mai ales de a lui Dumnezeu. Ele sunt pironite de cel ce le mărturisește la stâlpul dezaprobării, ca niște lucruri urâte; nu le mai ocrotește, nu le mai apără ca pe niște lucruri care nu sunt chiar atât de condamnabile. E un fel de pironire a lor pe cruce.

28. *Scara*, IV, PG 88, 717 (citatul nu e dat literal).

să știi că nu vei străbate ușor distanța cealaltă ce îți stă în față, adică viețuirea cea după Hristos, nici nu vei fi încununat cu cununa dăruită biruitorilor. Să-ți fie ascultarea și cele ce țin de ea, amintite înainte, ca o călăuză, precum le este corăbierilor busola spre a se păzi de rătăcire. Căutând neclintit la ea, vei putea pluti pe marele ocean al virtuților și vei înainta spre portul neînviforat al nepătimirii²⁹. Iar dacă va veni asupra ta vreo furtună și vreo clătinare, acestea vor fi pe măsura neascultării tale³⁰. Căci pe cel ce ascultă cu adevărat nici diavolul însuși, spun Părinții, nu-l poate vătăma.

Iar ca să-ți arătăm pe scurt și cât de mare este cinstita înălțime a cinstitei ascultări, să mai amintim încă un cuvânt al unui Sfânt Părinte. Zice, așadar, iarăși preastrălucitul luminător al viețuirii celei după Hristos și noul Veseleil (*Ieșirea* 31, 2) al scării cerești³¹: „Părinții socotesc cântarea de psalmi drept armătură; rugăciunea, au spus ei, e ca un zid; lacrima neprihănită

---

29. Fiecare virtute se întipărește în firea noastră treptat; sau firea noastră ia forma ei dinamică și plină de putere, biruind tot mai mult valul unei opoziții, al unei porniri egoiste spre plăcere. Înaintarea din virtute în virtute e o luptă continuă cu aceste valuri care voiesc să ne tragă în ele, o luptă de creștere continuă în putere. Numai așa se ajunge la starea de înfrângere a tuturor patimilor, a tuturor valurilor lor, ca la un port al liniștii. Nepătimirea concentrează în ea rezultatul unor eforturi duse, în acest sens, până la capăt.

30. În textul grec e „pe măsura supunerii tale”. Înțelesul este însă același: pe măsură ce-ți micșorezi neascultarea și sporești în ascultare, valurile pornirilor egoiste ce te asaltează vor fi mai mici, pentru că nu te-ai supus lor.

31. Veseleil (Bețaleel - *n. ed.*) a fost arhitectul cortului sfânt. Ioan Scărarul a fost arhitectul scării duhovnicești ce urcă la cer ca turnul unei biserici.

spun că este ca o baie; fericita ascultare au socotit că este ca o mărturisire fără de care nimeni din cei împătimiți nu va vedea pe Domnul (*Evrei 12, 14*)³².

Socotim că sunt destule și acestea spre arătarea cea mai limpede și spre lauda imitării de neimitat (a lui Hristos), prin ascultarea de trei ori lăudată. Vom mai avea prilejul să învățăm a cunoaște prin cercare, de vom urca spre cele înalte și de vom cugeta împreună, care este pricina zdrobirii și morții noastre – pentru că n-am fost zidiți astfel la început –, și care este, iarăși, pricina înnoirii și nemuririi noastre? Vom afla că pricina celei dintâi, sau a stricăciunii, este încrederea în sine, conducerea de sine și neascultarea lui Adam, din care s-a născut nesocotirea și călcarea poruncii dumnezeiești. Iar pricina celei de a doua, adică a nestricăciunii, este împreună-voirea cu Tatăl și ascultarea de El, a Celui de al doilea Adam și a Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, din care s-a născut păzirea poruncii Lui. „Că Eu, zice Mântuitorul, nu am grăit de la Mine, ci Tatăl, Cel ce M-a trimis pe Mine, Acela Mi-a dat Mie poruncă ce să spun și ce să vorbesc. Și știu că porunca Lui este viața veșnică. Deci cele ce grăiesc Eu, precum Mi-a spus Mie

---

32. *Scara*, IV, PG 88, 681 A-B. Virtuțile alcătuiesc un adevărat templu, sau un locaș sfânt al lui Dumnezeu, pentru că prin ele omul se curățește și-și face drumul spre Dumnezeu ca prin locașul lui Dumnezeu. Iar cum virtuțile nu sunt decât trăsăturile chipului restabilit al omului, însuși omul devine prin ele un locaș sfânt al lui Dumnezeu. Prin ele omul trăiește cu Dumnezeu în ființa și în lucrările sale, adică cu puterea Lui. Omul este, astfel, și templul lui Dumnezeu (*1 Corinteni 3, 16*), și arhitectul lui, în colaborare cu Dumnezeu. Pătimașul nu vede pe Dumnezeu, pentru că e încă îngroșat și întors spre această stare îngroșată a sa, adică nu s-a făcut transparent spre Dumnezeu.

Tatăl, așa le grăiesc” (Ioan 12, 49-50). Precum deci în strămoșul nostru și în cei ca el rădăcina și maica tuturor relelor este părerea de sine, așa și în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, și în cei ce doresc să viețuiască după El, începutul, izvorul și temelia tuturor celor bune este smerenia.

Această stare și rânduială, după cum știm, o păzește și preaînalta și sfințita ordine mai presus de noi a tuturor îngerilor celor în chip dumnezeiesc. Ba și Biserica noastră cea de pe pământ. Iar cei ce se abat de la această rânduială și voiesc să viețuiască în chip sucit, ca să nu spunem obraznic, am aflat și credem că s-au rupt de la Dumnezeu și de la așezământul luminos al Bisericii cerești și a toată lumea și au fost alungați și trimiși în întunericul și focul gheenei. Aceasta, după cum spunem, au pățimit-o lucrătorii cei răi din jurul lui Lucifer și flecarii eretici, rău-credincioși din diferite timpuri, cum arată cuvintele Scripturii dumnezeiești. Aceștia au fost aruncați, cum s-a spus, în chip jalnic, din pricina voinței de a plăcea lor înșiși și din pricina mândriei, de la slava și desfătarea dumnezeiască și din sfințita adunare.

Un oarecare dintre înțelepți a spus că leacurile celor contrare sunt cele contrare. Fiindcă, deci, pricina tuturor lucrurilor întristătoare este neascultarea și mândria, iar a celor de bucurie este ascultarea și zdrobirea inimii, cel ce dorește să viețuiască fără greșală trebuie să petreacă în supunerea față de un părinte încercat și nesupus înșelării – care-și are puterea într-o îndelungată deprindere și în cunoașterea celor dumnezeiești, și în viața împodobită cu cununa virtuților – și să socotească porunca și sfatul lui ca pe cuvântul și sfatul lui Dumnezeu. Căci mântuirea,

zice, este în sfătuire multă (*Pilde* 11, 14); și: „Bărbatul nesfătuit e dușmanul său”. Iar dacă s-a întâmplat una dintre Părinții cei vestiți să dobândească liniștea îndumnezeitoare și desăvârșirea cea după Dumnezeu, chiar și fără deprinderea în ascultare, aceasta s-a întâmplat prin descoperire dumnezeiască și foarte rar. Dar s-a scris că ceea ce se întâmplă rar nu e lege a Bisericii, precum cu o singură rândunică nu se face primăvară. Pentru aceea, tu încrede-te în supunerea adevărată, ca într-o știință care te călăuzește la liniștea preafrumoasă, și lasă cele ce s-au întâmplat, prin iconomie, o singură dată, și ține seama de cele rânduite îndeobște de cuvioșii Părinți. În felul acesta te vei învrednici și de cununa celor ce viețuiesc după lege.

Pentru că, ce? Se va hotărî cineva să pornească pe drumul ce i se deschide în față dacă nu l-a cunoscut din cercare, fără un povățuitor neînșelător? Nu va porni cineva pe talazurile mării lipsit de un cârmaci priceput. Pentru că nu se va apuca cineva de vreun meșteșug oarecare și de vreo știință fără un învățător nesupus rătăcirii. Se va apuca atunci, oare, de meșteșugul meșteșugurilor și de știința științelor și va porni pe calea ce duce la Dumnezeu și pe marea nesfârșită, sau va îndrăzni să înceapă viețuirea monahală, care s-a asemănat cu viețuirea îngerească, adică nevoința cu ea, și va crede sieși că va ajunge la capătul din urmă al ei fără un povățuitor și cârmaci și învățător încercat și adevărat? Cu adevărat, unul ca acesta, oricine ar fi el, se amăgește pe sine în chip nebunesc și a rătăcit înainte de a pune un început, ca unul ce nu se nevoiește după lege. Dimpotrivă, cel ce ascultă de rânduielile Părinților a ajuns la țintă înainte de a

porni pe cale. Căci de unde putem ști din altă parte dacă luptăm după cuviință împotriva trupului și dacă neînarmăm împotriva patimilor și a demonilor? Pentru că, precum s-a spus, patimile stau lângă virtuți și locuiesc ușă lângă ușă³³. Sau cum vom putea să stăpânim simțurile trupului și să armonizăm puterile sufletului ca pe niște coarde ale unei chitare? Mai bine zis, cum vom putea deosebi glasurile, descoperirile, mângâierile și vederile (contemplațiile) dumnezeiești? Sau vicleșugurile, amăgirile și nălucirile drăcești? Și, ca să spunem pe scurt, cum ne vom învrednici să ajungem la uniriile cu Dumnezeu, la lucrările îndumnezeitoare și la taine, fără învățătura unui învățător adevărat și luminat? Cu adevărat nu se poate, nu se poate! Căci îl vedem și pe vasul ales, pe preafericitul Pavel, învățătorul celor negărite, gură a lui Hristos, luminează a lumii, soare de obște, învățătorul lumii creștine, vestind și tâlcuind împreună cu Apostolii Evanghelia. Iar pricina e, precum spune, „ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în deșert” (*Galateni 2, 2*). Ba mai mult, vedem însăși Înțelepciunea de sine, pe Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, spunând despre Sine: „M-am coborât din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Tatălui care M-a trimis pe Mine”. Iar despre Preasfântul și de viață făcătorul Duh spune că „nu va grăi de la Sine, ci câte va auzi va grăi” (*Ioan 16, 13*).

---

33. Când cultivăm o virtute, se trezește în noi o dorință contrară; când ne înfrânăm de la plăceri, se trezește în noi dorința după acele plăceri, întrucât le lăsăm mult timp nesatisfăcute; când ne smerim, se trezește în noi dorința de a ne arăta că suntem cineva. Numai cel ce a ajuns la treapta desăvârșită a virtuților a dobândit nepătimirea, sau a desființat în sine total putința de trezire a dorinței după plăcerile contrare.

De dragul rânduiei, care ține la un loc atât cele cerești, cât și cele pământești, suntem stăpâniți de frică, de uimire și de spaimă pentru nimicnicia și trândăvirea noastră și pentru cele alese din prostie, din părerea de sine, spre o viețuire stângace, primejdioasă, după o rânduială proprie și în chip nesupus. Căci, cu adevărat, lupta aceasta e plină de frică și zeci de mii sunt tâlharii și nenumărate cursele ispititorilor. Pe lângă acestea, căderile nu se pot număra. De aceea, din cei mulți, foarte puțini sunt cei ce se mântuiesc (*Luca 13, 23*). Aceștia însă trebuie să-și facă drumul precum voiesc. Căci, precum s-a scris, „focul va cerca cum este lucrul fiecăruia” (*1 Corinteni 3, 13*); și: „Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui” (*Psalom 61, 11*). Dar nu pur și simplu după cum voiesc ei, ci după cum trebuie să voiască și să viețuiască. „Dea Domnul înțelegere în toate” (*2 Timotei 2, 7*).

Deci tu, și tot cel ce voiește să viețuiască după Dumnezeu, cunoscând din aceste cuvinte ca dintr-un ciucure toată țesătura aurită și duhovnicească a fericitei ascultări, grăbește-te să afli, cum s-a arătat mai înainte, un învățător neînșelător și desăvârșit. Iar semnul celor desăvârșiți este, după purtătorul de Hristos Pavel „hrana tare” (*Evrei 5, 14*). Aceștia au, prin deprindere, simțurile întărite ca să deosebească binele și răul.

Căutându-l în felul acesta, adică cu osteneală și credință, nu te vei mai abate de la ținta pusă înainte. Căci „tot cel ce cere – spune dumnezeiasca *Scriptură* – va lua, și cel ce caută va afla, și celui ce bate i se va deschide” (*Matei 7, 8*). Acela îți va descoperi, pe rând și după rânduială, toate cele datorate și lui Dumnezeu plăcute și te va călăuzi spre cele iubite de Dumnezeu și încă și mai duhovnicești și nedescoperite celor

mulți. Aceasta, pentru că te va vedea bucurându-te din suflet de cumpătare, de puținătate și de simplitate în mâncăruri și băuturi, de acoperișul cu care te mulțumești, de îmbrăcăminte, și mulțumindu-te cu cele de folos și potrivite și trebuincioase timpului, și că nu cauți cele de prisos și moi, cu care se mândresc cei ce viețuiesc, în chip neînțelept, în lux și strălucire și-și înfig sulita în ei și în mântuirea lor. Căci zice marele Apostol: „Având mâncare și acoperământ, vom fi îndestulați cu acestea” (1 Timotei 6, 8).

Dar tu dorești și vrei să înveți de la noi și în scris cele potrivite începutului, și mijlocului, și sfârșitului viețuirii celei după Hristos. Cu toate că întrebarea e vrednică de laudă, ne e greu să răspundem dintr-o dată. Totuși, cu ajutorul lui Hristos, ne vom sili să-ți dăm un răspuns la întrebarea ta, zidind pe desăvârșita și preacinstita ascultare, ca pe o temelie tare și neclintită, clădirea mult vestită a întregii case, adică liniștea (isihia) îndumnezeitoare. Firește, vorbim așa sprijiniți pe cuvintele Părinților, grăite în Duhul, ca pe niște stâlpi neclintiți.

16. Cel ce voiește cu adevărat să viețuiască în liniște și după Dumnezeu trebuie să se îngrijească pentru ca pe lângă credință să fie plin și de fapte bune. Iar credința este îndoită. Și pe lângă aceasta, cel ce se liniștește trebuie să fie pașnic, neîmprăștiat, fără griji, sau neîngrijorat, tăcut, liniștit, mulțumitor în toate, conștient de neputința sa, să suporte cu bărbăție încercările, să nădăjduiască în Dumnezeu și să aștepte de la El ceea ce este de folos.

a) Zice Mântuitorul: „Nu tot cel ce-Mi zice «Doamne, Doamne» va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face

voia Tatălui Meu Celui din ceruri" (*Matei 7, 21*). Deci și tu, iubite, dacă iubești, nu cu vorbe goale, liniștea îndumnezeitoare – care dă, de pe acum celor ce o deprind cu curăție puțința să primească arătările Împărăției lui Dumnezeu ce strălucesc de departe, iar în veacul viitor mai deplin și mai desăvârșit –, ci o iubești cu adevărat și cu lucrarea, îngrijește-te ca, pe lângă credința drept-măritoare, să fii plin și de fapte bune. Pe lângă aceea, să fii în pace cu toți, cât te privește pe tine, neîmprăștiat, fără griji sau deplin neîngrijorat, tăcut, liniștit, mulțumitor în toate, conștient de neputința ta și, peste tot, ține-ți ochiul neadormit și treaz față de ispitele diferite și de multe feluri ce ți se întâmplă în fiecare zi; luptă-te cu răbdare și cu îndelungă-răbdare cu toată furtuna și cu tot necazul ce vine asupra ta în tot felul.

Despre primul și al doilea lucru, adică despre trebuința ca, pe lângă dreapta credință, să te împodobești cu faptele bune, să-ți fie învățător lămurit slăvitul frate al Domnului, care spune: „Credința fără fapte este moartă, precum și faptele fără credință” și: „Arată-mi din faptele tale credința ta” (*Iacov 2, 26, 18*). Iar înainte de acesta, Povățuitorul și Învățătorul tuturor, Domnul nostru Iisus Hristos, Care zice către ucenici: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (*Matei 28, 19-20*). Cuvântătorul de Dumnezeu zice și el: „Dumnezeu cere de la tot omul care are Botezul acestea trei: credința dreaptă de la suflet, cumpătarea de la trup și adevărul de la limbă”³⁴.

---

34. Cred că e Sf. Grigorie Teologul.

b) *Credința e îndoită*. Însemnează-ți însă că, după cuvintele predate de Dumnezeu, credința este îndoită. Una e, îndeobște, cea a tuturor creștinilor ortodocși, iar alta a unora, puțini, care prin împlinirea tuturor poruncilor îndumnezeitoare s-au reîntors la chip și asemănare și, astfel, s-au îmbogățit cu lumina dumnezeiască a harului și și-au rezemat toată nădejdea în Domnul (*Psalms* 72, 27)³⁵. Și aceasta în așa măsură – o, minune! –, că, după cuvântul Domnului, ei nu mai deosebesc nimic (nu mai au nicio îndoială) în vremea rugăciunii, în cererile ce le îndreaptă spre Dumnezeu, ci cer cu credință și de aceea primesc îndată cele ce le sunt de folos. Astfel, acești fericiți au dobândit, din faptele sincere, credința sigură, ca unii ce au aruncat de la ei toată cunoștința, deosebirea, îndoiala și grija și s-au botezat (s-au scufundat) cu totul întregi în beția dumnezeiască a credinței, a nădejdi și a iubirii față de Dumnezeu și s-au schimbat

---

35. Împlinirea continuă a poruncilor, sau întărirea în virtuți, îndumnezeiește pe om, pentru că ele îl unesc cu Dumnezeu tot mai mult, îl pun în comunicare tot mai puternică cu El. Cunoșcând prin trăire puterea lui Dumnezeu, el își pune toată nădejdea în Dumnezeu. Un astfel de om are o vedere (o simțire) a harului ca lumină. Căci harul, ca deschidere a lui Dumnezeu spre omul care s-a deschis și el lui Dumnezeu, e în același timp lumină, în calitatea lui de manifestare a iubirii lui Dumnezeu, dat fiind că orice deschidere a persoanei spre alta se arată ca lumină. Cu cât bunătatea ce se deschide e mai mare, sau cu cât deschiderea însăși e mai sinceră și totală, cu atât lumina lui e și ea mai puternică. Lumina lui Dumnezeu Celui a tot bun covârșește lumina săracă a omului, sau îl umple pe acesta de o lumină adâncă și persistentă. În felul acesta faptele izvorâte din credința fără vedere, de la început, duc la o credință din vedere. Ele se nasc din credință și duc la o credință superioară.

cu schimbarea mai înaltă și fericită a dreptei Celui Preaînalt, după proorocul David (*Psalm* 76, 10)³⁶.

Despre credința dintâi, nu-i acum timpul potrivit să vorbim pe larg. Dar e foarte potrivit să vorbim despre a doua. Ea răsare și se câștigă ca un fel de rod din cea dintâi. Căci credința este ca o rădăcină și ca un început al liniștii îndumnezeitoare. „Dacă nu crezi, zice Sfântul Ioan Scărarul, cum te vei liniști?”³⁷. De aceea zice proorocul David: „Crezut-am, de aceea am grăit” (*Psalm* 115, 1). Iar marele Apostol Pavel zice:

---

36. Aceștia s-au ridicat peste cunoștința lucrurilor deosebite între ele, peste trecerea prin cunoștință de la unul la altul, de aceea și peste deosebirea lor și peste îndoiala pe care legile lor naturale o pot trezi în putința împlinirii de către Dumnezeu a cererilor lor. Ei se află în „beția trează”, despre care a vorbit Sf. Grigorie de Nyssa, adică în bucuria entuziastă a unirii cu Dumnezeu Cel preaiubitor. Dacă orice unire prin iubire pricinuieste un fel de beție, întrucât se revarsă în cei uniți o putere de viață de la unul la altul, cu atât mai mult unirea prin iubire cu Dumnezeu. Ei sunt scufundați cu totul în beția credinței, a nădejzii neîndoielnice și a iubirii față de Dumnezeu, dar mai ales în beția trăirii covârșitoare a valului de viață ce le vine din Dumnezeu. Acesta e un botez lăuntric în Dumnezeu sau în Duhul Lui cel Sfânt. Dar pentru a se scufunda în Dumnezeu, trebuie să se scufunde sau să se boteze în ei înșiși, ieșind din superficialitatea săracă a păcatului, trăită în limitarea egoismului. Numai acolo se întâlnesc cu Dumnezeu. Sf. Isaac Sirul zice: „Scara Împărăției acesteia este înlăuntrul tău, ascunsă în sufletul tău. Botează-te pe tine în tine însuși spălându-te de păcat, și vei afla acolo trepte pe care vei putea urca” (Τὰ εὐπορεθέντα ἀσκητικά = *Cuvinte despre nevoință*, 31, Atena, 1895, p. 127, ed. Nichifor Ieromonahul). Tema se află și la Calist Catafygiotul.

37. Scara, XXVII, PG 88, 1113 B. Credința tare dă o statornicie și o liniștire de grijile care îl chinuiesc pe om. Cu atât mai mult credința din experiența unirii cu Dumnezeu, izvor a toată puterea și a vieții fără știrbiri.

„Credința este temelia celor nădăjduite, dovada lucrurilor nevăzute” (*Evrei* 11, 1) și: „Dreptul din credință va fi viu” (*Romani* 1, 17) ș.a. Însuși Mântuitorul zice către ucenicii care cereau să le sporească credința: „Dacă ați avea credință cât un grăunte de muștar, ați zice smochinului acesta: Scoate-ți rădăcina și te sădește în mare, și v-ar asculta. Și dacă ați avea credință și nu v-ați îndoi, nu numai cu smochinul ați face așa, ci și dacă ați zice muntelui acesta: Ridică-te și te aruncă în mare, s-ar face. Și toate câte ați cere în rugăciune, crezând, ați primi” (*Matei* 21, 22) ș.a., și apoi: „Credința ta te-a mântuit” (*Matei* 9, 22).

Dar scrie și cuviosul Isaac: „Credința e mai subțire decât cunoștința, după cum și cunoștința e mai subțire decât cunoașterea lucrurilor ce cad sub simțuri³⁸. Căci toți sfinții, învrednicindu-se să afle această stare care e iubirea de Dumnezeu, viețuiesc, din puterea credinței, în desfătarea petrecerii celei mai presus de fire. Iar credință o numim nu pe aceea prin care crede cineva în deosebirea preaslăvitelor și dumnezeieștilor Ipostasuri și în Ființa preaînaltă

---

38. Perceperea lucrurilor sensibile e proprie oricui, chiar și animalelor. Cunoștința unor principii raționale e mai subtilă, căci implică o putere de abstragere de la lucrurile sensibile și de la multitudinea lor. Dar credința e mai subtilă și decât această cunoștință, căci surprinde indefinitul, care e forma realității celei mai înalte, sau a persoanei. Cine poate defini persoana cuiva, nesfârșită în manifestările ei mereu noi? Ea nu poate fi cuprinsă în definiții exacte ale cunoașterii raționale. Cu atât mai mult, cine poate defini experiența prezenței și lucrării Persoanei supreme a lui Dumnezeu? Credința e modul de sesizare a celor mai subtile realități, fiind ea însăși cel mai subtil mod de cunoaștere. Căci numai credinței i se dezvăluie persoana celuiilalt, care nu vrea să fie redusă la obiect și nu poate fi redusă la obiect.

și unică a dumnezeirii, apoi în minunata întrupare în omenitate, în primirea firii noastre, chiar dacă și aceasta e foarte înaltă, ci acea credință care răsare în suflet din lumina harului, având mărturia minții și sprijinind inima ca să biruiască orice îndoială, din siguranța nădejzii, care o ferește de orice înșelare. E credința care nu se arată pe sine în dăruirea auzului urechilor, ci în ochii duhovnicești care văd tainele ascunse în suflet și bogăția dumnezeiască cea ascunsă ochilor fiilor trupului și descoperită în Duhul celor ce se ospătează la masa lui Hristos, prin umblarea în legile Lui, cum a spus El însuși: „De veți păzi poruncile Mele, voi ruga pe Tatăl și va trimite vouă pe Mângâietorul, Duhul adevărului, pe Care lumea nu-L poate primi; și Acela vă va învăța pe voi tot adevărul” ș.a. (Ioan 14, 15-17; 16, 13); și iarăși: „Până ce va veni Acela, Care este desăvârșirea tainelor, și ne vom învrednici în chip arătat de descoperirea lor, credința liturghisește între Dumnezeu și sfinți taine negrăite. Fie ca și noi să ne învrednicim de ele prin harul lui Hristos însuși, acum ca de o arvună, iar acolo în ipostasul (temelia) adevărului, în Împărăția cerurilor, cu cei ce-L iubesc pe El”³⁹.

---

39. Isaac Sirul, „Cuv. 65”, pp. 261-262. Credința a doua, mai înaltă, e o vedere în Duhul a bogăției bunătății lui Dumnezeu, venită în sufletul celor ce au împlinit poruncile Lui și, punându-se prin aceasta în legătură de iubire cu El, și-au subțiat vederea ochilor duhovnicești. Ei se hrănesc din această bogăție ca de la o masă dumnezeiască aflată în ei înșiși. Prezența acestei bogății în sufletul cuiva e prezența Duhului însuși, căci El le face proprii și intime sufletului. Dar în viața pământească această bogăție nu e în mod deplin descoperită. De aceea, credința are încă un rol în această viață. Ea e liturghisitorul care ne face cu putință trăirea acestor taine. E mijlocitoare între noi și Dumnezeu; e ca

c) *Trebuie să fii pașnic*. Iar pentru al treilea lucru, adică pentru trebuința de a fi în pace cu toți, să-ți fie îndemn lămurit cuvântul fericitului David, ca și al purtătorului de Hristos Pavel, care strigă mai răsunător decât o trâmbiță. Cel dintâi zice: „Pace multă este celor ce iubesc legea Ta și nu le este lor sminteală” (*Psalm 118, 165*); și „Făcător de pace eram cu cei ce urau pacea” (*Psalm 119, 7*); și: „Caută pacea și o urmează pe ea” (*Psalm 33, 13*). Iar al doilea zice: „Căutați pacea cu toți, și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul” (*Evrei 12, 14*); și: „De e cu putință, pe cât ține de voi, trăiți în pace cu toți” (*Romani 12, 18*).

d) *Trebuie să fii neîmprăștiat*. Iar al patrulea lucru, adică trebuința de a fi neîmprăștiat, ți-l va arăta cuviosul Isaac, care zice: „Dacă pofta e rodul simțurilor, apoi să tacă cei ce susțin că păzesc pacea minții cu atenția împrăștiată”. Și: „Cu cei împrăștiați să nu te însoțești”⁴⁰.

e) *Trebuie să fii fără griji sau neîngrijorat*. Iar despre al cincilea lucru, adică despre trebuința de a fi fără griji și neîngrijorat, să-ți fie de învățătură ceea ce spune Domnul în Evanghelie: „Pentru aceea, vă zic vouă: Nu vă îngrijiți în sufletul vostru ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Oare nu e sufletul mai mult decât mâncarea și trupul mai mult decât haina? Căutați la păsările cerului, că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe, și Tatăl vostru Cel din ceruri le hrănește pe ele. Nu

---

un ochi care e necesar și totuși ca un ochi în care sunt prezente, prin reflectare și în același timp prin lucrare directă, lumina, puterea și bunătatea ce iradiază din Dumnezeu.

40. Neidentificat.

sunteți voi mai mult decât ele? Și cine dintre voi, îngrijindu-se, poate să adauge un cot la statura sa? Iar pentru haină, de ce vă îngrijiți?" (*Matei 6, 25-28*). Și puțin mai încolo: „Deci nu vă îngrijiți zicând: Ce vom mânca, sau ce vom bea, sau ce vom îmbrăca? Căci toate acestea le caută neamurile. Știe Tatăl vostru Cel din ceruri că aveți trebuință de toate acestea. Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și acestea toate se vor adăuga vouă. Deci nu vă îngrijiți de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale ei. Ajunge zilei răutatea ei" (*Matei 6, 31-34*).

Dar zice și Sfântul Isaac: „De nu te-ai eliberat de griji, să nu cauți lumină în sufletul tău”⁴¹. Iar Scărarul zice și el: „Un fir de păr tulbură ochiul și o mică grijă alungă liniștea. Căci liniștea este lepădarea gândurilor și renunțarea la grijile pârute îndreptățite. Cel ce a dobândit liniștea nu se va mai îngriji nici de trupul său. Căci «nemincinos este Cel ce a făgăduit aceasta» (*Evrei 10, 23*)”⁴².

f) *Trebuie să iubești tăcerea*. Al șaselea lucru, adică trebuința de a tăcea, decurge din înșiruirea cuvântului. Dar zice Cuviosul Isaac și despre aceasta: „Cel ce-și înfrânează limba de la bârfire păzește inima lui de patimi; și cel ce curățește inima lui de patimi vede în tot ceasul pe Domnul”⁴³; și: „Când vei

---

41. „Cuv. 13”, p. 51. Grijile umplu cugetarea total de lucrurile necesare trupului; o trag la suprafață. Lucrurile își pierd transparența. Adâncurile sufletului, cu transparența lor spre planul dumnezeiesc, se acoperă. Cugetarea nu mai e preocupată de sensul vieții. Acest sens nu se mai pune în evidență, nu mai e loc și timp în suflet pentru el.

42. *Scara, XXVII, PG 88, 1109 D, 1112 A.*

43. Neidentificat.

pune toate faptele viețuirii tale pe un taler și tăcerea pe celălalt, vei afla că ea cântărește mai greu⁴⁴. Și: „Mai presus de toate iubește tăcerea, că ea te apropie de rod. Căci limba n-are putere să se apropie de el⁴⁵. Și: „Mai întâi să ne silim să tăcem; apoi din tăcere se naște în noi ceva care ne conduce spre tăcere. Deie-ți Dumnezeu să simți ceva ce se naște din tăcere. De vei începe să viețuiești astfel, nu știu eu ce luminează și va răsări ție din aceasta⁴⁶. Și iarăși: „Tăcerea este taina veacului viitor. Iar cuvintele sunt uneltele lumii acesteia⁴⁷. Iar Sfântului Arsenie așa i-a poruncit a

---

44. „Cuv. 34”, p. 149.

45. Neidentificat.

46. „Cuv. 34”, p. 149. În tăcere, adâncul nostru e lucrător. Când vorbim e împiedicat să lucreze. În tăcere el se întâlnește cu Duhul dumnezeiesc, Care atrage cu putere privirea spre bogăția și viața Lui; se întâlnește cu Duhul dumnezeiesc, Care e dincolo de el, și din întâlnirea aceasta se naște o cunoștință pe care nu o poate ști decât el și cei cărora le-o comunică sau, mai bine zis, cărora le-o comunică nu atât prin cuvinte, cât prin felul cum arată și cum se comportă. În tăcere te întâlnești cu ceva care te duce iarăși la tăcere. Tăcerea prinde mai bine taina ce se petrece în întâlnirea noastră cu infinitatea ce iradiază din Dumnezeu cel personal. Când începe limba să o exprime, pierdem trăirea deplină a acestei taine de-o bogăție indefinită, începem să rupem părți din ea, care toate la un loc nu pot reda indefinitul. În tăcere, ești oarecum în mijlocul ei, identificat cu ea; prin grăire te detașezi, te depărtezi de ea; în cuvinte prinzi numai fâșii din ea, nu mai trăiești întregul, și întregul acesta nu poate fi combinat din fâșii, pentru că infinitul nu se poate realiza din combinarea părților limitate. Desigur, nu e vorba de tăcerea diplomatică, ci de tăcerea care e semnul scufundării în infinitul dumnezeiesc prin adâncul inimii.

47. Prin tăcere ne ridicăm în planul infinitului și al indefinitului, trăit în mod deplin. Prin cuvinte exprimăm lucrurile distincte ale lumii acesteia și coborâm în lumea aceasta, compusă din

doua oară glasul dumnezeiesc: „Arsenie, fugi, taci, liniștește-te, și te vei mântui”⁴⁸.

g) *Trebuie să te liniștești*. Iar despre al șaptelea lucru, adică despre trebuința de a viețui liniștit, să-ți fie vrednici de crezarea spre dovedire Marele Vasile și, iarăși, Sfântul Isaac. Cel dintâi a spus: „Liniștea este începutul curățirii sufletului”⁴⁹, iar celălalt: „Sfârșitul liniștirii e tăcerea cu privire la toate”⁵⁰. Cel dintâi a arătat prin aceste cuvinte, pe scurt, începutul liniștirii, al doilea, sfârșitul ei. Iar în Vechiul Testament s-a spus: „Ai păcătuit? Liniștește-te” (*Facerea* 4, 7) și: „Opriți-vă și cunoașteți că Eu sunt Domnul” (*Psalom* 45, 10). Scărarul zice și el: „Lucrul premergător liniștii este lipsa de grijă în privința tuturor lucrurilor îndreptățite și neîndreptățite. Căci cel ce se deschide celor dintâi va cădea în celelalte. Apoi, rugăciunea neobosită. Și, în al treilea rând, lucrarea nefurată (neabătută) a inimii. E prin fire cu neputință celui ce n-a învățat literele să citească cărțile; dar și mai cu neputință este celor ce n-au dobândit primul lucru (lipsa de griji) să le lucreze pe celelalte două (rugăciunea și lucrarea inimii) cu judecată”⁵¹.

Și, iarăși, spune Sfântul Isaac: „Dorul celui ce se liniștește este așteptarea neîncetată a morții. Cel ce intră fără acest gând pe calea liniștirii nu poate

---

lucruri finite; cuvintele ne atrag în îngustimile lor, făcute pentru lucrurile mărginite ale lumii din afară.

48. „Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris”, în: *Synaxarium Constantinopolitanum*, mai, 8, 3, col. 665.

49. Sf. Vasile, *Epistola către Grigorie. Despre singurătate*, PG 32, 228 A.

50. „Cuv. 79”.

51. *Scara*, XXVII, PG 88, 1009 B.

purta cele ce trebuie să le suportăm și să le răbdăm în tot felul”⁵².

h) *Trebuie să mulțumești pentru toate.* Pentru al optulea lucru, sau pentru trebuința de a mulțumi pentru orice, să-ți fie ție îndrumător Sfântul Pavel, care poruncește: „În toate mulțumiți” (*1 Tesaloniceni* 5, 18). De asemenea, Cuviosul Isaac, care zice: „Mulțumirea celui ce primește stârnește pe cel ce a dat să dea daruri și mai mari decât cele dinainte. Cine nu mulțumește pentru cele mai mici va fi nerecunoscător (mincinos) și nedrept și în cele mai mari”⁵³. Și: „Ceea ce călăuzește darul lui Dumnezeu spre om este inima ce se mișcă spre mulțumire neîncetată. Iar ceea ce călăuzește ispita spre suflet este gândul de cârtire care se mișcă pururea în inimă”⁵⁴. Și: „Gura care mulțumește pururea primește binecuvântare de la Dumnezeu; și în inima în care stăruie mulțumire se revarsă harul”⁵⁵.

i) *Trebuie să-ți recunoști neputința ta.* Al nouălea lucru este să cunoști ce mare câștig dobândește cel ce a ajuns să-și cunoască neputința sa. Aceasta o vei afla luând aminte la Psalmul 6 al profetului David, în care zice: „Miluiește-mă, Doamne, că neputincios

---

52. „Cuv. 34”, p. 152. Cine s-a împăcat cu gândul că va muri nu mai e neliniștit de nimic. Iar gândul morții nu-l mai sperie pe cel ce crede ferm în viața viitoare.

53. „Cuv. 30”, p. 126.

54. Neidentificat. Inima care mulțumește lui Dumnezeu este o inimă deschisă Lui. De aceea în ea se revarsă alte și alte daruri. Cea care cârtește e o inimă închisă în sine. Ea nu vede darurile primite și de aceea nu primește în fond nimic de la Dumnezeu sau de la altă persoană. Reducând toate la nimic, rămâne cu nimic. Ea nimicește prin critică și ceea ce primește.

55. Neidentificat.

sunt" (*Psalm* 6, 2). Și în altă parte: „Eu sunt vierme, și nu om, ocara oamenilor și defăimarea poporului" (*Psalm* 21, 6). Iar Sfântul Isaac zice: „Fericit este omul care cunoaște neputința sa, pentru că această cunoștință i se face lui temelie și rădăcină și început a toată bunătatea. Căci când va afla cine este și va simți cu adevărat neputința sa, va strânge sufletul său din starea umflată și goală, care-i întunecă cunoștința, și-și va pune sieși străjuire"⁵⁶. Și: „Omul care a ajuns să cunoască măsura neputinței sale a ajuns la desăvârșirea smereniei"⁵⁷.

j) *Trebuie să răbdăm cu bărbăție încercările*. Cu vântul ce ne-a mai rămas, și care împlinește numărul celor zece înfățișate de noi, vorbește despre trebuința de a purta cu bărbăție și de a înfrunta cu răbdare încercările felurite și de multe chipuri ce au să ți se întâmple. Ascultă, deci, cele ce sunt scrise despre aceasta în Sfânta Scriptură. Căci zice purtătorul de Hristos Pavel: „Fraților, nu este lupta noastră împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătorilor, a stăpânilor, a stăpânitorilor întunericului veacului acestuia, împotriva duhurilor răutății care sunt în văzduhuri" (*Efesenii* 6, 12). Și: „Dacă sunteți fără certare, de care s-au făcut părtași toți, iată că sunteți nelegitimi, și nu fii" (*Evrei* 12, 8). Și: „Pe cine îl iubește Domnul îl ceartă, și bate pe tot fiul pe care-l primește" (*Evrei* 12, 6). Fratele Domnului zice și el: „Bărbatul neispitit este necercat" (*Iacov* 1, 12). Iar Sfântul Ilie Ecdicul zice: „E de trebuință fiecărui creștin care crede drept în Dumnezeu să nu fie cu nepăsare, ci să aștepte și să primească totdeauna încercarea, ca

---

56. „Cuv. 21", 22.

57. Neidentificat.

atunci când vine să nu se mire, nici să se tulbure, ci să rabde greutatea necazului și să înțeleagă ce spune, psalmodiind cu proorocul: «Cearcă-mă, Doamne, și mă ispitește» (*Psalms* 25, 2). Căci n-a zis: «Certarea Ta m-a nimicit pe mine», ci «m-a îndreptat până la sfârșit» (*Psalms* 17, 39)⁵⁸.

Nici nu cerceta pricina încercărilor tale, de unde vin, ci roagă-te numai lui Dumnezeu să le porți cu mulțumire, cum zice Sfântul Marcu: „Venind încercarea, nu căuta de ce și prin cine a venit, ci caută să o rabzi cu mulțumire și fără să ții minte răul”⁵⁹. Și iarăși: „Dacă nu e ușor să afli pe vreunul să placă lui Dumnezeu fără să fie încercat, se cade să mulțumim lui Dumnezeu pentru tot ce ni se întâmplă”⁶⁰. Și: „Tot necazul dă pe față starea sufletului, dacă acesta tinde spre cele de-a dreapta sau spre cele de-a stânga. De aceea, orice necaz ni se întâmplă se numește încercare, dând celui părtaș la el cunoștința voilor lui ascunse”⁶¹.

Iar Sfântul Isaac, pe lângă multe altele, spune și acestea: „Încercarea e de folos pentru tot omul. Dacă e de folos lui Pavel, să tacă toată gura și să se supună toată lumea lui Dumnezeu (*Romani* 3, 19)⁶².

58. *Anthologion gnomikon* I, PG 127, 1029 A (*Filoc. rom.*, vol. IV, Ed. IBMO, 2010, p. 323; toate trimiterile din vol. I-V din *Filocalie* se referă la ultima ediție – n. ed.).

59. *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte*, 198, PG 65, 960 A (*Filoc. rom.*, I, 2008, p. 324).

60. *Despre cei ce-și închipuie...*, cap 200, *Filoc. rom.*, I, p. 325. Orice încercare ne dă puțința să ne întărim duhul prin credință. Nu poate deveni copilul bărbat, dacă nu are prilejul să învingă diferite greutăți.

61. *Despre cei ce-și închipuie...*, cap 204, *Filoc. rom.*, I, p. 325.

62. „Cuv. 48”, p. 198. Pentru fiecare om e grea întâmplarea care se opune unei aplecări a voii lui. Din acest motiv aceea

Luptătorii sunt încercați ca să-și sporească puterea lor; cei încrezuți sunt încercați pentru ca din cele ce-i vatămă să învețe să se păzească pe ei; cei adormiți sunt încercați pentru ca să fie ajutați să se trezească; cei depărtați de Dumnezeu sunt încercați pentru ca să se apropie de El; cei ai lui Dumnezeu sunt încercați pentru ca să se sălășluiască cu îndrăznire în casa Lui. Niciun fiu neîncercat nu primește bogăția casei tatălui său, ca să fie ajutat de ea. De aceea Dumnezeu încearcă mai întâi și bate, apoi își arată darul. Slavă Stăpânului care prin doctorii amare ne dă bucuria sănătății! Nu e om care în vremea încercării să nu se obosească. Și nu este cineva căruia să nu i se pară amară vremea în care e adăpat cu fiera încercărilor. Dar fără acestea nu e cu putință să se dobândească o sănătate puternică. Însă a le răbda nu stă în puterea noastră (*1 Corinteni* 10, 13). Căci de unde ar avea vasul de lut puterea să oprească curgerea apei dacă nu l-ar întări focul dumnezeiesc? Dacă ne supunem, rugându-ne cu smerenie, cu dorință neîntreruptă și cu răbdare, toate le vom primi în Hristos Iisus, Domnul nostru”⁶³.

---

este pentru el și se numește încercare. Pentru cel cu aplecare ascunsă spre lauda oamenilor, e încercare cuvântul de osândă sau de neapreciere din partea cuiva; pentru cel ce nu are această aplecare, o astfel de întâmplare nu-l doare prea mult. De aceea fiecare încercare e leac pentru o boală ascunsă, dacă se suportă cu bărbăție și se câștigă un fel de nepăsare pentru ea.

63. „Cuv. 48”, pp. 198-199. Răbdarea este din efortul nostru, dar acest efort nu ne-ar fi cu putință fără ajutorul lui Dumnezeu. Sinergia, sau colaborarea omului cu Dumnezeu, are un caracter foarte subtil. Nu stă pe o parte efortul, pe alta ajutorul dumnezeiesc. În efortul nostru însuși se dovedește prezent ajutorul dumnezeiesc, făcând posibil acest efort, dar acesta rămânând totuși

S-a spus apoi și în Înțelepciunea lui Sirah: „Dacă te apropii ca să slujești Domnului Dumnezeuului tău, pregătește-ți sufletul pentru încercare. Încordează-ți inima ta și rabdă și să nu te grăbești în vremea asuprii” (*Isus Sirah* 2, 1-2)⁶⁴.

1) *Trebuie să nădăjduim în Dumnezeu și să așteptăm de la El ceea ce ne este de folos*⁶⁵. Aruncă ancora nădejdi în Dumnezeu, Care poate să mântuiască, și așteaptă de la El sfârșitul cel de folos al încercărilor. Căci „credincios este Dumnezeu, Care nu ne va lăsa pe noi să fim încercați peste puterea noastră, ci, împreună cu încercarea, va face și sfârșitul” (*1 Corinteni* 10, 13). Și: „Necazul lucrează răbdarea, iar răbdarea probare, iar probarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează” (*Romani* 5, 3-5). Și: „Cel ce rabdă până la sfârșit, acela se va mântui” (*Matei* 10, 22). Și: „Întru răbdarea voastră veți câștiga sufletele voastre” (*Luca* 21, 19). Iar fratele Domnului grăiește așa: „Spre toată bucuria să socotiți, frații mei, când

---

și efort al nostru. Ne ostenim pentru că primim puterea să ne ostenim, dar ne ostenim în mod real. Nu mă laud cu osteneala mea, ca fiind numai a mea, dar partea mea din ea e cerută totuși de Dumnezeu.

64. Cel ce vrea să slujească lui Dumnezeu pune în mișcare puterile bune ale ființei sale. Dar tocmai atunci se mișcă și pornirile contrare. Împotriva înfrânării se trezesc dorințele de plăcere, împotriva răbdării, pornirea spre comoditate etc. Numai stăruirea în cele dintâi va slăbi puterea celor din urmă. De aceea, cel ce primește încercări nu trebuie să se grăbească să termine repede cu ele. Pornirile rele nu se slăbesc ușor. Trebuie înfruntate și veștejite timp îndelungat, prin încercări prelungite sau mereu repetate. Numai așa sunt slăbite cu adevărat.

65. Acest paragraf nu se numără deosebit. El încheie pe cel dinainte. Căci încercările se rabdă prin nădejde.

cădeți în multe feluri de ispite, cunoscând că probarea credinței voastre lucrează răbdare; iar răbdarea să aibă lucrul ei desăvârșit, ca să fiți desăvârșiți și întregi, neavând lipsă de nimic” (*Iacov* 1, 2-4). Și: „Fericit e omul care rabdă ispita căci, făcându-se probat, va lua cununa vieții pe care a făgăduit-o Domnul celor ce-L iubesc pe El” (*Iacov* 1, 12). Și: „Nu sunt vrednice pătimirile timpului de acum de slava viitoare ce ni se va descoperi” (*Romani* 8, 18). Și: „Așteptând, am așteptat pe Domnul și a luat aminte la mine, și a auzit rugăciunea mea. Și m-a ridicat din groapa necazului și din tina noroiului, și a așezat pe piatră picioarele mele, și a îndreptat pașii mei. Și a pus în gura mea cântare nouă, laudă Dumnezeului nostru” (*Psalms* 39, 1-4). De asemenea, și Fericitul Simeon Metafrastul scrie: „Sufletul legat prin lanțurile dragostei de Dumnezeu socotește ca nimic pătimirea. Căci el se desfată în dureri și înflorește în pătimirea neplăcută și când nu pătimește nimic întristător pentru Cel iubit, atunci socotește mai degrabă că pătimește, și fuge de tihnă ca de o pedeapsă”⁶⁶.

17. *Despre frica de Dumnezeu, care este îndoită: una a celor începători, iar alta a celor desăvârșiți.*

Nu trebuie să ne lenevim a vorbi și despre frica îndoită de Dumnezeu. Dar ni se pare că, vorbind numai despre frica desăvârșită după ce am încheiat cele opt capete, am nesocoti ordinea. Deci trebuie să vorbim și despre frica cea dintâi, căci Sfinții Părinți au așezat frica după credință.

a) *Despre frica dintâi sau a începătorilor.* Să știi deci, preaiubite, că frica de Dumnezeu este îndoită,

---

66. Neidentificat.

una a începătorilor și alta a celor desăvârșiți. Despre cea dintâi s-a scris așa: „Începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu” (*Pilde* 1, 7); și: „Veniți, fiilor, să mă ascultați, frica Domnului vă voi învăța pe voi” (*Psalm* 33, 11); și: „De frica Domnului se abate fiecare de la păcat” (*Isus Sirah* 2, 7); și: „Unde e frică, acolo e și păzirea poruncilor” (*Isus Sirah* 2, 16). Iar Cuviosul Isaac zice: „Frica de Dumnezeu e începutul virtuții, dar se spune că este și rodul credinței, și ea se seamănă în inimă când cugetarea se desparte de împrăștierea lumii, adunând gândurile sale ce umblă în împrăștiere, în gândirea la viitoarea adunare a tuturor”⁶⁷; și: „Începutul vieții adevărate a omului este frica de Dumnezeu. Dar ea nu vrea să rămână în suflet odată cu împrăștierea”⁶⁸; și: „Înțelepțește-te ca să pui temelie în călătoria ta frica de Dumnezeu și în puține zile te vei vedea din nou în poarta împărăției, pe un drum neocolit”⁶⁹.

---

67. „Cuv. 1”, p. 1. În text: „în viitoarea restaurare”. Lumea e acum dezbinată prin păcat. Pornirile ei sunt contradictorii. Mintea trebuie să nu se mute de la un aspect al lumii la altul contrar, ci, gândind la reînnoirea armoniei finale a lor, s-o vadă de pe acum readunată în Cel Unul și să lucreze pentru această readunare, contemplându-L pe Acela de pe acum, în toate. Aceasta nu e o construire de castele în aer, ci o ancorare în realitatea cea mai de temelie a tuturor.

68. „Cuv. 2”, p. 3. Frica ne face să atârnam de Dumnezeu. De aceea ea e contrară împrăștierii minții în lucrurile lumii, privite în ele înseși, în afara legăturii cu Dumnezeu, sau nu poate rămâne în suflet împreună cu această împrăștiere.

69. „Cuv. 2”, p. 5. Frica, ținându-ne atârnați cu toată simțirea de Dumnezeu, e drumul cel mai scurt spre intrarea la El, care e o adevărată restabilire a firii noastre în starea în care eram la început, sau în starea la care puteam înainta ușor, adică în starea de împlinire a omenescului adevărat.

b) *Despre frica a doua, cea desăvârșită.* Iar despre frica a doua, sau cea desăvârșită, s-a spus așa: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte” (*Psalms* 111, 1). Și: „Fericiți toți cei ce se tem de Domnul, cei ce umblă în căile Lui” (*Psalms* 127, 1). Și: „Temeți-vă de Domnul toți sfinții Lui; că nu le lipsește ceva celor ce se tem de El” (*Psalms* 33, 9). Și: „Iată, așa se va binecuvânta omul care se teme de Domnul” (*Psalms* 127, 4). Și: „Frica de Domnul este curată; ea rămâne în veacul veacului” (*Psalms* 18, 10).

Dar scrie și Sfântul Petru Damaschinul: „Semnul fricii dintâi este că urăște păcatul și se mânie pe el, ca cel rănit de fiară. Iar al celei desăvârșite e că iubește virtutea și se teme de schimbare. Căci nimeni nu e neschimbător și în orice lucru în viața aceasta trebuie să ne temem pururea de cădere”⁷⁰.

De aceea și tu, ascultându-le acestea cu înțelegere, silește-te să ții în tine neîncetat, împreună cu toate cele spuse mai înainte, și frica cea dintâi. Căci ea e cea mai sigură păzitoare a comorii tuturor faptelor bune. Dacă o ai pe ea, vei avea pașii tăi îndreptați spre lucrarea tuturor poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Iar înaintând pe calea lor, vei dobândi și frica desăvârșită și curată, prin dorirea virtuților și prin mila Bunului Dumnezeu.

18. Pentru împlinirea poruncilor și pentru credința în Domnul nostru Iisus Hristos nu trebuie să cruțăm, când timpul o cere, nici chiar viața noastră.

Pe lângă cele spuse, mai trebuie să știi și aceea că, de dragul poruncilor de viață dătătoare și de

---

70. „Cuv. 3”, *Filoc. rom.*, V, 2011, p. 200.

dragul credinței în Domnul nostru Iisus Hristos, suntem datori, când timpul o cere, să dăm cu bucurie până și sufletul nostru sau să nu ne cruțăm nici chiar viața noastră. Căci Însuși Domnul nostru Iisus Hristos zice, în privința aceasta, că „cel ce și-a pierdut sufletul său pentru Mine și pentru Evanghelia Mea, acela se va mântui” (*Marcu 8, 35*). Aceasta, fără îndoială, pentru că el crede și nu se îndoiește că Însuși Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, Mântuitorul, este învierea, și viața, și tot ce este mântuire⁷¹.

Căci zice: „Eu sunt învierea și viața. Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va fi viu. Și tot cel ce e viu și crede în Mine nu va muri în veac” (*Ioan 11, 25-27*). Și: „Așa a iubit Dumnezeu lumea, că și pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (*Ioan 3, 16*). Și: „Eu am venit ca lumea viață să aibă, și mai multă să aibă” (*Ioan 10, 10*).

Deci, așa fiind, și, precum s-a zis, „de cele dinapoi uitând și spre cele dinainte tinzând” (*Filipeni 3, 14*), aleargă, împreună cu Hristos Iisus, fără întoarcere, pe drumul tău.

Dar este bine și foarte folositor să înfățișăm mai întâi metoda naturală a preafericitului Nichifor despre chipul în care se poate ajunge înlăuntrul inimii prin respirația pe nas. E o metodă care ajută și la adunarea cugetării⁷². În felul acesta lucrarea noastră va înainta, cu Dumnezeu, într-un chip cuvenit.

---

71. Cine își dă viața pământească pentru Hristos o dă pentru învierea sa și pentru viața veșnică.

72. „Metoda” se numește naturală, pentru că se folosește în procesul natural al respirației, pentru a lega de ea și actul spiritual al întoarcerii gândirii spre cele interioare.

Deci acel dumnezeiesc bărbat, pe lângă multe altele, care au fost mărturiile scrise ale Sfinților, spune și acestea:

19. Metodă naturală despre chipul în care se poate intra înlăuntrul inimii și ieși de acolo prin respirația pe nas; și despre însăși rugăciunea practică de noi, care este: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Această metodă ajută și la adunarea cugetării.

„Știi, frate, că suflarea pe care o avem este prilejuită de aer. Și aerul îl inspirăm și pentru inimă. Căci suflarea aceasta este pricinuitoarea vieții și a căldurii trupului. Deci inima absoarbe suflarea (suflul) pentru ca să-și dea căldura ei afară prin expirație, iar ei să-și pricinuiască o bună temperatură. Pricinuitorul acestei lucrări, sau mai bine zis slujitorul ei, este plămânul. Acesta fiind zidit de Dumnezeu cu o țesătură rară, ca niște foale, introduce și scoate conținutul (aerul) fără greutate. Astfel inima, atrăgând aerul răcoros și alungând pe cel cald, păstrează netulburată rânduiala pentru care a fost zidită, spre susținerea organismului vital.

Deci tu, șezând în chilia liniștită și adunându-ți mintea, introdu-o pe unde intră suflarea în inimă și silește-o să coboare cu suflarea în inimă. Iar intrând acolo, mintea, după ce se unește cu sufletul, se umple de plăcere și de bucurie nespusă.

Așadar, obișnuiește-ți, frate, mintea ca să nu mai iasă de acolo repede. Căci la început stă cu greu acolo din pricina închiderii și strâmtorării. Dar, după ce s-a obișnuit, nu-i mai plac umblările pe afară. Căci «Împărăția cerurilor este înăuntrul

nostru» (Luca 17, 21). Celui ce o privește acolo și o caută prin rugăciunea curată, cele de afară i se par triste și urâte”.

Și: „Trebuie să afli și aceasta, că, ajungând tu acolo, nu trebuie să taci și să o lași să stea în nelucrare, ci dă-i rugăciunea: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca lucrare și gândire neîncetată, și niciodată să nu se oprească din aceasta. Căci aceasta, ținând mintea nerătăcită, o face cu neputință de prins și de atins de atacurile dușmanului și o ridică la iubirea și la dorul de Dumnezeu”⁷³.

Acestea le spune acest fericit Părinte, având ca scop de competenție ca, prin folosirea acestei metode naturale, mintea să se întoarcă din rătăcirea și robia ei obișnuită spre luarea-aminte și, prin luarea-aminte, să se însoțească din nou cu sine însăși și așa să se unească cu rugăciunea, iar apoi să coboare în inimă cu ea, deci cu rugăciunea, și să rămână pururea în ea. Aceasta a spus-o și un oarecare alt bărbat dintre cei înțelepțiți de Dumnezeu, lămurind metoda înfățișată mai înainte, ca unul ce a cunoscut prin cercare această sfințită lucrare⁷⁴.

---

73. Ceea ce apare în ghilimele este din *Metoda* lui Nichifor din singurătate (*Filoc. gr.*, ed. a III-a, vol. IV, pp. 27-28 și *Filoc. rom.*, vol. VII).

74. Se pare că se face aluzie la Grigorie Sinaitul, care a cerut ca respirația să nu se facă prea grăbit, pentru ca și cugetarea sau pomenirea lui Hristos să rămână mai mult înăuntru, să fie mai adâncită cu mintea în înțelesul pe care-l reprezintă Hristos (*Filoc. gr.*, ed. a III-a, vol. IV, pp. 71-72. Vezi și *Filoc. rom.*, vol. VII). Metoda are ca scop ca omul să devină conștient la culme de sine însuși și, prin aceasta, de Dumnezeu. Gândirea la Hristos întărește conștiința de sine, și conștiința de sine întărește simțirea prezenței lui Hristos.

20. Despre metoda naturală prin inspirația pe nări și despre chemarea, odată cu ea, a Domnului Iisus Hristos.

Trebuie să facem vădit celui iubitor de învățătură și aceea că, dacă vom obișnui mintea noastră să coboare în inimă, odată cu intrarea aerului, vom afla cu siguranță că mintea nu începe să coboare înainte de a fi renunțat la orice gând și de a se fi făcut unitară și de a se fi golit, nemaifiind stăpânită de nicio amintire, decât de chemarea numelui Domnului nostru Iisus Hristos. Iar ieșind de acolo și îndreptându-se spre cele de afară, sau spre amintirile de multe feluri, se împarte (se răvășește) chiar fără să vrea⁷⁵.

21. Dar și dumnezeiescul Gură de Aur și alții dintre Sfinții Părinți de odinioară rânduiesc să ne rugăm în Hristos Iisus, Domnul nostru, și înlăuntrul inimii⁷⁶.

---

75. Încă filosofia greacă veche afirmase că mintea ia chipul conținutului ei: dacă acesta e felurit, se împarte și ea, sau lucrarea ei, iar dacă conținutul ei este unul, se unifică și ea. Dar numai când conținutul unic nu e mărginit mintea poate stăruî în el. Altfel, va căuta să întregească conținutul mărginit pe care-l cugetă cu altele, sărind mereu de la un gând la altul. Și numai mintea care s-a ridicat la un conținut infinit, întrucât s-a ridicat din preocuparea de cele din afară și din lucrările ei referitoare la ele, s-a întors spre ea însăși ca subiect indefinit al lucrărilor îndreptate spre ele. De aceea, Dumnezeu cel infinit e contemplat de mintea revenită la ea însăși; mintea ce se experiază pe sine experiază pe Dumnezeu și viceversa. (Tema aceasta e dezvoltată mult de Calist Catafygiotul.)

76. A experia pe Dumnezeu înseamnă a-L experia în stare de rugăciune, căci în acea stare suntem în comunicare directă cu El și simțim puternic că de la El le avem pe toate. Dar pentru noi Dumnezeu Se face accesibil în Hristos. Când mintea se adună din toate, se adună în Hristos și se roagă în El. Dar și înlăuntrul

Iar ei spun că această rugăciune e: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”.

Dar spune și marele Gură de Aur: „Vă rog pe voi, fraților, să nu călcați și să nu nesocotiți niciodată canonul rugăciunii”⁷⁷. Iar puțin mai încolo: „Monahul trebuie să spună neîncetat, fie că mănâncă, fie că merge pe drum, fie că face altceva: «Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă»”. Și apoi: „Ca numele Domnului Iisus coborând în adâncul inimii să umilească pe balaurul care stăpânește peste întinderile ei, iar sufletul să-l mântuiască și să-l facă viu. Deci stăruie întru numele Domnului Iisus, ca inima să primească (să cuprindă) pe Domnul, și Domnul să cuprindă inima, și cei doi să fie una”. Și iarăși zice: „Nu despărțiți inima voastră de Dumnezeu și stăruiiți și păziți-o pe ea totdeauna cu pomenirea Domnului nostru Iisus Hristos până ce se va sădi numele Domnului în inimă, și aceasta nu va mai gândi la nimic altceva decât să se preamărească Hristos în voi”⁷⁸.

---

inimii. Căci inima este, din alt punct de vedere, adâncul indefinit al minții, descoperite în starea ei emoțională, sau este o altă latură a ei, prin care se deschide către Dumnezeu. E un adânc care nu se închide în el, ci se deschide în Dumnezeu, sau în Hristos. Când se închide, se acoperă însăși inima. Omul devine „fără inimă”. Hristos aflat în inima deschisă și descoperită, prin adunarea minții din împrăștiere, e una cu Împărăția cerurilor. De aceea în *Metoda* lui Nichifor se spune că mintea, adunându-se în inimă, află acolo Împărăția cerurilor, în care nu se mai satură să rămână.

77. *Epistola către monahi*, plină de tot folosul și privegherea (neautentică), PG 60, 752-753.

78. Numai cu numele Domnului Iisus poate fi inima păzită. Altfel, pune stăpânire pe ea „balaurul”, stârnind în ea iubiri mai puțin curate: iubirea de sine, iubirea de plăceri, care o închid propriu-zis într-un orizont mărginit, întunecând-o și pasionând-o

22. Iarăși despre respirația pe nas, împreună cu luarea-aminte la pomenirea lui Iisus înlăuntrul inimii.

Sfântul Ioan Scărarul scrie și el: „Să se lipească pomenirea lui Iisus de suflarea ta, și atunci vei cunoaște folosul liniștii”⁷⁹. Iar Sfântul Isihie zice: „De voiești, așadar, să acoperi cu rușine gândurile și să te liniștești cu bucurie și să păstrezi cu ușurință trezvia în inimă, rugăciunea lui Iisus să se lipească de răsuflarea ta, și vei vedea cum se împlinește aceasta în puține zile”⁸⁰.

23. Cel ce voiește să vegheze cu mintea, și mai ales începătorul, trebuie să se așeze în vremea rugăciunii într-o chilie liniștită și neluminată, pentru a-și aduna astfel în chip natural mintea și cugetarea din revărsare.

în mod inferior. „Înghițind” în ea pe Domnul Iisus și Domnul Iisus „înghițind-o” pe ea, ei îi devine propriu orizontul înfinității și al iubirii curate, de adevărată depășire, aflată în Hristos, sau lumina Lui nesfârșită. Ea nu mai e preocupată de ea însăși în mod egoist; ea îi îmbrățișează pe toți și pe toate. Prin numele lui Iisus ea intră în întinderile de lumină și de iubire din interiorul lui Iisus, intră în atmosfera Lui. Căci a rosti numele lui Iisus înseamnă a gândi la El cu emoție și aceasta înseamnă a intra în legătură vie cu El. Numele lui Iisus prinde rădăcini dătătoare de rod nu într-o inimă statică, ci într-o simțire „umedă”, ce crește și ea continuu și e pururea vie și caldă în iubirea ei față de Iisus. Inima în acest înțeles nu mai poate fi cugetată fără numele lui Iisus, fără gândirea la El și fără iubirea Lui, care o ține în această mișcare,

79. Scara, XXVII, PG 88, 1112 C.

80. *Despre trezvie și virtute*, II, 80, PG 93, 1537 A (Filoc. rom., IV, p. 103). Se recomandă legarea pomenirii numelui lui Iisus de ritmicitatea neîntreruptă a răsuflării, pentru a se obișnui să capete și ea această ritmicitate neîntreruptă. Nu e nimic bizar în aceasta legare a vieții sufletești și duhovnicești de trup. Aceasta e o lege a ființei omenești.

De aceea, pe lângă cele arătate mai sus și rânduite de Sfinții și marii Părinți, potrivit mărturiilor înfățișate de noi, despre răsuflarea prin nări și despre trebuința de a ne ruga și de a cugeta și veghea înlăuntrul inimii, în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și în sfântul și mântuitorul Lui nume⁸¹, și de a cere de la El mila, mai e de adăugat și aceea că cel ce se sârguiește să vegheze cu mintea în inimă, și mai ales începătorul, trebuie să șadă totdeauna, dar mai cu seamă în vremea rânduită pentru rugăciune, într-un colț liniștit și neluminat, precum învață și poruncesc dumnezeieștii Părinți și dascăli care au avut experiența acestei preafericite lucrări. Deoarece privirea și vederea ochilor se împrăștie în chip natural spre cele privite și văzute, și prin aceasta pricinuiesc împărțirea cugetării, ba o și sfârtecă și o fac de multe feluri⁸², prin închiderea ei, cum s-a spus, într-o cămară liniștită și întunecoasă, însăși împrăștierea și nestatornicia, pricinuite de vedere și privire, încetează și astfel mintea, vrând nevrând, se liniștește și se adună. Căci zice Marele Vasile: „Mintea neîmprăștiată spre cele din afară și nerevărsată prin simțuri spre lume urcă din nou spre ea însăși”⁸³.

---

81. Dacă, rugându-ne în inima în care este Hristos, ne rugăm înlăuntrul lui Hristos însuși, e vădit că ne rugăm și în numele Lui, prin a căruia pomenire și gândire noi ne introducem și ne menținem în Hristos. În sensul acesta însuși numele lui Hristos, chemat de noi, punându-ne în legătură cu Hristos, e mântuitor.

82. Produc în ea contraziceri, sfârtecând-o și făcând-o să se lupte cu ea însăși și anulând puterea ei de a ajunge la vreun sens unitar, care să o mulțumească și să dea omului puțința să-și închine viața unei slujiri unitare superioare.

83. *Epistola către Grigorie..., PG 32, 228 A.*

24. *Minții i se dăruiește statornicia înainte de toate prin Domnul nostru Iisus Hristos și prin chemarea cu credință în inimă a sfântului Său nume. Dar la aceasta ajută și metoda naturală a inspirării aerului în inimă, și șederea într-un loc liniștit și neluminat, și cele asemenea.*

Dar înainte de acestea, mai bine zis înainte de toate, în această luptă mintea e ajutată de dumnezeiescul har, venit în suflet prin chemarea curată și neîmprăștiată și de un singur gând⁸⁴ a Domnului nostru Iisus Hristos în inimă; deci nu de simpla metodă naturală prelungită, de inspirația pe nări, sau de șederea într-un loc liniștit și întunecos. Acestea n-au fost statornicite de Sfinții Părinți pentru altceva decât ca niște mijloace ajutătoare pentru adunarea minții în ea însăși, prin întoarcerea din împrăștierea ei obișnuită și prin luarea-aminte. E ceea ce am spus și mai înainte. Dar prin ele mintea câștigă și puterea de a se ruga neîncetat și curat și fără împrăștiere⁸⁵.

---

84. Studiul cel mai recent asupra „rugăciunii monologice” este al lui Dom Lucien Regnault, „La prière continue «monologique» dans la littérature apophtegmatique”, în: *Irénikon*, 1974, nr. 4, pp. 462-494. Autorul spune că termenul a fost folosit prima dată de Ioan Scărarul (PG 88, 889 D), ca atribut pentru „Rugăciunea lui Iisus” („Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”), „pentru că ea exclude, evident, multiplicitatea cuvintelor, dar mai ales multiplicitatea și varietatea gândurilor, în special aceea care comportă în mod necesar «contrazicerea»” (p. 469).

85. Autorii scrierii de față fac o deosebire între adunarea minții în ea însăși și aducerea harului în inimă. Ultimul lucru e ajutat de chemarea neîncetată a numelui lui Iisus. Numai cel dintâi lucru, adică ceea ce dă omul, e ajutat de o respirație regulată și de șederea într-un loc întunecos. Dar prin adunarea în sine mintea capătă puterea de a se ruga neîncetat. Încât

Căci, cum zice Sfântul Nil, „luarea-aminte, căutând rugăciune, va afla rugăciune. Pentru că rugăciunea urmează luării-aminte, măcar că e altceva. De aceea trebuie să ne străduim spre ea”⁸⁶.

Dar despre acestea, atât. Iar tu, fiule, de voiești să ai viață și de dorești să vezi zile bune (*Psalm 33, 12*) și să trăiești în trup ca și cum ai fi fără trup, viețuiește după canonul și regula aceasta.

25. Cum trebuie să-și petreacă cel ce se liniștește răstimpul de seara până la Utrenie (privegherea de la miezul nopții). Și începutul învățăturii pe larg.

După ce apune soarele, chemând pe Preabunul și Atotputernicul Domn Iisus Hristos în ajutor, așază-te pe un scăunel în chilia liniștită și neluminată. Și adunându-ți mintea din umblarea și rătăcirea ei pe afară și împingând-o ușor înlăuntrul inimii, prin înspirarea aerului pe nas, umple-o cu gândurile de rugăciune sau cu: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”, adică introdu înlăuntru, oarecum unite cu respirația, și cuvintele rugăciunii.

---

venirea harului e numai rezultatul indirect al respirației regulate și al șederii într-un loc întunecos. Avem aici ceva cu totul deosebit de metodele yoghine, care au un caracter pur natural și nu urmăresc intensificarea relației credinciosului cu persoana lui Iisus Hristos. Rugătorul credincios prin interiorizare se umple de dragostea lui Hristos, nu se concentrează simplu în esența sa proprie, care până la urmă face parte din esența impersonală a totului.

86. Din scrierea *Despre rugăciune*, atribuită în PG 79, 1165-1200, lui Nil Sinaitul (vezi *Filoc. rom.*, I, p. 188). Rugăciunea e altceva decât luarea-aminte (sau concentrarea minții), căci ultima e a omului, pe când prima e a harului, dacă e rugăciune neîmprăștiată.

Căci zice Sfântul Isihie: „Unește trezvia și numele lui Iisus cu respirația, ca și gândul neîncetat la moarte cu smerenia. Căci amândouă sunt de folos”⁸⁷. În felul acesta, să ai, împreună cu rugăciunea și cu celelalte ce ți le-am spus, și gândul la judecata și la răsplătirea faptelor bune și rele; și să te socotești din tot sufletul mai păcătos decât toți oamenii și mai nelegiuit decât dracii înșiși și că vei avea să fii pedepsit veșnic⁸⁸. Dacă gândul la cele arătate va produce în tine frângere de inimă și plâns cu lacrimi, stăruie în el până ce acestea vor trece de la sine. Iar dacă nu te-ai învrednicit încă de darul lacrimilor, nevoiește-te și roagă-te cu cuget smerit ca să le agonisești pe acestea. Căci prin acestea ne curățim de patimi și de întinăciuni și ne facem părtași de stările cele bune și izbăvitoare⁸⁹. De aceea zice Sfântul Ioan Scărarul: „Precum focul topește trestia, așa lacrima curată curăță toată întinăciunea

---

87. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 87, PG 93, 1540 D (Filoc. rom., IV, p. 105).

88. Pomenirea numelui lui Iisus trebuie să fie nu numai o repetare formală a numelui, ci să fie însoțită de gândul plin de simțire la moarte, la judecata de după moarte și la păcatele concrete pentru care cel ce se roagă va avea să dea socoteală la acea judecată. Aceasta face ca pomenirea numelui lui Iisus să o unească cu cererea milei Lui. Rugăciunea lui Iisus nu e, prin urmare, numai o tehnică formală, ci persistența unei stări de profundă emoție, care merge până la lacrimi. E o stare existențială, plină de cutremur, a întregii ființe.

89. Lacrimile au fost socotite de Părinți un dar al lui Dumnezeu. Căci ele nu vin numai prin voia noastră, deși gândul la moarte și la judecată pregătește venirea acestui dar. Căci te poți gândi la moarte cu resemnare, cu îngruntare, dar fără lacrimi. Ele sunt semnul ultimului grad de smerenie și de pocăință. De aceea ele implică credința în Dumnezeu și sunt un mijloc de curățire și de viață nouă, din frica de Dumnezeu și din dragostea pentru El.

văzută și nevăzută”⁹⁰. Iar alt Sfânt Părinte zice: „Cel ce voiește să se desfacă de răutăți cu plângere se desface; și cel ce voiește să agonisească virtuți cu plângere le agonisește. Și dacă n-ai frângere de inimă, cunoaște că ai slavă deșartă. Pentru că aceasta nu lasă sufletul să se umilească”⁹¹.

Iar dacă nu vin lacrimile, scufundă-te în aceste gânduri cu rugăciunea, un ceas; apoi ridicându-te, rostește cu luare-aminte Pavecernița cea Mică și, iarăși șezând, ține rugăciunea cu toată puterea, în chip curat și fără împrăștiere, adică fără griji și fără vreun gând sau vreo închipuire oarecare, ci cu multă trezvie, o jumătate de ceas, precum s-a spus⁹². În afară de răsuflare și de hrană, fii, în rugăciune, străin de toate, dacă voiești să fii numai cu mintea. Apoi, însemnându-te cu semnul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci și însemnând, de asemenea, și patul, așază-te pe el și te gândește la bunătățile viitoare sau la pedepse, la firea trecătoare și înșelătoare a celor vremelnice, la cea fără de veste și obștească datorie, adică la moarte, la înfricoșata dare de seamă de după sfârșit și înainte de sfârșit, amintindu-ți de greșalele tale din toată vremea, pe scurt, și cerând cu căldură iertarea lor, apoi, cercetându-te cu de-amănuntul cum ți-ai petrecut ziua care a trecut. Apoi, întinzându-te și spunând rugăciunea, potrivit celui ce a spus: „Pomenirea lui Iisus să se culce cu

---

90. Scara, VII, PG 88, 808 B.

91. *Apophthegmata Patrum (Patericul)*, PG 65, 333 A.

92. Despre trecerea de la Rugăciunea lui Iisus, făcută șezând, la cântarea făcută în picioare, a vorbit înainte de autorii scrierii de față, Grigorie Sinaitul (*Cum trebuie alungate gândurile*, în: *Filoc.* gr., ed. a III-a, vol. IV, p. 81; *Filoc.* rom., vol. VII).

tine", dormi cinci sau șase ore. Mai bine zis, dormi după cât e de lungă noaptea⁹³.

26. *Cum trebuie să faci Utrenia și cum să petreci timpul până dimineața.*

Trezindu-te și laudând pe Dumnezeu și chemându-L iarăși în ajutor, începe întâi primul lucru, adică să te rogi în inimă fără împrăștiere și în chip curat până la un ceas. Căci în acest timp mintea se află în starea cea mai liniștită și mai netulburată. De aceea, ni s-a poruncit să jertfim lui Dumnezeu cele întâi născute și cele mai alese ale noastre (*Deuteronomul* 12, 6), adică să-I înălțăm în chip neclintit cel dintâi gând prin rugăciunea curată către Domnul nostru Iisus Hristos. Căci zice Sfântul Nil: „Rugăciune săvârșește acela care aduce tot gândul lui cel dintâi lui Dumnezeu”⁹⁴. După aceea cântă Miezonoaptea.

Iar dacă nu te-ai întărit încă pentru o liniștire mai desăvârșită și de aceea încă nu poți, cum am spus, să fii răpit (în rugăciune), sau dacă nu o poți aceasta pentru vreo altă pricină, cum se întâmplă celor ce sunt încă începători în această lucrare, sau, mai rar, și celor înaintați dar încă neajunși la desăvârșire (căci cei desăvârșiți toate le pot în Hristos, Care-i întărește pe ei, cf. *Filipeni* 4, 13) –, ridicându-te din somn și ținându-te cu toată puterea treaz, cântă mai întâi Miezonoaptea cu toată luarea-aminte și pătrunderea.

---

93. Iarna când înserează mai curând (la ora 16,30 apune soarele), timpul de somn până la miezul nopții e mai lung.

94. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 126, *Filoc. rom.*, I, p. 115. Vezi și Sf. Marcu Ascetul, *Despre Botez*, *Filoc. rom.*, I, p. 115.

Apoi, șezând, roagă-te, în chip curat și neîmprăștiat, în inimă, cum s-a arătat, o oră; mai bine zis, atâta cât îți va da putere Dătătorul bunătăților. Căci zice Scărarul: „Noaptea dă timpul cel mai lung luării-aminte, iar cel mai scurt cântării. Iar ziua, pregătește-te după puterea ta”⁹⁵.

Iar dacă nevoindu-te și în acest chip ești stăpânit încă de moleșeală și de lene, și mintea îți este tulburată de vreo întâmplare oarecare, ridică-te, trezește-te pe cât poți, stăruind în rugăciune. Apoi, așezându-te, silește-te să te rogi, precum s-a scris înainte, având grijă, întotdeauna să vorbești prin rugăciunea curată lui Dumnezeu Cel curat. Apoi, ridicându-te, spune cu înțelegere cei șase psalmi, pe al cincizecilea și canonul, precum voiești. Apoi, șezând și priveghind, roagă-te cu curăție o jumătate de oră⁹⁶. Și iarăși, ridicându-te, cântă „Laudele”, „Doxologia” obișnuită, Ceasul întâi și fă apoi apolisul. Cele spuse prin buzele tale să răsune atâta cât să fie auzite numai de urechile tale, odată ce ni s-a poruncit să aducem lui Dumnezeu și roadele buzelor noastre (*Evrei* 13, 15). Să mulțumești din tot sufletul și din tot cugetul iubitorului de oameni, Purtătorului de grijă și Preaînțeleptului nostru Dumnezeu, Celui ce după a Lui milă nesfârșită ne-a învrednicit pe noi să străbatem liniștit marea nopții care a trecut și să vedem postata luminoasă a zilei de față; și să-L rogi tot

---

95. *Scara*, XXVII, PG 88, 1116 C.

96. E o Utrenie întreruptă din loc în loc de adunarea minții și de rugăciunea lui Iisus. Poate că și de aceea se numește Utrénia și „Priveghere”, având să fie mereu întreruptă de răstimpuri închinare luării-aminte. Utrénia o făcea isihastul în chilie, după miezul nopții, dată fiind depărtarea chiliei lui de biserică.

așa de fierbinte să ne ajute să străbatem neînviforați furtuna întunecată și sălbatică a demonilor și a patimilor și să ne miluiască pe noi.

27. Cum trebuie să petrecem de dimineața până seara.

Iar de dimineața până la prânz petrece în rugăciunea curată și neîmprăștiată a inimii, dăruindu-te întreg lui Dumnezeu întreg, atâta cât îți stă în putere, ca, rugându-te Lui cu inimă înfrântă, să-ți ajute ție, celui neputincios și trândav și lipsit de voință. Citește în picioare ceea ce ți s-a rânduit din *Psaltire*, din *Apostol* și din *Sfânta Evanghelie*. Fă și rugăciunile către Domnul nostru Iisus Hristos și cele către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu. Șezând apoi, fă și celelalte citiri din dumnezeieștile *Scripturi*. După acestea, cântă cu înțelegere Ceasurile obișnuite, alcătuite cu multă înțelepciune de către Părinții Bisericii, stăruind în ferirea sufletului de nelucrare, care este învățătoarea a toată răutatea. Depărtează, odată cu patimile, și prilejurile lor, chiar dacă unele par mici și nevătămătoare.

28. Despre ferirea de nelucrare și despre trebuința ca cel ce se liniștește să păzească toată predania bisericească.

Zice Sfântul Isaac: „Păziți-vă, iubiților, de nelucrare, fiindcă în ea se ascunde moartea sigură. Căci fără ea nu e cu putință să se cadă în mâinile celor ce se străduiesc să robească pe monah. Nu pentru psalmi ne va judeca Dumnezeu în ziua aceea, nici pentru pregetarea în rugăciune, ci pentru că părăsirea acestora dă putință de intrare demonilor. Iar când vor găsi loc

și vor intra și vor închide ușile ochilor noștri⁹⁷, ne vor copleși cu tirania și necurăția lor; căci ei stăpânesc, după hotărârea dumnezeiască, pe slujitorii lor cu cea mai cumplită răzbunare. Și așa ajungem robi lor, din cauza nesocotirii lucrurilor mici, de care ni se cere să ne îngrijim pentru Hristos, cum s-a scris de către cei preaînțelepți: „Cel ce nu supune voia sa voii lui Hristos va fi supus vrăjmașului său”. Deci aceste lucruri, care se par mici⁹⁸, să le socotești ca niște ziduri față de cei ce ne iau pe noi în robie. De aceea, cu înțelepciune s-a rânduit, de către cei ce țin rânduiala Bisericii, să se împlinească acestea înăuntrul chiliei, pentru păzirea vieții noastre în duhul descoperirii (revelației). Pentru aceea, pe nedrept e socotită mică nesocotirea lor de către cei neînțelepți, care nu se gândesc la paguba pricinuită de aceasta. Sunt oameni care își fac și începutul și continuarea drumului într-o libertate neînfrânată, care este maica patimilor. De aceea, e mai bine să ne silim să nu nesocotim cele mici, decât să dăm loc păcatului prin lărgimea ce ne-o dăm. Căci sfârșitul acestei libertăți necuvenite este o robie cumplită⁹⁹.

---

97. Vor închide ușile ochilor sufletești ca să nu vadă cele bune, să nu vadă pe Dumnezeu în inimă; vor închide pe om în el însuși și în plăcerile lui, făcându-l orb față de ceea ce e dincolo de această îngustime.

98. Citirea psalmilor și rostirea rugăciunilor sunt socotite de unii lucruri mici, declarând că importantă este unirea cu Dumnezeu și desăvârșirea prin ea. Dar aceste lucruri mici le prilejuiesc pe cele mari, pentru că în lipsa lor putem fi luați în stăpânire de demoni.

99. „Cuv. 42”, pp. 174-175. Libertatea ce odă patima e aparentă; ea se dovedește în scurtă vreme cumplită robie. Beția, desfrânarea, lenea se prezintă la început ca manifestări de libertate.

Și iarăși: „O, ce dulci sunt prilejurile patimilor! Uneori poate cineva să taie patimile și se liniștește prin îndepărtarea lor și se bucură de încetarea lor. Dar pricinile lor nu le poate îndepărta. De aceea, suntem ispitiți chiar fără să vrem. Și ne întristăm de patimi, dar ne place să rămână în noi pricinile lor. Nu dorim patimile, dar primim cu plăcere prilejurile care le pricinuiesc în noi¹⁰⁰. De aceea, cele din urmă se fac pricini ale celor dintâi prin lucrarea lor. Căci cel ce iubește prilejurile patimilor se supune și se face rob, fără să vrea, patimilor. Cel ce urăște păcatele sale se oprește de la ele, și cel ce le mărturisește va dobândi iertare. Dar e cu neputință cuiva să părăsească deprinderea păcatului înainte de a fi dobândit dușmănia față de el și de a obține iertare înainte de mărturisirea păcatelor. Căci cea dintâi (dușmănia față de păcat) este pricina adevăratei smerenii, iar cea de a doua (mărturisirea) este pricina străpungerii ce se naște în inimă din rușine”¹⁰¹.

Dar curând, crescând puterea lor, ele se dovedesc monștri care ne înălțuiesc și ne duc la slujirea lor fără să ne putem opune.

100. Ne întristăm când patimile ne-au robit, dar ne place să gustăm la început puțin din ele. Socotim că aceste gustări nu ne vor duce la patimi. Adică ne bucurăm de prilejurile patimilor. Dar aceasta înseamnă că și pricinile patimilor rămân în noi și le iubim. Rămân ca niște rădăcini care, îndată ce sunt puțin udate, înverzesc cu repeziciune. De aceea efortul de mortificare a lor sau de păzire de ele trebuie să continue toată viața.

101. „Cuv. 55”, p. 218. Mărturisirea păcatelor e pe de o parte o biruire a rușinii pentru ele, pe de alta, o adâncire a sentimentului de rușine, fapt care produce străpungerea sau zdrobirea inimii. Căci mărturisirea nu e o biruire a rușinii prin ne-simțire, ci prin scârba de păcat și prin teama de pedeapsa veșnică pentru el. În mărturisire are loc o rușine culminantă pentru păcat și bărbăția care o biruiește. E bărbăția ostașului în toiul luptei, superioară

Și iarăși: „Nu este alt păcat neiertat decât cel pentru care nu se face pocăință”¹⁰².

Dar despre acestea, ajunge. Iar tu, după cântarea Ceasurilor amintite, mănâncă, ținând și în timpul mâncării rugăciunea, ca, făcând așa, să ajungi, prin puterea harului, la deprinderea de a te ruga neîncetat¹⁰³. Dar cuvântul despre hrana care susține trupul, prin înțelepciunea negrăită a Făcătorului, să mai fie așteptat puțin. Să dăm rând mai întâi cuvântului despre hrana care susține și dă viață sufletului. Aceasta este, potrivit Sfinților, sfințita și îndumnezeitoarea rugăciune. Și e foarte convenit să facem așa, deoarece și sufletul e mai de preț decât trupul.

29. Tot despre rugăciune și despre trebuința de a ne ruga totdeauna.

Precum trupul acesta al nostru în lipsa sufletului e mort și rău-mirositor, la fel și sufletul care nu se mișcă prin rugăciune este mort și nenorocit și rău-mirositor.

---

celel dinainte de luptă. Duhovnicul ajută la amândouă. Numai așa mărturisirea e un eveniment duhovnicesc de adâncă zguduire și un început de viață nouă. Altfel, devine un act lipsit de simțire, formal, care nu răscolește ființa și nu ajută la înnoirea vieții. Cu această străpungere de inimă s-au pocăit și cei ce au devenit creștini în ziua Cincizecimii (*Fapte* 2, 37-38).

102. „Cuv. 30”, p. 121.

103. Poate că fapte bune singulare se pot săvârși și numai prin efortul omului. Dar deprinderea de a le săvârși, prin stăruirea neîncetată în ele, și de a nu altera faptele bune cu cele rele nu o poate dobândi cineva decât cu ajutorul harului. Altfel, poate face din când în când câte un bine, din plictiseala monotoniei pe care o produc faptele rele. De aceea și păgânii fac uneori bine; dar nu pot face numai bine. Deprinderea câștigată prin stăruință implică o putere deosebită a duhului omului, putere mai presus de fire, și mai ales deprinderea rugăciunii neîncetate.

Căci trebuie să socotim lipsirea lui de rugăciune mai amară decât orice moarte, cum bine ne învață marele Daniil proorocul, care voia mai bine să moară decât să fie lipsit, fie și măcar o clipă, de rugăciune (*Daniel* 6, 11 ș. u.; 10). La fel ne învață dumnezeiescul Gură de Aur: „Tot cel ce se roagă vorbește cu Dumnezeu. Și cine nu știe ce mare lucru este ca, om fiind, să stai de vorbă cu Dumnezeu? Dar nimeni nu poate să înfățișeze această cinste prin cuvânt. Căci această cinste întrece chiar și măreția îngerilor”¹⁰⁴. Și iarăși: „Rugăciunea e o lucrare comună a îngerilor și a oamenilor și, în privința rugăciunii, nimic nu desparte o fire de alta. Ea te desparte de animale, ea te unește cu îngerii. Prin ea se ridică cineva repede la petrecerea, la viața și traiul acelora, la cinstea, la noblețea, la înțelepciunea și înțelegerea lor, silindu-se să-și petreacă toată viața în rugăciuni și în slujirea (închinarea) adusă lui Dumnezeu”¹⁰⁵. Și iarăși: „Când vede diavolul sufletul îngrădit în virtuți, nu îndrăznește să se apropie, temându-se de tăria și de puterea pe care i-o dau rugăciunile, hrănind sufletul mai bine decât hrănesc mâncărurile trupul”¹⁰⁶. Și iarăși: „Rugăciunile sunt nervii sufletului. Căci precum trupul e susținut laolaltă prin nervi, și prin ei se mișcă în chip unitar, persistă și își menține tăria, iar dacă îi taie cineva pe

---

104. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre rugăciune*, II, PG 50, 779.

105. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 779-780.

106. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 780. Rugăciunea hrănește sufletul, pentru că aduce puterea lui Dumnezeu în el, pentru că prin dialogul cu Dumnezeu i se comunică sufletului puterea și viața Lui. Dacă ar fi o simplă lucrare a omului, ea n-ar putea hrăni sufletul cu ceva ce nu e în el însuși. În general omul nu se poate înnoi prin el însuși. Căci dacă ființa lui e rea, de unde să scoată din ea o putere prin care să biruiască această slăbiciune?

aceștia, desface toată armonia trupului, tot așa sufletele se armonizează și se susțin laolaltă prin rugăciuni, și prin ele străbat cu ușurință drumul evlaviei¹⁰⁷. Deci, dacă te lipsești de rugăciune, faci ceva ca și când ai scoate peștele din apă. Precum apa e viața aceluia, așa îți este ție rugăciunea. Precum acela trăiește prin apă, așa noi putem să ne înălțăm la ceruri și să ajungem aproape de Dumnezeu prin rugăciune”¹⁰⁸.

Și iarăși: „Rugăciunea și cererea fac pe oameni biserici ale lui Dumnezeu; și precum aurul și pietrele scumpe și marmura fac casele împăraților, așa rugăciunea face pe oameni biserici ale lui Hristos. Ce laudă mai mare s-ar putea aduce rugăciunii decât că zidește biserici lui Dumnezeu? Și Acela pe Care nu-L încap cerurile intră în sufletul viu prin rugăciuni”¹⁰⁹. Și iarăși: „Ar putea vedea cineva puterea rugăciunii Sfinților și în aceea că Pavel, care alerga prin toată lumea ca un înaripat, locuia în închisori, suferea biciuiri, purta lanțuri, trăia plin de sânge și în primejdii, scula morții, vindeca boli, nu se bizuia pe niciuna din

---

107. Un medic german mi-a declarat că astenia nervoasă, atât de răspândită în zilele noastre, își are leacul și în cruce, adică în înțelegerea rostului superior al greutăților vieții și în răbdarea lor folositoare pentru creșterea duhovnicească a omului. În orice caz, rugăciunea, întărind cu putere dumnezeiască sufletul, aduce întărire și nervilor trupului. Ea aduce liniște și, prin aceasta, potolește agitația care se prelungește și în nervi.

108. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 781.

109. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 783. Rugăciunea face pe om biserică a lui Dumnezeu, dar și preot al Lui. Căci și Hristos însuși Se află în sufletul care se roagă împreună cu Sfântul Duh, Care se roagă cu suspine negrăite în noi, sau Se întipărește în eul nostru în rugăciune. Pentru că biserica nu e numai locul unde se roagă omul, ci și locul unde Se află Hristos.

acestea în mântuirea oamenilor, ci-și împrejmua sufletul cu rugăciuni; și, după ce săvârșea aceste semne și învia morții, alerga la rugăciune ca un atlet spre cununa din stadion. Căci rugăciunea pricinuieste și învierea morților, și toate celelalte. Pentru că puterea ce o are asupra pomilor apa, aceea o are asupra vieții rugăciunile Sfinților”¹¹⁰.

Și iarăși: „Rugăciunea e prilejul mântuirii, pricinuitoarea nemuririi, zidul nesurpat al Bisericii, adăpostul neajfuit, înfricoșător demonilor, mântuitor nouă, bine-credincioșilor”¹¹¹. Și: „Precum toate bogățiile urmează unei împărătese care intră într-o cetate, așa toate virtuțile intră împreună cu rugăciunea care pătrunde într-un suflet”¹¹². Apoi iarăși: „Ceea ce este temelia pentru casă, aceea este rugăciunea pentru suflet. Trebuie să o fixăm întâi pe aceasta ca o bază și ca o rădăcină în suflet și apoi să zidim cu sârguință pe ea cumpătarea și grija de săraci, și toate legile lui Hristos”¹¹³. „Rugăciunea sârguincioasă este lumina minții și a sufletului, luminează nestinsă și neîncetată”¹¹⁴.

---

110. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 783. Rugăciunea e mai tare ca toate. Pentru că în ea e Dumnezeu, sau în ea omul e plin de Dumnezeu.

111. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 784.

112. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 786.

113. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 786. Rugăciunea e fundament al sufletului, pentru că în ea e Hristos, ipostasul firii omenești în general, deci și al firii noastre. Orizontalitatea slujirii oamenilor crește din verticalitatea unirii cu Hristos, sau din adâncimea care prin noi ajunge mai departe de noi, în Dumnezeu. Din acel izvor de adâncime infinită ies puterile slujirii oamenilor, așa cum apa care adapă câmpiile iese din adâncul pământului.

114. Rugăciunea răsare din evidența și simțirea prezenței lui Dumnezeu și întărește această evidență și simțire. Iar Dumnezeu

De aceea, cel viclean aruncă zeci de mii de grămezi de gânduri învălmășite în mințile noastre. Și cele ce niciodată nu le-am gândit, acestea le adună în vremea rugăciunii și le varsă în sufletul nostru"¹¹⁵. „Mare armă este rugăciunea, mare asigurare”¹¹⁶.

Iar de Dumnezeu cuvântătorul (Teologul) zice: „Să-ți fie pomenirea lui Dumnezeu mai neîntreruptă decât respirația”¹¹⁷. Și iarăși: „Cugetă la Dumnezeu mai neîntrerupt decât respiri”¹¹⁸.

Sfântul Isaac zice la rândul său: „Fără rugăciunea neîncetată nu te poți apropia de Dumnezeu”¹¹⁹ și: „A da minții după osteneala rugăciunii o altă grijă înseamnă a pricinui împrăștierea cugetării”¹²⁰; și: „Orice rugăciune în care trupul nu se obosește și inima nu se întristează trebuie socotită un făt lepădat, pentru că acea rugăciune e fără suflet”¹²¹. Iar Sfântul

---

dă un sens tuturor. Prin El știm pentru ce trăim: pentru desăvârșirea noastră din El prin iubirea față de toți oamenii, văzuți și ei, ca și noi, în lumina valorii eterne a fiecărui om, luminează pe care ne-a arătat-o Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om pentru vecii vecilor.

115. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 786. Cu cât voim să strângem mintea mai mult într-un singur gând esențial al rugăciunii, cu atât pornirea ei contrară încearcă să se împotrivescă, împrăștiindu-se în tot felul de gânduri mărunte. Iar cel rău o stimulează în aceasta. Căci tot ce se petrece în noi nu provine numai din noi, ci și din înrâuriri mai puternice decât noi.

116. *Despre rugăciune*, II, PG 50, 786.

117. Sf. Grigorie Teologul, „Cuv. XXVI”, 4, PG 36, 16 B.

118. „Cuv. XXVII”, 4, PG 36, 16 B.

119. Neidentificat.

120. Neidentificat.

121. Neidentificat. Tema aceasta a fost dezvoltată de Sf. Grigorie Palama împotriva lui Varlaam, în „Cuv. II” din *Triada I și II pentru isihăști* (vezi *Filoc. rom.*, vol. VII). Față de Varlaam, care

Ioan Scărarul zice: „Rugăciunea este, după ființa ei, apropierea și unirea omului cu Dumnezeu; iar după lucrare, rugăciunea este putere susținătoare a lumii, împăcare cu Dumnezeu, maica lacrimilor și totodată fiica lor, ispășirea păcatelor, punte împotriva ispitelor, peretele din mijloc împotriva necazurilor, zdrobirea războaielor, lucrarea îngerilor, hrana tuturor cetelor netrupești, veselia viitoare, lucrarea fără margini, izvorul virtuților, pricinuitoarea darurilor (harismelor), propășirea nevăzută, hrana sufletului, luminarea minții, securea care taie deznădejdea, dovedirea nădejdi, scăpare de întristare, bogăția monahilor, comoara sihaștrilor, micșorarea mâniei, oglinda înaintării, arătarea măsurilor, darea pe față a stării ajunse, descoperirea celor viitoare, semnul mării. Rugăciunea este judecătoarea celui ce se roagă, judecata și scaunul de judecată al lui Hristos înainte de scaunul judecății viitoare”¹²². Și iarăși: „Rugăciunea nu e nimic altceva decât înstrăinarea de lumea văzută și nevăzută”¹²³.

---

spunea că omul trebuie să fie comod ca să poată medita nestințherit, Sf. Grigorie Palama spunea că numai trupul care simte neputința strigă cu toată puterea către Dumnezeu.

122. *Scara*, XXVIII, PG 88, 1129 A-B. Fiecare din aceste caracterizări ar descoperi, dacă ar fi explicată, însemnate stări și trepte duhovnicești de mare subțirime. În rugăciune se arată și se trăiesc cele viitoare. Ea deschide orizontul nesfârșitelor perspective de viață; ea face străvezii măsurile la care ajunge un om; ea e judecata ce și-o face cel ce se roagă în fața lui Dumnezeu, pentru că în ea Se arată și Hristos șezând pe scaunul de judecată. Ea e trăirea anticipată a vieții viitoare.

123. *Scara*, XXVIII, PG 88, 1133 C. E înstrăinarea de legătura ispititoare cu lumea și de puterile nevăzute ale întunericului, îndemnătoare la rău.

Iar Sfântul Nil zice: „De voiești să te rogi, leapădă-te de toate, ca să moștenești totul”¹²⁴. Și iarăși: „Rugăciunea este urcușul minții la Dumnezeu”¹²⁵. Și iarăși: „Rugăciunea este vorbirea minții cu Dumnezeu”¹²⁶. Și apoi: „Precum pâinea este hrană trupului și virtutea sufletului, așa e rugăciunea duhovnicească hrana minții”¹²⁷.

Atât despre acestea. Dar e timpul potrivit acum să vorbim pe scurt și despre hrana trupească, adică despre greutatea, cantitatea și calitatea ei.

30. Despre hrana trupească; cum trebuie să se hrănească cel ce se liniștește.

S-a scris: „Fiul omului, mănâncă cu cântarul pâinea ta și bea cu măsură apa ta” (*Iezechiel 4, 10-11*), în așa fel ca cel ce se nevoiește după Dumnezeu să poată trăi din acestea. Căci: „dacă nu dai, cum s-a zis, sânge, nu vei lua Duh”¹²⁸. Dar zice și marele

124. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 37, PG 79, 1176 A (*Filoc. rom.*, I, p. 102). Numai când ești liber de toate ești stăpân peste toate, adică le ai pe toate prin iubire și prin înțelegere. Dar mai ales le ai în Dumnezeu, în Care sunt toate. Le ai în Dumnezeu, fiind unit cu El prin rugăciune. Orice lucru de care ne legăm cu pasiune ne îngustează vederea și puterea de îmbrățișare a tuturor. Această îngustare produce și ideile definite, cunoscute teoretic, chiar ideile unei cunoștințe teoretice despre Dumnezeu și despre cele privitoare la mântuire. Unde nu e rugăciune e, de aceea, împotrivire în idei și dezbinare.

125. *Cuvânt despre rugăciune*, 36, PG 79, 1173 D (*Filoc. rom.*, I, p. 102).

126. *Cuvânt despre rugăciune*, 33, 1168 C (*Filoc. rom.*, I, p. 98).

127. *Cuvânt despre rugăciune*, 101 PG 79, 1189 B (*Filoc. rom.*, I, p. 101).

128. Avva Dorotei, *Învățăături*, cap. 10, PG 88, 1724 D. *Patericul*, „Pentru Avva Longin”, 5, PG 65, 277 D.

Pavel: „Îmi asupresc trupul meu și îl robesc pe el, ca nu cumva altora bine vestind să mă fac eu însumi necercat” (*1 Corinteni* 9, 27). La fel, profetul David: „Genunchii mei s-au slăbit de post și trupul meu s-a istovit din lipsa untului de lemn” (*Psalms* 108, 23). Dar și de Dumnezeu Cuvântătorul (Teologul) zice: „Prin nimic nu se slujește Dumnezeu atât de mult ca prin neplăcuta pătimire; și lacrimile pun în mișcare iubirea Lui de oameni”¹²⁹. Și Sfântul Isaac zice: „Precum o mamă se îngrijește de copil, așa se îngrijește Hristos de un trup care suferă și e totdeauna aproape de un astfel de trup”¹³⁰. Și iarăși: „În stomacul plin nu se află cunoștința tainelor lui Dumnezeu”¹³¹. Și: „Precum cei ce seamănă cu lacrimi vor secera snopii veseliei (*Psalms* 125, 6), așa pătimirii neplăcute îi urmează bucuria”¹³². Și: „Fericit cel ce se oprește de la toată dulcea pătimire, care-l desparte de Cel ce l-a zidit”¹³³. Și iarăși: „De multe ori fiind ispitit

---

129. Sf. Grigorie Teologul, „Cuv. XXIV. Pentru cinstirea Sfântului Ciprian”, XI, *PG* 35, 1182 B. Dumnezeu se cinstește prin răbdarea greutăților, pentru că cel ce face aceasta arată prin credința sa că mai presus de toate ale lumii e Dumnezeu.

130. „Cuv. 56”, p. 223: „Precum un tată se îngrijește de un copil, așa și Hristos Se îngrijește de un trup care suferă pentru El și este aproape de trupul lui totdeauna”. Trupul celui ce suferă pentru Hristos e trupul lui Hristos însuși.

131. „Cuv. 56”, p. 223: „În trupul iubitor de plăceri nu locuiește cunoștința lui Dumnezeu”.

132. Neidentificat.

133. Neidentificat. Părinții opun „reaua pătimire” (κακοπάθεια), sau pătimirea dureroasă, „dulcii pătimiri”, sau pasiunilor de plăcere. Crucea este o rea pătimire. Ea face străveziu pe Dumnezeu pentru că îl dezlipește pe om de cele ale lumii. Dulcea pătimire îl desparte de Dumnezeu, pentru că îl leagă de lume prin plăcerile ce le oferă aceasta trupului.

prin cele de-a dreapta și prin cele de-a stânga¹³⁴, și probându-mă pe mine însumi adeseori în aceste două chipuri, și primind răni nenumărate de la vrăjmașul, dar învrednicindu-mă și de mari ajutoare în ascuns, mi-am câștigat mie experiență din îndelungatul timp al anilor și, din cercarea și harul lui Dumnezeu, am învățat acestea: că temelia tuturor bunătăților, și slobozirea sufletului din robia vrăjmașului, și calea care duce la lumină și la viață constau în aceste două moduri: în a te aduna pe tine într-un singur loc și a posti totdeauna, adică a te canoni (disciplina) pe tine prin înfrânarea stomacului în chip înțelept și cuminte, prin ședere nemișcată și prin neîncetata gândire la Dumnezeu. Căci din aceasta vine supunerea simțurilor, din aceasta, vegherea; prin aceasta se îmblânzesc patimile ce se mișcă în trup; din aceasta, blândețea gândurilor; din aceasta, mișcările luminoase ale cugetării; din aceasta, sânguința pentru dumnezeieștile fapte ale virtuții; din aceasta, înțelesurile înalte și subțiri; din aceasta, lacrimile fără măsură ce se nasc în tot timpul și amintirea morții; din aceasta, înțelepciunea curată, străină cu desăvârșire de orice nălucire care ispitește cugetarea; din aceasta, pătrunderea și ascuțimea cunoștinței celor de departe; din aceasta, înțelesurile tainice mai adânci, pe care înțelegerea le vede cuprinse în cuvintele dumnezeiești, mișcările mai lăuntrice ce se nasc în suflet și felurimea, și deosebirea duhurilor deosebite de puterile Sfinților, și vederile adevărate care

---

134. Omul poate fi ispitit prin cele lumești și prin cele rele, dar și prin virtuțile dobândite, care-l pot face să se mândrească; la fel și prin plăceri și prin dureri, care-l pot face cârtitor.

sunt străine de nălucirile deșarte; din aceasta, frica de căile și cărările din oceanul cugetării¹³⁵; din aceasta, flacăra râvnei care biruiește toată primejdia și străbate prin toată frica; din aceasta, căldura care disprețuiește toată pofta și o nimicește pe aceasta din cuget¹³⁶, și produce uitarea oricărei amintiri a celor trecătoare, împreună cu a altora. Și, ca să spunem pe scurt, din aceasta vine libertatea omului adevărat¹³⁷, și bucuria sufletului, și învierea și odihna cu Hristos în Împărăția cerurilor¹³⁸.

Iar dacă cineva va nesocoti aceste două (adunarea într-un loc și postirea neîncetată), să știe că va fi păgubit nu numai de toate cele dinainte, ci va zdruncina și temelia tuturor virtuților prin disprețuirea acestor două virtuți. Și, precum acestea sunt în suflet începutul și capătul lucrării dumnezeiești și ușa și calea spre Hristos, de le va ține pe ele și va rămâne în ele, așa și, de va ieși și va sări din ele, va ajunge în cele două potrivnice lor, adică va umbla din loc în

---

135. Cugetarea poate duce pe om, pe nenumărate căi, la nenumărate păreri și hotărâri, unele mântuitoare, altele pierzătoare. E un ocean nesfârșit de posibilități date omului spre alegere. Dar prin frica de pierderea sufletului se pot evita cărările care duc la naufragiu în adâncul oceanului. Corăbierii și cârmacii de bărci știu că în vreme de furtună trebuie aleasă numai o anumită cale, ca să nu fie înghițiți de valuri.

136. Căldura entuziasmului curat pentru cele bune copleșește și nimicește căldura interioară a poftei trupești, sau a mâniei, sau a ambiției.

137. Libertatea adevărată e libertatea de patimi. Ea este însușirea omului adevărat și tare. Până ce omul mai e rob unor patimi inferioare, el are încă ceva din animalul care se mișcă sub puterea instinctelor.

138. „Odihna” de chinul patimilor și al grijilor. Ea e unită cu libertatea.

loc cu trupul și se va lăcomi în chip necuvenit, și cele asemenea”¹³⁹.

Și în alt loc: „Cei ce sunt la început trândavi și moleșiți se sperie și se tulbură nu numai de nevoințele acestea și de altele asemenea, ci și de sunetul frunzelor pomilor, și sunt doborâți chiar și de cea mai mică slăbiciune, și se întorc la cele dinapoi. Iar cei adevărați și cercați nu mănâncă să se sature nici legume verzi și, hrănindu-se cu rădăcini de plante uscate, nu voiesc să guste ceva înainte de ceasul rânduit, chiar dacă trebuie să stea, din pricina slăbiciunii și a neputinței, culcați pe jos, cu ochii împăienjeniți de marea sleire a trupului. Ba chiar, dacă s-ar apropia prin acestea în chip necesar de ieșirea din trup, nici atunci nu se lasă să fie biruiți și să cadă, datorită voinței lor întărite. Căci voiesc și doresc să-și silească firea lor pentru dragostea lui Dumnezeu¹⁴⁰. Și se hotărăsc mai bine să se ostenească pentru virtute decât să păstreze viața vremelnică și toată odihna ce-o poate da ea. Iar când vin asupra lor ispitele, mai degrabă se bucură că se desăvârșesc în ele sau se fac desăvârșiți. Și nici în durerile chinuitoare ce trebuie să le rabde în ele nu șovăie în dragostea de Dumnezeu, ci până încetează din viață sunt stăpâniți de dorul să rabde cu bărbăție

---

139. Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 26”, pp. 109-110.

140. Crucea e pentru ei numai un prilej de a face dovada tăriei sufletești a duhului lor. Prin această tărie, în care e prezentă și puterea lui Dumnezeu, ei trec la viață și apoi, la sfârșitul lumii, și la înviere. Nici apropierea morții nu slăbește dragostea lor de Hristos (*Romani* 8, 35; *Evrei* 11, 33), deci credința în El, ca să calce voia Lui. Conștiința legăturii cu Hristos e mai tare decât frica și durerea morții.

ispitele și nu se dau înapoi, pentru că în ele se fac desăvârșiți”¹⁴¹.

Urmând așadar și noi acestora, și ascultând de cel ce poruncește: „Umblă pe calea împărătească și nu te abate la dreapta sau la stânga” (*Pilde* 4, 27), îți dăm ție și un chip și o regulă a căii de mijloc. Ea se înfățișează precum urmează.

31. Cum trebuie să se hrănească cel ce se nevoiește: luna, miercurea și vinerea.

În aceste trei zile ale săptămânii, adică luni, miercuri și vineri, postește până la ceasul al nouălea¹⁴², adică mănâncă o dată pe zi, împărțându-te de șase uncii de pâine¹⁴³. Ia și din mâncăruri uscate cât ai nevoie, dar cu cumpătare. Apă, dacă voiești, până la trei sau patru pahare. Urmează Canonul 69 apostolic, care rânduieste: „Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau citeț, sau cântăreț nu postește în sfânta Patruzecime (Păresimi) a Paștilor, sau miercurea și vinerea, să se caterisească, în afară de cazul că ar fi împiedicat de boala truască. Iar de e mirean, să se excomunicе (să se afurisească)”. Iar pentru luni s-a rânduit după aceea de Sfinții Părinți.

32. Cum trebuie să se hrănească marțea și joia.

În aceste două zile, adică marțea și joia, mănâncă de două ori pe zi. La prânz, ia șase uncii de pâine, ceva

---

141. „Cuv. 5”, p. 217. Crucea are putere desăvârșitoare; nu e numai un mijloc de satisfacere juridică a lui Hristos pentru jignirea ce l s-a adus, sau de ispășire.

142. Ora 3 după-amiază.

143. O uncie este egală cu 27 de grame, conform art. „Uncia”, în: *Dictionnaire des antiquités*, ed. IX și X, Paris.

fiert și ceva din mâncărurile uscate, cu cumpătare. Ia și vin amestecat cu apă până la trei sau patru pahare, dacă ai nevoie. Iar seara, ia trei uncii de pâine și ceva din mâncărurile uscate, sau niscai fructe și vin amestecat cu apă, un pahar sau cel mult două, dacă ai sete mare. Căci foarte mult ajută setea și lacrimilor, dacă e însoțită de priveghere, cum zice Sfântul Ioan Scărarul: „Setea și privegherea au zdrobit inima; iar din inimă zdrobită au țâșnit lacrimile”¹⁴⁴. Iar Sfântul Isaac zice: „Însetează pentru Dumnezeu, ca să te umpli de dragostea Lui”¹⁴⁵.

Iar dacă în aceste două zile alegi mai bine o singură mâncare, foarte bine faci. Pentru că izvorul, și maica, și rădăcina, și temelia tuturor bunătăților (virtuților) sunt postul și înfrânarea. Căci zice și unul din cei din afară: „Alege viața cea mai bună. Iar obișnuința o va face dulce”. Dar și Marele Vasile zice: „Unde e hotărârea voinței, nimic n-o împiedică”. Iar un altul dintre purtătorii de Dumnezeu zice: „Începutul rodirii e floarea; și începutul făptuirii (spre desăvârșire) e înfrânarea”¹⁴⁶.

Dar toate acestea și cele asemenea acestora vor părea unora grele, ba poate și cu neputință. Însă cel ce ține seama de rodirea ce se ivește din acestea și are în vedere ce strălucire obișnuiesc să pricinuiască acestea, le va socoti ușoare și, cu ajutorul Domnului nostru Iisus Hristos și prin stăruința proprie, după putere, le va vesti ca ușoare, și prin cuvinte și prin fapte, și le va pecetlui puterea prin acestea. Căci zice

---

144. Scara, IV, PG 88, 796 B.

145. Neidentificat.

146. Sf. Nil, *Cuvânt către Evloghie. Despre patimi și despre virtuțile ce li se împotrivesc*, PG 79, 1145.

Sfântul Isaac: „Pâinea puțină de la o masă curată curăță sufletul celui ce o mănâncă liber de toată patima”¹⁴⁷. Și: „Ia-ți doctoria vieții de la masa celor ce postesc și priveghează și se ostenesc în Domnul și trezește sufletul tău din moarte. Căci Cel iubit Se odihnește în mijlocul lor, sfințind mâncărurile, și preface amarul neplăcut din ele în dulceața Sa negrăită. Slujitorii duhovnicești și cerești ai Lui îi umbresc pe ei și sfintele lor mâncăruri”¹⁴⁸. Și: „Mireasma celui ce postește e atotdulce și întâlnirea cu el veselește inimile celor ce au darul deosebirii; și viețuirea celui înfrânat este plăcută lui Dumnezeu”¹⁴⁹.

33. Cum trebuie să se hrănească sâmbăta; și despre priveghere; și ce trebuie să se mănânce în acest timp.

În fiecare sâmbătă, afară de Sâmbăta cea Mare, trebuie să mănânci precum s-a rânduit pentru marți și joi prin hotărârea sfintelor canoane, pentru că trebuie să priveghezi în noaptea spre duminicile anului, afară de Săptămâna brânzei și afară de cazul că nu trebuie să faci priveghere peste săptămână pentru marile sărbători domnești sau ale Sfinților celor mai mari. Căci în cazul acesta, făcând privegherea aceea, o lași pe cea spre duminică. Totuși, fie că-i așa, fie altfel, mănâncă sâmbetele de două ori. Căci e de folos să te forțezi în săvârșirea privegherii de noapte. De aceea, și după privegherea ce trebuie să o faci

---

147. „Cuv. 43”, p. 181.

148. „Cuv. 43”, p. 181. Îngerii iubesc pe cei ce mănâncă cu înfrânare mâncărurile lor, căci îi umplu cu simțirea lor curată. Dar ei sunt de față, pentru că Domnul însuși e de față.

149. „Cuv. 43”, p. 181.

pentru o sărbătoare domnească ce cade în mijlocul săptămânii e de foarte mare folos să o faci și pe cea spre duminică, căci mare câștig îți va urma din aceasta foarte curând. Mai bine zis „îți va răsări, cum s-a zis, lumina de dimineață și veșmintele tale se vor umple repede de strălucire” (*Isaia* 58, 6, 10; 60, 20). Căci zice și Sfântul Isaac: „Începutul fiecărei lupte cu păcatul și cu pofta este osteneala privegherii și a postului, dar mai ales pentru cei ce luptă cu păcatul din lăuntru lor. Din acestea se vede semnul urii împotriva păcatului și a poftelor la cei ce poartă cu ele războiul acesta nevăzut. Căci aproape toate atacurile patimilor încep să se micșoreze prin post. Iar după post, mare ajutor în această luptă aduce privegherea. Cel ce în toată viața lui iubește însoțirea cu această pereche se face prietenul cumpătării. Dimpotrivă, mângâierea stomacului e începutul tuturor relelor, iar moleșeala somnului e cea care aprinde pofta trupului. Astfel, calea Domnului cea sfântă și temeliea a toată virtutea sunt postul și privegherea și trezvia, în slujirea lui Dumnezeu”¹⁵⁰. Și iarăși: „În sufletul ce scânteiază de pomenirea deasă a lui Dumnezeu și de privegherea neadormită, noaptea și ziua, Domnul clădește spre întărirea aceluia suflet norul ce-l umbrește ziua și lumina focului ca să-i lumineze noaptea (cf. *Ieșirea* 13, 21-22); și din lăuntru în tunică va străluci lumina”¹⁵¹. Și iarăși: „Alege-ți ție, ca lucrare plină de

---

150. „Cuv. 85”, p. 334.

151. „Cuv. 56”, p. 222. Pomenirile lui Dumnezeu sunt tot atâtea scântei luminoase ale conștiinței de sine în fața lui Dumnezeu care luminează sufletul. În timpul acesta din lăuntru în tunică strălucește lumina lui Dumnezeu, cum strălucea lui Moise pe Sinai.

desfățare, privegherea neîncetată în timpul nopților, prin care au dezbrăcat toți Părinții pe omul cel vechi și s-au învrednicit de înnoirea minții. În acele ceasuri sufletul simte viața cea fără de moarte; și în simțirea aceasta dezbracă întunericul patimilor și primește Duhul cel Sfânt”¹⁵². Și iarăși: „Ține lucrarea privegherii, ca să afli mângâierea în sufletul tău”¹⁵³; și: „Să nu socotești, omule, că în toată viața monahilor este vreo lucrare mai mare ca privegherea de noapte”¹⁵⁴; și: „Pe monahul ce stăruie în privegherea unită cu discernământul (cu deosebirea, sau cu dreapta chibzuire) a minții, să nu-l privești ca pe un purtător de trup. Căci aceasta este cu adevărat lucrare a cetei îngerești”¹⁵⁵; și iarăși:

---

152. „Epist. III”, p. 364. Prin priveghere e dezbrăcat omul cel vechi, căci în ea el se cercetează în toate cutele sufletului și se scârbește de ceea ce e rău în ele. În cursul ei, lepădând întunericul patimilor, pătrunde în adâncul lui curat și în el întâlnește pe Dumnezeu, Viața cea nouă. Pentru că această cercetare produce și o ascutită simțire a urâteniei patimilor și o adâncă dorință după viața cea curată, pe care descoperind-o sau restabilind-o, se umple de iubirea lui Dumnezeu. Iar în această iubire emoționantă simte că e lucrător Duhul Sfânt. În întunericul nopții cel ce priveghează se dezbracă de întunericul patimilor, legat de lucrurile văzute ale lumii și de alipirea pătimasă, și deci oarbă, de ele, și se umple de lumina lui Dumnezeu care îi apare când nu se mai oprește la lumea sensibilă.

153. Privegherea nu e o stare nemișcată, ci o lucrare care pătrunde tot mai adânc în suflet și în același timp îl dezbracă de patimi și descoperă, în adâncul în care se întâlnește cu Dumnezeu, mângâierea, pe care i-o produce El.

154. „Cuv. 29”, p. 122.

155. „Cuv. 29”, p. 122. De fapt, cel ce priveghează noaptea pătrunde cu cugetarea și cu înțelegerea, liniștită de orice alte griji, lumea de dincolo de cea sensibilă, unde simte pe Dumnezeu, asemenea îngerilor.

„Sufletul ce se ostenește în lucrarea aceasta înțeleaptă a privegherii va avea ochi de heruvimi, prin aceea că-i ațintit și privește la o vedere cerească”¹⁵⁶.

Dar aceste privegheri să le faci în rugăciuni, în cântare și citire, cu curăție și fără împrăștiere, cu frângere de inimă, singur sau cu o obște iubită și de aceeași viețuire¹⁵⁷. Iar după fiecare priveghere dă-ți și o mică mângâiere pentru osteneala de pe urma privegherii, mâncând și bând ceva. Adică mănâncă trei uncii de pâine, adăugând ceva mâncare uscată, cât îți este de ajuns. Bea și trei pahare de vin cu apă. Ia seama însă ca nu cumva în ziua în care postești până la ceasul al nouălea, având priveghere, să lași postul din pricina privegherii. Trebuie și pe aceasta să o faci, dar nici pe acela să nu-l lași (*Matei 23, 23*). Căci s-a rânduit ca mângâierea să o faci după ce s-a sfârșit privegherea.

34. Cum trebuie să mănânci, duminicile. Și despre alte câteva lucruri. Pe lângă acestea, și despre osteneală și smerenie.

La fel să mănânci și în toate duminicile de două ori pe zi, ca și sâmbetele. Această rânduială să o ții fără abatere, afară de caz de boală. Tot așa să faci și în zilele îngăduite și dezlegate de Sfinții Părinți de pe urma unui lung obicei și a unor pricini mai noi, dumnezeiești sau nu. În acestea nici nu mâncăm

---

156. „Cuv. 29”, p. 122.

157. Privegherea nu e o simplă cercetare teoretică, ci o adâncire în ființa proprie și în înțelesurile celor cântate și citite ca în fața lui Dumnezeu, în duhul rugăciunii și cu inima zdrobită de smerenie și de conștiința păcătoșeniei. Numai așa privegherea înnoiește continuu pe om, dezbrăcându-l de omul vechi. Numai așa ea e simțire și intuire a prezenței lui Dumnezeu.

numai o singură dată, nici nu mâncăm mâncăruri uscate, ci ne înfruptăm din toate cele de folos și nepătate, și din legume, dar cu înfrânare și în cantitatea rânduită. Căci totdeauna cel mai bun lucru este să ne înfrânăm în toate. Dar în cazurile de boală, ne putem împărtăși, cum am spus, fără să ne rușinăm, din toate cele folositoare și legiuite, care susțin trupul. Căci Sfinții Părinți au învățat că trebuie să fim ucigători de patimi, nu ucigători de trup¹⁵⁸.

De asemenea, se cuvine să guști câte puțin din toate câte s-au rânduit, adică din toate câte s-au îngăduit prin făgăduință spre a slăvi pe Dumnezeu și a-l mulțumi și pentru a nu ne trufi¹⁵⁹. Dar ferește-te și de adunarea celor de prisos. Căci „puținătatea lucrurilor, cum spune Sfântul Isaac, învață pe om, fără să vrea, înfrânarea. Deoarece, când le avem din belșug și le putem folosi cât vrem, nu ne putem stăpâni”¹⁶⁰.

---

158. E o formulare concentrată a ceea ce trebuie să se urmărească și să se evite prin post. Creștinismul nu e împotriva trupului zidit de Dumnezeu și destinat învierii și vieții veșnice, ci împotriva patimilor care-l umplu de dezordine și a petrecerii sufletului și a trupului într-o existență lipsită de viață adevărată și de lumină. Postul e tocmai în favoarea trupului, nu în defavoarea lui.

159. Toate sunt date de Dumnezeu și, gustându-le, Îl slăvim și Îi mulțumim pentru minunata lor potrivire, și din acest punct de vedere, cu viața noastră. Dar dacă ne scufundăm prea mult în plăcerea produsă de ele, uităm de Dumnezeu. Trebuie să ținem mereu cumpăna (dialectică) între gustarea lor și detașarea de ele. Numai așa Îl slăvim pe Dumnezeu și Îi mulțumim pentru ele și Îl socotim mai presus de ele. Nu trebuie să ne plecăm prea mult nici într-o parte, nici în alta; nu trebuie nici să ne scufundăm în ele, nici să le disprețuim uitând de condiția noastră, care are nevoie de ele, și de mulțumirea ce trebuie s-o aducem lui Dumnezeu că a ținut seama de această condiție smerită a noastră, pentru ca prin ele să ne putem ridica la El.

160. Neaflat.

Să nu iubești odihna trupului. Căci, tot după Cuviosul Isaac, „sufletul care iubește pe Dumnezeu și-a câștigat odihna în Dumnezeu”¹⁶¹. Alege mai curând smerenia prin osteneală și pătimire. Căci „osteneala și smerenia dobândesc pe Dumnezeu”, cum scrie unul dintre sfinți¹⁶².

35. Cum trebuie să ne hrănim și să viețuim în timpul Sfintelor Păresimi și mai ales în Patruzecimea cea Mare.

Despre hrana și viețuirea din Sfintele Păresimi socotim de prisos să-ți vorbim în amănunte și în chip deosebit. Căci așa cum ți s-a rânduit mai înainte să petreci în zilele în care postești până la ceasul al nouălea, așa se cade să se facă și în Sfintele Păresimi, afară de sâmbete și de duminici. Mai bine zis, dacă e cu puțință, cu și mai multă grijă, cu și mai multă trezvie, cu deosebire în Sfânta și Marea Patruzecime. Căci ea e zeciuala întregului an și pricinuitoarea cununii nevoițelor celor ce biruiesc în Hristos, prin ziua purtătoare de lumină a dumnezeieștii Învieri a Domnului.

36. Despre dreapta chibzuire îndeosebi; și că lucrarea măsurată nu tinde spre slavă; despre supunere.

Dar și acestea și cele apropiate acestora trebuie să le împlinești cu o dreaptă chibzuire amănunțită, pentru armonia și starea pașnică a ființei noastre îndoite. „Cu înțelepciune, zice, se zidește casa, și cu înțelegere

---

161. „Cuv. 23”, p. 90. Un alt paradox: nu prin odihna trupului se câștigă odihna sufletului în Dumnezeu, ci prin durerile și înfrânările trupului. Căci în aceste cazuri își caută sufletul reazem în Dumnezeu. Prin cruce se ajunge la înviere.

162. Neaflat.

se isprăvește; cu simțire se umplu cămărilor de toată bogăția scumpă și bună” (*Pilde* 24, 3-4). Dar scrie și dumnezeiescul Talasie: „Nebogăția și strâmtorarea, însoțite de dreapta chibzuire a rațiunii, sunt o cale împărătească. De aceea, asprimea lipsită de dreapta chibzuire sau fără judecată e nefolositoare, ca și îngăduirea tuturor greșelilor nesocotite, fie într-o parte, fie în alta, contrară¹⁶³. Iar Cuviosul Isaac zice: „Odihnei trupului îi urmează ieșirea din liniștire și tulburarea gândurilor; și lucrării nemăsurate îi urmează trândăvia; iar trândăviei, ieșirea din liniștire. Dar această ieșire se deosebește de cea dintâi. Ieșirii dintâi din odihnă îi urmează războiul poftelor trupului; celei de a doua, din trândăvie, părăsirea locului de liniștire și mutarea din loc în loc. Iar lucrarea cu osteneală, ce ține măsura, nu caută slava. Micșorarea ei înmulțește plăcerea, iar lipsa de măsură, ieșirea gândurilor”¹⁶⁴.

Iar Sfântul Maxim zice: „Să nu-ți îndrepti toată lăura-aminte spre trup, ci hotărăște-i o nevoință după putere și întoarce toată mintea spre cele dinlăuntru. Căci „nevoința trupească la puțin folosește, iar binecredincioșia, la toate” (*1 Timotei* 4, 8)¹⁶⁵.

---

163. Neaflat.

164. „Cuv. 55”, p. 220. Dreapta chibzuință, care nu exagerează nici într-o nevoință chinuitoare, nici în tot felul de concesi, e împreună cu modestia. Ea nu vrea să se facă arătată și slăvită prin asprime, dar nu atrage atenția nici prin pogorăminte. Ea nu vrea să „iasă” la vedere. Și, în general, ea nu îngăduie gândurilor să iasă din strânsoarea în care sunt ținute. Ieșirea dintâi a gândurilor de pe urma odihnei trupului duce la curvie; prin ele omul își caută prilejul de desfrânare. Ieșirea a doua, din moleșală, plictiseală, trândăvie, trage pe om la vagabondaj.

165. *Capete despre dragoste*, IV, 63, *Filoc. rom.*, II, 2008, p. 140.

Iar dacă talerul trupului atrage și stăpânește și îngreunează talerul sufletului, aplecându-l spre mișcări neregulate și stricătoare de suflet – căci „trupul pofteste împotriva duhului și duhul împotriva trupului” (*Galateni* 5, 17) –, frânând trupul cu frâul înfrânării, mortifică-l până ce, chiar fără să vrea, se face ușor de purtat, se supune la ceea ce este mai bun. Amintește-ți de marele Pavel, care zice: „Pe cât se strică omul nostru cel din afară, pe atâta se înnoiește cel dinăuntru zi de zi” (*2 Corinteni* 4, 16), dar și de Sfântul Isaac: „Dă-te pe tine să mori întru nevoință și nu trăi cu nepăsare; căci nu numai cei ce au primit moartea pentru credința în Hristos sunt mucenici, ci și cei ce mor pentru păzirea poruncilor Lui”¹⁶⁶. Și tot acesta zice: „Mai bună ne este moartea în luptă (cu păcatul) decât să trăim în greșale”¹⁶⁷. Și iarăși: „Înainte de toate, fă toate cu sfatul și cu întrebarea Părintelui tău duhovnicesc în Domnul. Căci astfel, cu harul lui Hristos, îți vor părea ușor de purtat și ca pe un drum neted și cele grele și potrivnice”¹⁶⁸.

37. Cum trebuie să străbată cel ce se nevoiește răstimpul de după-amiază până la apusul soarelui. Și că trebuie să credem că împărțirea darurilor dumnezeiești ni s-a dat după osteneala și măsura lucrării noastre.

După ce te-ai întărit cum se cuvine nevoitorului, potrivit dumnezeiescului Pavel, care poruncește că nevoitorul „de la toate să se înfrâneze” (*1 Corinteni* 9, 25), citește, șezând, mai mult din scrierile despre

---

166. „Cuv. 44”, p. 184.

167. „Cuv. 6”, p. 32.

168. Neaflat.

trezvie ale Părinților, cât poți. Pe urmă culcă-te un ceas, dacă zilele sunt mari. Apoi, sculându-te, fă puțin lucru cu mâinile, ținând și rugăciunea. După acestea roagă-te, cum s-a arătat înainte. Citește, meditează și te silește să te smerești, ca să te socotești mai prejos de toți oamenii. Căci s-a spus că „cel ce se înalță se va smeri, iar cel ce se smerește se va înalța” (*Luca 14, 11*); și: „cel ce socotește că stă, să ia aminte să nu cadă” (*1 Corinteni 10, 12*); și: „Domnul celor mândri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har” (*Iacov 4, 6*); și: „Începutul trufiei omului stă în a nu vedea pe Domnul” (*Isus Sirah 10, 12*); și: „Cei mândri au călcat legea foarte” (*Psalom 118, 51*); și: „Nu cele înalte cugetând, ci lăsându-vă duși cu cei smeriți” (*Romani 12, 16*).

Dar și Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Acesta este cel ce se cunoaște pe sine cel mai bine, care nu se socotește pe sine nimic. Căci nimic nu-i atât de plăcut lui Dumnezeu ca a se socoti cineva pe sine cu cei din urmă”¹⁶⁹. Iar Sfântul Isaac zice: „Tainele se descoperă celor smeriți la cuget”¹⁷⁰. Și: „Unde odrăslește smerenia, acolo izvorăște slava lui Dumnezeu”¹⁷¹. Și: „Părerea de sine premerge cercetării”¹⁷². Sfântul Varсануфие zice și el: „Dacă voiești să te mântuiești cu adevărat, ascultă cu fapta. Ridică picioarele tale de la pământ și înalță mintea ta la cer. Și acolo să fie cugetarea ta noaptea și ziua. Și disprețuiește-te cu toată puterea pe care o ai. Silește-te să te socotești

---

169. Sf. Ioan Gură de Aur, vezi la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Loci communes*, în: PG 91, col. 245 G. Cine se umflă pe sine nu se vede nici pe sine, nici pe Dumnezeu.

170. Isaac Sirul, „Cuv. 23”, p. 142.

171. „Cuv. 5”, p. 41.

172. „Cuv. 75”, p. 419.

pe tine mai prejos de orice om. Aceasta este calea cea adevărată, și alta nu este celui ce voiește să se mântuiască în Hristos, «Cel ce-l întărește pe el» (*Filipeni* 4, 13)". „Cel ce voiește aceasta să alerge ca să o ia" (*I Corinteni* 9, 24). „Mărturisesc aceasta înaintea lui Dumnezeu Celui Viu" (*I Timotei* 5, 21), Care voiește să dăruiască viața veșnică fiecăruia care voiește"¹⁷³. Iar Scărarul zice: „N-am postit, n-am privegheat, nu m-am culcat pe jos, dar m-am smerit, și aceasta m-a mântuit în scurtă vreme, urmărind aceasta înainte de orice altceva: să nu fiu luat în seamă"¹⁷⁴. Și iarăși zice Sfântul Varsanufie: „Dacă n-ai grijă de nimic, te apropii de cetate; și de nu ești luat în seamă de oameni, vei locui în cetate. Și de vei fi mort pentru orice om, vei moșteni cetatea și comorile ei"¹⁷⁵. Și: „De voiești să te mântuiești, ține să nu fii băgat în seamă și aleargă spre ce-ți stă în față"¹⁷⁶. Iar după Cuviosul Ioan, ucenicul acestui Sfânt, a căuta să fii nebăgat în seamă înseamnă a nu te socoti deopotrivă cu nimeni și a nu spune despre vreo faptă bună: „Că și eu am făcut-o".

Apoi, șezând iarăși, roagă-te în chip curat și neîmprăștiat până ce vine seara. Și apoi cântă Vecernia obișnuită și fă apolisul, crezând din inimă curată că, după osteneala și durerea noastră pentru virtute și după măsura lucrării noastre, vom fi răsplătiți de Dumnezeu cu cununa darurilor și cu arătarea nevoițelor și cu mângâierea Sa, cum zice dumnezeiescul psalmist: „Doamne, când s-au înmulțit

---

173. „Răspunsul 447", în: βιβλος ψυχοφέστατος, ed. Nicodim Aghioritul, Veneția, 1816, p. 221.

174. *Scara*, XXXI, PG 88, 992 D.

175. „Răspunsul 38", p. 70 și 19.

176. „Răspunsul 269", p. 149.

durerile mele în inima mea, mângâierile Tale au veselit sufletul meu" (*Psalm 93*, 19). Căci zice Mântuitorul: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi" (*Matei 11*, 28). Iar marele Pavel zice și el: „De pătimim împreună cu Hristos, ne vom și slăvi împreună. Căci socotesc că nu sunt vrednice pătimirile veacului de acum de slava ce ni se va descoperi" (*Romani 8*, 17-18). Căci zice și înțeleptul în cele dumnezeiești Maxim: „Precum se spune, deosebirea împărțirii bunătăților dumnezeiești are drept pricină măsura credinței fiecăruia. Căci precum credem, avem și întărirea pornirii spre fapte. Iar cel ce lucrează, pe măsura faptelor lui își arată credința, și primește măsura harului precum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, pe măsura nelucrării își arată măsura necredinței și, după măsura necredinței, se lipsește de har. Deci rău face cel pizmaș că pizmuiește pe cei ce săvârșesc fapte bune. Căci de el atârnă, și nu de altul, hotărârea să creadă și să lucreze, și pe măsura credinței să primească harul care îi vine"¹⁷⁷.

Să cerem deci din suflet să ni se dăruiască să petrecem cealaltă vreme a vieții noastre și să ajungem sfârșitul ei în chip creștinesc, fără durere, neînfruntat, cu pace și, pe lângă acestea, să ni se dea răspuns bun când vom sta în fața scaunului înfricoșător de judecată al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

38. Mai mare decât lucrarea este rugăciunea curată.

Pe lângă cele arătate, să știi și aceasta, frate, că toată metoda și tot îndreptarul, și, de voiești, și

---

177. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute de capete*, III, 35, PG 90, 1271 C-D.

felurimea faptelor s-au stabilit și rânduit pentru că nu putem să ne rugăm în inimă în chip curat și neîmprăștiat. Căci după împlinirea acestora, cu bunăvoința și harul Domnului nostru Iisus Hristos, lăsând toate, ne unim mai presus de cuvânt în chip nemijlocit cu Cel Unul și unitar și unificator, cum s-a spus de către vestitul cuvântător de Dumnezeu: „Dumnezeu Se unește cu «dumnezei» și Se face cunoscut de ei; iar aceasta este iluminarea din ipostas a Duhului Sfânt în inimă”¹⁷⁸. Ea se naște, cum s-a spus, din amintita rugăciune curată și neîmprăștiată în inimă¹⁷⁹.

Acest lucru se întâmplă rar și numai unul dintr-o mie se învrednicește, prin harul lui Hristos, să înainteze până la această stare. Iar să plutească peste ea și să se învrednicească de rugăciunea curată și să ajungă la descoperirea tainelor veacului viitor se învrednicesc foarte puțini, care se aleg din generație în generație prin bunăvoința lui Hristos. Căci spune Sfântul Isaac: „Precum din zeci de mii de oameni abia se află unul care a împlinit puțin poruncile și cele legiuite și a ajuns la curăția sufletului, așa abia unul dintr-o mie s-a învrednicit să ajungă cu multă păzire de sine la rugăciunea curată și să spargă acest hotar și să intre la această taină. Pentru că cei mulți nu s-au

---

178. Sf. Grigorie Teologul, „Cuv. XXXIV”, 13, PG 36, 253 A. „Ενυπόστατος ἑλλαμψις” e o iluminare care izvorăște din însuși ipostasul Duhului Sfânt sălășluit în inimă. Ea e simțită ca lumină a Persoanei Lui, sau Îl luminează pe El ca Persoană intrat în relație cu omul ca persoană.

179. Dar Duhul Sfânt e subiectul rugăciunii noastre împreună cu noi. De aceea, iluminarea Duhului se naște din rugăciunea curată în inimă, în adâncul transparent al ființei noastre, ce vibrează de comunicarea ce are loc între el și Duhul Sfânt.

învrednicit nicidecum de rugăciunea curată, ci numai puțini. Dar la taina aceea de după ea și de dincolo de ea abia ajunge unul, din generație în generație, prin harul lui Hristos”¹⁸⁰. Și puțin mai departe zice: „Iar dacă abia câte unul se roagă cu curăție, ce să zicem despre rugăciunea duhovnicească?”. „Toată rugăciunea duhovnicească, tot după el, s-a eliberat de mișcare”. „Și cea care se schimbă e sub cea duhovnicească”¹⁸¹.

De aceea și tu, dacă voiești să te învrednicești de acest fel de taină, cu fapta și cu lucrul, sau cu cercarea însăși în Hristos Iisus, silește-te în toată vremea și în tot ceasul și în toată lucrarea să ajungi să te rogi în inimă în chip curat și neîmprăștiat; ca, astfel, să înaintezi ca de la pruncul ce se alăptează „la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos” (*Efesenii* 4, 13), și să te împărtășești, împreună cu iconomul credincios și înțelept (*Luca* 12, 42), de fericire, de laudă și de răsplătire, ca unul ce ai chivernisit cu judecată rațiunile (cuvintele) tale, viețuind cu judecată¹⁸². De aceea, să nu te clatini în veac, precum scrie despre aceasta Sfântul Filimon: „Fiule, dacă Dumnezeu te va învrednici, fie noaptea, fie ziua, să te rogi cu mintea

---

180. „Cuv. 32”, pp. 135-136.

181. „Cuv. 32”, p. 136. Rugăciunea curată de gânduri încă nu e rugăciunea duhovnicească, sau cu desăvârșire în Duhul. Căci în rugăciunea curată omul poate înainta încă spre a fi și mai mult în Dumnezeu. Dar în rugăciunea duhovnicească a ajuns la nemișcare, sau la odihna totală în Dumnezeu; căci s-a unit în chip desăvârșit cu Dumnezeu, nemaivând unde înainta, odată ce Dumnezeu este nemărginit în bogăția vieții Lui. Ea nu se mai schimbă, nu se mai întrerupe. E nemișcarea ca stabilitate în rugăciune.

182. A chivernisi cu judecată rațiunile prin care se actualizează rațiunea cea una a ființei noastre înseamnă a actualiza deplin unitatea și toate puterile ei, unindu-ne cu Cel Unul.

în chip curat și neîmprăștiat, să nu ții la vreo regulă a ta; ci tinde cu toată puterea ta să rămâi alipit de Dumnezeu, și El va lumina inima ta cu privire la lucrarea duhovnicească”¹⁸³.

Iar unul dintre bărbații înțelepțiți de Dumnezeu zice: „De voiești să liturghisești în trup ca unul fără trup, agonisește-ți în ascuns rugăciunea neîncetată în inima ta, și sufletul tău se va face încă înainte de moarte ca un înger”. Lucruri asemănătoare acestora scrie și Sfântul Isaac. Căci, întrebat fiind de cineva care este vârful tuturor ostenelilor în această lucrare, adică în cea a liniștii, ca ajungând cineva acolo să afle că a ajuns la desăvârșirea viețuirii, el a răspuns așa: „Când se va învrednici de stăruirea în rugăciune. Căci dacă va ajunge la aceasta, a ajuns la vârful tuturor virtuților. Și de atunci s-a făcut locaș al Sfântului Duh. Căci dacă n-a primit cineva în chip sigur harul Mângâietorului, nu poate săvârși această rugăciune fără efortare și fără întrerupere. Căci Duhul, zice, când Se sălășluiește în vreun om, acela nu mai încetează din rugăciune pentru că Duhul însuși se roagă pururea. Atunci, nici când doarme, nici când veghează, rugăciunea lui nu se întrerupe din suflet; ci fie de mănâncă, fie de bea, fie de doarme și orice ar face, ba chiar și în somnul adânc, bunele miresme și respirațiile rugăciunii se mișcă în inima lui fără osteneală. Atunci nu se mai desparte de rugăciune. Și în toate orele lui, chiar dacă ea încetează în afară, liturghisește în el în chip ascuns. Căci „tăcerea celor curați e rugăciune”, zice unul dintre purtătorii de Hristos¹⁸⁴. Fiindcă

---

183. *Filoc. rom.*, IV, p. 191.

184. Aphraatis, „Dem. 4. Despre rugăciune”, în: *Sapientis Persae. Demonstrationes*, ed. R. Graffin, Paris, 1894, p. 134.

gândurile lor sunt mișcări dumnezeiești. „Iar mișcările inimii și cugetării curate sunt glasuri blânde, prin care cântă în chip ascuns Celui ascuns”¹⁸⁵.

Și mulți alții dintre purtătorii de Dumnezeu, învățați de har prin cercarea însăși, au spus multe asemenea lucruri minunate.

39. Despre numărul mătăniilor dintr-o zi și-o noapte.

Iar despre numărul mătăniilor, știm că dumnezeieștii noștri Părinți au rânduit trei sute. Atâtea trebuie să facem în fiecare zi și noapte în cinci zile ale săptămânii. Căci sâmbăta și duminica, ca și în alte zile rânduite prin obicei, ba și în unele săptămâni, ni s-a poruncit să ne oprim de la acestea pentru anumite rațiuni tainice și negrăite. Dar sunt unii care trec peste acest număr. Iar alții le împuținează; fiecare, după cum îi este puterea sau voința. Deci fă și tu după putere. Dar fericit cu adevărat, și aceasta în chip înmulțit, este cel ce se forțează pe sine în toate cele privitoare la Dumnezeu. Căci „Împărăția cerurilor se ia cu sila și cei ce o silesc o răpesc” (Matei 11, 12).

40. Nu numai după lupta și măsura lucrării noastre se face împărțirea celor dumnezeiești, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea, destoinicia, credința și dispoziția noastră firească.

E de știut și aceasta, că nu numai după lupta și măsura lucrării noastre ni se face împărțirea darurilor, precum s-a zis înainte, ci și după deprinderea viețuirii și după destoinicia, ba și după credința

---

185. „Cuv. 85”, p. 347. Unde e Duhul Sfânt, e rugăciune neîncetată, și toate mișcările inimii sunt dumnezeiești, având pe Duhul Sfânt ca subiect întipărit în subiectul omului.

noastră în cele ce ne stau în față, și după dispoziția noastră firească ce ne este sădită în fire. Căci zice Sfântul Maxim: „Mintea e organul înțelepciunii; rațiunea este organul cunoașterii; încredințarea amândurora e organul credinței întipărite în amândouă; iar iubirea firească de oameni e organul harismei vindecărilor. Căci tot darul dumnezeiesc are în noi un organ natural, capabil de el, ca putere, ca deprindere sau ca dispoziție. De pildă, cel ce și-a curățit mintea de toate închipuirile sensibile primește înțelepciunea; cel ce și-a făcut rațiunea stăpână peste patimile legate de fire, adică peste mânie și poftă, primește cunoștința; cel ce are în minte și în rațiune încredințarea neclintită despre Dumnezeu primește credința care toate le poate (*Marcu 9, 23*); iar cel ce a dobândit iubirea de oameni, după desființarea desăvârșită a iubirii de sine, primește darurile vindecărilor”¹⁸⁶. Acestea așa sunt.

Dar ia seama să nu cunoască nimeni lucrul tău, afară de întâistătătorul și povățuitorul tău. Și roagă-te și pentru noi, nevrednicii, care grăim despre bine, dar nu-l facem, ca să ne învrednicim să facem mai întâi cele ce plac lui Dumnezeu, ca apoi să vorbim despre ele și altora și să-i îndemnăm să le facă. „Căci cel ce a făcut și a învățat, după dumnezeiescul cuvânt, acela mare se va chema” (*Matei 5, 19*).

Iar pe tine Domnul Atotțiitorul și Atotîndurătorul să te întărească și să te călăuzească să ascuți acestea cu înțelegere și să le faci cu toată dorirea. Căci „nu auzitorii legii sunt drepti la Dumnezeu, după cum spune Sfântul Pavel, ci împlinatorii ei” (*Romani 2, 13*). Și să te conducă pe tine la tot lucrul bun și mântuitor și să

---

186. *Cinci sute de capete*, III, 33, PG 90, 1273 B-C.

te călăuzească spre sfințita lucrare înțelegătoare în Duh, ce ne stă în față, prin rugăciunile sfinților. Amin.

Dar fiindcă am vorbit puțin mai înainte și despre dreapta chibzuire lucrătoare, e vremea potrivită acum să grăim pe scurt, după puterea noastră, și despre dreapta chibzuire îndeobște și atotdesăvârșită. Căci aceasta, după Părinții cei vestiți, e mai mare ca toate virtuțile.

41. Despre dreapta chibzuire îndeobște și atotdesăvârșită. Cine este cel ce viețuiește contrar firii și trupește, cine este cel ce viețuiește după fire și în chip sufletesc și cine este cel ce petrece mai presus de fire și duhovnicește.

Cel ce petrece și viețuiește contrar firii și trupește și-a pierdut în întregime puterea sa de deosebire (dreapta chibzuire). Iar cel ce se înfrânează de la cele rele și a început să facă binele – cum s-a scris: „Ocolește răul și fă binele” (Psalm 33, 13) –, acela, ca unul ce e începător și-și dă urechea învățaturii, vine la puțină simțire a dreptei chibzuiri, atât cât poate un începător. Iar cel ce viețuiește după fire și sufletește, ca unul ce lucrează cu înțelegere și judecată, pentru care motiv se socotește a fi la mijloc, privește la măsura sa și deosebește cele privitoare la el și la cele ale celor asemenea lui. În sfârșit, cel ce viețuiește mai presus de fire și duhovnicește, acela, ca unul ce a trecut hotarele potrivite celui începător și celui de la mijloc și, cu harul lui Hristos, a înaintat spre cel desăvârșit, sau spre iluminarea cea din ipostas¹⁸⁷ și

---

187. E o iluminare care pornește din ipostasul lui Hristos sau al Duhului Sfânt, deci nu are un caracter subiectiv, psihologic, de iluzie sau de simplă înțelegere.

spre discernământul atotdesăvârșit, vede și sinea sa în chipul cel mai limpede¹⁸⁸. El vede și deosebește totodată foarte clar pe toți, dar el nu e văzut și deosebit de niciunul, deși, pe de altă parte, se face văzut și deosebit și asemănat, ca unul ce e și se numește om duhovnicesc, însă nu pe hârtie și cu cerneală, ci prin lucrare și har¹⁸⁹. Căci zice dumnezeiescul Apostol: „Cel duhovnicesc pe toți îi judecă, dar el nu e judecat de nimeni” (1 Corinteni 2,15).

42. Iarăși despre deosebire (discernământ), prin pilduire.

Dintre aceștia, cel dintâi se aseamănă celui ce umblă în noaptea adâncă, tristă și întunecoasă. De aceea, rătăcind în întunericul în care nu se poate rezema pe nimic, nu numai că nu se vede și nu se deosebește pe sine, dar nu vede nici unde merge și pe unde umblă, cum zice Mântuitorul: „Cel ce umblă în întuneric nu știe unde merge” (Ioan 12, 35). Cel de al doilea se aseamănă celui ce umblă în noapte străvezie, luminată de stele; de aceea, luminat puțin de razele stelelor, înaintează pe încetul, lovindu-și picioarele adeseori de pietre, din pricina nedeosebirii, și suferind căderi. Acesta se vede și se deosebește pe sine puțin, ca în umbră, precum s-a scris: „Deșteaptă-te, cea ce dormi, și te scoală din morți și te va lumina Hristos” (Efeseni 5, 14).

Al treilea se aseamănă cu cel ce umblă în noapte cu lună plină și luminoasă; de aceea, îndrumat de

---

188. În iluminarea ce o trăiește își vede în primul rând sinea sa, sau trăiește cu cea mai ascuțită conștiință sinea proprie.

189. Se face văzut și deosebit de alții prin faptele lui, deși nici harul din el, nici el nu e înțeles, nu e intuit în intimitatea lui.

scânteierile lunii, călătorește în chip mai nerătăcit și merge spre cele din față; el se vede pe sine ca în oglindă și deosebește și pe cei ce călătoresc împreună cu el, precum s-a zis: „Bine faceți luând aminte la lege ca la un sfeșnic ce luminează în loc întunecos, până ce se va lumina de ziuă și Luceafărul va răsări în inimile voastre” (2 Petru 1, 19). În sfârșit, cel din urmă se aseamănă celui ce umblă în amiaza statornică și preacurată, luminată de razele neîmpuținate ale soarelui. Căci el se vede și se deosebește în chip curat și pe sine în lumina soarelui, dar deosebește și pe cei mulți, mai bine zis pe toți, după dumnezeiescul Apostol (1 Corinteni 2, 15)¹⁹⁰, ba și toate cele ce-l întâmpină în orice fel și oriunde, umblând și el fără rătăcire și călăuzind fără greșală și pe cei ce-i urmează lui, spre lumina adevărată și spre viață și spre adevăr. Despre aceștia s-a și scris: „Voi sunteți lumina lumii” (Matei 5, 14). Căci zice și atotdumnezeiescul Pavel: „Dumnezeu, Cel ce a zis să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre, spre luminarea cunoștinței slavei lui Dumnezeu în fața lui Iisus Hristos” (2 Corinteni 4, 6). Dar și fericitul David zice: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne” (Psalm 4, 6); și: „Întru lumina Ta vom vedea lumină” (Psalm 35, 9). Iar Domnul zice: „Eu sunt lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8, 12).

43. *Despre mutările și schimbările ce se ivesc în fiecare și despre slava covârșitoare ce urmează smereniei.*

---

190. Numai în lumina lui Hristos omul desăvârșit se vede pe sine cum este și cum ar trebui să fie. Ba și pe alții.

Voim să știi și aceea că cei ce au ajuns la desăvârșire prin curățire și lumina¹⁹¹, pe cât e cu putință – căci nu e desăvârșire desăvârșită în veacul acesta nedesăvârșit, ci mai degrabă desăvârșire nedesăvârșită –, nu au nici ei totdeauna cu ei starea neschimbată. Aceasta, din pricina slăbiciunii și a părerii de sine ce trage uneori pe orice om în jos. De aceea suferă și ei schimbări și ispite, spre probarea lor. Dar primesc iarăși ajutorări și mai mari. Iar ceea ce e contrar acestora Părinții spun că e partea lupilor¹⁹². Neschimbarea e păstrată pentru veacul viitor. Iar în cel de față, când e vreme fie de curăție, de pace și de dumnezeiască mângâiere, fie de tulburare, de învălmășeală, de tristețe. Și aceasta pe măsura viețuirii și înaintării fiecăruia și după judecățile pe care le știe singur Domnul. Iar aceasta se întâmplă pentru ca să se arate, prin acestea, slăbiciunea noastră. Căci „fericit este, zice, cel ce cunoaște neputința sa” (cf. *Iov* 37, 7), „ca să nu ne încredem în noi înșine, cum zice Pavel, ci în Cel ce învie morții” (2 *Corinteni* 1, 9). Și așa să alergăm neîncetat spre Dumnezeu, întru smerenie, și pocăință, și mărturisire. Căci zice Sfântul Isaac: „Câte una, câte una, calcă unii poruncile; dar tămăduiesc sufletele lor prin pocăință, și harul îi primește. Căci tot sufletul rațional este străbătut de o schimbare neîncetată, și schimbările străbat prin tot omul, în toate zilele lui; și cel ce are darul desăvârșirii

---

191. Sunt cele trei trepte ale urcușului îngeresc, și anume la Dionisie Areopagitul: curățirea, iluminarea și desăvârșirea.

192. Se pierde ca și când ar fi mâncat-o lupii (cf. *Psalm* 62, 10). Comp. *Epistola către Patricius* a lui Filoxen de Maboug († 523), la Irénée Hausherr, „Contemplation et sainteté”, în: *Revue d'Ascétique et de Mystique*, XIV (1933), p. 195.

poate înțelege aceasta din multe. Dar încercările ce i se întâmplă lui în fiecare zi pot să-l înțeleptească foarte mult dacă veghează, dacă se observă pe sine cu mințea și cunoaște schimbarea în blândețe și îngăduință, pe care o primește cugetarea lui în fiecare zi, și cum din pacea aceasta se întoarce deodată spre tulburare, chiar când nu e nicio pricină; și cum ajunge în mare și negrăită primejdie¹⁹³. Acesta este lucrul despre care a scris în chip vădit și fericitul Macarie cu multă purtare de grijă și sânguință, ca să le fie spre aducere-amine și învățătură fraților: „Ei să nu se încline, în timpul schimbării ce le vine din cauza împotririlor, spre deznădejde. Căci celor ce se află în starea curăției pururea li se întâmplă căderi, cum se ivesc în aer valuri de răcoare, chiar fără a fi ei cu negrijă și în neînfrânare. Ba mai mult, chiar când umblă după rânduială, li se întâmplă căderi, care se împotrivesc țintei voii lor”.

Iar ceva mai departe zice: „Deci ce zice? Că se întâmplă schimbări în fiecare, ca și în aer. Înțelegi ce vrea să spună prin cuvântul «în fiecare»? Că și firea e una. Deci, ca să nu socotești că a vorbit numai despre cei nedesăvârșiți și mai de jos, iar cei desăvârșiți sunt liberi de schimbare și rămân statornici și neclintiți în aceeași stare, fără gânduri pătimase, precum zic evhiții, de aceea a spus: «în fiecare»¹⁹⁴”. Cum aceasta, Macarie? Tu zici: „Acum domnește răcoare și după

---

193. „Cuv. 49”, p. 199-200.

194. Sf. Isaac a luat-o din Macarie, cf. G. S. Assemani, *Bibliotheca Orientalis*, tom. I, Roma, 1719, p. 453.

S-a afirmat de mulți teologi occidentali că scrierile lui Macarie sunt ale unui evhit (messalian). Iată că Sf. Isaac consideră că ideea lui Macarie, după care omul duhovnicesc desăvârșit se poate schimba, este opusă evhiților.

puțin e arșiță, sau, poate, acum e grindină și după puțin e vreme bună. Și așa se întâmplă spre întărirea noastră și în noi: acum e război și acum e ajutorul harului. Un timp sufletul se găsește în iarnă și asupra lui se ridică valuri aspre și iarăși vine o schimbare, căci harul cercetează și umple inima de bucuria și de pacea cea de la Dumnezeu și de gânduri înțelepte și pașnice". Aceste gânduri înțelepte le arată aici, dându-ne să înțelegem că cele dinainte au fost dobitocești și necurate. Și el (Macarie) îndeamnă zicând: „Dacă deci după aceste gânduri înțelepte și blânde urmează vreo ispită, să nu ne întristăm și să nu deznădăjduim. Și în ceasul odihnei în har, iarăși să nu ne mândrim, ci în vremea bucuriei să așteptăm necazul". Și continuând, zice: „Cunoaște că toți sfinții au fost în această stare. Câtă vreme suntem în lumea aceasta, ni se ascunde belșugul harului când vin aceste ispite. Căci în toată ziua și în tot ceasul se cere de la noi dovedirea iubirii noastre față de Dumnezeu în lupta cu ispitele. Și așa se ține drumul nostru drept. Iar cel ce voiește să se abată de la aceasta sau să se schimbe s-a făcut partea lupilor".

O, minunat (este acest) cuvânt al sfântului! Cum a întărit printr-un mic cuvânt îndemnul lui și l-a arătat plin de înțeles și a scos cu desăvârșire îndoiala din cugetul celui ce-l citește. „Iar acela, zice (Macarie), care se abate de la acestea și se face partea lupilor nu voiește să umble pe cale. El și-a pus în gândul lui aceasta și voiește să umble pe o cărare proprie, necălcată de Părinți". Și, după puțin, zice: „Smerenia aduce, chiar fără fapte, iertarea multor greșeli, dar faptele fără smerenie sunt, dimpotrivă, nefolositoare". Și apoi zice iarăși: „Pe cât e de trebuință sarea

pentru bucate, pe atâta smerenia pentru orice virtute. Și ea poate să zdrobească tăria multor păcate. De aceea, e nevoie să ne întristăm neîncetat în cuget întru smerenie și cu întristarea cunoașterii de sine (a discernământului). Iar când o câștigăm, ne face fii ai lui Dumnezeu și ne înfățișează lui Dumnezeu chiar și fără fapte¹⁹⁵. Pentru că fără ea toate faptele noastre și toate virtuțile și lucrările sunt deșarte. Căci Dumnezeu voiește schimbarea cugetării”. Și: „În cugetare trebuie să ne îmbunătățim. Ea singură, fără niciun alt ajutor, ajunge să ne înfățișeze înaintea lui Dumnezeu și să grăiască pentru noi. Smerenia e mai mult decât toate”. Și mai spune: „Zis-a oarecare dintre Sfinți: Când îți va veni gândul mândriei spunându-ți: «Amintește-ți de virtuțile tale», tu răspunde-i: «Bătrâne, vezi-ți nelegiuirea ta»”.

44. Despre pocăință, curăție și desăvârșire.

Străbaterea întregului drum (al mântuirii) constă în acestea trei: în pocăință, în curăție și în desăvârșire.

Și ce este curăția pe scurt? O inimă miloasă pentru toată firea zidită¹⁹⁶.

---

195. S-ar părea că în aceasta se afirmă o poziție oarecum apropiată de învățătura protestantă *sola fide*. *Sola humilitate* e totuși deosebită de *sola fide*, căci în ea suntem întregi ațintiți spre Dumnezeu, dar nu neglijăm nici efortul nostru. Facem fapte, dar nu privim la ele, ci la păcatele sau nedesăvârșirile noastre.

196. Definiția aceasta a curăției inimii ne arată că inima necurată este inima nemiloasă, deci egoistă. Ea implică considerarea păcatelor ca forme ale egoismului, ale rigidității, ale osificării, ale durtății, ale împietririi, ale răcelii, ale închiderii față de toți și de toate, deci și față de Dumnezeu, Care le-a făcut pe toate. De aceea păcatul este moartea sufletului.

Dar ce este desăvârșirea? Adâncul smereniei, care e părăsirea tuturor celor văzute și nevăzute, cele văzute fiind toate cele supuse simțurilor, iar cele nevăzute, cele cunoscute cu mintea. Ea constă în a fi în afară de grija pentru ele¹⁹⁷.

Și iarăși, pocăința este „o moarte îndoită și de bunăvoie față de toate. Iar inima miloasă este arderea inimii pentru toată zidirea, pentru oameni și păsări și animale și demoni, și pentru toată făptura”¹⁹⁸. Și iarăși: „Până ce suntem în lume și trăim în trup, chiar dacă ne-am înălța până la înălțimea cerului, nu putem să fim fără fapte, fără osteneală și într-o lipsă totală de griji. Aceasta este desăvârșirea, crede-mă. Iar ceea ce e mai mult decât aceasta este o închipuire necugetată”¹⁹⁹.

---

197. Adâncul smereniei. Smerenia nu duce într-un gol, ci într-un adânc fără sfârșit. Prin adâncul ei ajunge în Dumnezeu. Aceasta echivalează cu părăsirea tuturor, inclusiv a propriei persoane, pentru a găsi pe Dumnezeu. Dar aceasta nu în sensul de rupere a firii noastre din legătura cu ele și de ieșire a omului din orice simțire de sine. Ba nici măcar în sensul de nepăsare față de ele, căci aceasta ar contrazice mila față de ele, cerută mai înainte, ci în sensul de părăsire a alipirii egoiste la lume și la propria persoană. Cel ce are milă de toate nu se îngrijește de ele pentru trebuințele sale, ci pentru mântuirea și transfigurarea lor în Dumnezeu. În Dumnezeu ne scufundăm prin adâncul nostru și prin adâncul tuturor. În toate trebuie să vedem pe Dumnezeu ca suportul lor nesfârșit de adânc. Toate sunt prin Dumnezeu și se desăvârșesc prin El, și fără Dumnezeu n-ar fi nimic. În acest adânc ajungem prin adâncul smereniei.

198. De la începutul acestui cap. până aici e citat Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 81”, p. 306.

199. „Cuv. 50”, pp. 208-209. Gândirea adevărată este existențială; ea crește din experiența vieții trăite. Închipuirile unei gândiri abstracte, care nu tălmăcește această experiență ancorată în realitate, nu sunt produsele unei gândiri adevărate.

Sfântul Maxim zice și el: „Iubirea de înțelepciune în duhul virtuții poate pricinui nepătimirea gândirii, dar nu nepătimirea firii. Prin ea, adică prin nepătimirea gândirii, vine în minte harul unei plăceri dumnezeiești”²⁰⁰. Și iarăși: „Cel ce a făcut experiența întristării și plăcerii s-ar putea numi om cercat, ca unul ce a cunoscut, prin cercare, stările plăcute și neplăcute ale trupului; desăvârșit este însă numai cel ce a biruit cu puterea rațiunii plăcerea și durerea trupului; în sfârșit, om întreg este cel ce a păstrat, prin năzuința statornică spre Dumnezeu, neschimbate deprinderile dobândite prin făptuire și contemplare (vedere)”²⁰¹.

Pentru aceasta s-a și socotit că deosebirea (discernământul) e mai mare decât toate virtuțile. Căci cei în care se ivește aceasta, prin bunăvoința lui Dumnezeu, iluminați de lumina dumnezeiască, pot să deosebească în chip limpede lucrurile dumnezeiești și cele omenești, și vederile tainice și ascunse²⁰².

---

200. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute de capete*, III, 96, PG 90, 1301 C. Avem aici aceeași deosebire între bucuria gândirii care poate fi curată și starea produsă în toată ființa noastră prin fapte, prin viețuire, care nu e niciodată liberă de griji, de oboseli, de ispite. Dar numai prin aceasta se ajunge la curățirea cea statornică a firii.

201. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cinci sute de capete*, III, 96, PG 90, 1301 C. Aici se face distincție între omul desăvârșit și omul întreg. Ultimul e cel statornicit în desăvârșire.

202. Cel ce a dobândit toate virtuțile și-a subțiat firea sau ochiul ei sufletesc în așa măsură, că distinge în chip limpede cele dumnezeiești și cele omenești, adică tot ce e tainic și ascuns pentru alții. El a câștigat o așa-zisă „clar-vedere”, o putere de identificare a specificului fiecărei persoane, a stării ei dintr-un moment sau altul, a prezenței realităților dumnezeiești în oameni și în lucruri.

Dar e momentul ca în cele următoare să-ți înfățișăm, pe cât se poate, după rânduială, puțin mai limpede, începutul sfințitei și îndumnezeitoarei lucrări a liniștirii, anunțată mai înainte. Dumnezeu să ne călăuzească și în cele ce le vom spune.

45. Despre cele cinci lucrări ale liniștirii dintâi și oarecum introducătoare a începătorilor; sau despre rugăciune, cântare, meditație și lucrul mâinilor.

Cel ce începe a se liniști trebuie să petreacă ziua și noaptea în cinci lucrări, prin care slujește lui Dumnezeu. Întâi în rugăciunea de pomenire a Domnului Iisus Hristos, introdusă, cum s-a spus, prin respirația pe nas, în chip liniștit, în inimă și iarăși scoasă afară, cu buzele închise, fără niciun alt gând sau închipuire; ea se săvârșește odată cu înfrânarea cuprinzătoare, adică de la pofta stomacului, de la somn și de la lucrările celorlalte simțuri, înăuntrul chilieii, în smerenie sinceră.

Apoi, în cântare și în citiri din Psaltire, din Apostoli și din Sfintele Evanghelii, din scrierile de Dumnezeu purtătorilor și Sfinților Părinți și din Capetele despre rugăciune și despre trezvie, dar și din celelalte cuvinte dumnezeiești ale Duhului. După acestea, să treacă la amintirea păcatelor, însoțită de durerea inimii și în gândirea la judecata lui Dumnezeu, sau la moarte, sau la chinuri, sau la bucuriile ce ne așteaptă, însoțite neîncetat de lucrul mâinilor, pentru înfrânarea trândăviei. Și iarăși, să se întoarcă la rugăciune, chiar dacă aceasta cere oarecare silă, până ce mintea se va obișnui să scape ușor de împrăștiere prin ocuparea deplină cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin pomenirea neîntreruptă a Lui, prin îndreptarea

spre camera dinlăuntru, sau spre locul ascuns al inimii, și prin înrădăcinarea neîncetată în ea. Căci scrie și Sfântul Isaac: „Sărguiește-te să intri în camera dinlăuntru tău, și vei vedea camera cerească. Pentru că aceasta și aceea una sunt. Și prin aceeași intrare le vezi pe amândouă”²⁰³. Iar Sfântul Maxim zice: „Inima cârmuiește tot organismul, și când harul ia în stăpânire întinderile inimii, împărătește peste toate gândurile și mădulele, căci acolo sunt mintea și gândurile sufletului. Deci acolo trebuie privit, dacă Și-a înscris harul Preasfântului Duh legile Sale. Acolo, unde? În organul conducător, în tronul harului, unde se află mintea și toate gândurile sufletului, adică în inimă”²⁰⁴.

---

203. „Cuv. 30”, p. 127. Adâncul nostru e atât de deschis nesfârșitului dumnezeiesc, încât nu poți observa nicio graniță între el și acel nesfârșit. Dar în acel nesfârșit sunt trepte nesfârșite. Sf. Isaac continuă: „Scara Împărăției aceleia este înlăuntru tău, ascunsă în sufletul tău; botează-te (scufundă-te) în tine însuși, ieșind din păcat (din îngustarea rigidă a egoismului și a superficialității), și vei afla acolo trepte pe care le vei putea urca”.

204. Undeva în *Răspunsuri către Talasie* din *Filoc. rom.*, III, 2009, Sf. Maxim susține opinia că mintea se află în inimă sau că inima stăpânește asupra ei. Inima reprezintă sensibilitatea înțelegătoare a întregii noastre ființe. Ea e deschisă spre infinitatea lui Dumnezeu și sesizează adâncul specific fiecărei persoane omenești. Numai prin activarea inimii omul ajunge la discernământul prin care se cunoaște profund pe sine, pe Dumnezeu și pe alții. Căci acest discernământ e și el o vedere a infinității lui Dumnezeu și a indefinitului propriu și al altora în Dumnezeu. „Întinderea” inimii actualizează indefinitul ei în Dumnezeu. El e activat numai prin har, prin străbaterea lui Dumnezeu cu infinitatea Sa în inimă. De aceea omul duhovnicesc se silește să-și readucă mintea în inimă din împrăștierea ei nefirească în cele din afară și mărginite. Desigur, cele din afară

46. *De unde trebuie să înceapă cei ce voiesc să se liniștească potrivit rațiunii; și care este începutul, creșterea, înaintarea și desăvârșirea acestei lucrări.*

Aceasta elucrare a primășioare cum introduce a toare a vechilor monahi care se hotărăsc să se liniștească potrivit rugăciunii. Ei trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu și de la împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare, de la negrija de toate lucrurile cu rost și fără rost și, înainte de toate, de la credință și de la depărtarea deplină de la cele potrivnice, de la năzuința curată, precum s-a spus, spre Cel ce este cu adevărat; să crească prin credința care nu e rușinată și să înainteze „la măsura vârstei plinătății lui Hristos” (*Efesenii* 4, 13), prin dragostea întreagă dumnezeiască, fierbinte și desăvârșită, născută din rugăciunea curată și neîmprăștiată în inimă, prin rugăciunea duhovnicească nemișcată și neclintită și prin ieșirea (extazul), singură și nemijlocită, izvorâtă din desăvârșita iubire, spre Cel Unul, prin răpirea și unirea cu Cel dorit la culme²⁰⁵. Aceasta este înaintarea

---

pot fi privite și de mintea aflătoare în inimă. Dar atunci mintea le vede nu numai în suprafața lor și în simpla lor capacitate de satisfacere a trebuințelor trupești, ci ele îi devin simboluri transparente pentru suportul lor ultim și infinit, care e Dumnezeu.

205. În faza progresată, sau a creșterii duhovnicești, omul a ajuns la altă credință, la cea care nu se mai rușinează, și ajunge la măsura plinătății lui Hristos, la dragostea deplină față de El. Căci aceasta înfăptuiește și unirea desăvârșită cu El. Această dragoste se naște din cele două trepte ale rugăciunii în inimă: rugăciunea curată, care mai înaintează încă, și rugăciunea duhovnicească, care înseamnă unirea deplină cu Hristos și nu mai are unde înainta. Această rugăciune și dragoste produc extazul și răpirea, extazul ca act al omului de uitare de sine, răpirea ca act al lui Hristos, prin care omul e atras cu totul din preocuparea

și întinderea nerătăcită prin făptuire spre vedere (contemplare). Pe aceasta pătimind-o dumnezeiescul prooroc David și schimbându-se cu acea fericită schimbare (*Psalm* 76, 10), a strigat cu tărie: „Eu am spus întru uimirea (ieșirea) mea (întru extazul meu): Tot omul este mincinos” (*Psalm* 115, 2). Iar un altul dintre cei mari din Vechiul Testament a spus: „Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El” (*Isaia* 64, 3; *1 Corinteni* 2, 9). Iar marele Pavel, încheind acestea, adaugă: „Dar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său; căci Duhul toate le cercetează, până și adâncurile lui Dumnezeu” (*1 Corinteni* 2, 10).

47. Despre regula liniștirii celor începători.

Drept aceea, datoria începătorilor este, precum am spus, să nu iasă mereu din chilia lor și să se ferească de întâlnirea și vederea tuturor, afară de cazul unei mari trebuințe; dar și atunci, cu luare-aminte, cu toate măsurile de asigurare și foarte rar. Căci zice dumnezeiescul Isaac: „Cu privire la orice lucru, să stăruie în a ține amintirea gândului la Dumnezeu, că mai mare este ajutorul ce-ți vine din păzire decât ajutorul din fapte”²⁰⁶. Căci nu numai începătorilor, ci și celor ce au înaintat acestea le pricinuiesc împrăștiere și revărsare în afară. Aceasta o spune iarăși dumnezeiescul Isaac: „Odihna vatămă numai pe cei

---

de sine. Acum omul nu mai știe decât pe Hristos. Dar el se trăiește pe sine în bucuria nemărginită ce o are de Hristos. Extazul acesta e singurul care îl mută pe om nemijlocit în Hristos. Oricare altul îl duce într-o uitare inferioară de sine.

tineri, dar împrăștierea, și pe tineri, și pe bătrâni”²⁰⁷. Și: „Liniștea face moarte simțurile din afară și trezește mișcările dinăuntru. Iar petrecerea în cele din afară pricinuieste cele dimpotrivă, adică trezește simțurile din afară și face moarte mișcările dinlăuntru”²⁰⁸. Spunând aceasta, el arată lucrarea și calea spre liniștire prin lucrarea cea bună. Iar Scărarul arată pe cel ce lucrează și înaintează bine pe cărarea aceasta, scriind următoarele: „Se liniștește acela care se străduiește să-și închidă partea netrupească în casa trupească, lucru cu adevărat minunat”²⁰⁹. Și: „S-a liniștit acela care a spus: «Eu dorm, și inima mea veghează» (*Cântarea Cântărilor* 5, 2)”²¹⁰. „Închide trupului ușa chiliei, și grăirii ușa limbii, și duhurilor poarta dinăuntru”²¹¹.

---

207. „Cuv. 60”, p. 243.

208. „Cuv. 85”, p. 339. Deci liniștea (isihia) nu înseamnă și o mortificare a mișcărilor dinlăuntru. Dimpotrivă, de-abia ea le trezește la o activitate deplină. Ea naște discernământul, iubirea înfocată de Dumnezeu, mila de tot și de toate, bucuria de unirea cu Dumnezeu, „vederea” celor ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit etc.

209. *Scara*, XXVII, PG 88, 1097 B.

210. Veghea e și ea o mișcare; e încordare, e privirea atentă și plină de bucurie la bunătățile minunate ce se descoperă celui ce s-a liniștit din partea celor din afară. Cel ce se concentrează la ceva interior, uită de cele din afară. Ba uită până și de trupul lui. El pare că doarme.

211. *Scara*, XXVII, PG 88, 1100 A. Dar mișcarea dinlăuntru trebuie și ea supravegheată. Nu numai ușile spre cele din afară trebuie închise, ci și spre cele rele, care pot apărea din obișnuințele cu păcatul sau din înrăurirea duhurilor rele. Acestea pot și ele să țină sufletul într-un orizont închis, sau legat, prin amintire, de cele din afară. Trebuie ținută deschisă numai poarta spre nesfârșitul dumnezeiesc, spre iubirea curată de Dumnezeu și de oameni.

48. Despre rugăciunea curată prin luarea-aminte și trezvie; și despre lucrarea ei.

Rugăciunea ce se săvârșește, cum s-a zis, în-lăuntrul inimii, însoțită de luarea-aminte și trezvie, fără niciun alt gând, deci și fără nicio nălucire, face mintea prin cuvintele: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu”, să se întindă în întregime spre Însuși Domnul Iisus Hristos, pomenit în chip nematerial și negrăit; iar prin cuvântul „miluiește-mă” o face să se întoarcă și să se miște spre ea însăși, ne-suportând să nu se roage pentru sine. Înaintând prin cercare, în chip unitar, spre iubire, se întinde cu totul spre Însuși Domnul Iisus Hristos, după ce a câștigat încredințarea limpede despre lucrul de-al doilea²¹².

49. Dumnezeuieștii Părinți ne-au predat să spunem rugăciunea în chipuri felurite. Și care este rugăciunea?

Dumnezeieștii Părinți nu ne-au predat toți, totdeauna, rugăciunea întreagă; ci unul întreagă, altul, jumătate, al treilea, o parte, și altul altfel, poate după puterea și starea celui ce se roagă. Dumnezeuiescul Gură de Aur ne-o predă întreagă, zicând: „Vă îndemn, fraților, să nu călcați sau să nu nesocotiți niciodată canonul rugăciunii. Căci am auzit cândva pe Părinți zicând: Ce fel de călugăr este acela care nesocotește sau calcă canonul? Ci, fie că mănâncă, fie că bea, fie că șade, fie că slujește, fie că e în

---

212. Omul a trebuit să se convingă întâi despre trebuința de a fi miluit, ca să se întindă apoi spre Hristos prin pomenirea Lui și prin cererea milei Lui. Dar apoi și simțirea iubirii lui Hristos îl face să ceară mila Lui pentru păcatele sale. El se mișcă de la o simțire la alta, adică de la simțirea lui Hristos la simțirea păcătoșeniei sale, și invers, ca într-un cerc.

călătorie, fie că face altceva, e dator să zică: «Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă», ca pomenirea aceasta a numelui Domnului nostru Iisus Hristos să întărească pe vrăjmașul spre război. Căci toate poate să le afle sufletul care se silește, prin amintire, fie rele, fie bune. Mai întâi poate să vadă înlăuntrul inimii lui răul și apoi cele bune. Căci amintirea poate să miște pe balaur și tot amintirea poate să-l umilească²¹³. Amintirea poate să dea pe față păcatul care locuiește în noi (*Romani 7, 17*) și amintirea poate să-l mistuie și să miște toată puterea dușmanului din inimă. Amintirea poate să biruiască păcatul și să-l dezrădăcineze în parte. Căci numele Domnului Iisus Hristos, coborând în adâncul inimii²¹⁴, smerește pe balaurul care stăpânește pe întinderile ei, iar sufletul îl mântuiește și îl face viu. Stăruie deci neîncetat întru numele Domnului Iisus, ca inima să înghită pe Domnul, și Domnul să înghită inima, și cele două să se facă una. Dar acest lucru nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci e nevoie de multă luptă și de multă vreme ca dușmanul să fie scos și pentru ca să Se sălășluiască Hristos²¹⁵.

---

213. Amintirea este astfel nu numai un act subiectiv, ci și o întâlnire cu un alt subiect, nevăzut, așa cum orice simț și gând ne prilejuiește întâlnirea cu o realitate obiectivă corespunzătoare.

214. Amintirea sau pomenirea Domnului Iisus Hristos ne prilejuiește întâlnirea cu El și Îl aduce pe El în inimă.

215. Sf. Ioan Gură de Aur, *Epistola către monahi* (neautentică), PG 60, 752-753. Amintirea sau pomenirea e o forță care produce o stare nouă în ființa noastră, sau în inimă. Ea aduce păcatul, când se gândește la el cu plăcere, și creează deprinderea patimii; sau îl dezrădăcinează când e pomenit des numele lui Hristos, întipărint puterea Lui în inimă.

Și iarăși: „Trebuie să te întărești și să-ți strunești mintea și să o frânezi și să pedepsești tot gândul și toată lucrarea celui viclean prin chemarea Domnului nostru Iisus Hristos”²¹⁶. Și: „Unde stă trupul, acolo să fie și mintea, ca nimic altceva să nu se afle la mijloc între Dumnezeu și inimă, ca perete despărțitor, sau ca zid care să întunece mintea și să o despartă de Dumnezeu. Iar dacă ceva răpește mintea, nu trebuie să zăbovească în gânduri, ca nu cumva consimțirea cu gândurile să i se socotească drept faptă înaintea Domnului în ziua judecății, când Dumnezeu va judeca cele ascunse ale oamenilor (*Romani 2, 16*). «Opriți-vă, deci, de la toate și stăruți în Domnul Dumnezeul vostru, până Se va îndura de voi» (*Ieremia 6, 16*). Și nu cereți nimic altceva de la Domnul slavei, decât numai mila. Iar cerând mila, cereți-o cu inimă smerită și îndurerată și strigați de dimineața până seara, iar dacă se poate și toată noaptea: «Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă». Și forțați mintea voastră la lucrul acesta până la moarte²¹⁷. Căci lucrul acesta are

---

216. *Epistola către monahi* (neautentică), PG 60, col. 751. Dacă amintirea păcatului vine cu ușurință, de la sine, pomenirea lui Hristos cere efort, cere o înfrânare a minții de la amintirea păcatului. Căci prin această pomenire ea luptă împotriva amintirii păcatului și alungă orice alt gând.

217. Adică mintea să nu umble, în vreme ce trupul stă. Trupul e mai greoi; el stă adeseori într-un loc, câtă vreme mintea vagabondează neîncetat. Să învețe și mintea de la trup să stea uneori nemișcată. Dar, desigur, ea trebuie să stea în gândul la Dumnezeu. Dacă umblă prin tot felul de gânduri, acestea se interpun între minte și Dumnezeu. Dar cuvintele „unde stă trupul, acolo să fie și mintea” mai au și alt înțeles: să nu stea trupul vreodată uitat de minte, ci conștiința să ia seama la fiecare situație în care se află trupul. Căci numai prin conștiință

nevoie de multă forțare, pentru că «strâmtă e poarta și plină de necazuri calea ce duce la viață» (*Matei 7, 14*), și cei ce o forțează intră în ea. Căci «Împărăția cerurilor este a celor ce o iau cu sila» (*Matei 11, 12*). Vă îndemn deci să nu despărțiți inimile voastre de Dumnezeu, ci stăruiți și păziți-le pe ele totdeauna cu pomenirea Domnului Iisus Hristos, până ce se va sădi numele Domnului înlăuntrul inimii și nu va mai cugeta la nimic altceva, ca să se mărească Hristos în voi”²¹⁸.

---

viața omului e legată de Dumnezeu. La rândul ei conștiința este trează numai atunci când ea e legată de Dumnezeu. Când această legătură nu mai funcționează, între inima însăși și Dumnezeu s-a interpus vreun gând care o separă de Dumnezeu ca un zid despărțitor, care întunecă mintea. Când un astfel de gând răpește mintea, aceasta să se întâmple numai pentru o clipă, căci zăbovirea în el e o consimțire, care va fi socotită la judecata din urmă ca faptă. Se știe că omul înaintează spre păcat prin patru trepte: atacul (aparitia unui gând ispititor în minte), convorbirea cu el, consimțirea și fapta. Împotriva tuturor acestor trepte trebuie să se lupte cu pomenirea numelui lui Iisus. Ea ține conștiința permanent trează. În sfârșit, mintea se ferește de gânduri și prin faptul că nu se gândește la multe lucruri, ca să le ceară de la Dumnezeu prin rugăciune, ci cere numai mila Lui. Aceasta nu e atât un gând precis, mărginit, ci o stare existențială, de suflet. Când se cer lucruri precise, mintea se poate îngusta după ele. Cerând mila, cere totul, în mod nehotărnicit, nu în mod precizat. Deci se împlinește și prin aceasta cerința ca mintea să iasă din îngustările ce i le produc gândurile definite, când vrea să facă experiența lui Dumnezeu Cel nesfârșit.

218. *Epistola către monahi* (neautentică), PG 60, 751-752. Dacă la început se cere o forțare a minții ca să pomenească cât mai des pe Iisus și să nu se lase furată de alte gânduri, care să se așeze ca un zid între ea și Dumnezeu, cu vremea această pomenire, deci legătura nemijlocită a minții cu Dumnezeu, sau trezvia conștiinței devine o stare permanentă, care nu mai cere o forțare atât de grea.

Dar înainte de acesta a zis și marele Pavel despre Domnul Iisus, scriind: „De vei mărturisi cu gura ta pe Domnul Iisus și vei crede cu inima ta că Dumnezeu L-a ridicat pe El din morți, te vei mântui. Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire” (*Romani* 10, 9-10). Și iarăși: „Nimeni nu zice «Domnul Iisus» decât numai în Duhul Sfânt” (*I Corinteni* 12, 3). A adăugat: „în Duhul Sfânt”, adică atunci când inima primește lucrarea Duhului Sfânt, prin care se și roagă. Iar aceasta este a celor ce au înaintat și s-au îmbogățit cu Hristos, Care locuiește în chip vădit în ei.

Lucruri asemănătoare spune și Sfântul Diadoh: „Când îi închidem minții toate ieșirile cu pomenirea lui Dumnezeu, ea cere o ocupație care să dea de lucru hărniciei sale. Trebuie să-i dăm deci rugăciunea «Doamne, Iisuse...», prin care își poate împlini în chip deplin scopul. Căci nimeni, zice, nu spune «Domnul Iisus» decât numai în Duhul Sfânt (*I Corinteni* 12, 3). Dar acest cuvânt trebuie să-l cugete neîncetat așa de strâns în cămărilor sale, încât să nu se abată nicidecum la niscai închipuiri. Căci toți cei ce vor cugeta neîncetat la acest slăvit și mult iubit nume în adâncul inimii vor putea să vadă cândva și lumina minții, pentru că dacă e ținut cu toată grija de către cugetare, el arde toată pata de pe fața sufletului, printr-o simțire puternică. Căci «Dumnezeul nostru este foc mistuitor» (*Evrei* 12, 29).

Ca urmare, Domnul atrage sufletul la iubirea puternică a slavei Sale. Căci zăbovind numele acela slăvit și preaiubit, prin pomenirea lui de către mine, în căldura inimii, sădește în ea, fără îndoială, deprinderea de a iubi bunătatea Lui, nemaifiind nimic care

să o împiedice. Acesta este mărgăritarul cel de mult preț (*Matei 13, 46*), pe care-l poate agonisi cineva vânzând toată averea sa, ca să aibă o bucurie negrăită de aflarea lui”²¹⁹.

Iar Sfântul Isihie înfățișează pe Hristos, scriind astfel: „Când sufletul va fi zburat prin moarte în văzduh, având cu sine și pentru sine, în porțile cerești, pe Iisus, nu se va teme nici acolo de vrăjmașii săi, ci va grăi și atunci din porți către ei cu îndrăzneală, ca și acum. Numai să nu slăbească până la ieșirea lui, ci să strige către Hristos Iisus ziua și noaptea. Și El va face izbăvirea lui degrabă, după făgăduința Lui nemincinoasă și dumnezeiască, pe care a dat-o vorbind despre judecătorul nedrept (*Luca 18, 1-8*): «Zic vouă că o va face și în viața de acum, și după ieșirea lui din trup»”²²⁰.

---

219. *Cuvânt ascetic despre viața morală*, cap. 59, *Filoc. rom.*, I, p. 430. E una din cele mai vechi mărturii despre Rugăciunea lui Iisus. Avem aici și o explicare a luminii minții care se arată prin cugetarea neîncetată la numele lui Iisus. Această pomenire sporește căldura iubirii de Hristos. Și însăși această iubire, ca iubire de ceea ce este bun cu adevărat, face inima luminoasă și capabilă să iradieze lumină. Așa cum preocuparea egoistă de sine produce în suflet întuneric, pentru că produce o închidere a lui, așa iubirea de Dumnezeu, ca izvor personal al binelui, și de alții se arată ca lumină.

220. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 47, *PG 93*, 1480-1544 (*Filoc. rom.*, IV, p. 93). Atât în viața aceasta, cât și după moarte, sufletul ca să ajungă la Iisus trebuie să fi trecut prin ispitele aduse de demoni și să le biruiască. De aici s-a născut imaginea de „văzduh”, ca plan spiritual care se află la mijloc între viața pământească și cer, care ne împiedică urcușul cu mintea spre Dumnezeu. Imaginea aceasta a folosit-o întâi Sf. Ap. Pavel (*Efezeni 6, 12*). De aici s-a născut și imaginea scării, ale cărei trepte reprezintă diferite patimi ce trebuie biruite, ca tot atâtea piedici

Iar Sfântul Ioan Scărarul vorbește tot numai despre Iisus când scrie: „Biciuiește pe vrăjmaș cu numele lui Iisus. Căci nu este armă mai tare în cer și pe pământ”²²¹. Și nimic nu mai adaugă. Și iarăși zice: „Răsuflarea ta să se lipească de pomenirea lui Iisus, și atunci vei cunoaște folosul inimii”²²².

50. *Dar nu numai la Sfinții Părinți amintiți se găsesc tainic cuvintele sfințitei și îndumnezeitoarei rugăciuni în Duh, ci și la înșiși corifeii Apostolilor: Petru, Pavel și Ioan.*

Nu numai la amintiții de Dumnezeu purtători Părinți și la urmașii lor poate afla cineva pomenite tainic aceste cuvinte ale sfințitei rugăciuni, ci, înainte de ei, și la înșiși Apostolii dintâi și corifei, adică la Petru, Pavel și Ioan. Unul zice, cum am spus mai înainte: „Nimeni nu poate spune «Domnul Iisus» decât numai în Duhul Sfânt” (*I Corinteni* 12, 3). Iar altul: „Harul și adevărul s-au făcut prin Iisus Hristos” (*Ioan* 1, 17); și: „Tot duhul care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup de la Dumnezeu este” (*I Ioan* 4, 2). Iar fruntașul ucenicilor lui Hristos, la întrebarea Mântuitorului și Învățătorului, adresată Apostolilor: „Cine spun oamenii că sunt Eu?”, a răspuns dând preafericita mărturisire: „Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu” (*Matei* 16, 16). De aceea, și străluciții noștri învățători care le-au urmat, mai ales cei ce au pășit

---

spre Hristos. La Iisus ajungem când am ajuns la curăția de toate patimile. Iisus este transcendent vieții în patimi. Trebuie să transcendem patimile ca să ajungem la curăție și, prin aceasta, la Hristos.

221. Scara, XXI, PG 88, 945.

222. Scara, XXI, PG 88, 1112 C.

pe calea vieții necăsătorite, pustnicești și liniștite, au socotit aceste cuvinte vestite mai înainte ici și colo de cei trei stâlpi ai sfintei Biserici, date de aceia drept cuvinte dumnezeiești pe temeiul descoperirii în Duhul Sfânt, și mărturisite de cei trei ucenici, atât de vrednici de crezare, drept stâlp al rugăciunii, și au predat celor de după ei să o țină pe aceasta și să o păzească în același fel. „Pentru că prin trei martori va sta tot cuvântul” (*Matei 18, 19*). Acești gânditori cerești le-au unit și le-au articulat într-un chip desăvârșit într-un întreg, prin Duhul Sfânt ce sălășluia în ei. De fapt, privește rânduiala și legătura lor cu totul deosebită, având în ea întipărită înțelepciunea de Sus. Căci unul zice: „Domnul Iisus”, altul: „Iisus Hristos”, iar al treilea: „Hristos, Fiul lui Dumnezeu”. În felul acesta unul urmează celuilalt și toți trei se leagă nemijlocit unul de altul prin conglăsuirea și legătura acestor cuvinte îndumnezeitoare. Căci poți vedea cuvântul fiecăruia legându-se de sfârșitul cuvântului celuilalt, pe care-l are ca început, și astfel înaintând până la al treilea.

Același lucru îl vezi privind la adaosul despre Duhul. Căci fericitul Pavel spune că nimeni nu poate zice „Domnul Iisus” decât numai în Duhul Sfânt, iar acesta, sau Duhul Sfânt, stând la sfârșit, e folosit de Ioan, cel cu glas de tunet, ca început, zicând: „Duhul care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup este din Dumnezeu” (*1 Ioan 4, 2*).

Iar acestea le-au pus la rând nu de la ei înșiși, ci mișcați de mâna Preasfântului Duh. Căci mărturisirea dumnezeiescului Petru s-a făcut prin descoperire în Duhul Sfânt. „Pentru că toate, zice, le lucrează unul și același Duh, împărțind deosebit fiecăruia, precum voiește” (*1 Corinteni 12, 11*).

Și astfel, frânghia întreită și de nedesfăcut (*Ecclesiastul* 4, 20) a rugăciunii îndumnezeitoare, urzită, țesută și împletită cu mare înțelepciune și pricepere, trece și la cei din timpul nostru, fiind păstrată în același fel. Dumnezeieștii Părinți de după aceea au legat cuvântul „miluiește-mă” de aceste cuvinte izbăvitoare ale rugăciunii, adică de „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu”, mai ales pentru cei mai prunci, sau începători și nedesăvârșiți în virtute. Căci cei înaintați și desăvârșiți în Hristos se îndestulează cu rostirea și gândirea fiecăruia din aceste cuvinte, adică cu „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu”, ba, uneori, și numai cu numele „Iisus”, pe care și-l întipăresc înlăuntru și-l îmbrățișează cu lucrarea întreagă a rugăciunii, umplându-se, prin el, de o plăcere și de o bucurie negrăite, care covârșesc toată mintea, toată vederea și tot auzul. Și astfel, de trei ori fericirii ajungând în afară de trup și de lume, își închid simțurile prin darul și harul dumnezeiesc și, cucerți de iubire ca de o beție fericită, se curățesc, se luminează și se desăvârșesc²²³, ca unii ce oglindesc

---

223. Sunt de remarcat aici două lucruri. Întâi, că rugăciunea lui Iisus poate avea forme diferite. Pentru cei înaintați ajunge și o repetare neîncetată a numelui lui Iisus, fie chiar numai cu gândul. Al doilea, că acest nume singur, repetat cu simțirea dragostei, poate umple pe cel ce-l repetă de o plăcere și de o bucurie negrăite, mai presus de minte, care-l fac să se simtă afară de trup, de auzire și de vedere. Simțurile lor sunt copleșite de simțirea lăuntrică produsă de har. Iubirea de Hristos, care-i cucerește e ca o „beție” (Sf. Grigorie de Nyssa), care îi curățește de orice patimă pentru altceva afară de Hristos, îi luminează prin conștiința prezenței lui Hristos și-i desăvârșește, făcându-i să nu simtă altceva decât iubirea curată de Hristos și de oameni. Repetarea neîncetată a numelui lui Hristos e socotită astfel, prin

de acum, în chip neînțeles, ca o arvună, harul mai presus de fire, fără început și necreat al dumnezeirii mai presus de ființă²²⁴.

Ei se îndestulează cu singură pomenirea și cugetarea fiecăruia din numirile arătate ale Cuvântului Dumnezeu-Om și, prin ea, sunt învredniciți să fie ridicați la răpire, la cunoștințe și descoperiri negrăite în Duh²²⁵. Asigurarea clară și încredințarea neîndoielnică a acestora ne-a dat-o în chip luminos preadulcele și iubitorul de suflet, Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ale Cărui cuvinte sunt fapte²²⁶ și ale Cărui spuse sunt, după El însuși, Duh și viață (Ioan 6, 63)²²⁷,

---

iubirea de Hristos ce o produce, forța trecerii prin cele trei etape principale ale urcușului duhovnicesc, prin care urcă până și cetele îngerești, după Dionisie Areopagitul (curățire, iluminare, desăvârșire). Repetarea numelui lui Iisus e unită cu un dinamism ascendent neconținut al sufletului.

224. Constatăm aici influența sigură a doctrinei harului necreat a Sf. Grigorie Palama, odată cu cea a lui Dionisie Areopagitul.

225. Fiecare din numirile lui Iisus deschide orizonturi superioare și cuprinde conținuturi din care sufletul se poate înălța la nesfârșit. În fiecare e o putere de răpire la cunoștințe și descoperiri care nu vin de la om și de la firea creată. Fiecare e o poartă pentru altă și altă revelație ascunsă în Iisus, poartă pe care o deschide Duhul Sfânt prin iubirea ce o trezește El în suflet.

226. Cuvintele Lui sunt „fapte”, pentru că produc efecte în suflete și în ființa omului credincios. Dar ele au produs și lumea. Chiar cuvintele omului, rostite cu putere și convingere, sunt fapte, pentru că produc stări noi în cei ce le primesc.

227. Cuvintele lui Hristos sunt „fapte”, pentru că au în ele puteri care produc stări noi în suflete și, prin suflete, în trupuri și în cele din afară. Cuvintele Lui sunt „fapte”, pentru că din ele iradiază Duh și viață, Duhul și viața Lui. Fiecare comunică prin cuvinte ceva din el însuși, comunică putere și duh pe măsura puterii și duhului lui și a voinței de primire din partea auzitorilor. Aceasta ne ajută să înțelegem cum toate au fost făcute la

când a zis: „Fără de Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 5), și: „De veți cere ceva în numele Meu, vă voi face” (Ioan 14, 14), și cele următoare, după cum ne-au fost predate mai înainte.

51. Începătorii pot și ei să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteleori cu o parte a ei, dar neîncetat și înlăuntrul inimii, și să nu schimbe mereu cuvintele.

Este îngăduit și începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteleori cu o parte a ei, dar înlăuntrul inimii și neîncetat. Căci după Sfântul Diadoh: „Cel ce petrece pururea în inima sa iese fără îndoială din cele frumoase ale vieții. Căci umblând în Duh, nu poate ști de poftele trupului (Galateni 5, 16). Pentru că unul ca acesta, făcându-și plimbările în cetatea întărită a virtuților, are virtuțile înseși ca păzitori la porțile viețuirii sale curate. De aceea, uneltirile dracilor împotriva lui rămân fără efect”²²⁸. Dar scrie și Sfântul Isaac: „Cel ce cercetează sufletul său în tot ceasul se bucură în inima lui de descoperiri. Și cel ce-și adună vederea (contemplarea) lui înlăuntru vede în sine strălucirea Duhului. Cel ce disprețuiește orice înălțare vede pe Stăpânul său înlăuntru inimii sale”²²⁹.

început prin cuvântul lui Dumnezeu și cum lucrurile sunt chipurile cuvintelor Lui.

228. *Cuvânt ascetic...*, 57, PG 65, 1167-1212 (Filoc. rom., I, p. 429).

229. „Cuv. 43”, p. 176. Cine se obișnuiește să se cerceteze mereu ajunge în mod sigur la descoperiri de taine tot mai subțiri în cutele sufletului său și, prin ele, la vederea luminii Duhului. Căci sufletul e văzut tot mai mult ca nestând de sine și având tot ce se mișcă în el curat de la Dumnezeu. Cine privește numai la cele din afară se înalță pe sine. El nu poate vedea pe Stăpânul

De aceea nu se cuvine a schimba mereu cuvintele rugăciunii, ca nu cumva, prin schimbarea și mutarea lor continuă, mintea să se obișnuiască cu nestatornicia și cu abaterile și să se facă ușor de furat și fără roade, ca pomii mereu mutați și sădiți în altă parte.

52. Rodul rugăciunii înlăuntrul inimii are nevoie de timp îndelungat, de luptă și de silire. Și, simplu grăind, tot binele se dobândește cu multă osteneală și după timp îndelungat.

Rugăciunea neîncetată înlăuntrul inimii și cele de dincolo de ea (mai presus de ea) nu se agonisesc în chip simplu și la întâmplare și prin osteneală puțină și scurtă, chiar dacă se întâmplă unora, cu totul rar, și aceasta, prin vreo economie negrăită. Ci are nevoie, pentru dobândire, de timp îndelungat, de osteneală și nevointă trupească și sufletească și de forțare multă și întinsă. Căci, potrivit părții ce ni s-a dat din darul și harul de care nădăjduim să ne împărtășim, trebuie să contribuim pe măsura puterii noastre și noi, cu nevoințele noastre, la dobândirea ei și să străbatem timpurile trebuitoare pentru aceasta. Iar scopul ei este, după Sfinții Învățători, să scoatem pe vrăjmaș din întinderile inimii²³⁰ și să sălășluim în ea, în chip

---

tuturor. Se crede pe sine stăpân al lor. Cine privește în sine nu se mai înalță și de aceea vede pe Stăpânul tuturor. Nu se mai înalță pentru că își dă seama cât de puțin se poate stăpâni și cuprinde pe sine însuși în mișcarea complexă a vieții sale indefinite.

230. Acesta e scopul rostirii neîncetate a numelui lui Iisus cu cugetarea îndreptată spre inimă: să scoatem pe vrăjmașul care stăpânește peste întinderile ei și să facem stăpân pe Hristos. Propriu-zis, după Sf. Marcu Ascetul și Diadoh, Hristos Se află în inimă începând de la Botez, dar mai mult potențial. Vrăjmașul își întinde prin ispitele din afară influențele lui. Prin

vădit, pe Hristos. Căci spune Sfântul Isaac: „Cel ce voiește să vadă pe Domnul se silește să-și curețe inima prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu. Și așa, în lumina înțelegerii Lui, va vedea în tot ceasul pe Domnul”²³¹.

Iar Sfântul Varsanufie zice: „Dacă lucrarea dinlăuntru nu va ajuta, împreună cu Dumnezeu, omului, în zadar se ostenește spre cele din afară. Căci lucrarea dinlăuntru, făcută cu osteneala inimii, aduce curăție; iar curăția, adevărata liniștire a inimii²³²; iar liniștirea, smerenia; iar smerenia face pe om locuința lui Dumnezeu; iar din locuința aceasta sunt alungați demonii odată cu patimile. Și omul se face astfel biserica lui Dumnezeu, plină de sfințenie, plină de curăție și de har. Fericit e deci acela care vede pe Domnul în cele dinlăuntru ale inimii

---

pomenirea cât mai deasă a numelui lui Iisus facem actuală în inimă prezența Lui virtuală.

231. „Cuv. 43”, p. 177. Nu se poate despărți între „lumina minții” și „lumina lui Hristos” văzută în ea. Căci „lumina minții” nu e decât „lumina înțelegerii”, și „înțelegerea” adevărată e proiectată spre Dumnezeu, Care e izvorul a tot ce poate fi înțeles. „Înțelegerea” are totdeauna un „obiect”. Și „obiectul” suprem al înțelegerii, sau izvorul oricărui conținut al înțelegerii, e Dumnezeu, Persoana de nesfârșită iubire și gândire, mai presus de gândire. Acest izvor nu se face evident atâta timp cât cugetarea e îndreptată spre obiecte finite. Până atunci nu s-a ivit în noi lumina adevărată a „înțelegerii”, în care se înțeleg toate.

232. E de remarcat această derivare a liniștirii din curăția inimii. Numai patimile frământă și sfâșie inima omului. De aceea, numai unde e Dumnezeu e liniște. Numai din puterea Lui se eliberează omul de frământările pentru lucrurile trecătoare, din trecerea pasionată de la unul la altul, sau din grija pasionată de a avea pe unul sau pe altul.

și-și varsă cererea sa, însoțită de plâns, înaintea bunătății Lui”²³³.

Iar Cuviosul Ioan Carpatiul spune și el: „E nevoie de multă nevoință și de timp îndelungat în rugăciuni, ca să aflăm, în starea netulburată a înțelegerii, alt cer al inimii, în care locuiește Hristos, cum zice Apostolul: «Oare nu știți că Iisus Hristos locuiește întru voi? Afară doar dacă nu cumva sunteți necercați» (2 Corintheni 13, 5)”²³⁴.

Dar și marele Gură de Aur zice: „Rămâi neîncetat cu numele Domnului Iisus, ca să înghită inima pe Domnul, și Domnul inima, și să fie cele două una. Dar lucrul acesta nu este pentru o zi sau două, ci pentru un timp îndelungat. Căci e nevoie de multă luptă și vreme ca să fie scos vrăjmașul și să Se sălășluiască Hristos”²³⁵.

Dar atât despre acestea, și să ne întoarcem la cele ce ne stau înaintea.

53. Despre rugăciunea inimii care nu e curată; și cum ajunge cineva la rugăciunea curată și neîmprăștiată.

Prin stăruirea în regula amintită a rugăciunii curate și neîmprăștiate a inimii, chiar dacă, poate, ea nu e încă deplin curată și neîmprăștiată din pricina piedicilor ce i le pun stările de mai înainte și gândurile, cel ce se nevoiește ajunge la deprinderea de a se ruga în chip nesilit, neîmprăștiat, curat și adevărat. Adică, ajunge la deprinderea ca mintea lui să stăruie în inimă, și să nu o introducă forțat, sau fără luare-aminte, prin respirație, și iarăși să sară de acolo. Ci să stăruie pururea în ea și

---

233. „Răsp. 213”, p. 113.

234. Neaflat.

235. *Epistola către monahi*, PG 60, 753.

să se roage astfel neîncetat. Căci, zice Sfântul Isihie: „Cel ce nu are rugăciunea curată de gânduri nu are armă în război. Iar rugăciune numesc pe aceea care se lucrează neîncetat în adâncurile inimii ca, prin chemarea lui Iisus Hristos, vrăjmașul ce ne războiește în chip ascuns să fie biciuit și ars”²³⁶. Și iarăși: „Fericit este acela care s-a lipit cu cugetarea de rugăciunea lui Iisus și-L strigă pe El neîncetat în inimă, cum s-a unit aerul cu trupurile noastre, sau flacăra cu ceara”²³⁷. Și iarăși: „Străbătând soarele deasupra pământului, se face ziuă, iar numele sfânt și preacinstit al Domnului Iisus strălucind neîncetat în cugetare, va naște nenumărate înțelesuri ce luminează asemenea soarelui”²³⁸.

54. Despre rugăciunea neîmprăștiată și curată a inimii și despre căldura ce se naște din ea.

Rugăciunea curată și neîmprăștiată a inimii este, precum s-a spus, aceea din care se naște o oarecare

236. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, I, 21, PG 93, 1487 A (Filoc. rom., IV, p. 60). Chemarea cu dragoste fierbinte a lui Iisus desparte sufletul de lucrarea vrăjmașului și-l arde pe acesta.

237. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 94, PG 93, 1541 C (Filoc. rom., IV, p. 106). Cugetarea nu mai are alt conținut decât Rugăciunea lui Iisus. Dar aceasta nu înseamnă o îngustare a cugetării, ci o adâncire și o largire a ei în oceanul nesfârșit de înțelesuri, de lumini ale lui Dumnezeu, pătruns în umanitatea lui Hristos și, prin ea, în gândirea și viața noastră. Pe calea acestei rugăciuni ajungem să înțelegem „care este largimea, și lungimea, și adâncimea, și înălțimea... iubirii lui Hristos, cea mai presus de cunoștință, ca să ne umplem de toată bunătatea lui Dumnezeu” (Efeseni 3, 18-19).

238. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 94, PG 93, 1541 C. Înțelesurile nenumărate ce umplu cugetarea fiind înțelesuri ce răsar din Hristos Dumnezeu-Omul, sunt luminoase ca și El, reprezintă o lumină unitară adevărată, din lumina nesfârșită.

căldură în inimă, potrivit cu ceea ce s-a scris: „În-fierbântatu-s-a inima mea înăuntrul meu, și în cugetul meu se va aprinde foc” (*Psalm 38, 4*). E focul pe care Iisus Hristos a venit să-l arunce pe pământurile inimii noastre, care mai înainte erau purtătoare de mărăcinii patimilor, iar acum sunt, prin har, purtătoare de Duh, cum a zis Domnul nostru Iisus Hristos: „Foc am venit să arunc pe pământ, și cât aş fi voit să se fi aprins!” (*Luca 12, 49*). Aceasta a făcut odinioară și cu Cleopa și cu însoțitorul lui, când i-a încălzit și i-a înflăcărat să strige, ieșiți din ei (în extaz), unul către altul: „Oare nu era inima noastră arzând în noi pe cale...?” (*Luca 24, 32*).

Dar zice și Ioan cel minunat din Damasc, într-un tropar din cele alcătuite de el către Preacurata Născătoare de Dumnezeu: „Focul din inimă mă împinge spre cântarea dragostei feciorelnice”. Iar Sfântul Isaac scrie: „Din lucrarea plină de putere se naște căldura nemăsurată, care se aprinde în inimă din gândurile fierbinți ce se mișcă în cugetare. Această lucrare și pază subțiază mintea cu căldura lor și-i dau vedere”²³⁹. Iar ceva mai departe zice: „Și din căldura aceasta, răsărită în inimă din harul vederii, se naște

---

239. „Cuv. 9”, p. 61. Lucrarea chemării neîncetate a lui Iisus și încordarea menținerii ei au în ele o căldură, căci sunt întreținute de dragostea față de El. Căldura acestei iubiri subțiază cugetarea, căci o ține îndreptată spre Cel atotsubțire în comparație cu lucrările și cu mișcărilor îngroșate ale lumii și ale trupului. Subțirimea plină de dragoste fierbinte a minții față de Cel atotsubțire o face pătrunzătoare, deci capabilă de vederi sau de intuiții subțiri. Aceste vederi, la rândul lor, nasc căldură curată sau gânduri fierbinți, zice în continuare Sf. Isaac Sirul.

curgerea lacrimilor”²⁴⁰. Și după puțin: „Și din lacrimile neîncetate sufletul primește pacea gândurilor; iar din pacea gândurilor el se înalță la curăția minții; iar prin curăția minții omul vine la vederea tainelor lui Dumnezeu”²⁴¹. Și iarăși: „După acestea ajunge mintea să vadă descoperiri și semne, cum a văzut Iezechiel proorocul”²⁴². Și iarăși: „Lacrimile, și lovirea capului în vremea rugăciunii, și clătinarea lui din pricina căldurii trezesc căldura dulceții lor înlăuntrul inimii. Și după ieșirea din sine (după extaz) cea de laudă, inima zboară spre Dumnezeu și strigă: «Însetat-a sufletul meu de Tine, Dumnezeule Cel tare, Cel viu. Când voi veni și mă voi arăta feței Tale, Doamne?» și cele următoare (*Psalm 41, 2*)”²⁴³. Iar Scărarul zice: „Focul, sălășluind în inimă, a înviat rugăciunea. Iar după ce aceasta s-a înălțat la cer, s-a făcut coborârea focului în foișorul de sus al

---

240. „Cuv. 9”, p. 69. Căldura aceasta, una cu simțirea fierbinte a dragostei curate, se face izvor de lacrimi. Trebuie să remarcăm poezia plină de înaltă calitate pe care o inspiră Sf. Părinți acestor trăiri ale dragostei curate de Dumnezeu.

241. „Cuv. 9”, p. 69. Unde sunt lacrimi, e pace dinspre partea gândurilor ce ne războiesc, căci nu mai e încruntare. Dar e și pacea unor gânduri de iubire curată, subțire și fierbinte, sau totală, față de Dumnezeu. Căci pacea e acolo unde e iubire și, prin urmare, deplină încredere în Cel iubit. Dar tot acolo e și înduioșarea ce se revarsă în lacrimi. Iar unde există pace și lacrimi, acolo e și curăția inimii. Căci niciun gând ascuns nu o întinează față de Cel iubit. Acolo există sinceritate și transparență deplină. În această curăție, transcendentă minții închise în gândurile legate de lume, sau dincolo de acest plan, mintea vede tainele lui Dumnezeu, ale Celui atotsubțire.

242. „Cuv. 9”, p. 69.

243. „Cuv. 13”, p. 51.

sufletului”²⁴⁴. Și iarăși: „Cine este, așadar, monahul credincios și înțelept care a păzit căldura sa nestinsă? Și care nu a încetat, până la ieșirea sa, să adauge în fiecare zi foc la foc, căldură la căldură, dor la dor și sânguință la sânguință?”²⁴⁵. Iar Sfântul Ilie Ecdicul zice: „Când sufletul, odihnindu-se de toate cele din afară, se va uni cu rugăciunea, aceasta, învăluind sufletul, îl face întreg arzător, după cum focul face fierul. Sufletul este același, dar nu mai poate fi atins de atingerile din afară, cum nu poate fi nici fierul arzător”²⁴⁶. Și iarăși: „Fericit este cel ce s-a învrednicit să se arate în viața aceasta astfel, și statura sa, de lut fiind prin fire, și-o vede arzătoare datorită harului”²⁴⁷.

---

244. Scara, XXVIII, PG 88, 1137 A. Numai focul Duhului a înviat trupul Domnului și l-a înălțat la cer, ca apoi din același trup să pogoare peste Apostoli, dând naștere Bisericii, adunării în Hristos și în Duhul Lui a celor ce cred în El. Numai focul Duhului învie rugăciunea sau învie sufletul prin rugăciune și înalță rugăciunea sau sufletul în stare de rugăciune la cer, sau la Dumnezeu, ca apoi să coboare iarăși de și mai sus în sufletul ridicat în foișorul de sus, făcându-l și mai aprins la rugăciune și comunicându-Se din rugăciunea unuia celorlalți. Rugăciunea nu se produce fără Duhul Sfânt, și Duhul Sfânt nu coboară la suflet și nu înalță sufletul decât prin rugăciune. Rugăciunea e forma de înviere și de înălțare a sufletului prin Duhul. Ea e forma de lucrare a Duhului în suflet. Căci prin ea se unește sufletul cu Dumnezeu, și aceasta vine din lucrarea Duhului Sfânt, Care Se face punte vie între suflet și Dumnezeu, făcând pe om transparent.

245. Scara, XXVII, PG 88, 1137 A.

246. *Culegere din sentințele înțelepților*, II, 105, PG 127, 1148 A (Filoc. rom., IV, p. 339). Căldura dragostei lui Dumnezeu e așa de mare, că niciun gând și nicio senzație din afară nu-l mai ating, nu-l mai interesează. El devine „de neatins”, intangibil.

247. „Capete despre rugăciune”, II, 106, *Filoc. rom.*, IV, p. 339. Căldura celui ce se roagă neîncetat nu e numai o simțire subiectivă, ci o stare nouă a ființei, devenită arzătoare prin har.

55. Dar și căldura are pricini felurite, însă cea mai de căpetenie este cea care se naște din rugăciunea curată.

Cunoaște că și o asemenea căldură își are pricina și existența în noi în multe și felurite chipuri. Acest lucru e văzut din cuvintele spuse de sfinți. Căci ne e greu să spunem că și din cercarea noastră. Iar cea mai de căpetenie este căldura care se naște din rugăciunea curată a inimii. Aceasta înaintea și crește neîncetat împreună cu rugăciunea și se odihnește (sfârșește) într-o lumină ipostas, adică face, după Părinți, pe un astfel de om luminat în înțelesul de ipostaziat în ea²⁴⁸.

Ea se vede arzând prin harul din ea. Arde păcatele din ea, transmite căldura ei altora. Măinile înălțate la rugăciune se văd, în viețile sfinților, ca niște flăcări. E un foc în toată ființa, care se face simțit și într-un fel arătat. Dar e un foc al entuziasmului curat, nu al patimii rușinoase. E un foc al Duhului care face transparent trupul.

248. Lumina ipostaziată este lumina care are ca ipostas pe Hristos, în sensul că în ipostasul Lui își are temelia și izvorul, deci în sensul că în ea se manifestă ipostasul sau persoana Lui, străbătându-l pe omul care a înaintat, prin pomenirea neîncetată și curată de orice alt gând al numelui lui Iisus, până la unirea deplină cu Hristos. Prin aceasta omul s-a unit atât de mult cu Hristos, că lumina lui Hristos a devenit și lumina omului respectiv, căci Însuși Hristos ca ipostas S-a făcut cu lumina Lui ipostas fundamental al omului unit deplin cu El. Căldura sfârșește în lumină. Până nu ajunge acolo, sufletul înaintea. Acolo se odihnește în lumina lui Hristos, ca în iubirea Lui deplin comunicată. Căci în ea are totul. Se odihnește ca într-o sărbătoare. Despre căldură au mai scris și alți Părinți duhovnicești, dar niciunul n-a încadrat-o într-o dezvoltare a vieții duhovnicești ca autorii scrierii de față și ale celor următoare. Se vede și de aici că acești autori, deși se bazează în această scriere numai pe citate străine, le organizează într-o viziune proprie, unitară. Mai e de remarcat că, deși despre căldură a mai vorbit

56. Care este efectul nemijlocit al căldurii inimii?

Această căldură topește în chip nemijlocit tot ce împiedică rugăciunea cea dintâi să se facă rugăciune desăvârșit curată. Pentru că „foc este Dumnezeuul nostru”, și anume – „foc ce mistuiește” (*Evrei 12, 29*) răutatea dracilor și a patimilor noastre²⁴⁹. Căci spune Sfântul Diadoh: „Când inima primește cu o oarecare durere fierbinte săgetăturile dracilor – încât celui războit îi pare că primește săgețile înseși –, suflul urăște cu amar patimile, ca unul ce se află la începutul curățirii. Căci, dacă nu s-ar îndurera mult de nerușinarea păcatului, n-ar putea să se bucure îmbelșugat de bunătatea dreptății. Deci cel ce voiește să-și curețe inima sa s-o înfierbânte continuu cu pomenirea lui Iisus Hristos, având-o numai pe aceasta drept cugetare și lucrare neîncetată²⁵⁰. Căci cei ce voiesc să lepede putreziciunea lor nu se cade ca

---

și Sf. Grigorie Sinaitul (dar nu așa de insistent), autorii scrierii de față nu-l menționează nici în această chestiune ca nici în alta. Se vede că n-au fost ucenicii direcți ai lui. Ei sunt după Palama.

249. Focul dragostei de Dumnezeu, aprins în noi de Duhul, mistuie orice plăcere și patimă trupească sau lumească, orice ispită trezită în noi de demoni față de lucrurile mărginite, care ne înstrăinează de Dumnezeu, făcându-le să pălească în micimea lor față de marea frumusețe a lui Dumnezeu.

250. Deci rostul principal al rugăciunii neîncetate este încălzirea inimii prin dragostea lui Hristos, până când această căldură sfârșește în lumină, adică în „vederea” sau simțirea prezenței lui Hristos, Izvorul luminii, sau al sensului personal atotcuprinzător și viu al existenței, care în același timp ne și susține în veci ca persoane. Când rugăciunea neîncetată nu-și ajunge acest rost, ci devine un formalism monoton, nu și-a îndeplinit în general rostul ei. Dar ca să-și îndeplinească acest rost, ea trebuie să fie făcută cu tot mai multă luare-aminte și cu dragoste de Hristos.

uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă în rugăciune, cu păzirea minții, chiar dacă s-ar afla undeva în afara locașurilor de rugăciune²⁵¹. Căci, precum cel ce voiește să curețe aurul dacă lasă să înceteze focul din cuptor chiar și numai pentru scurtă vreme face iarăși să se așeze zgura pe aurul curățit, tot așa și cel ce uneori pomeneste pe Dumnezeu, alteori nu, ceea ce pare să fi câștigat prin rugăciune pierde prin întreruperea ei. E propriu bărbatului iubitor de virtute să topească, prin pomenirea lui Dumnezeu, coaja pământească de pe inimă, ca astfel, topindu-se pe încet răul prin focul pomenirii Celui Bun, să se întoarcă sufletul cu desăvârșire la fericirea lui firească, în și mai multă slavă²⁵². Și astfel mintea, stăruind neîmpiedicată în inimă, se roagă în chip curat și fără rătăcire, după Sfântul care zice: „Rugăciunea este adevărată și nerătăcitoare atunci când mintea păzește inima în vreme ce se roagă”²⁵³.

---

251. Putreziciunea e o moleșeală care duce la descompunerea în care subiectul nu mai ține în frână toate puterile și tendințele sale, îndreptându-le spre Hristos. Ea poate fi biruită numai prin „păzirea minții”, ca să nu fie furată de orice fel de alte gânduri. Acesta e un mare eroism interior, o mare și vie tensiune.

252. *Cuvânt ascetic*, cap. 97, *Filoc. rom.*, I, p. 463. Răul așezat pe inimă, sau pe adâncul viu, transparent și orientat spre persoana infinită, al subiectului nostru e o coajă pământească, alipită vâcos de plăcerile produse trupului de suprafața văzută a lumii. Binele sau Cel bun, căci binele are un subiect inepuizabil în generozitatea Lui, redă subiectului nostru, sau inimii, libertatea și avântul unei înaintări în aceeași iubire curată pe care i-o comunică Subiectul suprem. Iar starea aceasta liberă și mobilă e starea firească a subiectului. Pomenirea Celui bun nu se poate face decât în căldura iubirii.

253. Citatul e din *Metoda sfințitei rugăciuni și atențiuni*, dată în *Filocalie* sub numele Sfântului Simeon Noul Teolog (*Filoc. gr.*, tom. V, 1963, p. 85; I. Hausherr, „La méthode d’oraison

Iar Sfântul Isihie scrie: „Monah adevărat este acela care păzește trezvia; și cel ce veghează cu adevărat este monah în inimă”²⁵⁴.

57. Despre dorul și dragostea ce se nasc din căldură, luare-aminte și rugăciune.

Dintr-o astfel de căldură și din rugăciunea făcută cu luare-aminte, sau din rugăciunea curată, se nasc în inimă dorul și dragostea dumnezeiască și iubirea față de numele pomenit al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci s-a scris: „Miresmele tale sunt balsam mirositor, mir vărsat este numele tău; de aceea fecioarele te iubesc” (*Cântarea Cântărilor* 1, 2), și: „Rănită de dragoste sunt eu” (*Cântarea Cântărilor* 2, 5)²⁵⁵. Dar spune și Sfântul Maxim: „Toate virtuțile ajută minții să câștige dragostea dumnezeiască, dar, mai mult decât toate, rugăciunea curată. Căci prin ea, zburând spre Dumnezeu, iese din toate”²⁵⁶.

58. Despre lacrimile din inimă; și, în continuare, despre dumnezeiescul dor și despre dragoste.

Dintr-o astfel de inimă curg foarte multe lacrimi, care curăță și îngrașă pe cel ce s-a îmbogățit cu ele,

---

hésychaste”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 1927, IX, 2, p. 363 ș.u.). Dar autorii scrierii de față nu menționează numele lui Simeon ca autor al metodei. Dacă ar fi fost a lui, autorii scrierii ar fi menționat aceasta, dată fiind marea personalitate a lui. A se vedea despre tema aceasta: Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 42 ș.u.

254. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 57, PG 93, 1529 D (*Filoc. rom.*, IV, p. 96).

255. O spune aceasta sufletul (în grecește e la feminin). Fecioarele sunt sufletele.

256. *Capete despre dragoste* I, 11, PG 90, 964 A (*Filoc. rom.*, II, p. 66).

dar nu-l seacă și nu-l usucă. Lucrul din urmă vine din frica de Dumnezeu, iar cel dintâi, din dragostea dumnezeiască, din dorul și dragostea puternică și nestăpânită față de Iisus Hristos cel pomenit. Căci, fiind cuprinsă de entuziasm, inima strigă: „Fermecatu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și m-ai schimbat cu dragostea Ta dumnezeiască”. Și: „Întreg ești, Mântuitorule, dulceță și întreg, dorirea mea; întreg, Cel de care nu mă satur; întreg ești frumusețe negrăită”. Dar strigă și cu Pavel, vestitorul lui Hristos: „Dragostea lui Dumnezeu ne strânge pe noi” (2 Corinteni 5, 14). Și: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, sau strâmtoarea, sau prigoana, sau golătatea, sau primejdia, sau sabia?” (Romani 8, 35). Și iarăși: „Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici începătoriile, nici stăpânii, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adâncimea, nici vreo altă zidire nu ne va putea despărți pe noi de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru” (Romani 8, 38-39).

59. Sfătuire de a nu căuta cele peste măsură; și învățătură mai departe despre pomenirea neîncetată în inimă a Domnului nostru Iisus Hristos.

Bine este să se învrednicească cineva de acestea și de toate cele de după ele. Dar despre acestea nu e timpul potrivit să vorbim acum. Căci „nu căuta, zice, înainte de timp cele ce sunt ale unui anumit timp”; și: „Binele nu e bine când nu se face bine”. Iar după Sfântul Marcu: „Nu e de folos să cunoaștem înainte

de lucrarea celor dintâi cele de pe urmă”²⁵⁷. Căci „cunoștința îngâmfă”, pentru lipsa faptelor, „iar iubirea zidește, pentru că toate le rabdă” (*1 Corinteni* 8, 1). Dar ca să se învrednicească de ele, omul trebuie să se sârguiască și să se nevoiască mereu, să țină mereu, precum s-a spus, pomenirea Domnului Iisus Hristos în adâncul inimii lui și să nu o lase afară și la suprafață. Căci despre aceasta spune și Fericitul Marcu însuși: „De nu se va deschide, prin nădejdea de obște și înțelegătoare, încăperea cea mai dinlăuntru, mai ascunsă și mai sinceră a inimii noastre, nu vom putea cunoaște sigur pe Cel ce locuiește în ea și nu putem ști de s-au primit jertfele noastre de gânduri sau nu”²⁵⁸.

60. *Despre râvna fierbinte și despre arătarea dumnezeiască în noi și despre luminarea cea din ipostas a harului*²⁵⁹.

Făcând cineva așa, va scăpa ușor nu numai de faptele rele, ci și de gândurile pătimase și de nălucirile necuvenite, precum s-a scris: „Umblați cu Duhul, și pofta trupului nu o veți împlini” (*Galateni* 5, 16). Mai mult, acesta va ieși din tot gândul și din toată nălucirea (închipuirea), arzând și alungând, prin râvna lui fierbinte pentru virtute, toată reaua făptuire ce se lucra mai înainte în sine prin simțurile și prin mintea sa, împreună cu dracii care o susțineau și întipăreau în

---

257. *Despre legea duhovnicească*, I, 84, PG 65, 927 B (Filoc. rom., I, p. 288).

258. *Despre Botez*, PG 65, 985-1028 (Filoc. rom., I, p. 360).

259. E o iluminare ce vine inimii din însuși ipostasul Duhului; nu e din ea, nu e subiectivă. Lumina aceasta implică o relație cu persoana Sfântului Duh.

el răutatea. Căci spune Sfântul Isaac: „Înfricoșat este dracilor și iubit de Dumnezeu și de îngerii Lui cel ce dezrădăcinează cu râvnă fierbinte mărăcinii ce odrăslesc din lucrarea vrăjmașului în el”²⁶⁰. El va ajunge la treapta înaintată de a avea în sine încredințarea (simțirea sigură și deplină) iubirii lui Dumnezeu față de el și a arătării și sălășluirii iluminării ipostaziate și preadumnezeiești a harului²⁶¹. Iar dacă voiești, poți să spui că prin aceasta el revine în chip strălucitor la noblețea și la învierea duhovnicească lucrată în noi de Sus, prin harul Botezului²⁶². Dar zice iarăși Sfântul Isaac: „Aceasta este Ierusalimul și Împărăția lui Dumnezeu, ascunsă în noi (Luca 17, 21), după cuvântul Domnului; acest loc este norul slavei lui Dumnezeu, în care nu vor intra decât singuri cei curați cu inima,

---

260. „Cuv. 43”, p. 177. Căldura râvnei pentru bine, pentru ceea ce îi place lui Dumnezeu, este aceea care arde mărăcinii patimilor ce înțeapă viața sufletească a omului cu regretele, cu remușcările, cu nemulțumirile produse de ele.

261. Se ivește în el o iluminare ipostaziată prin har în persoana lui, dar care-și are izvorul natural sau este ipostaziată originar în Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat. Autorii scrierii de față identifică această iluminare cu harul lui Hristos, devenit simțit și intuit. Se resimte în aceasta influența Sf. Simeon Noul Teolog și a Sf. Grigorie Palama. Dacă harul este iubirea lui Hristos față de cel ce-L pomenește continuu, se înțelege că această deschidere a lui Hristos, ca orice deschidere iubitoare a persoanei, se arată ca lumină, pentru că persoana este lumină sau iubire.

262. Luminarea ce se produce în noi nu este numai a harului, ci și a noastră. Lumina harului, sau a iubirii lui Hristos, întâlnind sau producând iubirea sau deschiderea luminoasă a noastră, ce se înfăptuiește sub lucrarea lui, devine cu luminarea noastră o singură luminare (iluminare). Lumina harului s-a sălășluit în noi de la Botez. Prin râvna fierbinte a pomenirii iubitoare neîncetate a lui Hristos din partea noastră, această lumină devine actuală.

ca să vadă fața Stăpânului lor²⁶³ (*Matei* 5, 8). Numai să nu caute acela, el însuși, arătarea lui Dumnezeu, ca să nu primească pe cel ce este de fapt întuneric, dar se preface în lumină (2 *Corinteni* 11, 14)²⁶⁴.

61. *Despre lucrarea dumnezeiască și despre cea potrivnică.*

Iar când mintea lui, fără să caute, vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o înlăture. Căci zice

---

263. Omul nu vede slava lui Dumnezeu în mod cu totul nemijlocit, ci totdeauna prin făptura devenită transparentă, ca un nor prin care se vede lumina soarelui. Chiar trupul lui Hristos este un astfel de nor, transparent în gradul cel mai înalt (*Matei* 17, 5). Altfel, omul n-ar putea suporta vederea slavei lui Dumnezeu. Prin aceasta devine și făptura frumoasă, actualizându-și bogatele ei culori, sau complexe de virtualități, toate purtătoare de lumină fermecătoare. Căci Ierusalimul nu e monocromatic și deci monoton și lipsit de varietate (*Apocalipsa* cap. 21).

264. Să nu forțeze omul arătarea lui Dumnezeu, căci în acest caz, pierzând simțirea prezenței lui Hristos de la sine, își produce o nălucire a luminii lui Dumnezeu, care în realitate e întunericul demonilor. El să urmărească numai curățirea sa de orice patimă și de orice gând și să-și sporească iubirea de Hristos, prin pomenirea Lui neîncetată. Iluminarea va veni de la sine, de la Hristos. E o orientare duhovnicească cu totul deosebită de cea a misticii feminine occidentale, care forțează o arătare a lui Hristos purtător de răni. Dar nu se poate spune că viața duhovnicească, așa cum e descrisă de autorii scrierii noastre, e lipsită de iubirea lui Hristos, de comuniunea cu El, cum zice A. M. Ammann (*Die Gotteschau...*, p. 40). Nu socotim că o astfel de comuniune decurge numai din concepția juridică a satisfacției aduse de Hristos lui Dumnezeu prin jertfa Lui pe cruce. Dimpotrivă, numai o învățătură despre mântuire ca îndumnezeire a omului valorifică real comuniunea lui Hristos cu acesta. Căci mistica feminină occidentală nu trage nicio concluzie practică din comuniunea sentimentală cu Hristos, odată ce nu ne-a dat altceva prin jertfa Lui decât scăparea de o vină. Comuniunea rămâne o chestiune sentimentală de suprafață, fără niciun efect asupra omului.

Sfântul Marcu: „Este o lucrare a harului necunoscută pruncului; și este alta, a răutății, care se aseamănă adevărului. Dar bine este să nu primească acestea, de teama înșelăciunii; dar nici să le anatematizeze, gândindu-se cu teamă că ar putea fi adevărate; ci totdeauna să alerge la Dumnezeu cu nădejde, căci El cunoaște folosul amândurora. Dar să fie întrebat cel ce are har și puterea de la Dumnezeu să învețe și să deosebească”²⁶⁵.

62. *Despre învățătorul luminat și neînșelător.*

Iar dacă află pe cel ce-l poate învăța nu precum a cunoscut numai din dumnezeiasca *Scriptură*, ci precum a pățimit în chip fericit dumnezeiasca iluminare²⁶⁶, să mulțumească lui Dumnezeu. Iar de nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge la Dumnezeu cu smerenie, socotindu-se pe sine, cu toată sinceritatea inimii, nevrednic și declarându-se mai prejos de o astfel de vrednicie și vedere. Iar aceasta și altele ca acestea câte s-au spus și se vor mai spune le-am învățat, cu harul lui Hristos, din gurile nemincinoase care au grăit mișcate de Duhul Sfânt, ca și din de Dumnezeu insuflatele *Scripturi* și dintr-o oarecare cercare.

---

265. Sf. Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie ...*, 28, PG 65, 936 A (Filoc. rom., I, p. 302).

266. E lumina pe care o „vedeau” cei ce ajungeau la practica neîncetată a rugăciunii lui Iisus în inimă. Ea e „pățimită” pentru că nu e produsă de om, ci primită de la Dumnezeu. Cunoștința lui Dumnezeu din Sf. *Scriptură* nu e respinsă, dar iluminarea dumnezeiască e deosebită de ea. Dar înainte de a se hotărî să primească acea lumină ca adevărată sau să o respingă, e bine să întrebe pe unul care a pățimit-o și el. Altfel, e mai bine să nu o primească, ca să nu fie înșelat de o falsă lumină.

63. *Despre luminarea adevărată și despre cea mincinoasă, sau despre lumina dumnezeiască și despre cea diavolească.*

De fapt, vestiții noștri Părinți ne arată în unele din scrierile lor semnele luminării neamăgitoare și a celei mincinoase. Așa a făcut și de trei ori fericitul Pavel din Latro²⁶⁷, spunând către ucenicul său care l-a întrebat despre aceasta: „Lumina puterii vrăjmașe este în chipul focului și scoate fum și-i asemenea focului supus simțurilor; iar când o vede sufletul cumpătat și curățit, e dezgustat și scârbit de ea. Iar lumina bună a Celui bun este foarte plăcută și curată, și când se arată sfințește și umple sufletul de bucurie și de seninătate, și-l face blând și de oameni iubitor”. Iar alții spun la fel. Dar, precum eu am auzit cele spuse înainte prin viu grai, așa vei auzi și tu despre acestea la vremea potrivită. Căci acum nu e vremea.

64. *Despre închipuirea necuviincioasă și despre închipuirea cuviincioasă și despre cum trebuie să ne purtăm față de ele.*

Deoarece puțin mai înainte am pomenit despre închipuire și despre închipuirea necuviincioasă, socotim că e de cel mai mare folos să vorbim pe scurt și despre ea, mai bine zis, pe cât e cu putință, despre toată închipuirea. Căci această mișcare blestemată se opune foarte mult rugăciunii curate a inimii și lucrării unitare și neînșelătoare a minții. De aceea și dumnezeieștii Părinți vorbesc de multe ori despre

---

267. Vezi n. 10 la *Metoda lui Nichifor din singurătate*, în: *Filoc. rom.*, VII, unde se vorbește de Pavel din Latro. Vezi și „Viața lui Pavel cel Tânăr din Latro”, cap. 38, în: *Analecta Bollandiana*, vol. II, 1892, p. 153.

ea și împotriva ei. Sfinții de mai înainte au socotit-o asemenea miticului Dedal, ca o închipuire cu multe chipuri și cu multe capete asemănătoare hidrei, ca pe un pod al demonilor. Căci blestemații ucigași, străbătând și trecând prin ea, intră în comunicare cu sufletul și se amestecă cu el, făcându-l un fel de stup de viespi și o peșteră de gânduri sterpe și pătimeșe. O astfel de închipuire trebuie respinsă cu totul²⁶⁸. Iar când nu voiești, de dragul pocăinței și al plânsului împreună cu zdrobirea inimii și cu smerita cugetare, iar înainte de aceasta și de dragul pătrunderii și vederii fapturilor, ba și din voința de a compara închipuirea necuviincioasă cu cea cuviincioasă și de

---

268. În manuscrisele vechi românești cuvântul grec „phantasia” se traducea totdeauna cu „nălucire”. Noi azi deosebim între „nălucire” și „închipuire”. Prima are mai mult sens de halucinație bolnavă. Dar deosebirea dintre aceste două înțelesuri nu e totdeauna deplină. În orice caz, prin „închipuirea” pe care o resping autorii noștri nu se înțelege o simplă idee sau intuiție nouă, ci imaginarea unei situații concrete. Ele pot fi rele când au în ele ceva ispititor. Dar nu totdeauna sunt rele, căci nu totdeauna au ceva ispititor în ele. Dar, în general, cel ce vrea să se concentreze în rugăciune trebuie să se ferească cu totul de orice închipuiri. Căci ele atrag sufletul la suprafață și-l fac să treacă de la o închipuire la alta. Ele sunt socotite de autorii noștri ca punți ale diavolului, prin care el însuși intră în suflet și-l face pe acesta să iasă din concentrarea în gândirea simplă a lui Dumnezeu Cel neîmpărțit și nehotărnicit. Dacă gândirea presupune totdeauna un subiect care gândește, așa și gândirea al cărei subiect nu parem să fim noi înșine are ca subiect mai adânc în noi, sau în legătură cu noi, un duh rău, sau un demon. El vrea chiar prin închipuirile pârute bune să ne rupă de la rugăciune. De aceea trebuie respinse și ele în vremea rugăciunii. Dar autorii noștri fac în cele ce urmează o excepție cu închipuirile bune, pentru motivele pe care le înșiră.

a o opune pe cea din urmă celei dintâi, să o apropii pe cea din urmă de cea dintâi, și să o lovești pe cea dintâi prin cea din urmă, și astfel să o alungi cu putere pe cea necuviincioasă și nerușinată ca pe o lașă, dobândind biruință asupra ei. Făcând astfel, nu numai că nu-ți va fi pricină de pagubă, ci îți va fi mai degrabă pricină de câștig, ca unul care ți-ai condus cu judecată, cele ce te privesc, fără greșală, ca unul care ai nimicit închipuirea necuviincioasă prin cea cuviincioasă și ai rănit de moarte și ucis pe vrăjmașii tăi cu armele lor, ca odinioară dumnezeiescul David pe Goliat (*1 Regi 17, 51*)²⁶⁹.

65. *Dar nu numai închipuirea necuviincioasă, ci și cea cuviincioasă e respinsă de sfinți în rugăciunea curată și în lucrarea simplă și unitară a minții.*

Dar aceasta este o luptă a celor ce sunt încă prunci, sau începători²⁷⁰. Căci cei ce au înaintat cu timpul resping și alungă în întregime închipuirea necuviincioasă, împreună cu cea cuviincioasă, prefăcând-o și topind-o în cenușă, ca ceara ce se topește de fața focului (*Psalom 67, 2*), prin rugăciunea curată și prin golirea și dezbrăcarea minții de toate chipurile, datorită predării ei în stare simplă lui

---

269. E o remarcabilă dovedire a valorii închipuirilor bune pentru nimicirea celor rele, pentru cei ce nu au ajuns încă la treapta rugăciunii neîncetate, „de un singur gând”. De ele se folosesc însă și cei desăvârșiți pentru a comunica experiențele lor fără chip celor nedesăvârșiți. Ba chiar Proorocii se folosesc de ele pentru a împărtăși revelațiile lor altora. De aceea revelația se folosește și de imagini, și *Sfânta Scriptură* și cultul sunt pline de imagini.

270. E vorba de combaterea închipuirilor necuviincioase prin cele cuviincioase, descrise în cap. de mai înainte.

Dumnezeu, sau, dacă voiești, datorită primirii Lui și unirii simple și fără chip cu El. Căci zice Sfântul Isihie: „Tot gândul este închipuirea în minte a unui lucru oarecare supus simțurilor²⁷¹. Pentru că asirianul (diavolul), fiind el însuși minte, nu ne poate înșela altfel decât folosindu-se de lucrurile sensibile și obișnuite nouă”²⁷². Iar Sfântul Diadoh zice: „Deoarece tot gândul intră în inimă prin închipuirea (imaginarea) vreunor lucruri supuse simțurilor, lumina fericită a Dumnezeirii îi va străluci atunci când se va odihni de toate și va părăsi orice formă ce-i vine din acestea. Căci strălucirea aceleia se arată minții curate când se va goli de toate gândurile”²⁷³.

Dar și Marele Vasile zice: „Precum Domnul nu locuiește în temple făcute de mână (*Fapte* 7, 48), tot așa nici în forme și plăsmuiri gândite. Acestea au fost așezate ca niște ziduri în jurul sufletului întinat, care nu poate să privească în chip curat spre adevăr, ci este încă sub stăpânirea «oglinzii și a ghiciturii»

---

271. Este cu neputință ca mintea să gândească la un lucru supus simțurilor, fără să aibă un oarecare chip al lui. Dar Dumnezeu e mai presus de orice chip, deci de facultatea care adună în sine chipurile lucrurilor, sau produce altele după asemănarea lor (facultate imaginativă).

272. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, II, 78, PG 93, 1537 C (*Filoc. rom.*, IV, p. 102). „Asirianul”, sau vrăjmașul care asediază sufletul nostru, deși e minte, nu poate pătrunde în sufletul nostru decât prin chipurile lucrurilor sensibile, ațâțând simțurile noastre spre plăcerea alipirii de ele. Simbolul e luat de la împresurarea Ierusalimului de către asirieni în vremea regelui Ezechia.

273. Nu Diadoh, ci tot Isihie, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, I, 87, PG 93, 1508 A-B (*Filoc. rom.*, IV, p. 76). Trebuie ca mintea să se golească de toate gândurile mărginite pentru ca să se unească cu Cel nemărginit.

(1 Corinteni 13, 12)²⁷⁴. Iar dumnezeiescul Evagrie zice: „Dumnezeu se zice că locuiește acolo unde e cunoscut. De aceea, mintea curată se numește și tron al lui Dumnezeu. Drept aceea, Dumnezeu nu-Și va arăta înțelesul în înțelesurile care se întipăresc în minte ca niște chipuri, ci în înțelesurile care nu se întipăresc în ea ca niște chipuri. De aceea, cel ce se roagă trebuie să se despartă cu totul de înțelesurile care se întipăresc în minte ca niște chipuri. Și altfel se va întipări mintea văzând (contemplând) o minte și altfel, văzând rațiunea ei. De aici aflăm că cunoștința duhovnicească desface mintea de înțelesurile care se întipăresc în ea ca niște chipuri. Iar ea, deprinzându-se să fie liberă de chipuri (fără formă), se înfățișează astfel lui Dumnezeu²⁷⁵.

---

274. Sufletul întinat, ca suflet ținut cu o oarecare plăcere de chipurile lucrurilor, n-a ajuns încă la transparența lui firească pentru Dumnezeu, Spiritul total nematerial. Între el și Dumnezeu stau încă lucrurile ca oglinzi și ghicituri, sau asemănări aproximative; nu s-a descoperit încă pe sine însuși ca oglindă deplin străvezie și deci deplin adecvată pentru Dumnezeu, adică nu și-a descoperit încă deplin spiritualitatea lui curată. Nu și-a descoperit încă indefinitul lui, în care se simte infinitul dumnezeirii.

275. Din Nil Sinaitul, *Despre gândurile rele*, PG 79, col. 1228 (dar este probabil a lui Evagrie). Ea este tradusă în *Filoc. rom.*, I, pp. 67-78, dar n-am aflat locul în forma exactă din text. Ideea este că mintea primește de la orice gând o formă mărginită, conform gândului respectiv. E o idee din filosofia greacă veche. Deci ca să aibă simțirea lui Dumnezeu cel nemărginit, mintea trebuie să se elibereze ea însăși de mărginirea ce i-o dau chipurile lucrurilor mărginite. Numai așa se poate înfățișa lui Dumnezeu disponibilă pentru ca El să Se întipărească în ea. Sf. Grigorie de Nyssa a numit orice înțeles „idol”, întrucât prin caracterul lui mărginit nu dă lui Dumnezeu putința să Se întipărească în minte cu nemărginirea Lui. A vedea însă o „minte” înseamnă a

La rândul său, Sfântul Maxim spune în „Scolii-le” la marele Dionisie: „Altceva este închipuirea și altceva înțelegerea, sau înțelesul. Căci din alte puteri se ivesc acestea și se deosebesc prin calitatea mișcării. Înțelegerea este lucrare și facere; închipuirea este pătimire și imaginare ce vestește vreun lucru supus simțurilor sau ceva asemănător cu un lucru supus simțurilor²⁷⁶. Simțurile primesc lucrurile într-o formă amestecată. Iar mintea percepe lucrurile în alt mod, și nu ca simțurile. De latura trupească sau duhovnicească²⁷⁷ ține, precum am spus înainte, mișcarea pătimitoare și formatoare²⁷⁸. Iar de suflet și de minte ține lucrarea deosebitoare și cea de percepere sau de înțelegere. Acestei lucrări de percepere îi este supusă și imaginația (lucrarea închipuirii)²⁷⁹.

---

vedea un subiect nehotărnicit, deosebit de orice „înțeles”, care e totdeauna mărginit. Altceva e mintea, „subiectul”, și altceva o idee definită a minții ca subiect. „Cunoștința duhovnicească” e cunoștința care intră în legătură cu Dumnezeu ca Persoană în mod direct prin Duhul Lui. Dumnezeu Se întipărește și El în minte, dar nu prin înțelesuri mărginite, nu prin idei sau rațiuni, ci ca prezență infinită. El imprimă minții simțirea adâncimii și iubirii Lui nemărginite.

276. În lucrare mintea este liberă; în închipuire suportă ceva în mod neliber, prin simțuri.

277. „Duhovnicească” înseamnă aici vital, derivând de la viață; deci nu se deosebește de trupul viu.

278. E o mișcare în care nu e nimic activ, căci simțurile percep lumea de afară fără un efort. Lumea aceasta dând un conținut simțurilor, le dă și o formă. Dar și simțurile dau lumii o formă, deocamdată nu prea definită.

279. Imaginația sau lucrarea formatoare de chipuri a înțelegerii e altfel decât lucrarea simțurilor, pentru că prin ea fiecare lucru își întipărește în mod distinct chipul lui în minte, pe când în simțuri lucrurile se întipăresc încă în mod oarecum amestecat.

La rândul ei, lucrarea imaginației are trei sub-împărțiri: cea dintâi este cea care dă percepțiilor icoane corespunzătoare lucrurilor percepute prin simțuri; a doua e cea care dă celor ce rămân de pe urma percepțiilor chipuri ce nu se reazemă pe icoanele ce se bazează pe ceva real; aceasta e numită imaginație în înțeles propriu; a treia este cea prin care ia formă toată plăcerea față de ceea ce pare bun sau tristețea față de ceea ce pare rău²⁸⁰. Deci nicio închipuire nu se îndreaptă, precum s-a zis, spre Dumnezeu. Căci El este în mod simplu mai presus de orice înțeles²⁸¹.

Și iarăși spune Marele Vasile: „Mintea care nu se împrăștie spre cele de afară, nici nu se revarsă prin simțuri spre lume se urcă iarăși spre ea însăși, iar prin ea însăși urcă la înțelegerea lui Dumnezeu. Iar înconjurată de lumina frumuseții aceleia, uită și de firea însăși²⁸².”

Acestea știindu-le deci și tu, sârguiește-te tot timpul să te rogi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în întregime liber de închipuiri, liber de întipăriri, cu mintea

---

280. Întâi are loc formarea în minte a chipurilor lucrurilor percepute în momentul respectiv; apoi imaginarea lor aproximativă sau asemănătoare ulterioară. Dar orice chip al lucrurilor prezente, sau trecute, sau imaginate produce o plăcere sau o întristare; deci nu are un caracter pur teoretic, ci unul afectiv, pentru că trezește o atracție sau o repulsie față de lucrurile sesizate sau imaginate. Deci nu numai chipurile ca atare scot mintea din concentrarea ei în rugăciune, ci și afecțiunile de plăcere sau de întristare provocate de ele. Prin aceste afecțiuni sufletul se alipește, sau se preocupă în orice caz într-un grad și mai mare și mai total de lucrurile create, angajându-și puterile în ele și nemaidându-le puțința să se odihnească în Dumnezeu.

281. „Scolii” la: *Despre numirile dumnezeiești*, V, PG 4, 201 A-C.

282. Sf. Vasile, *Ep. a II-a către Grigorie*, 2, PG 32, 228 A.

întreagă curată și cu sufletul curat. Căci spune și Sfântul Maxim:

66. *Despre mintea, sufletul și inima celor curați și desăvârșiți.*

a) *Despre mintea curată.* „Minte curată este aceea care s-a despărțit de neștiință și e luminată de lumina dumnezeiască”²⁸³.

b) *Despre sufletul curat.* „Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi și se bucură neîncetat de iubirea dumnezeiască”²⁸⁴.

c) *Despre inima curată.* „Inimă curată este aceea care și-a înfățișat amintirea sa lui Dumnezeu cu totul fără chip și fără formă și gata să se lase înscrisă numai de întipăririle Lui, prin care obișnuiește să Se facă El arătat”²⁸⁵.

283. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, I, 33, PG 90, 968 A (*Filoc. rom.*, II, p. 69). Ideea că neștiința este și ea o necurăție, de care mintea trebuie să se curețe, o întâlnim înainte de el la Dionisie Areopagitul, după care îngerii se curăță în tot urcușul lor de alte și alte grade de neștiință, adică ajung la altă și altă sesizare a nemărginirii lui Dumnezeu și a dragostei de El, care e mai mică până ce intuiesc mai puțin deplin nehotărnicia lui Dumnezeu. La fel, la Dionisie, după fiecare treaptă de purificare de neștiință urmează, în urcușul îngerilor, o altă treaptă de iluminare. Sensul de necurăție a neștiinței arată că ea e o nedeplină pătrundere a lor de către Dumnezeu, o nedeplină transparență pentru El, o nedeplină ridicare peste planurile mărginite ale creațiunii.

284. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, I, 34, PG 90, 968 A (*Filoc. rom.*, II, p. 69). Dacă mintea trebuie să se elibereze de neștiință și să se umple de lumină, sufletul trebuie să se elibereze de patimi și să se umple de pasiunea (pățimirea, dar și îndrăgirea) iubirii dumnezeiești. Mintea e organ al vederii, al cunoașterii; sufletul e organ al atașării vii, necurate (patimi), sau curate (iubire), de altceva.

285. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, II, 82, PG 90, 1184 A (*Filoc. rom.*, II, pp. 238-239). A se vedea tot acolo și

Urmând acestora trebuie să se mai adauge următoarele:

d) *Despre mintea desăvârșită*. „Minte desăvârșită este aceea care prin credință adevărată a cunoscut pe Cel mai presus de cunoaștere și a privit cele generale ale fapturilor și a primit de la Dumnezeu cunoștința cuprinzătoare a Proniei și a Judecării; se înțelege, atâta cât poate un om”²⁸⁶.

e) *Despre sufletul desăvârșit*. „Suflet desăvârșit este acela a cărui putere pasională înclină în întregime spre Dumnezeu”²⁸⁷.

---

n. 153. Dacă mintea cunoaște pe Dumnezeu prin transparența ei străbătută de lumina dumnezeiască, iar sufletul e aprins de focul dragostei de Dumnezeu, inima se atașează lui Dumnezeu, umplându-și amintirea numai de El prin pomenire neîncetată. Prin aceasta se înscriu în ea trăsăturile lui Dumnezeu: infinitatea, veșnicia, bunătatea. Prin ea Se arată numai Dumnezeu față de toți.

286. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, III, 99, PG 90, 1048 A (*Filoc. rom.*, II, p. 128). Nu e vorba de o cunoaștere teoretică a „universalilor” în sensul rațional, scolastic, ci de o intuire a Providenței lui Dumnezeu, care le susține și le conduce pe toate, și a Judecării Lui, care le conduce pe toate, adeseori supunându-le unor pedepse, greutăți, ca să fie biruite prin ele păcatele prin pocăință și eforturi deosebite, și, astfel, să le întărească în dragostea de Dumnezeu și de bunătatea Lui. Un astfel de suflet cunoaște căile lui Dumnezeu, care multora le par neînțelese. Pentru aceasta trebuie ca mintea să fi dobândit o înțelegere prin experiență.

287. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, III, 98, PG 90, 1048 A (*Filoc. rom.*, II, p. 128). Sufletul e văzut iarăși ca latura dinamică și afectuoasă a ființei umane. Nu poate fi desăvârșit sufletul care nu simte întreg dragostea lui Dumnezeu și nu se simte pătruns întreg de ea. Îndreptarea pasiunii lui în chip absolut spre obiecte neabsolute îi aduce dezamăgiri continue.

f) *Despre inima desăvârșită*. „Inimă desăvârșită se numește, poate, aceea care nu mai are nicio mișcare naturală, de niciun fel, spre nimic și în care, venind Dumnezeu, Își înscrie, pentru simplitatea ei desăvârșită, ca într-o tăbliță bine netezită, legile Lui”²⁸⁸.

g) *Iarăși despre mintea curată*. „Numai Sfântul Duh poate curăți mintea”, după Sfântul Diadoh²⁸⁹. De asemenea, „numai Duhul Sfânt poate face mintea statornică”, după Sfântul Ioan Scărarul²⁹⁰. Iar Sfântul Nil zice: „Dacă ar voi cineva să vadă starea minții, să se golească pe sine de toate înțelesurile, și atunci o va

---

288. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, II, 81, PG 90, 1184 (*Filoc. rom.*, II, p. 238). Mișcarea naturală e mișcarea spre făpturi, sau mișcarea născută din pornirea pur naturală a inimii. În inima desăvârșită s-a imprimat mișcarea Duhului Sfânt, sau mișcarea legilor lui Dumnezeu, ale legilor unirii cu El în iubire, înscrise de El, ca niște forțe care duc inima spre El. Mișcarea aceasta nu e contrară mișcării naturale a inimii, ci e o restabilire și întărire a ei. Inima netezită ca o tăbliță pentru înscrierea legilor lui Dumnezeu în ea e inima curată, inima eliberată de învârtosare și de alipire la cele mărginite, e inima devenită moale, deschisă pentru Cel nehotărnicit și pentru toate în El; e inima capabilă de zborul ușor spre înălțimile lui Dumnezeu. E inima care se deschide lui Dumnezeu cum se deschide o floare pentru a se fecunda în vederea rodului; e inima care se deschide dovezilor iubirii altuia și, în ultima analiză, dovezilor Subiectului supremei iubiri.

289. Sf. Diadoh, *Cuvânt ascetic...*, *Filoc. rom.*, I, p. 414. Dacă curăția inimii este transparența ei pentru Dumnezeu, trebuie ca Dumnezeu însuși să intre în relație cu inima pentru a se vedea pe ea. Apoi, numai Duhul e așa de puternic prin relația personală în care ne pune cu Persoana supremă, ca mintea să nu mai fie atrasă de niciun obiect.

290. *Scara*, XXVIII. Adică o poate face să nu treacă de la un gând la altul. Căci Duhul deschide oceanul vieții lui Dumnezeu.

vedea asemănătoare safirului sau culorii cerești”²⁹¹. Și iarăși: „Starea minții este înălțime inteligibilă (gândită), asemănătoare culorii cerești, peste care, în vremea rugăciunii, se arată lumina Sfintei Treimi”²⁹². Iar Sfântul Isaac Sirul zice: „Când mintea se dezbracă de omul cel vechi și se îmbracă în cel nou, al harului (Coloseni 3, 9), va vedea curăția sa asemănătoare culorii cerești; ea a fost numită de bătrânii fiilor lui Israel loc al lui Dumnezeu, când El S-a arătat lor în munte” (Ieșirea 24, 10)²⁹³.

Făcând deci precum s-a spus mai înainte, adică rugându-te curat și fără închipuiri și întipăriri, vei păși pe urmele sfinților. Iar de nu, vei avea în locul liniștii năluciri și, în loc de struguri, vei culege măcăcini. Dar să nu-ți fie ție aceasta.

67. Cum se făcea întipărirea proorocilor.

Dacă unii socotesc că vederile, chipurile și descoperirile proorocilor au luat naștere prin închipuire și prin desfășurare naturală, aceștia să știe că sunt duși departe de la ținta dreaptă și de la adevăr. Căci proorocii și învățătorii de acum ai celor sfinte au văzut

---

291. Locul e din Evagrie, *Capete gnostice*; Evagrius Ponticus, ed. W. Frankenberg, p. 427.

292. Mintea e vârful cel mai înalt al ființei omenești. Peste ea strălucește în vremea rugăciunii lumina Sfintei Treimi, căci aceasta e o luminare a dragostei reciproce dintre Persoanele dumnezeiești, comunicată și celui ce se roagă, aprins și el de iubirea Sfintei Treimi și de lumina Ei, care descoperă tot sensul existenței.

293. După A. M. Ammann, la Isaac Sirul, „Cuv. 32” (dar nu l-am aflat). Curăția e transparență, sinceritate și deschidere deplină. Prin curăție inima se face loc al lui Dumnezeu, căci niciun gând nu se interpune atunci între inimă și Dumnezeu.

și au prins cele ce le-au văzut și le-au prins în chipuri nu după vreo rânduială și desfășurare naturală, ci mintea fiindu-le întipărită dumnezeiește și mai presus de fire printr-o putere negrăită și prin harul Sfântului Duh. Căci zice Marele Vasile: „Cei ce au mintea neîmprăștiată și curată primesc în ea întipăririi printr-o oarecare putere negrăită și aud în ei răsunând oarecum cuvântul lui Dumnezeu”²⁹⁴. Și iarăși: „Proorocii vedeau prin întipărirea ce se săvârșea în mintea lor”. Iar Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul zice: „Acesta, adică Duhul Sfânt, lucra mai întâi în puterile îngerești și cerești”. Și puțin mai departe: „Apoi în Părinți și în Prooroci, dintre care unii închipuiau pe Dumnezeu sau Îl cunoșteau, iar alții cunoșteau de mai înainte viitorul, întipărindu-li-se de Duhul și aflându-se cu cele viitoare ca și cu cele de față”²⁹⁵.

68. Iarăși despre întipăririi și despre felurite vederi.

Dacă unii se îndoiesc de acestea, primind închipuirile și multe și feluritele vederi, ei ni se împotrivesc socotind că urmează sfinților. Astfel, susțin că Cuvântătorul de Dumnezeu zice că Dumnezeu Se face cunoscut minții ca prin niște umbre, nu din El însuși, ci din cele din jurul Lui, închipuirea adunând din fiecare o altă trăsătură și alcătuind astfel un fel de unic chip al adevărului ș.a.m.d. Iar despre dumnezeiescul

---

294. „Comentariu la Isaia Proorocul”, cap. 6, vers 8, PG 30, 440. Chipurile văzute de prooroci nu sunt cele ce cad sub simțuri, deci nici mărginite. Sunt asemenea unor stări, în care se prelungesc stările interlocutorului. Așa cum stările unei interlocutor se „întipăresc” în cel ce-l ascultă cu încredere, sau în cel ce se află în relație iubitoare cu el, așa se „întipăresc” stările puternice, de mare forță comunicativă, ale lui Dumnezeu în cei ce se deschid Lui.

295. Sf. Grigorie Teologul, „Cuv. XXVIII”, 6, PG 36, 32 C-33 A.

Maxim susțin că socotește că mintea nu se poate face nepătimașă numai prin făptuire, dacă nu trec prin ea multe și felurite vederi²⁹⁶. La fel susțin că și alți sfinți spun lucruri asemănătoare.

Să știe unii ca aceștia că aceste cuvinte au fost spuse de acei Părinți nu despre lucrarea și harul cunoașterii și vederii primite de la Dumnezeu, care unesc pe om cu Dumnezeu prin experiența însăși, ci despre lucrarea pornită de la om, adică din înțelepciunea lui, pricinuind o vedere culeasă din asemănarea și armonia lucrurilor. Această vedere străbate în chip întunecos la o oarecare înțelegere despre Dumnezeu. Aceasta poate fi dobândită și înțeleasă de mulți, ba chiar de toți, cum știe limpede cel ce a cercetat cu pricepere

---

296. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capita alia*, 142, PG 90, 1433 B-C. Sunt vizați cei ce nu recunosc o întâlnire nemijlocită a minții cu Dumnezeu cel Unul prin părăsirea gândurilor multiple, ci numai o cunoaștere de la distanță a lui Dumnezeu prin combinarea diferitelor idei despre însușirile Lui deduse din creație. Aceștia nu acceptă învățătura Părinților că pentru cunoașterea aceasta nemijlocită a lui Dumnezeu e necesară etapa lucrătoare sau făptuitoare, sau curățirea sufletului prin împlinirea poruncilor, sau desăvârșirea sufletului prin această lucrare. Ei socotesc că, de fapt, cunoașterea lui Dumnezeu e o chestiune de corectă folosire a rațiunii. E vizată aici scolastica, cu care s-a ciocnit Sf. Grigorie Palama în persoana lui Varlaam. Cunoașterea lui Dumnezeu nu o dobândește o rațiune generală, abstractă, ci o persoană concretă, în măsura în care s-a curățit de păcate, s-a smerit, s-a făcut iubitoare. De aceea ea nici nu se poate comunica deplin, ci trebuie dobândită de fiecare prin experiența proprie. Totuși autorii scrierii admit și o cunoaștere a lui Dumnezeu prin inițiativa umană, înainte de o astfel de curățire, dar o consideră inferioară celei obișnuite prin harul lui Dumnezeu, deci prin inițiativa lui Dumnezeu de a Se comunica celor curățiți la inimă în care Se sălășluiește.

acest fel de spuse ale sfinților. Căci s-a scris: „Din mărimea și frumusețea făpturilor se cunoaște, prin asemănare, Făcătorul” (*Înțelepciunea lui Solomon* 13, 5). Dar nici ea nu se naște din mult meșteșugita și deșarta învățătură din afară a lumii. Căci aceasta, ca o slujnică necuviincioasă, umflată de înfumurarea sofistică și demonstrativă, cu pretenții de atotștiință ce nu voiește să țină seama de credința evanghelică, de smerenia și de consimțirea cu adevărul, a fost alungată departe de pridvorul locașului sfânt.

Dar cuvântul nostru e închinat iluminării desăvârșite, pornite din ipostas (enipostaziate)²⁹⁷. Căci prin aceasta frunțașii Apostolilor, care s-au suit pe muntele Taborului cu Iisus, au pățimit, prefăcându-se în chip negrăit, prefacerea cea bună și cu adevărat fericită (*Psalm* 76, 10), și s-au învrednicit să privească Împărăția și dumnezeirea cea nevăzută, chiar și cu ochii simțitori, ridicați la o stare mai dumnezeiască și făcuți duhovnicești prin dreapta Preasfântului Duh (*Matei* 17, 1-2 și 5)²⁹⁸. Căci, pe cât sunt de departe

---

297. Autorii noștri cunosc deci, pe lângă iluminarea venită nemijlocit de la Dumnezeu, și pe cea câștigată prin cugetare deductivă din fapte, adică, pe lângă cea tainic-apofatică, și pe cea rațional-catafatică. În cea din urmă privirea chipurilor lucrurilor își are importanța ei pozitivă, spre deosebire de cea dintâi, în care mintea trebuie să se ridice peste orice chipuri. Lumina aceea este numită „enipostaziată”, pentru că își are izvorul în ipostasul lui Hristos. E lumina ce vine din Persoana Lui, nu-i o închipuire subiectivă.

298. Totul e luat de la Sf. Grigorie Palama, care afirma că, într-adevăr, chiar prin ochii sensibili frunțașii Apostolilor au văzut lumina dumnezeiască cea nevăzută, căci prin lucrarea Duhului dumnezeiesc în ei ochii au putut vedea cele dumnezeiești. De altfel, putința ca ochiul sensibil să vadă stări și intenții

răsăriturile de apusuri (*Psalm* 102, 12) și cerul de pământ și pe cât e mai presus sufletul de trup, pe atât sunt mai presus lucrarea cea primită și harul de cea săvârșită prin fire²⁹⁹. Căci cea săvârșită prin fire, cum am spus, are puțința să înainteze de la cele din afară și de la mișcarea bine orânduită a celor ce există (de la făpturi), de la ordinea și legătura lor, prin închipuirile născute din toate, spre un chip oarecare al adevărului și așa să se întindă spre Dumnezeu prin credință. Iar cea primită se ivește nemijlocit de la Dumnezeu însuși, sau din ipostasul Lui, ca o prezență reală înlăuntrul inimii, dar uneori și din afară, și transmite în chip văzut și mai presus de înțelegere și trupului din iluminarea și din lumina atotdumnezeiască. Căci inima pătimește, după preaînțeleptul Maxim, în

---

sufletești ale altui om e dată în mod natural ochiului sensibil. Aceasta pentru că în mod tainic însăși mintea sau înțelegerea privește prin ochii sensibili. Sf. Grigorie Palama zice: „Răspundă (adversarii noștri): Dacă s-ar fi întâmplat să fie prezent pe munte vreun animal necuvântător, ar fi simțit acel animal lumina aceea mai strălucitoare ca soarele?... Dacă deci a fost văzută de ochii sensibili omenești, desigur că acei ochi au văzut-o prin ceea ce îi deosebește de privirile necuvântătoarelor. Or, ce poate fi aceasta decât prin privirile omenești priveam mintea?” („Cuv. III. Triada III”, la: Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 38). „Prefacerea” de care se vorbește aici poate să însemne și o „ieșire” a Apostolilor din ei, sau o „uitare” de ei înșiși, care e o depășire spirituală a stării de creatură, dar fără să o anuleze, ci potențând-o și arătându-i adevărata ei împlinire.

299. Dacă există o gradăție în cele create și totuși cele superioare nu le anulează pe cele inferioare, ci le arată adevăratul rost și le ajută să și-l împlinească, cu atât mai mult există o superioritate a lucrării dumnezeiești față de lucrarea spirituală a creației cele mai înalte, care ajută pe cea din urmă să și împlinească adevăratul ei rost.

chip mai presus de fire, nu produce ea însăși îndumnezeirea nefăcută³⁰⁰.

Căci zice acest sfânt: „Numesc îndumnezeire nefăcută iluminarea dumnezeirii într-un mod enipostaziat (provenită din ipostas)³⁰¹, iluminare care nu e făcută, ci se arată în mod neînțeles în cei vrednici”³⁰². Lucruri asemănătoare spune și marele Dionisie: „Trebuie să știm că mintea noastră are, pe de o parte, puterea de a înțelege, prin care vede cele gândite (inteligibile), pe de altă parte, are unirea care întrece firea minții, prin care se unește cu cele de dincolo de ea”³⁰³.

---

300. Îndumnezeirea nu e produsă de inimă, pentru că dumnezeirea nu e făcută, în general, ci e din veci, deci nefăcută. Dar aceasta nu înseamnă că inima nu trebuie să se pregătească, prin curățirea ei de patimi, sau de îngustarea egoistă, sau că nu trebuie să se deschidă, și prin efortul ei, îndumnezeirii, ca lucrare a lui Dumnezeu. Însăși „pățimirea” îndumnezeirii este un fel de participare, de deschidere, de lărgire, un fel de efort de înțelegere a stării și calității ce i se dăruiesc, deși e dăruită, nu produsă de om.

301. Îndumnezeirea e o lumină, dar o lumină transformatoare, și nu produsă de efortul omenească, ci o iluminare a întregii ființe umane din ipostasul dumnezeiesc, care face și ipostasul uman iluminat și capabil să iradieze lumina ipostasului dumnezeiesc; sau e o comuniune în lumină a ambelor persoane, o lumină interpersonală și, ca atare, o bucurie și o lumină între ele, fără să se poată distinge frontiera între bucuria și iubirea uneia și a celeilalte. Dar ea își are originea în ipostasul dumnezeiesc, ca ultimul izvor plin de inițiativă al ei, ca ultimul izvor personal al iubirii și al existenței, care iradiază ca lumină.

302. *Răspunsuri către Talasie*, 61, în: PG 90, 644 D (*Filoc. rom.*, III, 2009, p. 390).

303. Neidentificat. Mintea cugetă și înțelege, dar nu se cugetă și nu se înțelege numai pe sine, ci și celelalte realități. Ca atare, ea are tendința și puterea de a le atinge pe acelea în oarecare fel, de a se uni cu ele, fără să se confunde cu ele. În special

Iar Sfântul Isaac zice: „Am dobândit doi ochi sufletești, cum zic Părinții; și nu avem aceeași trebuință de fiecare. Căci cu un ochi vedem cele ascunse în făpturi, adică puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea Lui și pronia Lui cu privire la noi, iar cu celălalt ochi primim slava firii Lui celei sfinte, când binevoiește Dumnezeu să ne introducă în tainele cele duhovnicești”³⁰⁴. Dumnezeiescul Diadoh zice și el: „Ale aceluiași Duh Sfânt sunt harismele înțelepciunii și ale cunoștinței, ca și toate harismele (darurile) dumnezeiești. Dar fiecare din ele are o lucrare deosebită. De aceea, unuia i s-a dat înțelepciunea, altuia cunoștința, prin același Duh, cum mărturisește Apostolul (2 Corinteni 12, 8). Căci cunoștința unește pe om prin experiența însăși cu Dumnezeu, nemișcând sufletul spre rațiunile lucrurilor. De aceea, unii dintre cei ce au ales filosofia (înțelepciunea) vieții singuratică sunt luminați de ea întru simțire, dar la rațiunile dumnezeiești nu ajung³⁰⁵. Iar înțelepciunea, dacă se dă cuiva împreună cu cea dintâi, întru frică, lucru care se întâmplă rar,

---

mintea, ca expresie cunoscătoare a subiectului, tinde spre alte subiecte și se unește cu ele; în ultimă analiză tinde spre Dumnezeu cel personal, ca ultimul izvor al existenței și al iubirii; tinde a se uni cu El. Propriu-zis, spre El tinde în mod esențial, și spre celelalte tinde numai pentru că tinde spre El, găsind și în ele oarecare iubire, spre al cărei grad absolut tinde de fapt.

304. „Cuv. 72”, p. 281.

305. Cunoștința aici are alt înțeles decât cel modern. Ea e cunoștința prin experiență a lui Dumnezeu însuși, nu a rațiunilor sau a sensurilor lucrurilor. Oamenii duhovnicești nu cunosc pe Dumnezeu în chip mijlocit, prin rațiunile lucrurilor, ci nemijlocit, prin unirea cu El sau prin experiența Lui. De aceea nici nu se interesează de cea de a doua, care e rațională, sau generală și de la distanță, și ca atare mult depășită de ei.

face arătate înseși lucrările cunoștinței, deoarece cunoștința obișnuiește să lumineze prin lucrare; iar cea de a doua, prin cuvânt. Cunoștința o aduce rugăciunea și multa liniște întru desăvârșita lipsă de griji, iar înțelepciunea o aduce cercetarea cuvintelor lui Dumnezeu, lipsită de slava deșartă, și, în primul rând, harul Dăruitorului Dumnezeu”³⁰⁶.

La acestea, Sfântul Maxim adaugă în „Scolii”: „Fântâna lui Iacob este Scriptura, apa este cunoștința din Scriptură, adâncul este înțelegerea greu de pătruns a tainelor Scripturii. Scoaterea apei cu găleata este aflarea cuvântului lui Dumnezeu prin învățarea literelor. Această găleată nu o avea Domnul (*Ioan 4, 6, 11*). Căci, fiind Însuși Cuvântul, nu dădea credincioșilor cunoștința cea din învățătură și studiu, ci dăruia celor vrednici înțelepciunea cea veșnică și neîncetată din harul cel veșnic. Căci găleata ridică învățătura, luând o foarte mică parte și lăsând întregul necuprins de niciun cuvânt. Iar cunoștința prin har are întreaga

---

306. Diadoh, *Cuvânt ascetic...*, cap. 9, *Filoc. rom.*, I, pp. 406-407. Dacă mai înainte s-a făcut deosebirea între cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu și cea rațională prin rațiunile lucrurilor, acum se face deosebirea între cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu și înțelepciunea care cercetează și expune prin cuvinte lucrările ce se produc în cadrul cunoștinței nemijlocite. Astfel cunoștința nemijlocită e o lucrare tainică a lui Dumnezeu în suflet, dar lucrarea aceasta e tâlcuită prin cuvinte de înțelepciune. De aceea, înțelepciunea e și cercetarea cuvintelor Revelației, care expun cunoștința nemijlocită a lui Dumnezeu. În continuare se spune despre Cuvântul lui Dumnezeu că avea înțelepciunea prin care Se tâlcuia pe Sine, de la Sine însuși, nu prin studiu. Numai cel ce nu se bucură el însuși de întâlnirea cu Dumnezeu are nevoie de studiul cuvintelor celui ce se împărtășește de această întâlnire, pentru a le tâlcui.

înțelepciune câtă e cu putință oamenilor, fără studiu, odrăslind în chip felurit după trebuințele lor”³⁰⁷.

Și iarăși spune Sfântul Diadoh: „Mintea noastră e de multe ori greu de ținut în rugăciune din cauza mării îngustimi și strâmtorări a lucrării rugăciunii. Dar cuvântării de Dumnezeu (teologiei) ea i se predă cu bucurie³⁰⁸, din pricina lărgimii și libertății contemplărilor dumnezeiești desprinse de experiență. Deci, ca să nu-i dăm drumul să spună multe și să nu-i îngăduim să zboare cu bucurie peste măsură, să o ocupăm cât se poate de mult cu rugăciunea, cu cântarea și cu citirea Sfintelor Scripturi, netrecând cu vederea nici tâlcuirea bărbatilor învățați în ale cuvintelor. Făcând aceasta, nu o vom lăsa să amestece cuvintele ei în cuvintele harului, nici nu-i vom îngădui să fie furată de slava deșartă, ca una ce s-ar umple de bucurie de multă vorbărie, ci o vom păzi în vremea vederii (contemplării) în afară de orice închipuire și-i vom face prin aceasta aproape toate cugetările însoțite de lacrimi³⁰⁹. Căci odihnindu-se în timpurile de liniștire

---

307. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele cinci sute de capete* II, 29, PG 90, 1231 A-B. Pe când cunoștința prin studiu ia dintr-un întreg când o parte, când alta și niciodată nu intuește taina specifică a întregului și nici chiar părțile nu le cunoaște în legătura lor vie, intuiția, care e un dar al harului, surprinde întregul în taina lui specifică, pe care nu o pot reda niciodată cuvintele, oricât de multe s-ar folosi.

308. De aceea, teologia rațional-scolastică preferă rugăciunii speculația. Teologia aceasta e varietate și nestatornicie în gândire și mișcare liberă și arbitrară. Rugăciunea e stăruirea către fața lui Dumnezeu. Și numai cel ce are putere să se adâncească în experiența infinității Lui se simte bine, neplictisit.

309. Teologia raționalist-scolastică e teoria omului care se consideră de sine; rugăciunea e trăirea micimii și păcătoșeniei

și îndulcindu-se mai ales de dulceața rugăciunii, nu numai că se va elibera de neajunsurile mai sus pomenite, ci se va înnoi tot mai mult ca să se predea cu agerime și fără osteneală vederilor (contemplațiilor) dumnezeiești, înaintând totodată în cunoștința deosebirii (discernământului) cu multă smerenie. Dar trebuie să știm că este și o rugăciune mai presus de toată lărgimea. Aceasta e însă proprie numai acelor care s-au umplut întru toată simțirea și încredințarea de sfântul har”³¹⁰.

---

sale în fața lui Dumnezeu. De aceea ea nu e teoretică, ci existențială. Așa e teologia de tip patristic, care se bazează pe experiența lui Dumnezeu în rugăciune.

310. *Cuvânt ascetic...*, cap. 68, *Filoc. rom.*, I, pp. 437-438. Rugăciunea e mai presus de teologie, ca gândire și vorbire despre Dumnezeu. Căci rugăciunea trebuie să se mențină în conștiința strânsă a prezenței în fața lui Dumnezeu, pe când gândirea despre Dumnezeu și vorbirea despre El lunecă subiectiv din fața lui Dumnezeu, din conștiința prezenței în fața Lui; ea se mișcă liber, scăpând din conștiința că stă în fața lui Dumnezeu ca Subiect și din convorbirea cu El și socotindu-L ca obiect, față de care se comportă liber. Dar strâmtimea rugăciunii e mai presus de lărgimea gândirii teologice, e o mai accentuată trăire în densitatea nesfârșită a prezenței lui Dumnezeu. Ea trăiește pe Dumnezeu neasemănat mai intens și mai adânc, pentru că Îl trăiește ca Subiect revendicator, iubitor, veșnic nou în manifestările puterii și iubirii Lui; nu-L reduce la niște legi permanente ale unui obiect, care devine și el absent pentru conștiința gândirii teologice. În rugăciune Dumnezeu e „simțit”, adică experiat, „atins” de întreaga ființă, ca printr-un simț, în intensitatea prezenței Lui, nu gândit ca realitate neexperiată. În rugăciune omul experiază iradierea harului sau a energiei lui Dumnezeu asupra sa. Dar autorii scrierii nu sunt împotriva contemplării teologice. Însă ea trebuie să vină după multă rugăciune. Numai atunci înțelesurile dumnezeiești vor fi adânci și vii și se vor baza pe trăirea din rugăciune și vor fi însoțite și de discernământ, prin care omul

Ai auzit? Există, zice, o rugăciune mai presus de orice lărgime, care e proprie numai acelor care s-au umplut întru toată simțirea și încredințarea, adică înlăuntrul inimii, în chip mai presus de fire, de iluminarea atotdumnezeiască ce iradiază din ipostas³¹¹. Pe aceasta o numește și Sfântul Isaac amintire nepecetluită, sau fără formă, fără chip și simplă³¹².

69. Despre cele cinci puteri ale sufletului. De asemenea, despre închipuirile proprii sufletului și minții, și despre trebuința de a ne feri cu totul de închipuire, de figuri, de întipăriri și de forme în rugăciunea curată și în lucrarea simplă și unitară a minții.

Dar, precum s-a arătat, închipuirile vin nu numai de la demoni, ci și sufletul însuși are de la sine în chip natural pornirea spre închipuire, prin cele cinci puteri cu care este înzestrat. Acestea sunt: mintea, înțelegerea³¹³, părerea, imaginația și simțirea, așa

---

va deosebi pe cele bazate pe realitatea unei experiențe, și nu pe simpla construire speculativă, desfăcută de experiența contactului cu Dumnezeu.

311. E o lumină care iradiază din ipostasul sau din Persoana lui Hristos în ipostasul sau în persoana celui ce se roagă. Nu e o nălucire sau un produs subiectiv și inconsistent al celui ce se roagă. E lumina Persoanei dumnezeiești, primită de persoana umană în comunicarea iubitoare dintre ele; e lumina Persoanei supreme, a ipostasului sau a izvorului personal ultim al ei.

312. Neaflat. Rugăciunea e amintire sau pomenire neîncetată a lui Dumnezeu. E simțirea neîntreruptă a prezenței Lui, dar nu vederea unui chip al Lui, căci chipul are caracter mărginit. Și acesta nu corespunde lui Dumnezeu.

313. Mintea e puterea cunoașterii intuitive a întregului, corespunzând cu vasul trupului, pe când înțelegerea e cunoașterea legăturilor dintre aspectele lucrurilor privite pe rând, așa cum mirosul distinge calitățile după miresmele lor.

precum și trupul are cinci simțuri: vederea, mirosul, auzul, gustul și pipăitul³¹⁴. Deci, una dintre puterile sufletului este, precum am spus, imaginația (închipuirea), prin care sufletul își face închipuiri. De aceea, cei ce voiesc să-și cârmuiască și să-și lămurească bine cele ale sufletului trebuie să se sânguiască să înaripeze și să înalțe în întregime spre Dumnezeu mai ales puterile care îl unesc pe el cu Dumnezeu în veacul de față; iar pe celelalte să le îngrijească, să le folosească și să le lucreze³¹⁵.

Trebuie să cercetăm deci ce ne spun Părinții despre acestea și să reținem ceea ce se cuvine.

Deci spune Sfântul Maxim: „Deoarece sufletul este prin sine, adică prin ființa sa, rațional și înțelegător, el este, desigur, și de sine stătător³¹⁶. Iar dacă e de sine stătător, va lucra prin fire pentru sine și de sine și împreună cu trupul, înțelegând și raționând prin sine

---

314. E de remarcat că simțirea sufletului e socotită o paralelă la simțul pipăitului, al trupului. Căci așa cum prin pipăit trupul ia contact cu cele sensibile, tot așa mintea vine în atingere cu Dumnezeu printr-o simțire a ei. E așa-zisa „simțire înțelegătoare” sau „simțirea minții”.

315. Imaginația leagă în general sufletul de lumea sensibilă, construind chipurile după asemănarea lor. De aceea, de ea nu trebuie să facă uz sufletul când se gândește la Dumnezeu. Căci ea împiedică sufletul să se înalțe la Dumnezeu, sau construiește despre Dumnezeu năluciri necorespunzătoare. Simbolurile aplicate la Dumnezeu trebuie eliberate de ceea ce au material. Totuși o anumită întipărire a lui Dumnezeu se produce în suflet. În acest sens e folosită și capacitatea imaginativă a sufletului (natura lui imprimabilă).

316. Sufletul e „ἀνυπόστατος”, sau de sine stătător, adică nu e o putere sau o calitate a unei substanțe. De aceea el e baza „ipostasului” uman. El e baza tuturor puterilor și calităților omului și chiar baza trupului.

și neîncetând niciodată să lucreze cu puterile sale înțelegătoare, care îi aparțin în chip natural. Căci cele ce-i aparțin prin fire unei unități existente în oarecare fel nu-i pot fi luate atâta timp cât ea există și subzistă. Deci sufletul, existând și subzistând pururea de când a fost făcut pentru Dumnezeu, Care l-a creat pe el astfel, înțelege, raționează și cunoaște pururea, atât de sine cât și împreună cu trupul, pentru sine și pentru firea sa. Deci nu se va afla vreo cauză care să poată despărți sufletul de cele ce-i aparțin lui în chip natural, și nu pentru trup, după desfacerea acestuia”³¹⁷.

Deci, deoarece cunoaștem și simțim, după cum am fost învățați de sfinți, că mintea și înțelegerea se mișcă și lucrează și în veacul de acum și în cel viitor în jurul lui Dumnezeu³¹⁸, iar pe celelalte puteri le cunoaștem ca proprii sufletului numai în veacul de față, trebuie ca sufletul, ca un cârmaci iscusit și ca unul ce are în chip natural stăpânirea peste acestea, să vrea să le țină pe acestea în lucrare nu numai în timpul de față, ci să se sânguiască să întindă și în viitor, mai ales mintea și înțelegerea, în întregime spre Dumnezeu și, de aceea, cu El să le unească și în vremea rugăciunii curate și a lucrării înțelegătoare, unitare și simple. Iar de închipuire și de celelalte puteri să desfacă mintea cu totul³¹⁹. Căci după Sfântul Nil:

---

317. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epist. VII*, PG 91, 432 D, 439 A.

318. Se mișcă și lucrează preocupată în ultimă analiză de Dumnezeu.

319. Din faptul că sufletul va avea mintea și înțelegerea active și în viața viitoare, deoarece ele sunt îndreptate în esență spre Dumnezeu, ca spre ultima realitate pe care vrea s-o înțeleagă în scopul înțelegerii tuturor, autorii scrierii deducă și în rugăciunea din veacul de acum, care e îndreptată spre Dumnezeu, sufletul trebuie să țină active mai ales mintea și înțelegerea, iar de

„Starea de rugăciune este o deprindere nepătimașă, care răpește, prin dragostea cea mai înfocată, spre înălțimea gândită mintea iubitoare de înțelepciune și duhovnicească”³²⁰. Lucrând astfel, sufletul își va păzi vrednicia cuvenită lui și cinstită.

70. Tot despre minte.

La fel trebuie și mintea însăși să se păstreze și să se păzească pe sine nepărtașă și despărțită de închipuire, ca una ce e ființă neîmpărțită, simplă, de sine stătătoare, curată și luminoasă³²¹. Căci ea are de la sine o putere naturală spre aceasta și ca să se întoarcă, să se adune și să se miște spre sine, nereținută de nimic altceva. Aceasta este starea minții, care vine din harul dumnezeiesc³²². Căci zice Scărarul: „A fixa

---

imaginație, care lucrează cu chipurile lumii văzute și țin sufletul legat de aceasta, mintea trebuie să se despartă.

320. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 52, *Filoc. rom.*, I, p. 104 (Nil Sinaitul, *De oratione*, PG 79, 1177).

321. Închipuirile, sau produsele imaginației și în general orice fel de chipuri, împart mintea sau atenția ei și o fac să treacă dintr-o stare în alta; mai mult, aceste chipuri nu numai o împart și o mărginesc, ci o și coboară de la starea luminoasă nehotărnicită în care se află prin fire, umbrind-o sau întunecând-o după sentimentele ce i le inspiră chipurile.

322. Mintea nu e reținută de nimic în întoarcerea ei spre sine când în sine caută și întâlnește pe Dumnezeu, Care e deasupra tuturor, și Care le cuprinde virtual pe toate. Dacă n-ar întâlni în sine nimic altceva decât pe sine, n-ar putea să se desfacă de toate, căci mintea e făcută prin fire să tindă spre ceva, să se depășească pe sine, să fie într-o continuă ieșire din sine, fie spre cele din lume, fie spre Dumnezeu, Cel transcendent. Spre Dumnezeu o atrage ca un magnet harul Lui, sau e fluviul Lui de iubire. Deci mintea e ajutată de har chiar în întoarcerea ei spre sine.

mintea e propriu numai Sfântului Duh³²³. Căci deși, ca putere a sufletului, ea e mișcată și stăpânită oarecum și de acesta, ea este și se numește și ochiul sufletului și are, precum am spus, o anumită putere naturală proprie, simplă și neatârnată³²⁴. De aceea, și când se simte stând după fire în atârnaire de suflet și de puterile lui, este minte în potență. De aici vine și numirea de om sufletesc (*1 Corinteni 2, 14*)³²⁵. Dar când își reia vrednicia sa naturală, simplă și esențială, și strălucirea neîmpărțită și neatârnată, și stăpânirea de sine, sau se eliberează de alipirile și mișcările trupești și sufletești naturale și se învrednicește ca din minte în potență să devină minte în lucrare, sau înaintează la starea de om mai presus de fire și duhovnicesc, atunci se întoarce statornic la sine în chip neabătut și, prin sine, urcă nereținută de nicio legătură, în întregime și desăvârșit, la înțelegerea lui Dumnezeu cea fără formă și fără chip și simplă³²⁶.

---

323. Numai Duhul poate opri mintea din rătăcirile ei. Căci El e Dumnezeu Cel ce vine în suflet cu o putere covârșitoare și deschide minții orizontul lui Dumnezeu Cel nesfârșit.

324. Mintea e o putere a sufletului. Dar fiind ochiul sufletului, ea e pe de o parte mișcată de suflet, pe de alta, nu se poate să nu se miște, adică să nu se afle în exercițiul actului de vedere.

325. Chiar când mintea e atașată numai de simțurile legate de lume și nu le umple pe acestea de dragostea de Dumnezeu, ea rămâne totuși minte, dar, ca una ce e copleșită de simțurile psihice legate de trup, nu e actualizată ca minte. De aceea un astfel de om se numește „om sufletesc”.

326. Pe de o parte, această stare de minte în lucrare este starea naturală a ei, pe de alta, ea este o stare mai presus de fire. E o balansare pe care o aflăm mereu la Sfinții Părinți. Ea e o stare mai presus de fire, întrucât înfăptuirea ei se împlinește numai prin intrarea în ambianța simplității nesfârșite a lui Dumnezeu, care redă și minții simplitatea ei, deschisă nesfârșirii dumnezeiești,

Căci zice Marele Vasile: „Mintea neîmprăștiată spre cele de afară și nerevărsată prin simțuri spre lume se întoarce la sine, iar prin sine urcă la înțelegerea lui Dumnezeu, și, înconjurată și inundată de frumusețea luminii Aceluia, uită chiar și de sine însăși”³²⁷. Și, astfel, mintea își redobândește și-și păstrează starea sa cea „după chipul” și „după asemănarea”, ca una ce e minte și prin sine se unește și intră în conviețuire, în chip înțelegător, cu mintea dumnezeiască, deci cu Dumnezeu³²⁸. Iar aceasta e lucrarea sau mișcarea în cerc, adică suirea din nou a minții la ea și mișcarea de întoarcere spre ea și spre unirea cu ea și, prin ea, cu Dumnezeu, mișcare care singură este cu adevărat nerătăcitoare și fără greșală, ca una ce e liberă de

---

fiind umplută de aceasta. Întrucât ființa ei simplă se actualizează funcțional în întâlnirea cu Dumnezeu Cel mai presus de fire, starea aceasta a minții e pe de o parte naturală, pe de alta, mai presus de fire. La fel, mișcările trupesti și sufletești când covârșesc mintea sunt funcțional naturale, dar, pe de altă parte, ele își regăsesc ființa lor adevărată, sau naturală, când sunt covârșite de minte și, prin minte, de energiile dumnezeiești. Căci de-abia atunci își descoperă rostul pentru care au fost făcute, de medii de iradiere a Duhului dumnezeiesc. Toată gândirea aceasta despre minte este tributară filosofiei grecești, dar ea devine creștină când mintea unificată, simplă, e înțeleasă ca subiect indefinit și unitar, deschis Subiectului dumnezeiesc unitar și infinit.

327. Lumina lui Dumnezeu care scaldă mintea și o inundă este totodată frumusețea Lui, sau frumusețea Lui e lumină. Dar cine poate descrie taina frumuseții ca lumină sau invers? Lumina descoperă adâncurile reale, și adâncurile bogate, armonioase și iubitoare sunt frumoase.

328. Mintea redobândește „chipul” și „asemănarea” Lui întrucât se unește cu modelul, întrucât devine înțelegere simplă și nesfârșită a Celui ce e înțelegere și realitatea nesfârșit inteligibilă și simplă, originară.

orice relație. E o unire nemijlocită și mai presus de înțelegere și o vedere mai presus de vedere³²⁹.

Căci spune Marele Dionisie: „Mișcarea sufletului este în cerc. Ea e intrarea în sine însăși de la cele din afară și înfășurarea unitară a puterilor lui înțelegătoare, ca într-un cerc oarecare, dăruind sufletului nerătăcirea și întorcându-l de la cele multe din afară și adunându-l întâi în el însuși, apoi, devenit unitar, unindu-l cu puterile lui unite în chip unitar. Și, așa, ea conduce sufletul spre Cel frumos și bun și mai presus de toate existent, spre Cel Unul și Același fără început și fără sfârșit. Sufletul se mișcă în chip de spirală, întrucât e luminat de cunoștințele dumnezeiești potrivit cu el însuși, nu înțelegător și unitar, ci rațional

---

329. Mișcarea învârtitoare și suitoare a minții spre ea însăși, și prin ea spre Dumnezeu, și prin aceasta unirea ei tot mai strânsă cu ea și cu Dumnezeu are ca model învârtirea suitoare a treptelor îngerești în jurul lui Dumnezeu, descrisă de Dionisie Areopagitul. Cel ce se întoarce spre sine se întoarce spre Dumnezeu și viceversa. În nesfârșirea acestei mișcări circulare suitoare a minții în jurul ei și a lui Dumnezeu și în unirea tot mai strânsă cu ea însăși și cu Dumnezeu se arată din nou că mintea e făcută „după chipul” lui Dumnezeu, având în unirea ei cu Dumnezeu o lucrare nesfârșită, pe care niciodată nu isprăvește să o înțeleagă, întrucât niciodată nu termină să se unească și mai mult cu sine însăși și cu Dumnezeu. Omul își rămâne etern un abis apofatic, pentru că se afundă și se îmbogățește fără sfârșit în abisul apofatic al lui Dumnezeu. Dar acesta e un abis magnetic, care atrage mintea la o înțelegere mereu mai sporită. Dar înțelegând și văzând caracterul nesfârșit al acestui mister, înțelegerea ei este totodată mai presus de înțelegere, și vederea ei mai presus de vedere. Apoi, nu trebuie uitat că mintea, adunându-se tot mai adânc în sine, se adună în mintea lui Hristos, care, deși e omenească, e a ipostasului dumnezeiesc, Cel ce gândește tot mai mult infinitul Său dumnezeiesc prin ea.

și în chip desfășurat și ca prin niște lucrări amestecate și care trec de la unele la altele³³⁰. Dar are și o mișcare în linie dreaptă, când nu intră în sine și nu se mișcă într-o înțelegere unitară – căci aceasta e, cum am zis, mișcarea în cerc –, ci, îndreptându-se spre cele din jurul lui și de la cele din afară, ca de la niște simboluri felurite și înmulțite, urcă spre vederi simple și unificate”³³¹.

Iar Sfântul Maxim zice: „Mintea, dobândind unirea nemijlocită cu Dumnezeu, își odihnește cu totul puterea naturală de a înțelege și de a fi înțeleasă. Iar când desface această unire prin înțelegerea ce distinge cele de după Dumnezeu³³², taie unirea cea mai presus

---

330. Mișcarea sufletului e în spirală, căci suie mereu în jurul său și al lui Dumnezeu, neintuind dintr-odată toată esența sa și a lui Dumnezeu, ci înaintând în chip rațional și desfășurat, dar și prin experiență tot mai sporită, în cunoștința de sine și de Dumnezeu, prin îndreptarea spre realitățile create și, prin urcarea de la înțelesurile lor mai de jos la cele mereu mai înalte și prin întoarcerea de la acestea spre sine și spre Dumnezeu, apropiindu-se tot mai mult de sine, ca cel ce le cunoaște, și spre Dumnezeu, ca Cel ce e Creatorul și susținătorul lor.

331. *Despre numirile dumnezeiești*, cap. IV, 9, PG 3, 705 A-B. Mișcarea sufletului în linie dreaptă se combină cu cea în cerc, făcând parte din ea. Căci întâi cunoaște pe cele din afară, ca de la ele sufletul să se întoarcă spre sine, cel ce le cunoaște, și spre Dumnezeu, Creatorul lor, descoperit prin sine însuși, îmbogățit prin cunoașterea lucrurilor. Toată această cunoaștere, această unire poate fi și discursivă, și intuitivă în același timp. Dar de la un moment dat această cunoaștere devine pur intuitivă sau prin experiență, cum spunea Sf. Maxim în continuare.

332. Atunci mintea intră într-o lucrare discursivă, în luarea în considerare a unor idei parțiale în mod succesiv; ea iese din unirea cu Subiectul dumnezeiesc ca Unul și nesfârșit. Atunci mintea se mută din mișcarea de la un lucru la altul, care e mișcarea ei oarecum exclusivă, spre o mișcare întipărită ei de Dumnezeu mai presus de fire.

de unire, prin care, până ce este unită cu Dumnezeu, aflându-se mai presus de fire și ajunsă la Dumnezeu prin împărtășire, mută legea firii sale ca pe un munte nemișcat³³³. Și iarăși: „Mintea curată, prin unirea în jurul cauzei, a dobândit o relație mai presus de fire, prin care, dând odihnă mișcării și relației ei naturale mult felurite față de cele de după cauză, odată ajunsă la sfârșitul negrăit, stăruie în chip necunoscut numai în tăcerea preafericită mai presus de înțelegere, pe care nu o poate arăta nicidecum cuvântul, sau înțelegerea, ci numai experiența prin împărtășire a celor ce s-au învrednicit de trăirea lor mai presus de înțelegere. Iar semnul bine cunoscut și pentru toți vădit al acesteia este ne-simțirea și dezlipirea totală a dispoziției sufletului față de veacul acesta”³³⁴.

Dar dacă mintea nu are conlucrarea sufletului spre aceasta, adică spre mișcarea ei neîncetată spre Dumnezeu, nu împlinește și nu lucrează nici de la

---

333. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 33, „Scolia 3”, PG 90, 376 B (*Filoc. rom.*, III, pp. 154-155). E o foarte interesantă explicare a cuvântului Mântuitorului: „De veți avea credință cât un grăunte de muștar, veți spune muntelui acestuia: Ridică-te și te aruncă în mare, și va fi vouă”.

334. Neaflat. Această adunare a minții în sine și în Dumnezeu cel nesfârșit nu e o stare teoretică, ci o stare plină de afecțiune față de Dumnezeu și o lipsă totală de interes și de afecțiune față de cele ale lumii acesteia. Dumnezeu, ca izvorul iubirii nesfârșite față de om, provoacă în acesta o iubire față de El, care copleșește toate. E o stare de negrăit și, de aceea, cel ce o experiază preferă să o trăiască în tăcere. Iar când începe să o descrie, exultă în cuvinte ale poeziei liturgice, care ridică bunătățile trăite peste orice mărginire. E o stare mai presus de cuvântul care exprimă trecerea de la un înțeles la altul, de la un lucru distinct la altul. E contemplarea întregului nesfârșit al subiectului, în special al Subiectului dumnezeiesc.

sine lucrul său propriu, sau revenirea la sine însăși și urcușul nereținut de nimic spre înțelegerea lui Dumnezeu³³⁵. În acest caz, mintea neputându-și da rodul prin împreună-lucrarea amândurora (minte și suflet, *n.n.*), ci unindu-se cu închipuirea (cu imaginația), cade într-o lucrare multifelurită și se depărtează de Dumnezeu³³⁶.

---

335. „Înțelegerea” lui Dumnezeu trebuie socotită în acest cap ca „înțelegerea” lui Dumnezeu prin experiență, sau prin cercare. De altfel, mintea fiind prin sine înțelegere, iar Dumnezeu, de asemenea, realitatea în care totul e dat spre a fi tot mai mult înțeles, sau ca o rezervă nesfârșită de inteligibilitate, și în care deci nimic nu e prin ființă ininteligibil, sau întuneric opus luminii (cum e de ex. patima), între experiența și înțelegerea Lui de către minte există o anumită coincidență. Pe lângă aceea, Dumnezeu nu este numai o realitate care se lasă înțeleasă, ci și una care înțelege ea nesfârșit mai mult decât înțelege omul și, ca atare, susține înțelegerea acestuia. Dar subiectul înțelegător fiind la baza a ceea ce înțelege el și a ceea ce lasă să fie înțeles, nu poate fi înțeles niciodată deplin. În mod special în cazul raportului între minte și Dumnezeu, înțelegerea Lui de către minte nu e o înțelegere ca aceea pe care o are mintea de la distanță și în care e multă închipuire subiectivă, întrucât e scăpată de sub presiunea realității imediate a ceea ce se cugetă. Dar dacă sufletul nu ajută mintea în această mișcare spre înțelegerea lui Dumnezeu, ci o trage în jos, spre a sluji mișcărilor lui spre lume și poftelor trupului, mintea nu poate pune în lucrare tendința ei proprie de a cunoaște prin înțelegere, sau prin experiență curată, pe Dumnezeu.

336. În filosofia din timpul mai nou, care constă într-o analiză a cuvintelor, imaginile sunt socotite ca reprezentând o neputință de a surprinde și exprima realitatea, ca niște generalizări simpliste, aflătoare mult sub realitate. Părinții o știau de mult aceasta, când socoteau imaginile „năluciri”, sau când declarau că îngerii n-au imaginație, pentru că ei cunosc nemijlocit pe Dumnezeu, Care e cu mult mai bogat decât orice putere a imaginației de a-L

71. *Iarăși despre rugăciunea curată.*

De aceea, spune Sfântul Nil: „Luptă-te să ții mintea ta în vremea rugăciunii surdă și mută, și așa vei putea să te rogi”³³⁷. Și iarăși: „Eu voi spune gândul meu, pe care l-am spus și celor mai tineri: Fericită este mintea care în vremea rugăciunii a dobândit o desăvârșită lipsă de formă”³³⁸. Iar Sfântul Filotei zice: „Rar se pot afla cei ce se liniștesc cu cugetarea. Aceasta e propriu numai acelor care reușesc să aibă, prin aceasta, pururea în ei bucuria și mângâierea dumnezeiască”³³⁹.

închipui. Filosoful român Lucian Blaga e oarecum în spiritul acestor filosofi când spune că toată creația spirituală umană inventează o falsă realitate, datorită cenzurii transcendente a Marelui Anonim, care se teme să fie cunoscut de oameni pentru a nu fi răsturnat de pe scaunul lui de stăpân. Ideea că toată creația umană produce o realitate iluzorie e greșită, cum și deducerea acestui caracter al ei dintr-o frică a Marelui Anonim de a fi cunoscut. Multe din creațiile umane prind ceva din realitatea inferioară creată, sau închipuie o realitate creată, oarecum schimbată uneori în rău, dar totuși folosesc creația dată de Dumnezeu. Omul nu poate crea nimic din nimic. Apoi, unele chipuri ale creației pot deveni transparente pentru Dumnezeu și pentru înțeleșurile dumnezeiești. Dar sesizarea Lui directă e superioară întregii creații, în care se folosește numai puterea naturală a înțelegerii umane.

337. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 11, *Filoc. rom.*, I, p. 100 (Nil Sinaitul, 11, PG 79, 1169 C). E bine să fie ținută surdă la sunetele creaturilor și mută pentru exprimarea lui Dumnezeu prin chipurile luate de la creaturile mărginite, pentru a se simți intens în fața lui Dumnezeu și a se ruga cu adevărat.

338. *Cuvânt despre rugăciune*, 117, *Filoc. rom.*, I, p. 114, PG 79, 1193 B. Forma dă o mărginire minții după ceea ce cunoaște. Mintea care ia o formă dă și lui Dumnezeu o formă, dar aceasta nu mai e Dumnezeu.

339. *Capete despre trezvie*, 31, *Filoc. rom.*, IV, p. 118. Bucuria și mângâierea dumnezeiască îi fac pe aceia să nu mai umble cu mintea de la un lucru la altul, care toate sunt inferioare.

Sfântul Vasile spune și el: „Rugăciunea curată este aceea care face limpede înțelegerea lui Dumnezeu în suflet. Iar aceasta este sălășluirea lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă a avea, prin pomenire, pe Dumnezeu înrădăcinat în tine. Lucrul acesta se întâmplă când pomenirea neîncetată a Lui nu e întreruptă prin grijile pământești, și mintea nu e tulburată de patimi neașteptate, ci iubitorul de Dumnezeu, ferindu-se de toate, se refugiază în Dumnezeu și rămâne adăpostit în El”³⁴⁰.

72. Altceva este nepătimirea minții, și altceva rugăciunea adevărată, care e mai mare.

Trebuie să știm deci că, după Sfântul Maxim, „mintea nu poate să se facă nepătimașă numai prin fapte, dacă nu se face părtașă de multe și felurite vederi (contemplații)”³⁴¹. Dar, după dumnezeiescul Nil, se întâmplă și aceea că, deși ajunsă nepătimașă, mintea poate să nu se roage cu adevărat, ci să petreacă în felurime de gânduri și să se afle departe de Dumnezeu. Căci zice acest Părinte despre această stare: „Chiar dacă mintea se află deasupra vederii trupesti, încă n-a văzut desăvârșit locul lui Dumnezeu. Căci se poate afla în cunoștința înțelesurilor și să se potrivească cu felurimea ei”³⁴². Și iarăși:

---

340. Părinții filocalici unesc strâns rugăciunea curată cu simțirea, sau cu înțelegerea clară și intensă a lui Dumnezeu. Iar aceasta e legată de pomenirea neîncetată a Lui, de neslăbirea simțirii Lui neîncetate și cu toată ființa, scăpate de îndreptarea gândirii și văzului spre alte lucruri.

341. *Capita alia*, 42, PG 90, 1412 C.

342. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 57, Filoc. rom., I, p. 105 (Nil Sinaitul, PG 79, 1180 A). Putem să petrecem chiar în cugetări despre Dumnezeu, și să nu fim în rugăciune.

„Nu tot cel ce a dobândit nepătimirea se și roagă cu adevărat. Căci se poate afla în înțelesuri simple și poate fi împrăștiat în istoriile lor și să fie departe de Dumnezeu”³⁴³. Și iarăși: „Chiar când mintea zăbovește în înțelesurile simple ale lucrurilor, încă n-a atins și locul rugăciunii. Căci poate să se afle în vederea lucrurilor și să se ocupe cu rațiunile lor. Iar acestea, deși sunt rațiuni simple, întrucât exprimă vederi ale lucrurilor, se întipăresc în minte și o duc departe de Dumnezeu”³⁴⁴.

Dar zice și Scărarul: „Cei a căror minte a învățat să se roage cu adevărat, aceștia se află în chip propriu

---

Căci, în acest caz, Îl facem pe Dumnezeu obiect al gândirii și nu trăim intensitatea prezenței Lui ca un Tu direct, Căruia ne adresăm cerându-l mila sau adresându-l mulțumire și laudă. Prin aceasta nu vedem „locul” lui Dumnezeu, nu vedem „locul” ocupat de El, sau relația Lui nemijlocită cu noi. Oarecum Dumnezeu nu-i atunci pentru noi nicăieri. Nu „localizăm” în mod spiritual prezența Lui în fața noastră.

343. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, 55, *Filoc. rom.*, I, p. 105 (Nil Sinaitul, PG 79, 1177 B).

344. *Cuvânt despre rugăciune*, 56, *Filoc. rom.*, I, p. 105. Mintea poate fi ocupată și cu diferite înțelesuri curate ale lucrurilor. Ea e ocupată atunci și de numele lucrurilor. Dar și această preocupare o duce departe de Dumnezeu, chiar dacă ajunge să despartă de rațiunile sau de cuvintele lucrurilor înțelesurile lor pătimășe, adică le vede în chip simplu, sau nepătimaș (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, III, 68, *Filoc. rom.*, II, p. 121). Devenită astfel nepătimașă, tot nu se află încă numaidecât în stare de rugăciune și deci n-a ajuns în „locul” lui Dumnezeu. Dar cine n-a observat că oamenii pătimiși, perversi, au legat în mod statornic în cele mai multe din cuvintele lor înțelesuri pătimășe? Cuvintele au devenit pentru ei cu „două înțelesuri”, în sensul rău al cuvântului. Prin aceasta au și limitat posibilitățile de descoperire a nesfârșitelor înțelesuri cuprinse în cuvinte.

înaintea Domnului și grăiesc înaintea Lui, ca cei ce grăiesc la urechea Împăratului”³⁴⁵.

Din acestea și din cele asemenea poți cunoaște în chip exact deosebirea celor două stări și neasemănarea ce rezultă din compararea lor, adică deosebirea dintre starea pe care o avem prin primire și cea pe care o avem prin lucrarea noastră. Rodul celei dintâi sunt cercetările și multele și feluritele înțelegeri (explicări); lucrarea celei de a doua este rugăciunea adevărată. Pe lângă aceasta, vedem că altceva este nepătimirea minții, și altceva rugăciunea adevărată. Cel ce are rugăciune adevărată a dobândit, după sfinți, numaidecât și mintea nepătimașă. Dar cel ce are mintea nepătimașă nu a putut dobândi numaidecât și rugăciunea adevărată.

Acestea așa sunt. Dar să întoarcem cuvântul la cele ce urmează.

Întrucât nu numai cele spuse înainte, ci și amintirea celor bune și contrare obișnuiește să se întipărească în minte împreună și să o ducă la lucrarea închipuirii, trebuie să vorbim puțin și despre aceasta.

73. Iarăși despre închipuirile și întipăririle minții și despre semnele amăgirii și ale adevărului. Care sunt semnele amăgirii.

---

345. Scara, XXVII, PG 88, 1100. Rugăciunea e relația directă între cel ce se roagă și Dumnezeu, ca între eu și Tu. În ea e dată apropierea maximă între om și Dumnezeu, ca între două persoane care se află în convorbire. Cel ce se roagă Îl simte pe Dumnezeu ascultându-i cererea ca să-i dea ceea ce Îi cere. Dar Îl simte pe Dumnezeu și cerându-i la rândul Lui anumite fapte, anumite atitudini, sau judecându-l pentru anumite fapte și atitudini necuvenite.

Când te liniștești și voiești să fii singur cu Dumnezeu singur, să nu primești niciodată orice ai vedea, fie că e sensibil, fie că e inteligibil (cunoscut cu mintea), fie dinăuntru, fie din afară, fie că s-ar da drept chip al lui Hristos, fie al unui înger, fie figură de sfânt, fie chip de lumină ce se nălucește în minte, ci rămâi neîncercător și greoi în primirea acestei arătări, chiar dacă e bună, înainte de întrebarea celor cercați. Căci aceasta e de cel mai mare folos și lucrul cel mai iubit și mai primit de Dumnezeu.

Ține-ți mintea pururea necolorată, neîntipărită, fără chip, fără formă, fără calitate, fără cantitate³⁴⁶. Fii cu luare-aminte numai la cuvintele rugăciunii, și le cercetează, și le cugetă înlăuntrul mișcării inimii, după Scărarul, care zice: „Începutul rugăciunii constă în alungarea gândurilor de momeală încă de la începuturile lor printr-un singur gând; mijlocul ei, în a fi cugetarea numai în cele spuse; iar sfârșitul ei, răpirea minții la Domnul”³⁴⁷. Iar Sfântul Nil zice: „Rugăciunea cea mai înaltă a celor desăvârșiți este o oarecare răpire a minții și un extaz (ieșire) deplin din simțire. În vremea aceasta «Duhul Se roagă cu suspine negrăite» (*Romani* 8, 26) lui Dumnezeu, Care vede starea inimii, desfășurată ca o carte scrisă ce-și arată voia ei prin

---

346. Lucrurile colorate proiectează culori în minte, cele cu o formă își proiectează forma, cele cu calități (dulci, moi) își proiectează calitatea, cele grele sau ușoare, greutatea sau ușurătatea lor. Toate definesc mintea în funcție de ele, sau o mărginesc nemăslăvindu-i puțința să sesizeze cu indefinitul ei infinitatea lui Dumnezeu.

347. *Scara*, XVIII, PG 88, 1132 D. Prin singurul gând la Iisus Hristos (μονολόγιστος), sau prin singurul cuvânt al numelui Lui, mintea se poate aprinde de dragostea lui Hristos, încât să fie răpită cu totul la El, uitând de sine.

cuvinte fără sunet. Așa a fost răpit Pavel până la al treilea cer, neștiind «de era în trup sau în afară de trup» (2 Corinteni 12, 2). Așa urcând Petru la darul rugăciunii, a primit vederea pânzăturii (*Fapte* 10, 11-16). A doua rugăciune, după cea dintâi, constă în a spune cuvintele, mintea urmărindu-le cu străpungerea inimii și știind cui înalță cererea. Iar dacă rugăciunea e întreruptă și amestecată cu griji trupești, ea s-a depărtat de la starea celui ce se roagă³⁴⁸.

Rămâi deci în acestea, și nu primi celelalte până ce ajungi la pacea din partea patimilor și până ce poți să întrebi, precum s-a spus, pe cei cercați³⁴⁹.

Acestea și cele asemenea acestora, pe care le-am spus până acum, sunt pe scurt semnele amăgirii.

Daria seama care sunt și semnele adevărului. Semnele adevărului și ale Bunului și de viață făcătorului Duh sunt iubirea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, blândețea, bunătatea, credința, înfrânarea și cele următoare, cum zice dumnezeiescul Apostol, care le numește pe acestea roadele dumnezeiescului Duh (*Galateni* 5, 22). Dar el zice iarăși: „Ca fiii luminii să umblați. Căci roada Duhului este întru toată bunătatea, și dreptatea, și adevărul” (*Efesenii* 5, 8, 9).

---

348. Nil Sinaitul, *Despre sărăcia de bunăvoie. Către Magnus*, cap. 27-28, PG 79, 1004 C. Extazul din simțire este ieșirea din planul sensibil cunoscut cu simțurile. Dar e și o ieșire din orice fel de înțelesuri. Aceasta e rugăciunea cea mai înaltă. Cea de mai jos de ea e însoțită de o gândire la înțelesul cuvintelor rugăciunii, desigur o gândire plină de emoție, existențială. Dar e de un grad mai înalt rugăciunea în care sufletul nu se mai gândește la faptele și la însușirile lui Dumnezeu exprimate prin rugăciune, ci la El însuși.

349. Adică nu primi chipuri până ce nu ajungi la nepătimire și până ce nu întrebi pe cei încercați.

Dimpotrivă, a înșelăciunii e tot ce e contrar. Dar zice și oarecare dintre înțelepții de Dumnezeu, întrebând de cineva: „În ce privește cărarea neînșelătoare a mântuirii, precum am spus, multe sunt, iubitele, căile ce duc la viață și multe la moarte”; și, continuând, zice: „Ai o cale ce duce la viață în păzirea poruncilor lui Hristos. În aceste porunci vei afla toată felurimea virtuților, dar cu deosebire acestea trei: smerenia, iubirea și mila. Fără acestea «nimeni nu va vedea pe Domnul» (*Evrei 12, 14*)”. Și, după puțin: „Armele de nebiruit împotriva diavolului, pe care Sfânta Treime ni le-a dăruit nouă, sunt acestea trei: adică smerenia, iubirea și mila, la care nici nu poate măcar privi toată tabăra dracilor. Căci nu există la ei urmă de smerenie; pentru că din pricina mândriei au fost închiși în întuneric (s-au întunecat) (*Iuda 1, 6*) și li s-a gătit lor focul cel veșnic (*Matei 25, 41*). Unde este apoi la aceștia umbra de dragoste sau de milă, odată ce au jurat neamului omenesc dușmănie neîmpăcată și nu încetează să-l războiască pururea? Să ne îmbrăcăm deci în aceste haine. Căci cel ce le poartă pe acestea nu poate fi prins de vrăjmași”³⁵⁰.

---

350. Toate cele trei virtuți - smerenia, iubirea, mila - sunt în fond virtuți de zidire a comuniunii între oameni și de unire cu Dumnezeu, sau virtuți unificatoare. Smerenia implică respect pentru alții și le lasă loc lor și Celui ce vrea să-i țină pe toți în unitatea iubirii cu Sine și între ei. Iubirea e pornire pozitivă de îmbrățișare a Lui și a celorlalți. Iar mila ridică exterior și interior pe cel căzut la nivelul celui milos. Demonii, prin mândria, ura și neîndurarea lor, nu voiesc să știe decât de ei. Ei nu recunosc marea realitate de taină a lui Dumnezeu și a celorlalți. Iar prin aceasta sunt închiși în întuneric. Trăiesc în fantasmagoria că ei sunt, în sărăcia de realitate redusă la ei înșiși, singurii existenți. Iar cei posedați de ei ajung să considere toată realitatea ca

Și mai încolo zice: „Această frânghie întreită, pe care a țesut-o și a împletit-o Sfânta Treime, vedem că e și una, și întreită³⁵¹. E întreită prin uniri, iar de voiești, și prin ipostasuri; dar e una prin putere și lucrare și prin apropierea de Dumnezeu, prin consimțirea cu El și prin familiaritatea cu El”. Despre ele a spus Stăpânul: „Jugul Meu este blând și sarcina Mea ușoară” (*Matei* 11, 30); iar ucenicul iubit a spus că „poruncile Lui nu sunt grele” (*1 Ioan* 5, 3). Și iarăși zice: „De aceea, sufletul unit cu Dumnezeu prin curăția vieții și prin paza poruncilor și acestor trei arme, care sunt Însuși Dumnezeu, a îmbrăcat pe Dumnezeu însuși și s-a făcut dumnezeu prin lucrare sau prin smerenie, milă și dragoste³⁵². Căci, trecând peste doimea materială și ridicându-se peste culmea legii (*Romani* 13, 10), adică peste iubire, s-a unit cu Treimea de viață începătoare, întâlnind-O în chip nemijlocit și primind prin lumină

îremediabil destrămată, absurdă, fantasmagorică. Căci cel ce nu vede taina altora nu o vede nici pe a sa. Totul se golește de adâncime, totul devine fără sens, absurd.

351. Numai Sfânta Treime a putut împleti iubirea cu mila și cu smerenia, pentru că numai în Ea e și iubirea supremă, arătată atât în unitatea de ființă, cât și în treimea de Persoane.

352. Cele trei virtuți își au izvorul în Sfânta Treime, mai bine zis în smerenia, iubirea și mila față de oameni, care din Sfânta Treime s-au vărsat în Hristos-Omul și, prin El, în toți cei ce se deschid Lui. În Dumnezeu însuși, ca iubire, e implicată virtualitatea coborârii, arătată în coborârea (chenoza) lui Hristos. Cine nu se poate coborî nu iubește; acela de fapt nu se înalță. Un Dumnezeu care nu s-ar putea coborî n-ar mai fi Dumnezeu personal. Cele trei însușiri sunt atât de minunate, că fac pe omul care le primește dumnezeu după lucrare. Generozitatea lor își are izvorul în puterea nesfârșită de viață și de iubire a lui Dumnezeu și sunt semnul unirii celui ce le are cu Dumnezeu, ca izvor al lor.

lumina și bucurându-se de o bucurie neurmată de altceva și veșnică”³⁵³.

Dar ajunge despre acestea. S-a convenit să amin-tim în oarecare măsură despre semnele și roadele amăgirii și ale adevărului, ca și din ele, sau din roadele lor, să cunoaștem pe cei lucrători, din al căror duh sunt. Trebuie să vorbim acum și despre cele două mângâieri, despre cea dumnezeiască și adevărată a harului și despre cea prefăcută și contrară, folosindu-ne de cuvintele Părinților. Zice deci despre aceasta Sfântul Diadoh:

74. Despre mângâierea dumnezeiască și cea prefăcută.

„Când mintea noastră începe să simtă mângâierea Sfântului Duh, atunci și Satana mângâie sufletul printr-o simțire părută dulce, în timpul liniștirilor de noapte, când cineva e prins de picoteala unui somn cât de subțire. Dacă însă mintea se va afla ținând în amintire cu mare căldură numele sfânt al Domnului Iisus și se va folosi de acest sfânt și slăvit nume ca de o armă împotriva înșelăciunii, vicleanul amăgitor se retrage, dar se pregătește de un război întemeiat împotriva sufletului. Prin aceasta mintea, cunoscând întocmai înșelăciunea vicleanului, înaintează și mai mult în experiența deosebirii (a discernământului)”³⁵⁴. Și iarăși: „Mângâierea cea bună se ivește în starea de veghe a trupului sau și când e pe cale să fie prins de somn, dacă cineva, prin pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, s-a lipit de El cu iubirea sa. Dar cea

---

353. Ideea despre depășirea dualității materiale e de la Sf. Maxim Mărturisitorul (*Ambigua*, PG 91).

354. *Cuvânt ascetic...*, cap. 31, *Filoc. rom.*, I, p. 416.

amăgitoare vine, cum am spus, când nevoitorul cade într-o picoteală subțire, aflându-se numai pe jumătate în pomenirea lui Dumnezeu³⁵⁵. Cea dintâi, ca una ce e de la Dumnezeu, voiește să atragă în chip vădit sufletele nevoitorilor, pentru evlavia lor, prin multa revărsare a sufletului spre iubire. A doua, care obișnuiește să lovească sufletul cu vântul înșelăciunii, încearcă să fure, prin somnul trupului, experiența simțirii minții sănătoase, mai ales când se lenevește în pomenirea lui Dumnezeu. Dacă deci mintea se va afla, cum am spus, în pomenirea statornică a Domnului Iisus Hristos, alungă adierea aceea de dulceață părută a vrăjmașului și pornește cu bucurie la războiul împotriva lui, având ca a doua armă destoinică, pe lângă har, cele de laudă ale experienței³⁵⁶.

Și iarăși: „Dacă sufletul se aprinde, printr-o mișcare neîndoielnică și lipsită de năluciri, de dragostea lui Dumnezeu, atrăgând oarecum și trupul în adâncul acelei iubiri negrăite, fie că acesta veghează, fie că e cuprins de somn, în vreme ce se află sub lucrarea sfântului har, sufletul necugetând atunci la nimic altceva decât numai la aceea spre care e mișcat, trebuie să știe că lucrarea e a Sfântului Duh³⁵⁷. Căci, îndulcindu-se

---

355. E mai bine să adoarmă cineva greu cu pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu, decât să picotească în pomenirea întreruptă a Lui. Starea aceasta de coșmar e o stare mai expusă falselor mângâieri ale Satanei. Căci în ea simțurile ies de sub controlul minții și nu și-au oprit cu totul activitatea, ca în somnul adânc.

356. *Cuvânt ascetic...*, cap. 31, cap. 32, *Filoc. rom.*, I, p. 417.

357. Dacă trupul veghează deplin în timp ce sufletul pomenește neîncetat numele lui Iisus, sau cade în somn adânc, în vreme ce sufletul pomenește acest nume, să se știe că se află și el sub lucrarea Duhului și e atras și el în adâncul iubirii lui Dumnezeu, nefiind tulburat de nicio ispită.

sufletul întreg de acea dulceață negrăită, nu mai poate cugeta la nimic, deoarece atunci se veselește de o bucurie neobosită³⁵⁸. Dar dacă mintea e atinsă de o îndoială oarecare sau de vreun gând întinat, în vremea cât se află sub această lucrare, chiar dacă se folosește de sfântul nume spre apărarea de rău, și nu, mai curând, spre iubirea de Dumnezeu singur, trebuie să înțeleagă că acea mângâiere cu chip de bucurie este de la amăgitorul. Iar acea bucurie este cu totul lipsită de liniște și de rânduială, deoarece vrăjmașul voiește să facă sufletul să desfrâneze. Căci, când vede mintea că se mândrește cu experiența simțirii ei, atrage sufletul, cum am zis, cu unele mângâieri părute bune, pentru ca, învăluindu-l în moleșeala aceea și într-o dulceață mustoasă, să-i rămână necunoscută amestecarea vicleană. Din aceasta vom cunoaște „Duhul adevărului” și „duhul înșelăciunii” (1 Ioan 4, 6). Desigur, e cu neputință să guste cineva cu simțirea bunătatea dumnezeiască, sau să cunoască în chip simțit ispita și amărăciunea dracilor dacă nu e încredințat că harul s-a sălășluit în adâncul minții, iar duhurile cele viclene se țin în jurul mădurelor inimii. Dar acest lucru dracii nu voiesc niciodată să fie crezut de oameni, ca nu cumva mintea, știind-o aceasta în chip sigur, să folosească împotriva lor arma pomenirii lui Dumnezeu³⁵⁹.

---

358. Dulceața comuniunii cu Dumnezeu este așa de mare, așa de nesfârșită, că nu mai lasă sufletul să se gândească la nimic altceva. Totuși aceasta nu înseamnă o dulceață lipsită de scufundarea într-un sens nesfârșit și în bucuria de el, sau într-o lumină atotcuprinzătoare, în care toate sunt înțelese.

359. *Cuvânt ascetic...*, cap. 33, *Filoc. rom.*, I, pp. 417-418. Prima condiție pentru experiența harului și a ispitelor demonice este credința. Cine nu crede are simțirea cu totul tocită față de

Ai acum și despre aceasta destule, și ele îți pot ajunge. „Căci dincolo de Cadix nu se poate trece”³⁶⁰. Și: „Dacă ai aflat miere, mănâncă puțin, pentru ca nu cumva, săturându-te, să o verși” (*Pilde* 25, 16).

75. Despre bucuria dumnezeiască cea izvorătoare din inimă.

E însă mai potrivit și mai potrivit să se spună: Cine va putea descrie dulceața mierii celor ce n-au gustat-o? Dar neasemănat mai mult se poate spune aceasta despre bucuria dumnezeiască și despre bucuria mai presus de fire și de viață izvorătoare, care țâșnește ca o apă pururea săltătoare din rugăciunea curată și adevărată a inimii. Căci zice Dumnezeu-Omul Iisus: „Cel ce va bea din apa pe care Eu o voi da lui nu va înseta în veac. Căci apa pe care Eu o voi da lui se va face în el izvor de apă săltătoare spre viața veșnică” (*Ioan* 4, 14). Și iarăși: „De însetează cineva, să vină la Mine și să bea. Cel ce crede în Mine, râuri de apă vie vor curge din inima lui”. „Iar aceasta a spus-o – zice unicul iubit – despre Duhul pe Care Îl vor primi cei ce vor crede în El” (*Ioan* 7, 39). Marele Pavel zice și el: „A trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre care strigă: Avva, Părinte” (*Galateni* 4, 6).

---

aceste realități. Căci bucuria simțirii harului vine din chemarea numelui lui Iisus, bazată pe credință; și tot din credință își dă seama că stările de dezordine sunt în parte în ființa sa și în parte din lucrările unor agenți conștienți, de dincolo de om.

360. Era un proverb la cei vechi; cf. Wilhelm Pappe, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig, 1911, 1663-1670, p. 255: *Gadeira*.

76. *Această bucurie duhovnicească are multe înțelesuri, și totuși este fără nume.*

Această bucurie duhovnicească și de viață izvo-rătoare a fost numită mai înainte și iluminare enipostatică (pornită din ipostas), și întuneric supraluminos, și frumusețe de nedescris, și cel mai înalt bun dintre cele dorite, vedere și arătare dumnezeiască, și îndumnezeire; ea rămâne negrăită și după ce a fost exprimată în oarecare fel, necunoscută și după ce a fost cunoscută, și neînțeleasă și după ce a fost înțeleasă³⁶¹. Căci zice marele Dionisie: „Noi ne rugăm să ajungem în acest întuneric supraluminos și să vedem și să cunoaștem prin nevedere și necunoaștere pe Cel mai presus de vedere și de cunoaștere, chiar prin a nu vedea și a nu cunoaște³⁶². Căci aceasta este a vedea și a cunoaște cu adevărat și a lăuda în chip mai presus de ființă pe Cel ce e mai presus de ființă, prin înlăturarea tuturor celor ce sunt”³⁶³. Și iarăși:

---

361. „Iluminare enipostatică”, pentru că își are izvorul în ipostasul lui Hristos, nu-i o apariție inconsistentă; e lumina iubirii Lui, a deschiderii Lui față de om. „Întuneric supra-luminos”, pentru că din pricina intensității, lumina dumnezeiască nu poate fi văzută sau înțeleasă de ochii noștri sufletești, adică, din pricina nesfârșirii ei, iubirea lui Dumnezeu nu poate fi definită. Dar într-un fel insuficient e totuși cunoscută, înțeleasă și exprimabilă. De aceea e totuși lumină. Și e lumină pentru că ne simțim bine în ea și umple de înțeles existența noastră și a tuturor.

362. Pe de o parte, prin cunoaștere, vederea și exprimarea noastră, necunoscutul, nevăzutul, inexprimabilul se face transparent și cunoscut și exprimat; pe de alta, chiar prin necunoaștere, nevedere și tăcere, ne dăm seama că noi cunoaștem și vedem și facem și pe alții să simtă și să cunoască pe Cel necunoscut, nevăzut și inexprimabil. E o vedere a nevăzutului prin nevedere, dar și o transparență a Lui prin vedere.

363. *Despre teologia mistică, cap. II, PG 3, 1025.*

„Întunericul dumnezeiesc este lumina dumnezeiască, în care se spune că locuiește Dumnezeu și care este nevăzută din pricina strălucirii mai presus de toate și neapropiate, pentru covârșitoarea revărsare de lumină mai presus de ființă. În aceasta ajunge tot cel ce s-a învrednicit să cunoască cu adevărat pe Dumnezeu chiar prin a nu-L vedea, nici a-L cunoaște, odată ridicat mai presus de vedere și de cunoaștere, cunoscând tocmai aceasta, că este dincolo de toate cele cunoscute cu simțurile și cu mintea”³⁶⁴.

Iar Marele Vasile zice: „Razele frumuseții dumnezeiești sunt cu desăvârșire negrăite și nepovestite. Nu le poate înfățișa vreun cuvânt, nu le poate primi vreo ureche. Fie că ai vorbi de razele luceafărului, fie de strălucirea lunii, fie de lumina soarelui, toate sunt neputincioase să se asemene cu slava aceea și sunt cu mult mai prejos față de lumina dumnezeiască decât noaptea adâncă și fără lună față de amiaza cea mai curată. Această frumusețe nu poate fi văzută de ochii trupești. Ea poate fi cugetată numai de suflet și de minte. Și dacă a luminat pe vreunii dintre sfinți, boldul dorului a lăsat în ei o sete neîmplinită. Reținuți în această viață, ei ziceau: «Vai mie, că înstrăinarea mea s-a prelungit!» (*Psalm* 119, 5); și: «Însetat-o sufletul meu către Dumnezeu cel tare, Cel viu; când voi veni și mă voi

---

364. *Epistola V, PG 3, 1073*. Chiar cel ce cunoaște pe Dumnezeu e mai presus de orice cunoaștere și vedere și s-a ridicat la o treaptă mai presus de cunoaștere și vedere, pentru că a intrat într-o relație cu Dumnezeu, Care este mai presus de cunoaștere și vedere. Aceasta nu e numai o teologie intelectuală prin negația atributelor pozitive, ci o umplere de puterea lui Dumnezeu Cel mai presus de cunoaștere și de vedere.

arăta feței Dumnezeului meu?» (*Psalms* 41, 2); și: «E cu mult mai bine să mă desfac și să fiu cu Hristos» (*Filipeni* 1, 23); și: «Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace» (*Luca* 2, 29). Ei socoteau viața de aici o închisoare. Și, pentru că nu se puteau sătura de vederea frumuseții dumnezeiești, doreau ca vederea strălucirii Domnului să li se întindă în toată viața veșnică³⁶⁵.

Iar Cuvântătorul de Dumnezeu zice: „Unde e frică, e paza poruncii; unde e paza poruncii, e curățirea trupului de norul așezat peste suflet, care nu-l lasă să vadă curat raza dumnezeiască; unde e curățirea, e iluminarea; iar iluminarea e împlinirea dorului celor ce se doresc după cele mai mari, sau după Cel mai mare, sau mai presus de tot ce e mare”³⁶⁶. Dumnezeiescul Grigorie al Nyssei zice și el: „De vei spăla, prin îngrijirea de viața ta, întinăciunea așezată peste inima ta, îți va răsări ție frumusețea dumnezeiască, așa cum se întâmplă cu fierul. Căci, când se va curăți pe tocilă rugina de pe el, cel ce era puțin mai înainte negru va scânteia în soare plin de strălucire și va răspândi raze. Așa și omul dinlăuntru, pe care Domnul îl numește inimă: când va fi curățit de rugina întinăciunii și chipul lui ros de cel viclean va înflori din nou, acesta va redobândi iarăși asemănarea cu modelul și se va face bun. Căci cine urmează Celui bun se face și el bun asemenea Aceluia”³⁶⁷.

---

365. Sf. Vasile cel Mare, „Răsp. la întrebarea a II-a”, *Regulae fusius tractatae* (Regulile pe larg), PG 31, 909.

366. Sf. Grigorie Teologul, „Cuv. XXXIX”, PG 36, 344 A.

367. Neaflat.

Iar Sfântul Nil zice: „Fericit cel ce a dobândit neștiința nedespărțită de rugăciune”³⁶⁸. Scărarul zice și el: „Adâncul (abisul) plânsului a văzut mângâierea; iar curăția inimii a primit iluminarea. Iluminarea este o lucrare negrăită, văzută în chip nevăzut și înțeleasă în chip necunoscut”³⁶⁹. De aceea, de trei ori fericiți sunt cei ce, asemenea Mariei de odinioară (*Luca* 10, 42), și-au ales partea și viețuirea cea bună, pe cea duhovnicească, ce nu se va lua de la ei, și s-au învrednicit de buna moștenire a asemănării cu Dumnezeu, ca, cuprinși de bucurie mare și extatică, să iasă din ei împreună cu dumnezeiescul Pavel și să strige plini de entuziasm: „Când bunătatea și iubirea de oameni a Mântuitorului nostru Dumnezeu s-au arătat nouă, El nu din faptele cele întru dreptate, pe care le-am săvârșit noi, ci după mila Sa ne-a mântuit pe noi prin baia nașterii din nou și prin înnoirea Duhului Sfânt, pe Care L-a vărsat peste noi cu îmbelșugare prin Iisus Hristos, Mântuitorul nostru”³⁷⁰. Îndreptățiți astfel, prin harul Lui, să ne facem moștenitori, prin nădejde, ai

---

368. Cf. I. Hausherr, „Ignorance infinie”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, II (1936), pp. 315-362. „Neștiința” aceasta înseamnă uitarea de toate cele ce nu sunt Dumnezeu; sau cunoașterea „fără chip” a lui Dumnezeu, mai presus de orice cunoștință. Ea nu se opune „iluminării”, pe care o laudă Sf. Vasile și Sf. Grigorie Teologul. Căci iluminarea este prezența și lucrarea „întunericului supra-luminos”.

369. *Scara*, VII, PG 88, 813 B. „Abisul plânsului” e un plâns care nu e ținut între margini, cu care nu se joacă cel ce plânge, din care acela crede că nu se va putea opri și la a cărui margine crede că nu va putea ajunge.

370. Nu din fapte fără har ne îndreptăm, ci prin harul care însă trebuie să rodească în faptele noastre, cu conlucrarea noastră.

vieții veșnice” (*Tit* 3, 4-7). Și iarăși: „Cel ce ne-a uns și ne-a pecetluit pe noi și a dat arvuna Duhului în inimile noastre” (*2 Corinteni* 1, 22); și: „Avem această comoară în vase de lut, pentru ca puterea covârșitoare să fie a lui Dumnezeu, și nu din noi” (*2 Corinteni* 4, 7).

Aceia așa au viețuit, iar nouă să ne fie a ne bucura ca ei, măcar în parte, prin rugăciunile lor ascultate de Dumnezeu, de mila și de harul Lui.

77. Cel ce voiește să se liniștească cum se cuvine mai trebuie să fie neapărat blând cu inima.

E vremea acum, fiule, să afli și aceasta înaintea altora și după altele, că, precum cel ce voiește să învețe să tragă bine cu arcu nu întinde arcu fără semn, așa cel ce voiește să învețe să se liniștească trebuie să aibă ca semn să fie pururea blând cu inima. Căci zice Sfântul Isidor: „Nu ajunge să te nevoiești pentru virtute, ci trebuie să fii și cu măsură în nevoieță. Pentru că dacă, străduindu-ne în lupta pentru virtute, o purtăm cu o inimă tulburată, aceasta nu e nimic altceva decât a voi să dobândim mântuirea, dar a nu voi să facem cele ce ajută la mântuire”³⁷¹. Dar încă înainte Proorocul David a spus: „Călăuzi-va pe cei blânzi într-o judecată; învăța-va pe cei blânzi căile Sale” (*Psalom* 24, 10); iar Sirah zice: „Celor blânzi li se descoperă tainele” (3, 19). În sfârșit, Preadulcele Iisus zice: „Învățați de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți afla odihnă sufletelor voastre” (*Matei* 11, 29); și: „Spre cine voi căuta, dacă nu spre cel blând și liniștit și care tremură de cuvintele Mele?” (*Isaia* 66, 2); și: „Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul” (*Matei* 5, 5), adică inima, care face ca o sămânță să rodească din har în treizeci,

---

371. Neaflat.

șaizeci sau o sută (*Marcu 4, 20*), după cum este în ceata începătorilor, sau a celor din mijloc, sau a celor desăvârșiți. Unul ca acesta nu tulbură sau nu se tulbură pentru nimic decât pentru cuvântul evlaviei.

78. Cum dobândim blândețea și despre cele trei puteri ale sufletului: iuțimea (mânia), pofta și cugetarea.

Blândețea o poți dobândi ușor dacă îți întorci sufletul de la toate și îl miști spre iubire și taci cât mai mult, hrănindu-te cu măsură și rugându-te pururea, cum s-a spus de către Sfinții Părinți: „Frânează iuțimea sufletului cu iubirea, veștejește pofta lui cu înfrânarea și înaripează cugetarea lui cu rugăciunea; și lumina minții nu se va întuneca niciodată”³⁷². Și: „Frânarea iuțimii se face prin tăcerea la vremea cuvenită; frânarea poftelor neraționale, prin hrana cu măsură; frânarea gândurilor fără rânduială, prin rugăciunea într-un singur gând”³⁷³. Și iarăși: „Trei sunt virtuțile care aduc minții lumină totdeauna: a nu vedea răutatea vreunui om, a răbda netulburat cele ce vin asupra noastră și a face bine celor ce ne fac rău. Aceste trei virtuți nasc alte trei, mai mari decât ele; astfel, a nu vedea răutatea vreunui om naște iubirea; a răbda fără tulburare cele ce vin asupra noastră naște blândețea; iar a face bine celor ce ne fac rău ne agonisește pacea”. Și iarăși: „Trei sunt stările morale mai generale ale monahilor: cea din-tâi constă în a nu păcătuï cu lucrarea, a doua, în a nu

---

372. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, IV, 44, PG 90, 1057 B (*Filoc. rom.*, II, p. 136).

373. Neaflat.

lăsa să zăbovească în suflet gândurile pătimase, și a treia, în a privi cu mintea fără patimă chipurile femeilor și ale celor ce ne supără”³⁷⁴.

79. Trebuie să te pocăiești repede de toate abaterile ce ți se întâmplă și astfel să te întărești în chip înțelept pentru viitor.

Iar dacă ți s-ar întâmpla să te tulburi, sau să aluneci într-o cădere și să te abați de la ceea ce se cuvine, trebuie să te împaci repede cu cel ce te-a supărat, sau și cu cel supărat de tine, și să te pocăiești din suflet și să plângi și să verși lacrimi și să te mustri pe tine însuși. Și așa, să agonisești luarea-aminte pentru viitor și să te întărești cu înțelepciune precum învață Domnul Iisus: „De aduci darul tău la altar și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea altarului, și mergi și te împacă mai întâi cu fratele tău, și apoi, venind, adu darul tău” (*Matei 5, 23-24*). Dar și Apostolul Pavel zice: „Toată amărăciunea și iuțimea și mânia și strigarea, împreună cu toată răutatea, să înceteze între voi. Faceți-vă unii altora buni, îndurători, dăruindu-vă unii altora, precum și Dumnezeu în Hristos S-a dăruit nouă” (*Efesenii 4, 31-32*). Și: „Mâniați-vă, și nu păcătuți; soarele să nu apună peste mânia voastră” (*Efesenii 4, 26*); și: „Nu vă faceți voi înșivă dreptate, iubitorilor, ci lăsați loc mâniei lui Dumnezeu” (*Romani 12, 19*); și: „Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele” (*Romani 12, 21*). Iar acestea s-au spus despre împăcarea unora cu alții.

---

374. *Capete despre dragoste*, II, 87, PG 90, 1033 A (*Filoc. rom.*, II, p. 102).

80. *Despre alunecare și pocăință.*

Despre alunecare, Sfântul Isaac zice: „Să nu ne întristăm când alunecăm în greșală, ci când stăruim în ea. Căci alunecarea se întâmplă uneori chiar și celor desăvârșiți. Dar stăruirea în ea este moarte deplină. Întristarea cu care ne întristăm pentru alunecările noastre ni se socotește în locul unei lucrări curate din har. Dar cel ce alunecă a doua oară în nădejdea că se va pocăi se poartă cu Dumnezeu cu viclenie. Acestuia îi vine moartea pe neștiute și nu apucă timpul în care își pune nădejdea să împlinească faptele virtuții”³⁷⁵. Și iarăși: „Trebuie să cunoaștem în tot ceasul că în cele douăzeci și patru de ore ale nopții și

---

375. „Cuv. 60”, pp. 243-244. Fiecare clipă trebuie luată în serios ca și când ar putea fi ultima. Nu trebuie să păcătuim cu voia, în nădejdea că vom avea timp în viitor pentru pocăință. Nu noi dispunem de timpul viitor, ci Dumnezeu. De aceea, nu trebuie să căutăm să dispunem de timpul de față lucrând împotriva lui Dumnezeu, în nădejdea că ne va da alte clipe în care vom lucra pentru El și-L vom îmbuna. Dacă ne-a dat clipa de față, înseamnă că ne-a dat condiția pentru a ne declara pentru sau contra Lui. Kirkegaard a evidențiat importanța clipei prezente pentru a ne decide pentru mântuire, dar cu argumentul că cine se obișnuiește să amâne decizia pentru bine o va tot amâna (*Der Augenblick*). Dar importanța clipei de față e legată mai ales de faptul că e singura clipă dată nouă în mod sigur de Dumnezeu. Deci în fiecare clipă prezentă trebuie să facem binele, pentru că fiecare e singura clipă pe care o mai avem în mod sigur ca dar al lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ne dă un șir îndelungat de clipe, ni-l dă în felul acesta, adică precum un șir de clipe din care fiecare pare ultima, sau poate să fie ultima, pentru că ne oferă întregul timp ca un prilej de declarare a noastră pentru Dumnezeu sau contra Lui, făcând din ea un prilej de a împlini sau nu voia Lui, de a veni sau nu în apropiere de El, de a crește sau nu în asemănare cu El. Aceasta e ideea mai profundă a Sf. Isaac.

ale zilei avem nevoie de pocăință. Iar înțelesul numelui de pocăință, precum am cunoscut din adevăratul chip al lucrurilor, este acesta: ea e cerere întinsă în tot ceasul, rugăciune plină de zdrobire pentru iertarea celor trecute, care să ne apropie de Dumnezeu; și întristare care să ne păzească în cele viitoare”³⁷⁶. Și iarăși: „Pocăința s-a dat oamenilor ca har după har. Căci pocăința este a doua naștere din nou din Dumnezeu, și după arvuna primită din credință primim darul (harisma) Lui prin pocăință”³⁷⁷. Pocăința e ușa milei, ce se deschide celor ce o caută pe ea. Prin ușa aceasta intrăm la mila dumnezeiască și fără această intrare nu vom afla milă”³⁷⁸. „Pentru că toți au păcătuit, după dumnezeiasca Scriptură, îndreptându-se în dar, prin harul Lui” (*Romani* 3, 23-24). Pocăința este harul al doilea, și el se naște în inimă din credință și din frică. Iar frica este toiagul părintesc, care ne călăuzește pe noi până ce vom ajunge la raiul duhovnicesc. Și când vom ajunge acolo, ne lasă și se depărtează. Căci raiul

---

376. „Cuv. 50”, p. 205.

377. Într-o pocăință stăruitoare de fiecare clipă se arată rodul împlinit al harului primit la Botez, răspunsul nostru la acest dar. Ea e o adevărată harismă ce crește din har prin conlucrarea noastră cu el. Pocăința e rodul perpetuat și continuu adâncit al harului Botezului. Biserica ține și din acest motiv la Taina Pocăinței ca la una ce ne dă harul creșterii continue în Hristos, ca un ajutor mereu nou în această creștere, sau ne conduce pe drumul desăvârșirii. Protestantismul, neștiind de această viață nouă în creștere în Hristos, e firesc să fi respins această Taină.

378. De-abia prin pocăință ne însușim activ și adânc lucrarea harului, devenim conștienți, într-o simțire dureroasă, de păcătoșenia noastră, pe care Dumnezeu ne-a iertat-o și ne-o iartă continuu, simțim trebuința milei Lui față de noi și venirea ei la noi.

este iubirea lui Dumnezeu, în care se află dulceața tuturor fericirilor”³⁷⁹. Și iarăși: „Precum nu e cu putință a trece marea cea mare fără o corabie sau o luntre, așa nu poate străbate cineva spre iubire fără frică. Marea acoperită de aburi sărați, așezată între noi și raiul gândit cu mintea, o putem trece cu corabia pocăinței, care are ca vâslași frica. Dacă vâslașii aceștia ai fricii nu cârmuiesc corabia pocăinței, prin care străbate marea lumii acesteia spre Dumnezeu, ne scufundăm în marea acoperită cu aburi sărați”³⁸⁰.

81. *Iarăși despre pocăință, frică, iubire, plâns, lacrimi și muștrarea de sine.*

„Pocăința este corabia, frica e cârmaciul ei, iubirea e limanul dumnezeiesc. Frica ne așază deci în corabia pocăinței și ne trece peste marea vieții, acoperită cu aburi sărați, spre limanul dumnezeiesc, care este iubirea, călăuzindu-ne spre Cel spre Care străbat toți cei ce se ostenesc și sunt împovărați (*Matei* 11, 28), prin pocăință. Căci, când ajungem la iubire, am ajuns la Dumnezeu, și drumul nostru s-a sfârșit, și am străbătut la ostrovul care e dincolo de lume, unde e Tatăl și Fiul și Sfântul Duh”³⁸¹.

Iar despre plânsul cel după Dumnezeu zice Mântuitorul: „Feriți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia” (*Matei* 5, 4). Și despre lacrimi, același cuvios Isaac

---

379. „Cuv. 72”, p. 282. Toiagul dumnezeiesc al fricii și al pocăinței ce odrăslește din ea ne conduce până la raiul iubirii sau al comuniunii depline cu Dumnezeu. Acolo nu mai e folosit. Căci am ajuns în brațele lui Dumnezeu, unde nu mai trăim decât iubirea Lui.

380. „Cuv. 72”, p. 283.

381. Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 72”, p. 283. Numai iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu ne odihnește.

scrie: „Lacrimile ce însoțesc rugăciunea sunt semnul milei lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit sufletul în pocăință³⁸² și ale faptului că a fost primit și a început să între prin lacrimi în câmpul curăției. Căci de nu se vor depărta gândurile de la cele trecătoare, și nu vor arunca de la ele nădejdea în lume, și nu se va mișca în ele disprețuirea de sine, și nu vor începe să pregătească merindea cea bună pentru ieșirea sufletului, și nu vor începe să se miște în suflet gândurile la cele ce sunt acolo, ochii nu vor putea să lăcrimeze. Căci lacrimile izvorăsc din cugetarea curată și neîmprăștiată, din meditația îndelungată, neîncetată și neabătută și din amintirea oricărui păcat subțire ce s-a ivit în minte și întristează inima cu amintirea lui. Din acestea se înmulțesc lacrimile și sporesc tot mai mult”³⁸³.

---

382. Lacrimile sunt semnul pocăinței adânci a omului, dar și al mângâierii ce o simte că Dumnezeu se milostivește de pocăința lui și-l iartă. În general, omul nu poate plânge de la sine decât de ciuda nesocotirilor, a jignirilor, din cauza nenorocirilor sau a unor împrejurări nefavorabile, deci din motive de egoism. Dar plânsul mângâietor se naște în el din mila sinceră a altuia pentru el; cu atât mai mult din mila lui Dumnezeu.

383. „Cuv. 33”, p. 145. În starea de pocăință prelungită a sufletului se ivește în minte amintirea celor mai subțiri păcate și a gândurilor de păcate, la care altădată nu ne-am gândit. Pânza ce se așază peste conștiința noastră sumară de fiecare zi și peste trecutul nostru adunat în noi și ținut într-o stare de inconștiență devine tot mai transparentă și vedem tot mai clar în această cămară toate firele de murdărie ce s-au adunat. Pe lângă aceasta, chiar în vremea pocăinței pot apărea în noi gânduri subțiri de păcat: de mândrie, de mulțumire că ne pocăim, de ținere la ceva din lume, de slăbire a gândului la Dumnezeu. Pocăința este astfel o luptă prin care surprindem cele mai mici amănunte impure din noi, puterea cea mai mare de introspecție, pentru că e susținută de emoția fricii de judecata lui Dumnezeu și a iubirii de Dumnezeu.

Iar Scărarul zice: „Precum focul topește trestia, așa lacrima curățește toată pata văzută și gândită”³⁸⁴. Și iarăși: „Să ne străduim pentru lacrimile curate și nevi-clene, gândind la desfacerea (moartea) noastră. Căci nu este în acestea înșelare, sau părere de sine, ci mai degrabă curățire și înaintare în iubirea de Dumnezeu și spălare de păcate și nepătimire”³⁸⁵. Și iarăși: „Nu crede izvoarelor tale înainte de curățirea desăvârșită. Căci nu are credință vinul trecut de curând din teascuri în butoaie”³⁸⁶. Și iarăși: „Lacrimile din frica (de Dumnezeu) au în ele înseși paza lor (de păcat). Dar cele ale iubirii, înainte de iubirea desăvârșită, poate sunt ușor de furat din unii dacă focul pomenirii neîncetate (a lui Dumnezeu) nu arde puternic în inimă în vremea lucrării lor. Și e lucru de mirare cum lacrima cea mai smerită e cea mai sigură la vremea ei”³⁸⁷. Și iarăși: „Lacrima pentru ieșire (moarte) naște frica; iar când frica naște lipsa de frică, se arată bucuria; iar când bucuria ajunge necuprinsă, răsare floarea cuvioasei iubiri”³⁸⁸.

---

384. *Scara*, VII, PG 88, 808.

385. *Scara*, VII, PG 88, 808.

386. *Scara*, VII, PG 88, 808. În lacrimile celui nedeplin curățit de patimi se amestecă și motive impure: ciudă, prefăcătorie ș.a. Numai din sufletul curat curg lacrimi curate.

387. *Scara*, VII, PG 88, 816. Lacrimile din frica de Dumnezeu nu sunt atât de vrednice de laudă, ca cele din iubirea față de El. Dar cele din urmă pot fi furate mai ușor decât cele dintâi, până când iubirea nu e desăvârșită. În acest sens, lacrimile mai puțin vrednice de laudă, din frică, sunt mai sigure decât cele mai vrednice de laudă, ale iubirii. Iubirea e un lucru înalt și de aceea nu poate fi dobândită atât de repede în deplinătatea ei. Să nu ne socotim de aceea ajunși la starea de iubire prea repede, ci să ne socotim mai degrabă cât mai mult în starea celor ce au motive de frică din pricina necurățirii depline de păcate.

388. Neaflat. Frica de Dumnezeu ține până ajungem la iubirea Lui. Aceasta odată dobândită, scoate afară frica. Dar aici se

Iar despre muștrarea (sau ocărărea) de sine, zice Marele Antonie: „Aceasta este marea lucrare a omului, să țină greșala sa deasupra sa înaintea lui Dumnezeu și să aștepte ispita până la răsuflarea din urmă”³⁸⁹. Iar alt Sfânt Părinte, întrebând: „Ce ai aflat, Părinte, mai de preț pe calea ta?”, a răspuns zicând: „Să te ocărăști pe tine însuși în toate”. Acest lucru lăudându-l și cel ce a întrebat, a zis: „Altă cale afară de aceasta nu este”³⁹⁰. Iar Avva Pimen a zis: „Toate virtuțile au intrat în lumea aceasta cu suspin. Scoate o virtute, și fără ea cu greu va sta omul”. Și l-au întrebat pe el: „Care este aceasta?”. Și zise: „Ca omul să se ocărăască pururea pe sine însuși”³⁹¹. Și zise iarăși: „Cel ce se ocărăște pe sine,

---

spune concentrat că frica duce la bucuria unirii cu Dumnezeu, în care nu mai este frică; iar din bucuria unirii cu Dumnezeu se naște iubirea. Căci orice unire produce, prin bucuria ei, iubirea. Desigur, se întâmplă și inversul. Unirea și iubirea nu se pot separa ușor.

389. „Pentru Avva Antonie”, 4, în: *Apophtegmata Patrum (Patericul)*, PG 65, 77 A. A ține greșala pe umerii săi în fața lui Dumnezeu este a o mărturisii continuu și a nu înceta niciodată a se pocăi pentru ea. E contrar la ceea ce a făcut Adam căutând să se ascundă și să dea vina pentru greșala sa pe Eva. De greșală nu scapă omul prin sine, ascunzându-și-o, ci atrăgând mila lui Dumnezeu asupra sa prin mărturisirea păcatului. Ascunderea e un vicleșug, deci un adaos de păcat. Și ea, de fapt, nu reușește să ascundă păcatul, ci îl face și mai transparent prin viclenie.

390. Un avvă din Muntele Nitriei către Arhiepiscopul Teofil din Alexandria, în: Pavel Everghetinul, *Adunare de cuvinte dumnezeiești și învățături ale Sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinți* (în grecește), Constantinopol, 1861, p. 161.

391. „Pentru Avva Pimen”, 134, *Patericul*, PG 65, 536 A. Când fiecare om se laudă în fața altuia, greu mai pot sta unul lângă altul. „Nu mai încap lumea de ei”, adică nu mai încap niciunul lângă celălalt. Poate în contactul cu monahii s-a născut un umor al bagatelizării faptelor proprii, foarte agreat de poporul nostru.

orice i s-ar întâmpla, fie pagubă, fie necinstire, fie orice necaz, se socotește de mai înainte vrednic de ea și niciodată nu se tulbură”³⁹².

82. Despre luarea-aminte și despre paza înțeleaptă.

La fel, despre luarea-aminte și despre paza de sine scrie dumnezeiescul Pavel: „Vedeți cum să umblați cu grijă, nu ca niște neînțelepți, ci ca niște înțelepți, răscumpărând vremea, că zilele sunt rele” (*Efesenii* 5, 15-16). Iar Sfântul Isaac scrie: „O, înțelepciune, cât de minunată ești și cum vezi de mai înainte toate, de departe! Fericit cel ce te-a aflat pe tine! Acela s-a eliberat de nepăsarea tinereții. Dacă cineva cumpără cu un preț, sau cu o grijă mică, doctoria de patimi mari, bine face. Căci aceasta este adevărata filosofie (iubire de înțelepciune), ca cineva, și în cele prea mici și mici ce se fac de către el, să vegheze pururea. Acela și-adună sieși odihne mari și nu adoarme, ca să nu i se întâmple ceva potrivnic, ci taie pricinile dinainte de vreme. El suferă pentru lucrurile mici o durere mică, înlăturând prin ea pe cea mare și luându-i-o înainte. De aceea zice înțeleptul: „Fă-te veghetor și treaz pentru viața ta. Căci somnul cugetării este o rudenie și un chip al morții adevărate”³⁹³. Mai zice și Vasile, Cuvântătorul de cele sfinte: „Celui ce e greoi în cele mici ale lui nu-i crede că va fi cum se cuvine în cele mari”³⁹⁴.

---

392. „Pentru Avva Pimen”, 95, PG 65, 345. Iată un mijloc de păstrare a liniștii proprii.

393. Tot textul din Sf. Isaac scoate în relief însușirea înțelepciunii de a fi o asigurare a unui bun viitor și de a avea în felul acesta un caracter profetic. Omul înțelept știe viitorul semenului bun și rău, cum nu știe cel neînțelept, care se mișcă spre viitor ca un orb.

394. *Moralia*, „Regula VIII”, 2, PG 31, 713 C.

83. Cel ce se liniștește trebuie să se sârguiască în toate cele spuse; dar înainte de toate să fie liniștit și blând și să se sârguiască în chip curat să cheme pe Domnul Iisus Hristos înlăuntrul inimii.

Pentru toate acestea, sârguiește-te în toate cele spuse, dar înainte de toate, ca să chemi cu liniște și cu blândețe și cu conștiință curată pe Domnul Iisus Hristos întru adâncul inimii, așa cum am spus. Prin aceasta vei avea, înaintând pe cale, harul dumnezeiesc odihnind în sufletul tău. Căci zice Scărarul: „Nimeni să nu cuteze să vadă vreodată urmă de liniște, până ce e tulburat de mânie, de părerea de sine, de prefăcătorie și de ținerea de minte a răului, dacă nu câștigă ieșirea din acestea. Iar dacă cineva e curat de acestea, acela va cunoaște și singur ceea ce este de folos. Ba socotesc că nici acesta”³⁹⁵.

De fapt, în acest caz vei avea nu numai harul odihnindu-se în sufletul tău, ci și sufletul odihnindu-se în chip desăvârșit din partea demonilor și a patimilor ce le tulburau înainte. Căci chiar dacă îl tulbură iarăși, nu mai lucrează în el, pentru că sufletul nu mai e alipit de ea, nici nu mai dorește plăcere de la ei (sau de la ele).

84. Despre dragostea cea bună și care scoate pe om din sine (extatică) și despre frumusețea dumnezeiască.

Căci tot dorul unuia ca acesta și dragostea lui din inimă și care-l scoate din sine și toată simțirea lui caută spre frumusețea covârșitoare și preafericită, pe care Părinții au numit-o și vârful tuturor celor dorite. De fapt, spune Marele Vasile: „Când dragostea credinței

---

395. Scara, XXVI, PG 88, 1108.

cuprinde sufletul, tot chipul războaielor îi apare vrednic de răs și toți cei ce îl hărțuiesc din pricina Celui dorit mai mult îl veselesc decât îl lovesc”. Și iarăși: „Ce e mai minunat decât frumusețea dumnezeiască? Ce gând e mai plăcut decât cel despre măreția lui Dumnezeu? Ce dor al sufletului e atât de puternic și de greu de purtat ca cel ce vine de la Dumnezeu în sufletul care s-a curățit de toată răutatea și care spune într-o adevărată simțire: «Rănită de dragoste sunt eu» (*Cântarea Cântărilor* 5, 8)?”³⁹⁶.

85. *Despre ispită și despre retragerea lui Dumnezeu pentru îndreptare și despre părăsirea din partea Lui prin întoarcerea de la om.*

Ispita e fie din îngăduința sau din retragerea lui Dumnezeu, pentru îndreptarea noastră, fie din părăsirea din partea lui Dumnezeu, Care se întoarce de la cineva. Pentru ce? Ca mintea să nu se mândrească pentru binele ce l-a aflat, ci, războită și certată, să sporească pururea în smerenie. Căci aceasta e singura prin care nu numai biruiește pe cei ce o războiesc pe ea cu mândrie, ci se și învrednicește de daruri neconținut mai mari, înaintând pe cât e cu puțință firii omenești, măcar că e legată cu lanțuri de nedesfăcut și apăsată de povara trupului, spre desăvârșirea și nepătimirea cea după Hristos. Căci zice Sfântul Diadoh: „Domnul însuși zice că Satana a căzut ca un fulger din ceruri (*Luca* 10, 18), ca să nu privească cel cu chip urât (desfigurat)³⁹⁷ la locașurile sfinților îngeri.

---

396. Sf. Vasile, *Regulile pe larg*, 2, PG 31, 909.

397. Ὁ δυσειδής = cel fără chip, cel desfigurat, cel cu chip urât. Nici Satana ca creatură nu poate lepăda chipul ce i s-a dat de Dumnezeu, dar acest chip e strâmbat, e desfigurat, e urât dinăuntru.

Cum deci cel ce nu se învrednicește de părtășie cu slujitorii cei buni poate avea ca locaș comun cu Dumnezeu mintea omenească?³⁹⁸ Ei vor zice că aceasta se întâmplă prin îngăduirea (retragerea) dumnezeiască. Și mai mult nimic nu vor zice. Dar retragerea pentru îndreptare nu lipsește nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci, de multe ori, cum am mai spus, harul numai își ascunde minții prezența lui, ca să împingă sufletul, prin amărăciunea pricinuită de demoni, să ceară cu toată frica și cu multă smerenie ajutorul de la Dumnezeu, cunoscând pe încetul răutatea dușmanului său³⁹⁹. E așa cum o mamă depărtează

Nimic nu e mai urât decât un chip desfigurat, care poartă în el trăsăturile vicleniei, sau ale multor altor feluri de păcate. Căci acest chip desfigurat arată în același timp cum trebuia să fie cel desfigurat și ce a ajuns prin răutate. E ceva înspăimântător și totodată demn de milă în el. Satana a rămas spirit înțeleghător și înzestrat cu rațiune. Dar ce perversă e inteligența lui și ce sucită rațiunea lui!

398. Aceasta era o învățătură a mesalienilor.

399. În vreme ce unii nu știu decât de retragerea pur și simplu a lui Dumnezeu, după ei prezența lui Dumnezeu trebuind să fie și simțită, Diadoh cunoaște o retragere a lui Dumnezeu care e numai o ascundere a Lui, care face prezența Lui doar ne-simțită, dar nu total ieșită din suflet. Dumnezeu continuă să lucreze în acest caz în suflet, dar fără să fie simțit direct, ci în fapte. Autorii scrierii de față își însușesc această idee. Ea e proprie și lui Marcu Ascetul, care spune că Hristos e prezent în chip ne-simțit în om începând de la Botez, dar devine simțit prin fapte. Dar și după ei, ca și după Diadoh, Marcu Ascetul, Sf. Simeon Noul Teolog, starea normală și năzuită e aceea când prezența însăși a lui Dumnezeu simțită nemijlocit. Ascunderea sau intrarea într-o prezență ne-simțită de om e o stare excepțională, un fel de pedeapsă pedagogică pentru om. Teologii catolici, începând cu Hausherr, consideră că această prezență ne-simțită a lui Dumnezeu în suflet e cea naturală și reproșează lui Diadoh, lui Marcu

puțin de la piept pruncul ei care nu respectă rânduielile alăptatului, pentru ca, speriat de fețele străine sau amenințătoare ale unor oameni sau animale din jur, să se întoarcă cu multă frică și cu lacrimi la sânul mamei. Iar retragerea lui Dumnezeu din motiv de întoarcere de la om predă, oarecum, legat demonilor sufletul care nu voiește să-L aibă pe Dumnezeu. Dar noi nu suntem «fiii respingerii» (*Evrei* 10, 39), să ne ferească Dumnezeu!, ci credem că suntem prunci adevărați ai harului lui Dumnezeu, alăptați prin mici retrageri și dese mângâieri de la El⁴⁰⁰, pentru ca, prin bunătatea lui Dumnezeu, să ajungem la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei lui Hristos (*Efesenii* 4, 13)⁴⁰¹.

Și iarăși: „Retragerea spre îndreptare aduce întristare multă și smerenie, și o deznădejde măsurată sufletului, ca partea lui iubitoare de slavă și de dorința de a se impune altora să vină, după cuviință, la smerenie. Ea aduce deci, îndată, inimii frica lui Dumnezeu, și lacrimi de mărturisire, și dorință de multă tăcere prea bună⁴⁰². Iar retragerea pricinuită de întoarcerea

---

Ascetul și mai ales lui Simeon Noul Teolog un fel de semi-mesalianism. Aici stă neînțelegerea teologiei catolice pentru spiritualitatea ortodoxă.

400. Harul în grecește e de genul feminin, deci poate fi asemănat cu o mamă.

401. Diadoh, *Cuvânt ascetic...*, cap. 86, *Filoc.* rom., I, p. 452.

402. Acestea sunt roadele pozitive ale retragerii pedagogice, sau ale ascunderii prezenței lui Dumnezeu, fără plecarea din suflet. Unde nu sunt aceste roade, Dumnezeu a părăsit sufletul pentru că acesta s-a întors de la El. Mântuirea nu e adusă de un Dumnezeu prezent, dar nelucrător; nu e adusă în chip magic, fără ca El să-Și arate puterea transformatoare asupra omului în faptele și simțirile lui de om nou. Astfel, retragerea pedagogică a lui Dumnezeu e numai într-un anumit sens retragere. În alt sens,

lui Dumnezeu (de la suflet) îngăduie ca sufletul să se umple de deznădejde, de necredință, de mânie și de îngâmfare. Trebuie să avem deci experiența ambelor retrageri (ale lui Dumnezeu) și să ne apropiem de Dumnezeu potrivit cu felul fiecăreia. În cazul celei dintâi suntem datori să aducem mulțumire lui Dumnezeu ca Celui ce a pedepsit mândria cunoștinței noastre cu retragerea spre mângâiere, pentru ca să ne învețe, ca un Părinte bun, deosebirea între virtute și păcat. În cazul celei de a doua, trebuie să-I aducem mărturisirea neîncetată a păcatelor, și lacrimi nelipsite, și o retragere și mai mare de la cele rele pentru ca, astfel, prin sporirea ostenelilor, să putem îndupleca pe Dumnezeu să caute ca mai înainte la inimile noastre.

Dar trebuie știut că, atunci când începe lupta între suflet și Satana într-o ciocnire esențială, din îngăduința (lui Dumnezeu), spre îndreptare, harul se ascunde, cum am spus mai înainte, dar ajută în chip neștiut sufletul, ca să arate vrăjmașilor lui că biruința e numai a sufletului⁴⁰³.

Dumnezeu rămâne prezent și chiar lucrător, dar lucrarea Lui se arată în alt fel de roade: în frica de osândă, în întristarea pentru păcate, în pocăință. Dumnezeu se vede prin ele ca un factor ascuns, dar eficient. Sufletul îl simte pe de o parte prezent, pe de alta retras, din nemulțumire pentru păcatele lui și conducându-l prin aceste alte stări și simțiri spre mântuire.

403. Diadoh, *Cuvânt ascetic...*, cap 87, *Filoc. rom.*, I, pp. 452-453. E dat aici un nou motiv al ascunderii harului: îndată ce începe vrăjmașul lupta împotriva sufletului, harul se ascunde, ca să arate aceluia că biruința asupra lui va fi numai a sufletului. Căci dacă această ascundere încurajează pe vrăjmaș să-și întărească atacurile, experiența acestei retrageri face și sufletul să-și întărească rezistența și să-și sporească în același timp

Iar Sfântul Isaac Sirul zice: „Nu e cu putință omului să se înțelească fără ispitele din îngăduință (prin îngăduirea lor de către Dumnezeu) în războaiele duhovnicești și să cunoască pe Purtătorul lui de grijă, să simtă pe Dumnezeu și să se întărească în credința în El în chip ascuns, decât prin puterea experienței pe care a primit-o. Căci, când harul vede că a început în cugetarea lui puțin părerea de sine și a început să gândească lucru mare despre sine, îndată îngăduie să se întărească ispitele împotriva lui, până ce va cunoaște omul slăbiciunea sa și va alerga la Dumnezeu și se va prinde de El într-o smerenie. Prin acestea ajunge omul la măsura bărbatului desăvârșit (*Efe-seni 4, 13*)⁴⁰⁴, prin credință și nădejde în Fiul lui Dumnezeu, și se înalță la iubire. Căci iubirea lui Dumnezeu

---

cererea de ajutor către Dumnezeu. Astfel, de fapt, biruința se obține în mod mai accentuat de către suflet decât atunci când harul lui Dumnezeu lucrează în chip descoperit. Prin aceasta vrăjmașul vede că nu e ușor de doborât un suflet și capătă un respect față de el și o teamă de a-l mai ataca atât de ușor și de încrezător în biruința sa. Sufletul însuși are în felul acesta un prilej de a se întări, iar pe de altă parte, prilejul de a cunoaște cât de amenințat e fără ajutorul lui Dumnezeu. De aceea oamenii duhovnicești primesc cu bucurie și ispitele și-l mulțumesc lui Dumnezeu pentru ele. Dumnezeu voiește, pe de o parte, să aibă suflete eroice și vrea să dovedească Satanei tăria sufletului omenesc, pe de alta, voiește ca ele să se lege și mai mult de Dumnezeu și să-și însușească și prin această simțire dramatică ajutorul ce li-l dă Dumnezeu. E aici o dialectică strânsă și subțire, ca în toate stările spirituale omenești.

404. Înaintarea la măsura vârstei duhovnicești a lui Hristos nu se face pe un drum neted, într-o continuă seninătate și bucurie, ci prin grele și dramatice lupte și peripeții.

față de om se face cunoscută ca minunată când se arată în mijlocul împrejurărilor care-i întrerup nădejdea⁴⁰⁵. Atunci Își arată Dumnezeu puterea Lui, în izbăvirea ce i-o dă omului de la El. Căci niciodată nu cunoaște omul puterea lui Dumnezeu când se află în odihnă și-i la largul său⁴⁰⁶. Și niciodată nu Și-a arătat Dumnezeu lucrarea Lui în chip simțit, decât în țara liniștii și în pustiu și în locuri lipsite de întâlniri și de tulburarea pricinuită de împreuna-viețuire cu oamenii⁴⁰⁷.

---

405. Atunci iubești cel mai mult pe cineva, când te-ai scos dintr-o mare primejdie.

406. Numai în situații în care omul nu mai are nădejde la nimic, în așa-zisele „situații limită” (*Grenzsituationen*, cum le spune filosoful Karl Jaspers), dar totuși nu renunță cu totul la nădejdea într-o minune a lui Dumnezeu, dacă această minune se produce, Dumnezeu arată omului limpede puterea Lui. Altfel, omul o poate confunda cu vreo putere a naturii, a destoiniciei omenești. Când ești sănătos nu simți atât de ușor darul lui Dumnezeu ca atunci când, bolnav fiind, recapeți sănătatea după ce aproape că nu mai nădăjduiai aceasta.

407. „Cuv. 19”, p. 73. Marile minuni sau arătări ale puterii mai presus de fire a lui Dumnezeu se arată în locurile unde se liniștesc sihaștrii. Dar există și o „țară” interioară a liniștii, pe care o găsesc unii credincioși mai ales în clipele „situațiilor limită”, când își pun ultima nădejde în Dumnezeu. Atunci ei s-au despărțit spiritual de toți și de toate, căci i-au văzut și le-au văzut fără putere. Atunci nu se mai știu decât față în față cu Dumnezeu, într-o stare care, deși e de mare tensiune, e în același timp de mare „liniște”, căci nimic nu-i mai interesează, nimic nu-i mai tulbură. Atunci omul e întreg numai nădejde îndreptată spre Dumnezeu și se lasă cu totul în voia Lui. Și chiar dacă nu s-ar produce minunea pe care o cere, el se lasă totuși în seama lui Dumnezeu. „Facă Dumnezeu ce va vrea! Orice va fi, simt că aceea va fi voia Lui”.

86. *Despre nepătimire și despre ce este nepătimirea omenească.*

Pe lângă acestea, trebuie să adăugăm aici și un cuvânt deosebit despre nepătimire și despre desăvârșire; și apoi să punem, peste puțin, capăt acestei scrieri.

Despre acestea zice Marele Vasile: „Cel ce s-a făcut iubitor al lui Dumnezeu și dorește să aibă, fie cât de puțin, nepătimirea Lui și pofteste să guste din sfințenia Lui duhovnicească, din liniștea, din netulburarea și blândețea Lui și din veselia și bucuria ce se nasc din acestea, să se străduiască să-și depărteze gândurile de la toată patima materială care-i tulbură sufletul; să privească, cu ochii, curat, neumbrit, la cele dumnezeiești și să se facă locaș nesăturat al luminii de acolo⁴⁰⁸. Deprinzându-și sufletul cu o astfel de stare, se face, pe măsura asemănării dobândite, familiar lui Dumnezeu, iubitor și atotdoritor al Lui și, ca unul ce a purtat o luptă mare și grea și a ieșit din amestecarea cu materia, poate vorbi cu Dumnezeu cu o cugetare curată și despărțită de orice amestec cu patimile trupești”⁴⁰⁹. Atât despre nepătimire.

Iar despre ce este nepătimirea omenească, Sfântul Isaac scrie așa: „Nepătimirea nu înseamnă a

408. Omul ca locaș al lui Dumnezeu e în același timp subiect dornic să cuprindă cât mai mult din Dumnezeu. Deci e un locaș nesăturat de Dumnezeu.

409. Neaflat. Starea de nepătimire a omului, trăsătură proprie sfinților și atât de lăudată în cântările bisericești închinatelor, s-ar putea numi, cu un nume mai înțeles azi și mai potrivit oamenilor care nu pot ajunge la ea decât eliberându-se de patimi, mai degrabă despătimire. Ea nu e o stare neutră, ci o mare putere de curăție și de iubire, o mare libertate de toate pornirile inferioare și egoiste. De aceea, de această stare ține și puterea „vederii” lui Dumnezeu, a simțirii intense a prezenței Lui.

nu mai simți patimile, ci a nu le mai primi. Căci din multe și felurite virtuți pe care le-au dobândit unii, arătate și ascunse, au slăbit patimile în ei, și ele nu mai pot să se răscoale ușor împotriva sufletului⁴¹⁰. Și cugetarea nu mai are nevoie să ia totdeauna aminte la ele, pentru că tot timpul este plină de înțelesurile ei (dumnezeiești) din cercetarea și ocuparea cu cele mai bune moduri de purtare, care se mișcă în minte prin luarea-aminte la ele. Dar când patimile încep să se miște și să se tulbure, cugetarea e răpită deodată de vecinătatea lor, băgând de seamă ceva ce a apărut în minte. Deci patimile rămân în ea nelucrătoare. Așa a spus Fericitul Marcu: „Mintea împlinind, prin harul lui Dumnezeu, faptele virtuților și apropiindu-se de cunoștință, puțin mai simte din partea răului și a pornirii neraționale din suflet”⁴¹¹. Căci cunoștința ei o

---

410. Voința e factorul de acceptare a patimilor, factorul care le face personale. Până nu sunt acceptate de voință, ele se pot mișca în persoană, sau în jurul interiorului care înconjoară nucleul persoanei, dar nu au devenit ale persoanei. Dar nu e bine a le lăsa să zăbovească prea mult nici în persoană, la ușa voinței. Căci ușa poate ceda când e forțată prea mult. Împotriva lor trebuie întărite virtuțile, ca niște ostași care ies la respingerea patimilor.

411. După A. M. Ammann, *Die Gotteschau...*, p. 143, n. 1, ar fi vorba nu de Marcu, ci de Evagrie. Ammann citează pe A. J. Wensik, *Mystic Treatises by Isaak of Ninive*, Amsterdam, 1923, p. 345. Se descrie în citatul din Isaac un proces foarte fin din minte. Cugetarea ca funcție a minții nu cugetă la patimi până ce acestea nu se mișcă cu tulburare în suflet. Când acestea se tulbură în suflet, atenția cugetării este atrasă de ele sau de chipul ispititor pe care ele l-au proiectat în minte. Atunci mintea, care se ocupa încă de mai înainte cu cugetări curate, se scufundă și mai mult în acestea, și patimile rămân fără putere de înrâurire asupra ei. Căci cugetările acelea sunt atât de înalte și de frumoase, că o fac nesimțitoare față de toate ispitele ce i le oferă patimile.

răpește la înălțime și o înstrăinează de toate cele din lume. Astfel, pentru limpezimea, subțirimea, sprinteneala înălțării și ascuțimea minții și pentru nevoința lor, mintea acestora se curățește și mai mult și se dovedește străvezie pentru lumină, pentru faptul că trupul lor s-a uscat prin ocuparea cu liniștea și cu îndelungata petrecere în ea⁴¹². Pentru aceasta, vederea aflătoare în ei pune stăpânire ușor și repede pe fiecare și-i călăuzește spre lucrurile minunate legate de ea. Și, prin aceasta, mult se vor îmbogăți în vederile lor și cugetarea lor niciodată nu va fi lipsită de conținutul cunoașterii; și nu vor fi niciodată în afară de acelea pe care roada Duhului le sădește în ei. Iar prin obișnuința de mulți ani se vor șterge din inima lor amintirile care mișcă patimile în sufletul lor și tăria stăpânirii diavolului. Căci atunci când sufletul nu se târguiește cu patimile și nu se însoțește cu gândurile ce pornesc din ele, pentru că este stăpânit neîncetat de altă preocupare, tăria unghiilor patimilor nu se poate prinde de simțirea lui în cei duhovnicești⁴¹³.

Iar Sfântul Diadoh zice: „Nepătimirea este nu a nu fi războiți de demoni, căci pentru aceasta ar

---

412. Există o strânsă legătură între transparența minții pentru lumina de Sus și transparența trupului, dobândită prin înfrânare, prin lepădarea grosimii și grăsimii. Trupul ușurează transparența duhului nu numai spre cei din afară, ci și spre cele dumnezeiești. Printr-un trup subțire, sufletul iradiază ușor și spre cei din afară, dar se face deschis și înțelesurilor înalte, dumnezeiești; sau prin transparența lui se simte mai ușor Dumnezeu. Căci grosimea stă grea și opacă peste minte și în relația ei cu cei de afară, și cu Dumnezeu. Îngreunează înțelegerea și comunicarea în amândouă direcțiile. De altfel, o minte care nu e străvezie pentru cele dumnezeiești nu are de comunicat un conținut duhovnicesc experiat nici celor de afară.

413. Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 81”, p. 210.

trebui, după Apostol, să ieșim din lume (*1 Corinteni* 5, 10), ci, fiind războiți de ei, să rămânem nebiruiți. Căci războinicii purtători de platoșe, deși sunt ținta săgeților vrăjmașilor și aud zgomotul săgeților primite, ba și văd aproape toate săgețile trimise împotriva lor, nu sunt răniți datorită tăriei veșmintelor ostășești; căci, fiind apărați de platoșe, cu toate că sunt războiți, rămân nebiruiți. Iar noi, prin toată armătura luminii și prin coiful mântuirii, înarmați cu toate virtuțile, înfrângem cetele întunecate ale demonilor (*Efeseni* 6, 11, 17). Căci curăția vine nu numai din nesăvârșirea celor rele, ci și din biruirea deplină a celor rele prin împlinirea celor bune⁴¹⁴.

Iar Sfântul Maxim cunoaște o împătrită nepătimire, zicând: „Prima nepătimire numesc mișcarea spre un păcat al trupului, neîmplinită cu lucrarea; a doua nepătimire numesc respingerea desăvârșită a gândurilor pătimase din suflet, prin care se veștejește mișcarea patimilor prin prima nepătimire; a treia nepătimire numesc desăvârșita nemișcare a poștei spre patimi, datorită căreia se produce și a doua nepătimire, care constă din curăția gândurilor; a patra nepătimire numesc desăvârșita lepădare a tuturor închipuirilor sensibile din cugetare, din care își ia naștere a treia, prin faptul că nu are închipuirile celor sensibile ca pricini care să producă în ea chipurile patimilor”⁴¹⁵. Și iarăși: „Nepătimirea este starea

---

414. *Cuvânt ascetic...*, cap. 98, *Filoc. rom.*, I, pp. 463-464.

415. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele cinci sute de capete*, III, 36, PG 90, 968 A. Nepătimirea desăvârșită, sau a patra, este lipsa chipurilor sensibile din cugetare. Lipsind acestea, pofta de care se eliberează nepătimirea a treia nu are tendința să dea chipuri patimilor spre care s-ar putea mișca. Nemișcându-se

pașnică a sufletului, datorită căreia e greu de mișcat spre păcat”⁴¹⁶.

87. *Iarăși despre nepătimire și desăvârșire.*

Iar Sfântul Efrem vorbește astfel despre nepătimire și desăvârșire: „Cei nepătimitori (despătimiți), întinzându-se peste ei fără să se sature, urmăresc desăvârșirea fără sfârșit. Pentru că bunătățile veșnice nu au sfârșit”⁴¹⁷. Și iarăși: „Ea este desăvârșită cât

---

pofta spre astfel de chipuri, lipsesc și gândurile pătimășe din a doua nepătimire. Iar lipsind aceste gânduri, nu se înfăptuiește nici păcatul cu fapta, ceea ce constituie prima nepătimire. În definitiv, și nepătimirea se reduce, în ultima esență a ei, la golirea minții de chipurile sensibile, ca și cunoașterea cea mai înaltă, directă a lui Dumnezeu Cel lipsit de margini. Astfel, nepătimirea și cunoașterea nemijlocită a lui Dumnezeu coincid. Dar există și o nepătimire care privește la lucruri, la oameni și la chipurile lor fără poftă, fără pațimi. Dar ea e mai fragilă, mai nesigură, ea e nepătimirea a treia, deci a doua după cea mai înaltă. De aici urmează și contrariul: pațimile încep de la simțuri, ca să urce prin chipuri până la minte, de unde coboară la fapte prin trup, ca pațimi formate.

416. Același, *Capete despre dragoste*, I, 36, PG 90, 968 A (*Filoc. rom.*, II, p. 70).

417. Neaflat. Nepătimirea e definită aici în înțeles pozitiv, ca desăvârșire. Iar ca atare, e socotită ca neavând sfârșit, cum nu are nici desăvârșirea. Pentru că ea e îmbogățirea în toate bunătățile, care nu au sfârșit. Ca atare, nepătimirea nu e indiferență față de alții, ci o bunătate curată. Numai pătimașul caută ale sale, sau suferă pentru că alții nu-i oferă destule mijloace, sau nu i se oferă ei înșiși ca mijloace suficiente pentru plăcerile sale. Despătimitul nu e nici el indiferent față de alții, ci suferă în raport cu ei, dar nu pentru că nu-i oferă mijloace suficiente pentru plăceri, ci pentru că ei înșiși suferă. Pătimașul are comun cu ceilalți oameni că suferă în căutarea mereu nesatisfăcută a plăcerilor, ca și aceia, dar într-o despărțire și nepăsare de ei. Nepătimitorul suferă pentru suferința altora, nu pentru sine. El e în adevărată comuniune,

privește măsura puterii omenești, dar e fără sfârșit (nedesăvârșită), ca una ce se ridică pururea peste sine însăși prin adaosurile neconținute ce se înalță neîncetat prin sușurile spre Dumnezeu"⁴¹⁸.

La fel spune Sfântul Nil despre desăvârșire: „Trebuie să înțelegem două desăvârșiri: una vremelnică și una veșnică. Despre cea din urmă scrie Apostolul: «Iar când va veni desăvârșitul, va înceta ceea ce e din parte» (1 Corinteni 13, 10). Cuvântul «Când va veni desăvârșitul» înseamnă că aici (pe pământ) nu putem cuprinde desăvârșirea dumnezeiască"⁴¹⁹. Și iarăși: „Două desăvârșiri cunoaște Sfântul Pavel și știe pe același om desăvârșit și nedesăvârșit. Pentru viața de față îl numește desăvârșit, iar față de cel cu adevărat desăvârșit, nedesăvârșit. De aceea, zice: «Nu pentru că am luat, m-am și desăvârșit» (Filipeni 3, 12). Și după puțin: «Câți suntem deci desăvârșiți, aceasta să o cugetăm» (Filipeni 3, 15)"⁴²⁰.

88. *Despre înclinarea spre patimă, plăcerea de patimă, primirea patimii și nepătimirea.*

Dar spune și Sfântul Ilie Ecdicul: „Înclinarea spre patimă e materia rea a trupului; plăcerea de patimă e

---

în adevărată părtășie la suferința lor. Cel eliberat de patimile de plăcere suferă de pătimirea curată, dureroasă, neegoistă, pentru alții. În această privință, supremul model ne este Hristos. Dar întrucât suferința pentru alții încetează când aceia nu mai suferă, însă iubirea din care izvorăște ea nu are capăt, desăvârșirea legată cu despățimirea nu are nici ea capăt. Dumnezeu și semenii pot fi iubiți veșnic, tot mai mult. Iubirea din cei despățimiți poate crește veșnic pentru că se hrănește din iubirea lui Dumnezeu, care e nesecată și fără margini.

418. Neaflat.

419. Neaflat.

420. Neaflat.

materia rea a sufletului; primirea patimii este materia rea a minții. Organul celei dintâi e pipăitul; organul celeilalte sunt celelalte simțuri; iar a celei din urmă, dispoziția contrară⁴²¹. Și iarăși: „Cel ce are plăcerea de patimă este aproape de cel ce înclină spre patimă; iar cel ce primește patima e aproape de cel ce are plăcere de patimă. Dar e departe de amândoi cel nepătimitor (despătimit, nepătimaș)”⁴²².

89. *Cine este cel ce înclină spre patimă, cel ce are plăcere de patimă, cel ce primește patima și nepătimitorul (nepătimașul, neîmpătimitul)? Despre tămăduirea primelor și pricinuirea celei din urmă.*

„Împătimit este cel ce are pornirea spre păcat mai tare ca rațiunea, chiar dacă nu păcătuiește deocamdată. Plăcerea de patimă o are cel ce are lucrarea păcatului mai slabă decât rațiunea, chiar

---

421. *Culegere din sentințele înțelepților*, cap. 71, PG 127, 1142 (Filoc. rom., IV, p. 333). Trupul înclină spre patimă. Aceasta e un conținut al mișcării lui. Înclinarea aceasta îl mână spre pipăitul celor dorite. Sufletul are plăcere de patimă. Aceasta e conținutul mișcărilor lui până ce nu e liber de patimi. Pornirea spre patimă a luat prin suflet un caracter mai conștient. Sufletul tinde spre împlinirea plăcerii pătimașe prin alte simțuri, mai conștiente (văz, auz etc.). Minte e cea care se hotărăște să accepte patima. Și o face aceasta cu o anumită libertate. Organul prin care lucrează ea este o dispoziție contrară binelui sau lui Dumnezeu. Sunt descrise aici trei faze în dezvoltarea patimilor.

422. Ilie Ecdicul, *Culegere...*, cap. 72, PG 127, 1142 (Filoc. rom., IV, p. 333). Această culegere e atribuită și Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capita alia*, PG 90, 1416 C. Vezi M. Th. Disdier, „Elie l'Ecdicos et les ετερὰ κεφάλια, attribués à St. Maxime le Confesseur et à Jean le Carpathos”, în: *Echos d'Orient*, 31, 1932, pp. 17-44.

dacă o suferă în afară⁴²³. Primitor de patimă este cel care e mai mult liber decât rob mijloacelor (păcatului). Iar nepătimăș e cel ce nu primește nimic din felurile acestora⁴²⁴.

La fel, despre tămăduirea celor dintâi zice acestea: „Înclinarea spre patimă se înlătură din suflet prin post și rugăciune; plăcerea de patimă, prin priveghere și tăcere; primirea patimii se înlătură prin liniștire și luare-aminte. Iar nepătimirea se naște din pomenirea lui Dumnezeu⁴²⁵.

90. *Despre credință, nădejde și dragoste.*

Dar începutul, mijlocul și sfârșitul, iar, de voiești să spui, și dăruitoarele și călăuzitoarele tuturor bunătăților (virtuților) sunt credința, nădejdea și dragostea, această întreită frânghie țesută de Dumnezeu; și mai mult decât toate, dragostea, pentru că „Dumnezeu este iubire” (1 Ioan 4, 8). De aceea, nu e

---

423. Textul grec al *Filocaliei* spune: în afară. Dar la margine se observă: poate înăuntru.

424. Ilie Ecdicul, *Culegere...*, cap. 73, *Filoc. rom.*, IV, p. 339. Nu cunoaște deosebirea între aceste grade de împătimire, pentru că nu se află într-unul din ele, deosebit de celelalte.

425. *Culegere...*, cap. 74, *Filoc. rom.*, IV; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capita alia*, PG 90, 1416 C. Împătimirea trupului se vindecă prin virtuțile principale ale trupului, înfrânarea și rugăciunea, ca act de voință exercitat asupra trupului și ca act de chemare a lui Dumnezeu, care oprește și trupul de la fapte pătimășe; plăcerea de patimi, prin priveghere și tăcere, ca acte de voință exercitate asupra sufletului; primirea patimii, prin liniștire și luare-aminte, ca acte de voință exercitate asupra cugetării. Neîmpătimirea se naște din pomenirea lui Dumnezeu, care dă minții un conținut fără chip și o ține atârnată de frumusețea Lui și de înțelesul Lui nesfârșit.

drept să nu împlinim lipsa lucrării de față și prin aceasta. Mai bine zis, după Sfântul Isaac Sirul, „desăvârșirea multor roade ale Duhului o primește cineva atunci când se învrednicește de iubirea desăvârșită”⁴²⁶. De fapt, scrie Sfântul Ioan Scărarul: „După toate cele spuse înainte, rămân acestea trei: legătura care strânge și ține toate: credința, nădejdea, dragostea. «Iar mai mare decât toate este dragostea» (*1 Corinteni* 13, 13). Căci «Dumnezeu este iubire» (*1 Ioan* 4, 8). De aceea, eu o văd pe prima ca rază, pe a doua ca lumină, iar pe a treia ca cerc. Dar toate sunt o unică lumină și strălucire. Căci cea dintâi toate le poate face și zidi; a doua îmbrățișează mila lui Dumnezeu și nu ne face de rușine⁴²⁷. Iar cea de a treia niciodată nu cade, nici nu încetează de a vedea (de a contempla), nici nu lasă pe cel hrănit de ea să se liniștească de nebunia ei”⁴²⁸.

---

426. Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 85”, p. 384. Desăvârșirea constă în iubire. Ea e cea mai înaltă dintre virtuți. Și întrucât la ea se ajunge de obicei trecând prin toate virtuțile, ea e și o culme a fiecărei virtuți, dar în armonie cu toate celelalte. Nu poate avea cineva iubire desăvârșită dacă e un lacom, un îngâmfat, un leneș, un om fără răbdare și fără smerenie. Toate virtuțile duse la culme în sinteză înseamnă iubire, sau sunt însuflețite de iubire.

427. Prin credință putem toate; ea e tărie în lucrare. Prin nădejde îmbrățișăm cu vederea toată mila nesfârșită a lui Dumnezeu, cu toate puterile ei. Nădejdea niciodată nu ne face de rușine în fața altora, pentru că am avut-o căci, chiar dacă nu ni se împlinește ceva ce am nădăjduit, ni se împlinește altceva. Dacă nu ni s-a împlinit ceva azi, nădăjduim că ni se va împlini mâine, și până la urmă ni se împlinesc toate în viața veșnică: atunci vom fi văzuți sigur că n-am rămas de rușine.

428. Scara, XXX, PG 88, 1153-1156. Iubirea nu isprăvește niciodată de a se adânci privind în taina indefinită a semenului pe care-l iubește, sau în taina infinită a lui Dumnezeu. Cel ce iubește pe cineva, uitând de toate și trecând peste toate, pare „nebun”

Și iarăși: „Cuvântul despre iubire este cunoscut îngerilor; și lor, pe temeiul lucrării iluminării, Dumnezeu le este iubire” (*I Ioan 4, 8*). Dar cel ce voiește să definească acest cuvânt e ca un orb care numără nisipul mării. Iubirea, după calitate, este asemănarea cu Dumnezeu, pe cât e cu putință muritorilor; după lucrare, este o beție a sufletului⁴²⁹; iar după însușire, este izvorul credinței, adâncul fără fund (abisul) al îndelungii răbdări, marea smerenie. Iubirea este, în chip principal, lepădarea a toată gândirea potrivnică⁴³⁰, dacă iubirea nu socotește răul (*I Corinteni 13, 5*). Iubirea, nepătimirea și înfierea se deosebesc numai după numiri. Precum lumina și focul și flacăra sunt adunate într-o singură lucrare, așa gândește și despre acestea⁴³¹.

---

celorlalți. Dar el a găsit în acela „comoara” de preț nesfârșit, pe care ceilalți n-o văd. Au fost și sunt atâția „nebuni pentru Hristos” în stare să jertfească toate pentru El, până și viața pământească, din siguranța că o vor dobândi pe planul veșniciei (*Matei 10, 39*). Cel iubit e mai de preț decât însăși sinea proprie.

429. Precum iubirea poate fi socotită „nebunie”, așa poate fi socotită și „beție”. Prin beție se pune în relief mai mult entuziasmul ei. Ea vede pe cel iubit atât de frumos, că toate celelalte sunt nimic față de acela. E așa cum vede cel beat realitatea altfel decât ceilalți. Dar ea e „beție trează” (Sf. Grigorie de Nyssa), pentru că cel ce iubește e singurul care vede pe cel iubit așa cum este de fapt; și îl poate face să fie așa.

430. Cel ce iubește nu gândește nimic potrivnic celui iubit. De aceea poate fi deplin sincer față de el, sau cu inima curată.

431. Scara, XXX, PG 88, 1156. Vedem aici afirmată ideea că nepătimirea nu e o stare pasivă, ci o stare de înfocare a iubirii, contrară înfocării egoiste a pătimășului. Nepătimășul iubește pe Dumnezeu ca un fiu, ca unul care, fără să fie fiu prin natură, a fost înfiat prin dragoste, deci având un motiv cu atât mai mare să-L iubească pe Dumnezeu.

Iar Sfântul Diadoh spune: „Socotește, frate, că fiecărei vederi duhovnicești îi premerg credința, nădejdea și dragostea, dar mai mult dragostea. Căci cele dintâi învață să se disprețuiască toate bunurile văzute. Dar iubirea unește sufletul însuși cu virtuțile lui Dumnezeu, adulmecând printr-o simțire a minții pe nevăzutul Dumnezeu”⁴³². Și iarăși: „Alta este dragostea naturală a sufletului, și alta cea care se adaugă ei de la Sfântul Duh. Cea dintâi se mișcă din voința noastră, pe măsură, când voim. De aceea e și răpită ușor de duhurile cele rele când nu o ținem cu tărie cu voința noastră. Cea de a doua aprinde atât de mult sufletul spre dragostea lui Dumnezeu, încât toate părțile sufletului nostru se lipesc de negrăita bunătate a dorului de Dumnezeu, într-o nesfârșită simplitate a simțirii”⁴³³. Minte, ajunsă atunci ca una care a zămislit din lumina duhovnicească a harului, s-a făcut izvor de iubire și de bucurie”⁴³⁴.

---

432. *Cuvânt ascetic...*, cap 1, *Filoc. rom.*, I, p. 404.

433. Numai simplitatea este nesfârșită, pentru că ea cuprinde în sine totul în mod concentrat. „Simplitatea simțirii” e cea mai intensă simțire, pentru că nu se împarte în simțiri diferențiate și micșorate. Toate părțile sufletului sunt străbătute de o singură simțire, dar de tărie nesfârșită, a dorului după frumusețea lui Dumnezeu. Simplitatea e concentrarea într-o unitate a tuturor puterilor și simțurilor sufletului, care au, prin Dumnezeu, o adâncime și o bogăție nesfârșite.

434. *Cuvânt ascetic...*, cap. 34, *Filoc. rom.*, I, p. 418. Capacitatea de unire intimă și de colaborare dintre minte și har, sau dintre subiectul nostru și Subiectul dumnezeiesc, e atât de mare, că e comparată cu unirea în care Subiectul dumnezeiesc, semănând în subiectul nostru harul Său, îl pune pe acesta într-o stare de sarcină, aceasta dezvoltând cu puterile lui, puse în mișcare, sămânța harului în roade de iubire și de bucurie. Subiectul omenesc nu primește pasiv harul dumnezeiesc, ci-l dezvoltă, precum harul face roditor subiectul omenesc.

Sfântul Isaac spune la rândul său: „Iubirea ce se ivește din niscai lucruri e ca o candelă mică, hrănită de untdelemn, și astfel e și lumina ei; sau ca un pârâu care se hrănește din ploaie și a cărui curgere se oprește când conținutul care-l susține lipsește. Dar iubirea care are drept pricină pe Dumnezeu este ca un izvor a cărui curgere niciodată nu se întrerupe. Căci Dumnezeu singur este izvorul ei și conținutul ei nesecat”⁴³⁵. Și întrebând fiind: „Când se ajunge la desăvârșirea multelor roade ale Duhului?”, a răspuns: „Când se învrednicește cineva de desăvârșita iubire a lui Dumnezeu». Și întrebând iarăși: «De unde cunoaște cineva că a ajuns la aceasta?», a spus: «Când se mișcă pomenirea lui Dumnezeu în cugetarea lui, îndată inima lui se mișcă în iubirea Lui și din ochii lui pornesc lacrimi cu îmbelșugare. Căci iubirea are obiceiul să izvorască lacrimi când își amintește de cei iubiți. Astfel fiind, niciodată nu încetează din lacrimi, pentru că nu-i lipsește niciodată conținutul care să-l aducă pe el la pomenirea lui Dumnezeu. Așa încât și în somnul lui se află în convorbire cu Dumnezeu. Căci este un obicei al iubirii să facă unele ca acestea. Și aceasta este desăvârșirea oamenilor în această viață a lor»”⁴³⁶.

---

435. „Cuv. 33”, p. 143. Iubirea noastră naturală se naște din niscai fapte pe care ni le-a făcut cineva, sau din niscai legături naturale. Ea obosește mai curând sau mai târziu și slăbește mai mult sau mai puțin. Iubirea lui Dumnezeu față de noi nu slăbește, pentru că El nu are niciun interes pe care l-l slujim. De aceea ține veșnic tot atât de intens și susține și iubirea noastră față de El pururea neobosită și nedezamăgită.

436. Sf. Isaac Sirul, „Cuv. 85”, p. 348. Desăvârșirea omului constă astfel în iubirea față de Dumnezeu. Iubirea este a inimii, și ea se arată în lacrimi, când este o simțire puternică, nu o convingere teoretică. Dar inima se aprinde de iubire și se topește

Și a spus iarăși: „Iubirea lui Dumnezeu este călăuză prin fire și, când vine în cineva fără măsură, face acel suflet să iasă din sine (extatic). De aceea, inima celui ce o simte pe ea nu poate să o încapă și să rămână cum este, ci, după măsura calității și a iubirii venite în el, vede în el o schimbare neobișnuită. Și semnele ei simțite sunt acestea: fața celui ce o are se face ca focul și-i plină de bucurie și trupul lui se încălzește; frica și sfiala se depărtează de la el și se face ca un ieșit din sine (extatic); și puterea care adună mintea lui în ea însăși pleacă de la el și se face ca un ieșit din minte⁴³⁷; moartea cea mai înfricoșătoare o socotește ca o

---

în lacrimi când în cugetare se mișcă pomenirea lui Dumnezeu. Deci inima nu lucrează fără cugetare. Se înțelege că numele lui Dumnezeu pomenit mereu în cugetare înduioșează inima la iubire până la lacrimi. Deci nici cugetarea la Dumnezeu nu-i o cugetare pur teoretică. Din toate rezultă că Dumnezeu cel pomenit neîncetat e pomenit astfel pentru că e iubit ca Persoană iubitoare, căci o persoană trezește în alta iubirea prin iubirea sa.

437. Tainica legătură dintre suflet și trup se arată și în căldura ce cuprinde trupul celui cucerit de o mare iubire. El este ca un ieșit din sine, ca unul ce a uitat de sine; toată atenția lui e plecată la cel iubit. E ca un „ieșit din minți”, dar nu în sens rău, ca să calce bunele rânduieli ale societății, ci în sensul bun, fiind în stare să renunțe la tot ce caută omul „cuminte” în sensul egoist al cuvântului. E în stare să-și dea viața pentru Cel iubit. „Acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (*Galateni 2, 20*). El trăiește pentru alt eu, nu pentru al său. Eul lui Hristos a devenit eul său. Dacă în omul „natural” eul ca subiect este identic cu obiectul grijii sale, în omul umplut de iubirea de Sus „eul” ca subiect rămâne, dar eul ca obiect al iubirii sale este altul, este cel iubit de eul lui Hristos. În același timp, se menține ca eu iubitor; în el nu e o reduplicare egoistă, ci o doime reală: eu ca subiect și tu ca cel pentru care sunt eu. Aceasta e „ieșirea” din sine, ieșirea din mintea pentru sine, ridicarea la mintea pentru altul. Cel ce iubește nu mai are frică să renunțe la sine și nici

bucurie; și niciodată vederea minții lui nu pătimește vreo întrerupere din înțelegerea celor cerești; și celui absent îi vorbește ca fiind de față, nefiind văzut de cineva⁴³⁸. Cunoașterea, vederea lui naturală a dispărut și nu simte în chip sensibil mișcarea sa, care se mișcă între lucruri; chiar dacă face ceva, nu simte ceea ce face, ca unul ce are mintea ocupată cu vederea unor lucruri care nu sunt de față. Și cugetarea lui se ocupă pururea cu Celălalt⁴³⁹. De această beție duhovnicească au fost plini odinioară Apostolii și mucenicii: cei din tîi au străbătut (stăpîniți de ea) toată lumea, ostentînd și fiind batjocoriți (*1 Timotei* 4, 10); cei din urmă, suportînd tăierea mădulelor, și-au vărsat sîngele lor ca apa; și suferind chinurile cele mai cumplite, nu s-au descurajat, ci le-au răbdat cu bărbăție. Și, fiind înțelepți, au fost socotiți ca niște lipsiți de minte (*2 Corinteni* 11, 19). Iar alții au rătăcit prin pustie și prin munți, și prin peșteri, și prin văgăunile pămîntului

---

rușine să se comporte în felul acesta, socotit de alții nebunie. Dar în faptul că eul ca subiect rămîne se arată că totuși iubirea totală nu înseamnă confundare cu altul în impersonal, ci unitate bipersonală. Tu ai devenit dominant însă în mine prin voia propriului eu, instalându-te în interiorul propriului eu cu un rol major, dar mărind uriaș puterile eului meu, care te-a primit.

438. Îi vorbește iubitului absent ca celui prezent, pentru că îl are în sine, și iubitul absent îi vorbește ca unul ce e prezent. Spațiul a dispărut pentru cei ce se iubesc, a devenit o simplă aparență. Ceilalți văd spațiul, el nu-l vede. În aceasta stă „nebulnia” celui ce iubește.

439. Cunoașterea și vederea celor din jur, mișcarea lui între ele se săvârșesc fără să fie conștient de ele, atenția Lui fiind ațintită cu totul la cel iubit, dar nevăzut pentru vederea naturală. Poetul Coșbuc vorbește despre mama preocupată de fiul ei absent: „Scapi fusul jos, nimic nu zici... Și fetele se miră”, „Adormi cu mine’n gând, ca să visezi de mine”.

(*Evrei 11, 38*), fără așezare, ei, care erau cei mai așezați⁴⁴⁰. La această nebulie învrednicește-ne și pe noi, Doamne, să ajungem.

91. Despre Sfânta Împărtășanie și despre mărimea bunătăților pe care ni le pricinuieste împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu conștiința curată.

Dar nimic nu ne ajută și nu contribuie așa de mult la curățirea sufletului și la luminarea minții și la sfințirea trupului și la prefacerea amândurora spre o stare mai dumnezeiască și la nemurire, ba și la biruirea patimilor și a demonilor, sau, mai potrivit spus, la unirea cu Dumnezeu cea mai presus de fire, ca împărtășirea și cuminecarea (cuminecătura) continuă, cu inimă și simțire curată, pe cât e cu putință omului, cu preacuratele și nemuritoarele și de viață făcătoarele Taine, cu însuși cinstitul Trup și Sânge al Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus. Pentru aceasta e cât se poate de trebuitor să vorbim și despre acestea în chip deosebit, în această scriere, și apoi să dăm sfârșit cuvântului. Iar acest lucru e vădit nu numai din cele ce au spus Sfinții Părinți, ci, cu mult mai mult, din cuvintele Vieții înseși și ale Însuși Adevărului. Căci zice: „Eu sunt Pâinea vieții” (*Ioan 6, 48*). „Și aceasta este Pâinea care Se pogorâ din cer, ca cel ce mănâncă din ea să nu moară. Eu sunt Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer. De va mânca cineva din pâinea aceasta, viu va fi în veac. Și pâinea pe care Eu voi da trupul Meu este, pe care Eu îl voi da pentru viața lumii” (*Ioan 6, 50-52*). Și: „De nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu

---

440. „Cuv. 24”, pp. 104-105.

veți avea viață întru voi. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică” (Ioan 6, 53-54). Și iarăși: „Căci trupul Meu este mâncare adevărată și sângele Meu este bătură adevărată. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine, și Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl Cel viu și Eu sunt viu prin Tatăl; și cel ce Mă mănâncă pe Mine, acela va fi viu prin Mine. Aceasta este Pâinea care S-a coborât din cer, și cel ce mănâncă pâinea aceasta a Mea viu va fi în veac” (Ioan 6, 55-58).

Iar purtătorul de Hristos Pavel zice acestea: „Fraților, eu am primit de la Domnul ceea ce v-am predat și vouă, că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâinea și, binecuvântând-o, a frânt-o și a zis: «Luați, mâncați, acesta este trupul Meu care pentru voi se frânge. Aceasta s-o faceți întru pomenirea Mea». Asemenea și paharul, după cină, zicând: «Acest pahar este legământul cel nou întru sângele Meu. Aceasta s-o faceți, ori de câte ori veți bea, întru pomenirea Mea. Căci de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Domnului vestiți până ce va veni. Deci oricine va mânca pâinea aceasta și va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sângelui Domnului. Să se cerceteze, așadar, omul pe sine însuși, și așa să mănânce din pâinea aceasta și să bea din paharul acesta. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, judecată sieși mănâncă și bea, nedeosebind trupul Domnului. Pentru aceea, între voi mulți sunt neputincioși și bolnavi și mulți mor. Căci dacă ne-am cerceta pe noi, nu am fi judecați. Iar fiind judecați de Domnul, suntem îndreptați, ca să nu fim osândiți cu lumea»” (I Corinteni 11, 23-32).

92. *E de trebuință să cunoaștem minunea Sfintelor Taine și ce este ea, pentru ce s-a dat, și care este folosul ei.*

Căci scrie și Gură de Aur că: „E de trebuință să învățăm ce este minunea Tainelor, și pentru ce s-a dat, și care e folosul acesteia. Suntem un trup (*Romani* 12, 5), și mădulare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos, și din oasele Lui (*Efesenii* 5, 30). Iar cei care au aflat aceasta să urmeze celor spuse. Deci pentru ca aceasta să nu se înfăptuiască numai prin iubire, ci și cu lucrul însuși, să ne unim prin mâncare cu acel trup pe care ni l-a dăruit, voind să ne arate dorul ce-l are către noi⁴⁴¹. Pentru aceasta S-a unit pe Sine cu noi și ne-a dat trupul Său nouă, ca să ne facem un trup unit cu Capul. Acest lucru este propriu celor ce se iubesc cu tărie. Acest lucru l-a dat de înțeles Iov, vorbind despre casnicii lui, care-l iubeau în chip covârșitor, încât ziceau, arătându-și iubirea lor: «Cine ne va da puțința să ne săturăm de carnea lui?» (*Iov* 31, 31). De aceea și Hristos a făcut acest lucru, ridicându-ne la o prietenie și mai mare și arătându-ne dorul Lui către noi, căci nu Se dă pe Sine celor ce-L doresc numai ca să-L vadă, ci și ca să-L atingă, să-L mănânce și să se sădească în trupul Lui, și să se unească cu El și să-și sature întreg dorul”⁴⁴².

Și iarăși: „Cei ce se împărtășesc de preasfântul Trup și de cinstitul Sânge stau între Îngeri și Arhangheli

---

441. Nu numai prin iubire ca simțire se susține comuniunea în Biserică, oricât ar accentua unii aceasta, ci și printr-o putere obiectivă, ontologică, dumnezeiască, ce ne vine prin Trupul lui Hristos. Prin aceasta ne prinde chiar și trupurile în această unire.

442. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XLVI la Ioan, 2*, spre sfârșit, PG 59, 260.

și între Puterile de Sus și sunt îmbrăcați în însuși veșmântul împărătesc al lui Hristos, având armele duhovnicești. Ba cu aceasta încă n-am spus nimic: căci L-au îmbrăcat pe Împăratul însuși. Dar pe cât este de mare și de înfricoșătoare și de minunată Taina, tot pe atâta trebuie să te apropii cu curăție dacă vrei să te apropii de mântuire. Căci dacă te apropii cu o conștiință rea, te apropii de osândă și de pedeapsă. Căci «cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie Trupul și Sângele Domnului, judecată sieși mănâncă și bea» (*I Corinteni* 11, 27). Că dacă cei ce-și pătează porfira împărătească sunt pedepsiți la fel cu cei ce o rup, nu e deloc necuvenit ca și cei ce primesc Trupul cu cuget necurat să sufere aceeași pedeapsă cu cei ce L-au rupt prin piroane. Privește ce înfricoșătoare pedeapsă a arătat Pavel zicând: «Cel ce călca Legea lui Moise murea pe temeiul a doi sau trei martori. Socotiți cu cât se va învrednici de o pedeapsă mai mare cel ce a nesocotit pe Fiul lui Dumnezeu și a socotit ca un lucru de rând Sângele Noului Legământ, prin care acesta a fost sfințit!» (*Evrei* 10, 28-29)⁴⁴³. Sau: „Câți deci ne împărtășim de trupul acesta, câți gustăm din sânge, se înțelege că gustăm din Acela ce șade Sus, Care e închinat de Îngeri, de Cel apropiat de puterea fără margini. O, câte drumuri duc spre mântuirea noastră! Ne-a făcut pe noi trupul Său, ne-a dat nouă trupul Său, și nimic din acestea nu ne depărtează de la rele. O, ce nepăsare, o, ce lipsă de simțire!”⁴⁴⁴. Și iarăși: „Un preot minunat mi-a istorisit că a fost învrednicit să vadă și să audă aceasta: că pe cei ce vor pleca de aici împărtășiți de Taine cu conștiința curată, când vor

---

443. Omilia XLVI la Ioan, 4, PG 59, 262.

444. Omilia III, cap. 1, PG 62, 27.

muri Îngerii îi vor duce de aici în suită, pentru Cel cu Care s-au împărtășit”⁴⁴⁵.

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschin zice: „Deoarece suntem îndoiti și compuși, trebuie ca și nașterea noastră să fie îndoită; la fel și haina îndoită. Nașterea ni s-a dat prin apă și prin Duh, iar mâncarea este însăși pâinea vieții, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce S-a pogorât din cer”. „Precum la Botez, deoarece oamenii obișnuiesc să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit cu untdelemnul și cu apa harul Duhului și l-a făcut pe el baia nașterii din nou, la fel, deoarece avem obiceiul să mâncăm pâine și să bem apă și vin, a unit cu ele dumnezeirea Sa și le-a făcut pe ele Trupul și Sângele Său, ca prin cele obișnuite și după fire să ajungem în cele mai presus de fire”⁴⁴⁶. „Trupul Lui este cu adevărat unit cu dumnezeirea, dar înțeleg trupul cel din Sfânta Fecioară, nu un trup coborât din ceruri, iar pâinea și vinul se prefac în însuși Trupul și în însuși Sângele lui Dumnezeu. Dar, de cauți să afli modul cum se face aceasta, îți ajunge să auzi că aceasta se face prin Duhul Sfânt, tot așa cum Cuvântul a dat ființă trupului Său în Sine din Sfânta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfânt; mai mult nimic nu cunoaștem decât că Cuvântul lui Dumnezeu este adevărat și lucrător și atotputernic, iar modul, de nepătruns”. „Celor ce se împărtășesc cu vrednicie, acesta se face deci spre iertarea păcatelor, și spre viață veșnică, și spre păzirea sufletului și a trupului; iar celor ce se împărtășesc cu nevrednicie, spre osândă și pedeapsă, ca și moartea Domnului”. „Și pâinea și

---

445. *Despre preoție*, „Cartea a VI-a”, 4, PG 48, 681.

446. Sf. Ioan Damaschin, *De fide orthodoxa*, „Liber IV”, 12, PG 94, 1117-1148. Celelalte citate, tot de acolo.

vinul nu sunt chip al Trupului și al Sângelui lui Hristos, să nu fie!, ci însuși Trupul lui Hristos Cel îndumnezeit și însuși Sângele Lui. Căci «Trupul Meu, zice, este adevărată mâncare și Sângele Meu este adevărată băutură» (*Ioan 6, 55*)". „Căci este Trupul și Sângele lui Hristos, care intră în alcătuirea (în constituția) sufletului și trupului nostru, netopindu-se, nestrîcându-se, netrecând în ceea ce dăm afară, ci rămânând în ființa noastră ca pricină a păstrării noastre, ca mijloc de curățire a toată întinăciunea⁴⁴⁷. Chiar dacă aurul s-a

---

447. Trupul lui Hristos, pe care-L primim în Sf. Împărtășanie nu e alt trup decât cel primit de Fiul lui Dumnezeu din Sfânta Fecioară, dar îndumnezeit prin înviere și înălțare, ca să fie în noi aluat spre îndumnezeire și spre înviere și înălțare. De aceea e și trup pnevmatizat, nevăzut, copleșit de Duhul Sfânt, deși trup real, ca să fie și în noi izvorul Duhului deplin și să ne pnevmatizeze și pe noi tot mai mult, pentru a birui treptat legile firii, atârănarea spre cele de jos, procesul de stricăciune și de moarte definitivă. Căci trupul lui Hristos nu mai e supus procesului de descompunere, datorită Duhului Sfânt care Se află în el. De aceea în Sfinți osemintele rămân nedescompuse și de aceea vom învia și noi, căci Hristos cel înviat rămâne cu Duhul Său în sufletul nostru, cu puterea Lui de nestrîcăciune care-i va da acestuia puterea să-și învie trupul. Ortodoxia a păstrat înțelesul mântuirii ca efect întins și asupra trupului și cosmosului, afirmând că mântuirea deplină este eliberarea trupului de stricăciune și de moarte prin înviere, datorită umplerii lui de Duhul Sfânt. Toată iconografia Bisericii vorbește de aceasta. Căci așa cum sufletul nostru este în trupul nostru, așa e, în oarecare fel, și trupul nostru, prin rădăcinile raționalității și sensibilității lui, în sufletul nostru. Dar atunci, cu atât mai mult și Hristos cel înviat, adică cu trupul nesfârșit subțiat și înduhovnicit, e în oarecare fel în sufletul nostru chiar după moartea noastră, dacă L-am primit des în noi în cursul vieții pământești și am trăit în El prin voința, prin gândirea și prin faptele noastre, care au lucrat la înduhovnicirea trupului nostru. Prin mâncarea trupului lui Hristos, pnevmatizat

pătat, îl curățește prin arderea judecății, ca să nu fim osândiți în veacul viitor împreună cu lumea (*1 Corințeni* 11, 32)⁴⁴⁸. Curățindu-ne prin aceasta, ne unim cu Trupul lui Hristos și cu Duhul Lui și ne facem Trupul lui Hristos. Aceasta este pâinea, care e pârga pâinii cerești, a pâinii spre ființă (*Matei* 6, 11). Căci pâinea «spre ființă» arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea primită spre păstrarea ființei noastre⁴⁴⁹. Trupul Domnului este Duh de viață făcător, pentru că s-a zămislit din Duhul de viață făcător. «Căci ceea ce se naște din Duh, duh este» (*Ioan* 3, 6). Iar aceasta o spun nu ca să desființez firea trupului, ci voind să arăt

---

și subțiat, am hrănit chiar sufletul nostru, întărind prin înduhovnicire rădăcinile raționale și sensibile ale trupului nostru în El. Prin mâncare am asimilat în oarecare fel trupul lui Hristos însuși sufletului nostru, sau viceversa. Despărțirea între suflet și trup nu e atât de totală cum ne închipuim. Cu atât mai mult e valabilă aceasta când sufletul și trupul nostru sunt în Hristos, în care osmoza între suflet și trup, și deci și între dumnezeire și compusul uman, a atins treapta culminantă.

448. Trupul pnevmatizat, înviat și deci curat al Domnului, asimilat în sufletul și în trupul nostru, le duce pe acestea spre curăție, de multe ori prin pătimirea crucii, pe care ne-o întipărește și nouă din Sine, actualizând-o în noi. De aceea trupul lui Hristos lucrează în noi și printr-o judecată, adică prin încercări, pentru ca, suportându-le cu puterea cu care a suportat Hristos crucea Sa, să ne curățim și să nu fim osândiți la sfârșit împreună cu lumea, adică împreună cu cei ce nu vor fi găsiți la judecata din urmă curățiți. Numai în măsura în care ne curățim astfel ne unim intim cu Hristos într-un trup, deveniți curați ca și El.

449. Trupul înviat al lui Hristos este pâinea care va hrăni cu puterea sa netrecătoare sufletul nostru și, în el, rădăcinile raționale și sensibile ale trupului nostru, ducându-l spre înviere. Hristos este ipostasul, sau temelia ultimă și vie a ipostasurilor noastre, care cred în El.

că e de viață făcător și dumnezeiesc⁴⁵⁰. Acestea se numesc chipuri (antitipuri) ale celor viitoare, nu ca unele ce nu sunt cu adevărat Trupul și Sângele lui Hristos, ci că acum ne împărtășim prin ele de dumnezeirea lui Hristos, iar atunci, numai înțelegător, prin vedere⁴⁵¹.

Iar dumnezeiescul Macarie zice: „Precum vinul se amestecă în toate măduarele celui ce bea și se prefăce în el, și el în vin, așa cel ce bea Sângele lui Hristos se adapă cu Duhul dumnezeiesc, și acesta se amestecă în suflet în chip desăvârșit, și sufletul în el. Și, astfel sfințit, sufletul se face vrednic de Domnul. Căci «toți, zice, ne-am adăpat din același Duh» (*1 Corinteni* 12, 13). Iar prin Euharistia pâinii, cei ce se împărtășesc cu vrednicie se învrednicesc să se facă părtași de Duhul Sfânt, și așa sufletele vrednice pot să viețuiască

---

450. Trupul lui Hristos e atât de pnevmatizat, atât de copleșit de Duhul, atât de subțiat prin Duhul și de iradiant al Duhului prin toți porii lui, că se poate numi și de viață făcător. El este aceasta încă prin faptul cu totul deosebit că e zămislit din Duhul Sfânt, a Căruia putere s-a unit cu cea a Fecioarei Maria. Duhul Sfânt a întărit puterea de zămislire și de alcătuire a unui nou om a Fecioarei Maici atât de mult, că n-a mai fost nevoie de sămânță bărbătească. Trupul lui Hristos poartă astfel în el, de la început, puterea constitutivă a Duhului Sfânt: de aceea e de viață făcător.

451. Atunci trupul nostru, nemaiaivând nevoie să mănânce, nu va mai mânca nici trupul Domnului prin chipul pâinii, ca să ne împărtășim de dumnezeirea lui Hristos. Atunci, în chip nesensibil, ne va inunda dumnezeirea prin trupul lui Hristos total transparent, total copleșit de ea. Aceasta va fi ca o împărtășire prin absorbire, prin trăire intimă a Lui în noi, dar trăirea aceasta va fi o înțelegere, sau o vedere mai presus de înțelegere și de vedere. E așa cum cei ce se iubesc în lumea aceasta în mod superior comunică prin contemplare, prin înțelegere. Comunicarea e înțelegere tainică, înțelegerea tainică e comunicare.

în veci⁴⁵². Și precum viața trupului nu e de la trup, ci din afară de el, adică din pământ, așa și sufletul a fost învrednicit de Dumnezeu să aibă mâncare, băutură, veșmânt, care sunt viața adevărată a sufletului, nu din firea sa, ci din dumnezeirea Lui, adică din Duhul Său⁴⁵³.

---

452. Ceea ce primim prin Sfânta Împărtășanie în mod deosebit este Duhul dumnezeiesc, ca Dumnezeu Cel ce întărește sufletul omului în biruirea proceselor nelibere ale naturii și unifică făptura cu Dumnezeu. Îl primim în primul rând în suflet, și din suflet trece în trup. Căci în suflet sunt rădăcinile raționale și sensibile ale trupului. Sufletul nostru devine pnevmatic, se întărește în ceea ce are superior naturii și poate pnevmatiza și trupul, sau rădăcinile lui aflate în suflet. Sufletul dobândește astfel o putere neasemănat mai mare de înduhovnicire, de subțiere a trupului. Unirea între suflet și trup devine tot mai mare, mai adâncă în trupul lui Hristos, pe care Duhul dumnezeiesc l-a pnevmatizat, l-a subțiat, l-a îndumnezeit, l-a transfigurat deplin. Dacă, după Sf. Maxim Mărturisitorul, în Sfinți dualitatea e depășită (dualitatea funcțională, nu cea de substanță, se înțelege), cu atât mai mult în Hristos. Și prin împărtășirea de El se începe depășirea ei și în cei ce se împărtășesc des și cu conștiința curată. Prin aceasta sufletul, adus în unirea cu Dumnezeu, va putea trăi în veci și va da în parte și trupului tărie să copleșească procesele naturale încă în lumea aceasta, iar prin întărirea rădăcinilor lui raționale și sensibile în suflet, se va putea ca sufletul să învie trupul la o viață nesupusă descompunerii, la sfârșitul lumii.

453. Aceasta înseamnă că sufletul celui ce se împărtășește cu trupul Domnului se împărtășește prin trup, propriu-zis, cu dumnezeirea Lui. Dar, pe de altă parte, trupul lui Hristos e atât de intim străbătut de Duhul Sfânt, sau de dumnezeirea lui Hristos, că nu se poate spune că numai el hrănește trupul omnesc. De altfel, Duhul Sfânt ca foc personal al iubirii treimice face din trupul Domnului un complex organic de energii prin care se manifestă această căldură a iubirii, încât prin aceasta el însuși a devenit numai foc al iubirii. Apoi, în cazul că trupul Domnului ar rămâne numai în trupul omului, trupul nestricăcios al Domnului ar trebui să susțină în mod direct trupul omului în

Căci sufletul are firea dumnezeiască spre Pâinea vieții, adică pe Cel ce a zis: «Eu sunt Pâinea vieții» (*Ioan 6, 48*), și apa vie spre vinul care veselește (*Psalm 103, 16*) și ca «untdelemn al bucuriei» (*Psalm 44, 9*)⁴⁵⁴.

Sfântul Isidor zice și el: „Împărtășirea de Dumnezeu și de Taine s-a numit cuminecare (*communicatio* = cuminecătură), pentru că ne dăruiește unirea cu Hristos și ne face să avem comună cu El împărăția Lui”⁴⁵⁵. Iar Sfântul Nil zice: „Este cu neputință să se mântuiască credinciosul și să primească iertarea păcatelor și să dobândească Împărăția cerurilor dacă nu se împărtășește cu frică, cu credință și cu dragoste de tainicul și neprihănitul Trup și Sânge al lui Hristos”⁴⁵⁶. La fel scrie și Marele Vasile, în scrisoarea către Patricia Cezareea, limpede, că: „E bine și de folos să se cuminece (să comunice) și să se împărtășească cineva în fiecare zi cu sfântul Trup și sfântul Sânge al lui Hristos. Căci El însuși a zis: «Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el și are viață veșnică» (*Ioan 6, 56*). Și cine se îndoiește că a se împărtăși cineva continuu de viață nu e nimic altceva decât a viețui în chip înmulțit? Noi ne cuminecăm (comunicăm) de patru ori în fiecare săptămână: duminica, miercurea, vinerea și sâmbăta,

---

nesticăciune, ceea ce nu se întâmplă. Pe de altă parte, viața trupului nu se susține numai din pământ, ci și din suflet. Deci și viața îndumnezeită a lui, într-un grad limitat pe pământ și deplin în cer, se susține și prin sufletul îndumnezeit. Dar pentru ca sufletul să poată susține trupul cu viața lui, trebuie să aibă într-un anumit fel rădăcinile trupului în sine, deci el primește într-un fel și trupul Domnului, sau rădăcinile Lui îndumnezeite în sine.

454. Neaflat în Sf. Macarie.

455. Isidor Pelusiotul, *Epistole*, „Cartea I”, 228, PG 78, 325 A.

456. Sf. Nil, *Epistole*, „Cartea a III-a”, 280, PG 79, 521 D.

și în celelalte zile, dacă are loc pomenirea vreunui Sfânt”⁴⁵⁷. În aceste zile socotesc că Sfântul și liturghisea. Căci nu putea în fiecare zi, stingherit fiind de atâtea griji. De aceea, zice și Sfântul Apollo că: „Monahul trebuie să se cuminece, de e cu puțință, în fiecare zi cu Tainele lui Hristos. Căci cel ce se depărtează pe sine de acestea se depărtează de Dumnezeu. Iar cel ce-o face aceasta continuu, continuu se îmbracă cu trupul Domnului”⁴⁵⁸. Căci însuși glasul mântuitor zice: «Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el» (Ioan 6, 56). Deci aceasta le este de folos monahilor, care fac neîncetat pomenirea patimii

---

457. Sf. Vasile, *Epistolarum classis*, II, 93, PG 32, 484. Ideea că prin împărtășirea deasă omul poate înmulți viața sa în Dumnezeu e prețioasă. De fiecare dată omul trăiește cu sufletul într-un efort de întărire a legăturii sale cu Hristos, din altă latură, într-un efort de a sfinți prin aceasta o altă latură a legăturii sale cu trupul, a legăturii sale cu semenii, într-un efort de a înfăptui prin fapte deosebite, cerute de alte și alte împrejurări, o altă și altă virtute. Dacă aceasta e preocuparea generală a vieții lui, „comunicarea” cu trupul Domnului și cu puterea Lui îl va susține de fiecare dată în acest alt efort.

458. A se îmbrăca cu Hristos înseamnă a se îmbrăca cu putere. Imaginea e luată de la îmbrăcarea cu niscai arme; căci Hristos e ca o armă, sau ca o armătură. Dar se înțelege că pe Hristos Îl îmbrăcăm când Îl primim în noi; căci nu ți se comunică puterea cuiva dacă nu ți se face oarecum interioară. Dar același lucru înseamnă a te împărtăși cu trupul lui Hristos: înseamnă a te îmbrăca cu puterea Lui. Ideea e că trupul lui Hristos cu care ne împărtășim, sau cu care ne îmbrăcăm, nu e ceva care rămâne în noi, sau lipit de noi, ca un lucru pasiv, ci ca un izvor de putere de care ne folosim întrucât noi înșine ne însușim activ această putere. Dar ca să fim mereu ținuți în stare de putere, trebuie să fim în comunicare continuă cu Hristos; să stăm mereu în comunicare cu Soarele puterii duhovnicești.

mântuitoare⁴⁵⁹. Drept aceea, se cade ca el să fie gata în fiecare zi să se pregătească pe sine în așa fel, ca să fie vrednic în fiecare zi, totdeauna, pentru primirea Sfintelor Taine. Căci așa ne împărtășim și de iertarea păcatelor”⁴⁶⁰.

Dar zice și Sfântul Ioan Scărarul: „Dacă un trup atingându-se de un alt trup se schimbă în puterea lui de lucrare, cum nu se va schimba cel ce se-atinge de trupul Domnului cu mâini nevinovate? Căci s-a scris și în *Gherontic (Pateric)*: Ioan de Bostra, bărbat sfânt și având putere asupra duhurilor necurate, a întrebat pe draci, care locuiau în niște fetețe furioase și chinuite de ei cu răutate, zicând: «De care lucruri vă temeți la

---

459. Se remarcă legătura firească între pomenirea neîncetată a lui Hristos, deci și a patimii Lui, prin rugăciune, și împărtășirea continuă cu trupul Lui răstignit și biruitor al morții prin cruce. Comunicarea continuă cu trupul Domnului întreține pomenirea continuă a Lui, căci ea e o pomenire cu lucrul, cu fapta, nu numai cu cuvântul. La rândul ei, pomenirea neîncetată a Domnului cu cuvântul, ca și comunicare a Lui cu mintea, cu duhul, cu inima noastră, se cere după o comunicare deplină cu Hristos prin împărtășirea de trupul Lui.

460. *Historia Lausiaca Palladii*, cap. 72; *Vita Abbatissae Apolloniae*, PG 73, II 161. Împărtășirea deasă cu trupul Domnului, ca o comunicare a puterii Lui către noi, ca o comunicare a Duhului Lui în sufletul și voința noastră, nu trebuie să fie deci o primire magică a Lui, ca lucrând prin El însuși fără noi. Factorul activ uman comunică cu factorul activ care e Hristos, pentru a deveni și mai activ. De aceea, trebuie o pregătire în acest sens din partea omului. „Cine se împărtășește cu nevrednicie, judecată sieși mănâncă, nedeosebind trupul Domnului” (*I Corinteni* 11, 29) și de aceea neconlu-crând cu El. De aceea, mai bună e o împărtășire mai rară, dar bine pregătită, primită cu mare concentrare de putere și cu hotărâre de a conlucra cu puterea din trupul Domnului, decât o împărtășire într-o stare laxă, nepăsătoare a puterilor proprii.

creștini?». Aceștia au răspuns: «Aveți cu adevărat trei lucruri mari: unul, pe care-l puteți atârna de grumazul vostru; unul, cu care vă spălați în Biserică; și unul, pe care-l mâncați în adunare». Întrebându-i iarăși: «Din acestea trei, de care vă temeți mai mult?», au răspuns: «Dacă ați păzi bine aceea cu care vă împărtășiți, n-ar putea nimeni din noi să facă rău vreunui creștin». Deci lucrurile de care se tem răufăcătorii mai mult decât de toate sunt crucea, Botezul și Cuminecătura⁴⁶¹.

93. Sfârșitul tuturor temelor înfățișate pe larg și îndemn către cel ce a întrebat despre ele.

Iată, preaiubite fiule, că am ajuns cu Dumnezeu la sfârșitul cererilor tale. Dacă răspunsul e după voința și scopul tău, nu știm sigur. Dar e după puterea noastră. Și ceea ce e după putere e plăcut și lui Dumnezeu. Grijește numai ca iubirea ta de învățătură și osteneala ta să nu se oprească la aceasta, ci să te arăți iubitor de învățătură și sânguitor și cu fapta. Căci zice și fratele Domnului cel vestit: „Frații mei iubiți, faceți-vă împlinitori ai cuvântului, și nu numai auzitori, înșelându-vă pe voi, că de este cineva auzitor al legii, și nu împlinitor, s-a asemănat bărbatului care privește fața făpturii sale în oglindă. Că s-a privit pe sine și a plecat, și a uitat cum era. Dar cel ce privește în legea desăvârșită a libertății și stăruie în ea, acela nu s-a făcut numai auzitor care uită, ci împlinitor cu fapta; acela va fi fericit în lucrarea lui” (Iacov 1, 22-26).

94. Cum trebuie ascultate și înțelese cuvintele duhovnicești ale Părinților.

Dar, înainte de toate, să înțelegi și să auzi în chip credincios și cu cuvenita evlavie rânduielile dumnezeiești

---

461. *Apophtegmata...*, ed. W. Bousset, Tübingen, 1923, p. 16.

și duhovnicești ale Părinților. Că zice Sfântul Macarie: „Neatinse rămân cele duhovnicești de cei necercați. Dar sufletul sfânt și credincios se împărtășește cu înțelegere de Duhul Sfânt. Și comorile cerești ale Duhului i se fac arătate numai celui ce le primește cu cercare. Celui ce nu le-a cercat nu-i este cu puțință nici măcar să le înțeleagă”⁴⁶². Deci ascultă cu evlavie despre ele până ce ți se va da și ție, celui ce crezi, să te învrednicești de dobândirea lor. Atunci vei cunoaște prin însăși experiența ochilor sufletului de ce mari bunătăți și taine se pot împărtăși sufletele creștinilor încă de aici. Făcând astfel, vei culege repede și roada, și folosul celor scrise și auzite; și de la aflarea și împlinirea lor cu fapta vei înainta la puțină să îndemni și să călăuzești prin cercarea însăși și pe alți mulți spre cele dumnezeiești și necunoscute. Fie ca aceasta să ți se hărăzească și ție, celui sprijinit și îndemnat de mâna prea puternică a Domnului Iisus Hristos.

Iar fiindcă săturarea de cuvânt e neplăcută auzului, ca și prea multa hrană dată trupurilor, și cel mai bun lucru e măsura, se cade ca și noi, ferindu-ne de săturare și alegând măsura, ca cea mai bună, să mai zăbovim puțin în cuvântul nostru și, înfățișând un fel de rezumat al scrierii de față, să aruncăm apoi ancora acestui cuvânt.

95. Recapitulare a felului în care trebuie să ne rugăm și a învățaturii despre luminarea adevărată și despre puterea dumnezeiască.

Spun Părinții: „Cei ce voiesc să fie treji cu cugetarea să se sânguiască să se roage pururea, în chip curat și

---

462. Bunătățile Duhului Sfânt nu se pot cunoaște decât prin experiență. Numai cel ce are experiența lor are și înțelegerea lor. Căci experiența lor e mai presus de orice cugetare teoretică.

neîmprăștiat, înlăuntrul inimii, prin tragerea aerului pe nas, luând aminte și cugetând numai la cuvintele rugăciunii, adică la: «Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă»; aceasta, până la vremea luminării minții în inimă. Căci zice Sfântul Diadoh: «Câți cugetă neîncetat la preaslăvitul și mult doritul nume al Domnului Iisus în adâncul inimii pot să vadă odată și lumina minții»⁴⁶³. Întâmplându-se aceasta cu bunăvoința lui Dumnezeu, de atunci, celălalt drum al viețuirii noastre după Dumnezeu îl săvârșim în chip neînșelător și neîmpiedicat, umblând în lumină, mai bine zis fiind fii ai luminii, cum zice Dătătorul de lumină Iisus: «Până aveți Lumina, credeți în Lumină, ca să vă faceți fiii Luminii» (*Ioan* 12, 36); și: «Eu sunt Lumina lumii, cel ce urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (*Ioan* 8, 12). Iar David strigă către Domnul acestea: «Întru lumina Ta vom vedea lumină» (*Psalom* 35, 9). Dar și Sfântul Pavel zice: «Dumnezeu, Care a zis să lumineze lumină din întuneric, pe care a luminat-o în inimile noastre» (*2 Corinteni* 4, 6)».

De fapt, prin aceasta, ca printr-un sfeșnic nestins și autotluminos, cei cu adevărat credincioși sunt călăuziți și privesc spre cele de dincolo de simțuri și li se deschide, ca unora ce sunt curați cu inima (*Matei* 5, 8), poarta cerească a toată viețuirea și starea înaltă, deopotrivă cu a îngerilor. Și așa le răsare acestora iarăși, ca dintr-un disc al soarelui, putința să judece, să deosebească, să străvadă, să vadă înainte și cele asemenea acestora. Și, simplu grăind, prin aceasta le răsare acestora toată arătarea și descoperirea tainelor

---

463. *Cuvânt ascetic...*, cap. 59, *Filoc. rom.*, I, p. 430.

nearătate, și se umplu de puterea dumnezeiască și mai presus de fire în Duh. Iar prin această putere mai presus de fire și lutul lor se ușurează sau, mai bine zis, povara trupului li se subțiază și plutește, înălțându-se.

Prin această putere luminătoare în Sfântul Duh, și unii dintre Sfinții Părinți, încă fiind în trup, au trecut ca niște ființe nemateriale și netrupești, cu picioarele neudate, râuri neumblate și mări străbătute de corăbii, au făcut drumuri lungi, de zile multe, într-o clipă și au săvârșit și alte lucruri minunate în cer, pe pământ, în soare, în mare, în pustiuri, în cetăți, în tot locul și țara, în fiare sălbatice și în târătoare și, simplu, în toată zidirea și în toate stihiiile, și prin toate s-au slăvit. Și, stând la rugăciune, trupurile lor curate și cinstite se ridicau de pe pământ ca înaripate, dezbrăcate de grosimea și greutatea trupească, topite de focul dumnezeiesc și nematerial al harului⁴⁶⁴. Sub lucrarea acestuia ei se înalță cu ușurință, o, minune!, preschimbați și replăsmuiți într-o stare mai dumnezeiască, prin mâna îndumnezeitoare a puterii și a harului sălășluite în ei. Și, după sfârșitul lor, trupurile preacinstite ale unora din ei rămân nedesfăcute, adevărind în chip vădit harul și puterea sălășluite în ei și în toți cei tari în credință. Iar după învierea obștească și a toată lumea, crescându-le oarecum aripi din însăși puterea Duhului aflătoare în ei, se vor răpi în nori într-o întâmpinarea Domnului în văzduh, cum zice cunoscătorul celor negraite, dumnezeiescul Pavel; și așa, totdeauna cu

---

464. Peste tot trebuie să se înțeleagă că e vorba de focul iubirii și de legătura tainică sau de influența pe care simțirile sufletului o au asupra trupului. Trupul devine ușor când sufletul e curat și transparent, prin lipsa de patimi și prin iubirea care nu are ce să ascundă.

Domnul vor fi (*1 Tesaloniceni* 4, 17). Pe lângă acestea, și grăitorul în Duh David cântă: „Doamne, întru lumina Ta vor purcede și întru numele Tău se vor veseli toată ziua, adică veșnic, și întru dreptatea Ta se vor înălța, că lauda puterii lor Tu ești. Și întru bunăvoința Ta se va înălța cornul lor” (*Psalms* 88, 16-18). Și iarăși: „Cei tari ai lui Dumnezeu s-au ridicat foarte de pe pământ” (*Psalms* 46, 9). Iar mult grăitorul de cele mari Isaia zice: „Celor ce așteaptă pe Domnul le vor crește aripi; schimbase-va puterea lor” (*Isaia* 40, 31).

Dar și Sfântul Macarie zice: „Tot sufletul care s-a învrednicit să îmbrace în chip desăvârșit pe Hristos, în putere și încredințare, încă de aici, prin credință și prin străduința în toate virtuțile, și care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios⁴⁶⁵ se învrednicește să primească totdeauna cunoștința tainelor cerești în ipostas⁴⁶⁶. Iar în ziua învierii, ajuns în însuși chipul

---

465. În lumina ce iradiază din Hristos e implicată nestricăciunea trupului Lui; sau invers, în nestricăciunea Lui e implicată lumina ce iradiază din El. Trupul omenesc în Hristos, mai ales după înviere, e revenit prin Duhul Sfânt la o stare de energie sau de complex organic de energii incoruptibil și, de aceea, luminos. În trupul astfel pnevmatizat, sufletul se află și el la nivelul suprem pe verticala conștiinței, a simțirii curate și iubitoare, care e o energie ce nu poate slăbi, deci nu se poate corupe. Iar iubirea lui iradiază ca lumină netrecătoare.

466. Primește lumina nu ca plutind suspendată, sau ca produs imaginar al subiectului propriu, ci ca izvorând din ipostasul, sau din Persoana lui Hristos, care, ca fundament creator și susținător a toată ființa, a toată energia și a toată iubirea, iradiază lumina. De aceea, lumina pe care o primește omul în legătura neîncetată de rugăciune cu Hristos e o lumină de supremă consistență spirituală, e lumina ce izvorăște din fundamentul ei ultim, din Persoana supremă sau din Treimea de Persoane supreme și creatoare, Care nu poate fi decât izvor de lumină, pentru că e izvor de iubire.

ceresc al slavei, trupul împreună slăvit cu sufletul și răpit de Duhul întru întâmpinarea Domnului în văzduh (*1 Tesaloniceni 4, 17*), și învrednicit să se facă de un chip cu trupul slavei Lui, va împărăți în veci împreună cu sufletul și cu trupul Domnului⁴⁶⁷.

96. *Altă recapitulare.*

Obârșia și maica acestor însușiri noi și mai presus de cuvânt este mai înainte pomenita liniște, însoțită de luarea-aminte și de rugăciune întru toată negrija. Acestea au, ca o vatră de temelie și ca o pavăză de nebiruit, împlinirea după putere a tuturor poruncilor îndumnezeitoare. Iar din negrijă, din liniște, din luare-aminte și din rugăciune se naște în inimă mișcarea plină de căldură care arde patimile și pe demoni și curățește inima ca într-un cuptor. Și din aceasta, dorul și dragostea nesăturată de Domnul Iisus Hristos. Iar din acestea, dulcea curgere a lacrimilor din inimă, ca dintr-un izvor, care ca un isop curăță sufletul și trupul, prin pocăință, prin iubire, mulțumire și mărturisire, umplându-le de ele. Din acestea se naște seninătatea, pacea gândurilor, care n-are margine, ca una ce întrece toată mintea (*Filipeni 4, 7*), iar din acestea, lumina

---

467. Neaflat în Macarie. În ziua învierii, nu numai sufletul se va umple de lumina slavei modelului Său, a sufletului lui Hristos, ci și trupul se va face împreună slăvit cu sufletul, adică umplut de toată slava sufletului îndumnezeit al lui Hristos și al său propriu. Căci a ajuns și trupul celui credincios în însuși modelul său slăvit, adică în trupul lui Hristos, și împreună cu el scăldat în sufletul îndumnezeit al lui Hristos. El va fi împreună-chip cu trupul lui Hristos devenit împreună cu sufletul chip desăvârșit al ipostasului dumnezeiesc al lui Hristos. Ca atare, va împărăți împreună cu Hristos, trup și suflet, în unitate cu Hristos ca trup și suflet, în unitatea lor, desăvârșită de puterea îndumnezeitoare a Duhului.

strălucitoare ca zăpada. Și, la sfârșit, nepătimirea și învierea sufletului înainte de cea a trupului⁴⁶⁸. Și alcătuirea nouă a chipului, și reîntoarcerea omului la chipul și asemănarea sa, prin făptuire și vedere, potrivit acestora, prin credință, nădejde și dragoste; și, odată cu aceasta, întinderea întreagă a lui spre Dumnezeu, unirea nemijlocită cu El, ieșirea din sine, oprirea și odihna, în timpul de față, ca în oglindă și în ghicitorie (*1 Corinteni* 13, 12) și în arvună, iar în cel viitor, împărtășirea în chip desăvârșit și bucuria în veci de vederea lui Dumnezeu față către față (*1 Corinteni* 13, 12)⁴⁶⁹.

---

468. Din înșirarea acestor stări ce se nasc una din alta, începând de la liniște, luare-aminte și rugăciune, se vede că liniștea nu e o nemișcare a sufletului, ci o deosebită putere de concentrare și de creare a unui șir întreg de mari tensiuni duhovnicești: de pocăință, de curățire de patimi, de iubire. Nepătimirea, sau despătimirea însăși, care e la vârful lor e unită cu învierea sufletului, care e o umplere a lui de viața cu totul nouă, din plinătatea Duhului Sfânt. Numai din această forță a unei vieți total noi în suflet va rezulta și învierea trupului, întrucât în acest suflet înviat au fost scoase din dezordine, refăcute și înviate înseși rădăcinile raționale și sensibile ale trupului. Efortul de despătimire, împreunat cu rugăciunea lui Iisus, arată că această rugăciune nu are nevoie numai de o metodă formală, cum se interpretează adeseori în Apus („Methode de la prière du coeur”), unde s-a pierdut înțelegerea pentru rostul despătimirii. Pe de altă parte, introducerea minții în inimă prin pomenirea neîncetată a lui Iisus are rostul de a reunifica rădăcinile raționale ale trupului, aflătoare în minte, cu cele sensibile, aflătoare în inimă, adică a scoate rațiunile ființei umane din sfâșierea lor în raționalitatea abstractă și în sensibilitate dezordonată și, prin aceasta, a le face să se reunifice cu modelele lor din Logosul dumnezeiesc, să devină cu adevărat luminoase și iubitoare, cum au devenit cele ale sufletului și trupului lui Hristos în ipostasul Cuvântului.

469. Deși până la urmă această mișcare suitoare spre Dumnezeu, care crește pe măsură ce omul devine tot mai mult după

97. *Aceasta este viețuirea după Dumnezeu cea neînșelătoare și adevărată, predată de Părinți: liniștirea din ascultare, care a fost numită, cu dreptate, de sfinți și viața cea ascunsă în Hristos (Coloseni 3, 3).*

Aceasta e calea și viețuirea înțelegătoare, cea după Dumnezeu, și sfințita lucrare a celor cu adevărat creștini; aceasta e viața adevărată, neînșelătoare și nepătată și în chip vădit ascunsă în Hristos (Coloseni 3, 3). Pe aceasta a deschis-o și a învățat-o Dumnezeu-Omul și Preadulcele Iisus, au străbătut-o dumnezeieștii Apostoli, au urmat-o cei de după ei, urmându-le cum se cuvine aceloră, vestiții călăuzitori ai noștri, cei care au luminat ca luminători în lume (Filipeni 2, 15) de la însuși începutul celei dintâi veniri a lui Hristos pe pământ și până azi, prin razele cuvintelor răspânditoare de viață și prin faptele lor minunate; cei ce au predat și celor din vremea noastră și unii altora această bună sămânță (Matei 13, 24), sfințitul aluat (Matei 13, 33), pârga cea sfântă (Romani 11, 16), vistieria cea nejefuită (1 Timotei 6, 20), harul,

---

modelul său dumnezeiesc, sfârșesc în ieșirea totală din sine la Dumnezeu și la odihna de toate cele trecătoare ale lumii, ea nu e totuși o încremenire, ci o nesfârșit de intensă și plenară bucurie a comunicării față către față cu Dumnezeu, Persoana sau comuniunea de Persoane infinite. E odihna iubirii sau odihna în iubirea fără lipsuri, fără goluri, fără scăderi, fără oboseli și plictiseli, odihnă care e totodată sorbire nesfârșită de bucurie și de fericire. Aceasta e ultima perspectivă a mântuirii în sens creștin. Mișcarea spre ea începe de aici, prin liniște și rugăciune, ca forme ale tensiunii spre Dumnezeu, Partenerul și Izvorul iubirii nesfârșite. Precum se vede, acest cap. e o frumoasă recapitulare originală a întregului drum al urcușului duhovnicesc al celor ce se liniștesc, întocmită pe temeiul capetelor anterioare, compuse în mare parte din texte de ale Părinților.

puterea cea de Sus (*Luca 24, 49*), mărgăritarul cel de mult preț (*Matei 13, 46*), moștenirea părintească cea dumnezeiască, comoara de mult preț ascunsă în țarină (*Matei 13, 44*), arvuna Duhului (2 *Corinteni 1, 22*), semnul împărătesc, apa cea vie și săltătoare (*Ioan 4, 14*), focul dumnezeiesc, sarea cea de cinste, harisma, pecetea, lumina și cele asemenea acestora. Această moștenire va fi predată și în viitor în chip tainic din neam în neam, până la a doua venire a lui Hristos pe pământ⁴⁷⁰. Căci nemincinos este Cel ce a făgăduit: „Și iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin” (*Matei 28, 20*).

98. *Chiar dacă sunt și alte căi mântuitoare, dar aceasta este cea de căpetenie și împărătească, aceea care duce la viață.*

Sunt și alte căi și viețuiri, ba de voiești, și lucrări bune care conduc spre mântuire și odihnesc pe cel ce le străbate. Sunt și acelea care îndeamnă și conduc la slujire, sau la neprimirea plății. Potrivit cu ele, Mântuitorul a spus că sunt și multe locașuri la Tatăl Său (*Ioan 14, 2*)⁴⁷¹. Dar aceasta este cea împărătească⁴⁷² și de

---

470. Pe lângă predania învățaturii, a rânduielilor de viață creștină obștească și a Tainelor Bisericii, se continuă și predania viețuirii mai înalte și a meșteșugului rugăciunii neîncetate. Dar aceasta nu se face în mod public, ci în chip tainic și practic, de la Părinte duhovnicesc la ucenic duhovnicesc. Chiar dacă descrierea acestei vieți se face în scrieri pe care le pot citi mulți, deprinderea ei se face în mod viu, practic și în multe privințe necunoscut celor mulți, de la Părinții duhovnicești la ucenicii lor.

471. Autorii amintesc deci între alte căi posibile ale mântuirii și slujirea dezinteresată a semenilor, în societate, în afară de cea a străduinței de curățire de patimi și de rugăciune neîncetată.

472. Cf. J. Pascher, Ἡ βασιλική ὁδός. „Der Königsweg zur Wiedergeburt und Vergottung bei Philo von Alexandria”, în:

căpetenie, ca una ce înnoiește spre înfiere pe cel din pământ și cenușă (*Facerea* 18, 27) și preschimbă în chip minunat⁴⁷³ în dumnezeu pe omul ce o urmează, precum se cuvine. Căci spune Marele Vasile: „Duhul Sfânt, venind în sufletul omului, i-a dat viață, i-a dat nemurire, a ridicat pe cel ce zăcea”⁴⁷⁴. Iar cel mișcat

---

Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, XVIII, Heft 3-4, Paderborn, 1931.

473. „În chip minunat”, așa traduceau bătrânii grecescul „în chip paradoxal”. Omul e făcut în chip paradoxal dumnezeu în Duh, pentru că, deși a devenit dumnezeu, el rămâne totuși după ființă om. Paradoxul e unirea a două lucruri, sau stări, sau aspecte contrare. Duhul face pe om dumnezeu, fără să-i anuleze umanitatea. E o umanitate cu lucrări dumnezeiești. Omul este și se simte dumnezeu, sau e simțit dumnezeu, dar este și se simte într-un mod care nu-l rupe de legătura cu oamenii; sau e simțit dumnezeu de către ceilalți, dar pentru că n-a ieșit din legătura cu ei. Paradoxul trăit practic e o temă care ar merita o descriere mai dezvoltată. Dar omul e făcut dumnezeu prin și în Duhul dumnezeiesc, fără a înceta să fie om, prin sufletul conștient. Totuși Duhul nu intră în constituția omului cum intră sufletul în constituția lui. Duhul e transcendent omului, și totuși întreg omul e ridicat în planul Duhului, ridicat din planul vieții naturale. Dar omul e, chiar în planul natural, o ființă prin excelență paradoxală sau minunată. Gura omului vorbește cuvinte pline de sens, cum nu vorbește gura animalului, dar fiziologic gura lui rămâne gură animalică, care înghite mâncare și scoate sunete. Dacă omul e prin excelență o ființă paradoxală, de ce nu s-ar realiza în el până la capăt paradoxul după care aspiră? De ce n-ar deveni om sau ființă cuvântătoare îndumnezeită? Omul îndumnezeit dovedește funcții noi pentru toate măduarele sale, care nu rezultă din natura omului. Și totuși subiectul acestor funcții rămâne omul și le simte întrucâtva în calitatea lui de om și, ca atare, rămâne într-o legătură de ființă cu ceilalți oameni, cum a rămas chiar și Hristos însuși.

474. Neaflat.

într-o mișcare veșnică de Duhul Sfânt⁴⁷⁵ s-a făcut o vietate sfântă⁴⁷⁶. „Omul are, odată ce Duhul S-a sălășluit în el, vrednicie de prooroc, de apostol, de înger, deși e pământ și cenușă”⁴⁷⁷.

99. Această viețuire are multe înțelesuri din pricina înălțimii ei.

De aceea, dumnezeieștii Părinți laudă și slăvesc această viețuire cu multe și felurite numiri. Au numit-o cunoștință, făptuire de laudă și vedere bună a țintei, rugăciune deasupra oricărei lărgimi⁴⁷⁸, trezvia minții,

---

475. Viața veșnică e, pe de o parte, o odihnă veșnică, pentru că e o rămânere în același Dumnezeu nesfârșit, și nu o trecere de la un nivel mărginit la altul; pe de alta, e o mișcare veșnică, pentru că niciodată nu se ajunge la marginea lui Dumnezeu, la săturarea de iubirea Lui nesfârșită. Sunt respinse aici platonismul și origenismul, cu teoria căderilor succesive din pleroma de sus, din cauza plictiselii.

476. „Ζῶον ἅγιον ἐγένετο”. Traducerea exactă ar fi: a devenit „animal sfânt”. Dar prin aceasta s-ar confunda omul cu „animalele sfinte” de la templele păgâne (de ex. „vaca sfântă” a hindușilor). În afară de aceea, nu animalul simplu a devenit în creștinism „sfânt” și „îndumnezeit”, ci „animalul cuvântător”, conștient, rațional, liber, deci omul. Numai omul își poate însuși conștient sfințenia, îndumnezeirea. Numai prin om se poate manifesta Dumnezeu vorbind, gândind. De aceea s-ar putea zice cel mult „animal cuvântător sfânt sau îndumnezeit”. De aceea și Fiul lui Dumnezeu a luat firea omenească, sau firea animală cuvântătoare, nu firea animală simplă. De aceea traducem aici expresia greacă „animal sfânt” cu expresia „vietate sfântă”.

477. Neaflat la Sf. Vasile cel Mare. Paradoxul e descris mai departe. Prin Duhul sălășluit în sine, omul poate dobândi calitatea de Prooroc înainte-văzător, de înger vestitor al voilor dumnezeiești, deși e pământ și cenușă.

478. S-ar putea înțelege: rugăciune care cuprinde totul; dar și rugăciune care părăsește împrăștierea și se îngustează la singurul nume al lui Iisus, căci acest nume cuprinde totul.

lucrare înțelegătoare, lucrul veacului viitor, petrecere îngerească, viețuire cerească, purtare dumnezeiască, țara celor vii, vedere tainică, ospaț duhovnicesc, rai îndumnezeit, cer, Împărăția cerească, Împărăția lui Dumnezeu, întuneric supra-luminos, viață ascunsă în Hristos (*Coloseni 3, 3*), vedere a lui Dumnezeu și îndumnezeire, ceea ce e cu totul mai presus de fire și cele asemenea acestora.

Acestor dumnezeiești Părinți urmând și noi, cei ce conviețuim cu tina și cu lutul, cu gândurile, cu cuvintele și cu faptele rele și necurate, ne-am străduit să împlinim, iubite, cererea ta cu sânguință. Ba, precum ai cerut, nu ne-am îngreunat să spunem chiar și cele peste măsura noastră, datorită, precum am spus și în introducere, dragostei tale și poruncii Părinților. Dar povățuitorul acestei viețuiri întocmai cu a îngerilor este Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu, prin economia și întruparea Sa, ca și bunăvoirea Tatălui Celui fără de început și împreună-lucrarea Sfântului Duh.

100. *Învățătură morală.*

Cu ajutorul și cu harul lui Dumnezeu, trebuie să ne străduim și să ne nevoim și noi, după putere, ca să ne învrednicim de pe acum, ca de o arvună, de aceste daruri prea mari și mai presus de fire, pentru ca nu cumva, din pricina trândăviei, să ne lipsim, vai, de ele; ceea ce dorim să nu fie.

Stându-ne, așadar, iubiților, atâtea și astfel de bunătați înainte, nu numai ca nădejdi și ca făgăduințe, ci în adevăr și în ființă, încă de aici, să ne sârguim, să ne grăbim, să alergăm până ce avem timp să ne nevoim, ca și noi să ne învrednicim de ele, printr-o mică și vremelnică stăruință, dar cel mai mult prin darul și

harul lui Dumnezeu. „Căci ne sunt vrednice pătimirile vremii de acum de slava ce ni se va descoperi nouă” (*Romani* 8, 18), cum spune Pavel, propovăduitorul lui Dumnezeu. Mai bine zis, dacă ne sârguim, le vom afla, după el, încă de acum, ca o pârgă și ca o arvună (*Romani* 8, 23). Căci dacă cei chemați dintr-o stare de jos la înrudiri și părtășii împărătești fac toate prin fapte, cuvinte și gânduri ca să le dobândească, și nu numai că nu mai pun adeseori niciun preț nici chiar pe viața lor pentru astfel de slavă și cinste, măcar că e curgătoare și vremelnică, ba uneori îi duce și la o totală pieire, și nu la vreun folos, cum nu s-ar cuveni ca noi să lucrăm și să ne străduim pentru părtășia, și nunta, și unirea la care suntem chemați cu Dumnezeu, Împăratul și Făcătorul tuturor împăraților, Care, singur, e nestricăcios și rămâne pururea și dăruiește cinste și slavă strălucită și statornică celor ce sunt ai Lui? Și nu numai atât, ci am primit și puterea să ne facem fii ai lui Dumnezeu: „Că tuturor, zice, câți L-au primit pe El, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui” (*Ioan* 1, 12).

Le dă puterea. Nu ne atrage silnic și nu ne silește împotriva voii noastre. Căci puterea înarmează pe cei ținuți în tiranie de cel ce-i tiranizează, ca să vindece răul cu rău. Dar pe noi ne cinstește cu vechea vrednicie a stăpânirii de sine, ca să fie binele săvârșit întru totul cu bunăvoința și harul Său, dar să ni se socotească drept ispravă a străduinței și sârguinței noastre.

Și Acela, măcar că e Dumnezeu și Stăpân, a făcut totul din partea Lui, căci pe toți ne-a făcut la fel și, de asemenea, pentru toți a murit, ca pe toți să-i mântuiască deopotrivă. Dar ne-a rămas nouă să ne apropiem, să credem, să ne însușim ceea ce ne-a dat,

să slujim cu frică, cu sânguință și cu iubire Iubitorului de oameni și purtătorului de grijă Stăpân, Care ne-a iubit pe noi așa de mult, încât și moarte a voit să sufere de bunăvoie pentru noi, și încă moarte de ocară. Iar aceasta, ca să ne izbăvească pe noi de tirania diavolului și vrăjmașului atotrău, și să ne împace cu Tatăl și Dumnezeu, și să ne facă moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori ai Lui, lucrul cel mai minunat și mai fericit.

Drept aceea, să nu ne înstrăinăm pe noi, printr-o mică și scurtă trândăvie și negrijă și prin vreo mincinoasă plăcere de orice fel, de atât de mari și de multe bunătăți, răsplătiri și bucurii. Ci să facem și să înfăptuim toate și, de trebuie, să nu cruțăm nici însăși viața pentru El, cum a făcut El pentru noi, deși e Dumnezeu, ca astfel să ne învrednicim și de darurile de aici, și de toate darurile și cununile. Pe care fie să le dobândim noi toți, prin bunăvoirea și harul Lui, al Preabunului, Milostivului și Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care atât S-a smerit pe Sine pentru noi și răsplătește celor ce se smeresc, de pe acum, în chip lucrător și bogat cu harul Lui mai presus de fire și îndumnezeitor. Că Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu împreună-veșnicul și Preasfântul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în veacurile nesfârșite ale veacurilor. Amin.

CALIST PATRIARHUL

ALE PREAFERICITULUI CALIST PATRIARHUL

Capete despre rugăciune

1. De voiești să afli adevărul, urmează pilda cântărețului la chitară. Căci acela și-apeacă în jos capul și, ațintindu-și auzul la cântare, mișcă pana cu mâna. Și îndată, coardele lovindu-se între ele, chitara scoate cântarea, iar cântărețul saltă de dulceața cântării.

2. Să-ți fie, iubitorule de osteneală și lucrătorule al viei, limpede pilda și să nu te îndoiești. Căci luând aminte, ca un cântăreț la chitară, la adâncul inimii, vei vedea cu ușurință ceea ce cauți, pentru că sufletul răpit de iubire la culme nu se mai poate întoarce la cele dinapoi. „Că s-a lipit, zice proorocul David, sufletul meu de urma Ta” (*Psalm 62, 8*).

3. Înțelege, iubitoare, prin chitară inima; prin coarde simțirile¹, prin pană mintea, care mișcă cu pricepere desăvârșită simțirea prin pomenirea lui Dumnezeu. Din această mișcare se ivește în suflet o

---

1. Simțirile inimii, nu cele trupești. E de remarcată această asemănare a rugăciunii lui Iisus cu o cântare. Rugăciunea e o cântare și de aceea produce o bucurie, căci ea nu e numai repetarea numelui lui Iisus, ci o scufundare în toată lumea nesfârșită de înțelesuri, de iubire și de dulceață, cuprinsă în El. Ea e o mișcare în această lume de armonii și de aceea e mereu nouă. Inima vibrează de această armonie și mintea gustă nuanțele ei.

plăcere negrăită, iar mintea curată face să se arate razele dumnezeiești².

4. De nu vom închide simțurile trupului, nu va izvorî în noi apa săltătoare pe care a făgăduit-o Domnul samarinencei. Că, cerând aceea apa simțită, a aflat înlăuntrul ei apa săltătoare a vieții (*Ioan 4, 14*). Pentru că, precum pământul are prin fire apa și în același timp aceasta curge din el, la fel și pământul inimii are prin fire această apă săltătoare și izvorătoare. Ea e ca lumina părintească pe care Adam a pierdut-o prin neascultare³.

---

2. Mintea însăși se luminează de plăcerea ce se ivește în inimă, căci plăcerea e plină de un sens. Așa se întâmplă și cu cântărețul la chitară. Bucuria cântării se reflectă în ochii lui ca o lumină: „Asta e ceea ce am căutat!”. Lumina minții și simțirea s-au unificat, cum s-au reunificat mintea și inima. Nu există lumină adevărată fără bucurie, precum nu există plăcere superioară fără lumină. Plăcerea oarbă e o plăcere inferioară, nedeplină.

3. Aici bucuria lăuntrică, unită cu lumina, e simbolizată ca o apă săltătoare, deci vie, nestăută, mereu nouă. Ea e atât de unită cu lumina, că e numită ea însăși lumină. Căci viața aceasta lăuntrică e deschidere spre sensul suprem al existenței. În ea însăși e sensul suprem al existenței. Ea țâșnește din inimă nu numai pentru că e unită cu mintea, sau cu înțelegerea, ci și pentru că inima curată deschisă spre sens e deschisă spre sensul și spre viața dumnezeiască nesfârșită. Inima a devenit prin curăția ei străvezie; așa cum e deschisă cu sinceritate spre oameni, e deschisă și spre Dumnezeu, suprema Persoană iubitoare. Pentru aceasta e însă de trebuință ca omul să nu fie prea alipit prin simțuri de lucrurile dinafară, prea captat de plăcerile și interesele trupești, pe care dorește să le satisfacă prin ele. Ochiul închis spre cele dinafară se deschide spre cele nesfârșite, care vin în valuri în raza înțelegerii.

5. Precum izvorăște apa dintr-un izvor nesecat, așa izvorăște și apa vie și săltătoare din suflet. Această fiind sălășluită și în sufletul lui Ignatie, l-a făcut să zică: „Nu este în mine foc iubitor de materie, ci apă lucrătoare și grăitoare”⁴.

6. Asemănatu-s-a trezvia fericită și de trei ori lăudată, mai bine zis înțelegătoare, a sufletului cu apa ce saltă și izvorăște din adâncul fără fund al inimii⁵. Și, pe de o parte, apa ce țâșnește din izvor umple izvorul însuși; pe de alta, apa ce saltă de acolo, din inimă, și care, așa zicând, mișcându-se, e pururea mișcată prin Duhul, umple întreg omul dinlăuntru de roua dumnezeiască și de Duh, iar pe cel din afară îl face arzător⁶.

---

4. Apă grăitoare se numește așa fie pentru că făcea pe Sf. Ignatie Teoforul să vorbească, fie pentru că era Însuși Duhul Sfânt care grăia. Ea saltă cum saltă înțelegerea de la alte și alte cuvinte, dovedind viața neîntreruptă și totuși mereu nouă.

5. Însăși trezvia sau veghea la cele dinlăuntru este o apă izvorătoare din adâncul inimii, scufundat în abisul nesfârșit al lui Dumnezeu. Căci veghea aceasta e activă, este un scafandru în oceanul tot mai adânc. Fiind ea însăși vie, e ea însăși mereu nouă, hrânitoare, cu alte și alte înțelegeri pe care le primește din Dumnezeu. E greu să despați această veghe de conținutul ei mereu nou. Într-un fel, e ea însăși întreținută de adâncul inimii, susținută de el.

6. Apa aceasta a vieții și a luminii, sau a bucuriei și a înțelegerii, pe de o parte e mișcată de Duhul Sfânt, deci de dincolo de om; pe de alta, se mișcă ea însăși, fiind mișcată de Duhul, adică omul simte că se mișcă el însuși în planul înțelegerii și al bucuriei. Libertatea Duhului nu stânjenește libertatea omului, ci o sporește. Subiectul dumnezeiesc se întâlnește cu subiectul omenesc și-l face ca el însuși să primească mișcarea și să și-o însușească. Apa aceasta îi umple inima ca pe un izvor din care

7. Minteaa care s-a curățit de cele din afară și și-a supus simțirile în întregime, prin virtutea cu fapta, rămâne nemișcată ca și osia cerului, privind spre adâncul inimii ca spre centru⁷; și stăpânindu-și capul privește acolo, având ca niște sonde razele înțelegerii,

---

sau prin care izvorăște; dar umple și toate facultățile și simțirile lăuntrice ale omului, iar pe omul dinafară îl umple de căldură în toate comunicările lui. E înfățișată în aceste capete o viziune abisală și liberă a inimii, sau a omului. Omul e subiect de posibilități nesfârșite, pentru că își are rădăcinile în Dumnezeu, pentru că e deschis Subiectului nesfârșit dumnezeiesc. Dumnezeu, nesfârșit în viața și în înțelesurile Lui, poate comunica omului mereu ceva nou din ele, iar omul și le poate însuși, experiindu-se pe sine ca subiect nesfârșit în aceste posibilități ce-i vin din legătura cu Dumnezeu, dar și le însușește el însuși, în mod liber. Omul se poate ruga neîncetat, pentru că în rugăciunea sa e deschis vederii lui Dumnezeu cel nesfârșit. Termeni ca *πύρινος* (arzător cu trupul), *ἀείβλυτος* (pururea țâșnitor, pururea țâșnește), accentul pus pe Duhul etc., arată că autorul acestor capete, ca și al scrierii mai largi *Despre rugăciune* care urmează, dacă nu e identic cu unul din cei doi Xanthopoli care au scris *Cele o sută de capete*, în care sunt la fel prezenți acești termeni și viziunea despre rolul preponderent al Duhului și al caracterului abisal al inimii, a cunoscut scrierea aceea sau, invers, aceia au cunoscut-o pe aceasta.

7. Minteaa care s-a curățit de impresiile dinafară și și-a făcut simțirile supuse, obișnuindu-le să slujească numai virtuților deprinse prin fapte statornice (înfrânare, răbdare, hărnicie pentru slujirea iubitoare a altora, smerenie etc.), și-a deschis privirea spre adâncul inimii, care se adâncește în adâncul nesfârșit al lui Dumnezeu și izvorăște mereu înțelesuri însoțite de bucurie din nesfârșitul dumnezeiesc, străveziu prin el. De aceea, nu se mai mișcă din această privire, ci rămâne nemișcată în mișcările sale ca axa cerului între aștri, sau ca un spațiu interplanetar rămas același între planete. Dar mintea rămâne nemișcată numai pentru că privește în același adânc. Dar în alt fel se afundă tot mai mult în privirea lui.

care scot de acolo înțelesurile dumnezeiești și supun toate simțirile trupului.

8. Nimeni din cei neintroduși, sau care au nevoie de lapte (*1 Corinteni 3, 2*), să nu se atingă de astfel de lucruri oprite, până n-a venit timpul. Pe unii ca aceștia, care au căutat înainte de vreme cele proprii unui anumit timp și s-au sârguit să intre într-un părut liman al nepătimirii cum nu se cuvine, Sfinții Părinți i-au socotit că fac un lucru nebunesc și nimic mai mult. Căci e cu neputință să citească o scrisoare cel ce nu cunoaște încă literele.

9. Ceea ce se mișcă, de pe urma nevoinței, de către Duhul dumnezeiesc în suflet face inima senină și strigă: „Avva, Părinte!” (*Galateni 4, 6*)⁸. Aceasta e fără chip și fără formă, dar nouă ne dă un chip prin strălucirea luminii dumnezeiești și o formă cuvenită, odată cu aprinderea Duhului dumnezeiesc⁹.

10. Minte care s-a curățit prin trezvie ușor se întunecă, dacă nu se desface cu totul de ocuparea

---

8. Starea de liniște, sau de simțire a lui Dumnezeu, vine după nevoințe îndelungate ale omului, dar din Duhul Sfânt. Nici nevoințele singure, nici Duhul Sfânt singur nu o produc. Că e o simțire adevărată a lui Dumnezeu și că e de la Duhul se arată în faptul că omul simte trebuința să strige: „Avva, Părinte!”.

9. Lucrarea ce se mișcă în suflet de la Duhul Sfânt e fără formă, căci tot ce e dumnezeiesc e mai presus de formă. Dar dă ființei noastre o formă, adică o face bună, liniștită, bucuroasă, o umple de iubire filială etc. Când lucrarea dumnezeiască atinge o făptură, îi dă acesteia o formă, desigur o formă spirituală, dacă are în ea spirit sau suflet.

cu cele din afară prin pomenirea continuă a lui Iisus¹⁰. Iar cel ce a unit făptuirea cu contemplarea¹¹ (cu gândirea la Dumnezeu), prin păzirea minții, nu e abătut de zgomote, nu se clatină (de tulburări, având sau neavând vreun înțeles). Căci sufletul rănit de dragostea lui Hristos urmează Acestuia ca unui frățior¹².

11. Se poate întâmpla că cei ce petrec în lume pot opri patimile și săriturile de la una la alta, sau se pot opri din gândirea la ele, după cuvântul: „Opriți-vă și cunoașteți” (*Psalom 45, 10*). Dar e cu neputință să le șteargă sau să le desființeze. Viața pustnicească le poate însă dezrădăcina cu totul.

12. Dintre apele sălătătoare, una are o mișcare mai iute, alta, liniștită și mai zăbavnică. Cea dintâi nu poate fi tulburată cu ușurință pentru repeziciunea mișcării. Dacă e tulburată pentru puțin timp, ușor se curăță iarăși, având o astfel de mișcare. Dar curgerea încetinindu-se, apa se face foarte mică și nu numai că se și tulbură ușor, dar aproape că rămâne nemișcată. Ea are nevoie atunci de o

---

10. Trezvia curăță mintea de toate chipurile celor din afară, pentru că ea constă propriu-zis în atenția exclusivă la Iisus, sau la Dumnezeu. Dar deplin se curăță numai dacă încetează cu totul de a se mai ocupa cu plăcere cu chipurile celor din afară, ocupându-se continuu cu pomenirea lui Iisus.

11. Mintea nu poate fi ținută în pomenirea lui Iisus numai prin efort intelectual, ci trebuie pus în acord cu acesta efortul practic de a nu mai căuta păcatele prin plăceri, ci de a păstra curăția minții prin fapte bune, curate.

12. Sufletul e mireasa din Cântarea Cântărilor. „Frățiorul” e mirele de acolo ce bate la ușă (*Cântarea Cântărilor 5, 2*).

curățire din nou, ca să zicem așa, de o nouă punere în mișcare¹³.

13. De cei începători, sau aflători pe treapta morală, sau făptuitoare, demonul se apropie prin zgomote ne-articulate sau și articulate. Celor de pe treapta vederii (contemplării) le înfiripă formele unor năluciri, încât li se pare că se colorează aerul ca lumină; alteori li le înfățișează pe acestea și ca foc, ca printr-o făgăduință potrivnică să amăgească pe ostașul lui Hristos.

14. De voiești să afli cum trebuie să te rogi, privește la sfârșitul luării-aminte și al rugăciunii, și nu vei rătăci. Căci acest sfârșit este, iubitule, străpungerea continuă, zdrobirea inimii, iubirea față de aproapele. Iar contrariul este, în chip vădit, gândul poftei, șoapta bârfelii, ura față de aproapele și toate cele asemenea acestora¹⁴.

---

13. Apa săltătoare din inimă, sau din Duhul Sfânt prin inimă, e viața de bucurie și de înțelegere mereu nouă din oceanul nesfârșit al vieții dumnezeiești. Aceasta, deși implică o statornicire a privirii minții în inimă și prin transparența ei în Dumnezeu, e totuși mișcătoare prin înaintarea la noi și noi înțelesuri și bucurii în oceanul dumnezeiesc și în comuniunea cu Persoana purtătoare a Lui. Când mișcarea aceasta e plină de atenție vie, când valuri noi de înțelesuri se revarsă în minte, ea nu poate fi tulburată de chipurile venite dinafară și din ispitele care o cheamă spre plăcerile ce-i pot fi oferite de ele. Dar, când această mișcare a minții în nolle înțelesuri și bucurii ce-i vin prin inimă lânzește, ea poate fi tulburată ușor de chipurile din afară și oprită cu totul.

14. Oricât s-ar părea că omul duhovnicește cel ce se adâncește în inima sa și în vederea lui Dumnezeu prin ea, cu ocolirea celor dinafară, semnul adevăratei vieți duhovnicești se vede, pe de o parte, în zdrobirea inimii pentru poftele egoiste satisfăcute și pentru relele făcute, iar, pe de altă parte, în iubirea față de aproapele. Propriu-zis, nu ieșirea din legătura cu cele dinafară e cerută, ci curăția, bunătatea pusă în legăturile cu oamenii.

ALE SFÂNTULUI CALIST PATRIARHUL

Capete care au lipsit¹

15. *Raiul de care se vorbește este chipul omului.*

Precum cele arătate sunt chipuri ale celor nearătate ale omului, așa și raiul preafrumos, sădit de Dumnezeu cu înțelepciune la răsărit în Eden (*Facerea* 2, 8), este chip al omului dinlăuntru. Acesta are ca pământ inima sa, ca pomi, pe care are să-i sădească cu voia, mintea lui zidită după chipul lui Dumnezeu, vederile și înțelesurile dumnezeiești cu privire la Dumnezeu și lucrările vrednice de Dumnezeu, care sunt multe și felurite și au și o înfățișare felurită, și o mireasmă duhovnicească, ba voi adăuga că dau și o hrană, o desfătare și o plăcere. Astfel, inima hrănește „Edenul” acesta în chip firesc și are în sine spre plăcere și bucurie vădită cele dumnezeiești. Edenul văzut e sădit la răsăritul soarelui văzut, pentru că soarele văzut e chipul soarelui cugetat. Deci inima e sădită spre luminile cunoștinței soarelui cugetat. Căci inima, după Părinți, lipsită de lumina cunoștinței nu poate produce înțelesuri și gânduri dumnezeiești, și lucrări vrednice de Dumnezeu, și nu se poate umple deplin de

---

1. Sunt capetele despre rugăciune care lipsesc în ed. I a *Filocaliei* de la Veneția, cum se spune pe coperta vol. IV, ed. a III-a. Dar ele sunt ale aceluiași Calist Patriarhul ca și cele anterioare, fiind numerotate în continuare. Textul din *Filocalia* greacă, după care am făcut traducerea, e destul de alterat din punct de vedere gramatical și sintactic în multe pasaje.

vederi dumnezeiești mai simple și mai desăvârșite, ca să fie un rai nou și mai presus de lume². Dar nici fără ape nu e rai și nu poate produce pomi frumosi împodobiți și roditori, precum se cuvine.

De aceea, în raiul din Eden se vede țâșnind din mijlocul lui un izvor care se împarte, precum se scrie, în patru începuturi (de râuri) și adapă fața pământului (*Facerea* 2, 6), iar în om, ca izvor de apă vie, se află mișcarea de viață făcătoare a Sfântului Duh, despre care Domnul a zis: „Apa pe care Eu voi da-o lui se va face lui izvor de apă” (*Ioan* 4, 14) vie în inimă, țâșnind

---

2. Inima omului, ca Eden lăuntric, e sădită spre răsăritul soarelui, sau al minții, care o luminează și-i dă putere să rodească. Dar acest soare spiritual omenesc își primește lumina de la cel dumnezeiesc. Acesta e izvorul a toată lumina. De acolo răsare lumina minții omenești. Soarele dumnezeiesc e văzut întâi de mintea omului, sau se reflectă în ea, și din ea se răsfrânge asupra inimii omului. Numai de aceea se poate numi și mintea omului soarele spiritual din om, ca chip și oglindă a Soarelui dumnezeiesc. Dar mintea în starea ei naturală nu e despărțită de inimă; de aceea, nici de Soarele dumnezeiesc. Acesta, precum prin minte își comunică lumina, prin inimă își comunică căldura iubirii. Și precum mintea comunică inimii lumina primită de la Soarele dumnezeiesc, așa inima comunică minții iubirea primită de la același Soare. De aceea, numai amândouă, ca doi ochi îmbinați, prind viața dumnezeiască, dat fiind că lumina adevărată e și iubire, și iubirea adevărată e și lumină. E așa cum în lumea aceasta soarele văzut și pământul numai împreună ajung la rodire. Propriu-zis, rodul iese din pământ, dar numai sub lumina soarelui, iar soarele, dacă nu luminează un pământ, nu-și împlinește rostul de a pricinui rodirea acestuia. Inima neluminată rodește numai porniri de proastă calitate, iar lumina minții, dacă nu întâlnește o inimă iubitoare, rămâne aridă, abstractă, fără efect bun în viața omenească. Tot acest cap este închinat de altfel puterii de viață făcătoare a Duhului Sfânt, care înviorează ca o apă pământul inimii.

în chip minunat ca dintr-un Eden și împărțindu-se în înțelepciune, cumpătare, dreptate și bărbăție, ca cele patru începuturi din care se naște toată virtutea în chip dumnezeiesc³. De aceea s-a și spus în continuare că prin acest râu se adapă toată fața pământului, sau a inimii, cu lucrarea spre creșterea, spre odrăslirea și spre producerea roadelor alese ale virtuților dumnezeiești.

Minunat, dulce și fericit lucru este a înțelege și cele ce sunt cuprinse în izvorul care închipuie mișcarea și lucrarea Duhului viu, care țâșnea, precum s-a spus, în chip mai presus de fire din mijlocul inimii. Izvorul nu este din firea pomilor sau a pământului. Pentru că, în

---

3. Aici se spune mai direct că, așa cum mintea își primește lumina de la Soarele dumnezeiesc (de la Logos), așa inima își primește puterea de rodire a celor bune, sau apa, de la Duhul Sfânt. Râul apei care face inima roditoare se spune că țâșnește din însăși inima omului (din pământul Edenului), dar tot așa de clar se spune că el e râul Duhului Sfânt. El e în fond râul iubirii, căci virtutea care o produce prin cele patru brațe ale apei culminează în iubire. Iubirea aceasta în mers spre actualizare lucrează prin cumințenie, cumpătare, dreptate și bărbăție. Se afirmă limpede aici că virtuțile sunt roadele Duhului Sfânt, sau ale conlucrării Duhului Sfânt cu străduințele noastre. Și nu se poate o mai accentuată afirmare a împreunei-lucrări dintre firea omenească și puterea dumnezeiască în general. Firea noastră nu e deplină fără alimentarea ei din partea lui Dumnezeu cu lumină și cu iubire, prin minte și prin inimă. Dar mintea și inima au și ele rolul lor în activarea luminii și iubirii de la Dumnezeu. Lumina și iubirea devin ale omului prin primirea lor de către minte și inimă; ele se fac omenești prin faptul că se comunică omului, prin mintea și inima lui. Omul e, într-adevăr, o ființă creat-necreată, teandrică, paradoxală, minunată. Edenul e ținut în frumusețea și rodnicia lui de Soarele dumnezeiesc și de ploaia cerească.

acest caz, el nu ar fi ajuns să adape toți pomii atât de numeroși și să-i îngroașe și să-i crească nu puțin; căci el era unul, iar pomii erau mulți și atât de deosebiți între ei, că unii dintre ei aveau însușiri potrivnice, unii fiind mai uscați, alții mai umezi, unii mai fierbinți, alții mai răcoroși. Spre toți aceștia, atât de deosebiți între ei, se mișcă, precum am spus, acel izvor unic și de un singur fel, lucrând cât se poate de mult împreună cu toți. Iar împărțindu-se în patru începuturi, pricinuieste în fiecare om cele ce țin de el.

Nu este propriu firii noastre, fie că s-ar gândi cineva la virtuți, fie la cunoștință și la înțelegerea (vederea) ce ține de ea, nici inimii noastre, iluminarea dumnezeiască mai presus de fire și mișcarea și lucrarea Celui de viață făcător. Ci aceasta s-a dăruit după har credincioșilor, dar țâșnește continuu dinlăuntrul inimii, fiind în mod minunat un singur izvor, dar împărțit în chip vădit în patru începuturi, sau virtuți egale, cum am spus mai înainte; și acestora, și tuturor celor ce urmează din ele le ajută cât mai mult apa cea una.

Căci, întrucât e Duh, conlucrează cu înțelepciunea; întrucât e cunoștință, ajută celui ce se împărtășește de dreptate; se numește iarăși cumpătare și putere, ca Unul ce este acestea și Se arată de departe astfel și Se face împreună-lucrător spre cumpătare și bărbăție. Iar Sfântul Pavel și proorocul Isaia sunt martori foarte tari despre Duhul ca împreună-lucrător spre iubire și înțelepciune. Cel dintâi spune de-a dreptul că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt dat nouă (*Romani 5, 5*). Iar Isaia numără, între cele șapte lucrări ale Duhului, duhul înțelepciunii (*Isaia 11, 2*).

Dar Duhul e nu numai împreună-lucrător cu iubirea, ci se face și duh al râvnei, ce pare într-un mod oarecare opus iubirii. Căci iubirea acoperă, cum s-a spus, mulțime de păcate (*1 Petru* 4, 8). Dar râvna ajunge și la muștrări, și uneori și la ucideri. Iar aceasta ar putea-o spune și marele prooroc Ilie, prieten al lui Dumnezeu, care a trecut prin sabie pe atâția preoți ai rușinii (*3 Regi* 18, 40); și mai înainte, Finees, care a spintecat pe Madianita împreună cu israelitul (*Numerii* 25, 8); iar înainte de aceștia, însuși Marele Moise, dătător al Legii vechi, care adeseori din râvnă a predat morții pe mulți, ba chiar pe unii dintre bărbații din neamul său.

Între cele ce sunt de făptuit, lucrul cel mai însemnat este cunoștința, iar în cele de contemplat, neștiința cea mai presus de minte⁴. Iar acestea, fără Duhul adevărului și fără Duhul cunoștinței în suflet, nu se pot săvârși și dobândi cum se cuvine⁵.

---

4. Nu poți face nicio faptă cum trebuie fără cunoștință. Dar nu cunoști nimic cum trebuie, fără să-ți dai seama de taina care persistă în tot ce cunoști. Nu poți cunoaște o persoană în ceea ce are ea propriu, fără să intuiești în ea ceea ce nu se poate defini. Nu poți să-ți dai seama de ceea ce este Dumnezeu, dacă nu simți taina Lui mai presus de toate definițiile în care te silești să-L prinzi. Neștiința aceasta e mai presus de tot ce cunoști, e mai presus de minte. Deci nu există făptuire oarbă și nici cunoștință adevărată lipsită de taină, de neștiință mai presus de cunoaștere. Astfel, nu se poate face o despărțire clară între făptuire și cunoștință, dar nici între cunoștință și necunoștință. Chiar prin necunoștință se cunoaște ceva. Cunoștința împreunată cu recunoașterea tainei, îmbogățită prin sesizarea tainei, însoțită de respectul tainei, e la baza oricărei făptuiri drepte.

5. Nu poți avea cunoștința îmbinată cu neștiința superioară, adică intuirea adevărată a realității, fără Duhul adevărului, care e în același timp Duhul cunoștinței și al tainei, sau al neștiinței mai

Atât bucuria inimii, cât și întristarea opusă bucuriei sunt în mod vădit roade ale Duhului⁶. Căci auzi Scriptura zicând că „roada Duhului este bucuria” (*Galateni* 5, 22), dar și că Dumnezeu dă unora duh de căință plină de străpungere (*Romani* 11, 8). Și, ca să spun pe scurt, după Sfinții Părinți, atâta putere are Sfântul și de viață Făcătorul Duh, că El conlucrează și la cele ale virtuții, dar și la dispozițiile văzute opuse între ele, cum am zis, că Scriptura Îl numește pe El și foc și apă, care sunt cu totul opuse între ele.

Îl numește astfel pentru ajutorul dat de Duhul la toate bunătățile și frumusețile din suflet și pentru lucrarea Lui de viață făcătoare și întăritoare în toate acestea. Pentru aceasta și numește Scriptura acest izvor când la singular, când la plural. Mântuitorul l-a zis și El atât izvor, cât și râuri. De aceea se și împarte începutul (de râuri) și înaintează în toate virtuțile⁷. Și întregul se face ca un suflet de fire nouă al sufletului, care se împărtășește de El. Căci îi dă acestuia o viață mai

---

presus de cunoștință și prezintă în cunoștință. Numai Duhul te ajută să cunoști ceea ce poți deveni și deci să și făptuiești în acest scop; dar tot numai El face să ți se deschidă sufletul pentru ceea ce e mai presupus de cunoștința ce se poate exprima. Și mai ales în înțelegerea a ceea ce nu putem defini ne dăm seama că cunoștința adevărului întreg nu e de la noi, nu e din efortul nostru.

6. În sentința anterioară și în aceasta, ca și în unele următoare, autorul se folosește de paradox, sau de trăsături opuse, în caracterizarea Duhului. De fapt, realitățile spirituale omenești, însă mai ales cele produse de Duhul, sau viața dumnezeiască însăși, nu se pot cuprinde în formule unilaterale. Ele sunt atât de bogate și de complexe, că trebuie să ne folosim de termeni contradictorii pentru a le reda în oarecare grad.

7. Cele patru virtuți înaintează sau cresc și în același timp se ramifică în alte virtuți, în toate virtuțile.

presus de fire, și îl mișcă spre toate cele ce trebuie făcute și spre cele ce se petrec, și îl desăvârșește precum se cuvine. Eu presupun că și piatra, care a fost lovită de toiagul legiutorului Moise și a izvorât mai presus de fire râuri de apă (*Ieșirea* 17, 6), este inima împietrită din pricina învârtoșării. Din aceasta, când Dumnezeu o lovește, rănind-o și străpungând-o, în loc de toiag cu cuvinte puterea Duhului scoate, mișcând-o în chip fericit, pâraie de viață făcătoare, ajutând-o astfel spre toate faptele mari și potrivite, făcând vii, am putea zice o singură apă după fire, pe cei mulți și nesfârșiți care se împărtășesc de ea. Minunată cu adevărat este această piatră care, fiind purtată de o singură căruță⁸, a răspândit, izvorând din ea, apă cât au putut să poarte milioanele și nenumăratele căruțe. De unde are ea această putere atât de mare și în ce pământ umed se așază, ca să o poarte?⁹

Și cu mult mai minunat lucru este, pentru cei ce gândesc, cum vasul inimii, atât de mic, purtat într-un trup și el atât de mic, răspândește, țâșnind neîncetat, atâta nesfârșit de apă milioanele de duhuri și nesfârșitelor trupuri, ca să viețuiască? De unde-i este inimii această apă, și încă așa de multă, că întrece

---

8. Sfântul Duh Se revarsă în suflet și îl face, din învârtoșat, viu.

9. E numită așa inima purtată de un singur trup, de trupul lui Hristos, dar și de trupurile atâtor oameni care au răspândit din inima lor apa Duhului Sfânt, sau apa credinței. Aceasta e Tradiția vie: inimile purtătoare și răspânditoare ale apei Sfântului Duh. Nu prin cărți s-a ținut Tradiția vie, ci prin inimi. Cărțile au fost mărturie acestei lucrări de transmitere vie. Aceasta e contribuția factorului uman la păstrarea și transmiterea Tradiției vii. Inima e înviorată prin apa Duhului, dar ca să poată fi înviorată trebuie să aibă și ea o capacitate pentru aceasta. Trebuie să fie capabilă de simțire, de dăruire în iubire către Dumnezeu și către semenii.

orice număr? Duhul, cu adevărat, cum a spus Însuși Adevărul, unde voiește acolo suflă, și glasul Lui îl auzi, dar nu știi de unde vine și unde merge (*Ioan 3, 8*). De fapt, El suflă pururea¹⁰.

Dacă deci ne-am învrednicit de atâta cinste de la Dumnezeu, ca să avem puțința să sădim în noi, imitând pe Dumnezeu, raiul dumnezeiesc, necunoscut cu simțurile din afară, dar cunoscut cu mintea, rai mai presus cu mult decât cel dinainte, potrivit celor spuse, și care ne dă o mare fericire și e mai presus de orice înțelegere a celui ce n-a pățimit această sfințită vrednicie, să ne dăruim cu evlavie și cu dreaptă credință de la început liniștirii, prin porunci, și prin aceasta lui Hristos, Dumnezeu Cel în Treime. Iar rămânând astfel, cu vederea care adună cugetările și înțelesurile mai înainte spuse, ba și învățăturile despre Dumnezeu, și lesădește pe acestea în inimă ca în Dumnezeu, să-L înduplecăm prin rugăciunea cuvenită să lase Duhul Lui, cu tot ce este în El, în noi și să izvorască în noi înțelesuri dumnezeiești și mai presus de lume, cărora le poți spune și râuri. Căci „cel ce crede în Mine, zice, precum a spus Scriptura, râuri de apă vie vor curge din inima lui. Iar aceasta a spus-o, zice ucenicul iubit, despre Duhul, pe Care aveau să-L primească cei ce vor crede în El” (*Ioan 7, 38-39*). A Lui fie slava în vecii vecilor, Dătătorului celor mai presus de minte!

---

10. Aceasta asigură dăinuirea Bisericii până la sfârșitul lumii: faptul că Duhul suflă pururea. El nu poate să nu sufle. Însuși începutul suflării Lui de la începutul lumii, și în mod reînnoit și deplin din Hristos, e o suflare pentru de-a pururi. El are în Sine forța suflării neîncetate. Acestei suflări neîncetate și de-a pururi îi corespunde succesiunea neîncetată de inimi care se cer după această suflare și apă a Duhului, ca să-și întărească năzuințele naturale de iubire de semeni, și după izvorul iubirii care e Dumnezeu.

16. *Despre darul Duhului Sfânt.*

Privește darurile lui Dumnezeu, Care nu se căiește de ele, și harurile Celui necuprins, și te bucură de minunea cea făcută cu cel ce s-a împotrivit lui Dumnezeu. Socotește cele pe care le face Dumnezeu în Adam, cel întâi zidit, și cele mai înalte, pe care le face pe urmă în noi. Suflă în Adam, ca suflare de viață, harul Duhului de viață făcător, și așa s-a făcut Adam om desăvârșit; căci s-a făcut „spre suflet viu” (*Facerea 2, 7*), și nu spre suflet simplu. Căci nu e suflet al omului Duhul lui Dumnezeu, ci spre sufletul care viază duhovnicește. Pentru că Duhul Sfânt al lui Dumnezeu Se face cu adevărat suflet sufletului care viețuiește cum trebuie să viețuiască sufletul cuvântător (rațional) și de chip dumnezeiesc.

Dar nerămânând Duhul lui Dumnezeu împreună cu sufletul, sau din nefericire depărtându-Se, s-a pierdut și chipul dumnezeiesc al vieții, demn de sufletul rațional, și s-a introdus din nenorocire cel al dobitocului sau al fiarei. Căci fără Dumnezeu nu putem face nimic din cele cuvenite, deci fără a fi în Duh și în Hristos, cum a spus Hristos (*Ioan 15, 5*). De aceea s-a făcut Adam om fără lipsuri, adică întreg, întrucât nu s-a făcut simplu „spre (cu) suflet”, ci „spre suflet viu”, când a suflat Dumnezeu în el „suflare”, ca să fie „viață” în sufletele cuvântătoare¹¹.

---

11. Duhul Sfânt nu se face însuși sufletul omului. În acest caz, omul ar fi una cu Dumnezeu în înțeles panteist, și păcatele săvârșite de om ar fi ale lui Dumnezeu însuși, sau nu s-ar mai putea face o deosebire între bine și rău. Dar fără o prezență și o lucrare a Duhului dumnezeiesc în sufletul omenesc, acesta n-ar putea duce o viață conformă cu rațiunea lui. Căci omul are în sufletul lui o rațiune și o libertate, dar ele nu pot funcționa în modul deplin cerut de ele decât în unire cu Dumnezeu, decât adăpându-se

Drept aceea, această suflare a lui Dumnezeu, suflată, cum s-a zis, în Adam, până ce a fost în el, nu puțină slavă și strălucire de chip dumnezeiesc pricina celui părtaş de ea. Ca urmare, el se purta față de lucruri cu putere străvăzătoare și proorocească și era împreună-creator cu Dumnezeu¹², sau un al doilea dumnezeu după har. Iar prin aceasta Îi făcea

---

din apa vie a Duhului dumnezeiesc. E ceva analog cu faptul că omul are plămâni, sau ochi, dar fără aerul pe care plămânii trebuie să-l respire, fără lumina pe care ochii trebuie să o vadă, nici plămânii, nici ochii n-ar putea pune în lucrare cum trebuie capacitatea lor. Omul e făcut pentru o viață de comuniune nu numai cu semenul său, ci și cu Dumnezeu. El e o floare, dar floarea are nevoie de soare și de ploaie ca să crească și să-și pună în valoare toată frumusețea și rodnicia virtuală a ei. Omul e o ființă cuvântătoare virtual, dar trebuie să aibă cu cine vorbi ca să pună în valoare această capacitate. Și vorbirea lui cea mai serioasă e cea pe care o are cu Dumnezeu, deci și gândirea, sau rațiunea sa, în funcția ei cea mai serioasă. De aceea, sufletul rațional sau cuvântător al omului devine cu adevărat „viu”, sau se pune în lucrare numai prin suflarea Duhului în el. De aceea s-a suflat în om lucrarea Duhului, în vederea „sufletului viu”. Numai astfel omul a putut realiza cu adevărat toate potențele lui minunate.

12. Până ce Adam a păstrat în el suflarea Duhului, suflare de viață dătătoare tuturor potențelor lui, el se mișca între lucruri cu o mare putere de pătrundere, văzând, dincolo de suprafața lor organizatorică, rațiunile lor în Dumnezeu și pe Dumnezeu însuși. De asemenea, el avea puterea de a prevedea cum se vor desfășura lucrurile, pentru că știa că se vor desfășura conform cu marea lui forță de a le transfigura, de a le face străvezii în frumusețea relevatoare a adâncimii lor nesfârșite, tainice și mult grăitoare, în Dumnezeu. De asemenea, știa cum se vor dezvolta relațiile între oameni: pline de bunăvoință, de delicatețe, de iubire, de comunicativitate mereu nouă. Avea putere proorocească, pentru că era împreună-creator cu Dumnezeu al formelor lucrurilor, ascunse în adâncurile lor.

plăcere și lui Dumnezeu, Făcătorului mai presus de înțelepciune al tuturor, cu vederile și proorociile prea strălucite ale lui¹³.

Dar, pentru că și-a plecat genunchiul și a căzut, prin greșală, sub neascultarea cea atotrea, Sfântul Duh Cel de viață făcător depărtându-Se, iar el nemaîînțelegând să păzească mărimea unei vrednicii așa de mari, s-a apropiat cu adevărat de dobitoacele neînțelegătoare și s-a făcut asemenea lor (*Psalms* 48, 12). Astfel s-a depărtat în chip inconștient și jalnic de scopul dumnezeiesc, consimțind cu întunericul prea înfricoșător și nemaivând, din pricina golirii vădite, nimic din darul mai presus de fire al acelei suflări insuflate lui de Dumnezeu.

Dar, când a venit vremea îndurărilor lui Dumnezeu, Acesta a trimis pe Cuvântul Său, ca să ne tămăduiască pe noi de stricăciunile noastre (*Psalms* 106, 20). Iar Cuvântul poartă pe Duhul unit prin fire cu El, Care luminează și face vădită dumnezeirea Cuvântului¹⁴, sau, dacă dorește cineva să spună altfel,

---

13. Lui Dumnezeu Îi place să fie cunoscut de altă minte, fie ea chiar creată, în înțelepciunea și puterea Lui arătată în creaturi, dar deschisă prin creaturi în adâncimile ei nesfârșite și în revelații mereu noi. Îi place ca cineva să prevadă împreună cu El bunătățile ce le va descoperi neîncetat, așa cum unui tată îi place ca fiul lui să știe că el îi va face în viitor mereu alte și alte daruri și, prin aceasta, să-și îmbroască și sporească mereu iubirea față de el.

14. Duhul luminează și face vădită dumnezeirea Cuvântului în mod continuu, până la sfârșitul lumii, pe măsura creșterii înțelegerii omenești și a apariției a noi și noi împrejurări, care își cer explicarea, în dezvoltarea istorică a omenirii. Astfel, pe de o parte, Revelația s-a încheiat în Hristos, căci tot nesfârșitul dumnezeiesc ne e dat în El, în forma umană. Pe de altă parte, acest

puterea Lui, despre care s-a spus prin proorocul David, în mărturisirea lui către Dumnezeu, că e pentru toată omenirea: „Trimis-ai lumina Ta și adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi pe mine la muntele cel sfânt al Tău, la cunoștința unitară și preaînaltă a Ta și la sălașurile (*Psalm 42, 3*) și vederile slavei Tale”. La acestea fiind călăuzită mintea purtătoare de Dumnezeu și urcând și sălășluindu-se în acestea, ajunge mai presus de cele văzute, apropiindu-se în oarecare fel de Dumnezeu Cel preaînalt. Odată ce a venit deci Cuvântul adevărat al lui Dumnezeu, purtând în El prin fire, în calitate de Cuvânt Sfânt al lui Dumnezeu, pe Duhul Sfânt, le este dat, ca urmare, tuturor care au primit prin credință Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu să primească îndată și pe Sfântul Duh, Care Se află

---

nesfârșit e scos la iveală de Duhul Sfânt în mod continuu și succesiv. Duhul nu ne face cunoscut ceva ce nu e dat în Hristos, nu ne duce la o Revelație care nu e dată în Hristos. Domnul a spus: „El dintr-al Meu va lua și va vesti vouă” (*Ioan 16, 14*). Revelația s-a încheiat în Hristos, dar conținutul ei se scoate la iveală, se explicitează, se însușește neîncetat de către oameni, dar nu numai prin oameni, ci și prin lucrarea dumnezeiască a Duhului Sfânt. Această călăuzire prin Duhul conduce, pe de altă parte, omenirea spre statura bărbatului desăvârșit, care este Hristos, nu dincolo de El. Hristos e „muntele” spre care călăuzește Duhul Sfânt pe oameni. E o călăuzire spre deplina sălășluire a lor în lăuntru lui Hristos, în comorile de cunoștință, de bunătate, în cămărilor nesfârșit de bogate ale Împărăției Sale, pline de El. Acesta e dinamismul Revelației. Și așa trebuie înțeleasă și Tradiția. Nimic din ceea ce e dat în Scriptură și în definițiile Bisericii, rămase fidele Apostolilor, nu se schimbă, dar se adâncește, se scoate la iveală, se asimilează tot mai mult din bogăția ei nesfârșită cuprinsă în Scriptură și chiar în acele definiții. Pe de altă parte, toată puterea Duhului e din Hristos pentru toate generațiile de oameni.

în chip neîndoielnic de-a pururea împreună cu Cu-vântul; le este dat nu numai prin suflare în față, cum L-a primit mai înainte Adam de la Dumnezeu Tatăl și mai pe urmă ucenicii lui Hristos prin suflarea lui Hristos (*Ioan 20, 22*), ci deodată, în chip nevăzut, ca o suflare (*Fapte 2, 2*) a Duhului ce suflă în chip vădit harul Duhului. Ca atare, cei ce se împărtășesc de El văd, în chip înțelegător, Duhul țâșnind din ei pururea, asemenea unui izvor, și luminându-i. Prin aceasta le dă să vadă cu mintea, în chip minunat, cele date lor prin nașterea din nou și li se fac cu putință de cunoscut și de însușit cele ale slavei dumnezeiești¹⁵. Și prin împărtășirea mai presus de fire de Duhul, prin har, mintea se face în întregime văzătoare, în chip tainic, a unor mari bunătăți. Și, înaintând prin statornicul ajutor al harului, ajunge la străvederi și mai înainte cunoașteri prin luminarea Duhului și urcă astfel în planul lui Dumnezeu, văzând unirea ipostatică mai presus de minte a firii dumnezeiești înfăptuită cu firea omului și revărsarea Duhului peste toate¹⁶. E o

---

15. Duhul li se dă celor ce cred în Hristos odată cu harul Botezului. Dar după ce Se sălășluiește în ei prin har obiectiv, cu toată bogăția Lui de slavă și de bunătăți, Duhul îi face să vadă acestea treptat și să și le însușească subiectiv. Intrăm prin Duhul într-un dialog de fapte și înțelesuri cu Hristos, cum Se află Duhul într-un dialog din veci cu Fiul, sau Fiul prin Duhul, într-un dialog veșnic cu Tatăl.

16. Credem că nu e vorba de unirea ipostasului firii dumnezeiești cu firea omenească, înfăptuită în Hristos, ci de unirea firii dumnezeiești, ipostaziată în Persoanele dumnezeiești, cu firea omenească, ipostaziată în persoanele omenești, adică de unirea ipostasurilor sau Persoanelor dumnezeiești cu ipostasurile sau persoanele omenești. În această unire persistă în existență și ipostasul sau ipostasurile omenești, cum nu se

unire și o revărsare pe care nu a văzut-o astfel Adam, căci încă nu ajunsese părtaș firii dumnezeiești și cu adevărat Dumnezeu prin lucrare.

17-18. *Despre lucrarea dumnezeiască și cea omenească și despre pace.*

Să privim, după puterea noastră, deosebirea între lucrarea Duhului Sfânt și cele ce țin de ea și lucrarea naturală a noastră și cele ce îi aparțin ei. Vom vedea îndată că nu e cu puțință ca noi să fim în pace numai prin lucrarea noastră naturală. Căci pacea este roada adevărată a Duhului, ca și iubirea și bucuria adevărată; este roada adevărată a Lui, pentru ca cei părtași de El să se poarte cu îndelungă-răbdare și cu blândețe și să fie în întregime plini de bunătate și să facă parte și celor apropiați din bogăția Lui.

Nicio lucrare naturală a noastră nu e despărțită, de la sine, de vreo pornire sufletească, fiind mișcarea vreunei părți a iușimii. Dar nici fără voință nu se mișcă vreo lucrare a noastră. Iar voința în cel făptuitor atârnă de poftă, precum în cel văzător (contemplativ), de dorință. De aceea, în nicio lucrare naturală a noastră nu pot fi stinse pofta și mânia, dacă vrea să se împlinească precum se cuvine.

Întâmplă în Hristos, unde locul ipostasului omenesc îl ia ipostasul Cuvântului. E o unire între Persoana dumnezeiască, sau între Persoanele dumnezeiești, și cele omenești, ajunse și ele la o unire între ele aproape asemenea unirii între Persoanele treimice. E o unire maximă, dar în care nu se pierde nicio persoană omenească. Această unire se înfăptuiește prin deplina revărsare a Duhului peste toate. Căci până nu se unește omul cu toate prin Duhul, nu se poate uni nici cu Dumnezeu deplin, rămânând în el și un sentiment al despărțirii.

Lucrarea mai presus de fire a Sfântului Duh în inimă nu-și are însă nașterea nicăieri în fire, ci este o arătare neînțeleasă în cei miluiți de El. De aceea, ea se mișcă, sau, ca să spun altfel, se aprinde, în chip vădit, fără să vrem. Pentru aceasta nu are nevoie de nimic din ale noastre, câte sunt de trebuință pentru lucrare, fie că ai numi-o luminare, fie arătare a Duhului. Ea are nevoie numai ca cel părtaș de ea să o privească fără tulburare în inima sa și să se desfăteze mai presus de fire.

De aceea, lucrarea dumnezeiască, neavând nevoie deloc nici de voință, nici de vreo pornire naturală spre a se pune în mișcare, e vădit că pofta și mânia rămân nelucrătoare și nemișcate în ea. Și, ca să spunem pe scurt, partea pasională a sufletului (mânia și pofta) zace aruncată și nelucrătoare, lucrând din inimă în chip mai presus de fire numai suflarea Duhului de viață făcător. Iar mintea se bucură și e vie. De aceea, privește spre Dumnezeu în pace și seninătate și cu toată nepătimirea și cu tot sufletul, așa cum se cuvine¹⁷. În această stare sufletul se află

---

17. E o analiză și o concluzie demnă de remarcat a cauzelor și efectelor lucrării omenești și ale celei dumnezeiești. Când se mișcă în noi o lucrare bună fără o poftă inferioară și fără mânie, e semn că e de la Dumnezeu, sau de la Duhul Sfânt. Și atunci avem o bucurie curată de ea. Prin această bucurie ne-o însușim, dar constatăm totuși că nu e de la noi. Iar bucuria e a minții. Ea simte și viața cea nouă arătată în suflet. Partea pasională a sufletului, sau iuțimea (mânia) și pofta, se află într-o stare de nelucrare. De aici, pacea cu care mintea contemplă pe Dumnezeu și se bucură de lucrarea Duhului din suflet, care a dus la nelucrare, sau la nepătimire, partea lui pasională. Nepătimirea este astfel o stare de pace, nepasională, care dă puțința minții să contemple netulburată pe Dumnezeu, sau chiar și taina semenilor săi

într-o legătură iubitoare cu Dumnezeu, având ca izvor al luminării și al întinderii spre El pe Duhul, de Care se împărtășește în chip fericit din Dumnezeu. Și astfel, privește spre Dumnezeu, deoarece a ajuns la cunoștința negrăitei și mai presus de lumină frumuseți dumnezeiești și iubește pe Dumnezeu, Cel mai presus de frumusețe, și se bucură cât nu se poate spune, căci cunoaște pe Tatăl și moștenirea Domnului, Cel atât de nesfârșit, de nehotărnicit și de necuprins, iar acum, și pe Domnul însuși pentru negrăita milă dumnezeiască. Ca urmare, încearcă o pace minunată, văzându-se pe sine, datorită harului, nelipsit în niciun fel de binele cel mai înalt și mai presus de minte. Iar iuțimea (mânia), potrivit celor spuse, nelucrând, datorită lucrării Mângâietorului ce se mișcă de Sine, îndelunga-răbdare, blândețea, împreună cu cea mai mare bunătate sunt în stările ce călăuzesc, potrivit cu ele, purtarea sufletului, dat fiind că ele sunt roadele Sfântului Duh (*Galateni* 5, 22), care se împărtășesc celor miluiți¹⁸. Dimpotrivă, duhul răătăcirii și al minciunii, deși pare să se miște în suflet fără voința și pornirea celui părtaș la el, nu face nici partea pasională să se liniștească, ci o mișcă și mai mult, și nu pune în lucrare nici iubirea față de Dumnezeu, sau bucuria, sau pacea. Căci minciuna e

---

și a lucrurilor, taină ascunsă tot în Dumnezeu. Dacă în scrierile duhovnicești anterioare se afirma simplu necesitatea curățirii de patimi și a dobândirii nepătimirii pentru ca mintea să poată contempla pe Dumnezeu, aici se explică trebuința ca înseși puterile pasionale ale sufletului să devină nelucrătoare în acest scop, și modul cum se poate ajunge la aceasta.

18. Blândețea, bunătatea, pacea se sălășluiesc în suflet datorită faptului că iuțimea lui e pusă în nelucrare. Ele sunt deci în mod precumpănitor roadele Duhului Sfânt.

fără rânduială și schimbăcioasă și cu totul străină de pacea și de seninătatea cea după Dumnezeu.

Minunat ești, Doamne, lumină lină a păcii minunate, supra-odihnitoare, iubită, minunată prin fire, care bucuri pe cei mulți, strălucitoare la culme! Mă minunez, Atotputernice, Stăpâne Sfinte, că cel de care te-ai atins prin atingeri negrăite, pentru nesfârșita Ta bunătate, mai trăiești sieși, și nu Ție (2 *Corinteni* 5, 15), Celui mai presus de ființă, Vieții deviață făcătoare și Izvorului tuturor bunătăților și frumuseților. Căci dacă femeia aceea, numai pentru că s-a atins de Tine, ba nici de Tine, ci numai de veșmântul Tău, Mântuitorule, mai bine zis nici măcar de veșmântul Tău, ci numai de ciucurele lui, și încă pe ascuns, totuși s-a slobozit îndată de o viață atât de bolnavă (*Matei* 9, 21-22) și a primit în chip minunat o viață sănătoasă, ce poate să se întâmple, Împărate, aceluia, și ce viață poate primi acela de care Tu, Mântuitorule, Te atingi, din bunătate și în chip vădit, prin atingeri dumnezeiești negrăite, ca să împlinești în chip minunat mila Ta cu el? Știm că, atingându-Te cu mâna de soacra lui Petru, s-a stins fierbințeala ei și, dobândind sănătate deplină, îndată s-a sculat și slujea Ție plină de uimire (*Marcu* 1, 30-31) și bucurie. Dar atingerea aceea s-a întâmplat femeii o singură dată și de din afară, căci s-a făcut cu mâna. Dacă deci aceea, pentru ceea ce s-a spus, a dobândit o sănătate atât de deplină, ce ar trebui să se petreacă cu cei de care Te-ai atins nu o dată, ci mereu, noaptea și ziua, și aceasta nu din afară, ci în cămara inimii cea mai dinăuntru, cu cea mai mare iubire de suflet și întărindu-i pe ei în chip vădit în cele ce li se întâmplă și mângâindu-i în cele ce au nevoie și făcându-le zeci de mii de bunătăți? Cum

deci, Preaînalte, unii ca aceștia vor trăi loruși, și nu mai degrabă în întregime Ție, așa cum se cuvine? Mai bine zis, cum, chiar viețuind numai Ție, nu s-ar socoti pe ei nenorociți și nu și-ar pleca ei capetele smeriți în fața celor ce i-ar vedea că încetează măcar pentru scurt timp să-și arate recunoștința pentru un astfel de minunat ajutor dat lor prin harul Tău? Slavă Ție, cu adevărat Preaslăvite, Cel ce slăvești pe cei smeriți cu cugetul și-i faci atât de slăviți, pentru că, îndatorându-i cu multe și nesfârșite bunătăți prin darurile cele negrăite, i-ai făcut și mai smeriți cu cugetul. Pentru că, dându-le harul, Te afli înrădăcinat în chip minunat în inima lor, ca a unora ce au fost slăviți. Că Tu însuși ai spus limpede, Înțelepciunea lui Dumnezeu: „Am prins rădăcini în popor slăvit, mai mult decât tot ce se poate închipui. Pentru aceea, m-am înălțat ca un cedru din Liban” (*Isus Sirah* 24, 14) în inimă, „ridicându-mă peste cele de jos”, adică pământești, „la înălțime, sau pe muntele dumnezeiesc”, ajungând la înălțimea înțeleșurilor dumnezeiești. Și mai zice: „Ca un terebint am întins ramurile mele”, se înțelege în cei ce „am prins rădăcini” prin harul Duhului¹⁹. „Și ramurile

---

19. Precum se poate spune că Dumnezeu a prins rădăcină în cei ce-L iubesc, așa se poate spune că și ei au prins rădăcini în Dumnezeu. Ba se poate spune aceasta chiar mai mult. Căci Dumnezeu îi hrănește pe ei cu viață adevărată. Prinzând rădăcini în infinitatea lui Dumnezeu, sau tot mai adânc în infinitatea Lui, cresc ei înșiși la infinit în înțelegerea, în viața lor, în roadele ce le aduc. Dar și Dumnezeu, prinzând rădăcini în ei, Își arată în ei tot mai mult din infinitatea vieții Lui și din rodirea Lui în ei. Chiar înrădăcinarea lui Dumnezeu cel nesfârșit în om, creând o comunicare intimă între El și om, face ca în concret omul să nu mai trăiască înlăuntrul unor margini, ci în nesfârșirea dumnezeiască, participând la ea. În ambele formulări se arată

mele sunt ramuri ale slavei și ale harului” (*Isus Sirah* 24, 19). Spus-am tot adevărul, Însuși Adevărul, adevărurile de la Sine-Ți, Doamne. Pentru aceasta sufletul curat și ales Ție, ca o mireasă²⁰, a dorit foarte să șadă cu curăție sub umbra Ta. Și îndată a și ajuns sub umbră. Arată-Ți rodul Tău, care o îndulcește cu bogăție, nu în chip simplu, ci în gătleele ei.

Căci nu ajung toți în chip simplu și deodată la dulceața lui Dumnezeu cu simțirea lor. Departe de așa ceva. Că atunci când zice „mandragora a împrăștiat mireasmă de aromate și ca o smirnă aleasă a răspândit bunul miros” (*Cântarea Cântărilor* 7, 13), nu o face aceasta pentru toți. Și aceasta o va arăta Sfântul Pavel zicând că „unora Unul și Același S-a făcut mireasmă a vieții spre viață, iar altora, miros de moarte spre moarte” (*2 Corinteni* 2, 16). La fel și dulceața dumnezeiască, iar de vrei să zici, și slava lui Dumnezeu, văzută odată cu aceasta, nu se lasă prinsă de toți, ci numai de unii pentru simțirile lor înțelegătoare²¹.

---

valoarea nesfârșită ce o acordă Dumnezeu omului, perspectiva veșnicei creșteri a acestuia în Dumnezeu, fără a înceta să rămână totuși om prin natura lui și prin culoarea ce o dă conținutului primit din Dumnezeu. Înradăcinarea aceasta reciprocă și-a atins suprema adâncime și s-a făcut pentru veci în Iisus Hristos.

20. Reamintim că sufletul e în limba greacă de genul feminin (ψυχή).

21. Am mai spus aceasta: termenul de „simțire înțelegătoare” sau de „simțire a minții”, atât de mult folosit de Sf. Părinți, înseamnă înțelegere și experiență în același timp, sau trăire în ambianța unei prezențe spirituale și aflarea unui sens al ei. Înțelegi o persoană când trăiești în ambianța ei, când îți devine interioară și-i devii interior. E ca o „pipăire” spirituală a vieții spirituale a celuilalt, a stărilor, a intențiilor, a specificului lui sufletesc, concomitentă cu o „înțelegere” a lui. Unii au această „simțire înțelegătoare” mai mult, alții mai puțin, alții aproape

Aceștia sunt cei ce se nevoiesc cu liniștea și care, prin împărtășirea vădită de bunăvoința dumnezeiască, au dobândit Duhul de viață făcător și luminător²². Și, îndeobște, ea se face simțită, pe cât e cu putință, celor curați cu inima²³.

De multă cinste s-ar învrednici viața zgomotoasă, necurată și în chip vădit nepărtașă de Duhul, dacă ar primi și ea slava lui Dumnezeu și mireasma și dulceața Lui întru simțirea sufletului. Dar nu se întâmplă aceasta, nu se întâmplă! De aceea se cere fuga de lume, în-singurarea ce-i urmează, liniștirea, viața în retragere, purtarea virtuoaasă, trezvia, rugăciunea cu luare-aminte și toate câte aparțin celor ce se pocăiesc în chip desăvârșit. Acestea se cer pentru ca să dea loc în suflet bunătății nemărginite a dragostei dumnezeiești și ca aceasta să se aplece, potrivit înseși dorinței ei, cu iubire de oameni, și Dumnezeu să Se sălășluiască în sufletul ce-L caută cu osteneală și să Se facă, din mila Sa minunată, un duh cu sufletul, înrădăcinându-Se

---

deloc. Cei din urmă fac impresia unor orbi spirituali, asemenea unora care sunt lipsiți de simțul gustului, al mirosului, al auzului. Ei fac impresia unor spirite tocite, tâmpite. De obicei, cei ce au „simțirea înțelegătoare” ascuțită pentru semeni o au și pentru prezența tainică a lui Dumnezeu.

22. Chiar această „simțire înțelegătoare” a prezenței tainice și spirituale a lui Dumnezeu și a semenilor are caracterul unei iluminări. E o iluminare produsă de Duhul Sfânt, când e vorba de „simțirea înțelegătoare” a lui Dumnezeu.

23. „Curăția inimii” e o sensibilitate deosebit de delicată și de fină a omului eliberat de pornirile egoiste inferioare. Ea e proprie celor care nu au mintea umplută de tot felul de chipuri ale obiectelor și de afecțiunea față de ele, sau de interese trupești și lumești pentru ele, sau chiar pentru persoanele altora, privite ca instrumente de satisfacere a plăcerilor și intereselor lor egoiste.

în adâncul inimii și de acolo să lumineze în chip minunat; și să crească ca un arbore și să se ridice la înălțime și să se lărgească în ramuri ale minții și să dea roade duhovnicești ca: iubirea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, blândețea (*Galateni* 5, 22) și alte zeci de mii de bunătăți, hrănind cu acestea pe cel părtăș de El. Dacă judeci cum trebuie cele ce se petrec, îți vei închipui câtă simțire a slavei, a buneii miresme și a dulceții va intra în suflet din roade încă necunoscute ale Duhului de viață făcător și luminător. Pentru aceasta, cu adevărat fericiți sunt cei curați cu inima din cunoașterea virtuților, că aceia vor vedea pe Dumnezeu (*Matei* 5, 8), în viața viitoare mai deplin și mai vădit, iar acum ca într-o arvună (*Efesenii* 1, 14), după *Scripturi*, după care nu numai văd și vor vedea, ci vor și trăi, în chip potrivit, cele mai presus de fire, și le pătimesc din parte, și se bucură încă de acum de ele în Hristos.

19. Despre viața contemplativă (văzătoare); și care sunt cele de care are nevoie numaidecât văzătorul; și despre aceea că rugăciunea este a părții văzătoare; și că vederea (contemplarea) este socotită de Părinți în loc de rugăciune.

Viața contemplativă (văzătoare) este împreună-viețuitoare și prietenă neîncetată a sfințitei rugăciuni. Iar amândouă sunt odraslele cele mai pline de har și îndumnezeitoare ale sufletului. Pentru aceea, sunt fapte cu totul nedespărțite ale sufletului purtat de Dumnezeu și lucrat de Dumnezeu după rânduială. Din pricina celor spuse, vederea și rugăciunea sunt atât de unite între ele, încât Părinții spun în chip unitar despre amândouă că sunt faptă și contemplare (vedere)

a minții. Căci spune Sfântul Isaac: „Fapta minții, în lucrarea ei subțire, stă în ocupația cu Dumnezeu, și în stăruința în rugăciune, și în cele ce-i urmează. Ea se săvârșește în partea poftitoare (a sufletului) și se numește vedere (contemplare)”²⁴.

Avem aici un semn al unității, mai mult decât al unirii amândurora, adică al rugăciunii și al vederii (contemplației)²⁵. Pentru aceea și adaugă același că „vederea (contemplația) curățește lucrarea iubirii sufletului, care este o dorire firească ce limpezește partea înțelegătoare a sufletului”. E vorba de o lucrare a părții contemplative (văzătoare) a sufletului, adică de rugăciune și de vedere (contemplare)²⁶. De aceea

---

24. Neafiat. Vederea spirituală (contemplarea) o înfăptuiește mintea tot prin partea poftitoare a sufletului, ca și vederea sensibilă, pentru că în vedere e un dor de a vedea, de a cunoaște. Desigur însă că, în vederea spirituală, pofta sufletului e ridicată la un nivel spiritual, încât se poate spune, pe de altă parte, că pofta, înțeleasă ca poftă inferioară, a încetat. Pofta se extinde pe toate nivelele ființei umane, de la nivelul trupesc la cel spiritual.

25. Între rugăciune și vedere (contemplare) nu e numai o unire ca între două lucrări, ci o unitate, prin faptul că au devenit o singură lucrare. Sufletul, când se roagă intens lui Dumnezeu, Îl „vede” (contemplă), și, invers, când Îl „vede” (contemplă), se roagă neîmprăștiat. Nu poate face una fără alta.

26. Iubirea adevărată curățește mintea, ca să poată cunoaște cu adevărat pe Dumnezeu. Unde nu e iubire, e egoism. Și egoismul nu permite cunoașterea și înțelegerea adevărată a celuilalt și, deci, nici pe a lui Dumnezeu. Dar, la rândul ei, vederea (contemplarea) lui Dumnezeu curățește dorința naturii omenești de a-L iubi. Avem deci ordinea aceasta: a) contemplarea unită cu rugăciunea, întreținută de poftă; b) iubirea curățită prin contemplare și rugăciune și c) capacitatea minții de a-L cunoaște pe Dumnezeu, curățită de iubire. Dar contemplarea unită cu rugăciunea, deși sunt întreținute de poftă, țin totuși de partea contemplativă (văzătoare, cunoscătoare) a sufletului.

spune și Sfântul Maxim: „Mintea nu poate fi curățită fără convorbirea cu Dumnezeu și fără vederea (contemplarea) Lui”²⁷. Și iarăși: „Retragerea și vederea (contemplarea) și rugăciunea micșorează pofta și pricinuesc chiar încetarea ei”²⁸; și partea cugetătoare a sufletului e pusă iarăși în mișcare binecuvântată, îndreptându-se spre Dumnezeu prin vedere duhovnicească și prin rugăciune”²⁹. Și iarăși: „Întriripează-ți cugetarea prin citire, prin vedere (contemplare) și prin rugăciune”.

Astfel, vederea (contemplarea) e în toate o însoțitoare de mare trebuință a rugăciunii. Și amândouă sunt o lucrare ce ține de partea înțelegătoare sau, mai bine zis, cugetătoare (a sufletului) și sunt de nedespărțit când mintea e condusă în chip sănătos. Ele se ajută una pe alta când cugetarea e sănătoasă și stăruie în liniște, cu pricepere cunoscătoare³⁰. De aceea

---

27. Neidentificat. Contemplarea este totodată convorbire, întrucât este și rugăciune. În convorbire nu vorbește numai omul, ci mai întâi vorbește Dumnezeu. Omul aude și se simte obligat să răspundă; mai întâi se simte obligat să înceapă a răspunde, trecând la rugăciune. În această auzire se contemplă prezența lui Dumnezeu și voia Lui. Aceasta curăță mintea de pornirea păcătoasă de a se închide în ea însăși.

28. E vorba de altă poftă, de cea trupească.

29. Contemplarea și rugăciunea pun mintea în mișcarea cuvenită ei, prin care poate cunoaște pe Dumnezeu, dezlegând-o de pofta inferioară, care o împiedică de la această mișcare firească a ei.

30. „Vederea” (contemplarea) sau conștiința prezenței lui Dumnezeu și a legăturii cu El prin rugăciune e „concrecută” cu mintea sau cu cugetarea sănătoasă, sau viguroasă, ce stăruie în liniște și o apără cu pricepere. Numai când e tulburată de tot felul de griji și ispite lumești mintea, slăbind și uitând de la sine în sensul rău al cuvântului, nu mai are limpede conștiința prezenței lui Dumnezeu și nici puterea să stăruie în legătura cu

Părinții au numit mintea care se roagă fără lucrarea vederii (contemplării) pasăre neînaripată, ca una ce nu e în stare să se înalțe spre Dumnezeu cu simțirile minții puse în mișcare, și să se despartă cu totul de cele pământești, și să se apropie de cele cerești cu toată vigoarea sufletului³¹. După Sfântul Maxim, vederea (contemplarea) curățește mintea, iar starea de rugăciune o înfățișează goală (golită) lui Dumnezeu³². E vădit însă că aceasta o face rugăciunea prin vedere (contemplarea) minții³³, pe care nu ar avea-o însă

El prin rugăciune. De aceea efortul spre rugăciune și spre limpezimea conștiinței prezenței lui Dumnezeu e și metoda cea mai bună de însănătoșire a minții, de refacere a capacității de a cunoaște pe Dumnezeu ca realitate esențială, prin stăruirea liniștită în contemplarea Lui.

31. Firea minții e să fie nu în mișcare continuă pur și simplu, ci în mișcare de înălțare, asemenea unei păsări înaripate, nu unei viețuitoare ce se târăște pe pământ. Numai atunci e fericită și intră în orizonturile largi, după care se dorește.

32. Același lucru îl spune Sf. Maxim, după înțeles, în *Capete despre dragoste*, III, 97, unde zice că mintea ia chipurile lucrurilor, dar ajungând în Dumnezeu devine fără formă, adică își regăsește starea ei dezmărginită (*Filoc. rom.*, II, p. 128). Iar în *Capete gnostice*, I, 83, spune că mintea nu se poate apropia de Dumnezeu decât „golită” de toate chipurile referitoare la El (*Filoc. rom.*, II, p. 193). Despre vigoarea ce o dă minții rugăciunea vorbește Sf. Maxim în *Capete despre dragoste*, II, 52 (*Filoc. rom.*, II, p. 94). Iar despre zborul minții spre Dumnezeu, înaripată de dragostea față de El, care o eliberează de toate legăturile cu lucrurile, vorbește în *Capete despre dragoste*, I, 10 (*Filoc. rom.*, II, p. 66). În multe capete arată că prin curățirea minții înțelege curăția ei de legăturile pătimase cu lucrurile (de ex. *Capete despre dragoste*, I, 14, în: *Filoc. rom.*, II, p. 67).

33. Numai pentru că în rugăciune se trăiește „vederea” lui Dumnezeu rugăciunea poate goli mintea de toate chipurile lucrurilor.

mintea dacă nu s-ar întinde spre vederea lui Dumnezeu pe cât este cu putință³⁴.

Curăția minții se arată, zice, în descoperirea tainelor³⁵. Apoi, curăția minții este desăvârșirea petrecerii în vederea (în contemplarea) cerească, care se mișcă în afara simțurilor prin puterea duhovnicească a lumii de Sus, a minunilor fără număr³⁶. De aceea, văzătorul se roagă într-un chip înalt, având înțelegerea curățită prin știința contemplației³⁷. Căci datorită acestei curății el vede pe Dumnezeu, pe cât e cu putință, și ajunge cu adevărat fericit, rugându-se.

20. *Despre: „Duh este Dumnezeu, și cei ce se închină Lui se cade să se închine în duh și adevăr” (Ioan 4, 24).*

„Duh este Dumnezeu, zice, și cei ce se închină Lui se cade să se închine în duh și adevăr” (Ioan 4, 24). A vorbit de închinători la plural, și nu de închinător la singular. Iar aceasta e cât se poate de potrivit, odată

---

34. În rugăciune e vedere. Dar numai dacă mintea, la rândul ei, se întinde spre vederea lui Dumnezeu, rugăciunea poate avea această vedere.

35. Taina tainelor, taina care cuprinde toate tainele, e Dumnezeu. Mintea curățită, golită de chipurile care o mărginesc, recăpătându-și dezmarginirea, trăiește în Dumnezeu Cel nemărginit și înaintează în El fără sfârșit.

36. Puterea lumii de Sus e puterea Duhului Sfânt. De aceea, numai prin puterea Duhului, primită de Sus, se mișcă mintea, în contemplarea ei, în lumea acestei puteri, săvârșindu-se cu ea minuni fără număr, a căror experiență o trăiește.

37. Știința contemplației este o știință practică, dobândită prin deprindere și experiență. În ea văzătorul și-a curățit înțelegerea, și de aceea rugăciunea lui este înaltă.

ce voiește „ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (*1 Timotei 2, 4*). Și de fapt aceasta o voiește Mântuitorul, Care a pregătit diferite locașuri (*Ioan 14, 2*) spre bucuria celor ce se vor îndreptați. Aceasta o voiește Îngerul marelui sfat, Cel ce din prisosința iubirii Sale de oameni întinde mâinile susținătoare înțelepților, neînțelepților, celor slăbuți la grai și tociți la înțelegere; Cel ce le dă tuturor oamenilor ajutorul mântuitor, care lucrează în chip împărțit și în multe feluri, după însușirea și voința fiecăruia, ba, aș adăuga, după puterea și după învățătura celui ce se lasă călăuzit spre Dumnezeu și s-a hotărât, potrivit celor spuse, să se închine lui Dumnezeu. Căci se întâmplă uneori că cineva, chiar dacă are o fire bună, fiind lipsit de un învățător, nu izbutește să ajungă la ținta desăvârșită voită de Dumnezeu, iar alții, dimpotrivă, deși au un învățător încercat în cele dumnezeiești și duhovnicești, sunt împiedicați de slăbiciunea firii lor să urce spre desăvârșire. Dar și unii, și alții, și toți la un loc pot, dacă voiesc, să se închine în duh și adevăr lui Dumnezeu, fiecare după ceata în care e rânduit, sau după puterea, sau după darul ce-l are de la Dumnezeuul tuturor. De pildă, cel neînzestrat, dacă umblă potrivit poruncilor și credinței, urmând cu smerenie celor încercați, e vădit că se închină cu adevărat lui Dumnezeu în duh și adevăr. Pentru că Duhul este în credința care vorbește cu limpezime despre lucrurile dumnezeiești și nevăzute. Căci zice: „Cuvintele pe care Eu le spun vouă sunt duh și viață” (*Ioan 6, 63*)³⁸. Și nu cred că e cineva atât de tocit la înțelegere, încât să vrea să deosebească poruncile minunate și

---

38. Duhul e în credința grăitoare despre Dumnezeu. Căci credința e de la Duhul, și Duhul grăiește prin ea omului.

îndumnezeitoare ale Adevărului prin Sine, în oarecare fel, de adevăr³⁹.

Astfel, cel ce urmează, precum s-a spus, credinței se închină în adevăr și în duh lui Dumnezeu, Care îl învață pe el cele ale credinței. Și de aceea el poate fi numit făptuitor și văzător⁴⁰. Iar cel ce se ocupă cu cunoștința fapturilor și a *Sfintei Scripturi* și de la acestea e ridicat, după cuviință, ca de la ceea ce e văzut și grăit, la Dumnezeu, cum e ridicat cineva de la trup la cele ale înțelegerii, e vădit că e urcat la duh și, prin aceasta, nemijlocit, la ceea ce e mai presus de minte, adică la Dumnezeu, Adevărul mai presus de orice adevăr, și se închină în chipul cel mai limpede în duh și adevăr lui Dumnezeu⁴¹. La fel, cei ce cântă și cei ce se roagă, dacă pricep înțelesul cuvintelor cântate și stăruie în el, pe cât e cu putință, se închină lui Dumnezeu în duh și adevăr. Căci sfințitele cuvinte ale psalmilor și ale rugăciunilor sunt în chip vădit duh și adevăr⁴². Dar și cel ce s-a adunat în sine,

---

39. Adevărul nu e deosebit de Cel ce e Adevărul prin Sine, de Subiectul suprem al adevărului. Un adevăr care ar sta de sine, negândit de un Subiect personal, din care iradiază tot adevărul, nu poate fi cugetat. Nici cel mai simplu om nu poate să-și închipuie așa ceva. Iar văzând în adevăr pe Subiectul adevărului, el se închină lui Dumnezeu în adevăr, sau ca Celui ce este izvorul adevărului.

40. Sunt cele două etape principale ale urcușului duhovnicesc.

41. Cine urcă de la cunoașterea naturală la cea mai presus de fire urcă la planul Duhului. Dar acolo e și Adevărul deplin.

42. Înțelesul cuvintelor psalmilor și rugăciunilor e duh și adevăr, dar devine astfel în cel ce le rostește când le asimilează ființei sale, când și le face în mod intim ale sale. Atunci el e în adevăr și în Duh, căci prin ele nu numai că spune adevărul, ci face cunoscută și puterea de viață care l-a umplut pe el (pe Duhul). Între adevăr și Duh nu e despărțire, pentru că adevărul e

prin împărtășirea vădită de Duhul⁴³ și prin înrăurirea Lui, și cugetă pe Dumnezeu în lumina cunoștinței în chip unitar și fără vedere, se închină, de asemenea, lui Dumnezeu în duh și adevăr într-un mod mai înalt⁴⁴. Și iarăși, pe lângă acestea, cel ce oglindește în sine lumina slavei iconomiei lui Hristos, pe cât e cu putință, și revărsarea următoare a Duhului lucrător și mângâietor la cei credincioși, pornită de la Tatăl prin Fiul, se închină și el cu adevărat în adevăr și în duh lui Dumnezeu, în Hristos Iisus.

21. Despre rugăciune.

„Cel ce învață pe om cunoștința Dumnezeu este” (Psalm 93, 10), precum s-a scris. Dar cum îl învață? Dându-i rugăciune într-o adiere sfântă a Duhului ce suflă pururea în cel ce se roagă⁴⁵. Cu adevărat, această

---

viu, ca unul ce iradiază din Dumnezeu cel viu. Orice persoană e adevăr, dar e adevăr pentru că e vie. Aceasta e valabil înfinit mai mult și prin excelență pentru Persoana dumnezeiască, sau pentru Persoanele Sfintei Treimi unite după ființă.

43. Numai prin Duhul se poate aduna cineva în sine. Oarecum omul însuși își este transcendent sieși, sau mai presus de natură, cunoscându-se numai în relație cu Dumnezeu, transcendența supremă.

44. În privința făpturilor, în citirea *Scripturilor*, în cugetarea înțeleșurilor cuvintelor rugăciunilor, mintea se desfășoară și se ridică la Dumnezeu, trecând pe rând de la una sau alta din puterile și darurile Lui. Dar când mintea se adună din toate acestea („se înfășoară”), cugetă la Dumnezeu ca la unitatea nesfârșită. Toate conținuturile vieții Lui sunt contemplate deodată în unitatea lor. Mintea se simte atunci scufundată în mod superior în adevărul Treimii personale, și în Duhul sau în Puterea Ei ce se comunică omului.

45. Cunoștința este pricinuită de rugăciune, căci rugăciunea însăși este o adiere suflată de Duhul Sfânt în suflet. Deci

sfințită rugăciune, fiind un dar mare al harului suprabun, se face învățătoare celui ce a agonisit-o, slujind în chip limpede, ca un fel de oglindă, feței sufletului⁴⁶. În această oglindă mintea își vede limpede abaterile, rătăcirile, robirile, trândăviile și înșelările; dar nu numai acestea, ci și văzduhul curăției, lumina întinsă a vederii (contemplației), duhul înălțării dumnezeiești și îndumnezeitoare spre Dumnezeu și flacăra de foc întreținută de iubirea de Dumnezeu, simplitatea și libertatea de chipuri a înțelegerii, tăcerea cu privire la toate cele ce urmează de aici și uimirea plină de multă bucurie. Vorbind în general, mintea își cunoaște în rugăciune, fără greșală, simțirile și năzuințele ei sufletești așa cum sunt, și descoperă în chip limpede cele dintâi pricini ale începuturilor mișcărilor lor; și pe unele le tămăduiește, de altele se alipește, atât cât poate, după cum sunt vrednice de îngrijire sau de tămăduire.

---

cunoștința este contactul nemijlocit cu Dumnezeu, Care Se face prezent în ființa omului prin suflare. În rugăciune Se face cunoscut Dumnezeu, întrucât produce în suflet, prin prezența Lui, nevoia să I se adreseze. Dumnezeu Se face prezent în suflet ca partener de dialog.

46. Rugăciunea dă cunoștința sufletului despre el însuși, prin faptul că se face oglindă în care el însuși se privește. Dar rugăciunea se face oglindă sufletului prin faptul că i-o ține în față Dumnezeu, sau harul Duhului. Sufletul singur nu și-o poate ține. Rugăciunea, ca și oglinda, are un suport obiectiv. De aceea sufletul, văzându-se pe sine în rugăciune, are totodată conștiința că e ținut în legătură cu Dumnezeu. Sufletul se cunoaște însă în rugăciune cu toate stările și pornirile lui bune și rele. Dar vede în același timp și simplitatea lui fără chip, dacă s-a ridicat la curăția de toate legăturile cu lucrurile. Absorbirea în vederea acestei taine negrăite a sa produce în el o tăcere despre toate, o tăcere despre el însuși și o copleșitoare uimire.

Astfel ajunge la viețuirea pricepută a monahilor, întrucât nu învață numai din nevoia de a se folosi cum trebuie de minte și de rațiune, de înțelegere și de simțire, ci și ca să dea mâniei și poftei cele cuvenite. Și în general va ști să înfăptuiască bine și frumos armonia îngrijită și bine întocmită a puterilor sufletești cu o pricepere nedobândită, învățând să le facă să răsunе în chip vădit ca o cântare duhovnicească mai dulce ca oricare alta în făptuire și în lucrarea vederii (contemplației)⁴⁷. Pentru aceea, pacea iubită a lui Dumnezeu se sălășluiește, împreună cu bucuria plină de har și cu o sfântă iubire, în cel ce s-a deprins tainic în adevărata rugăciune și s-a împodobit întreg cu roadele Duhului. Drept urmare, cel ce a judecat că trebuie să se roage neîncetat (*1 Tesaloniceni 5, 17*), cu toată sânguința și în tot chipul, cum zice Apostolul, și se străduiește cât se poate de mult cu această lucrare va fi pus în rândul ucenicilor lui Hristos. Căci, urmând învățăturilor lor despre sfințita rugăciune, s-a făcut fiu al harului în Hristos.

---

47. E o pricepere sau o înțelegere care îi vine omului duhovnicesc ca un dar de Sus, de a nu lăsa o putere a sufletului să treacă măsura în lucrarea ei, ci de a le ține pe toate într-un echilibru armonios. Armonia aceasta se simte ca o melodie mai dulce ca oricare alta, atât în fapte, cât și în gândire. Omul nu va scoate tonuri stridente în comportarea lui și nici în viața lui spirituală, accentuând prea mult rațiunea față de simțire, sau un sentimentalism lipsit de măsură și de gândire. De dulceața aceasta se vorbește și în cap. 74 din *Centuria* lui Calist și Ignatie, cum se vorbește și de bucuria și de iubirea care o însoțesc. Aceasta ne face din nou să socotim că același Calist, care e autorul scrierii de față, e și unul din autorii *Centuriei*.

22. *Câte lucrări are rugăciunea și de câtă cinste e vrednică.*

Dacă sfințita rugăciune duhovnicească ar fi numai învățătoarea și arătătoarea datoriiilor ce țin de virtute, și de câte laude n-ar fi vrednică! Dar acum, că nu e numai învățătoarea și arătătoarea, ci și mângâierea îndemnătoare spre tot ce e bun, nu e ea mai presus de toate sfintele laude? Dar fiindcă atât învățătura, cât și mângâierea îndemnătoare rămân fără rodul cuvenit din pricina slăbiciunii celui învățat și îndemnat, de aceea e nevoie de o putere pe măsura lor; căutând, vei afla deodată că rugăciunea dă sufletului și puterea Duhului spre lucrare. Așa e de mare puterea rugăciunii celor virtuoși. Și pe drept cuvânt, căci rugăciunea insuflată și, ca să zic așa, vie și mișcată în chip vădit printr-o neîncetată izvorâre din inimă, având această însușire prin împărtășirea și lucrarea Duhului de viață făcător, are, drept urmare, ca foarte necesare aceste trei lucrări: învățătura celor cuvenite celor credincioși, îndemnul mângâietor spre nevoințele pentru cele ce trebuie împlinite și, înainte de ele, puterea spre ușurarea celor greu de împlinit. De aceea, Domnul nostru și Dătătorul Duhului a spus: „Veți lua putere când va veni Sfântul Duh peste voi” (*Fapte* 1, 8). Iar această putere o numește iarăși limpede „Mângâietor și Învățător”, zicând: „Mângâietorul, Duhul cel Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl întru numele Meu, Acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte cele ce v-am spus vouă” (*Ioan* 14, 26). Iar că prin rugăciune se dă fiecăruia arătarea Duhului spre folos, o arată limpede învățătura Sfântului Pavel, care adaugă că unuia i se dă duhul înțelepciunii, altuia, al cunoștinței, și, iarăși, altuia, al vindecărilor (*I Corinteni*

12, 8-9), și celorlalți celelalte, de care Apostolul a amintit. Iar acestea le lucrează Unul și același Duh, împărțind fiecăruia îndeosebi, precum voiește (*1 Corinteni 12, 11*).

Iar că cel ce s-a făcut părtaș în orice fel de darul Duhului primește pe urmă în chip necesar cele trei lucrări, adică puterea mai presus de fire, învățătura mai presus de lume și mângâierea dumnezeiască, s-a arătat din sfintele cuvinte ale Domnului pe care le-am amintit. De altfel, și când zice Domnul: „Fără de Mine nu puteți face nimic” (*Ioan 15, 5*), arată neîndoielnic că pentru tot ce trebuie săvârșit e numaidecât de trebuință puterea dumnezeiască. Dar și când zice: „Să nu numiți pe nimeni învățător pe pământ, căci Unul este Învățătorul și Călăuzitorul vostru, Hristos” (*Matei 23, 10*), arată limpede că omul are nevoie de învățătura dumnezeiască spre cele ce trebuie și spre cele ce se fac după voia lui Dumnezeu. Și când întărește zicând: „Eu voi ruga pe Tatăl, și alt Mângâietor vă va trimite vouă, Duhul Adevărului, ca să rămână cu voi în veac” (*Ioan 14, 16*), gândește-te la mângâierea cea atottrebuincioasă și nedespărțită de har.

Deci s-a arătat împărțirea darurilor, care deosebește în oarecare fel pe unul de altul. Căci altceva este înțelepciunea, și altceva cunoștința, după felul lor. Și proorocia nu e același lucru cu cele spuse înainte. Și altceva sunt darurile vindecării. Și, spunând pe scurt, fiecare dar al Duhului se deosebește de fiecare dintre cele pe care le-a înșirat Apostolul (*1 Corinteni 12, 8-9*).

Dar fiecare har e împodobit cu cele trei lucrări ale Duhului de viață făcător. Căci cum ar fi mintea, cea creată și legată de trup, părtașă la bunurile ei și la virtute dacă n-ar avea o putere de împărtășire mai presus

de ceruri⁴⁸, când nici îngerii nu pot aceasta de la ei? Și cum va fi în stare de împărtășirea de cele mai presus de ceruri fără călăuzirea tainică a Duhului? E vădit că va ameți până să ajungă la o așa de mare înălțime a dărniceii dumnezeiești și a tăriei neobosite a virtuții, dacă n-ar primi sfințita mângâiere îndemnătoare a Celui bun.

Deci ce trebuie să cugetăm despre rugăciunea săvârșită cu înrâurirea Duhului, care e pricinuitoarea a tot darul duhovnicesc dat sufletului, aducând cu ea puterea învățaturii și mângâierea Sfântului Duh? De ce laude nu e mai mult decât vrednică o astfel de rugăciune și cât de mult nu trebuie cinstită de cei ce au dobândit-o prin har și căutată de cei lipsiți încă de ea, odată ce ea leagă cu legături sfințite mintea cu Dumnezeu, în Hristos Iisus, Fiul lui Dumnezeu cu adevărat?⁴⁹

23. *Despre rugăciune.*

După ce mintea a dobândit cu ajutorul harului o înțelegere vădită a lui Dumnezeu, prin cugetarea la cele din jurul lui Dumnezeu și prin însuflarea Duhului de viață făcător, să se cerceteze pe sine și neputința

---

48. Natura nu e închisă în ea însăși. Cu atât mai puțin mintea, ca partea cea mai înaltă a sufletului omenesc. Ea nu-și dezvoltă bunurile ei decât împărtășindu-se de lucrarea Duhului. Dar aceasta înseamnă că are în ea însăși puterea de a se împărtăși de lucrarea aceea.

49. „ἱεραὶς σχέσεις”. Legăturile cu care rugăciunea leagă mintea de Hristos sunt relații afectuoase, pline de simțire. Ele nu sunt trimise numai de Sus, ca niște ancore în solul sufletului, ci apar și de jos, din suflet, ca niște actualizări ale potențelor sale, dar totdeauna cu ajutorul trimis de Sus, ca niște răspunsuri la chemările de Sus.

sa și să vadă cât e de departe de ceea ce trebuie să fie, prin negrija și uitarea datoriilor și prin neștiința celor cuvenite. Și așa, împlinind lucrarea cea dreaptă și adevărată a ocărârii de sine și a cugetului smerit, să se apropie de Dumnezeu prin rugăciune, smerită cugetare, dar și cu încrederea și cu nădejdea în iubirea mai presus de înțelegere a lui Dumnezeu față de om, din bunătate negrăită. Căci sfințitul Pavel ne învață să ne apropiem de tronul harului cu îndrăzneală, încrezându-ne în această iubire covârșitoare (*Evrei 4, 16*). Căci nu obișnuiește să facă Dumnezeu ca noi cele ale noastre, ci după mila Lui cea nemărginită. Drept aceea, să nu privim la noi în vremea rugăciunii, ci spre puterea neamintitoare de rău și atotmilostivă a Preabunului nostru Dumnezeu și Tată, ca astfel să avem și noi cu ușurință dragostea Lui cu adevărat mântuitoare⁵⁰.

24. Tâlcuire la cuvântul lui Dumnezeu către Avraam: „leși din pământul tău”. Și despre vedere (contemplan).

Zis-a Dumnezeu lui Avraam, adică omului străbătător⁵¹: „leși din pământul tău și din rudenia ta și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta, pământ din care curge lapte și miere” (*Facerea 12, 1*). Dar zice și acum, într-un înțeles mai înalt, minții care s-a făcut trecătoare și a străbătut de la cele ce se

---

50. Dragostea de Dumnezeu se sălășluiește în noi când privim la dragostea Lui cea pentru noi, sau o simțim pe aceasta lucrând în noi. Privirea cu încredere la însușirea cuiva îți deschide sufletul pentru primirea acelei însușiri din el.

51. Omul e o ființă străbătătoare (περάτης), pentru că nu poate rămâne la cele văzute, ci străbate cu gândirea la o lume cugetată, și de acolo până la Dumnezeu.

cunosc cu simțurile la cele ce se gândesc cu mintea: „Ieși din simțirea ta și deci și din cele supuse simțurilor și, simplu vorbind, din toată lumea văzută și vino în pământul pe care ți-l voi arăta”. Aceasta se aseamănă cu ceea ce s-a spus de Domnul: „Vinde-ți averile tale și le dă săracilor și ia crucea ta, adică răstignește-te față de simțire și față de cele supuse simțurilor și față de toată lumea, și venind, urmează-Mi Mie” (*Marcu 10, 21*), Care Mă voi sui la Tatăl; desigur, nu fără Duhul povățuitor.

Acolo se spune: „A zis Dumnezeu către Avraam”, adică a zis Tatăl prin Cuvântul, sau prin Fiul. Și continuând, a zis: „Și vino în pământul pe care ți-l voi arăta”. Dar arătarea se face prin deget. Iar degetul lui Dumnezeu s-a spus că e Duhul lui Dumnezeu, după cuvântul: „Iar dacă Eu, cu degetul lui Dumnezeu, scot dracii...” (*Luca 11, 20*), iar aceasta o tâlcuiește altădată, spunând: „Prin Duhul lui Dumnezeu” (*Matei 12, 28*). Așa au spus și înțelepții egiptenilor: „Acesta este degetul lui Dumnezeu” (*Ieșirea 8, 19*), numind așa lucrarea Duhului⁵². „În pământul pe care ți-l voi arăta”; e ca și când ar zice: „În pământul în care te voi călăuzi prin Cuvântul și prin Duhul”. „În pământul în care curge lapte și miere”, adică la înțelegerea lui Dumnezeu însuși și la cunoașterea a ceea ce este El⁵³. La această cunoaștere la care trebuie să ajungă, mintea nu poate ajunge altfel decât călăuzită și luminată

---

52. Degetul e simbolul lucrării arătătoare. Prin Duhul Sfânt ne arată Dumnezeu calea pe care trebuie să mergem. Duhul este inspiratorul nostru dumnezeiesc. El a arătat Proorocilor viitorul.

53. Dumnezeu este și „pământul” pe care-l vor moșteni cei blânzi. Pământul e dat aici ca simbol a ceea ce e ultima temelie a tuturor celor ce se clădesc și cresc pe el, al ultimului izvor al tuturor bunătăților. Acesta e Dumnezeu, ca „ipostasul” sau suportul ultim a tot ce există.

prin iluminarea Duhului de viață făcător, Care vine la arătare prin Fiul. Iubitorul de oameni Dumnezeu atrage mintea obișnuită, ca să străbată mai sus de înrâurirea ființelor gândite create (îngerii), ca pe un alt Avraam, de la cele supuse simțurilor la cele cugetate și dincolo de ele, unde este privirea și contemplarea unitară a Dumnezeirii în trei ipostasuri. De aceea, foarte potrivit s-a arătat că face aceasta prin întreita putere și lucrare a unicului izvor dumnezeiesc⁵⁴.

Căci Însuși Dumnezeu și Tatăl este, în înțelesul principal, pământul făgăduinței, pe care avem făgăduința că-l vor moșteni cei blânzi (*Matei 5, 5*) și cei drepti la inimă, care se vor sili prin Duhul să se facă moștenitori ai Lui. El este pământul din care curg lapte și miere, luminile de dimineață, razele gemene, viața și desfătarea și curăția a toată lumea. Miere poate fi numit Cel născut din Tatăl, Cel ce este Fiul Lui nedespărțit, prin întruparea Lui ca într-un fagure de miere, din care se îndulcește și se veselește, cum ar zice cineva, tot ce este omenesc, cu învățăturile și cu harurile mai presus de fire și cu alte zeci de mii de bunătăți și frumuseți⁵⁵. Lapte e Duhul Sfânt, Cel unitar,

---

54. Deoarece mintea e atrasă nu numai la contemplarea unui Dumnezeu în general, ci a unui Dumnezeu întreit în ipostasuri, ea e atrasă de împreună-lucrarea tuturor celor trei ipostasuri. Mintea sesizează pe acea culme, dar și pe tot drumul spre ea, un Dumnezeu al iubirii, deci un Dumnezeu tripersonal. Căci n-ar putea fi o iubire eternă dacă n-ar exista decât o Persoană dumnezeiască, sau, cu atât mai puțin, dacă n-ar exista decât o esență impersonală.

55. Fiul lui Dumnezeu a făcut dulce ca mierea umanitatea în care S-a întrupat, voind să îndulcească pe toți oamenii în relațiile lor cu ea și între ei înșiși. La această dulceață au ajuns Sfinții. Duhul Sfânt e și El dulce ca mierea, cum arată dulceața pe care o câștigă cei ce viețuiesc în El, și alb, pentru nevinovăția Lui, pe care

Care nu e născut, ci purces și alb ca lumina, Cel ce cu hrana Lui crește spre Dumnezeu ființele cuvântătoare, ajunse asemenea pruncilor, care vor intra în Împărăția cerurilor, cum a zis Domnul.

Așadar, pământul și laptele și mierea ce curg din el trebuie văzute după înțelesul convenit al lor, ca Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt⁵⁶. În acest pământ e mutată cu totul mintea, ajunsă, potrivit celor spuse, străbătătoare, prin călăuzirea și puterea și lucrarea Dumnezeirii celei în trei ipostasuri.

Căci precum, după Pavel, nimeni nu poate zice „Domnul Iisus decât în Duhul Sfânt (*1 Corinteni 12, 3*), așa nimeni nu ar putea aduna puterea de înțelegere și de vedere a sufletului său spre slava și măreția unitară a unității treimice decât prin puterea, lucrarea și harul Treimii, odată cu lepădarea celor simțite prin simțuri și a celor gândite (văzute cu gândirea sau contempla-te) în *Scripturi* și în cele supuse simțurilor⁵⁷, și prin re-tragerea din toate cele ce se pot măsura.

---

o împărtășește și celor ce cred în Hristos din toată inima. Aceștia s-au făcut ca pruncii prin nevinovăția lor. Și numai făcându-se astfel vor putea intra în Împărăția cerurilor. Acolo nu putem intra decât cu simțire de prunci, dacă suntem fii ai Celui vechi de zile.

56. Spun la nota 67 că pământul este Dumnezeu, ca suportul și izvorul întregii existențe. Dar în înțeles mai deosebit el este Tatăl, ipostasul din care provin celelalte două ipostasuri.

57. Se vorbește aici de teologia negativă. Nu numai cele sensibile, ci și cele gândite pe baza *Scripturii* și a celor sensibile trebuie părăsite pentru a ne ridica la înțelegerea unitară a lui Dumnezeu în Treime. Dar autorul nu înțelege că teologia negativă ar putea ridica mintea la Dumnezeu ca simplă operație intelectuală, de negare a celor cunoscute, ci socotește că ea, numai unită cu puterea și cu harul lui Dumnezeu, poate ridica mintea la Dumnezeu. Deci unește cu teologia negativă o experiență tainică pozitivă a lui Dumnezeu.

Căci „în lumina Ta”, a lui Dumnezeu, adică în iluminarea unitară a Ta, „vom vedea lumina” (*Psalms* 35, 9), sau pe Tine, pe Cel ce luminezi inimile noastre și mintea noastră. Și numai privind ale Tale am putea cunoaște ale Tale, ca să nu se poată lăuda cu sine niciun trup (*I Corinteni* 1, 29). Pentru aceasta, așa cum Avram, care înseamnă străbătător pentru că a ieșit cel dintâi când a auzit, și a lăsat toate, precum i s-a poruncit, și s-a mutat în pământul în care curg miere și lapte, a primit numele schimbat de Avraam sau de tată al multor neamuri, tot așa și mintea, care, după chipul lui, prin puterea și lucrarea dumnezeirii întreit ipostatice, iese din cele supuse simțurilor și din simțirea lumii și se mută la lumina, adică la contemplarea și privirea unitară a Treimii dumnezeiești, e vrednică să fie numită străbătătoare și se face născătoare și purcezătoare a unor mari și multe înțelegeri negrăite și tainice, ca a unor popoare, dat fiind că i se descoperă și se nasc din ea lucruri minunate, de care se bucură și se veselește ca un tată de copii și petrece în pacea cea întru Hristos.

25. *Despre smerenie și vederea sufletească (contemplare).*

„Minunate sunt lucrurile Tale, Doamne, și s-a uimit sufletul meu cunoscându-le foarte”. Pricina înălțării cu mintea se face prilej puternic de smerenie, și ceea ce înalță sufletul la nesfârșit, aceea îl smerește în chip covârșitor. Smerenia e început al vederii, și vederea, desăvârșirea smereniei. De-ar cunoaște cineva înțelepciunea lumii întregi, fără smerenie e cu neputință să dobândească vederea care înalță. O numesc vederea care înalță, căci vederea (contemplarea)

pe care o aveau elinii nu înalță. Dar nici fără vederea care înalță nu se poate omul smeri și nu va încovoia grumazul ca pe un cerc (*Isaia* 58, 5). O, înțelepciune negrăită a Celui ce ne-a zidit pe noi astfel! Cine ar fi cunoscut vreodată aceasta, înainte de a vedea cea mai înaltă înălțare din smerenie, după covârșitoarea smerenie din cele preaînalte?

Dar ar putea zice cineva și despre mintea îndumnezeită că „cel ce s-a coborât, acela este și cel ce s-a înălțat”; și la aceasta s-ar putea adăuga că cel ce s-a înălțat, acela este și cel ce s-a coborât (*Efeseni* 4, 10). Căci când mintea ajunge să se veselească prin har întru smerenie de cele preaînalte și să se bucure de cele mai presus de cuvânt ca de ale sale, atunci se coboară mai jos decât toți întru smerenie⁵⁸. David spune: „Doamne, nu s-ar fi înălțat inima mea, nici nu s-ar fi ridicat ochii mei, nici n-aș fi umblat întru cele mari, nici în cele minunate mai presus de mine, dacă nu m-aș fi smerit cu cugetul” (*Psalom* 130, 1-2).

---

58. Avem aici un mare paradox: smerenia e înălțare, și înălțarea, smerenie. În smerenie omul se bucură de înălțime, și înălțimea adevărată nu e cunoscută decât în smerenie. Deosebiri între acestea două se anulează când sunt adevărate. Trăiești în smerenia fără sfârșit înălțarea fără sfârșit și invers. Cine se scufundă în smerenie se scufundă în experiența celei mai esențiale realități, deci a celei mai înalte. Înălțarea lipsită de smerenie e o umflare lipsită de conținutul realității; e un balon de săpun. Tot ce atinge cel ce coboară de la înălțime din iubire umple de înălțimea sa. Fiul lui Dumnezeu făcându-Se om a făcut pe om dumnezeu. Sau în smerenie se vede realitatea în toată măreția și densitatea ei. Diavolul nu e smerit, pentru că nu vede măreția atotstrălucitoare a lui Dumnezeu, măreția realității adevărate. Lipsa de smerenie e pricinuită de o jalnică superficialitate, sau aduce cu ea superficialitatea. De aceea aduce și o plictisitoare monotonie.

Dar mintea ar putea spune pe lângă aceasta, nu fără dreptate, și dimpotrivă: „Doamne, nu m-aș fi smerit, nici nu m-aș fi deplâns, nici nu m-aș fi numit pământ și cenușă dacă nu s-ar fi înălțat inima mea și nu s-ar fi ridicat ochii mei și n-aș fi umblat întru cele mari și minunate, mai presus de mine”. O, minunate Făcătorule și Împărate! Uimire pui în inima mea când cunosc lucrul înțelepciunii Tale, mintea, care a fost zidită înțeleaptă de către pronia Ta!⁵⁹

26. *Despre aceleași.*

La început, mintea care se întoarce prin har la Dumnezeu e stăpânită de o stare de descurajare. De aceea, omul în care se află această minte se tânguiește jeligind și plânge cu durere, zdrobindu-și pe cât poate inima și curățind zi de zi împătımirea ei și smerindu-se, după cuviință, cu toată întristarea. Dobândind astfel prin harul lui Hristos curăția cuvenită, prin liniștire, și străbătând cu înțelegere la cele ale înțelegerii și ajungând la Dumnezeu și înălțându-se la slava Lui și privind-o cu încordare, e cuprinsă de a doua descurajare a înțelegerii, după cea dintâi, cu mult mai mare, mai fără ieșire și mai neîncetată. Prin aceasta dobândește o smerenie atât de întărită și de vădită, încât, dacă ar putea, ar fericii pe toți oamenii, iar pe sine se vede mai rău decât pe oricare; se vede cu o simțire a sufletului

---

59. Cel mai minunat lucru făcut de Dumnezeu este mintea omenească. Minunată este lumea cu raționalitatea ei obiectivă și cu legătura ce le unește pe toate în mod obiectiv. Dar neasemănat mai minunată este mintea care e singură capabilă să devină conștientă de această raționalitate și să le adune pe toate în cugetarea sa; ba să treacă mai sus și de lume, la o Minte asemănătoare cu ea, dar neasemănat mai înaltă și mai puternică.

într-adevăr mai rău decât ceea ce nu există nicidecum. Căci ceea ce nu e nu poate păcătui, iar pe sine se vede păcătuind pururea.

Dar, văzându-se astfel și smerindu-se potrivit cu această simțire, totuși se bucură mult și se veselește, dar nu de sine – căci cum ar face aceasta odată ce se socotește păcătuind neîncetat –, ci de Dumnezeu Cel îndurător, Care e mai aproape de el decât răsuflarea sa, sau, ca să vorbesc mai lămurit, care scoate din inima lui râuri de lumină cerească și pâraie nesecate de minuni ale Duhului, pe care le revarsă în el și-i umplu mintea de lumină, și-i spune simplu: „Sunt cu tine” (*Jeremia* 1, 8)⁶⁰.

Drept aceea, Dumnezeu îi descoperă acestuia, ca unui prieten, taine, în chip lămurit, și-l umple de bucurie. Iar acestuia îi vine să zică cuvintele lui David: „Nu după fărădelegile noastre ne-a făcut nouă, nici după păcatele noastre ne-a răsplătit nouă” și cele următoare (*Psalm* 102, 10); și după Pavel: „În har sunteți mântuiți” (*Efesenii* 2, 8), măcar că împlinește toate poruncile dumnezeiești, pe cât este cu putință, și urăște toată calea nedreaptă și se silește pe cât poate să nu lase nimic din cele ce ajută la mântuire. Dar cel ce se cunoaște văzând în sine această bună

---

60. Când e experiată măreția și marea milă a lui Dumnezeu, nu se poate ca sufletul să nu-și simtă smerenia. Sau smerenia nu se poate naște în el decât din experiența măreției și marii bunătăți a lui Dumnezeu. De aceea, smerenia proprie și măreția lui Dumnezeu sunt trăite împreună și, drept urmare, și descu-rajarea de propria micime, și fericirea de apropierea și de mila lui Dumnezeu. Cu cât e simțit Dumnezeu mai aproape, cu atât smerenia e mai mare. În adâncimile nemăsurate ale smereniei Dumnezeu e simțit mai aproape ca răsuflarea proprie. El însuși e simțit ca respirând prin om în adieri de lumină și de viață.

simțire și pătimind-o încă nu a ajuns la o vedere adevărată, încă nu varsă lacrimi neîncetate, încă nu a văzut unitatea credinței și nu a dobândit cunoștința adevărului (*1 Timotei 2, 4*)⁶¹. Nu vede cu adevărat slava dumnezeiască, nici marginea lucrurilor omenești. Și, ca să spun pe scurt, nu a ajuns la știința rațiunilor dumnezeiești și omenești în lucruri⁶².

27. *Despre vedere (contemplare).*

Zidirea mărturisește prin înțelesurile ei, și *Scriptura* prin cele duhovnicești ale ei, slava, împărăția, înțelepciunea, puterea și, vorbind îndeobște, măreția lui Dumnezeu. Dar cât și ce mărturisește din fiecare din acestea? Foarte puțin, ca o picătură dintr-un ocean. Că nu privindu-Se pe Sine în puterea Sa absolută (dezlegat de toate) și, ca să spun așa, mișcând toată puterea, sau înțelepciunea, sau slava și măreția Sa, a făcut Dumnezeu toate câte le-a făcut,

---

61. Vederea sufletească (contemplația) nu e deci o simplă vedere, ci trăirea prezenței și lucrării dumnezeiești în propria ființă, ca izvor de bucurie, de lumină, de înțelegere a tainelor înalte, ca pricinuitoare de lacrimi de înduioșare.

62. În înțelegerea lucrurilor, în fapte nu sunt numai rațiuni dumnezeiești, ci și omenești. Desigur, la baza lor sunt rațiuni dumnezeiești. Omul lucrează cu materialul lui Dumnezeu. Dar pune și rațiunile (judecățile, cunoștințele) sale în înțelegerea lucrurilor și în folosirea lor. Omul răspunde rațiunilor lui Dumnezeu cu rațiunile sale, crescute de acelea, conformându-se cu ele uneori mai mult, alteori mai puțin, alteori deloc. Dar și în cazul din urmă, el are în fața sa datele lui Dumnezeu. Cel ajuns la vederea sufletească adevărată vede însă în chip conștient rațiunile dumnezeiești ale lucrurilor și pune în lucrare rațiunile drepte, naturale ale rațiunii sale, ca răspunsuri corespunzătoare, simetrice, la rațiunile dumnezeiești. El nu sucește rațiunile sale și nu le acoperă pe cele dumnezeiești.

măcar că nouă ni se arată acestea mari și slăvite și pline de înțelepciune și de putere⁶³. Departe de așa ceva. Fiindcă n-a făcut lumea din vreo trebuință a Sa, ci din prisosința bunătății Sale, potrivit cu folosul celor pentru care avea să o facă. El a cunoscut ce e omului de folos și, cunoscând aceasta, a purces cu multă grijă și cu măsură, făcând ceea ce îi dădea omului putința să locuiască, să trăiască și să viețuiască, deci privind la nevoile lui și la o bucurie pe măsura lui⁶⁴. Și El a plăsmuit pe Adam, privind la cei mulți⁶⁵. Astfel, se poate vedea că nici pământul nu le lipsește, nici oamenilor ce-l locuiesc nu le lipsește ceva. Pământul a fost făcut pe măsura celor de jos, iar cerul, și soarele,

---

63. Nu numai că noi nu suntem în stare să cunoaștem toată puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, aflată obiectiv în lume, dar nici Dumnezeu n-a pus în puterea și ordinea ei toată puterea și înțelepciunea Sa. Lumea nu e desfășurată văzută, accesibilă, a tot ce se află în Dumnezeu în mod nevăzut, inaccesibil, cum spun atâtea filosofii mai mult sau mai puțin panteiste, inclusiv Serghei Bulgakov. Dumnezeu ar fi putut crea și alte lumi, nesfârșite la număr, dacă ar fi voit, cum a spus și Sf. Ioan Damaschin.

64. Dumnezeu a făcut o lume pe măsura omului. Omul a fost criteriul adoptat de Dumnezeu pentru lumea pe care a creat-o. Dar omul este o astfel de ființă, că, pornind de la viețuirea în această lume acomodată lui, poate crește la nesfârșit în comuniunea cu Dumnezeu, în îndumnezeirea după har. Dumnezeu a ales o măsură: măsura omului. Dar pe om l-a făcut pe măsura Sa, capabil să-și însușească la nesfârșit conținutul dumnezeirii Sale. Ar fi fost posibil ca Dumnezeu să aleagă și alte măsuri, toate infinit inferioare infinității Lui. Dar, pe de altă parte, toate ființele ce le-ar fi putut alege potrivit altor măsuri ar fi trebuit să aibă capacitatea să înainteze în aceeași infinitate a Sa, căci altundeva nu puteau să înainteze.

65. Dumnezeu n-a făcut lumea pentru un singur om, ci pentru mulți, pentru comuniunea între mulți. A câți? Numai El știe deocamdată. La sfârșit vom ști și noi.

și aerul, și marea s-au făcut pe măsura pământului. Dar și fiecare din acestea își are măsura sa după măsura celorlalte, de la Dumnezeu, Care le cunoaște pe toate înainte de toate și le-a adus la ființă pe toate, după o rânduială și putere măsurată, spre o armonie între ele.

Căci dacă Făcătorul n-ar fi început creația celor ce sunt potrivit cu trebuința lor, ci numai spre arătarea puterii, înțelepciunii, slavei și măreției Lui, poate ai fi văzut mai degrabă zeci de mii de lumi în loc de una singură. Mai bine zis n-ai fi văzut nici lumi, ca cea văzută acum, ci unele străine, mai presus de fire și de înțelegere, a căror felurime de înțelepciuni și frumuseți, a căror slavă și strălucire n-ar fi putut-o suporta sufletul ușor, ci ar fi ieșit din trup de spaimă.

Dumnezeu a voit un singur lucru: să facă pe om împărat al celor pământești și ca un alt dumnezeu al celor ale lui Dumnezeu. Și, potrivit cu aceasta, a adus la ființă lumea aceasta spre folosul ușor și nemijlocit al acestuia. Căci spune și oarecare dintre prooroci: „Cel ce a făcut pământul ca pe nimic și l-a întărit pe nimic” (*Isaia 40, 23; Iov 26, 7*); sau altul: „Cel ce întinde cerul ca pe o piele peste cele mai de sus” (*Psalom 103, 3*). Apoi, dacă numai privind la pământ acesta e cuprins de cutremur, cât de mare trebuie să fie bogăția puterii Lui? De aceea, le-a adus la ființă pe toate cele văzute numai cu cuvântul. Iar cele mai slăvite și mai bune sunt păstrate pentru veci. Ca să le poată privi sufletul pe acelea, se topește trupul prin moarte în mormânt ca într-un cuptor și se face om nou⁶⁶ pentru noi

---

66. În textul grec se spune simplu că „sufletul, ca să poată privi cele viitoare, se topește prin moarte în mormânt ca într-un cuptor și se face om nou”. În mod direct se topește trupul.

bunătăți, desfătări și vederi noi. Cele văzute acum sunt ca o umbră oarecare și, cum ar spune cineva, ca un vis lung. Dacă ar vrea cineva să se încredințeze de aceasta, să privească, dacă are putere, la lumea îngerilor, cunoscută cu mintea, și va vedea acolo frumusețe, slavă, înțelepciune și putere nu numai negrăite, ci și neînțelese de noi, măcar că și lumea aceea, cu toată felurimea și cu toate minunile ei, a luat ființă numai printr-un singur gând al lui Dumnezeu.

Dacă unele ca acestea sunt lucrul unui singur gând, ce nu s-ar fi făcut dacă s-ar fi pus în mișcare toată voința, înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu, așa cum sunt? Dar cum am putea să ne apropiem cu mintea, ca să înțelegem ceea ce e nemărginit? Căci nemărginitul nu are nicio margine, și unde nu e margine nu e nici mișcare, ci o revărsare, ca să zicem așa, și aceasta în parte, a lucrării și puterii ce pornește din ființă⁶⁷. De aceea, și ceea ce înfățișează zidirea și

---

Dar întrucât din conviețuirea cu trupul au existat și s-au dezvoltat în suflet niște simțiri, ba întreg sufletul a fost influențat prin ele, acestea, topindu-se și ele, implică o moarte și o suferință și pentru suflet, sau un fel de „retopire” sau de refacere și a sufletului. Propriu-zis, aceste simțiri nu dispar fără urmă, și deci nici sufletul nu devine ca unul care n-a trăit în trup. Căci peceteile, sau întipăririle puse de simțirile trăite de suflet datorită conviețuirii cu trupul, rămân în suflet. Dar ele se transfigurează prin suferința, prin „crucea” prin care trece și sufletul odată cu desfacerea trupului. De aceea, când sufletul va primi din nou trupul în care se vor prelungi simțirile „co-trupești” ce s-au imprimat în el, aceste simțiri transfigurate vor transfigura și trupul primit. Desfacerea trupului a fost pentru suflet o experiență care l-a învățat să nu dea simțirilor „co-trupești” o importanță și un conținut pur trupeș. Aceasta explică în parte de ce fără moarte nu e înviere.

67. Ideea este luată de la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 65: „Unde este o graniță după fire, este și o mișcare.

Scriptura din cele ale lui Dumnezeu, dacă se compară cu puterea lui Dumnezeu, este ceva întunecos și o picătură mică față de oceanul nemărginit și fără fund. Dar fie să ne învrednicim măcar de cunoașterea acestei picături, ca, întinzându-ne mintea de la frumusețea, slava și desfătarea, contemplate ca o picătură, la ceea ce e nemărginit, și preamărind după puterea noastră pe Cel de nesfârșite ori în chip nesfârșit, mai presus de nesfârșire⁶⁸, să ne unim, atât cât ne e cu putință, cu El în chip unitar, într-o stare mai presus de lume, ajunși minți simple, nesfârșite și nehotărnicite⁶⁹, asemenea îngerilor, în fericire negrăită și în bucuria și veselie inimii, prin lucrarea și harul Duhului. Amin.

28. *Despre cel lucrător (făptuitor) și cel văzător (contemplativ)*⁷⁰.

Dar ajunsă în Dumnezeu, (lumea) va avea, datorită monadei naturale a Celui în Care a ajuns, o stabilitate pururea în mișcare și o identică mișcare stabilă, săvârșită etern în jurul Aceluiași” (*Filoc. rom.*, III, p. 489). Dar autorul scrierii de față adaugă la aceasta și ideea energiilor necreate. În Cel nemărginit nu va mai fi o mișcare între o margine și alta, ci o revărsare continuă de energie, în care va fi prins și sufletul în viața viitoare.

68. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, I, 49, *Filoc. rom.*, II, pp. 172-173.

69. Minți nehotărnicite suntem prin fire, căci niciodată mintea noastră nu se oprește la un gând, ci mereu trece peste el la altele, făcând o continuitate între ele. Dar nu are conștiința clară a indefinitului sau nehotărniciei ei. Aceasta o câștigă în Dumnezeu. Dar în Dumnezeu mintea noastră câștigă și o infinitate, desigur prin har, întrucât respiră în infinitatea lui Dumnezeu. Toată viziunea aceasta e proprie și scrierii lui Calist Catafygiotul.

70. E vechea deosebire făcută de Părinți între cel aflat încă pe treapta curățirii de patimi și a dobândirii virtuților prin fapte și cel ajuns la treapta vederii, sau a contemplării lui Dumnezeu din fapte sau în mod nemijlocit.

Făptuitorul nu poate dobândi blândețea și trezvia cuvenită făptuitorilor dacă nu cântă⁷¹. Dar văzătorul (contemplativul) nu poate cânta sau nu voiește. Nu poate, deoarece se află sub lucrarea harului și se bucură în tăcere, de cele mai multe ori, de o desfătare duhovnicească, veselindu-se cu o inimă netulburată și liniștită⁷². Și nu voiește, deoarece privește spre un singur lucru și-și mișcă înțelegerea sufletului, într-o liniște adâncă, spre înțelesurile neschimbate și pașnice⁷³. De aceea, e nevoie să se adâncească în lucrul vederii lui Dumnezeu cu o tăcere văzătoare (contemplativă). Dacă se arată uneori și citind o vreme, nu e de mirare pentru cei ce cunosc nestatornicia minții și felul schimbăcios și compus al firii noastre. Dar trebuie să știm și aceea că, după deschiderea vederii din har, citirea rămâne mai prejos de lucrarea vederii. Cea din urmă e pentru sine, iar cea dintâi, pentru deschiderea căii înțelegătoare (văzătoare), căci în nicio citire mintea nu izbutește să se păstreze neîmpărțită. Dar în libertatea minții, care se experiază tainic în tăcere, vede de cele mai multe ori, în chip unitar, ceea ce se deosebește mult de ceea ce e împărțit⁷⁴.

---

71. Cântarea potolește sau liniștește, dar ține și treaz pe cel obosit de nevoie.

72. În citire mintea, trecând de la un înțeles la altul, are o lucrare împărțită. În contemplare însă vede totul deodată, într-un act unitar. Aceasta îi dă o mai adevărată experiență a ceea ce e Dumnezeu, ca plinătate nedeșirată, așa cum contemplarea vie a unei persoane o sesizează pe aceasta mai adecvat decât citirea multor lucruri despre ea.

73. „Înțelesurile neschimbate și pașnice” sunt cele ce au în ele un adânc nesfârșit, încât nu trebuie să se treacă de la unele la altele cu o anumită grijă și agitație.

74. Mintea ajunge simplă și neîmpărțită când ajunge la contemplarea Celui nemărginit. Dar atunci e și liberă de tot

Dar, oare, nu și în cele supuse simțurilor a vedea ceva e mai presus de auzirea despre aceea? Căci ochii, cum se zice și se mărturisește de toți, sunt mai de încredere decât urechile. Deci, precum în cele supuse simțurilor, așa și în cele cunoscute cu mintea, a vedea, sau a contempla ceva din cele ce se cunosc cu mintea e cu mult mai mult decât a auzi despre aceea, fapt care li se întâmplă celor ce citesc. Căci, precum femeia samarineancă, vorbind cu Cuvântul adevărat, a vestit celor din cetatea ei dumnezeirea Lui, dar Cuvântul, pentru bogăția bunătății Lui nemărginite, ducându-Se în cetate și învrednicindu-i pe cei de acolo de vorbirea Lui, aceia ziceau că nu mai au nevoie de mărturia femeii pentru a cunoaște prin descrierea ei dumnezeirea Cuvântului (*Ioan 4, 42*), tot așa înțelegerea mărturisind dumnezeirea Cuvântului dinlăuntru sufletului și puterilor lui, prin vorbirea Cuvântului despre cele privitoare la El⁷⁵, sufletul nu mai are timp și nevoie de mărturia din afară, odată ridicat prin har la vederea (contemplarea) dumnezeirii Cuvântului. Fiindcă tot cel ce aude trebuie să vadă cele auzite. Dar cel ce vede nu are nevoie de cineva care să-l învețe despre ceea ce vede, ce este aceea, dacă cel ce vede e dintre cei ce văd și au ochi cu adevărat. Aceasta se poate vedea și din cazul lui Toma care, deși a auzit, dar, fiindcă n-a văzut, a zis: „De nu voi vedea, nu voi crede” (*Ioan 20, 25*), iar când a văzut, a strigat

---

ce o îngustează și de toată nevoia de a trece de la un lucru mărginit la altul.

75. Prin „vorbirea Cuvântului înlăuntru sufletului” se trăiește prezența și presiunea Lui spirituală înlăuntru, căci se trăiește trebuința de a-l răspunde cu faptele cerute de El. Aceasta e o adevărată „vedere” a Cuvântului înlăuntru nostru.

îndată: „Domnul meu și Dumnezeuul meu!”. Deci cel ce nu credea înainte de a vedea a mărturisit el însuși de la sine adevărul; și ceea ce nu avea auzind, a dobândit îndată ce a văzut, credință adică. Deci și de aici se vede că între contemplare (vedere) și făptuire este atâta deosebire câtă este între minte și simțire⁷⁶.

29. *Despre aceleași.*

Atât cel prunc cu vârsta, cât și cel în floarea vieții au nevoie de lapte. Dar cel dintâi ca să se hrănească, iar cel de al doilea, ca să se îndulcească. Se îndeletnicește deci făptuitorul cu citirea psalmilor, dar aceasta se arată făcând-o și contemplativul (văzătorul). Dar cel dintâi spre întărirea și asigurarea sufletului, iar văzătorul, spre înveselire și mai ales ca să odihnească mișcarea învăpăiată și întinsă și izvorătoare de lacrimi spre Dumnezeu. Căci deși duhul din el saltă peste măsură și râvnește să se veselească mai bine de razele dumnezeiești și să se preschimbe și să crească din slavă în slavă (2 Corinteni 3, 18), dar firea compusă a trupului și firea de lut a inimii slăbesc. Astfel, făptuitorul zăbovește în cuvintele dumnezeiești pentru cunoștință și pentru învățătura și știința din ele; cunoștința acestora o primește și contemplativul (văzătorul), dar în tăcere, căci cele ce le învață în chip negrăit și ceea ce puterea lui contemplativă privește cuvântul nu poate grăi⁷⁷. „Urechea liniștii va auzi,

---

76. În tot cap. acesta autorul a voit să arate superioritatea văzătorului de Dumnezeu față de cel aflat în etapa curățirii de patimi și a făptuirii, prin care se dobândesc virtuțile.

77. Deci contemplativul nu se dispensează totdeauna de înțelesurile cunoscute din natură și din *Scriptură*. Dar chiar atunci, el vede atât de adânc în ele, încât nu poate exprima ceea ce vede și înțelege.

zice, lucruri minunate". A spus „minunate”, dar, ce fel de lucruri „minunate”, n-a putut să spună. De aceea, a renunțat să grăiască negrăitul celor mai presus de cuvânt. Pentru aceasta, și cuvântul dumnezeiesc îmi cere să fericesc pe cei care au crezut înainte de a vedea (Ioan 20, 29), adică pe făptuitori, dar pe contemplativi îi socotesc mai presus de cei fericiți. Căci dacă făptuitorul, deși n-a văzut, are fericirea numai din credință, ce ar trebui să cugetăm despre văzător? Căci acesta, împreună cu umblarea prin credință, care s-a ridicat peste cele ce trebuie făcute, vede cele mari și minunate și pătimește suișuri în inimă⁷⁸ și e îndumnezeit zi de zi, precum se cuvine.

30. Omului alcătuit dintr-o amestecătură îndoită, Tocmitorul și Făcătorul tuturor i-a dăruit pe potriua lui și o îndoită bună pătimire, și o bucurie pe care o voi numi totuși și o unică viață.

Părții văzute a omului i-a dăruit toată lumea văzută; iar celei gândite, care este sufletul, cele înțelese în zidirea văzută. Dar, precum cu partea simțită a omului e unită cea gândită, așa prin toată zidirea văzută se vede frumusețea gândită, împreună existând în toate cele aflătoare în fiecare lucru. Și nu este în niciunul din lucruri, oricât ar fi de mic, ceva care să fie lipsit de un înțeles. Și aceasta este o rânduială foarte potrivită. Căci nimic din toate cele făcute prin Cuvântul

---

78. Suișurile sau treptele se pătimesc în inima contemplativului, căci nu se mai fac prin nevoința omului, ci prin lucrarea Duhului Sfânt. Credința nu e părăsită însă nici de el, căci deasupra oricărei trepte atinse, deasupra oricărei experiențe, crede că sunt altele neatinse încă, necercate. Dar credința aceasta a depășit-o pe cea care se arată în nevoințele faptelor.

dumnezeiesc al Atotîitorului pentru om nu trebuia să se arate făcut fără rațiune, cum ar fi fost dacă n-ar fi fost unită cu partea văzută a zidirii partea gândită⁷⁹.

În acest caz, trupul bucurându-se de împreună-lucrarea cu cele văzute, sufletul (creștin) ar fi rămas gol, și trupul ar fi fost mai mult decât sufletul. Iar acest lucru ar fi fost lipsit de înțeles⁸⁰. Sau, de unde de alt-unde ar avea sufletul, în primul rând, o viață a sa? De la Dumnezeu? Dar și aceasta ar fi în afară de rânduiala Celui ce a zidit toate cu Cuvântul⁸¹. Căci atunci sufletul ar fi mai prejos decât ființele despărțite de cele compuse. Căci, așa cum acelea se mișcă din ele înseși spre Dumnezeu, ne-am mișca și noi nemijlocit. Dar atunci, de ce n-ar trebui să ne mișcăm și noi de la cele simplu inteligibile (gândite), ca să dobândim bucuria vederii (contemplării)? Aceasta ne-ar da, pe de o parte, o treaptă deopotrivă cu a îngerilor, dar, pe de alta, ar fi împotriva firii ca niște minți întrupate să tindă spre Cel Bun deopotrivă cu ființele cele nemateriale. Căci aceia (îngerii) nu au din afară de ei viața lor și întinderea spre Primul Bine, ci se bucură, începând de la ei, în chip unitar, de razele dumnezeiești. Noi

---

79. Se afirmă aici raționalitatea întregii creații. Nimic nu e în ea fără o rațiune, fără un sens. În acest caz, ea n-ar fi fost dată spre creșterea spirituală a omului, care nu poate avea loc fără rațiune, fără înțelegere. Ea ar fi fost fără rost. Am tradus sensibilul și inteligibilul cu „parte simțită și parte gândită”. În realitate, nu sunt două părți, ci, cum exprimă mai adecvat textul grec, e o singură realitate, în același timp sensibilă și inteligibilă, sau o raționalitate sensibilizată, fără să se epuizeze în sensibilitate.

80. Lumea e rațională, pentru ca sufletul să se îmbogățească din toate ale ei și prin toate să urce la Dumnezeu.

81. Dacă sufletul și-ar dobândi conținutul nemijlocit din Dumnezeu, de ce ar fi fost legat de trup și prin acesta de lume?

însă, fiind mai jos de ei după fire, și pe planul al doilea după îngerii, ne ridicăm, după rânduiala noastră, spre Dumnezeu și spre frumusețea Lui de la trepte mai de jos și, ca să zic așa, aflătoare după cele ale îngerilor, neluând ca început spre aceasta ființele despărțite de materie sau, simplu, inteligibile (gândite). Căci este propriu îngerilor să-și înceapă întinderea spre Dumnezeu de la ei înșiși. Dar noi ne mișcăm întâi prin rațiune de la cele compuse la făpturile simple (îngerii) și apoi străbatem prin rațiune la cele necreate, potrivit cu firea, cum am zis Și așa ne ridicăm în chip unitar spre noi și spre Dumnezeu⁸².

---

82. E o bună argumentare a însemnătății trupului pentru suflet. Trupul are o raționalitate legată de raționalitatea lumii văzute. Dacă sufletul nostru rațional n-ar fi în trupul rațional constituit, legat de lumea rațional organizată, sufletul nu s-ar putea ridica prin gândire la Dumnezeu. Căci el nu e făcut să se ridice la Dumnezeu în mod nemijlocit, ca îngerii. Dar faptul că sufletul se ridică la Dumnezeu prin raționalitatea trupului, de care e legată raționalitatea lumii, nu-l face inferior îngerilor, căci și el se ridică pe această cale până la Dumnezeu, ca și îngerii. Dacă n-ar fi în trup, nu s-ar putea ridica la Dumnezeu și ar fi inferior îngerilor. Căci i s-ar cere să se ridice la Dumnezeu ca și îngerii, dar ar fi lipsit de o altă cale de ridicare la Dumnezeu. Deci nu se confirmă aici părerea unor teologi ortodocși că sufletul omenesc se poate pune prin minte într-un contact nemijlocit cu Dumnezeu, spre deosebire de învățătura teologiei scolastice (Marie Lot-Borodine, „Anthropologie théocentrique”, în: *Irénikon*, ian.-febr. 1939). Deosebirea de teologia scolastică stă în altceva: după concepția patristică sufletul se ridică până la Dumnezeu, la experiența Lui, nu rămâne mereu separat de El prin zidul creației. În concepția Părinților, sufletul intră în comuniune cu Dumnezeu, îmbogățit însă de tot conținutul virtuților și judecăților câștigate în lume, deși aduse la o unitate de mare complexitate. Întrucât creșterea are și caracter moral, raționalitatea trupului legată de a lumii trebuie înțeleasă și ca mijloc de formare morală. Când nu are

De aceea, ca să ne bucurăm cu mintea, și să viețuim potrivit cu noi înșine, și să ne ridicăm spre Dumnezeu, trebuie să contemplăm întâi, în toate cele supuse simțurilor, înțelesurile împrăștiate în ele, existând împreună cu cele ce se văd.

Dar făptuitorul nu poate face aceasta sau nu voiește. Nu poate pentru că nu are povățuitor sau scriere care să i le arate. Sau nu voiește, pentru că, chiar dacă le are pe acelea, nu se încrede în aproapele din pricina mândriei și a vicleniei, și rămâne lipsit de gustarea acelor înțelesuri, socotind că cele arătate ale *Scripturii* îi sunt de ajuns spre călăuzire, și folosindu-se de creație în chip sec, spre slujirea trupului, și socotind că aceasta ajunge spre buna credincioșie, nemaicăutând nimic altceva⁸³. Iar contemplativul, culegând din zidirea văzută cele nevăzute și aflându-le în conglăsuire cu duhul *Scripturii*, pășește cu pas fericit spre ființele despărțite (de materie) și, privind măreția strălucirii lor, trece prin har cu bucurie dincolo de acestea și se mută la înțelesurile necreate ale lui Dumnezeu. Și, desfătându-se de nesfârșirea și vederea acestora, pe cât e cu putință, înaintează în chip negrăit, unitar și mai presus de fire spre raza frumuseții dumnezeiești. Și, bucurându-se după

---

loc o astfel de formare, înseamnă că raționalitatea nu e corect observată și aplicată.

83. Sunt oameni seci, uscați, care nu găsesc în lume altceva decât un obiect de satisfacere a trebuințelor pământești ale trupului. Nu-și dau seama că sufletul e conectat la lume pentru trebuințele trupului său, cu un scop și mai înalt: pentru îmbogățirea și creșterea sa spirituală și deci pentru ridicarea la Dumnezeu. Altfel, cum s-ar ridica sufletul la Dumnezeu? În acest caz, sufletul ar fi în trup numai spre folosul trupului. Sau aceasta ar duce la negarea sufletului.

cuviință, în uimire și într-un chip mai presus de lume, de frumusețea negrăită și de strălucirea aceea atotluminoasă, într-o stare unificată și unitară, nu mai știe cine este de bucurie și de mirare și primește revărsarea nesfârșitei bucurii dumnezeiești și descrie, dintr-o simțire îmbelșugată, prin cuvinte și slove, și făptuitorului drumul ce călăuzește spre adevăr.

31. *Despre împărtășirea Sfântului Duh.*

Dar știi ce este ceea ce se revarsă în inimile credincioșilor și care este semnul revărsării? Este Duhul Sfânt, Care Se revarsă de la Tatăl prin Fiul și umple lumea întreagă; Care este și Se revarsă în fiecare dintre credincioși; Care se împarte fără pătimire și Se împărtășește fără să poată fi luat în stăpânire⁸⁴.

Iar semn al acestei împărtășiri, sau al revărsării în noi, este dorirea Lui într-o smerenia sărăciei, lacrima fără durere, pururea curgătoare, iubirea întreagă și nemincinoasă față de Dumnezeu și de aproapele, bucuria din inimă și veselia de Dumnezeu, îndelungă răbdare în cele ce suntem datori să le răbdăm, blândețea față de toți și, simplu grăind, bunătatea, unirea minții⁸⁵, vederea și lumina, puterea fierbinte

---

84. „Se revarsă fără pătimire (ἀπαθώς)” pentru că nu se produce în el nicio tăiere și pentru că nu e silit de nimic din afară de El la această împărțire. „Și se împărtășește fără să poată fi subjugat (ὑστέως)” pentru că nu e silit să intre sau să Se afle în vreo relație cu altceva, cum sunt creaturile între ele. Aerul și apa se împărtășesc omului pentru că sunt silite de legile intrinsece lor să se afle peste tot, deci și în om. „Duhul suflă însă unde voiește” (Ioan 3, 8). Aceasta arată caracterul Lui personal.

85. Foarte des se accentuează în scrierea de față unitatea la care trebuie să ajungă mintea ca să vadă pe Dumnezeu, sau la care ajunge când vede pe Dumnezeu. Când atenția minții e furată de multe, înseamnă că nu e ținută de Dumnezeu.

pururea mișcătoare a rugăciunii și, ca să spun totul, negrija de cele trecătoare, prin ținerea în minte a celor veșnice. „Cât de minunate sunt lucrurile Tale, Doamne!” (*Psalms* 103, 25). „Cu adevărat lucruri preaslăvite s-au grăit despre Tine, cetatea lui Dumnezeu” (*Psalms* 86, 2), adică inimă credincioasă!

32. Sfatul cel mare al Dumnezeului nostru și bunătatea iubirii de oameni cea mai presus de fire și neînțeleasă a Tatălui – sfat de care ai auzit vorbindu-se și pe care a venit să-l aducă Iisus, făcându-Se Îngerul lui (*Isaia* 9, 6), pentru bunătatea și iubirea covârșitoare, mai presus de înțelesul sfințeniei, față de neamul nostru – e sfatul prin care se adună rațiunile celor văzute într-o singură Rațiune concentrată (într-un singur Cuvânt), pe care a făgăduit să ne-o dea (să ni-L dea) nouă⁸⁶; el nu va sfârși niciodată să te uimească, umplându-te de bucurie și de pătimirea păcii.

33. Dacă ai cunoaște țința măreției dumnezeiești pentru noi și cele săvârșite de ea între noi și Dumnezeu, ai înțelege ce voiește Dumnezeu cu privire la

---

86. Iisus S-a făcut Îngerul sau Vestitorul marelui sfat al lui Dumnezeu pentru noi. Pentru că El, ca Rațiunea tuturor rațiunilor celor create, sau Cuvântul cuvântător al tuturor cuvintelor ce ni le spune prin rațiunile celor create, trebuie să aducă și modul, și puterea prin care rațiunile sau cuvintele celor create să se adune în El, ca Rațiune și Cuvânt al lor. Căci în împlinirea acestei unificări a constat „sfatul cel veșnic al lui Dumnezeu” cu privire la creație (*Efeseni* 1, 9-10). Această reunificare își produce efectul în fiecare dintre cei ce-L primesc pe Hristos, întrucât unitatea tuturor ce o reprezintă El și puterea Lui de reunificare se așază în noi ca o putere de a ne uni cu El și cu toate. Fiecare ne facem purtătorul acestei Rațiuni unitare a tuturor.

noi și unde sunt cele ale noastre și cât sunt de departe de cele cuvenite. Iar aceasta ți-ar fi pricină de întristare de Dumnezeu iubitoare, plină de adevărată smerită cugetare.

34. *Despre vedere (contemplare).*

Cel ce cugetă la toate lucrurile lui Dumnezeu, cunoscându-le prin vederi ale înțelegerii, va afla, fără îndoială, răsărind în sufletul lui acele trei virtuți pe care toate sfințitele scrieri și cărți ne îndeamnă să le spunem, ca oamenii să caute cu toată sânguința să le dobândească: credința, nădejdea, dragostea (*1 Corinteni* 13, 13), sfârșitul, sau, mai bine zis, temelia tuturor virtuților făptuitoare și văzătoare⁸⁷. Aceasta este cu adevărat sfânta treime cea din noi, prin care ne unim cu Sfânta Treime (cu Dumnezeu cel întreit), apropiindu-ne de Ea ca niște alți îngeri.

35. *Despre altă vedere (contemplație).*

Trei ordini treimice de taine vede, îndeobște, mintea sănătoasă în jurul lui Dumnezeu: personală, naturală și cea care urmează celei naturale. Treimea cea dintâi își dăruiește minții descoperirea ei mai ales din *Sfintele Scripturi*. Cea naturală se contemplă și din înțelegerea fapturilor. Iar cea care urmează celei naturale e cunoscută și din adevărul rațional. Intrând mintea în cea dintâi ordine treimică, sau, mai

---

87. În iubire se întâlnesc toate virtuțile făptuitoare și contemplative. Căci cine iubește pătrunde în celălalt și îl cunoaște. Dar nu iubește cu adevărat cel ce mai are o știrbire în starea morală a sufletului său. Ca să iubești, trebuie să crezi, să rabzi, să te înfrânezi, să te smerești, să combați prin toate egoismul tău, să nădăjduiești în câștigarea iubirii celui alt.

propriu vorbind, ațintindu-se spre ea, se întâlnește cu Cel neapropiat, dar nu în chip simplu. Ațintindu-se spre a doua, află cu uimire o bucurie unită cu înțelepciunea. Iar intrând în a treia treime, pătrunde cu adevărat în întunericul unde este Dumnezeu, ajungând cu totul simplă, nesfârșită și nehotărnicită în starea fără chip și fără formă⁸⁸. Iar când privește la toate aceste trei treimi, le vede ca pe un fel de a zecea ordine, în care, cum zic vestitorii adevărului, locuiește toată plinătatea dumnezeirii (*Coloseni 2, 9*)⁸⁹. Atunci privește cu adevărat pacea, care întrece toată mintea în desăvârșirea supremă a harului văzător⁹⁰.

---

88. Treimea se cunoaște nu numai prin citirea despre cele trei Persoane în *Sfânta Scriptură*, ci și prin contemplarea firii ei celei una în creație și în energiile ei ce vin în noi. Căci și în firea, și în energiile ei necreate sunt prezente Cele trei Persoane. Dar cel care trăiește în sine energiile necreate ale lui Dumnezeu se află mai presus de cunoașterea lui Dumnezeu dobândită din citirea *Scripturii* și prin deducerea Lui rațională din natură. Acela e ridicat la experiența negrăită (apofatică) a lui Dumnezeu, care poate fi numită de aceea întuneric. În acest caz, mintea, cunoscând pe Dumnezeu nu din înțelesuri multe și mărginite ale *Scripturii* și naturii, ci într-un mod mai presus de ele, nu mai are nici ea o stare întipărită de chipuri, ci s-a ridicat la starea fără chipuri, la starea nehotărnicită corespunzătoare Celui nehotărnicit și nesfârșit, pe Care-L experiază. Tema e insistent înfățișată și în scrierea lui Calist Catafygiotul ce urmează după aceasta.

89. În Hristos cel întrupat sunt prezente toate cele trei ordini treimice, ca într-un fel de a zecea ordine, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii, venită la noi trupește. Căci în Hristos e întreaga Treime a Persoanelor, e firea Lor și energiile dumnezeiești necreate.

90. În Hristos, în Care a coborât la noi și s-a unit cu firea noastră plinătatea dumnezeirii, e înfăptuită și încorporată pe veci pacea între Dumnezeu și făptură, pacea între toate, pacea care întrece toată mintea. De aceea în El avem harul desăvârșit.

36. *Despre altă vedere (contemplație).*

Și iarăși, împărțind mai departe, mintea vede (contemplă) în taină, în darul izvorător de pace al lui Hristos, trei stări ale simțirii harului Duhului: una mai presus de lume, alta în jurul lumii și alta în sine însăși⁹¹. Când mintea se află în această unitate treimică, sau în această decadă, sau în desăvârșirea vederii, vede cum cele trei centre ale iubirii dumnezeiești săvârșesc, prin harul cel bun din suflet, și tainele cele din ea, și e umplută de lumină cu privire la ele, și se bucură, și se umple de strălucire. Drept urmare, întoarce și ea în duh, în chip desăvârșit, puterea iubitoare a sufletului spre Dumnezeu și o mișcă pe aceasta, pe cât poate, spre dragostea dumnezeiască și începe de acum să iubească pe Dumnezeu, precum se cuvine. Și urcă și înaintează în iubire și se alipește de ea și se silește, pe cât poate, spre împlinirea poruncilor. Și se sârguiește, cu ajutorul harului, să afle chipul în care ar putea să se lărgească și să desăvârșască dragostea de Dumnezeu în sine. Atunci, Dumnezeu și mintea se fac în chip minunat un duh. Căci Dumnezeu este, prin primire, în chip duhovnicesc în minte, și mintea, prin intrare, în Dumnezeu⁹². Și vede limpede ceea ce

---

91. Mintea simte harul păcii izvorător din Hristos ca un har mai presus de lume, ce împacă pe Dumnezeu cu lumea, ca un har ce înconjoară lumea, ca un har ce se așază între toate legându-le, făcând pace între ele, și ca un har care face pace în omul însuși. E o ultimă unitate treimică arătată în legătura dintre aceste trei păci.

92. Unirea între Dumnezeu și suflet se înfăptuiește printr-un act de primire a lui Dumnezeu, ca să se sălășluiască în minte prin Duhul, sau duhovnicește, și printr-un act de intrare a minții în Dumnezeu; Dumnezeu coboară, iar sufletul se urcă; Dumnezeu binevoiește, iar sufletul se roagă, primește și se silește.

a spus Pavel: „Iar cel ce se lipește de Domnul se face un duh cu El” (*1 Corinteni* 6, 17). Atunci Dumnezeu Se face minții iluminare, lumină și dragoste; și mintea se veselește în Dumnezeu, bucurându-se de iluminarea unică a unei întreite lumini, umplându-se de pace și odihnindu-se cu uimire în Hristos, precum se cuvine.

37. *Despre altă vedere (contemplație).*

Fie că le grăiește cineva care voiește să le grăiască, fie că le gândește, fie că le vede mintea contemplativă, cinci sunt rațiunile (înțeleșurile) privitoare la Iisus cel întrupat: a slavei, a iubirii, a harului, a păcii și a odihnei.

Rațiunea (înțeleșul) slavei se cunoaște din aducerea la ființă a celor văzute și gândite; pentru că „toate printr-Însul s-au făcut și fără de Dânsul nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (*Ioan* 1, 3), fie veacuri și cele din veacuri⁹³, adică toată podoaba cea mai presus de ceruri, și cu atât mai mult cele vremelnice. Iar mai mare decât aceasta este slava pe care o are ca Cel ce e de o fire și șade pe același tron cu Dumnezeu Tatăl și cu Duhul, fiind „chipul Dumnezeului nevăzut” (*Coloseni* 1, 15) și „strălucirea slavei Lui” (*Evrei* 1, 3), având prin fire „toate câte le are Tatăl” (*Ioan* 16, 15); pentru aceasta este „întru Tatăl și Tatăl întru El” (*Ioan* 14, 10).

Rațiunea (înțeleșul) iubirii se vede în aceea că „Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi” (*Ioan* 1, 14). Iar a harului se vede din vărsarea și darul Duhului de viață făcător în noi; căci „din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har” (*Ioan* 1, 16). A păcii, pentru că S-a făcut binevestitor al păcii „celor de aproape

---

93. „Cele din veșnicie (ἐν αἰωνιότητι)” înseamnă starea netemporală a îngerilor, dar nu eternitatea fără de început a lui Dumnezeu.

și de departe" (*Efesenii* 2, 17), „făcând pace" (*Efesenii* 2, 15) și „împăcând cele din ceruri cu cele de pe pământ" (*Colosenii* 1, 20); „pentru aceea, și Tatăl ne-a ridicat și ne-a așezat împreună cu El întru cele cerești" (*Efesenii* 2, 6) în Hristos.

În sfârșit, a odihnei, pentru că prin El ne-am făcut în chip neîndoielnic moștenitori ai lui Dumnezeu, vrednicie decât care nu e alta mai mare, nici la fel de covârșitor mai presus de infinitate⁹⁴. Astfel, povățuită prin cele cinci rațiuni amintite, mintea vede (contemplă) în duh și adevăr, în Treimea cea Una, trei rațiuni unite ca sfârșitul minunat al unui unic scop⁹⁵. Așa înaintează spre arătări vădite ale lui Dumnezeu și spre înțelegeri dumnezeiești în viețuirea potrivită cu Dumnezeu singur, pe cât e cu putință, prin iubire, înfrânare, priveghere, citire și rugăciune, cu cuget smerit și supus și cu dreptate negrăită, neslăbind nicidecum din luarea-aminte și din frica unită cu ea. Și așa se împărtășește în chip negrăit de multe și foarte strălucite daruri ale Duhului, în iubire sfântă, în bucuria inimii, în pacea mai presus de fire și în bunătățile

---

94. Sfinții Grigorie Teologul și Maxim Mărturisitorul socotesc pe Dumnezeu ca Persoană mai presus de însușirile Sale, care sunt infinite. Ajunși în acea infinitate, ne odihnim, nemai-având unde înainta, spre ce năzuim. Dar numai dobândind pacea cu Dumnezeu în viața de aici, adică liniștea din partea păcatelor, ajungem la odihna în infinitatea vieții și a iubirii lui Dumnezeu în viața viitoare.

95. Ținta sau sfârșitul urcușului tuturor celor ce voiesc, în Dumnezeu, este odihna în iubirea Sfintei Treimi. Căci ea e leagănul supremei iubiri. În ea ajung toate la aceeași unitate neconfundată a lor, cum una în neconfundare sunt și Persoanele Sfintei Treimi. Aceasta e propriu iubirii: să le unească pe cele ce se iubesc în mod desăvârșit, dar fără să le confunde.

ce le însoțesc cu adevărat și slujește ca locaș sfânt și ca moștenitor nou al lui Dumnezeu și, totodată, ca dumnezeu prin voia lui Dumnezeu și prin har.

38. *Tâlcuire la cuvintele: „A zis Dumnezeu lui Avraam: Înmulțind voi înmulți sămânța ta” și celelalte (Facerea 22, 17).*

De aceea, când privesc cu ochiul pașnic al sufletului spre Dumnezeu-Omul, adică pe Domnul, prin puterea de viață făcătoare a Duhului și îmi aduc aminte în chip vădit de cele cinci rațiuni privitoare la El, despre care am vorbit înainte, văd împlinită în chip minunat făgăduința făcută odinioară lui Avraam de către Cuvântul ce S-a întrupat, Care a zis: „Înmulțind voi înmulți sămânța ta ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării” (*Facerea 22, 17*). Căci, amintind de cuvântul: „În sămânța ta se vor binecuvânta toate neamurile”, Sfântul Pavel adaugă că prin sămânță se înțelege Iisus (*Galateni 3, 18*). Și, de fapt, e cât se poate de cuvenit să înțelegem prin sămânța înmulțită a lui Avraam pe Domnul Iisus. Căci El singur e supra-plin datorită unirii dumnezeirii și a lucrării; și e nesfârșit pentru mărima Sa, și de nepătruns pentru mulțimea Sa, și înmulțit în adevăr, în calitate de Dumnezeu al harurilor, ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării; El este totodată din neamul lui Avraam, ca Cel ce Se pogoară din acela. Și nu s-a spus același lucru de Dumnezeu despre Ismael, căci acesta nu era fiul celei libere (*Facerea 16, 1 ș.u.*), ci „în Isaac, zice, se va chema ție fiu” (*Evrei 11, 18*). Dar nu s-a spus aceasta nici despre Israel. Căci acesta n-a ajuns la o mulțime atât de mare, precum nici toți oamenii de pe pământ, ca Domnul Hristos, Care a fost luat (după

omenitate) de către Dumnezeu-Cuvântul din sămânța lui Avraam și S-a făcut o singură persoană Om și Dumnezeu⁹⁶. Nici pacea nu are hotar în El (*Isaia* 9, 6); iar judecățile Lui sunt un adânc fără fund (*Psalm* 35, 6); și nestrăbătute sunt căile Lui (*Romani* 11, 33); și puterea, și înțelepciunea, și toate cele dumnezeiești în jurul Lui sunt de nesfârșite ori în chip nesfârșit nesfârșite⁹⁷. Întru El neamuri nevăzute au dobândit, în chip minunat, binecuvântarea și o mulțime așa de mare și-a găsit, în chip strălucit, sfârșitul desăvârșirii ce le sta în față⁹⁸.

Dar nu era nici potrivit cu Dumnezeu și nici necesar să făgăduiască Patriarhului că-i va dăruia harul înmulțirii poporului din sămânță (trupească). Căci bucuria de asemenea lucruri e păgânească și grosolană.

---

96. Umanitatea lui Hristos are în ea o plinătate cum nu o vor avea nici toți oamenii de pe pământ. În Hristos s-a înmulțit cel mai mult sămânța omenească a lui Avraam. Iar din umanitatea lui Hristos se va putea îmbogăți la nesfârșit și în vecii vecilor umanitatea tuturor oamenilor.

97. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, I, 49, *Filoc. rom.*, II, pp. 172-173. Persoana este de infinite ori în chip infinit mai presus de infinitatea însușirilor ei. Toate infiniturile panteiste impersonale sunt nimic față de taina persoanei, chiar a celei omenești. Căci aceasta le poate cuprinde cu mintea, pe când persoana, chiar cea omenească, nu poate fi cuprinsă cu mintea. Cu atât mai mult nu poate fi cuprinsă Persoana lui Dumnezeu. Dar fiind ale Persoanei lui Dumnezeu, însușirile și puterile Lui au și ele o infinitate mai presus de infinitate. Umanitatea lui Hristos, fiind purtată de Persoana Cuvântului, participă și ea, în Persoana Lui, la nehotărnicirea Persoanei Lui.

98. Popoarele își găsesc desăvârșirea lor și puterea străduințelor pentru înfăptuirea lor în umanitatea lui Hristos. Puterea aceasta se exercită din ea și ca o atracție, și ca o întărire a noastră.

Iar unui bărbat care cugetă cele prea bune, cum era Avraam cel atât de iubitor de oameni, cum era Patriarhul acela, îi era propriu să iubească din tot sufletul pe Dumnezeu și să se bucure de cunoștința și de vederea mult dorită a Lui și, prin aceasta, să primească prisosința de înțeleșuri și de vederi și de iluminări și să se înmulțească pe măsura lor în chip vrednic de Dumnezeu. Așa se face Moise rugător vrednic de luat în seamă, ca să vadă pe Dumnezeu arătându-i-Se întru cunoștință (*Ieșirea 33, 13 ș.u.*). Și pe cât vedea, după cât era socotit vrednic să vadă, pe atât se înmulțea (atâta se făcea de mult) și-i venea o așa de mare mulțime de cunoștință, cât nu putea să spună. Iar lui Solomon i s-a dat de la Dumnezeu revărsare și mulțime de înțelepciune și de cunoaștere a fapturilor, „ca nisipul de pe țărmurile mării” (*3 Regi 2, 35*), încât era mai înmulțit decât toți cei de atunci.

Dacă va cugeta cineva, va ști foarte ușor în ce fel înmulțește Dumnezeu pe om, sau sămânța omului care a fost dăruit cu har de Dumnezeu. Căci Dumnezeu Se bucură prea puțin de simpla înmulțire a popoului. El Se bucură de înțelepciunea și de puterea de cunoaștere duhovnicească a sufletului și de celelalte virtuți dumnezeiești, multe la număr. Pe toate acestea le-a avut cu prisosință Domnul Iisus, sămânța lui Avraam, în Care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupește (*Coloseni 2, 9*), care întrece cuprinsul oricărei mulțimi în măsură nesfârșită, și din care e tot ce este și toată mulțimea. În această plinătate se află și „vistierile cunoștinței și ale înțelepciunii ascunse în Hristos” (*Coloseni 2, 3*). Această mulțime e cu adevărat un dar vrednic de Dumnezeu și cu totul deosebit, făgăduit de Dumnezeu, după cuviință, prietenului deosebit al Său.

Privește deci în Hristos Iisus mulțimea adevărată și nemărginită din cele cinci rațiuni, de care am vorbit înainte. Mai întâi, din slava din jurul Lui se străvadă măririle firii dumnezeiești, proprii Lui ca Dumnezeu adevărat; ele sunt socotite de Părinți nemărginite pentru mărirea lor și nepătrunse pentru mulțimea lor. Apoi, cele ale relației Lui ca Fiu cu Tatăl și cele care arată adevărata Lui deoființime cu Tatăl; cele ale unirii cu Duhul și revărsarea darurilor de care se împărtășesc milioane de oameni, ba poate toată lumea, fără să se micșoreze. Apoi, cele ale economiei în trup și câte au fost până atunci și după aceea, negrăite și mai presus de număr, care toate, ca să spun pe scurt, pornesc din slava Lui. Apoi, pe cele ale iubirii și harului, ale păcii și odihnei noastre. De le va privi cineva pe toate, pe cât e de dorit, va afla că Iisus Hristos, sămânța lui Avraam, e înmulțit întru ascuns mai mult decât mulțimea stelelor cerului și decât nisipul țărmurilor mării. Și va lăuda, precum se cuvine, preamărind această atât de mare făgăduință, mai presus de toate, minunată și tainică a lui Dumnezeu, vrednică de Dumnezeu singur, Izvorul harurilor, dată prietenului atotcredincios, ales dintre toți, și împlinită spre fericirea obștească covârșitoare a neamului omenesc și mai ales a credincioșilor. Slavă Celui ce a binevoit să se facă astfel această înmulțire! Amin.

39. *Tâlcuire la: „Laudă, suflete al meu, pe Domnul” (Psalm 145, 1).*

„Laudă, suflete al meu, pe Domnul” din cerul cerurilor, care are ca ființă lumina. Laudă-L pe El întru cele înalte, întru toți îngerii Lui și întru toate puterile lor. Lăudată este foarte puterea și înțelepciunea Lui,

și binecuvântat este numele cel sfânt al Lui. Laudă pe Domnul pentru cele de deasupra tăriei apelor și pentru lumina de deasupra lor; pentru tăria cerului, pentru rânduiala și pentru întinderea lui minunată; pentru aerul care învăluie totul; pentru soare, lună și stele; pentru slava, frumusețea, deosebirea lor, pentru așezarea și mișcarea lor, pentru ființa lor de foc și fără materie, lucrul cel mai înfricoșător; pentru lumina zilei, pentru schimbarea ei neîncetată, prin care chivernisește cu înțelepciune cele din lume. Laudă, suflete, pe Domnul pentru împletirea potrivnică a celor patru mari stihii neîmpăcate ale universului, din care răsare pacea minunată și buna statornicie, adică a apei, a focului, a aerului și a pământului. Laudă-L pentru zborul atât de repede și pentru deosebirea păsărilor, pentru grija de ele, pentru viața și purtarea lor; pentru mare și pentru stăpânirea puterii ei, ținută în frâu de nisipul mărunț așezat pe țărmuri. Laudă-L pentru toate cele ce se târăsc în ea, nesfârșite la număr, în mii de deosebiri ale chipurilor, mărimilor, însușirilor, purtărilor și năravurilor, sau ale obișnuințelor, puterilor și lucrărilor lor. Laudă-L iarăși cu pace și cu uimire pe Domnul pentru repezițiunea cu care aduce marea cele trebuincioase vieții omului. Laudă cu bucurie pe Domnul pentru pământ și pentru dobitoacele ce se mișcă și se târăsc pe el, multe și nenumărate după felurile lor; dar și pentru pomii ce cresc în el, roditori și neroditori, neînchipuit de deosebiți, chiar când sunt de același soi; pentru plante, cereale, pentru legume, pentru cele spre bună mireasmă, pentru cele care ajută la încălzire, la răcorire, la umezeală, la uscăciune, deosebite după foarte felurite rațiuni, într-un chip care covârșește

toată rațiunea, pentru apele care se despart în chip felurit, pentru ploi, pentru ninsori, pentru grindină, pentru tunete și fulgere.

Pentru acestea deci și pentru cele ca acestea, laudă, suflă al meu, și binecuvântează pe Domnul, pentru puterea Lui neînțeleasă, pentru înțelepciunea negrăită, pentru slava Lui de nepovestit. Căci toate cele văzute s-au făcut pentru tine de către un astfel de Făcător, din iubirea negrăită pe care o are pentru tine, ca să viețuiești între aceste lucruri strălucitoare și minunate în chip convenit și rațional și să oglindești slava, înțelepciunea și puterea Făcătorului tău Celui atât de iubit, Care a dat și pe Unul-Născut Fiu al Său pentru noi (Ioan 3, 16), Care S-a făcut om într-un chip nou, minunat și mai presus de minte.

40. *Despre altă vedere (contemplare).*

La ce s-a gândit (căci trebuie să zicem și așa) puterea mai presus de putere a stăpânirii Tale, Stăpâne mai presus de ființă? Și ce Te-ai hotărât (dacă trebuie să o spunem și aceasta), Împărate preaînțelepte? Și ce ai voit prin bunăvoința neînțeleasă, Dumnezeule preabun? Și ce ai făcut, din iubirea Ta nesfârșită, Doamne Atotțiitorule, în grija negrăită a bunătății Tale față de noi, Preaslăvite? Slavă bunătății Tale nemărginite, pe care ai arătat-o din purtarea Ta de grijă pentru noi, cu înțelepciune și putere necuprinsă și nehotărnicită, Cel întru toate nepătruns! Voi spune și eu împreună cu cuviosul David: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne; foarte s-au adâncit gândurile Tale” (Psalm 91, 5). Căci privesc în chip înțelegător în duh și adevăr și, iată, „plină de slavă e casa Domnului” (Isaia 6, 1). Și privind așa cum se cuvine, mă văd

pe mine casa slavei Domnului, plin de slavă și de har, în odihnă negrăită și în pace nespusă și veșnică. Și, pe drept cuvânt, mă uimești cu totul, și sunt străpuns și rănit de boldurile iubirii dumnezeiești, și ard de dogoarea dragostei, în bucurie duhovnicească, fericire și veselie mai presus de lume.

Mă văd umplut de sfânta lumină din inimă prin darul lui Dumnezeu, ca un sfeșnic nestins al Duhului, dacă se poate spune așa⁹⁹. Și așa sunt introdus în rațiunile făpturilor și văd toate rațiunile tuturor unite într-o singură Rațiune tainică, și toate ale *Scripturii* le văd sfârșind în acea Rațiune¹⁰⁰. Și multe taine mi se

---

99. „Vederea” de care se vorbește în aceste capete este „înțelegătoare”, dar nu e simplă „înțelegere” teoretică, ci experiență înțelegătoare a unei stări reale, a unei pătrunderi a întregii ființe umane de prezența iubitoare dumnezeiască. Lumina care apare întâi în inimă, datorită rugăciunii neîncetate, se răspândește în toată ființa văzătorului, plină de căldura inimii față de Dumnezeu. Întreaga ființă a văzătorului devine un sfeșnic al Duhului.

100. Arată cum se face trecerea de la contemplarea rațiunilor lucrurilor și a înțelesurilor *Scripturii* la rațiunea cea una, plină de taină. Ea se face practic, nu teoretic, prin iubirea ce vine ca lumină a Duhului prin inimă. Toate rațiunile lucrurilor și ale *Scripturii* sunt văzute ca un singur gând, de mare complexitate, ca un singur cuvânt iubitor al Cuvântului cuprinzător de numeroase cuvinte, ca raze ale aceleiași iubiri grăitoare și comunicatoare de gânduri iubitoare. Toate se umplu de lumina acelui unic gând atotcuprinzător și iubitor al Cuvântului-Persoană, care umple și pe văzător. Între gândurile manifestate de Cuvânt prin natură și *Scriptură* nu e nicio despărțire. Toate se adună în același unic gând și în aceeași unică iubire a Cuvântului-Persoană. Rațiunea cea unică, deși se numește rațiune, e tainică, pentru că e personală, pentru că revelează un Subiect suprem, izvorător de alte și alte rațiuni, la nesfârșit, și nu numai de rațiuni, ci și de semne și acte ale iubirii.

descoperă adunate în acea unică Rațiune și arătate prin Ea celor ce văd în adevăr în Duh. Rațiunea aceea e sfatul cel mare al lui Dumnezeu¹⁰¹ (*Isaia 46, 10*), la care privind David, a cântat: „Sfatul Domnului rămâne în veac, gândurile inimii Lui, din neam și în neam” (*Psalms 32, 11*). Căci sfatul Domnului nimeni nu-l va strica (*Isaia 14, 26-27*). Nu din învățătură e cunoscut și a dat mai departe sfatul acesta, ci din harul duhovnicesc izvorâtor din ipostas¹⁰², har ce luminează mintea într-un adevăr și o face în stare să vadă cele mai presus de lume.

„Cine cunoaște puterea mâniei Tale, Doamne; și iuțimea Ta se va putea număra din frica Ta?”, a spus dumnezeiasca *Scriptură* (*Psalms 89, 13*). Dar înțelepciunea duhovnicească grăiește în mine: „Cine cunoaște puterea iubirii Tale; și dragostea se va putea număra din lucrurile Tale?”. „Minunate sunt lucrurile iubirii Tale, Doamne; sufletul meu cunoaște foarte. Minunată s-a făcut cunoștința” (*Psalms 138, 6*) dragostei Tale. Cine va putea privi spre ea în întregime? Ea nu covârșește numai prin însușirea ei întinsă de nesfârșite ori la nesfârșit¹⁰³, ci este negrăită și prin

---

101. Rațiunea cea unică e „sfat” al lui Dumnezeu, deci e gând și expresie a Persoanei supreme; nu e o rațiune impersonală de sine, lucru imposibil de cugetat.

102. „ἐκ Χάριτος ενυποστάτου”. Expresia se întâlnește adeseori și în scrierea anterioară a lui Calist și Ignatie. Ea arată că harul care își are izvorul în ipostasul, sau în ipostasurile dumnezeiești, nu e o putere impersonală, de sine stătătoare, sau o stare subiectivă a omului. El e harul Persoanei dumnezeiești.

103. Iubirea dumnezeiască e covârșitoare, chiar și prin calitatea ei de nedescris, sau de infinite ori infinită, adică prin dulceața, prin căldura, prin puterea ei întăritoare.

felurimea ei¹⁰⁴. Căci pornește de aici și de acolo cu o înțelepciune nehotărnicită și cu o deopotrivă putere, o, Preabunule Doamne, Care ești unitate după fire, putere și lucrare, dar Treime prin ipostasuri și prin însușirile personale.

Binecuvântat ești, Cel ce ne-ai binecuvântat pe noi întru toată binecuvântarea duhovnicească (*Efeseni* 1, 3), întru persoana lui Iisus Hristos al nostru¹⁰⁵, întru care ne-ai ridicat și ne-ai așezat împreună cu El întru cele cerești (*Efeseni* 2, 6), mai presus de toată Începătoria, Stăpânia, Puterea, Domnia și de tot numele ce se numește fie în veacul acesta, fie în cel viitor (*Efeseni* 1, 21), făcându-ne împreună-moștenitori cu El și în întregime moștenitori ai Tăi, Treime a unui singur Dumnezeu, dându-ne în chip minunat toate sub stăpânire, cele din cer și cele de pe pământ, întru Hristos Iisus, prin Care ne-am și îndreptat din Cuvântul cel de o ființă, cu harul Lui, noi, pământenii. O, covârșitoare iubire și minunată dragoste! Ne facem părtași de darul Tău, Dumnezeule în Treime și Cuvinte al lui Dumnezeu. Slăvit ești cu adevărat, Doamne, Care ne-ai făcut părtași de slava firii Tale mai presus de înțelegere! Cu adevărat negrăit ești Tu, și necuprinse sunt lucrurile ce le faci, și în chip covârșitor nepovestită este dragostea Ta cea pentru noi.

---

104. Iubirea lui Dumnezeu țâșnește de pretutindeni, din toate lucrurile și împrejurările, arătându-se în toate felurile.

105. „Ἐν τῷ προσώπῳ ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ”. S-ar putea înțelege și „în fața lui Hristos Iisus, fața noastră”. Binecuvântând fața omenească a lui Hristos, a binecuvântat în ea toate fețele omenești. A spus aceasta Sf. Chiril din Alexandria: Hristos făcând în Sine iubită fața omenească Tatălui, Tatăl iubește din nou în ea toate fețele omenești.

41. Fericit bărbatul a cărui simțire înțelegătoare¹⁰⁶ a înflorit din liniștea străbătută de rațiune și care, așa zicând, s-a reîntors la sine și trăiește din insufllarea și înrâurirea Duhului¹⁰⁷. Ea e rodul cugetării sănătoase prin har, cugetare care îndreptează simțirile sufletului, ridică mintea și preschimbă cu ușurință inima, când străbate, zburând, spre cele dumnezeiești¹⁰⁸. Dar întoarcerea simțirii înțelegătoare la sine, fără liniștea dobândită cu știință și fără curăția inimii prin har, e mai cu neputință decât plutirea omului prin văzduh. A avea cu ea pe Dumnezeu în inimă și a vedea prin ea pe Dumnezeu e și ușor, și folositor. Dar lipsa ei e ca o

---

106. Aceasta e și înțelegere și simțire, pentru că intră în atingere cu o realitate plină de sens, pe care o înțelege nu teoretic, nu de la distanță, ci prin contact, prin experiență.

107. „Simțirea înțelegătoare” s-a reîntors la ea însăși, căutând să se înțeleagă și în același timp să se experimenteze pe sine. Adică subiectul care înțelege și înțelegând experimentează realitățile se reîntoarce spre sine însuși, căutând să se înțeleagă și să se experimenteze pe sine. Dar întrucât el nu mai e obiect ca lucrurile dinafară, ci subiect izvorător de nesfârșite înțelegeri și experiențe, se sesizează pe sine ca indefinit. Prin aceasta a ieșit din îngustările ce i le-au imprimat chipurile și înțelesurile obiectelor. Dar el nu poate persista în experiența caracterului său indefinit decât dacă e ținut în această experiență de o putere mai presus de a sa, de adierea Duhului, subiect și El, dar infinit mai accentuat decât el. În adâncurile indefinite ale sinei sale subiectul sesizează adierea de Sus a Duhului, care îl întărește pe el ca subiect și-l face și mai vădit ca subiect.

108. Îndată ce cugetarea a străbătut prin cele create la Dumnezeu, îndată ce a zburat în celălalt plan, al misterului personal suprem, s-a ivit simțirea sau experiența înțelegătoare a lui Dumnezeu. Dar experiența misterului dumnezeiesc are loc odată cu scufundarea, prin această experiență înțelegătoare, în sinea proprie indefinită, dar de caracter personal. Pe aceasta o află plină de infinitul personal dumnezeiesc.

uitare a lui Dumnezeu, sau fără ea gândirea la Dumnezeu e mai degrabă o necunoaștere și o nevedere a lui Dumnezeu decât o vedere sau cunoaștere a Lui¹⁰⁹. Cel ce a aflat din har această simțire dumnezeiască L-a aflat, s-ar putea spune, pe Dumnezeu. El nu mai are nevoie de cuvinte, stând lângă Dumnezeu și alegând mai bine să liturghisească Lui. El îmbrățișează tăcerea, mai bine zis tace chiar fără să vrea. Duhul lui Dumnezeu locuiește în el. Din el răsare iubire, pace și bucurie duhovnicească. El trăiește o viață schimbată față de cea obișnuită și comună¹¹⁰. Se veselește de Dumnezeu și ochii lui înțelegători văd lumina înțelegătoare. Inima lui poartă în ea foc. Împreună cu el sunt simplitatea și neschimbarea, nesfârșirea și nehotărnicia, neînceputul și veșnicia dumnezeiască, însoțite de uimire¹¹¹. Lacrimi neconținute izvorăsc din

---

109. Fără simțirea sau experiența înțelegătoare a lui Dumnezeu, gândirea despre Dumnezeu e mai degrabă o necunoaștere a Lui. Căci e o speculație de la distanță, care nu cunoaște prin experiență puterea Lui, ci rămâne o simplă noțiune goală de conținut, sau cu un conținut creat, construit de noi, infinit străin de realitatea lui Dumnezeu.

110. Parcă am auzit pe Heidegger, care cere ieșirea omului din „*Mann*”, din viețuirea ștearsă, generală, impersonală. Dar iubirea de care vorbește această scriere arată că ieșirea din comun nu înseamnă ieșirea din comuniune, pe care Heidegger nici n-o cunoaște. Căci relațiile de comuniune cu alții sunt profund personaliste.

111. Acesta trăiește nu simpla veșnicie sau lipsa de sfârșit a îngerilor, ci și eternitatea, sau și lipsa de început a dumnezeirii. Căci nu mai știe de când există. E dincolo de timp. Aflându-se în infinitatea lui Dumnezeu, nu mai trebuie să se schimbe trecând la altceva și altceva. Totuși în aceasta nu-i o monotonie, ci o uimire continuă. Pentru că infinitatea e atât de bogată, că apare în același timp mereu nouă.

ochii lui și, nu mai puțin, din inima lui curge izvor de apă vie duhovnicească¹¹². Se unește în chip unitar și în întregime cu cele cunoscute de această simțire înțelegătoare, și e înconjurat de lumina sfeșnicului unic, și se desfată de o desfătare mai presus de lume, și e plin de entuziasm și de bucurie, minunându-se și ieșindu-și din sine în privirea plină de teamă spre Dumnezeu. Cel ce a gustat va înțelege și va lauda, cu cea mai mare dreptate, pe Dumnezeu cel mai presus de ființă, preaînalt, fără chip, fără calitate, fără câtime, simplu, fără formă, nesfârșit, nehotărnicit, necuprins, neatins, nevăzut, negrăit, netâlcuit, neînceput, veșnic, necreat, nestricat, neînțeles, nepătruns, mai presus de putere, mai presus de bunătate, mai presus de frumusețe. Lui I se cuvin slava și lauda în veci.

42. *Despre iluminarea dumnezeiască.*

Tu, Doamne, Care ești înțelepciunea celor săraci de înțelegerea cea dreaptă, ai spus: „Veniți, mâncați pâinea Mea și beți vinul pe care l-am pregătit vouă” (*Pilde* 9, 4-5). Drept aceea, crezând iubirii Tale negrăite de oameni, vin, Doamne, eu, cel ce sunt cu adevărat sărac cu înțelegerea, ca unul ce greșesc în cele ce le săvârșesc, și mă rog Ție: Dă-mi darul Tău, Preaîndurate, ca hrană duhovnicească, și Duhul Tău ca băutură. Căci acesta este, fără îndoială, Duh și lumină. De aceea și zic ai Tăi că cei ce poartă Duhul poartă

---

112. Vederea luminii în inimă de către isihăști nu producea o stare de simplă concentrare, ci o simțire adâncă ce se revărsa în lacrimi, un mare și liniștit entuziasm și o nesfârșită bucurie. Nesfârșirea dumnezeiască nu produce o pierdere de sine a conștiinței, ci o bucurie de nedescris a ei.

lumina¹¹³. Astfel, când lumina se va arăta mai presus de fire în chip negrăit în mine, voi ști cu adevărat că Tu ești cu mine, ca veșmânt al meu, spre viața cea sfântă și fericită. Căci cei ce poartă lumina, cum zic, iarăși, Hristoase, ai Tăi, Te-au îmbrăcat pe Tine (*Gala-teni* 3, 27), strălucirea slavei Tatălui (*Evrei* 1, 3), viața cea adevărată și neîntinată. Iar aceștia, după Sfinții Tăi, au îmbrăcat și pe Tatăl. Și astfel s-au făcut în chip vădit case și lăcașuri și biserici ale dumnezeirii Celei în trei străluciri și mai presus de laudă. Căci ieșind din cele văzute și odihnindu-se în cele gândite, se odihnesc în chip duhovnicesc întru Tine, dumnezeire mai presus de dumnezeire¹¹⁴.

43. *De unde vine în suflet dragostea dumnezeiască?*

Dragostea dumnezeiască se naște în suflet și arde fierbinte prin împlinirea poruncilor și prin meditarea asupra dogmelor dumnezeiești și din reaprinderea duhovnicească a Duhului de viață făcător în suflet. Ea este ca un suflet al rugăciunii curate, veșnice și pururea izvorâtoare. Este o mișcare și o lucrare, o uni-re și o privire cuprinzătoare, o răpire, o vedere și o

---

113. Lumina văzută în inimă nu-i o apariție impersonală, ci lumina ce iradiază din persoana Duhului, sau Duhul Sfânt iradiind plin de lumină din persoana lui Hristos.

114. Dumnezeire mai presus de ceea ce cunoaștem, gândim și înțelegem noi ca dumnezeire. Expresia vine de la Dionisie Areopagitul. Ne aflăm în plină teologie apofatică. Acolo e o odihnă și o vedere lipsită de orice efort de a înțelege, de a formula, de a se ridica la o stare de fericire mai înaltă. Sufletul se află în adevărata infinitate. Entuziasmul legăturii iubitoare, în care sufletul intră pe această treaptă cu Dumnezeu ca Subiect nehotărnicit, nu se mai lasă exprimat în expuneri teoretice, ci se exprimă în laude adresate lui Dumnezeu la persoana a doua.

bucurie cu adevărat sfântă, din iluminare. Este o cale nerătăcitoare a unirii desăvârșite și mai presus de fire cu Dumnezeu. Este un început neîndoielnic al luminii înțelegătoare și mai presus de fire, izvorătoare din ipostas, al darului dumnezeirii, al arvunii moștenirii viitoare a sfinților, al chezășiei slavei lui Hristos, al veșmântului mai presus de ceruri, al veseliei mai presus de lume, al pecetii sfintei înfierii. Dacă trebuie să spunem pe scurt, ea este și se poate numi începutul minunat al strălucirii, care face de același chip cu Hristos (*Romani* 8, 29) pe cei ce se împărtășesc și se fac împreună-părtași ai negrăitei Lui îndumnezeiri, sau și frați ai Lui și moștenitori ai lui Dumnezeu, și împreună-moștenitori cu El. Pentru aceasta, fericit este cel ce a dobândit, prin sânguința cuvenită în cele amintite, dragostea negrăită a lui Dumnezeu și, prin stăruința în sfânta rugăciune și în petrecerea liniștită cu El, va fi lipit cu adevărat de Dumnezeu și se va schimba cu schimbarea îndumnezeitoare și mai presus de schimbare¹¹⁵, socotind pătimirile pentru Hristos bucurie (*Coloseni* 1, 24) și „voind foarte întru poruncile Lui” (*Psalom* 111, 1). A Lui fie slava în veci! Amin.

44. Tot despre dragostea dumnezeiască.

Dumnezeu este, prin fire, în chip nesfârșit de nesfârșite ori mai presus de orice vedere, fie chiar a Heruvimilor. Fără îndoială, dragostea Lui se poate

---

115. E o schimbare care nu seamănă cu schimbările pătimășe ale vieții pământești. E o schimbare care face pe omul duhovnicesc să nu se mai schimbe. Și totuși, sunt în ea o iubire fierbinte și o uimire continuă. Pătimirile nu-l tulbură. El păstrează și în ele bucuria sa.

vedea (trăi) în oarecare fel, datorită nesfârșitei Lui bunătăți. Căci întrucât a ieșit din Sine, e vădit că a ieșit și se cunoaște prin dragoste. Pentru că cele create și arătate au fost făcute pentru înțelesurile lor. De aceea, în primul rând, dragostea dumnezeiască se arată revărsată în cele gândite, adică în Îngeri și în suflete, ca mai apropiate și mai proprii lui Dumnezeu. Căci firile înțelegătoare sunt mai apropiate de Dumnezeu. Pentru ele face Dumnezeu în chip vădit și pe celelalte cu iubire și, cum s-ar spune, cu dărnicia cuvenită, sau, mai propriu spus, cu mărinimie. De aceea, cei ce văd pot să privească în chip strălucitor iubirea Celui ce în Sine este nevăzut; prin cele arătate pot să vadă ca prin niște daruri de logodnă pe Cel cunoscut cu înțelegerea și mai presus de lume.

Căci între Dumnezeu cel iubitor și omul iubit se ivesc multe lucruri care vestesc cu înfocare și din toate părțile iubirea dumnezeiască¹¹⁶, cum se cuvine, și mai ales când mintea își găsește statornicia și vederea în inima luminată, aflându-se sub lucrarea duhovnicească și, drept urmare, aprinzându-se. Căci atunci sufletul primește prin har în inimă arvuna vieții duhovnicești, într-o lucrare înțelegătoare bine simțită. Atunci începe să le vadă fără greșală și foarte sigur, luminate în chip dumnezeiesc și mai presus de fire, ca niște daruri de logodnă ale Celui iubitor, și să se

---

116. „Vestesc cu înfocare”. Lucrurile și împrejurările în care suntem mereu puși nu vestesc rece pe Dumnezeu. Căci ele vestesc dragostea Lui față de noi, iar dragostea Lui care se vestește prin ele e caldă, e plină de interes, urmărește continuu binele nostru. Această dragoste ne întâmpină fie într-un fel, fie în altul, din toate lucrurile și împrejurările. Prin toate vrea Dumnezeu să ne ajute, să ne conducă spre El.

gândească la El de pe acum. Prin aceasta este atras și el și dorește deopotrivă să le întoarcă pe acestea Ace-luia¹¹⁷. De aceea, caută să-și închipuie cu fericire fața Celui iubitor și se umple de uimire covârșitoare. Dar, obosit oarecum de dragostea față de Dumnezeu și față de orice, își sloboadă gândirea și simțirea din încordare și nu mai știe ce să facă de covârșirea vederii. Și, astfel călăuzit, sufletul se veselește, saltă și se bucură și încetează a-și mai simți greutatea, și începe să se înalțe și să iubească și el pe Dumnezeu în chip desăvârșit, și ajunge la o ardere fericită de dragostea Lui, umplându-se de tainele lui Dumnezeu și simțindu-se sub lucrarea focului din inimă al Preasfântului și de viață Făcătorului Duh. Acestea se săvârșesc în chip minunat, ca un cerc sfințit al iubirii, deosebit de dulce. El își ia nașterea din arătarea dragostei dumnezeiești în fapte și în toate cele ce se săvârșesc, prin care se arată în chip limpede iubitorul nostru Dumnezeu, ca să ne urce și pe noi la iubirea Lui. Prin el Se face Dumnezeu iubit de noi. Deci cercul începe de la Dumnezeu și sfârșește la Dumnezeu. Atunci ajungem, ca chipuri ale Lui, la dumnezeiasca asemănare, prin îndulcirea și bucuria de primirea dragostei dumnezeiești, făcându-ne buni cu înțelepciune, sau făptuitori cu vedere¹¹⁸, iubiți de Dumnezeu și iubind pe Dumnezeu; și pătimim tainele unirii dumnezeiești

---

117. Cel ce primește daruri ca semne ale iubirii cuiva se simte îndemnat să răspundă și el cu darurile sale. Dar omul, neavând ce să întoarcă lui Dumnezeu de la sine, Îi întoarce cele ce le-a primit de la El.

118. Ajunși de la chip la asemănare, sau la desăvârșire, sau pe treapta vederii și iubirii de Dumnezeu, n-am părăsit virtuțile câștigate pe treapta făptuitoare. Deși am ajuns la înțelepciune, n-am părăsit bunătatea; deși ajunși la vedere, n-am părăsit faptele.

și de viață făcătoare, și ale ieșirii din noi (ale extazului), și cele ale luminii atotstrălucitoare ale cunoștinței sau, ca să spun pe scurt, fericitele pătimiri în Hristos, Domnul nostru¹¹⁹.

45. *Despre frica din dragoste.*

Cei ce v-ați ridicat la iubirea lui Dumnezeu și la odihna duhovnicească a dragostei tainice și v-ați îndulcit și veselit cu bună simțire și în chip negrăit de paharul dumnezeiesc, întrucât ați privit adâncurile tainelor mai presus de lume¹²⁰, și v-ați desfătat în chip nespus de ele, și v-ați odihnit în pacea adâncă, vă temeți încă¹²¹. Și luând aminte la Dumnezeu, vă rugați, smerindu-vă în tot felul. Voi auziți pe proorocul David strigând cu tărie către Dumnezeu: „Tu ești veselia mea, izbăvește-mă de cei ce mă înconjoară” (*Psalm 31, 8*); și învățând în chip înalt, mai bine zis duhovnicește: „Slujiți Domnului cu frică și vă veseliți de El întru cutremur” (*Psalm 2, 11*). Îl vedeți și pe

119. Deși această unire cu Dumnezeu pare a reprezenta o mistică valabilă în orice religie, totuși autorul scrierii precizează că toate aceste taine sunt identice cu pătimirea lui Hristos. Hristos a pătimit cel dintâi în firea Sa omenească depășirea durerilor în bucuria de Dumnezeu și învierea ca ridicare la o stare în care omenescul e cu totul umplut și copleșit de Duhul dumnezeiesc. Dacă nu s-ar fi petrecut aceste urcușuri în umanitatea lui Hristos, nu am avea un ajutor ca să se petreacă și în noi.

120. „Τοῦ θείου κρατῆρος” poate însemna și paharul dumnezeiesc, dar și vasul sau craterul fără fund (sfârșit) al dumnezeirii. Cei ce au băut din el au privit adâncurile dumnezeiești și s-au îmbătat de ele.

121. Cel ce privește în adâncurile de taină ale lui Dumnezeu, pe de o parte se odihnește într-o pace adâncă, fiind absorbit total în privirea lor, pe de alta se teme încă de ispitele ce-l pot desprinde de acolo.

Pavel, „vasul alegerii” (*Fapte* 9, 15), răpit în al treilea cer și pătrunzând în sfînșitul rai și auzind lucruri negrăite, care nu sunt îngăduite omului a le grăi (*2 Corinteni* 12, 2-4), dar, după aceste lucruri mari, temându-se ca nu cumva, altora vestind, el însuși să fie necercat (*1 Corinteni* 9, 27).

Deci când dumnezeiescul David, învățătorul lumii, zice: „Cei ce iubiți pe Domnul, urăți cele rele” (*Psalm* 96, 11), aceasta înseamnă: „Cei ce iubiți pe Dumnezeu, temeți-vă de Domnul”. Fiindcă el îi vede că, și după ce au început să iubească pe Dumnezeu, răutatea încearcă să-i atragă și să li se strecoare în suflet. De aceea, pe bună dreptate și foarte potrivit, le poruncește celor ce iubesc pe Domnul și au ajuns la această stare să fie încă cu luare-aminte și să urască răutatea. Iar dacă nu v-ați învățat să o urăți, trebuie să vă temeți încă. Pentru că, dacă n-ar fi aceasta de temut, n-ar fi spus proorocul David celor ce iubesc pe Hristos să o urască.

Căci, deși bucuria și veselia de Dumnezeu este o stare înaltă și dumnezeiască și cu adevărat plină de har, cel ce o are putând privi în ea taine mai presus de fire, sufletul nostru este schimbăcios prin fire și nu e despărțit de lutul pămăntesc și de trupul ce crește din el, ca să nu se teamă totdeauna în lupta lui de consimțirea cu el, ci e înjugat, în chip neînțeles, cu el, și respiră oarecum împreună cu el vrând-nevrând, și pătimește împreună cu el, și se schimbă în unele privințe împreună cu el, prin fire, încât ar putea spune cineva că nu are stăpânire asupra lui. Și trupul îi este un potrivit neobosit, căutând pretutindeni cârlige de care ar putea să-l apuce pentru a-l răsturna¹²². De

---

122. Ideea despre cârligele (belciugele), adică despre patimile sau slăbiciunile de care poate fi prins cineva ca să fie

aceea e nevoie de luptă și de rugăciune, din pricina fricii. De câtă frică și de câtă tremurare are nevoie sufletul ce tinde spre Dumnezeu și de câtă luare-aminte și rugăciune, las celor cu mai multă simțire dintre ascultători să cerceteze și să deosebească. Dar acestea le poate cunoaște numai sufletul care a ajuns la treapta vederii prin harul luminător al Duhului și pătimește cele proprii iubirii dumnezeiești.

Dacă Adam ar fi avut cuvenita frică în atâta covârșire a darului proorociei și asemănării cu Dumnezeu de care se bucura, n-ar fi fost biruit cu atâta necinste, și nici Samson, cel născut din făgăduință (*Judecători* 13, 3), și purtătorul de Dumnezeu David și mulți alții, între care și minunatul Solomon. Deci, dacă aceștia atât de mari au avut nevoie de temere și de luptă și de luare-aminte însoțită de rugăciune, socotește cât de mult au nevoie de acestea cei ce n-au dobândit darul și lucrarea mai presus de fire a Duhului! Căci ei nu s-au ridicat la dragostea extatică dumnezeiască și la beția nebună¹²³ a vederii frumuseții lui Dumnezeu. De câtă frică și cutremur, luare-aminte și rugăciune în Hristos Iisus, însoțită de cuget smerit și neîncetat, nu au deci nevoie aceștia!

---

răsturnat, a dezvoltat-o Ludwig Binswanger în: *Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins*, Zürich, 1942.

123. E „iubirea nebună” a lui Hristos, despre care Paul Evdokimov a scris o carte: *L'amour fou*, pe baza textelor Părinților. E o iubire socotită de lume „nebună”, căci cei stăpâniți de ea au lăsat de dragul lui Hristos tot ce oferă lumea, alegând o realitate văzută numai prin credință. Dar această „iubire sau beție nebună” nu poate fi trăită decât de cei ce văd și experiază frumusețea dumnezeiască, după curățirea de patimi. Ea deci nu are nimic pătimăș în ea. E o „beție trează”, cum spuneau Părinții, o beție a înfrânării, o beție a spiritului, a trăirii intense a dragostei înțelepte a lui Dumnezeu.

46. *Chipul întreit al dragostei.*

Experiența cunoaște un întreit început al iubirii și, potrivit cu aceasta, trei sunt și iubirile dintâi. Iar rațiunile (înțeleșurile) ei sunt de asemenea întreite. Este o iubire sensibilă, adică a simțurilor față de unele dintre cele supuse simțurilor: pofta împătimită de ceva plăcut, cu care iubesc adeseori și animalele necuvântătoare ceva. Există apoi o altă iubire: o dorință rațională a sufletului după ceva socotit bun, pentru a se ferici prin acel bun. A treia este iubirea înțelegătoare, care se naște din Duhul de viață făcător. În acest caz, o frumusețe mai presus de fire se revarsă în inimă fără voie, aprinzând-o și lucrând prin vederea frumuseții supreme, adică a lui Dumnezeu. Căci precum Dumnezeu e văzut ca frumos nu prin voia sufletului, ci prin fire, fiind frumos și mai frumos decât toate, așa și dragostea dumnezeiască a Lui nu arde pentru că voiește sufletul, căci e lucrare naturală a Duhului de viață făcător pururea în mișcare, lucrând înlăuntrul inimii. Ea e atât de departe de o mișcare prin voință, că se poate spune, dimpotrivă, mai degrabă că ea mișcă voința¹²⁴. De aceea, iubirea lui Dumnezeu este și se numește, cu dreptate, și mângâiere dumnezeiască, fiind o lucrare a lui

---

124. Dumnezeu nu e văzut prin voia sufletului ca frumos, ci frumusețea Lui se impune acestuia ca ținând de firea Lui. La fel, Dumnezeu nu iubește fiindcă vrea să iubească, ci iubește prin firea Lui. De aceea, nici nu e iubit pentru că vrea să fie iubit, sau pentru că vrea sufletul să iubească. Iubirea lui Dumnezeu se mișcă în mod natural în suflet, și sufletul Îl iubește pe Dumnezeu în mod natural, când e sănătos. Dar fiind vrednic de iubit prin fire și lucrând ca atare în suflet, Dumnezeu mișcă totuși voința acestuia spre iubirea Lui, făcând astfel voia omului să se pună de acord cu voia lui Dumnezeu. În Dumnezeu voia e în acord permanent cu firea. În om se poate întâmpla însă și dimpotrivă.

Dumnezeu în suflet prin suflarea și sălășluirea Duhului de viață făcător, dar și o atârnare a sufletului de Dumnezeu¹²⁵. Ea e unire și împreună-pățimire (compățimire) minunată, atrăgând mintea întreagă, cu toate puterile sufletului și cu întreaga vigoare a lui, spre unirea cu fermecătoarea frumusețe dumnezeiască, printr-o dorire înțelegătoare a frumuseții (a binelui)¹²⁶.

De aceea, niciuna dintre iubirile de mai înainte nu se numește propriu-zis mângâiere: nici poftirea a ceva plăcut din cele supuse simțurilor, nici dorirea binelui. Numai dorirea frumuseții (binelui) cunoscute

---

125. Dumnezeu nu e prin iubire legat de suflet fără voie (σχέςις); iubirea Lui față de om e o lucrare, o acțiune, nu o stare pasivă, suferită. Iubirea omului e relație pătimită; nu omul produce iubirea față de Dumnezeu, ci ea e produsă în sufletul lui; omul o pătimește, o acceptă sau nu. Dar nu e mai puțin o necesitate pentru om. Și aceasta dovedește că ține și de om în mod natural. E natural ca omul să o aibă, dar această trebuință naturală se actualizează prin Duhul. Omul nu o poate actualiza decât în relația cu Dumnezeu, deci cu ajutorul Lui, sau în relația cu semenul său. Ea nu e o calitate monopersonală, ci interpersonală. Tema discutată în teologia catolică, care e mai tare: harul sau voința omului, în întâlnirea lor, se rezolvă în alt mod: harul pune voința în mișcare, adică o întărește. Într-un sens, harul e mai tare, dar nu pentru a subjugă voința, ci pentru a o întări. Libertatea dumnezeiască întărește libertatea omenească. Pe treptele mai de jos (ale făptuirii), voința e mai puțin întărită de har, de aceea e și mai slabă.

126. „Dorirea înțelegătoare” e deosebită de „dorința sensibilă” a dragostei trupești și de „dorirea rațională”, pur naturală. E o dorire lucrătoare nu în rațiunea care face judecăți despre un bine oarecare, cât în inima care e cucerită deodată de lucrarea dragostei dumnezeiești. În inimă lucrează și înțelegerea, și toate puterile sufletului. Deci toate sunt cucerite. Cuvântul grec καλόν, folosit pentru Dumnezeu, are și sensul de frumos, cuceritor, dar și de bun. În planul superior, și mai ales la Dumnezeu, ele se unifică.

cu înțelegerea, din lucrarea Sfântului Duh, ca dorire ce se mișcă cu simțire curată în inimă, este iubirea ce se numește mângâiere¹²⁷. De aceea, Duhul Sfânt, Care o lucrează pe aceasta, se numește Mângâietor. Ea e cu adevărat iubire, celelalte fiind numai chipuri ale ei. Mai bine zis, iubirea sufletului care caută prin raționament binele pentru bine este, cu dreptate, un chip al celei dumnezeiești. Iar cea a simțirii e numai în urma celei sufletești. De aceea, cu drept cuvânt, greu cunoaște cineva dulceața și mângâierea iubirii și curăția deplină a ei, înainte de a fi lucrată inima lui, într-o izvorâre continuă și în chip vădit, de puterea de viață făcătoare a Sfântului Duh. Căci nici raționamentul nu poate mișca puterile sufletești, adică inima, dinlăuntru, ci numai din afară; cu atât mai puțin o face aceasta simțirea. De aceea, iubirile acestea sunt numai o foarte mică parte și numai niște chipuri și niște umbre ale iubirii adevărate.

Dar puterea și lucrarea Sfântului și de viață făcătorului Duh pun stăpânire pe întreg locașul sufletului dinlăuntru și din adânc și mișcă deci, cum s-a spus, în întregime, în chip fermecător, puterile sufletului printr-o vedere înțelegătoare a frumuseții supreme (a Binelui suprem), care răpește sufletul cu totul spre frumusețea dumnezeiască prin iubirea propriu-zisă și printr-un farmec mai presus de lume¹²⁸. Numai

---

127. „Poftirea sensibilă” e mai mult o mișcare în trup; cea „rațională” e rezultatul unei judecăți a rațiunii. Numai „iubirea înțelegătoare”, născută din lucrarea Sfântului Duh, se mișcă în inimă ca o simțire curată și numai ea aduce o mângâiere adevărată.

128. Ideea vrăjirii bune a sufletului prin pilda concretă și prin iubirea altui subiect au dezvoltat-o B. Vișeslavțev (*Etica erosului transfigurator*, în rusă, Ymca-Press, 1931) și L. Binswanger (*Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins*).

cel în care se petrece aceasta, fiind singur purtător de Dumnezeu și fiind mișcat în chip dumnezeiesc spre cele ce-i stau înaintea, a înțeles fără greșală, în taina sufletului, ce este propriu-zis iubirea și care e bucuria ei și cum niciun om nu poate iubi propriu-zis nimic, nici măcar pe Dumnezeu, înainte de împărtășirea de Duhul de viață făcător. Chiar dacă poate iubi oarecum, el nu știe ce este iubirea cu adevărat și plăcerea negrăită a ei în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine toată slava.

47. În ce fel se apropie omul de vederea (contemplarea) lui Dumnezeu.

Precum mișcarea trupului are nevoie de altceva, ce nu ține de rânduiala ei, adică de ochi, și de altceva mai presus de firea ei, adică de lumină, așa mișcarea minții are nevoie de ochi, care sunt deosebiți de rânduiala ei, și de lumina ce e mai presus de firea ei. De aceea, nu toată mișcarea minții e după cum se cuvine, ci numai cea care se mișcă, precum s-a zis, prin ochi și prin lumina harului. Iar ochii minții sunt deschizătura inimii prin credință. Și lumina e Dumnezeu însuși, lucrând prin Duhul în inimă. Și precum lumina simțurilor nu mișcă drept pe cei fără ochi, ci numai pe cel ce vede, așa și lumina înțelegătoare, sau Dumnezeu, nu mișcă mintea celui ce nu are deschizătura inimii, ci numai pe cel ce o are. Dar, așa cum nici ochii n-ar putea lucra ale lor fără lumină, tot așa nici deschizătura inimii, fără Dumnezeu; mai bine zis, inima nici nu se deschide fără Dumnezeu, Care lucrează și e văzut prin ea¹²⁹.

---

129. Trebuie reținută ideea aceasta despre „deschizătura inimii” prin credință, asemănată cu ochii trupului. Așa cum

48. *Despre vedere ca lucrare împărtășită*¹³⁰.

După unirea înțelegătoare a inimii prin har¹³¹, mintea vede în lumina duhovnicească și se întinde

---

trupul are deschideri prin simțuri și n-ar putea trăi fără ele, așa are și inima o deschidere nu numai spre oameni, ci și spre Dumnezeu. De altfel, prin simțurile înseși se deschide nu numai trupul, ci și sufletul spre lume, și prin lume, spre Dumnezeu. Aceasta înseamnă că și inima are o deschizătură. Dar ea nu se poate mulțumi numai cu ceea ce îi dau ceilalți oameni, cum se poate satisface trupul, luat în sine, cu ceea ce îi dau simțurile. Inima e deschisă spre infinitatea lui Dumnezeu, spre infinitatea iubirii Lui. Prin aceasta se hrănește duhovnicește din acea infinitate și trăiește în ea, fără să se confunde cu ea, cum trăiește trupul în viața lumii prin simțuri, fără să se confunde cu ea. Dumnezeu e și Cel ce face inima să se deschidă pentru a-L vedea și a-L primi, dar și Cel ce e văzut prin ea. De aceea, pe de o parte, Se face „obiect” al vederii”, pe de alta, împreună-subiect cu inima al acestei vederi. El Se vede pe Sine însuși, dar prin inimă. Inima simte, pe de o parte, că ea vede, pe de alta, că Dumnezeu Se vede prin ea, așa cum cel ce grăiește ale lui Dumnezeu aici spune că el trăiește, aici că Duhul grăiește prin el. Omul dă calificare omenească la ceea ce vede din Dumnezeu, și Dumnezeu dă calificare dumnezeiască acestei vederi a omului. Vederea lui Dumnezeu de către om e în același timp omenească și dumnezeiască, e teandrică.

130. E ceea ce am spus la nota anterioară: vederea omului e o împreună-vedere a lui cu Dumnezeu, sau a lui Dumnezeu cu omul, sau creșterea duhovnicească a omului împreună cu creșterea harului primit.

131. E vorba de unirea inimii cu Dumnezeu prin deschizătura ei. Dar ea nu e o unire pur sentimentală, sau prin simțuri, ci o unire care e și înțelegere, o unire care produce și înțelegere, nu numai iubire. De aceea, toți Părinții cer aducerea minții în inimă. Din inimă sau împreună cu inima vede mintea pe Dumnezeu, iubindu-L și înțelegându-L în același timp, sau unindu-se cu El și înțelegând ce se întâmplă în această unire.

în Cel dorit, Care este Dumnezeu, ieșind cu totul afară din simțire, făcându-se adică fără culoare, fără calitate, fără închipuiri, scăpată de nălucirile celor sensibile. Căci mintea noastră este un vas ce primește, pe cât îi stă în putere, lumina neapropiată a frumuseții dumnezeiești. Și e un vas minunat, căci se lărgeste pe măsura Duhului dumnezeiesc ce se revarsă în el. Dacă revărsarea este mai mare, se face și vasul mai mare; iar dacă e mai mică, se face și el mai mic. Și iarăși, prin revărsarea mai mare se face și el mai tare, iar prin cea mai mică se face mai fără putere¹³². Și iarăși, dacă se varsă în el mult, devine mai una cu ceea ce se varsă în el și păstrează mai nevărsat ceea ce a primit; iar dacă se varsă în el puțin, îndată el se face slab și mai fără putere și nu poate păstra ceea ce s-a vărsat în el¹³³. Și iarăși: primind mai mult, se ușurează; dar se îngreunează și atârnă în jos când e gol de ceea ce i se potrivește. Și iarăși: fiind mai ușor, ține mai mult decât mai puțin.

I se întâmplă și în alte privințe cu totul dimpotrivă cu ceea ce se întâmplă vaselor sensibile, care țin mai ușor pe cele mai mici decât pe cele mai mari. De aceea, socotesc că și fiul tunetului a spus chiar de la începutul Evangheliei pe care a scris-o: „La început

---

132. Mintea e ca un vas elastic, elastic la nesfârșit. Se poate lărgi la nesfârșit și se poate micșora până a nu mai primi nimic. Poate aceasta va fi existența atrofiată a celui din iad. În același timp, cu cât primește mai multă revărsare de lumină, cu atât devine mai tare pentru a o putea susține.

133. Prin acestea se lămurește sensul duhovnicesc al sinergie, al împreunei-lucrări a omului cu Dumnezeu: cu cât mai mult har, cu atât mai multă putere în ființa celui ce-l primește și mai mare unitate între ea și el.

era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul" (Ioan 1, 1). A spus aceasta ca să întindă mintea auzitoare după mărimea cuvântului și ca prin toată lumina mai mare a lucrului să-i dea minții o lărgime mai mare și să o facă mai tare și mai în stare să se întoarcă spre ea însăși, dar și să se întindă, după mărimea glasului, spre cuprinderea vederii lui Dumnezeu și a cât mai marii Lui înțelepciuni. Și când Iisus îi spune lui Anania despre Pavel: „Vas al alegerii Îmi este" (Fapte 9, 15), aceasta trebuie înțeles despre marea putere înțelegătoare a omului dinlăuntru, prin care a și fost răpit până la al treilea cer, unde, cum se poate auzi de la el însuși, „a primit cuvinte negrăite, pe care nu este cu puțință omului a le spune" (2 Corinteni 12, 4).

49. *Despre vedere.*

Mintea noastră este ca un fel de loc care primește lumina arătării dumnezeiești. Iar însușirea ei, de care se va vorbi, este minunată, căci se arată pătimind cele contrare unui loc trupesc. Pentru că acest loc, cu cât e mai întins, cu atât primește un conținut mai mare. Dar mintea, dimpotrivă, cu cât se strânge și se adună pe sine, cu atât se face mai încăpătoare. Iar când și-a oprit toată mișcarea rațională și înțelegătoare, sau de orice fel, vede pe Dumnezeu mai presus de toată mărimea. Îl vede pe El pe cât îi dăruiește harul Preasfântului Duh și pe cât îngăduie firea lui întrupată și creată să-L vadă pe Cel din afară de acestea. Îl vede nu închipuindu-și-L în deșert, nici trimițând în sus, ca în vis, socotințele sale, ci prin puterea negrăită a Duhului dumnezeiesc. Căci Acesta lucrează în lumină în inima

ce pătimește o prefacere mai presus de fire. Această prefacere primind-o inima prin har, deși mintea doar-me și se odihnește, ea veghează (*Cântarea Cântărilor* 5, 2)¹³⁴. Și mai degrabă știe acela că lucrarea aceea e dumnezeiască și duhovnicească, decât că el este om. Căci are în acea vreme o mișcare duhovnicească neîncetată a inimii¹³⁵, izvorătoare de viață și, ca urmare, de cele mai multe ori, lacrima cea lină. Lucrarea Duhului face inima să aibă pace nu numai cu sine, ci și cu toți oamenii. Căci din ea răsar curăție, bucurie, glasuri rugătoare tăcute, deschiderea inimii, veselie și desfătare negrăită. Cel ce se împărtășește din ea ocolește cu adevărat, și nu în chip prefăcut, chiar și cu auzul toată plăcerea trupului, toată bucuria, sau bogăția sau slava celor din afară și trecătoare.

50. Căci acela a primit toate acestea în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, cu inima și cu mintea, nu numai cu raționamentul simplu, și nu se bucură nici numai de lumina aceasta a simțurilor. Căci prin împrăștierea simțurilor se întunecă lumina

---

134. Mintea adunată în inimă întâlnește, prin deschizătura ei, pe Duhul Sfânt. Atunci ea își încetează lucrările ei, căci acestea sunt îndreptate spre creaturile mărginite. Ea se scufundă în infinitatea iubirii lui Dumnezeu, nemaiavând nicio grijă să ajungă la altceva. Iubirea desăvârșită te odihnește, nu mai voiești altceva. Lucrează acum Duhul Sfânt cu iubirea Lui în minte, adică Se revarsă tot mai mult în ea. Mintea se lărgeste doar pentru a primi tot mai mult din El.

135. Mintea și-a oprit orice lucrare, dar inima se află într-o mișcare neîncetată. Căci prin ea se face lucrătoare iubirea Sfântului Duh. Fiindcă inima este organul simțirii, deci și al iubirii. Iar iubirea este o mișcare continuă și în același timp statornică. Ea nu trece de la un obiect la altul, cum trece mintea.

dumnezeiască și cunoscută cu mintea și cu adevărat dulce. De aceea, se folosește prea puțin de aceasta, doar atâta cât să mângâie puțin pe omul din afară. Dar toate le suferă, toate le rabdă (*1 Corințeni* 13, 7), în toate s-a făcut neclintit pentru simțirea plăcută dinlăuntru, născută din iubirea de vederea dumnezeiască. Și nu este necaz care să-l întristeze, afară doar de păcat.

Pentru locul acela, adică pentru mintea în stare de iubire, mult s-a ostenit marele David, arătând dorința și osteneala lui, sau cum n-a dat somn ochilor, nici ațipire genelor, nici odihnă tâmpelor, „până ce, zice, n-am aflat loc Domnului” (*Psalom* 131, 5). Iar înțeleptul Solomon întărește aceasta zicând: „De se va sui duhul celui ce stăpânește la inima ta, să nu-ți lași locul tău” (*Ecclesiastul* 10, 4). Dar și Mântuitorul poruncește ucenicilor Săi: „Sculați-vă, să plecăm de aici” (*Marcu* 14, 42). Și, săvârșind Paștele preînchipuirii în foișor, a dat să se înțeleagă acest loc. Pentru aceasta socotesc că ferește pe cei săraci cu duhul (*Matei* 5, 3), însemnând sărăcia duhului, sau retragerea minții de la toate și, așa zicând, golirea și adunarea ei în ea însăși. Căci atunci mintea nu numai că vede Împărăția lui Dumnezeu, ci o și pătimește, dobândind o desfătare nemuritoare, în pace.

51. *Despre făptuitor și văzător (contemplativ).*

Văzătorul își rodește plăcerea vederii adevărate, ca partea cea bună, deprinzând tăcerea și privind pe Iisus. Plăcerea aceasta făptuitorul nu o cunoaște, ca unul ce n-a gustat-o, întrucât de multe se îngrijește și se tulbură (*Luca* 10, 41), cântând și citind și ostenindu-și trupul. Ba și disprețuiește uneori, ca obositoare și

nefolositoare, silințele care înaripează înțelegerea spre lucrurile înțelegerii minții și nevăzute cu simțurile, care aduc prin îndeletnicirea cu ele o plăcere negrăită, iar prin odihnirea în ele, o bucurie de nedescris. El nu înțelege că buna noastră pătimire se odihnește lângă Cuvântul adevărat și de oameni iubitor și fără nicio lipsă al lui Dumnezeu și se naște din vederea Lui. Căci El este atotdesăvârșit și nu are nevoie de slujirea noastră. De aceea, El laudă și primește pe Maria care șade la picioarele Lui și se hrănește cu contemplarea cuvintelor Lui și trezește pe omul ei dinlăuntru spre înțelegerea lor (Luca 10, 41). Ea nu face la fel ca Marta, căci aceasta se îngrijește și se tulbură de multe, cum zice Cuvântul însuși. El zice aceasta nu numai îndemnându-le pe acelea spre ceea ce e mai înalt, ci învățând pe toți cei de după ele ca nu numai să nu mustre ca leneși pe cei ce voiesc să se ocupe cu vederea și zăbovesc în aceasta, ci să-i și laude și să se silească să le urmeze pilda pe cât pot.

52. *Cum văd contemplativii (văzătorii).*

Contemplativii văd în cele de acum și în cele ce se fac, ca într-o oglindă și ca într-o ghicitură (1 Corinteni 13, 12), starea celor viitoare. Iar oglinda, pe de o parte, nu poartă nicio grosime a lucrului arătat în sine, dar, pe de alta, ceea ce arată nu e cu totul nimic. Căci tot cel ce iubește adevărul va mărturisi că ceea ce se vede în oglindă e un chip foarte clar al unui lucru. Tot așa și cele ce sunt și se fac nu arată vreo altă grosime sau vreun alt ipostas decât al lor propriu, dar arată totuși chipurile neîndoielnice ale lucrurilor adevărate celor ce au primit puterea să vadă și înaintează fără

greșeală spre Adevărul însuși¹³⁶. Când deci auzi pe Pavel zicând că „prin credință umblăm, nu prin vedere” (2 Corinteni 5, 7), să nu socotești că vorbește de credința care se naște numai din auz, prin cuvântul simplu. Căci altfel, cum ar zice același: „Acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște precum am fost cunoscut” (1 Corinteni 13, 12)?; sau: „Când va veni ceea ce e desăvârșit, va înceta ceea ce e în parte” (1 Corinteni 13, 10)? Vezi că aceeași cunoștință de acum ne va ajuta să vedem și în viitor? Deosebirea celei din viitor față de cea de acum e numai atâta câtă e între ceea ce e desăvârșit și ceea ce e nedesăvârșit. Și, iarăși, cel ce spune că acum umblăm prin credință, și nu prin vedere, în alt loc spune: „Așa alerg, dar nu ca unul ce nu văd; lovesc cu pumnul, dar nu ca unul ce bat văzduhul” (1 Corinteni 9, 26). Le spune aceasta nu făcându-se pe sine însuși potrivnic celor spuse înainte, ci arătând câtă cunoștință adevărată și sigură avea despre cele viitoare. El cugetă așa pentru înțelesul îndoit al credinței și al vederii.

Căci este o credință care ia ființă prin cuvântul simplu și deci are nevoie de dovedire. Și este o credință care nu are deloc nevoie de dovedire, sădind o încredințare îndestulătoare în credincios din unele lucruri vădite. Ea se numește și credința întemeiată într-un ipostas¹³⁷. Vei înțelege mai limpede ceea ce

---

136. Realitatea care stă la baza chipurilor este Adevărul însuși sau Dumnezeu. Lucrurile nu au în ele vreun alt ipostas, adică vreo altă realitate, ci numai pe a lor proprie. Dar realitatea lor are caracter de oglindă, de chip. În mod necesar ele arată, prin ele, temelia lor sau Adevărul însuși.

137. „ἐνυπόστατος πίστις”, credință enipostaziată, ce crește din realitatea lui Dumnezeu, experiată de suflet. Ea își are dovada în ea însăși. Tot cap. vrea să fie o dovedire că cele dumnezeiești nu

spunem dintr-o pildă. Presupune că-ți spun că am văzut un om oarecare, mare meșter la țesut, putând întipări, prin bătaia țesutului în pânză, animale, păsări și chipuri de lei și de vulturi, de cai, de care, de războaie și altele de felul acesta. Dacă nu le-ai văzut pe acestea tu însuși, ai nevoie de credință ca să consimți la ceea ce ți s-a spus numai prin cuvânt. Iar dacă ți s-ar întâmpla să vezi nu pe țesător, ci pânza, ai cunoaște îndată, chiar fără cineva care să-ți explice, că acesta e lucrul unui om. Căci nu s-a putut produce prin ea însăși, nici nu a putut fi țesută de vreo altă viețuitoare. În acest caz deci, sufletul va fi cuprins de altă credință, cu mult deosebită de cea dintâi.

Tot așa, și ceea ce se înfățișează ca chip general pricinuieste credința. Căci ai văzut un om, să zicem cu păr bălai sau negricios, înalt la trup, încolo, potrivit la toate, la ochi, la culoarea obrazilor, la nas, la buze și în altele, prin care se arată chipul persoanei. Acest chip este al unei persoane (ipostaziat – ἐνυπόστατον). Dacă te-ar întreba însă cineva cum este fața acelui țesător, pe care nu l-ai văzut, ai spune că din vederea pânzei ai aflat sigur că cel ce a făcut-o e om cu chipul general al omului, dar că nu cunoști chipul lui personal (ipostaziat) deoarece nu l-ai văzut tu însuși. N-ai tăgădui că țesătorul acestei lucrări bogate este om și că știi că este om și că are chip omenesc. Deci cunoști un chip nepersonal (neipostatic – ἀνυπόστατον), pe care, măcar că nu l-ai văzut, totuși îl admiți în general fără șovăire, ca și când l-ai fi văzut.

---

se cunosc în viața aceasta numai deductiv și de la distanță, ci are loc și o anumită experiență a lor. Aceasta e, de altfel, toată concepția filocalică și în general patristică.

Există deci, ca să repetăm cele spuse, o credință prin auz, primită pe temeiul unui cuvânt simplu, și există o credință întemeiată în ipostas și primită printr-o încredințare vădită, așa cum este un chip văzut în cineva, ca într-un subiect, și în acest caz se numește ipostaziat, și un chip care nu e în cineva, ci se contemplă în rațiunea lui generală, genul nefiind precizat prin multe trăsături deosebitoare¹³⁸.

Toți contemplativi sunt stăpâniți de o credință întemeiată în ipostas în acest sens¹³⁹, dar chipul îl

---

138. „Καὶ ἔστιν εἶδος οὐκ ἐν τινι, ἀλλὰ γενικῶ λόγῳ θεωρούμενον, οὐ κατὰ πολλῶν γένει διαφερόντων κατηγορούμενον”. Ne aflăm în plină logică aristotelică. Patriarhul Calist, sau oricare ar fi autorul scrierii, e nu numai ascet, ci și filosof. El ținea seama de renașterea filosofiei antice în sec. al XIV-lea bizantin. Dacă Sf. Vasile cel Mare întrebuințează deosebirea ce o făcea Aristotel între specia generală umană și individ pentru a o aplica la deosebirea între ființă și ipostas în Sfânta Treime, Patriarhul Calist o aplică la deosebirea dintre credința care nu experiază realitatea crezută și cea care o experiază.

139. Toată expunerea dinainte a fost o foarte originală caracterizare a credinței prin vedere, cu deosebirea ei de credința nebazată pe vedere. Credința din vedere este numită „ipostatică”, pentru că ea vine din însăși realitatea crezută și, ca atare, experiată. Ea vine din puterea acelei realități ipostatice trăite, mai precis din prezența Persoanei dumnezeiești experiate. Totuși această credință nu vede Persoana aceea (ipostasul) însăși. Sunt propriu-zis trei situații: credința din auz, care nu experiază o lucrare ce vine din Dumnezeu, credința din experiența lucrării ce vine din ipostasul Lui și vederea lui Dumnezeu „față către față”, în însuși ipostasul Lui, când credința încetează. Aceasta va fi în viața viitoare. Deci propriu-zis sunt două credințe în viața de aici și o vedere față către față în viața viitoare. Credința a doua e și ea nu numai credință, ci și vedere, dar vedere în parte. Ea e credința întemeiată pe ceva ce vine din ipostas, dar nu pe vederea ipostasului însuși. Ea știe de chipul general al lui Dumnezeu, dar nu-L vede pe El concret, ci crede în El.

văd în general, nu în ipostas. Dar dacă Dumnezeu n-ar fi un chip inteligibil (înțeles cu mintea), cum s-ar numi El frumusețe?¹⁴⁰ Deci, precum există o frumusețe inteligibilă a lui Dumnezeu, dar nu e văzută în ipostas¹⁴¹, înțelege că există și un chip inteligibil al Lui, măreț, atotsfânt, preaslăvit, pricinuind uimire sufletului, umplând și luminând cu totul mintea, covârșind-o cu marea și mult felurita Lui strălucire și aducând în ea înțelegerea lui Dumnezeu¹⁴². De acesta întipărimdu-se și Manoe, a strigat: „Suntem pierduți, femeie! Am văzut pe Dumnezeu” (*Judecători* 13, 22). Căci tot cel ce se întipărește de

---

140. Cei ce „văd” știu că Dumnezeu are un chip ipostaziat, dar nu-l văd ca atare; ei văd numai un chip general al Lui, dar nu văd chipul Lui ipostatic. Credința lor este ipostatică, în sensul că se bazează pe ceva ce vine din ipostasul dumnezeiesc, dar, nevăzându-L pe El însuși, ea rămâne totuși credință, nu a ajuns încă vedere. Cei ce au această credință nu mai cred numai din auz, ci printr-o experiență a lui Dumnezeu. Totuși nu văd chipul ipostaziat al frumuseții Lui. Dar văd o frumusețe și știu că e a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu n-ar fi frumusețe dacă n-ar fi o realitate concretizată, ci numai generală. Dar, prin frumusețea și puterea lui Dumnezeu văzută de ei, văd totuși indirect chipul Lui concret ipostatic.

141. Aceasta ar putea fi înțeleasă așa: frumusețea lui Dumnezeu e „în ipostas”, dar văzătorii nu-l văd chipul ipostatic. Avem aici deosebirea între ființă și lucrare sau energie necreată. Prin cele spuse ceva mai înainte despre Pavel care, pe de o parte, vedea chipul, pe de alta nu, și deci mai avea nevoie de o credință, se afirmă că aici, pe pământ, încă nu vedem chipul ipostaziat sau personal al lui Dumnezeu, ci numai pe cel general. În viața viitoare vom vedea același chip, dar așa de clar, că nu va mai fi nevoie de credință.

142. Aceasta e credința ipostatică: cea care aduce în suflet convingerea despre chipul ipostaziat, pe baza iradierii din El, a ceea ce are El: măreție, lumină etc.

chipul acela mărturisește că aceasta este o dovadă a întipăririi lui Dumnezeu.

Dar și marele Moise a văzut pe Dumnezeu în acest chip, precum s-a scris: „S-a arătat Dumnezeu lui Moise în chip, și nu prin ghicituri” (*Numerii* 12, 8). Căci, dacă ar fi lipsit cu totul de un chip vrednic de Dumnezeu, Dumnezeu ar fi cu totul de nevăzut (de necunoscut, de ne-simțit). Frumusețea este o armonie, și chipul un fel de întocmire statornică¹⁴³. Iar dacă s-ar spune că Dumnezeu e lipsit de un chip vrednic de El, ar trebui să se spună că e lipsit și de frumusețe, și cu atât mai mult de față, în care sunt și chipul, și frumusețea.

Dar careva dintre prooroci zice: „L-am văzut pe El și nu avea nici chip, nici frumusețe, ci chipul Lui lipsea” (*Isaia* 53, 2-3). Aceasta o spune despre dumnezeirea Cuvântului, întrucât atârna pe cruce ca un răufăcător, neavând niciun semn al firii dumnezeiești. Căci, cât privește omenescul, deși nu mai era în El frumusețe din pricina morții, totuși e vădit că avea chipul unui mort¹⁴⁴.

Dar David Îl preamărește pe El iarăși ca „împodobit cu frumusețe” (*Psalom* 44, 3) – și nu după omenitate –, căci adaugă: „Har s-a vărsat în buzele Tale”, ceea

---

143. Chipul este ca un fel de „structură”. Bunătatea, atotputernicia, înțelepciunea sunt un fel de structură statornică a lui Dumnezeu, izvorul tuturor structurilor. El poate fi și trăit într-un anumit fel ca atare.

144. Poate de aici s-a inspirat un sculptor german, când a confecționat o mare statuie din lemn a lui Iisus, având în loc de față o simplă tablă netedă (în biserica din Schifferstadt, o localitate de lângă Speyer). Dar aceasta ar însemna că s-a pierdut în suferință și fața omenească a lui Hristos. Și atunci, cum se mai văd suferința Lui și dragostea Lui în stare să primească această suferință?

ce e propriu dumnezeirii, ca și frumusețea. Iar de fața lui Dumnezeu, David pomenește în multe locuri. Aici zice: „Întors-ai fața Ta și m-am tulburat” (*Psalm* 29, 7), aici se roagă: „Să nu întorci fața Ta de la mine” (*Psalm* 26, 14), sau: „Întoarce fața Ta de la păcatele mele” (*Psalm* 50, 10) ș.a.

Deci, dacă nu e oprit de a se vorbi la Dumnezeu de față și de frumusețe potrivită cu Dumnezeu, care nu stă în figură și nu e în ipostas propriu¹⁴⁵, e cuvenit să se vorbească și de un chip, care e el însuși și față, și frumusețe. Pe acesta avându-l întipărit în sine și Pavel a spus: „Așa alerg, nu fără să văd nimic; așa lovesc cu pumnii, nu ca bătând aerul” (*1 Corinteni* 9, 26).

Căci Dumnezeu, fără să fie văzut în Sine, nici împărtășit, totuși în alt înțeles se vede, și Cel necuprins se cuprinde. De aceea și David ne cere să căutăm pururea fața Lui (*Psalm* 104, 4), ca, având în noi întipărirea dumnezeirii, să ne împărtășim de mult și negrăit har și de bucurie și plăcere dumnezeiască. Așa zice David către Dumnezeu despre sine însuși: „Sătura-mă-voi când voi vedea slava Ta” (*Psalm* 16, 15). Căci celor ce văd pe Dumnezeu în adevăr și în duh începe să li se arate multa și nesfârșita slavă a luminii feței dumnezeiești. Și desfătarea, dar și bucuria izvoarătoare din ea le este celor ce o pățimesc nesecată și, așa zicând, de nesuportat din pricina covârșirii ei, iar celor ce n-au văzut-o și n-au gustat-o, de nepovestit și de neînțeles. Căci dacă niciun cuvânt n-ar putea descrie dulceața mării celor ce n-au gustat-o, ce

---

145. Frumusețea lui Dumnezeu „nu e un ipostas propriu” în sensul că nu alcătuiește un ipostas de sine ca celelalte trei Persoane dumnezeiești, dar nu în sensul că n-ar fi întemeiată într-un ipostas sau în cele trei ipostasuri ale Sfintei Treimi.

meșteșug ar putea să lămurească cele mai presus de minte celor ce nu le-au văzut și nu s-au împărtășit de bucuria și de desfătarea dumnezeiască din ele? Dar despre acestea, până aici.

Deci Sfântul Pavel, având credința în Dumnezeu întemeiată în ipostas (ἐνυπόστατον) și chipul măreț și mai presus de frumusețe, dar neipostatic (ἀνυπόστατον), al lui Dumnezeu¹⁴⁶, a spus că umblăm prin credință (2 Corinteni 5, 7), adică prin cea întemeiată într-un ipostas (τῆς ἐνυποστάτου), dar nu printr-un chip văzut în ipostas; adică prin credința care nu pricinuieste îndumnezeirea nenăscută. Căci zice Sfântul Maxim: „Numesc îndumnezeire nenăscută iluminarea dumnezeirii prin chipul aflător în ipostas, care nu e făcută, ci se arată în mod neînțeles în cei vrednici. Totuși prin chip se vede frumusețea”¹⁴⁷. Despre această frumusețe zice Marele Vasile: „Ce e mai vrednic de iubit decât frumusețea dumnezeiască?”, și iarăși: „Frumusețea adevărată și preaiubită și văzută numai cu mintea curățită e cea din jurul firii dumnezeiești și fericite”.

De aceea și Pavel s-a mărturisit pe sine „simplu în cuvânt, dar nu în cunoștință” (2 Corinteni 11, 6). Căci era mare în cunoștință, prin care cunoștea în parte pe Dumnezeu, Cel mai presus de înțelegere, în chipul inteligibil vrednic de Dumnezeu.

Această cunoștință în parte o avea și Moise, văzătorul de Dumnezeu, care vedea chipul dumnezeiesc cel nevăzut în ipostas și frumusețea Lui. De ace-

---

146. Sf. Pavel avea încredințarea despre chipul ipostatic, sau personal al lui Dumnezeu, prin trăirea unei iradieri din El, dar nu vedea însuși acel chip ipostatic.

147. Sf. Pavel nu vedea chipul ipostaziat, dar vedea frumusețea ce iradia din El.

ea, zice: „Dacă am cunoscut că am aflat har la Tine, arată-mi-Te ca să Te cunosc și să Te văd” (*Ieșirea 33, 13*). Deoarece primise odinioară arătarea dumnezeiască și slava frumuseții, dar nu în ipostas, cere și aceasta, ca unul ce s-a făcut mai desăvârșit¹⁴⁸. Dar Dumnezeu nu a consimțit, deoarece aceasta nu e cu puțință niciunui suflet înțelegător și niciunei vederi, nici chiar celei îngerești, ca una ce întrece hotarele a toată cunoștința. Moise era văzător de Dumnezeu și vedea pe Dumnezeu în întuneric, dar nu în ipostas, ci în chip și frumusețe inteligibilă, fără suportul ipostatic (personal)¹⁴⁹. Așa se poate vedea Dumnezeu, cum au spus și Moise și Ilie și, simplu grăind, toată ceata atotdumnezeiască a proorocilor.

Deci umblăm prin credința întemeiată în ipostas (διὰ πίστεως ἐνυποστάτου), care se naște din cele contemplate în jurul lui Dumnezeu și își ia întărire din slava ce strălucește din frumusețea feței Lui, și mărturia, din chipul întipărit al luminii Lui mai presus de strălucire, și nu prin credința ce se naște în auz din cuvântul simplu¹⁵⁰. Iar dacă aici umblăm prin

---

148. Moise vedea și el chipul lui Dumnezeu în frumusețea ce iradia din El și era încredințat deci despre chipul Lui ipostatic, dar nu-L vedea în ipostas.

149. Se poate deci rezuma cuprinsul acestei dezvoltări astfel: se vede frumusețea lui Dumnezeu și, în acest sens, și chipul Lui, dar nu în ipostas; dar văzătorul știe de acesta prin ceea ce vede, prin ceea ce iradiază din ipostas.

150. Se precizează din nou înțelesul credinței întemeiate ipostatic, atât față de credința întemeiată pe auz, cât și față de vederea ipostasului, sau ipostasurilor dumnezeiești. Credința întemeiată ipostatic e credința ce se naște din lumina ce iradiază din Dumnezeu, din slava Lui care, în acest sens, se poate numi și chipul Lui, dar care nu e un chip văzut ca ipostas. Acesta din urmă întrece puterea oricărei creaturi de a-L vedea, chiar și a

credința întemeiată în ipostas, și nu prin chipul văzut în suportul său ipostatic, sau personal (2 *Corinteni* 5, 7), în veacul viitor nu mai e nevoie prin credință. De aceea, aici avem credința întemeiată în ipostas; și deoarece atunci se va vedea mai limpede chipul preamărit al slavei, aici acest chip se vede mai umbrat. „Aici, cum zice Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, se adună o întipărire din altceva într-o icoană a adevărului, care înseamnă un chip umbrat”. Atunci va fi vederea „față către față” (1 *Corinteni* 13, 12) și „încetarea a ceea ce e în parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârșit” (1 *Corinteni* 13, 10). „Acum, cum zice Fericitul Augustin, vederea în parte a lui Dumnezeu constă în răpirea întregului suflet rațional de iubirea slavei Lui”¹⁵¹. Căci în această dragoste sufletul se face unitar și privește în mod unitar ascunsul cel unic și

---

Îngerilor. Dar credința ce se naște din vederea slavei și luminii dumnezeiești, din cele văzute „în jurul lui Dumnezeu”, adică din energiile Lui necreate, e deosebită totuși de credința din auz, pe baza cuvântului simplu. Ea e o experiență a prezenței lui Dumnezeu prin lucrare, dar nu o vedere a ființei Lui. Dacă am reveni la cele trei categorii de cunoaștere a Țesătorului: cunoașterea lui din auz, din vederea pânzei țesute de el și din vederea lui în persoană, credința ipostatică e identică cu cunoașterea Țesătorului din vederea pânzei lui, dar nu din vederea chipului lui personal, pe când cea din auz e identică cu cunoașterea Țesătorului din simplul auz; al treilea caz nu este posibil la Dumnezeu. Deosebirea între credința ipostatică și cea a cunoașterii Țesătorului din vederea pânzei țesute de el e că în pânză nu se vede lucrarea prezentă a Țesătorului, pe când în această credință se vede însăși lucrarea prezentă a lui Dumnezeu, slava și lumina ce iradiază din El. E ca și cum am vedea mâinile Țesătorului lucrând, dar nu i-am vedea fața.

151. Acum începe să fie cunoscut în Răsărit Fericitul Augustin, cum se vede și din învățătura Sf. Grigorie Palama despre purcederea Sfântului Duh.

mai presus de toate al lui Dumnezeu. Din chipul, din frumusețea și din fața aceasta se umple de strălucire, se înfrumusețează și se luminează toată mintea, umplându-se de strălucire și luminându-se duhovnicește și mai presus de lume. Prin acestea se simplifică, se înalță și se umple de uimire puterea ei văzătoare. Dar tot prin acestea se luminează sufletul în mod tainic și se umple de desfătare dumnezeiască și de veselie. Și, ca să spun pe scurt, prin acestea se slăvesc și se îndumnezeiesc cei ce iubesc vederea și auzirea dumnezeirii și se fac prieteni, următori și văzători ai lui Dumnezeu, încă fiind legați cu trupul. De aceea, străvād și oglindesc în parte, printr-o simțire înțelegătoare, fericirea bunătăților viitoare și starea veacului acela, „pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici inima omului nu le-a încăput” (1 Corinteni 2, 9).

53. Tâlcuire la cuvintele: „Ierusalimul ce se zidește ca o cetate, ai cărei părtași se adună la un loc. Căci acolo s-au suit semințiile, seminții ale Domnului, spre mărturie lui Israel” (Psalm 121, 2-4).

Ierusalimul se tâlcuiește ca loc al păcii și este chip al locului lui Dumnezeu, adică al sufletului ce are în sine pacea cea întru Hristos. Căci nu orice suflet are în sine pacea cea întru Hristos și poate primi numele păcii, ci cel care se zidește ca o cetate și are piatra cea din capul unghiului, pe care „a așezat-o Domnul în Sion potrivit făgăduinței, piatra cea de mult preț” (Isaia 28, 16). Iar Sionul este vârful văzător al Ierusalimului, care e chipul minții văzătoare a sufletului, plină de pace. Căci dacă ai căuta în altă parte, n-ai putea afla mintea observatoare și privitoare a înălțimilor adevărului. Ea nu e decât în inima care a

primit pacea cea întru Hristos și s-a ridicat întreagă la o stare izvorâtoare de pace¹⁵². Ierusalimul e deci sufletul care petrece în pacea dumnezeiască, având piatra cea din capul unghiului și pietrele prețioase rotunde din *Sfintele Scripturi*, de care se sfărâmă fiarele ce se grăbesc să urce în muntele lui Dumnezeu; care are și asfaltul, adică smerenia pe care o produce Duhul Sfânt, și care topește și netezește învârtoșarea împietrită a inimii cu focul dumnezeiesc, prefăcând-o în duh zdrobit (*Psalms* 50, 18) și umilit; și ape din ploi, date Mântuitorului, care curg din râurile inimii; ba încă și lemnele neputrezite în vederea unirii, ca niște gânduri ale făptuirii adevărate; apoi cuie și sfredelul care pricinuiește frica și silește spre împlinirea poruncilor dumnezeiești; dar și pe Cuvântul dumnezeiesc ca ziditor, și pe cei de după El, adică pe cei ce cârmuiesc, cu știința primită de la El, puterile sufletești; și, simplu grăind, uneltele de zidire, postul, privegherea, cântarea, citirea și celelalte, ca să spun pe scurt, câte le-am primit de la Cuvântul întrupat (prin unealta rațiunii), spre înfăptuirea modului virtuții¹⁵³; și

---

152. Se afirmă trei lucruri: a) mintea vede pe Dumnezeu, b) dar numai adusă în inimă, căci inima are o deschizătură spre infinitatea lui Dumnezeu; c) dar numai o inimă care a scăpat de tulburarea oricăror griji și gânduri poate face loc în ea minții văzătoare, căci numai ea se deschide spre Dumnezeu. S-ar putea spune că există o colaborare între minte și inimă și pe un plan inferior al vieții lor: mintea e, în acest caz, ocupată de chipurile lucrurilor, iar inima, de grijile pentru ele sau de afecțiunile față de ele. Pentru ca mintea să poată vedea pe Dumnezeu în inimă, trebuie ca mintea să fie curățită de chipurile lucrurilor, iar inima, de grijile legate de ele.

153. „Ὁργανικῶ λόγῳ εἰς ἀρετῆς τρόπον”. Expresia poate fi înțeleasă în ambele sensuri date în traducere. Dar ambele

frânghia de finic, adică sfințitele legi ale lui Dumnezeu din *Scripturi*; și lumina cunoscută cu mintea, și soarele mai presus de toată strălucirea, și toate câte răsfrâng lumina în suflet. Ca să spunem totul deodată, toate câte se folosesc în chip văzut spre zidirea unei cetăți le are, în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, sufletul. Căci el este Ierusalimul înțeles cu mintea și el se zidește ca o cetate spre locuința lui Dumnezeu Celui peste toate, Treimii Celei fără de început și de viață făcătoare. Căci a spus: „Eu și Tatăl vom veni, desigur duhovnicește, și locaș la el Ne vom face” (Ioan 14, 23), ca și când ar zice: „Îl vom face cetate; și cetate cu adevărat minunată, întinsă la nesfârșit”¹⁵⁴.

De aceea spune: „Ierusalimul ce se zidește”, nu zidit. Căci dacă Cel ce locuiește în suflet e necuprins, cu dreptate e să se întindă și sufletul la nesfârșit. Tot de aceea zice: „Ce se zidește ca cetate”, nu „cetate ce se zidește”. Căci, întrucât sufletul se zidește și întrucât din îmbinarea multor lucruri felurite se alcătuiește o unică zidire întinsă în înălțime și în lungime și în lățime spre locuința Împăratului fără de început, foarte potrivit i se spune „cetate”. Dar întrucât zidirea lui nu primește o margine datorită sălășluirii în

---

sensuri pot fi îmbinate. Logosul întrupat a dezvoltat rațiunea umană, pe care a asumat-o, în modul virtuții, și, drept urmare, noi înșine putem actualiza în mod sănătos rațiunea firii noastre în modurile virtuților. E vorba aici nu de rațiunea care raționează, ci de rațiunea constitutivă a firii umane. De altfel, între acestea două aflătoare în om există o legătură. Ideea e de la Sf. Maxim Mărturisitorul.

154. Sufletul se poate deci întinde la nesfârșit. Are în sine această virtualitate. Dar ea se actualizează dacă are pe Dumnezeu drept cuprins. Altfel, se îngustează după lucrurile mărginite, sau rămâne mereu în planul mărginit.

el a Celui nesfârșit, ceea ce nu e propriu unei cetăți ce se zidește, sufletul s-a numit pe drept cuvânt, în *Sfintele Scripturi*, nu cetate zidită, ci „ca cetate ce se zidește”. Iar semnul vădit că e Ierusalim, dar că e ca o cetate ce se zidește, este că cei părtași de el, adică puterile lui, se adună la un loc și nu se împart, nici nu rătăcesc împrăștiati, ci petrec netulburat în pacea cea întru Hristos, fiind adunați la un loc și având o unitate între ei. Apoi, pentru a desăvârși adunarea la un loc a părtaşilor cetății, mai dă și un alt semn, și anume că „acolo s-au suit seminții, semințiile Domnului, ca mărturie lui Israel”. Pe cei ce mai înainte i-a numit părtași, acum îi numește „seminții”. Căci puterile sufletului nu sunt de un neam străin. Iar cele ce sunt simplu seminții ale sufletului se fac seminții ale Domnului, fiind făcute trepte dumnezeiești și mai presus de lume în sufletul plin de pace¹⁵⁵.

Iar prin aceasta se fac mărturie și întărire lui Israel, sau minții care vede pe Dumnezeu, și împlinesc toate un singur lucru al lui Dumnezeu: cunoașterea Lui¹⁵⁶. Și toate aceste puteri înțelegătoare ajută la zidirea cetății lui Dumnezeu Atotțiitorul, pașnică și sfântă. Căci cu adevărat în ea s-au înălțat puterile sufletești ca niște trepte, făcând mintea, purtătoare de Dumnezeu și pătrunsă de Dumnezeu, văzătoare de Dumnezeu. Căci precum este cu neputință semințiilor sau puterilor

---

155. Puterile sufletului, devenind în suflet trepte spre Dumnezeu, sunt atât de întipărite de puterea dumnezeiască, atât de preschimbate, încât se pot socoti și ca ale lui Dumnezeu. Căci prin ele nu numai sufletul urcă spre și în Dumnezeu, ci și Dumnezeu coboară la el. În ele se întâlnește Dumnezeu cu omul.

156. Toate puterile sufletului, deci și simțirea și năzuințele lui, contribuie la cunoașterea lui Dumnezeu.

sufletului împrăștiate și stăpânite și împărțite de lucruri străine să se facă trepte și să zidească sufletul, întrucât, nefiind adunate la un loc, nu-l pot face loc al păcii, nici Ierusalim ce se zidește, ca să vadă cineva în el lucrarea înțelegătoare, așa, adunându-se acestea la un loc, este cu neputință să nu se înalțe în el ca trepte înțelegătoare și departe conducătoare în Domnul, conglăsuind cu mintea care vede pe Dumnezeu și apărând-o. Căci, atunci când sufletul se zidește duhovnicește ca cetate, într-o așezare pașnică și liniștită, și părtașii sau puterile lui sunt adunate la un loc, puterile înțelegătoare se înalță ca niște trepte ale Domnului și se orânduiesc unitar, alcătuind în chip conștient o oaste unită, aliată cu mintea care privește pe Dumnezeu. Atunci cântă și tu încetișor: „Ierusalimul ce se zidește ca cetate, ai cărei părtași s-au adunat la un loc; acolo s-au suit semințiile, seminții ale Domnului, spre mărturie lui Israel” în Hristos Iisus, Domnul nostru.

54. *Despre aceleași.*

Dar poate n-ar fi cu totul nepotrivit să adăugăm la cele spuse și aceasta: Dacă voiești să cunoști că a început să umbrească din pace lumina dumnezeiască sufletul tău; dacă voiești să știi că sufletul tău e un Ierusalim ce se zidește ca o cetate; dacă bagi de seamă că părtașii lui sunt adunați la un loc, adică toate gândurile și puterile lui s-au adunat împreună și voiesc să fie într-o unitate, ca să nu fie o cetate dezbinată, ci să-l zidească în chip unit ca pe o cetate; dacă se suie în acest Ierusalim, ce se zidește ca o cetate, semințiile Domnului, sau puterile cele mai generale ale sufletului, ajunse dumnezeiești și înălțându-se duhovnicește

și făcându-se ca niște trepte; dacă vezi săvârșindu-se acestea în tine, să nu încetezi să zidești astfel mai departe. Adu-ți aminte de turnul dezbinării, și de zidirea lui, și de despărțirea limbilor (*Facerea* 11, 1-9), și cunoaște că nu toată zidirea e bună, chiar dacă pare din afară astfel.

Vorbind îndeobște, cei ce au ochi văd două feluri de zidiri și de trepte. Una, ce se face spre bine și spre locaș al lui Dumnezeu. Iar semnul ei este că părtașii ei sunt adunați la un loc și semințiile ei sunt seminții ale Domnului ce se înalță în ea, vestind sufletului lucruri mari, minunate și pricinuitoare de pace, de iubire și de sfințenie, și zidindu-l. Iar alta, ce se face spre răul și spre pierderea sufletului. Semnul ei nemincinos este împărțirea limbilor spirituale și o cumplită tulburare. Iar sfârșitul e că se face sălaș patimilor, cum s-a făcut turnul dezbinării sălaș șerpilor.

Învață deci deosebirea celor două zidiri, și nu vei mai greși când voiești să alegi dintre amândouă pe cea mai bună. Dacă nu sunt stăpânite din vreme în vreme și de multe ori adâncurile inimii tale de pacea și de unirea gândurilor și de lumina înțelegătoare – dacă nu se urcă din vederea lui Dumnezeu o plăcere negrăită în inima ta; dacă nu pornesc din cea mai din mijloc încăpere a inimii tale o reaprindere și o lucrare duhovnicească cu temeiul într-un ipostas¹⁵⁷, încât să ți se pară adeseori că ai biruit măduarele trupului printr-o bucurie și o lumină înțelegătoare și printr-o vedere adâncă și tainică ce vine de Sus în inimă; dacă nu gustă sufletul tău în chip duhovnicesc taine negrăite; dacă nu se produc în tine în chip unitar și dintr-o dată

---

157. „ἐνυπόστατος ἐνέργεια” e o lucrare nesubiectivă și nu de sine, ci pornind din ființa sau din ipostasurile dumnezeiești.

o bucurie negrăită și o uimire neînțeleasă; dacă nu primești sfințenia lui Hristos răsărind înlăuntrul tău -, cunoaște că sufletul tău nu este Ierusalim, nici nu se zidește ca o cetate și nici părtașii sau gândurile lui nu sunt adunate la un loc, nici semințiile sau puterile generale nu s-au făcut seminții ale lui Iisus, nici nu se suie în suflet lucruri minunate bine orânduite, dezvăluind minții și arătându-i „cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului, nepărtaș de Duhul dumnezeiesc, nu s-au suit” (1 Corinteni 2, 9). Și ia seama să nu zidești turn spiritual de dezbinare, al cărui sfârșit e distrugerea și împărțirea limbilor spirituale, și tulburare, și pieire totală, cum s-a spus înainte.

Am voit să spun care este pricina pentru care unii au sufletul lor ca o cetate a Ierusalimului ce se zidește și care e pricina zidirii și pieirii turnului dezbinării; și pentru ce părtașii celui dintâi sunt adunați, iar în turnul dezbinării se întâmplă împărțirea de multe feluri a limbilor. Dar am renunțat la aceasta, cruțând auzul ascultătorilor printr-o vorbire mai scurtă.

55. Tâlcuire la: „Aceia erau de neam bun de la răsăriturile soarelui” (Iov 1, 3).

Cei de neam bun de la răsăriturile soarelui sunt cei de la răsăriturile iluminărilor și arătărilor soarelui înțelegător al dreptății, înnobilați și îmbunătățiți prin privirea și vederea înțelegerii îndreptate spre Dumnezeu, cei ce „s-au născut nu din sânge, nici din voia bărbatului, nici din voia trupului, ci de la Dumnezeu” (Ioan 1, 13). Sunt cei ale căror inimă și minte petrec în palatul dumnezeiesc din ceruri și care s-au învrednicit de convorbirea cu Dumnezeu și s-au împărtășit

de taine dumnezeiești și negrăite ale Împărăției. Sunt cei ce s-au făcut trupul lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și mădulare în parte (*1 Corinteni* 12, 27) și co-trupești cu El și împreună-moștenitori și împreună-părtași cu El (*Efesenii* 3, 6), avându-L ca moștenire pe El însuși și pe Tatăl, Dumnezeu dintru cele preaînalte, ajunși părtași ai dumnezeieștii firi (*2 Petru* 1, 4), mai presus de cuvânt. Sunt cei ce au fost pecetluiți cu Sfântul și de viață făcătorul Duh (*Efesenii* 1, 13), de Care se fac părtași și întru Care viețuiesc și văd. Sunt cei ce s-au îmbrăcat în veșmintele albe (*Apocalipsa* 4, 4) și proprii ale Duhului și în tunici cusute în aur, în pietre scumpe și mărgăritare. Sunt cei ce poartă coif și cunună, și pietre de rubin, și diamante, și tot felul de pietre prețioase. Sunt cei ce mănâncă și beau la masa împărătească o mâncare de care nu se satură și un nectar de care nu se plictisesc, căci toate sunt Duh, și ei se împărtășesc de cele duhovnicești. Multe sunt minunile ce se săvârșesc în acele curți împărătești. Se află acolo un foc ce răcorește și se reaprinde, se mișcă împunsături ale iubirii, există o apă vie, grăitoare și producătoare de râuri de viață veșnică; se află acolo un aer bine mirositor la respirat și Duhul dătător de viață și lumina razei unitare în trei străluciri, dar în același timp simplă și mai presus de ființă.

De aceea, aceștia, ca niște văzători și părtași de mari desfătări, s-au despărțit de cele de jos și s-au unit cu cele de Sus. Au părăsit vederea celor văzute și s-au dăruit întregi celor gândite. Au trecut peste cele trecătoare și s-au statornicit în cele statornice. Stau jos pe rogojină și umblă printre cele de Sus. Trupul îi leagă și îi trage în jos, dar Duhul se apleacă și dezleagă legăturile arse. Îndată ce au fost dezlegați,

zboară mai presus de ceruri cu uimire și repeziciune. S-au unificat prin privirea unitară spre Dumnezeu. S-au însingurat dinspre toate în privirea singuratică spre Dumnezeu. Sunt mutați de la o slavă la altă slavă (2 Corinteni 3, 18), mai mare, a Duhului, și trec de la o bogăție la o bogăție mai mare, și se desfată de cele negrăite. Și-au zis: „Bună este această bogăție a slavei și a desfătării” și, în timp ce priveau la ea, au fost uimiți de una mai mare ca cele dinainte și se arătau lor înșiși goi de toate și săraci. Au rămas înmărmuriți sau, mai bine și mai propriu zis, au rămas cu gura deschisă de extaz și o altă bucurie a cuprins inima lor. Urmează Împăratului puterilor, și petrec în convorbire cu El, și dănuiesc împreună cu îngerii, copleșiți de revărsările unui așa de mare har, mai mult decât bucurați de acea negrăită moștenire și nespusă iubire de oameni. Aceștia sunt, pe cât socotesc eu, cei de neam bun de la răsăriturile soarelui în Hristos Iisus, Domnul nostru, a Căruia fie slava și stăpânirea în veci. Amin.

Când mintea vede în Hristos adevărul în chip unitar, e vremea de a tăcea (*Ecclesiastul* 3, 7). Căci e vremea în care se bea nectarul dumnezeiesc al bucuriei și al veseliei duhovnicești; e vremea vederilor de taină și al împărtășirii de lucrurile mai presus de fire. De fapt, atunci mintea vede limpede potirul din mâna Domnului, plin de vinul amestecării neamestecate¹⁵⁸,

---

158. Probabil pentru că sângele Domnului este unit fără amestecare cu dumnezeirea, ca întreaga fire omenească. Sângele Domnului e plin de dumnezeire, și totuși nu încetează de a fi sânge după fire. Potirul ni-l dă prin preot Hristos însuși, cum se vede în unele icoane românești pe sticlă, în care Hristos stoarce în potir vinul viței ce crește din coasta Lui. Dar avem nevoie de

contemplă cât se poate de vădit turnarea din acesta în acesta (*Psalm 74, 8*) și cunoaște lămurit că drojdia lui nu s-a deșertat (*Psalm 74, 8*)¹⁵⁹. Căci străfundul revărsării bunătății dumnezeiești și, așa zicând, adâncul bogăției și capătul harului nu se descoperă nimănui din noi deșertat în viața de acum, chiar dacă s-ar învrednici de cel mai înalt urcuș spre Dumnezeu și de cea mai mare îndumnezeire. Căci capătul și desăvârșirea se păstrează tuturor spre împărtășire în veacul viitor. „Încă nu s-a arătat ce vom fi”, după ucenicul ce l se rezema pe piept (*1 Ioan 3, 2*), iar după Sfântul Pavel, „acum cunoaștem în parte” (*1 Corintheni 13, 9-10*), „dar atunci desăvârșitul”. Căci atunci păcătoșii vor bea cu dreptii din potirul dumnezeiesc de taină și din ceea ce e desăvârșit, ajunși, după ce oglinzile se vor desface și adevărul se va descoperi în chip vădit, la simțirea tainei care acum e acoperită în chip tainic.

Drepții, ca să se poată bucura mai desăvârșit de răsplătirea nădejdi în Dumnezeu, primind roada faptelor virtuozose, căci despre ei s-a scris: „Îmbăta-se-vor

---

preot pentru a ști că nu noi ni-l dăm. Iar cel ce ni-l dă trebuie să fie preot, sau mijlocitor, pentru că și Hristos e Preot, sau Arhierul, sau Mijlocitorul suprem. Ca atare, trebuie să fie părtaș la preoția lui Hristos. Nu ni-l putem da noi înșine.

159. Turnarea dintr-un potir în altul indică poate practica de la Proskomidie, când se toarnă vin dintr-o sticlă în potir, sau poate că se menționează practica de a se turna vinul prefăcut în sânge dintr-un potir în altul pentru împărtășirea unui număr mare de credincioși. Iar acest act poate însemna că din trupul lui Hristos sângele Lui trece în potir, sau în trupul celor ce se împărtășesc, împreună cu duhul Lui de jertfă. Dar drojdia nu se golește deplin, arătându-se că duhul de jertfă și de iubire al lui Hristos rămâne neepuizat.

din grăsimea casei Tale și din izvorul desfătărilor Tale îi vei adăpa pe ei” (*Psalms* 35, 8) – despre ei a spus și Domnul că-i va chema în Împărăția Tatălui și le va sluji lor (*Luca* 12, 37) –, după ce le-a făgăduit că vor bea și paharul nou în Împărăția lui Dumnezeu (*Matei* 26, 29) și se vor veseli. Iar păcătoșii vor bea spre a se umple de amărăciunea mâniei și de întristarea veșnică; și vor gusta atâta cât să știe de ce nectar preadulce se vor lipsi în chip nefericit din nesocotința lor. La gustarea acestuia în vremea de față ne îndeamnă, spre mângâiere, dumnezeiescul David, zicând: „Gustați și vedeți că e bun Domnul” (*Psalms* 33, 8), dar păcătoșii nu se întorc spre El. Însă cei ce se întorc ascultând, precum se cuvine, de poruncă și văd potirul și turnarea din acesta în acesta simt din amândouă părțile, și de aici și de acolo, chemările pline de har binevoitor¹⁶⁰; și beau, și se bucură, și-și îndulcesc deplin simțurile sufletului, și cântă, cum se cuvine, cântări pline de mulțumire (euharistice) lui Dumnezeu, strigând: „Și paharul Tău este îmbătându-ne pe noi ca un preaputernic” (*Psalms* 22, 6); sau: „Și mila Ta cea necuprinsă, dată încă de acum, ca dintr-un sân adânc, ca un vin, ne va urma pe noi în toate zilele vieții noastre” (*Psalms* 22, 7) adevărate, adică celei viitoare, statornice și nemuritoare. Căci pururea vom avea bunătățile dumnezeiești viitoare și vom fi în ele, de vom gusta din amândouă părțile vinul potirului de viață făcător și nou, aflat în mâna Domnului, și vom bea din el în toate zilele. Deci

---

160. Turnarea dintr-un potir în altul e pentru cei ce se împărtășesc o chemare ce vine și din Hristos, de unde curge sângele, și din potir, unde curge și de unde se împărtășesc nu numai când se împărtășesc de Hristos propriu-zis, ci permanent, fără ca jertfa lui Hristos, de care se împărtășesc, să se epuizeze.

din ceea ce e arătat cunosc, în chip cuvenit, ceea ce e ascuns; și din ceea ce se varsă au dovada a ceea ce e la temelie; și în parte, ca dintr-o arvună, își dau cu socoteala de ceea ce vor avea în viitor.

De aceea, vădit fiind că dreptii se vor împărtăși acolo mai bogat și în chip mai obștesc¹⁶¹ de cele ce se împărtășesc în parte încă de acum, cât sunt pironiți în trup și în grosime și în întunericul de jos, David, pe drept cuvânt, n-a zis cu totul lămurit că vor bea atunci dreptii și păcătoșii, ci, spunând ceea ce e îndoielnic: că poate vor bea păcătoșii, a întrelăsat (omis) să spună ceea ce e recunoscut și vădit: că dreptii vor bea. Căci dacă vor bea, poate, păcătoșii, ar fi de mirare să nu bea dreptii. Lucrul acesta e vădit, odată ce ei se împărtășesc încă de acum de atâta băutură, încât se și veselesc și strigă: „Veselitu-m-ai pe mine, Doamne, întru fapăturile Tale și întru lucrul mâinilor Tale mă voi bucura” (*Psalms* 91, 4). Căci prin „lucrurile mâinilor” Lui arată că ține și întinde potirul plin de vinul amestecării neamestecate și că îl toarnă pe el cu foarte multă iubire de oameni din acesta în acesta (*Psalms* 74, 8) și păstrează drojdia din el pentru viitor. Dar acum strigă iarăși, îmbătați, către Dumnezeu: „Paharul Tău este îmbătându-mă pe mine ca un preaputernic” (*Psalms* 22, 6), în Hristos Iisus și celelalte¹⁶².

---

161. Împărtășirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieții pământești e un chip al faptului că în viața viitoare se vor împărtăși de Hristos toți dreptii, într-o comuniune universală.

162. Euharistia îmbată de „beția trează” a entuziasmului născut din întâlnirea în dragoste cu Hristos. Aceasta este, pe drept cuvânt, încă un motiv pentru care în Euharistie se folosește vinul ca element care se preface în sângele Domnului.

Cânta-voi Ție, Celui ce m-ai făcut pe mine, și Te voi lăuda pe Tine, Preaînalte, Cel ce ai vărsat peste mine milele Tale prin har. Degetul Tău cel sfânt mă îmboldește, Preaiubitorule de suflet și Preabunule Împărate, în cel mai din mijloc lăuntru al inimii mele (*Psalm 71, 19-20*), ca să cunosc că Tu singur ești Cel ce faci lucruri minunate și neobișnuite, și miști, cum se cuvine, literele sfintei Tale mâini în cartea vieții prin atotdumnezeiescul Tău Duh, și mă pregătești să văd cu simțire și să mă întipăresc prin mâna Ta în simțurile înțelegătoare, în chip propriu, de frumusețea Ta mai presus de uimire. Toate sunt pline de veselie și de bucurie tainică în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Există o pace mai mult părută decât adevărată. E cea a trupului care se desfată, care pricinuiește multă grijă sufletului, chiar dacă pentru o vreme ia înfățișarea prefăcută a liniștii. Și există o pace a simțurilor, produsă de închiderea și de fuga lor de toate, care este urmată de liniște. Dar și aceasta, măcar că e neasemănat mai bună decât cea dintâi, e de scurtă durată. Căci, când sufletul e tulburat de gânduri, pătimește întreg omul, ca și atunci când e tulburat trupul. Dar există pacea a treia, mai presus de a simțurilor și a trupului. Ea constă în liniștea puterilor sufletului și a omului dinlăuntru. Ea vine din purtarea și sânguința cea bună, din rugăciunea mai curată, din plânsul mai dulce, din rostirea cu plăcere a cuvintelor dumnezeiești.

Dar aceasta încă nu înseamnă desăvârșirea păcii. Căci precum trâmbițașul sau cântărețul la chitară nu poate rămâne neîncetat la lucrul său, deoarece, suferind în chip necesar uneori de osteneala mâinilor și alteori din pricina vreunei neputințe sau a unei

împrejurări de boală, trâmbițașul nu poate trâmbița, și cântărețul la chitară nu poate mișca totdeauna cu putere coardele, așa și sufletul care-și cârmuiește în chip armonios puterile sufletului nu rămâne totdeauna neschimbat în starea aceasta, ci uneori e stingherit de vreo mânie, stârnită cu voie sau fără voie de ceva, sau de vreo dorință de schimbare și de trândăvie, fiind una dintre făpturi și aflându-se legat cu grăsimea și cu greutatea trupului. Dar când primește prin har prezența Celui nefăcut, Care a făcut toate, și se împărtășește de Duhul neschimbat și de viață făcător, se umple de o viață preschimbată și minunată, pricinuită de Duhul de viață făcător, și se bucură de o viață mai presus de fire și cu totul neschimbăcioasă. Și precum viază datorită puterii de viață făcătoare, așa și vede, căci Duhul de viață făcător e și lumină. Și se bucură văzând cele mai presus de fire ale Celui mai presus de fire și se bucură de pacea care întrece toată mintea (*Filipeni 4, 7*), datorită lucrării de înviorare și luminii mai presus de minte a Celui mai presus de minte și bucuriei tainice de cele văzute.

În această pace sufletul nu se schimbă câtuși de puțin, nici nu suferă de oboseală, nici nu e tulburat de cursele și de uneltirile vrăjmașului, ci privește într-o mișcare neîncetată pe Dumnezeu și cele din jurul Lui, prin puterea și mișcarea, ba s-ar putea spune, și prin voia lui Dumnezeu și a Duhului neobosit care lucrează în inimă din temelia ei ipostatică (personală), nu cum își închipuie unul sau altul, ci cum singur Duhul știe, Care „cercetează și cunoaște adâncurile lui Dumnezeu” (*1 Corinteni 2, 10*) și învață pe cei părtași de El, printr-o simțire a sufletului. Deci, până ce ne sânguim să aprindem în noi, printr-o viețuire liniștită, harul

Duhului și nu-L stingem, și până ce suntem plini de sfințenia și de pacea negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu în Treime, purtăm cu adevărat, precum s-a spus, în smerenie, iubire și rugăciune, pacea trupului și a duhului și a sufletului în chip neobosit¹⁶³. Căci pacea cu osteneală nu e încă pacea desăvârșită, ci pricinuitoare a celei desăvârșite. Cea desăvârșită, potrivit celor spuse, se trăiește cu totul fără osteneală, în odihna sabatismului desăvârșit și a odihnei în Hristos¹⁶⁴.

Aflând tu cum, nefiind, ai fost făcut, și cunoscând cu bună știință pe Cel ce te-a făcut și te-a plăsmuit, și înțelegând pricina trecerii tale la existență fără o mișcare a ta dinainte, de cugeți bine, alipește-te cu iubire pe tine întreg, cu toate simțurile tale, de preadulcele Iisus și Dumnezeu, Făcătorul și Ziditorul tău, pentru buna făptuire și pentru vederea feței Lui¹⁶⁵. Căci viețuind astfel, întru făptuire și vedere, vei dobândi multe daruri ale lui Dumnezeu și te vei face dumnezeu și duhovnicesc și asemenea, întreg, tu, făptură, cu Ziditorul, veselindu-te veșnic împreună cu Domnul tău și cu Tatăl în iubirea lui Dumnezeu și

---

163. Ultimele două alineate sunt foarte alterate în textul din *Filocalia* greacă.

164. Sabatismul e un alt nume pentru odihnă, de la sâmbăta (ziua a șaptea), în care Dumnezeu S-a odihnit de crearea lumii (*Evrei* 4, 10; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, II, 64, *Filoc.* rom., II, p. 228). Aici, vorbind și de „sabatism” și de „odihna” în Hristos, autorul înțelege poate odihna lui Dumnezeu și a noastră de lucrurile create, dar și odihna în Hristos, ce urmează aceleia, cea dintâi fiind reprezentată de sâmbătă, iar a doua, de duminică.

165. Am fost făcuți pentru urcușul spre unirea cu Hristos prin cele două etape: prin făptuire și vedere (contemplare).

în odihna cea întru Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în vecii vecilor, ieșind din toate cele văzute. Amin.

56. Când am văzut și am cunoscut, prin vedere înțelegătoare, de unde am venit aici în chip atât de minunat și unde voi ajunge la sfârșit, și când îmi închipui, în al treilea rând, pe Cel ce m-a adus la ființă și mă poartă și mă va duce la sfârșitul meu, înțeleg pe Tatăl negrăit și nu-mi mai este necunoscută iubirea Lui. Drept urmare, privesc oarecum ca în oglindă taina scopului Lui cu mine. Pentru aceea mă și veselesc de acestea trei cum n-ar putea să spună cineva. Dar veselia aceasta așa de mare e urmată adeseori de o tristețe tot așa de mare, cunoscându-mă pe mine, în chip neîndoielnic, petrecând în mod nevrednic de chemarea mea. Pe urmă, văzând cum îmi arăți slava Ta cea neapropiată prin zidire și înțelegând cum îmi arăți iubirea Ta negrăită față de mine, prin întruparea Unuia-Născut Fiului Tău și cunoscând unirea Ta cea negrăită și mai presus de fire cu mine, așa cum mi-o înfățișezi într-o împărtășire negrăită pururea izvorătoare, mă minunez foarte de slava Ta și mă uimesc de mila Ta neobișnuită față de mine. Căci în felul acesta mă scoți din toate cele văzute și mă odihnești de toate cele gândite, Treime Sfântă mai presus de ființă.

Dumnezeu, voind să facă în chip preaînțelept pe om, ca pe un înger pe pământ, ca pe un animal ceresc, după chipul și asemănarea dumnezeiască, a așezat în el, potrivit cu aceasta, suflet înțelegător, în stare de cunoștința lui Dumnezeu. Și de aceea zice: „Eu am zis: dumnezei sunteți și toți fiii ai Celui Preaînalt” (*Psalms* 81, 6) prin har, ca niște îngeri de a doua treaptă, care contemplă în tăcere pe Dumnezeu și sunt înălțați spre

El prin dragoste, în lumina duhovnicească. Dar omul pământesc nu se poate înălța la starea îngerească dacă nu s-a făcut în chip vădit duh ca îngerii¹⁶⁶. Iar că cel credincios se face duh prin credință, adică din nesfârșita putere și nesfârșitul dar al lui Dumnezeu, preschimbându-se oarecum într-o plăsmuire dumnezeiască și tainică, o arată Mântuitorul zicând că „ceea ce e născut din Duh, duh este” (Ioan 3, 6). Iar că cei cu conținut sufletesc se nasc duhovnicește, o mărturisește credinciosul Ioan zicând: „Le-a dat lor putere să se facă copii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui, care nu din sângele bărbatului, nici din voia trupului s-au născut, ci din Dumnezeu” (Ioan 1, 13), spre a fi omul lăuntric, adică cel după chipul lui Dumnezeu care l-a făcut pe el¹⁶⁷. Dar deoarece

---

166. Numai duhul se poate înălța la starea îngerească, pentru că și Îngerul e duh. Dar aceasta nu înseamnă lepădarea trupului, ci covârșirea lui de Duhul dumnezeiesc. Trupul părăsește prin aceasta trebuințele materiale. El se hrănește cu pâinea îngerească, adică, cu lumina dumnezeiască. El a devenit transparent și ușor. E ca și când omul n-ar mai avea trup. Trupul îl face doar capabil să vadă înțelesurile dumnezeiești în cele materiale.

167. Nașterea din Duh e o mare taină. Ea nu e ca nașterea din trup, care-l face pe om tot trup. Nu e nici o creație din nimic, ci e o ieșire din Duh, o alcătuire din Duh, dar și o ridicare a omului la starea de om duhovnicesc, la starea de duh care a existat de mai înainte ca om trupesc înzestrat cu suflet. Duhul preschimbă pe om prin energiile Sale. Duhul îl face subiect al energiilor sale. Omul e asemenea Duhului când a ajuns la această stare, dar se deosebește de Duhul prin faptul că nu s-a ridicat și nu se menține prin el însuși în această stare, ci prin Duhul. Omul se naște întâi din trup; Dumnezeu îl unește după aceea în Hristos din Sine, făcându-l asemenea Lui. Dar o oarecare naștere din Sine după crearea din nimic (după prima naștere din pământ) a efectuat-o Dumnezeu cu omul încă de la început.

nașterea nu e după fire, ci după har, ea se dă celor ce se nasc duhovnicește, prin primirea de către ei, și nu e sub stăpânirea lor¹⁶⁸. De aceea mintea părtașă de ea e, precum se cuvine, și tron al Sfântului Duh¹⁶⁹. Căci precum fierul aprins se face și el foc, dar nu se preface în foc prin fire, ci prin transmitere și împărtășire până ce se află împreună cu focul, și e scaun al focului întrucât focul se așază și se odihnește în fier, așa și mintea se face duh și tron al Duhului prin naștere din Duhul, sau prin unire cu El și prin împărtășire de El, Dumnezeu învăluind în chip vădit mintea și unindu-Se cu ea și odihnindu-Se în ea ca într-un scaun.

Iar aceasta este începutul minunat al înaintării sufletului nu spre treapta îngerului, a celei mai smerite dintre puterile cerești, ci spre treapta lui Dumnezeu Celui Preaînalt, ca apoi să coboare la cea a scaunului, apoi a heruvimului, apoi a serafimului și de aici până dobândește în întregime însușirea îngerului, a treptei celei mai smerite, vestind celor apropiați în Duh minunile și tainele lui Dumnezeu. Căci dacă împărtășirea, după înțelepții în cele dumnezeiești, trebuie să premeargă transmiterii, e limpede că mintea trebuie să se împărtășească mai întâi de Duhul, adică să se facă scaun (tron) al Lui, și apoi să transmită

---

168. Nașterea din Duh nefiind o naștere după fire, ci după har, nu se produce decât cu voia celor doi, a omului și a Duhului. Ca atare, nu rămâne în stăpânirea omului, fără voia lui și a Duhului. Viața cea nouă se naște prin libertatea amândurora și se menține în planul libertății. Omul se nu află într-o relație naturală, necesară cu Duhul.

169. Nefiind născut după fire din Duhul, nu e numai fiu după har al Duhului, ci și tron sau loc al Lui, adică deosebit după fire, subordonat Lui. Tronul sau locul e mai puțin decât Împăratul care șade în el, dar se împărtășește de slava Lui.

cele duhovnicești¹⁷⁰, apoi să se facă heruvim în Duh, care înseamnă revărsarea și mulțimea înțelepciunii dumnezeiești; după aceea să voiască să înțeleptească pe ceilalți, slujind asemenea serafimului, ca una ce, prin cunoașterea înțelepciunii și prin paharul și băutura ei, a ajuns la iubirea aprinsă și pururea mișcătoare a lui Dumnezeu – căci așa se tălmăcește numele de serafim –, ca astfel să încălzească și să aprindă pe alții spre iubirea lui Dumnezeu; și apoi să continue drumul, venind până la treapta de a învăța

---

170. Sufletul ajunge întâi, prin îndumnezeire, la Dumnezeu și apoi coboară pe rând la treptele îngerești. Căci întâi e împărtășirea directă de Dumnezeu, și apoi transmiterea celor primite de la Dumnezeu tuturor cetelor îngerești. Viziunea lui Dionisie Areopagitul despre Îngeri ca mijlocitori ai luminii dumnezeiești către oameni e completată aici sau explicată printr-o viziune alternativă. Desigur, rămâne întrebarea: oare cu treptele mai de jos ale Îngerilor nu se petrece același lucru? Și atunci, oare nu se împărtășesc ei mai înainte de noi de Dumnezeu, ca să nu mai aibă nevoie să-L cunoască prin omul îndumnezeit? Sau nu comunică și ei din împărtășirea lor directă de lumina dumnezeiască cetelor îngerești de pe treptele superioare? Poate că răspunsul, în ceea ce-l privește pe om, stă în faptul că omul, ca ființă unită cu trupul, poate cunoaște într-un mod deosebit pe Dumnezeu, și Îngerii își pot înmulți și ei cunoștința de Dumnezeu prin omul îndumnezeit. Omul poate cunoaște sau înțelege pe Dumnezeu în Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, cum nu-L pot cunoaște sau înțelege Îngerii. Căci înțelepciunea lui Dumnezeu e de multe feluri. Un fel al ei, poate cel mai minunat, s-a arătat în Hristos. Și pe aceasta o cunosc oamenii în Biserică. Iar Îngerii o cunosc pe aceasta mai ales prin oameni (*Efesenii* 3, 10). Cel înălțat coboară până la Îngeri, ca să vestească Îngerilor ca un om cele ale lui Dumnezeu. Dar coboară și mai jos, până la oameni, ca să vestească acestora ca un înger cele ale lui Dumnezeu. Cel înălțat la împărtășirea de Dumnezeu primește un rol misionar. Pildă culminantă în această privință ne este Hristos.

pe aproapele, care este cea a îngerului. De aceea, cei ce nu au ajuns dumnezei în duh și scaune ale lui Dumnezeu, și heruvimi, și serafimi, și celelalte trepte duhovnicești de mai jos, n-ar putea fi nici îngeri siguri, și n-ar putea nici sluji lui Dumnezeu, nici învăța cele cuvenite în duh și adevăr. Drept aceea, adevărata înaintare a sufletului își ia începutul de la împărtășirea de Dumnezeu Cel preaînalt, și, precum s-a spus, așa înaintează în Hristos Iisus, Domnul nostru¹⁷¹.

Mărturisi-voi Ție, Negrăite Doamne în Treime, nu cele proprii Ție, ci cele proprii mie, după putință. Căci Tu, Negrăite, împreună cu ale Tale, Te-ai preaînălțat, aflându-Te de nesfârșite ori mai presus de orice cuvânt și minte ce voiești să Te înțeleagă sau să vorbească despre Tine. Căci Tu m-ai zidit prin hotărârea Ta, mai presus de orice măreție, altfel decât pe orice altceva; m-ai plăsmuit cu mâna Ta; după chipul și asemănarea Ta m-ai zidit. Iar eu, deșert făcându-mă în toate acestea așa de mari și de cinstite și slăvite daruri, m-am arătat peste măsură de nerecunoscător, nesocotind poruncile Tale, care sunt și ele sfinte și pricinuitoare de pace, de bucurie adevărată și de putere îndumnezeitoare. Și ceea ce e și mai minunat este că, înainte de a mă fi adus pe mine la existență, ai zidit, pentru mine și pentru viața mea, și pentru vederea și cunoașterea Ta, și pentru desfătarea duhovnicească coplesitoare de

---

171. Sufletul întâi se înalță la treapta la care S-a înălțat Hristos, apoi săvârșește și el un drum al chenozei, al coborârii cu Hristos, Care nu rămâne numai acolo Sus, spre a primi închinare, ci coboară în chip nevăzut și lucrează la înălțarea altor și altor suflete care cred în El, prin învățătura și prin Tainele Sale. În Hristos e nu numai înălțarea omului la Dumnezeu, ci și chenoza sau coborârea Lui spre slujire.

cele din jurul Tău, lumea de o atât de mare frumusețe și slavă, împodobită în chip bogat și felurit cu putere și cu înțelepciune creatoare, fără de care n-ar putea să existe niciun ceas. Și prin ea viețuiesc și propășesc trupește, întrucât mă hrănesc cu ea și mă bucur de ea; dar și sufletește, căci prin ea cunosc, contemplând plin de uimire, noianul preaînțelept și atotputernic al purtării de grijă și al iubirii Tale.

Acestea le-ai făcut Tu, Negrăitule. Iar eu, lipsitul de minte, mi-am risipit viața împotrivindu-mă poruncilor Tale, cu adevărat dulci și vrednice de iubit pentru cei ce au minte. Vai, suflete nesimțitor! Vai, ce învârtoșare! Nu te gândești, nefericitule, că numai ca să trăiască trupește o viață muritoare sluga săracă se supune stăpânului și împlinește cu prisosință poruncile lui, chiar dacă unele din ele sunt grele, și aceasta nu în folosul lui, ci al celui ce le-a dat? Iar tu, lipsitul de minte, nesocotind în chip nevrednic poruncile unui astfel de Ziditor, Binefăcător și Hrănititor, deși sunt date pentru tine și pentru slava ta nemuritoare, le întorci pe dos. Mă înspăimânt de nerușinarea și de veșnica ta osândă!

Zis-am, Doamne, sufletului meu sărman și cu adevărat păcătos, făpturii Tale, Preaiubitorule de suflet, când m-ai întors pe mine spre Tine, Preabunule, bucuria mea cea negrăită: Ai multe bunătăți duhovnicești, suflete! Mănâncă, bea, veselește-te (cf. *Luca* 12, 19). Iar când s-a răzvrătit, păcătosul, împotriva Ta, am fost chinuit și umilit foarte (*Psalms* 37, 8). Dar, o, bogăția bunătății Tale, Preabunule! Când m-am abătut în chip greșit de la calea Ta cea dreaptă și de la bine, Tu, venind în chip minunat, prin daruri necuprinse, iarăși m-ai întors. Și mâncând cu adevărat

și bând și, prin acestea, veselindu-mă duhovnicește, precum se cuvine, m-am depărtat iarăși de multe ori de la mila Ta, rostogolindu-mă, nu știu, prin uneltirea cumplită a diavolului, sau prin neatenția mea, sau prin amândouă, sau poate și prin vreo judecată mai adâncă a Ta, din care vin îngăduirile, părăsirile și certările povățuitoare în chip felurit¹⁷².

Și iarăși, și de multe ori, m-am înfundat în mocirlă adâncă, unde nu era o temelie tare (*Psalm 68, 2*)¹⁷³. Astfel m-am ticăloșit și m-am încovoiat, înfingându-se în mine spinul, sau acul aducător de moarte al păcatului, și, scurt vorbind, multele rele câte le-a uneltit vrăjmașul cu viclenie împotriva sufletului meu pentru grozava mea nepăsare și pentru cumplita mea nebunie.

Dar Tu niciodată nu m-ai trecut cu vederea până la sfârșit, ci cu glas duhovnicesc ai strigat în adâncul de taină al inimii mele¹⁷⁴ și ai zis sufletului meu descurajat: „Mântuirea ta sunt Eu” (*Psalm 34, 3*), nu te teme, ci întoarce-te la odihna ta, nu rătăci. Și așa m-ai mângâiat pe mine, lisuse, Care nu ții minte răul, ci Te-ai făcut mie, în chip vădit, sprijin de mântuire. Și ca o dreaptă a

172. Despre aceasta vorbește Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic...*, cap. 94, *Filoc. rom.*, I, p. 463.

173. „ὑπόστασις” = un suport, care să nu mă lase să mă înfund mai jos. Răutatea nu are limită. Singur Dumnezeu, mai bine zis Hristos, S-a făcut „ipostasul” sau suportul umanității tuturor celor ce cred în El.

174. Expresia: „Dumnezeu strigă în conștiința omului” nu e numai o metaforă. De fapt, El strigă în adâncul omului și când acesta s-a rostogolit în păcate. Omul aude acest glas și trebuie să dea un răspuns. Chiar dacă răspunsul lui e negativ, el e tot un răspuns. Dar prin răspunsul negativ nu scapă de strigătul lui Dumnezeu; nu-l poate înăbuși pe acesta.

Tatălui m-ai prins cu putere, și certarea Ta povățuitoare m-a îndreptat iarăși (*Psalm 17, 39*), ca de atâtea ori, la bucuria cea mare de atâtea taine negrăite. Vino deci, Cuvinte al lui Dumnezeu, în inima mea, ca o pecete tare, pentru ca să văd lumina negrăită mai presus de fire! Vino înăuntrul brațelor mele, ca să lucrez faptele sfintelor și de viață făcătoarelor Tale porunci! Vino, Iisuse Hristoase, Împărate mai presus de ceruri, vino ca să viețuiesc în Tine duhovnicește! Apropie-Te, printr-o plăcută simțire, de mine, cel ce mă întorc la Tine din tot sufletul, veselia mai presus de lume a celor în care locuiești. Fă să strălucească în mine ca un fulger strălucirea Ta! Vino, Tu, Cel nesfârșit în înțelepciune, ca să se adune sufletul meu la sine și, prin aceasta, și la Tine!¹⁷⁵ Și să se risipească și să se îndepărteze cei ce dușmănesc sufletul meu în deșert” (*Psalm 3, 7*) și mă prigonesc degeaba și mă chinuiesc fără cruțare. „Păzește-mă, Doamne, rogu-Te, pururea, ca pe lumina ochilor” (*Psalm 16, 8*), ca să Te privesc veșnic pe Tine, împreună cu Tine¹⁷⁶, Preaslăvite și Negrăite Doamne.

---

175. Ca de atâtea ori în scrierile duhovnicești, se spune și aici că adunarea sufletului în sine înseamnă totodată adunarea lui în Dumnezeu. Căci adunarea în sine înseamnă venirea omului la conștiința de sine, prin întrebarea despre ultimul său temei și rost. Și atunci, nu poate să nu dea de Dumnezeu ca acest ultim temei și rost. Atunci aude glasul lui Dumnezeu, pe care împrăștierea în tot felul de ocupații exterioare neesențiale îl înăbușise.

176. Numai dacă Duhul însuși privește în noi pe Domnul, Îl putem privi și noi în Duhul. Căci lucrarea Lui de privire a lui Dumnezeu ne devine privirea noastră. Numai dacă cel ce știe să se vadă pe sine e cu noi și ne transmite în chip iubitor puterea lui de vedere îl vedem și noi pe el împreună cu el. Aceasta se întâmplă chiar și în relațiile dintre oameni.

57. Ce sunt eu, Doamne, Cel ce ești nezidit, decât pământ și cenușă (*Facerea* 18, 27)? Și ce este timpul meu, al celui ce trece ca o umbră și ca un vis scurt, înaintea Ta, Cel fără de început, în ochii Căruia o mie de ani sunt ca ziua de ieri care a trecut și ca o strajă în noapte (*Psalom* 89, 4)? Și ce este înțelepciunea mea la Tine, Cel ce ai făcut cerurile într-o înțelepciune, și pământul, și toate ale lui deodată și în aceeași clipă, ca să stai înaintea Ta, Preaiubitorule de suflet, întreg, spre a-Ți răspunde? Nu, Stăpâne, te rog, nu! Părinții nu iau răsplată de la pruncii nou-născuți pentru cele făcute lor, nici nu cer vreo faptă, ci se îngrijesc cu simplitate, cu iubire și cu sânguință, în chip vrednic de laudă, de datoriile lor, hrănindu-i pe cât pot și îmbrăcându-i. Pentru aceea și Tu, Sfinte Părinte veșnic și Preaiubitor al nostru, ca Cel ce ești Făcătorul nostru al tuturor din nimic, rogu-Te, nu Te supăra pentru greșalele și fărădelegile mele, nici nu cere, Iubitorule de oameni, de la mine fapte pe măsura harului Tău. Nu, Bunule, nu! Ci precum se cuvine să fie iertați pruncii, tot așa, și cu mult mai mult și nesfârșit mai mult, iartă cele ale mele și înmulțește darul Tău neprihănit într-o mine, care am nevoie de ajutorul Tău, ca cel ce sunt slab cu înțelegerea. Căci Tu ești Cel ce m-ai făcut și m-ai zidit și m-ai plăsmuit din nou, Atotlăudate, cu un scop preabun, ca, odată ce m-ai făcut bun și m-ai împodobit foarte cu frumusețile cele îndumnezeitoare, ca pe un chip adevărat al Tău, să mă slăvești în chip strălucit și preaînalt. Căci n-ai venit să judeci, ci să mântuiești lumea (*Ioan* 3, 17). Amin.

58. Osândit fiind de însuși cugetul meu, precum Tu însuși cunoști, Doamne, cele dinlăuntru ale mele, vezi că nu am nevoie, Preaînțelepte, de niciun

judecător. Judecata Ta se face cu dreptate în lucrurile îndoielnice. Dar când cel ce se împotrivește s-a osândit cu adevărat el însuși și se vede și se mărturisește nu numai simplu păcătos, ci ca păcătuind zi de zi și ceas de ceas, cruță-l, Doamne, Iubitorule de oameni, de judecată. Milă caut și har cer, Izvorule al milei și al harului! Tu ești Cel ce ai binevoit să Te faci om pentru mine. Tu ești Cel ce, din prisosința bunătății Tale, nu ne faci nouă după fărădelegile noastre, și, din covârșitoarea iubire față de noi, nu ne răsplătești după păcatele noastre (*Psalm 102, 12*), ci Te lași mai degrabă biruit de iubirea proprie Ție, și depărtezi de la noi fărădelegile noastre, pe cât sunt de departe răsăriturile de apusuri. Drept aceea, pe Tine Te rog, Doamne, Iisuse Hristoase, Care nu ții minte răul, Preamilostive Stăpâne, și de la Tine cer, deși cu nevrednicie, Cel ce ierți toată fărădelegea și tot păcatul meu, pune în inima mea pecetea desăvârșită și darul cu adevărat sfânt al Preasfântului Tău Duh, prin puterea și înțelepciunea Ta, ca prin acestea făcând, pe cât e cu putință, prin puterea harului Tău, cu înțelepciune și cumințenie duhovnicească, ceea ce este plăcut înaintea Ta, să curgă iarăși din inima mea râurile cele duhovnicești ale înțelepciunii Tale neprihănite și să mă aflu întru înțelegerea adevărului și într-o lumină pe potriva ei. Fă să fiu de aici înainte în părtășie cu Tine și cu ale Tale, luminat în vecii vecilor, dar încă de acum, de lumina Ta mai presus de slavă, prin mila Ta neînchipuită și prin harul Tău negrăit. Amin.

59. Nu a cunoscut cineva mai limpede uneltirea, sau, dacă trebuie spus altfel, atacul diavolesc personal, decât cel ce a scăpat de draci și s-a izbăvit pentru

o vreme de atacurile lor. Și nimeni nu scapă și nu se izbăvește de ele, cum am spus mai înainte, dacă n-a dobândit în inimă înrăurirea și suflarea dumnezeiască personală¹⁷⁷. Iar aceasta o naște credința, însoțită de smerenie și de iubirea lucrătoare de Dumnezeu și de oameni, prin petrecerea în liniște, împreună cu privegherea, prin citirea aici lucrătoare, aici văzătoare și deci de Dumnezeu cugetătoare, și prin rugăciune. Iar iubirea lucrătoare poate fi numită, cu adevărat, împlinirea, pe cât e cu putință, a sfintelor porunci ale lui Dumnezeu. Din acestea se naște deci nu numai o înțelegere mai curată și mai străvezie a lui Dumnezeu, ci vine în suflet și cunoștința amănunțită și deosebiră limpede a diavoleștilor uneltiri de rele urzitoare. Căci, cu cât sunt mai mari nevoințele, cu atât e mai mare și războiul dracilor pizmași, porniți cu furie în chip covârșitor și fără răsuflare spre tot felul de chinuri viclene ale sufletului purtător de Dumnezeu. Așa că, dacă n-ar sta aproape cu iubire de oameni Hristos, Mântuitorul poporului Său, și nu s-ar lupta pentru credincioși, cu adevărat nu s-ar mântui niciun om, chiar dacă ar fi sfânt.

60. Am cunoscut cât se poate de limpede și-Ți mărturisesc, Doamne, că din neluare-aminte, din nerecunoștință, și din lucrare nesocotită m-am făcut, în chip înspăimântător, mai rău ca dobitoacele necuvântătoare, eu, cel necuvântător. Căci acelea își păstrează firea lor și viețuiesc potrivit cu ea, dar

---

177. Am tradus aici prin „atac personal” și „suflarea personală” expresiile προσβολήν ἐνυπόστατος și ροπὴν ἐνυπόστατον, primul pornind din ipostasul diavolului, a doua din al lui Dumnezeu.

eu n-am cunoscut nici măcar un ceas care este cu adevărat lucrarea curată a firii mele, din pricina urâciunii patimilor spurcate și din împătımirea și tulburarea pricinuite de cele trecătoare. De aceea, prost la minte, nu cunosc firea mea așa cum este, sau cum trebuie să fie cu adevărat. Și m-am lăsat prins în însoțirea drăcească pentru săvârșirea răului. Și sunt cu adevărat mai rău și decât aceia în hotărârile mele. Căci, dacă aș fi fost ca aceia, nesupus bolii și nemuritor și neavând trebuință de ceva spre a trăi, aș fi fost fără îndoială cu mult mai rău, nenorocitul de mine, și mai nestăpânit în pornirile nebunești. Dar, iată, deși nu sunt nemuritor, ba sunt supus bolilor dese și lungi, totuși păcătuiesc și mă bucur de păcatele mele și le uneltesc. Și ceea ce e și mai rău e că nu tind numai spre unul dintre rele, iar de celelalte mă feresc, ca fiecare din aceia. Căci unul din aceia e pricinuitor al iubirii de argint, altul al slavei deșarte, altul al iubirii de plăcere și altul al altei patimi, sau, mai bine zis, fiecare e prieten și împreună-lucrător spre una din ele, al celor ce se lasă înduplecați de el. Eu însă singur sunt îndrăgit de toate patimile și le săvârșesc pe toate. Și aceasta în chip atât de pătimăș, că, chiar dacă nu mă mișcă dracii și nu mă momesc din afară, mă mișc eu însumi spre patimi, sau mai vârtos cad în ele, în chip jalnic. Din această pricină, chiar dacă n-am săvârșit unele dintre ele, aceasta s-a întâmplat nu pentru că m-aș fi ferit de bunăvoie de ele, sau nu le-aș fi voit anume, ci nu le-am săvârșit pentru că n-am putut. Iată că sunt deci, cu drept cuvânt, cu mult mai rău ca aceia. Căci aceia, măcar că sunt nemuritori și liberi de boli și n-au nevoie de nimic pentru a trăi, totuși nu înclină nici-unul dintre ei decât spre un singur fel de păcat. Iar eu,

ale cărui zile sunt nu numai puține, ci și împovărate de boală, de neputință și de greutate, tind spre tot păcatul și sunt gata să-l săvârșesc cu toată sârguința. Cu adevărat sunt cu mult mai rău decât dracii.

Ci, Doamne, Doamne, Cel nemăsurat în milă și Care voiești prin fire mântuirea în așa fel că n-ai ține minte nici răul dracilor, dacă ar vrea să se pocăiască, întărește-mă cu înțelepciune și cu tot ce se cuvine, ca să mă pocăiesc cum trebuie pentru păcatele săvârșite și întoarce-Ți cu îndurare Preasfânta Ta față, Stăpâne, Cela ce ești viață fericită și mai presus de fire și bucuria statornică mai presus de lume a dreptilor, dragostea fără măsură și iubirea de oameni și milostivirea negrăită. Fă cu sufletul meu, care strigă: „Miluiește-mă, Cel ce ești ușor de împăcat”, marea și minunata Ta milă, ca să arate celor ce o cunosc că și pe draci, dacă s-ar întoarce și ar zice „Miluiește-mă” către bunătatea Ta cea fără margini, așa cum sunt, nu i-ai alunga de la mila Ta și nu i-ai depărta, Tu, Care ești izvorul harurilor. Căci dacă pe mine, care sunt mai rău ca aceia și mai nesocotit decât dobitoacele necuvântătoare, ești în stare să mă miluiești, cu adevărat nu ar fi nici om, nici demon, care, căzând la Tine și strigând „Miluiește-mă”, nu ar afla îndată, în prisosința bunătății Tale nemărginite, milă bogată și minunată și mai presus de toate nădejtile. Miluiește-mă, Iisuse, Care ești și Tatăl nostru și izvorul milei.

61. Multe îmi vin în minte, Doamne, să le gândesc. Dar nimic nu este ceea ce aș putea înțelege în chip sigur până la capăt. Nu este în toate un singur lucru, în a cărui cunoștință să nu am vreo lipsă. Prin aceasta mă dovedesc neputincios a cunoaște ceva așa cum se

cuvine, în chip vădit, simplu și deplin. Văd cerul acesta și pământul cu adevărat. Dar ce sunt acestea, sau de cine au fost făcute, și cum se susțin, și celelalte multe despre ele, și firea lor e vădit că nu cunosc. Pot arăta cu ușurință aerul, apa și focul celor ce voiesc. Dar care este firea fiecăreia din acestea, cine ar putea-o spune? Și cum una tinde în jos, alta în sus, iar aerul, în toate părțile, nu și-ar putea deschide nimeni gura și n-ar putea mormăi un cuvânt. Dar trec peste acestea, neștiind ce să spun. Firul de păr, care pare cel mai neînsemnat, ca unul ce nu poate fi prins cu simțurile noastre, din ce iese și cum? Cum se ivesc toate firele de păr în timp și după o anumită rânduială? Și ce cunoaștem despre firele de păr, ce sunt ele?

Pentru aceea, Te rog, Doamne, izbăvește-mă de gândurile închipuirii, care învinovătesc pe aproapele și judecă toate și osândesc pe toți. Acoperă-mă cu brațul Tău cel tare, că sunt slab la minte și foarte tocit, ca să cuget despre acestea. Cine cunoaște măsurile cerului și ale pământului, mărimea și greutatea lor? Cine cunoaște cursul atât de repede și de neobosit, pe lângă aceea și atât de măiestrit și de regulat al soarelui? Cine va înțelege puterea care le poartă pe acestea atât de înțelept? Cum ar cunoaște acestea cel ce nu poate avea nici măcar cunoștința țânțarului? Fiind atât de lipsit de înțelegere și de puterea înțelepciunii, nu mă bizui decât pe harul de la Tine, când vorbesc de îndumnezeire și de unirea mai presus de fire cu Dumnezeu, prin lucrarea dumnezeiască proprie Lui și prin înțelegerea dată de El, pe cât e cu putință.

62. Numai cei ce au primit simțirea duhovnicească, prin pătrunderea cea din har, înțeleg pe cei ce n-au

dobândit simțirea duhovnicească, și sunt conduși sufletește prin sunete limpezi și lămurite spre cele ce se întâmplă. Căci unul ca acesta poate să le deosebească pe toate, după Sfântul Pavel, deși el nu e judecat de nimeni altul (*1 Corinteni 2, 15*). Fiindcă cei ce sunt altfel nu numai că nu văd lipsa Duhului dumnezeiesc, ci și fericesc uneori, din neînțelegere, pe cei vrednici mai mult de compătimire, întrucât nu au primit simțirea Duhului prin har, ci sunt purtați mai degrabă de duhul lumii și sunt „sufletești”, cum îi numește cuvântul dumnezeiesc (*1 Corinteni 2, 14*). Iar cei duhovnicești la simțire și aprinși de focul dumnezeiesc nu judecă nicidecum lucrurile cu grabă sau după latura văzută, ca cei mulți, ci după adevărul neschimbat și veșnic din ei, fiind învățați în chip sigur de Duhul de viață făcător și luminător, Care dăruiește celor în care Se sălășluiește o altă viață decât cea obișnuită, o viață mai presus de fire și o lumină și o cunoștință deosebită de a ochilor celor mulți.

Așa a fost Iacov Patriarhul care, schimbând de multe ori locul, a rămas apoi într-un unic loc, dar a văzut acolo multe cu ochiul pătrunderii și a spus lucruri minunate despre fiii săi (*Facerea 49, 1 și 5*). Așa a fost Isaia, cel mai puternic în cuvânt dintre prooroci. Căci, văzând pe Iisus dus ca o oaie spre junghiere (*Isaia 53, 7*), nu s-a lăsat înșelat nici de pătimirea, nici de smerenia Lui și de purtările proprii ei, ci a văzut tainic în acestea, cu ochiul pătrunderii, slava Lui, așa cum se cuvine; măcar că L-a văzut pe Iisus lipsit de chip și de frumusețe (*Isaia 53, 2*) și supus celorlalte pătimiri, a mărturisit totuși dumnezeirea Lui. Așa a fost, ca să spunem pe scurt, fiecare dintre sfinții prooroci, care credeau cu înțelegere cele duhovnicești, prin iluminarea Duhului.

Cel ce voiește să cunoască cu ușurință pe cei ce au în ei duhul lumii, sau, mai potrivit zis, pe cei purtați de duhul lumii, să-și aducă aminte de ceata cărturarilor și fariseilor din Evanghelie, cum se îndeletniceau cu cele părute bune și țineau cu împătımire la cele arătoase și poșteau cu toată puterea sufletului și prin pășirea și schima cuvioasă să fie numiți „învățători” și nu urmăreau altceva decât să-și potrivească un chip la arătare și să laude cu fățarnicie viața virtuoasă (cf. *Matei 23, 3, 4*). De aceea, vai ce orbie! Pe Iisus Hristos, Fiul Cel prea adevărat al lui Dumnezeu Cel peste toate, L-au osândit cu înverșunare, din pizma pe care o năștea în ei duhul lumesc, la moarte; au osândit la moarte viața dumnezeiască și adevărată.

Căci dacă Duhul Sfânt nu vorbește în noi, precum s-a spus, din pizmă (*Iacov 4, 5*), e vădit că duhul lumii grăiește din pizmă și de aceea judecă cu nedreptate și întru întunecare. De aceea se vor tăia (*Apocalipsa 1, 7*), precum s-a scris, în vremea judecății de obște a lui Dumnezeu și se vor plânge pe ei înșiși, nu fără dreptate, de starea lor. Căci vor vedea pe Cel pe Care L-au străpuns (*Ioan 19, 37*) și se vor întreba cu nedumerire, zicând: „Nu este Acesta Cel pe Care L-am socotit ca nimic și nu socoteam viața Lui nebunie? Cum deci a fost rânduit Acesta între fiii lui Dumnezeu?” (*Înțelepciunea lui Solomon 5, 4-5*). Căci făcându-se de batjocură întunericului părerii de sine prin duhul lumesc, poticnindu-se cumplit, pe drept cuvânt nu au putut să cunoască Adevărul și să umble pe urmele Lui, ca cei ce au mintea dreaptă și pe Duhul cel luminător.

Iar despre cei duhovnicești, Pavel zice: „Oare nu știți că vom judeca pe îngeri? Cu atât mai mult cele trebuincioase vieții!” (*1 Corinteni 6, 3*). Astfel, cel

ce are Duhul pe toate le poate judeca (*1 Corinteni 2, 15*), dar pe acesta, cum zice Domnul, nu-l poate primi lumea, nici vedea (*Ioan 14, 17*). Deci toți câți n-au îmbrăcat, prin simțirea adevărată a sufletului, Duhul cel Sfânt mai presus de ceruri, nici nu-L au pe Acesta lucrând în ei cele negrăite, în taină, și, grăind cele de nepovestit, sunt vădiți ca având duhul lumii. „Iar voi, zice Pavel, nu sunteți în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui” (*Romani 8, 9*).

Vezi că cei ce au Duhul în ei nu sunt trupești? Și că cei ce sunt lipsiți de Acesta nu numai că nu pot să judece drept în cele dumnezeiești, dar nici nu pot să fie ai lui Hristos? „Iar noi nu am luat duhul lumii, ci Duhul cel de la Dumnezeu, ca să vedem cele dăruite nouă de Dumnezeu” (*1 Corinteni 2, 12*). Înțelegi că cele dumnezeiești și adevărul nu le pot cunoaște decât cei ce au primit Duhul lui Dumnezeu? Căci așa a spus și Domnul: „Când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul” (*Ioan 16, 13*). Vezi de unde răsare în mine adevărul întreg, deci și judecata sigură și liberă de păcat?

De aceea, Duhul Sfânt se numește Duhul sfatului, Duhul științei, al înțelegerii, al înțelepciunii (*Isaia 11, 2*), Duh stăpânitor (*Psalom 50, 13*), Duh drept (*Psalom 50, 11*), Duhul adevărului (*Ioan 14, 17*), iar la Isaia, „Duhul judecății” (*Isaia 4, 4*). Aceasta pentru că în El sufletul e dus de-a dreptul spre cele ce trebuie spuse și fiindcă, lucrând El în suflet, acestea toate sunt judecate cum trebuie, dat fiind că sufletul e părtaș de El. Dar fără Duhul toate sunt pline de întunerice și pustii de adevăr. Iar cel pustiu de adevăr va greși ca urmare și în cele spuse. Acela, încercând să judece, va alege cele

mincinoase și nu va nimeri adevărul. „Căci nimeni, zice, nu cunoaște cele ale celui alt decât Duhul care locuiește în el” (*1 Corinteni 2, 11*), „Căci Duhul toate le cercetează” (*1 Corinteni 2, 12*). Dacă s-ar putea afla adevărul fără El, Duhul Sfânt nu s-ar mai numi Duhul adevărului, Duhul judecății și celelalte spuse înainte. Deci, de va grăi cel ce judecă fără Duhul adevărului, va fi susținătorul minciunii, născocind ceea ce nu este și, scurt vorbind, va cădea din adevăr și se va scoate cu voia de la Dumnezeu și de la slava lui Dumnezeu; și va fi tăiat cu dreptate, ca unul ce judecă și se rostește cu grabă în chip potrivnic adevărului, vânzând dreptatea cu nepricepere, ca un alt Iuda. Căci și acela, de trei ori ticălosul, a fost osândit din pricina aceasta, că a vândut dreptatea și adevărul, cum nu se cuvenea, adică pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe Cel trimis de la Tatăl ca dreptate și Care S-a numit El însuși pe Sine adevărul (*Ioan 14, 6*).

Fariseu nenorocit și orb, gol de Duhul care luminează ochii înțelegători ai sufletului! Tu te grăbești cu mândrie să judeci greșit din cele arătate cele dinlăuntru ale omului, ca și aceia care, văzând învieri minunate de morți și mii de semne dumnezeiești, pe care Iisus, ca Dumnezeu adevărat, le lucra numai cu o încuviințare, în loc să-L laude și să-L preamărească și să creadă în El, s-au supărat și s-au mâniat pentru foarte înțeleapta și de oameni iubitoare dezlegare a sabatului și pentru că nu posteau ucenicii Marelui (*Matei 9, 14*), nici nu se spălau cu grijă (*Matei 15, 2*). Fariseule nebun și prea lipsit de minte și plin de întunerice, voiești să îndrepti izvorul înțelepciunii și al harurilor minunate și negrăite și, trecând cu vederea faptele unei așa de mari puteri, vezi pe cele mai

neînsemnate și făcute după o judecată încă neînțeleasă de tine! Cât de stângaci, de neștiutor și de nesimțitor ești! Te poticnești cum nu trebuie de cele ce nu sunt nimic, cum ar zice cineva, nemininându-te, după cuviință, de faptele cele prea mari care s-au săvârșit și neslăvind și nelăudând, pe cât se poate, pe Cel ce le-a lucrat pe acelea. Apropie-te cu smerenie de Acesta și cere cu sinceritate să ți se dea motivul dezlegării aceloră despre care tu socotești că au fost trecute cu vederea, contrar obiceiului.

Deci, lucrul cel mai rău dintre toate este, pe cât se vede, părerea de sine, dar și viclenia ce urmează după ea. Unul ca acesta este atât de întunecat, pe cât se socotește că știe, și pe atât de lipsit de minte, pe cât nu-și cunoaște neștiința.

Și, iarăși, vai ție, fariseu orb, care nu cercetezi lăuntrul paharului, de este curat, ci îți închipui că e de trebuință să înfăptuiești și să vezi curățenia din afară și cea văzută (*Matei 23, 26*)! Nu auzi ce poruncește Hristos, adevărata Înțelepciune, despre judecată? Căci El zice: „Nu judecați după vedere, ci judecați cu judecata cea dreaptă” (*Ioan 7, 24*). Nu înțelegi că nu se poate judeca drept, nici rosti judecăți drepte după ceea ce s-arată? Căci aceasta înseamnă „după vedere”. Cum deci tu, nesimțitorule, netemându-te de porunca Tatălui și neînțelegând că nu ceea ce se vede este omul adevărat și nu din ceea ce se vede trebuie el judecat, te porți fără rușine, în loc să te ascunzi? Dar e firesc să faci așa. Căci lipsit de viața adevărată a luminii, a înțelepciunii, a Adevărului și a cunoștinței din El și a celorlalte bunătăți ce ne vin și ni se împărtășesc din Duhul, nu numai că nu poți judeca cele ale altora fără greșală, dar nici pe tine nu te poți vedea în

ce rău zaci. Scoate, dacă mă asculți, bârna din ochiul tău, adică părerea de sine din mintea ta, și atunci vei putea străvedea cum se cuvine, căci vei putea trece prin paiul, sau prin păcatul care s-a lipit, dintr-o răpire și uitare, de ochiul aproapelui (*Matei 7, 5*). Dar până ce ochiul tău dinlăuntru nu vede lumina cunoscută cu mintea, e vădit că întunericul e pricinuit de bârna aflată în el.

De aceea, nu afirma cele ce sunt proprii numai celor luminați, înainte de a te cerceta pe tine cu toată priceperea și înainte de a alunga răul departe de tine. Căci făcând așa, te faci batjocura dracilor și a patimilor nebuniei. De aceea, fapta aceasta e foarte greșită și pornirea spre ea e primejdioasă. Să grăiască și să judece deci cei izbăviți de Domnul, cum sfătuiește fericitul David: „Cei pe care i-a izbăvit Domnul din mâna vrăjmașilor” (*Psalms 106, 2*) celor cunoscuți cu mintea, „și i-a adunat din țări”, adică din deprinderile pătimase și neîmpăcate și mult felurite, unindu-i între ei și cu slava Lui. Să grăiască și să judece aceștia, căci au fost adunați și uniți și luminați, ca unii ce au fost izbăviți și mântuiți¹⁷⁸.

Tu însă, până ce nu ești, precum s-a spus, plin de lumina duhovnicească, asigură-te cu tăcere și să nu-ți fie frică să mărturisești că voiești mai bine să înveți și că nu știi, ceea ce e pricină de mântuire, nu de pierzanie. Căci cum nu te va rușina pe tine Hristos, Care zice: „Eu nu judec pe nimeni” (*Ioan 8, 15*)? Iar tu ce spui? „Eu îi judec pe toți”. O, ce neștiință, ca să nu spun lipsă de simțire! „Tatăl toată judecata a dat-o Fiului”

---

178. Cei uniți prin iubire nu se mai judecă unii pe alții. De aceea, să nu judece cineva pe alții înainte de a fi câștigat iubirea față de ei. Se înțelege că atunci nu-i va mai judeca.

(Ioan 5, 22). Fiul a luat de la Tatăl lucrarea judecării. Iar tu de unde o ai, dacă nu ți-e dată? Oare locuiește Treimea și umblă vădit în tine, potrivit făgăduinței (2 Corinteni 6, 16)? Oare te vezi pe tine în Dumnezeu Cuvântul și pe Dumnezeu Cuvântul în tine? Oare curg în tine râurile Sfântului Duh, sau izvorăsc ele din lumina neapropiată înlăuntrul inimii tale, sau celelalte câte le lucrează Dumnezeu în sfinții Lui în chip arătat? Nu mai ai mult până acolo?

Oprește deci limba ta de la rău și buzele tale, ca să nu vorbească viclenie (*Psalms 33, 12*). Caută, întreabă pe alții și învață cu grijă de la ei, și nu învăța pe alții; și, judecat de alții, nu te roști, nu judeca nicidecum tu însuși. Trebuie să fie cineva foarte prost ca să-și închipuie că, orb fiind, poate cerceta cele scrise în cărți. Dar e cu mult mai prost cel ce-și închipuie că poate cunoaște, fără Duhul cel viu, cele ale altuia. Unul ca acesta nu poate cunoaște întocmai nici ale sale cum sunt.

Dar acestea sunt uneltiri și ispite ale diavolului viclean și pizmaș și urător al binelui, pornite în chip vădit împotriva noastră, pentru că noi înșine ne-am umplut de viclenie din părerea de sine și ne-am lăsat înduplecați, cum nu se cuvine, să purcedem a judeca. Prin aceasta el voiește ca, poticnindu-ne cu nepricepere, să greșim în chip nefericit împotriva adevărului și, în loc să ne apropiem de el și să-l cunoaștem, să rămânem nefolosiți și să ne facem pricini de sminteală și de vătămare nu numai nouă înșine, ci și celor apropiați, și, odată cu aceasta, supuși înfricoșatei judecări a lui Dumnezeu. Cunoscând deci uneltirea diavolului și ascultând de porunca marelui Pavel, să nu judecăm înainte de vreme (*1 Corinteni 4, 5*), până

ce nu va veni în noi Domnul în Duh, ca să ne lumineze și să ne descopere cele adânci, învățându-ne fără greșală cunoștințele și descoperirile vederilor dumnezeiești și ale lucrurilor tainice. Arătându-ne astfel, în chip neamăgitor, duhovnicești și purtători de Dumnezeu, mai bine zis dumnezei, ne va călăuzi spre slavă și ne va restabili în harul străvăzător. Atunci vom cunoaște, în chip curat, la ce rău ne duce voința de a judeca, goliți de harul lui Hristos. Dar tot atunci vom judeca fără greșală întru dreptate.

63. Dumnezeu l-a învrednicit pe Israel de la început de ajutor și de multă și minunată ocrotire și l-a avut dintre toți oamenii ca parte a moștenirii Sale. Dar lucrurile mari de ajutorare și ocrotire, pe care le face Dumnezeu celor ce cred în Hristos, întrec așa de mult pe cele din Israel, cât întrece sufletul trupul; și atâta le acoperă pe cele de acolo, cât acoperă soarele stelele. Mai bine zis, atât întrec cele ale noastre pe cele ale israeliților, cât întrece trupul umbra sa. Căci cu adevărat acelea sunt umbra celor ale noastre, dacă vrea cineva să înțeleagă. Acolo vezi pe Faraon, despotul amarnic și nemilos, și pe ipistații (supraveghetorii) aspri, purtând chipul Satanei și al oștii lui, care nu aduc asupriri trupești necruțătoare, ci necăjesc cu sânguință și în chip neobosit sufletul. Moise conduce acolo poporul lui Dumnezeu (*Ieșirea* 3, 10). La noi, ce covârșire! Însuși Fiul și Cuvântul adevărat al lui Dumnezeu Cel ipostatic întrece mult și nesfârșit litera legii. Acolo e toiagul (*Ieșirea* 7, 9, 20; 8, 2 și 1), aici crucea (*Matei* 27, 32). Acolo lemnul, prefăcut în chip minuat în șarpe, înghițea șerpilor (*Ieșirea* 7, 12); aici crucea, unealta răutății, folosită de o atât de mare bunătate,

se arată, printr-o prefacere oarecare, pierzătoarea demonilor. Acolo Egiptul e furat de aur, de argint și de podoaba altor veșminte (*Ieșirea* 12, 35, 36). Dar facem și noi aceasta pe ascuns în minte, aducând iarăși lui Dumnezeu frumusețea noastră eliberată de păcat. Acolo stâlpul de foc și norul conducând pe Israel de-a dreptul la mare (*Ieșirea* 13, 21), aici, vederea lui Dumnezeu și dragostea fierbinte a Lui, care conduce mintea credincioasă și văzătoare la lacrimi neîncetate, în care se pierde toată vrăjmășia și se omoară, după ce mintea a ieșit din robia patimilor, precum s-au pierdut atunci în chip minunat slugile lui Faraon și Faraon însuși în mare, după trecerea mării de către iudei (*Ieșirea* 14, 28). Și, spunând pe scurt, dacă ar vrea cineva să privească și să vadă toate cele de atunci ale iudeilor, le va afla pe acelea umbre și chip ale celor ce se săvârșesc acum cu credincioșii adevărați.

Iar cel ce voiește să cunoască deosebirea dintre cele ale noastre și ale iudeilor, mai pe scurt și mai limpede, să se gândească la propovăduirea legii vechi și a celei noi, și nu va greși. Cea dintâi vorbește despre fapte, și anume despre acestea văzute, că au fost făcute la început de Dumnezeu. Căci se spune: „A făcut Dumnezeu cerul și pământul”, și celelalte. Propovăduirea legii noi vorbește numai despre cele supuse simțurilor, ci și despre cele cunoscute cu mintea dintre fapte, mai bine zis și despre cele necreate cunoscute cu mintea, de pildă: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (*Ioan* 1, 1). Legea iudeilor spune: „A zis Dumnezeu: Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră” (*Facerea* 1, 26), iar a noastră spune: „Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit întru

noi" (*Ioan 1, 14*). Aceea spune: „Să stăpânească peste peștii mării și peste păsările cerului și peste dobitoace, și peste tot pământul” (*Facerea 1, 26*), aceasta însă zice: „Și din plinătatea Lui noi toți am luat” (*Ioan 1, 16*). În aceea se spune: „A zis Dumnezeu: «Să se facă lumină»” (*Facerea 1, 3*); în aceasta: „Dumnezeu, Care a zis: Să lumineze lumina din întuneric, a luminat în inimile noastre” (*2 Corinteni 4, 6*).

Deci cel ce ia aminte la toate cele spuse, și anume la amândouă propovăduirile, va înțelege limpede cât de mult întrec și covârșesc bunătățile noastre pe cele ale Legii vechi și va spune că acelea sunt umbră și chip față de adevărul nostru, sau al lui Hristos. Și va lăuda și preamări harul și purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Care de la umbră și chip urcă firea noastră la mila mai presus de ființă a bunătății supra-lumești în Hristos Iisus, Domnul nostru.

64. *Dumnezeu Se lasă, pentru iubirea Lui de oameni, prins de orice simț înțelegător.*

O, Preasfinte Cuvinte ipostatic și Înțelepciune și Putere a lui Dumnezeu (*1 Corinteni 1, 24*)! Cum Te voi lăuda, Doamne, a Căruia ființă și slavă e neapropiată? Cum voi preamări bunătatea Ta cea nemărginită eu, care sunt om și port o minte mărginită?¹⁷⁹ Dar voi lăuda, voi preamări cele la care pot ajunge. Astfel

---

179. Mai înainte a spus că mintea este nehotărnică, indefinită. Contrazicerea se împacă în sensul că mintea omenească se poate întinde la nesfârșit, adică nu sfârșește niciodată de a se întinde, pentru a cuprinde tot mai mult din Dumnezeu, Care niciodată nu sfârșește a i Se dăruia și mai mult. Dar tocmai de aceea niciodată mintea nu va ajunge să fie nesfârșită în act ca Dumnezeu, căci atunci n-ar mai avea ce să primească de la Dumnezeu.

voi veni din orice parte la simțirea slavei și bunătății Tale, și sufletul meu se va lipi cu toată puterea de Tine (*Psalm* 62, 8). Și așa, auzindu-Te pe Tine, mă voi teme cu adevărat și voi ieși din toate întru Tine, după Proorocul care a zis: „Auzit-am, Doamne, auzul Tău”¹⁸⁰ și m-am înspăimântat; înțeles-am lucrurile Tale și am ieșit din mine” (*Avacum* 3, 1-2)¹⁸¹.

Tu, Cuvinte Preaînalte, neînțelese, bătând la ușă (*Apocalipsa* 3, 20), e vădit că ai bătut la auzul miresei din *Cântarea Cântărilor*, a cărei inimă s-a uimit din pricina Ta¹⁸², ieșindu-și din ea. De aceea a căutat că Te vadă cu multă simțire și a strigat: „Arată-mi fața Ta, și mă fă să aud glasul Tău. Că fața Ta este frumoasă și glasul Tău, dulce” (*Cântarea Cântărilor* 2, 14). Iubit-am să spun și cele ce le-a spus Iov: „cu urechea mea Te-am auzit mai întâi, iar acum Te-a văzut

---

180. „Auzul” lui Dumnezeu e atât de atent, încât se face, așa zicând, auzit și înspăimântă sufletul. De multe ori se aude și liniștea. Sau se aude mai mult în tăcerea cuiva auzul lui sau atenția lui. „Auzim” adeseori liniștea, sau atenția încordată cu care ne aude sau ne urmărește cineva; auzim „auzul” lui, și aceasta ne face deosebit de atenți în cuvintele, în purtările noastre. Atenția lui e sesizată însă de încordarea mea, de „auzirea” mea, sau o provoacă pe aceasta.

Sufletul, ieșind din toate, intră în Dumnezeu sau în lumea demonilor. În neant nu poate ajunge. Din ființa pe care a dat-o Dumnezeu, din ființa generală creată în care este (*Das Sein*), nu mai poate ieși. Dar adevărata ieșire (extaz) este transcenderea din ordinea creată în Dumnezeu, de la viață la mai multă viață.

181. Înțelegerea deplină a lucrurilor Domnului înseamnă trecerea în Dumnezeu, adâncul ultim și transcendent din care se explică, în care se luminează ele.

182. Auzirea lui Hristos de către om la ușa lui se aude ca o bătaie la ușa acestuia. Cu această auzire bate la auzul miresei din *Cântarea Cântărilor*.

ochiul meu" (*Iov* 42, 5)¹⁸³. Căci precum ești Cuvântul și Înțelepciunea, așa ești și „Lumina adevărată, Care luminează pe tot omul care vine în lume” (*Ioan* 1, 9); întâi ca lumina văzută de la început, apoi, ca Lumina luminând, ca Cel ce ești Soarele dreptății, pe cel ce vede, ca să vadă mai presus de minte în chip fericit, înălțat prin virtuți, cele dumnezeiești și mai presus de fire, cele negrăite, proprii lui Dumnezeu singur și iubirii mai presus de lume¹⁸⁴. De aceea, și Ioan vestește lămurit: „Am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (*Ioan* 1, 14). Căci, întrucât ești Dumnezeu adevărat, ești cu adevărat și lumină, precum mărturisește iarăși Ioan. De aceea, și cei ce au luat din plinătatea Ta dar negrăit, strigă deschis, Negrăite, că Tu ești Dumnezeu, „Cel ce a zis să lumineze din întuneric lumina care a luminat în inimile noastre” (*2 Corinteni* 4, 6). Și Tu luminezi și faci să strălucească în chip vădit cele negrăite, ca astfel să ne pregătești să vedem cele mai presus de fire, mai presus de lume ale harului și adevărului, mai presus de ceruri, și să ne veselim.

De aceea, Te faci cunoscut, cu iubire de oameni, nu numai prin auz și vedere, ci și prin pipăit, după cum spune ucenicul ce Ți se odihnea pe piept despre: „Cele ce le-am auzit, cele ce le-am privit, cele ce le-am văzut și mâinile noastre le-au pipăit despre Cuvântul

---

183. Auzirea lui Dumnezeu, sau auzul „auzului” Său, premerge vederii Lui, prin care El intră și mai mult în planul accesibil nouă. Dumnezeu nu mai e simțit ca unul ce e nevăzut, ci se vede slava Lui, lumina Lui.

184. Fiul lui Dumnezeu luminează întâi din creație, ca Logos și Înțelepciune ce a lucrat și lucrează prin ea; apoi luminează pe cel înălțat prin virtuți, ca să vadă cele dumnezeiești, necreate ale Lui, care sunt mai presus de creație.

vieții" (*1 Ioan 1, 1*). Fiindcă dacă Te faci și haină celor credincioși, odihnindu-i pe ai Tăi, e vădit că cobori, Bunule, și la pipăitul lor înțelegător și îndumnezeitor¹⁸⁵. Căci, câți s-au botezat în chip fericit întru Tine și în credința în Tine Te-au și îmbrăcat, în chip și mai fericit, pe Tine (*Galateni 3, 27*), Dăruitorule mare, după Apostolul Pavel, vestitorul sfânt al adevărului. De aceea, s-a bucurat cu sufletul de Dumnezeu Tatăl și de Domnul, Isaia, trâmbița proorocească cu mare suflet, când a fost îmbrăcat de El, în chip minunat, cu Tine, Doamne, căci veșmântul mântuirii și haina veseliei cu care l-a îmbrăcat Tatăl, în chip mai presus de minte, ai fost Tu (*Isaia 61, 10*)¹⁸⁶. Căci, în lumina cea nepătrunsă și mai presus de fire din jurul lui, cel preaînvăluit de Dumnezeu Te vedea revărsat pe Tine, pricina desăvârșită a unei atât de mari bucurii. Și mai ales când a înțeles că acest veșmânt e mântuitor; căci Te vedea pe Tine ca mântuire.

Tot așa, din nesfârșita bogăție a iubirii, Te faci mirosit în chip înțelegător de către cei ce au credință sănătoasă și odihnești și prin aceasta în chip minunat

---

185. Tot cap. acesta se resimte de influența Sf. Simeon Noul Teolog (de ex. *Traité théologiques et éthiques*, II, în: *Sources chrétiennes*, nr. 129, IV, p. 38). „Pipăitul înțelegător” e deosebit de cel prin simțuri. Ca și simțirea înțelegătoare, el este o întâlnire duhovnicească nemijlocită cu Hristos, care e totodată și înțeleasă.

186. Adeseori Proorocii închipuiesc, în ceea ce li se întâmplă, pe Domnul Hristos ca om. Tatăl îl îmbracă pe Isaia, ca să arate că prin el îmbracă umanitatea, primită de Fiul Său, cu slava dumnezeiască. Dar cuvântul proorocului e interpretat de autorul scrierii, în fraza următoare, și în sensul că lumina ce o vedea proorocul în jurul lui ca veșmânt de slavă era văzută de el ca Hristos însuși.

pe ai Tăi, iar ei Te slăvesc și Te laudă, că „mir vărsat e numele Tău” (*Cântarea Cântărilor* 1, 3); și Te vestesc celor apropiați zicând: „Măr frumos la vedere și bun la miros și dulce la gust este frățiorul meu, și nardul meu a răspândit mirosul mirurilor Tale” (*Cântarea Cântărilor* 1, 11-12)¹⁸⁷. De aceea și Apostolul Pavel, purtându-Te pe Tine, a zis că „suntem buna mireasmă a lui Hristos” (2 *Corinteni* 2, 15).

Dar și gustare Te faci credincioșilor, și cină, mâncare și băutură a sufletului, dând viață și hrănind în chip minunat și crescând și îndulcind tainic, cum se cuvine, pe cel ce se împărtășește. Aceasta simțind și David, prin gustarea Ta, ca prooroc purtător de Dumnezeu a spus semenilor săi: „Gustați și vedeți că bun este Domnul” (*Psalms* 33, 8). Căci dacă ești văzut și ca măr, Te vor mânca cei flămânzi ca pe o hrană tare bună și se vor sătura cei săraci cu duhul (*Matei* 5, 3), adică cei smeriți cu cugetul; și Te vor lăuda pe Tine, Doamne, pentru belșugul bunătății gustării (*Psalms* 21, 30) cei ce Te caută pe Tine pururea, ca să Te afle și să Te mănânce.

Căci din belșugul puterii dătătoare de viață se întinde sfânta hrană și băutură. Și vor viețui inimile celor ce Te mănâncă pe Tine în veacul veacului (*Psalms* 21, 30). Căci, fiind veșnic și nestricăcios, îi faci pe cei ce Te mănâncă nestricăcioși și-i călăuzești spre veșnicie, prin lucrarea covârșitoare proprie Ție. Pentru aceea, din bunătatea Ta nemărginită, care înfrumusețează și face bine, chemi și îndemni pe cei cuvântători,

---

187. Nardul răspândit de suflet e mireasma mirurilor lui Hristos, a mirurilor revărsate în umanitatea lui Hristos și, din ea, în ceilalți. Dumnezeu nu e o abstracțiune gândită, ci oceanul vieții care, prin atingerea de viața omenească, ia calitatea corespunzătoare conținuturilor tuturor simțurilor.

zicând: „Veniți, mâncați pâinea Mea și beți vinul pe care vi l-am pregătit vouă” (*Pilde* 9, 5), numindu-Te pe Tine însuși astfel. Căci ai zis cu alte prilejuri: „Eu sunt pâinea vieții” (*Ioan* 6, 35); și: „M-au părăsit pe Mine, izvorul vieții” (*Ieremia* 2, 13). Și, de fapt, Îți îmbii trupul și sângele Tău, cele atât de sfinte, spre mâncare și băutură (*Matei* 26, 26-28).

Astfel, prin toate simțurile înțeleghătoare hrănești pe ai Tăi, veselindu-i, Preaiubitorule de suflet, Doamne, făcându-Te lor lumină, viață și desfătarea mai presus de toate bunătățile cele mai presus de fire. Binecuvântat ești, Iisuse, mana duhovnicească, cerească, nesfârșit hrănitoare! Slavă iubirii Tale negrăite față de noi, milostivirii Tale negrăite și îndelungii Tale răbdări, Stăpâne! Amin.

65. *Duhul lui Dumnezeu locuiește în cei credincioși.*

E un lucru foarte minunat pentru simțirea sau suflarea înțeleghătoare¹⁸⁸ revărsarea Duhului de viață făcător în inimile de carne, care au primit credința sănătoasă în iconomia întrupării Cuvântului. Căci e un lucru minunat, precum s-a spus, să se verse din dumnezeirea necreată și mai presus de fire darul, puterea și lucrarea. Dar să se și unească cu inima și să o miște neîncetat este un lucru cu totul mai presus de fire și nespus de uimitor.

---

188. Simțirea plină de înțelegere a lui Dumnezeu este pentru omul înduhovnicit neîncetată și necesară ca o respirație. Inima lui respiră în Dumnezeu. Duhul Sfânt Se revărsă prin minte sau prin înțelegere ca aerul în plămâni. E o aluzie la concomitența răsuflării și a pomenirii numelui lui Iisus. Duhul intră în inima spirituală a omului concomitent cu intrarea aerului în inima lui de carne. Căci inima de carne este expresia organică a inimii spirituale.

66. E un lucru foarte minunat că, după ce Tatăl a zidit în Duhul, prin Cuvântul dumnezeiesc, toate cele supuse simțurilor și cunoscute cu mintea (*Coloseni* 1, 16), Treimea însăși locuiește și umblă (*I Corinteni* 3, 16) și petrece în chip vădit în cugetul omenesc. Căci e mare minune că fiecărui credincios evlavios i se trimite un înger de către dumnezeirea întreit ipostatică. Dar să binevoiască să vină și însăși Treimea, nesfârșită în putere și de viață făcătoare, în om și să-l întărească și să lucreze în chip dumnezeiesc și duhovnicesc în el e cu totul mai presus de orice minune¹⁸⁹.

67. E cu adevărat un lucru minunat că inima credincioasă poartă în ea sfânta rază a Dumnezeuului Celui Preaînalt, Care este peste toate. Căci este un lucru dulce, folositor și minunat și de oameni iubitor că Dumnezeu face mintea să se lumineze din afară, prin Sfintele Scripturi. Dar să Se și dea pe Sine însuși, în adevăr și în fapt, ca lumină credinciosului, și aceasta

---

189. Sfânta Treime nu locuiește static în cugetarea omului, ci o mișcă pe aceasta spre alte și alte ținte, spre scopul ultim al ființei umane: îndumnezeirea. Dar „umblarea” Treimii în suflet are și alt înțeles: între Persoanele Sfintei Treimi se săvârșește o comunicare de iubire, de care se resimte și ființa noastră. Aceasta înseamnă că noi iubim pe Tatăl în Fiul și cu iubirea Fiului și strigăm către Tatăl prin Duhul: „Avva, Părinte!” Toate Persoanele treimice se imprimă în mișcarea sufletului, făcând pe om să simtă în sine dragostea de fiu a Fiului (înfiat) și, chiar prin aceasta, dragostea Tatălui asupra sa; dar și pe Duhul ridicându-l, peste alipirea neliberă la cele de jos, la entuziasmul liber al iubirii față de Tatăl suprem. Omul simte astfel lumina Treimii ca lucrare de îndumnezeire, de înfiere, de înduhovnicire. Dar inima omului n-ar simți lucrarea Treimii în ea și nu s-ar simți și pe sine prinsă în această lucrare, sau întipărită dinamic de ea, dacă n-ar fi capabilă să trăiască în infinitatea dumnezeiască.

înlăuntrul inimii, nu în afară, și pururea, nu în chip trecător, întrece în chip vădit chiar minunea cea mai presus de toată înțelegerea.

68. E un lucru foarte minunat că Acela pe Care-L poartă cu mândrie și uimire Serafimii și toate Puterile cerurilor e purtat de inima credinciosului. Dar faptul de a nu-L purta numai, ci de a se și uni cu El și de a se întipări de El e mai presus de orice minune.

69. Cu adevărat e o minune fără măsură că sufletul este scaun, și pat, și căruță, prin har, al Dumnezeului nesfârșit în înțelepciune și nemărginit în putere, Care are cerul ca scaun. Dar cine va putea să se minuneze cât se cuvine de faptul că sufletul e și iubit de El într-atât, că e făcut să și respire împreună cu El, și să fie părtaș de bunătățile mai presus de ceruri, și i se încredințează așa de mari taine¹⁹⁰.

70. Cu adevărat minunat și uimitor lucru este că Dumnezeu, Cel ce nu are loc unde să Se odihnească (*Isaia* 66, 1), Se odihnește în chip vrednic de Dumnezeu în inimă¹⁹¹. Dacă un împărat, chiar pământesc și

---

190. Sufletul e făcut de Dumnezeu „scaun” al Său, pentru că Dumnezeu împărățește din el, făcându-l și pe el părtaș al împărăției peste patimi; e făcut „pat”, pentru că Dumnezeu Se odihnește în el, întipărind și în el odihna Lui; e făcut „căruță”, pentru că sufletul nu e static, ci duce pe Dumnezeu la faptele sale bune, pentru că el însuși se înalță cu Dumnezeu tot mai sus, la ceruri. Dar mai mult decât acestea, Dumnezeu Se introduce în „respirația” sufletului, sau în orice clipă de trecere a lui de la o stare la alta, făcând sufletul ca orice astfel de trecere să o facă cu Dumnezeu, să fie ca o apă sălătoare, mereu vie.

191. Orice ființă conștientă se odihnește numai în iubirea sigură și totală a altei ființe conștiente. De aceea și Dumnezeu

mărginit în putere, atunci când îmbrățișează pe cineva cu iubire și dă mâna unui nobil îi pricinuieste, celui îmbrățișat sau celui căruia i-a dat mâna, multă slavă și cinste și adaugă, pe drept cuvânt, aceluia mare bucurie, ce se va întâmpla când de cel miluit se atinge, în chip vădit, nu un împărat pământesc, ci Dumnezeu Cel fără de început și necreat și Făcătorul și Domnul tuturor, Căruia Îi stau de față cu frică zeci de mii de zeci de mii de îngeri și-l slujesc mii de mii? Și se atinge nu simplu, ci înlăuntrul inimii, ba, mai vârtos, și locuiește în el, nu vremelnic, ci veșnic, în așa fel că se și unește cu el și-l slăvește și-l îndumnezeiește la culme și-i dăruiește, celui ce-L primește și e cu har dăruit, zeci de mii de negrăite bunătăți? Cât de mare și de negrăită slavă și cinste și bucurie se va întipări în el, iar aceasta pentru veșnicie! Cu adevărat minunate și mai presus de minte sunt acestea. Miluiește-mă, Doamne, Treime Sfântă!

71. E minunat lucru că Dumnezeu, Cel ce a zidit toate și, ca urmare, le și susține pe toate, e cuprins și ținut în chip necuprins, dar vădit și neîncetat, de către inima credincioasă. Dacă un împărat muritor și cu stăpânire mărginită ar veni și ar bate la casa cuiva, și ar intra în ea, și ar mânca și bea cu acela, făcându-se comesean cu el, aceasta s-ar face pe drept cuvânt,

---

află cea mai plăcută odihnă în inima omului care-L iubește în mod sigur și total. Omul poate iubi sigur și total pe Dumnezeu prin inimă. Inima este organul și locul iubirii. Iar inima poate iubi la nesfârșit, pentru că se poate umple de iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu, întorcându-l-o ca iubire sa: „Ale Tale dintru ale Tale”. În relația de iubire a sufletului cu Dumnezeu se împlinește aspirația omului de a iubi la nesfârșit și de a fi iubit la nesfârșit.

celui ce a primit astfel pe împăratul acela, slavă, cinste și bucurie, plăcere și mângâiere foarte mare. Dar dacă Însuși Împăratul veșnic și Domnul tuturor și Făcătorul celor văzute și cugetate intră fără zgomot nu în casa, ci în inima unui miluit oarecare, nu ca să Se îndulcească cu acela de bunătățile din inima lui, ci de cele împărtășite de El din izvorul ceresc și de mângâierea mai presus de ceruri, adusă de El, ce socotești că va face cel ce L-a primit? Cât se va bucura? Și ce veselie și desfătare nu va avea acesta? Va fi întreg numai fericire, și încă foarte mare și minunată. Căci e cu adevărat o minune de neînchipuit că Cel ce umple toate și Se află mai presus de toate Își face o inimă omenească oarecare casa și biserica Sa veșnică.

72. „Dumnezeu, Cel ce a spus să lumineze din întuneric lumină” (2 Corinteni 4, 6), luminează în inimile credincioșilor cu strălucire. Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile lor prin Sfântul Duh dat lor (Romani 5, 5)¹⁹². Dumnezeu trimite pe Duhul Fiului Său în inimile lor, și acesta strigă: „Avva, Părinte” (Galateni 4, 6). Credincioșii lipiți astfel de Domnul (o, minunată unire!) sunt un Duh cu Dumnezeu (1 Corinteni 6, 17). Dar oare cine vine la simțirea nemijlocită a bunătăților arătate ale harului?

73. Credincioșii sunt în chip vădit moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori cu Hristos (Romani 8, 17), ca un fel de hristoși de-al doilea, părtași ai firii dumnezeiești (2 Petru 1, 4), fapt ce întrece toată

---

192. Lumina este una și aceeași cu iubirea, precum întunericul este una cu ura. Dumnezeu este lumină, este deschidere, pentru că este iubire.

mintea și scapă întregii înțelegeri. Iar prin aceasta se fac fii ai lui Dumnezeu și dumnezei prin lucrare și har. Ca atare, ei văd și pătimesc în chip mai presus de fire cele mai presus de lume, sau, ca să spunem mai potrivit, se împărtășesc de „cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit” (*I Corinteni* 2, 9) în chip natural. Slavă iubirii neînțelese a lui Dumnezeu Tatăl, a Treimii, a Celui ce ne-a iubit pe noi din bunătatea născută și mai presus de ceruri!

74. Tot credinciosul e cinstit în chip covârșitor de Dumnezeu.

„Cel născut din Duh, duh este” (*Ioan* 3, 6), după cuvântul lui Hristos. O, mărire nemăsurată a harului! O, dar născut! Dumnezeu zidește pe om cu astfel de mari și minunate daruri. Deci cel creat e prin fire făptură. Dar, din belșugul covârșitor al dărnicii Sale, Domnul atotîndurat, Treimea cea mai presus de ființă și a toate lucrătoare, umplând făptura de har, ridică pe om până la ultima înălțime a Duhului necreat, unindu-l cu Sine însuși, cum nu-și poate închipui cineva, îndumnezeindu-l și făcându-l fiu și duh. Căci spune: „Eu am zis: dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt” (*Psalom* 81, 6). Și s-a scris despre Dumnezeu: „Poruncă a pus și nu va trece” (*Psalom* 148, 5); și: „Sfatul Domnului rămâne în veac, gândurile inimii Lui, din neam în neam” (*Psalom* 32, 11), având fire neschimbată. Dar și cuvântul, și porunca, și voia, și sfatul Lui ni le-a adus nouă Cuvântul ipostatic al Lui, făcându-Se Înger al acestui mare și minunat sfat mai presus de fire (*Isaia* 9, 6). El insuflă ucenicilor Săi Duhul (*Ioan* 20, 22) și astfel, născându-i din nou duhovnicește, îi arată în chip tainic Duh, și așa îi face fii ai lui Dumnezeu. „Căci toți

cei purtați de Duhul sunt fii ai lui Dumnezeu" (*Romani* 8, 14). Iar dacă sunt fii, e vădit că sunt și dumnezei, căci cel născut are numaidecât firea celui ce l-a născut. De aceea îi învață Mântuitorul pe ucenici să numească pe Dumnezeu Tată (*Matei* 6, 9), având părtășie la Duhul. Astfel, Sfânta Treime îi face pe cei credincioși dumnezei și fii și duhuri, descoperindu-le în chip covârșitor tot darul minunat ce se poate cugeta.

75. *Tâlcuire la: „Întinzându-și aripile Sale i-a luat pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi” (Deuteronomul 32, 11).*

Înțelege, primește în simțirea înțelegătoare cele ce ți le spun acum. Știu foarte bine că, minunându-te, te vei umple de bucurie duhovnicească sau de plăcere dumnezeiască. Căci zice Duhul Sfânt prin proorocul David: „Cel ce șezi pe Heruvimi, arată-te!” (*Deuteronomul* 32, 11). Și iarăși: „Cel ce vede adâncuri fără fund șade pe Heruvimi” (*Psalom* 98, 1). Și iarăși: „S-a suit pe Heruvimi” (*Psalom* 17, 12). Dar ce face cu credincioșii? Un lucru foarte minunat, în chip covârșitor mai presus de ceea ce s-a spus mai înainte. Căci Dumnezeu nu Se așază numai pe noi, dându-ne viața, încălzindu-ne, păzindu-ne și veselindu-ne în chip minunat, cum face pasărea cu puii ei, ci, o, minune a dragostei dumnezeiești!, ne așază pe Sine însuși și Se face pe Sine ca o căruță nouă a noastră, mai presus de înțelegere, prin prisosința nesfârșită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță, și purtându-ne în chip neșpus la bunătățile negrăite și supralumești ale vieții mai presus de ceruri, și pregătindu-ne astfel să ne desfătăm de cele mai presus de fire, și să ne umplem de pace, și să ne odihnim în cele de netălmăcit, și să ne bucurăm și să gustăm în chip dumnezeiesc și

duhovnicesc și să ne îndulcim, precum se cuvine, de ele. Căci zice și marele Moise în Duh: „Întinzând aripile Sale, se înțelege Dumnezeu, i-a primit pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi” (*Deuteronom* 32, 11). O, iubire negrăită! Chiar și numai a-Și întinde aripile Lui și a-i primi pe credincioși și a Se face, astfel, în chip vădit, purtătorul lor e pentru ei o vrednicie cu adevărat mai presus de a heruvimilor și pricină de mare și negrăită bucurie. Dar a-i și lua și ridica pe umerii Lui, umbrindu-i acolo (cu aripile) cum zice proorocul David, nici mintea heruvimilor n-ar putea să înțeleagă și să laude după cuviință ceea ce se petrece. „Că precum este mărirea Ta, așa este de neînchipuit și mila Ta” (*Isus Sirah* 2, 20), Treime Sfântă, slavă Ție!

76. Schima monahilor și făgăduințele ce țin de viața călugărească cer o minte însingurată¹⁹³. Dar aceasta numai Dumnezeu o lucrează și o înfăptuiește printr-o sânguință cu toată puterea și după rânduială. O lucrează împărtășindu-i harul Său de viață făcător. Și o înfăptuiește făcându-Se văzut în chipul unitar și unic al Împărăției și al slavei Lui atotțiitoare. Căci singur El este Preaînalt, necompus cu cele multe, și neasemănat datorită ridicării Lui neasemănată peste toate, singur puternic în înțeles propriu, toate fiind puternice prin împărtășire de El, singur cu adevărat înțelept, toată înțelepciunea înțelepților fiind prin darul Lui, singur fiind cu adevărat și în chip veșnic și, de aceea, Făcătorul și Ziditorul tuturor celor ce sunt. Pentru aceea, cu drept cuvânt și foarte bine s-a zis: „Din El și pentru El și spre El sunt toate, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor” (*Romani* 11, 36).

---

193. O minte însingurată de toate.

Dacă deci acestea sunt în acest fel și toate împreună sunt bune și frumoase, ca unele ce au existență din Dumnezeu, și prin El se păstrează și se susțin, și spre El caută, și în El își au capătul; și dacă pe cei ce se folosesc cum se cuvine de toate cele spuse îi unește cu Dumnezeu, ca Cel ce e Tatăl acestora, al bunătății, al iubirii, al cumpătării, al înțelepciunii, al cunoștinței, al vederii, al făptuirii cuvenite, al îndumnezeirii, al desfătării dumnezeiești și al bucuriei ce ține de ea, al păcii mai presus de ceruri, al temerii evlaviei, al tăriei și al sfatului, al căii dreptei credințe, al științei și al tuturor câte țin de firea cuvântătoare și o îndulcesc, o umplu de slavă și o veselesc și o fac asemenea cu Dumnezeu și o îndumnezeiesc; dacă deci, precum s-a spus, tot ce e bine și frumos e de la Dumnezeu singur, cu adevărat deșert este cel ce, după ce s-a făcut iubitorul acestor bunătăți și frumuseți, se desparte și se rupe de Dumnezeu, izvorul și rădăcina tuturor bunătăților și frumuseților. Căci acesta nu va avea nimic nici din cele prin fire frumoase și bune, odată ce s-a întors cu nerecunoștință de la Făcătorul și susținătorul lor, de la Cel în Care-și au temelia toate cele bune și frumoase, ci, chiar de va socoti că se află în cele bune și frumoase, nu va fi cu adevărat în bine și frumos, ci într-o rătăcire și batjocură cumplită. De aceea, trebuie să stăruim cu toată ființa noastră în Dumnezeu singur, și numai la legea Lui trebuie să gândim, și numai de ea să ne alipim. Numai așa ne vom face părtași de slava curată, de desfătarea nemincinoasă și de bogăția nesfârșită și neclătinată și vom avea împreună toate bunătățile și frumusețile de care am vorbit, ba și pe Dumnezeu locuind și umblând, o, minune!, în noi (2 Corinteni 6, 16). Numai așa

ne vom bucura de bunătățile cu adevărat nevăzute și neauzite cu simțurile din afară. Numai așa vom viețui în chip unitar și unic în Hristos Iisus, Domnul nostru.

77. Când petrecem liniștit în smerita cugetare și avem inima purtătoare de Duh, lucrată de har, mințea, armonizându-se în chip fericit cu adevărul, se face văzătoarea multor vederi dumnezeiești și e călăuzită în taine negrăite mai presus de lume și se socotește cu adevărat ca o nou-venită și ca o trecătoare între lucrurile lumii. Și se desfată și se bucură în chip vădit în Duh de lucrurile ce sunt mai presus de minte și cu totul dincolo de înțelegere. Scurt vorbind, adeseori e întipărită și de Dumnezeu în chip minunat și pătimește ieșiri pline de uimire la Dumnezeu și urcă spre îndumnezeire, ca spre o pătimire fericită, în tăcere și în vedere și în dragoste mai presus de fire, cu înrăurirea și puterea Duhului luminător și de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

78. Cel ce, potrivit proniei, cugetă numai la Dumnezeu și petrece în El¹⁹⁴ și vede în chip limpede pe Dumnezeu în Duh, umblând și petrecând în sine, împlinește în chip vădit porunca dumnezeiască a Domnului Iisus, Care zice: „Rămâneți întru Mine și Eu întru voi” (Ioan 15, 4). Și s-a unit, de aceea, în chip străin cu Dumnezeu și s-a făcut mort în chip minunat și foarte fericit împreună cu El¹⁹⁵. Și astfel, s-a făcut lucrător nerătăcit

---

194. E o voință a proniei lui Dumnezeu, sau a planului Lui cu lumea, să cugetăm numai la El, să-L iubim numai pe El și numai în El să iubim pe toate celelalte și să ne unim cu ele; pentru că numai El le cuprinde pe toate.

195. Un alt înțeles al răstignirii lui Hristos. El S-a răstignit pentru a arăta că a murit lumii pentru Dumnezeu și pentru a

al poruncilor lui Dumnezeu¹⁹⁶. Căci a zis Mântuitorul: „Cel ce rămâne întru Mine și Eu întru el, acela multă roadă aduce”, adică multe virtuți (*Ioan 15, 5*)¹⁹⁷. Drept aceea, să se silească tot cel ce voiește să dobândească virtuțile, prin vedere și rugăciune, să rămână și să stăruie cu toată puterea în Dumnezeu, ca, văzând Dumnezeu nevoița sfântă a sufletului, să plece cerurile și să Se facă foarte vădit, în chip minunat, umblând și petrecând înlăuntrul sufletului. Prin aceasta va hărăzi celui părtaș de El bucuria de toate bunătățile și frumusețile și buna plăcere pentru toate sfintele porunci. Căci El însuși a zis: „Fără de Mine nu puteți face nimic” (*Ioan 15, 5*), chiar dacă vi se pare că faceți.

79. Dacă dragostea cere să nu se ascundă comoara, nici înțelepciunea cea de folos obștesc, e vădit că nici lucrarea înțelegerii și vederea lui Dumnezeu și năzuința spre ea nu trebuie să se țină în minte nescrise, ci trebuie să se pună și să se însemne în scris, din dragostea pentru folosul obștesc. Căci omul fiind un animal cugetător, înzestrat cu minte și cu pricepere și, de aceea, cugetând despre Dumnezeu cele ale credinței din cele ce s-au făcut pentru el, se naște în

---

pune în umanitatea Lui această putere pentru a ne-o comunica și nouă. De aceea Botezul înseamnă moarte cu Hristos și naștere la viața nouă din viața lui Dumnezeu primită de El prin înviere.

196. Dumnezeu conduce lumea spre scopul Lui într-un chip mai rodnic prin poruncile Lui, când ele sunt împlinite de noi. Deci pronia lui Dumnezeu se înfăptuiește și prin noi, desigur când împlinim poruncile lui Hristos și tindem să ne facem asemenea Lui și să ne unim cu El prin această împlinire.

197. Virtuțile reprezintă deci împlinirea proniei lui Dumnezeu sau roada ei în noi. Căci prin ele am ajuns asemenea lui Dumnezeu și ne-am unit cu El.

el înțelegerea dumnezeiască și cuvenită și intră cu știință în țara poruncilor. Dar pentru aceasta are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu Cel sprijinitor. Și, de aceea, se roagă des cu lacrimi, cerând lui Dumnezeu să-i ușureze împlinirea poruncilor. „Iar când va binevoi să se îndure, tatăl se va îndura de fiu” (*Psalm 102, 13*). Dumnezeu Se va îndura adică de cel ce se roagă Lui și va vărsa îndată (o, minune!) din Duhul Său peste el, sau în inima lui se va mișca și aprinde simțirea iubitoare față de Dumnezeu, pe Care Îl primește. Și-i va hărăzi, cum nu se poate spune, îndrăznire, ca unui fiu față de tatăl. I-o hărăzește ca pe o arvună, prin acea vărsare și lucrare a Duhului peste cel ce se împărtășește, și-l îndulcește pe acesta în chip covârșitor, îl îmbunează, îl smerește, și-l înalță într-un chip nou în slavă și cinste, prin unirea cu el. Și-l conduce la iubiri înflăcărâte și așa de mari, că tot ce vede în jurul lui Dumnezeu socotește ca al său propriu; și curțile Tatălui, bogăția, slava, tăria, frumusețea, înțelepciunea, stăpânirea și toate cele frumoase și toate cele bune, mărirea și lauda, toate sunt desfătarea și lauda și bucuria sa, ca ale unui fiu. Când deci sufletul ajunge la vederile acestea, prin împărtășirea de Duhul, ca la niște vederi firești, adică atunci când le vede în Dumnezeu Cel în Treime, atunci vede pe Dumnezeu cu adevărat ca pe un Tată foarte iubit, în chipul în care am spus, și se umple de bucurie, având întipărit numai pe Dumnezeu, de Care se desfată și se veselește mai presus de fire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

80. *Care e plăcerea propriu-zisă?*

Socotesc că oricine s-a apropiat de aceste lucruri cu judecată va spune că plăcerea propriu-zisă

e ceea ce nu poate fi pus pe seama firii, și nu poate fi grăit prin cuvânt, și ceea ce dăinuiește ca o stare îndelungată și umple inima de bucurie și după trăirea ei; ceea ce e departe de plăcerea după trup, care este idolească (legată de un chip), și nu e o plăcere propriu-zisă. Drept aceea, tot cel ce dorește plăcerea să caute plăcerea înțelegătoare (spirituală), duhovnicească, curată și care nu se împrăștie, și nu va greși, ci mai degrabă se va muta cu ușurință de la cele de pe pământ la cele cerești, cu gândirea lui și apoi cu tot sufletul. Căci aceasta este plăcerea adevărată și propriu-zisă: plăcerea inimii neurmată de părerea de rău, adevărata plăcere a sufletului rațional și nemuritor, care rămâne veșnic luminoasă, pururea izvorătoare, neosândită, și mai degrabă vrednică de dorit, fericită și însoțitoare nezgomotoasă a sfinților din veac, pașnică, blândă, dătătoare de îndrăzneală, strălucitoare, cu bun chip, evlavioasă, luminoasă, plină de bucurie și lucrătoare și după aceea. Iar dacă te-ai îndulcit înțelegător (spiritual)¹⁹⁸ și duhovnicește cu ea prin cercare, cu siguranță vei consimți cu cele scrise. Iar dacă nu, ține deocamdată cele spuse, prin credință.

81. *Despre plăcerea trupească.*

Iar plăcerea care nu e înțelegătoare (spirituală) și a Duhului, ci a trupului, e greșit să se numească

---

198. „Plăcerea înțelegătoare” sau gustată „înțelegător” e opusă celei gustate cu simțurile. Dar ea nu e numai o plăcere intelectuală (*amor intellectualis*), ci e o bucurie curată a întregii ființe, o stare de euforie. E experiența realităților gândite, a comuniunii cu Dumnezeu Cel iubitor, dar și o înțelegere a acestor realități trăite în iubirea Lui.

plăcere. Căci, aceasta aducând, odată împlinită, o amară părere de rău, în chip mincinos se numește plăcere. E o plăcere falsă și străină de sufletul rațional, e nerațională, josnică, greoaie, iubitoare de întuneric, zgomotoasă, stingheritoare, trecătoare, supusă repede veștejerii. Căci, îmbătrânind trupul, se retrage cu rușine fără să vrea; e osândită, ticăloșește viața, o face nefolositoare, roabă, apăsată de osândă, lacomă de mâncare, moleșită, fără chip, fără nădejde, nesocotită, aducând tristețe întunecată celui ce o lucrează, după săvârșire. Dacă ai pățimit acestea, fără îndoială cunoști adevărul celor spuse. Iar dacă te-ai păzit, prin mâna lui Dumnezeu, ascultând de cuvintele mele, ca de cuvintele adevărului, să știi că vei secera rodul strălucitor al vieții¹⁹⁹.

---

199. E descrisă toată dezordinea, stricăciunea adusă de plăcerile inferioare. Părinții socotesc în general că viața ordonată, care duce la îndumnezeire, e o viață călăuzită de rațiune, în unire cu harul, sau în comuniune cu Dumnezeu cel personal, pe când patimile care desfigurează ființa umană au un caracter nerațional, adică egoist. Ordinea în ființa proprie și în societate e ținută prin rațiune, care ia în considerare armonia dintre toate; dezordinea, descompunerea individuală și socială sunt efectul patimilor iraționale. E implicată aici învățătura despre persoane și lucruri ca încorporări ale rațiunilor Cuvântului dumnezeiesc, între care există în mod firesc o armonie. Rațiunile gândite ale lucrurilor, corespunzând rațiunilor gândite ale Logosului, sunt încredințate rațiunii gânditoare, rațiunii-subiect a persoanelor, ca chipuri ale Rațiunii-Subiect, suprem reprezentată de Cuvântul ipostatic, pentru ca aceste persoane să aibă un conținut comun al dialogului între ele și cu Logosul. În toate luminează Cuvântul dumnezeiesc, sau Rațiunea supremă. Dar lucrurile și rațiunea finită a persoanelor sunt sinteze armonioase ale rațiunilor în starea lor încorporată. Când rațiunea umană gânditoare face un uz rău de aceste sinteze, stricănd armonia în

82. Am primit lumina duhovnicească pururea strălucitoare și viața mai presus de lume și dumnezeiască și, prin ele, hrana și desfătarea, năzuințele și doririle, unirile și bucuriile neasemănate ale dumnezeirii întreit ipostatice și simțirile iubitoare negrăite împreună cu Hristos Iisus, Domnul tuturor. Dar, vai de ticăloșia și de nebunia mea! Vai de răutatea necumințeniei mele! Mintea mea, care a ajuns prin har mai presus de ceruri, furată uneori, se apleacă spre gunoaiile mincinoase, pământești și pline de tot mirosul urât. Vai, cine nu se va mira și nu va plânge de cele ce le fac și nu va ruga, din milă, pe Dumnezeu ca să-mi dăruiască, cu iubire de oameni, o mai mare putere prin Duhul luminător și de viață făcător, ca să alung mai ușor pe diavolul ce uneltește și pe vrăjmașul ce viclenește împotriva sfintei și minunatei mele vieți?²⁰⁰ Voi toți, Preasfinților Îngeri, și voi, toate sufletele dreptilor, rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine, cel nesimțitor și coborât la cuget.

---

ființa umană și între persoane și lucruri, se produce o dezordine și o stricăciune generală. Menținerea în armonie a rațiunilor lucrurilor, a relațiilor dintre persoanele înseși și între persoane și lucruri nu se poate face decât ascultând de învățătura dată de Subiectul veșnic al rațiunilor fapturilor și urmând pilda acestui Subiect întrupat. Acest lucru se accentuează în mod special în cap. următor.

200. Orice viață omenească e sfântă și minunată prin valoarea ei veșnică, prin misterul ei nehotărnicit; chiar și prin înfățișarea ei desfigurată de rău, de păcat, se străvede chipul dumnezeiesc, taina și valoarea ei. De aceea, chiar în iad persoana umană rămâne indestructibilă. Are în ea posibilități veșnice de a experia chinurile răutății, neconformitatea ei cu ele. Dar demonii uneltesc în chip special când văd o viață care s-a făcut sfântă și minunată în chip actual, prin silințele ei.

83. Dumnezeuul meu, Dumnezeuul meu, de cât Care nimic nu e mai mare, ca Cel ce ești necuprins, ca Cel ce ești totul, ca Făcător al totulului și de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de toate, ca Cel mai presus de ființă; Doamne al meu, Doamne, sfântă unire negrăită și netălmăcită, împreună-suflare a creștinilor, slavă Ție! Cum, Stăpâne, văzându-Te pe Tine strălucind în inima mea noaptea și ziua, nu ies pururea afară din mine (nu sunt pururea în extaz) prin harul covârșitor, ci rămân nepăsător și nesimțitor față de un astfel de dar, Preaputernice? Vai, cât de păcătos sunt!

Dacă ai cunoaște cine este cel ce m-a legat pe mine și de cine m-a legat și prin cine, te-ai fi apucat repede de lucru, plin de uimire, și ai lăuda pe Dumnezeu Cel mai presus de ființă, mulțumindu-l cât se poate de mult pentru toate câte le face în chip minunat, din bunătatea Lui.

Dacă ai înțelege deci cât de departe sunt de taina lui Hristos, venind la o uimire mai mare decât o poate spune cuvântul, ai osândit trândăvia, nepăsarea și negrija mea, ca să nu spun ne-simțirea și neînțelegerea vădită.

În vremea aceea, răspunzând Iisus, a spus: „Mărturisescu-Mă Ție, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, că ai ascuns acestea de înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Da, Părinte, că așa a fost bunăvoirea înaintea Ta” (Matei 11, 25, 26). Cere pururea, roagă-te, ca să nu pătimești fără înțelepciune în cele de întristare ale vieții în chip nevrednic și de Dumnezeu, și de amândoi, și iartă-mă!

CALIST ANGELICUDE

INTRODUCERE

După unele știri despre Calist Angelicide, date de A. Erhard¹, reluate de H. G. Beck², cu acest autor s-a ocupat în timpul mai nou Stelian Papadopol³, care i-a publicat și opera *Împotriva lui Toma d' Aquino*⁴. Autorul acesta, căruia în *Filocalia* greacă și în *Patrologia Greacă* (PG) 147, 817-826 i s-a publicat o mică scriere, Ἡσυχαστικὴ τριβή, tradusă în acest volum sub titlul *Meșteșugul liniștirii*, e numit în *Filocalia* greacă și în PG, Calist Tilicide. Stelian Papadopol a confirmat știrea dată de Erhard și Beck, că numele lui adevărat este Calist Angelicide și a adus noi știri despre el. Acest autor a fost activ în a doua jumătate a secolului al XIV-lea lângă localitatea Melenic din Macedonia, trăind până spre sfârșitul secolului. El viețuia într-o „așezare” monahală de lângă acea localitate, într-un fel de sihăstrie, în care a clădit și o biserică, fiind ajutat și de țarul sârb din acea vreme. În jurul acestei biserici viețuiau mai mulți asceți, tunși în monahism de Calist. Într-un document al Patriarhiei din Constantinopol el este numit „om duhovnicesc, virtuos și

---

1. Albert Ehrhard, „Theologie”, în: Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches* (527-1453), Leipzig, 1897, pp. 158 și 160.

2. *Kirche und theologische Litteratur...*, p. 784.

3. Στηλ. Παπαδοπούλου, Ἑλληνικαὶ μεταφράσεις θαμιστικῶν ἔργων. Φιλοθωμισταὶ καὶ ἀντιθωμισταὶ ἐν Βυζαντίῳ, Atena, 1967, pp. 156-172.

4. Στηλ. Παπαδοπούλου, Καλλίστου Ἀγγελικούδη, κατὰ Θωμᾶ Ἀκινάτου, Atena, 1970.

isihast". Numirea de „isihast” se dădea, după dispu-tele isihaste de la mijlocul secolului al XIV-lea, unui monah care se ocupa cu rugăciunea minții și care a ajuns prin nevoința lui cu liniștirea până la vederea luminii dumnezeiești.

După localitatea unde viețuia, se mai numește și Melenichiotis. În *Codex Vatopedi* gr. 736 și *Arundel* 520 din British Museum se păstrează o operă ascetică a lui, alcătuită din 30 de „Cuvinte”. Stelian Papadopol a dat titlul acestor „Cuvinte” în introducerea lui din ediția scrierii lui Calist contra lui Toma d’ Aquino. „Cuvântul al XXII-lea”, care poartă titlul „Ἡσυχαστική τριβή”, pare să fie, după titlul lui și după cuvintele cu care începe, identic cu scrierea din *Filocalia* greacă și cu traducerile ei românești mai vechi, date sub numele lui Calist Tilicide și cuprinse sub titlul *Iscusirea* (sau *Iscusul*) *liniștii* în mai multe manuscrise (de exemplu în manuscrisele care se află în Biblioteca Academiei Române, cu nr. 1841, f. 102 v-119 v, scris la 1818, și în cel cu nr. 2435, f. 208 v-218 v, apoi în manuscrisul cu nr. 40, f. 44-55 v, din Biblioteca Patriarhiei Române, care datează din secolul al XIX-lea).

Iată câteva din titlurile pe care le găsim în „Cuvintele” scrierii sale ascetice: „Cuvântul al III-lea”: *Rai duhovnicesc sau luminile dumnezeiești ce au ca poartă vederea prin Duhul*; „Cuvântul al IV-lea”: *Despre intrarea prin Domnul în raiul duhovnicesc și despre poarta și cheia lui*; și explicarea cuvintelor: „*De va intra cineva prin Mine se va mântui*”; „Cuvântul al XIII-lea”: *Despre plăcerea și bucuria duhovnicească și prilejurile lor*; „Cuvântul al XIV-lea”: *Cum trebuie să ne folosim cu știință de contemplarea lui Dumnezeu*; „Cuvântul al XXI-lea”: *Despre viața ascunsă în Hristos*; „Cuvântul

al XXIV-lea": *Despre făptuitor și contemplativ*; „Cuvântul al XXV-lea": *Despre contemplare*.

Preocuparea stăruitoare cu „raiul duhovnicesc" și cu contemplarea, preocupare pe care o întâlnim și în *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie și în *Capete despre rugăciune* și în continuarea lor sau în *Raiul* patriarhului Calist, preocupare care merge până la identitatea titlului multor „Capete", face loc presupunerii că cele din urmă sunt influențate de scrierea lui Calist Angelicude sau scrierea lui, de aceea. Problema va putea fi soluționată definitiv numai după un studiu paralel al scrierii lui Calist Angelicude și a celor trei scrieri amintite. Beck spune: „Se pare că (Calist și Ignatie) au urmat îndeaproape opera lui Calist Angelicude, pe care au umplut-o cu citate"⁵. Vom vedea în introducerea la scrierea lui Calist Catafygiotul, publicată tot în acest volum, că și ea respiră același duh și e plină de aceleași preocupări.

Mai trebuie menționat că și cealaltă scriere mare a lui Calist Angelicude, *Împotriva lui Toma d'Aquino*, acordă același rol Sfântului Duh și curățirii inimii în cunoașterea lui Dumnezeu, în care vede autorul deosebirea între dreapta credință moștenită de la Sfinții Părinți și raționalismul scolastic.

---

5. *Kirche und theologische Litteratur...*, p. 784.

MEȘTEȘUGUL LINIȘTIRII¹

Nu se poate pocăi cineva fără liniștire; nici nu poate atinge în vreun fel oarecare curăția fără retragere; și nu se poate învrednici de convorbirea cu Dumnezeu și de vederea Lui până ce se află în convorbire cu oamenii și îi vede pe ei. De aceea, cei ce și-au făcut o grijă din a se pocăi de greșalele lor, a se curăți de patimi și a se bucura de convorbirea cu Dumnezeu și de vederea Lui – care este capătul de drum și ținta celor ce petrec după Dumnezeu, și arvuna, ca să zic așa, a moștenirii veșnice a lui Dumnezeu – urmăresc cu toată sânguința liniștirea și socotesc drept lucrul cel mai folositor să se retragă și să ocolească pe oameni, cu toată simțirea sufletului. Începutul lor în viața de liniștire este plânsul, ocărârea și disprețuirea de sine, pentru care, spre a le face în chip cât mai curat, iau asupra lor privegherile, starea în picioare, înfrânarea și osteneala trupească, al căror sfârșit îndeobște este râul de lacrimi ce pornește din ochii celor ce cugetă cele smerite întru frângerea inimii. Căci, precum în cei ce tind spre curăție și o dobândesc prin fapte sfârșitul este pacea din partea gândurilor, așa în aceia sfârșitul este, cum am spus, curgerea lacrimilor².

---

1. PG 147, 817-825.

2. Se face și aici deosebirea între cei lucrători și cei contemplativi, sau văzători, sau rugători. Cei dintâi ajung la pacea din partea gândurilor, iar cei de al doilea, la șiroaiele de lacrimi. Lacrimile vin dintr-o conștiință foarte apăsătoare a păcatelor, care produce în cel ce o adâncește o simțire atât de adâncă de părere

Iar de aici începe mintea, în chip firesc, să pătrundă în firile lucrurilor și să vadă măiestria lui Dumnezeu. Lucrul ei este, de acum, să prindă și să contemple înțelesul dumnezeiesc al puterii, al înțelepciunii, al slavei, al bunătății și al celorlalte câte sunt în Duhul lui Dumnezeu. Ea pătrunde totodată în tainele *Scripturii*, gustă bunătățile mai presus de fire, se bucură de frumusețile mai presus de lume și se face încăperea iubirii lui Dumnezeu. Și așa e cuprinsă de dor, se bucură și se veselește, alergând spre capătul din urmă al virtuților, spre dragostea Făcătorului a toate³. Nu mai pătimește și nu se mai teme de nicio rătăcire prin cele de aici, deși are de suferit unele lunecări și porniri păcătoase și mișcări necuviincioase din multe pricini, ca una ce e schimbăcioasă⁴. Dar din acestea trebuie să se reculeagă, depărtând de la ea orice descurajare. Mintea acestora, înaripându-se cu nădejdea iubirii de oameni a lui Dumnezeu, zboară spre cele dumnezeiești, îndeletnicindu-se cu lacrimile,

---

de rău, de durere, de chin, de „străpungere” a inimii, încât încep să-i curgă lacrimile, care nu curg până mai este în om o anumită învârtosare.

3. Cei ajunși la starea contemplativă pătrund întâi înțelesurile tainice ale lucrurilor și ale Sf. Scripturi și, prin ele, contemplă măiestria lui Dumnezeu din creație și pe Dumnezeu însuși. În ei își face loc iubirea lui Dumnezeu, care îi silește spre tot mai multă iubire a Lui. Aceasta e capătul tuturor virtuților, cu a căror agonisire s-au ocupat încă în faza făptuitoare.

4. Avem în acestea totuși unele asemănări cu *Raiul* patriarhului Calist. De acest *Rai* chiar se pomenește în cele următoare. Cel ajuns la această stare nu mai e ispitit de lucrurile din afară, dar are încă în sine firea sa schimbăcioasă și, în resturile unor obișnuințe rămase în sine, puțința unor alunecări și porniri necuvenite.

cu rugăciunea și cu celelalte nevointe pomenite, și se desfată cu raiul dumnezeiesc al dragostei, atâta cât îi este cu putință. Nu mai vede nimic altceva, nici chip, nici grosime, nici înfățișare, nici altceva peste tot, ca să grăim pe scurt, afară de lacrimi, de pacea dintre gânduri și de dragostea lui Dumnezeu. Căci prin acestea se păstrează și neîmprăștierea minții și se dăruiește și mântuirea sufletului. Căci stă de veghe cumpătarea și se roagă în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Șezând în chilia ta, mintea ta să aibă îndrăznire către Dumnezeu într-o smerenie: smerenia pricinuită de nevrednicia și de nimicnicia ta; îndrăznirea, pentru dragostea nemicșorată a lui Dumnezeu și pentru neținerea minții a răului de către El. Și sufletul e ridicat la cinste înaintea lui Dumnezeu, când, măcar că se recunoaște păcătos, totuși îndrăznește în iubirea de oameni a lui Dumnezeu și se socotește atârnat de El⁵. De aceea poruncește și Sfântul Pavel, zicând: „Să ne apropiem cu îndrăznire de tronul harului” (*Evrei* 4, 16). Căci îndrăznirea către Dumnezeu este un fel de ochi al rugăciunii, sau o aripă, sau o atârănare minunată⁶. Nu are îndrăznire cineva când socotește

---

5. În *Viețile sfinților* se vorbește mult de „îndrăznirea” ce o au ei la Dumnezeu. Dar aici „îndrăznirea” e văzută ca unită cu smerenia. Sfântul are „îndrăznire” la Dumnezeu nu pentru bunătatea sa, ci pentru încrederea în mila lui Dumnezeu, care nu ține minte răul săvârșit. De aceea, ea se împacă cu smerenia. Căci chiar în această îndrăznire sufletul e conștient că în tot ce are și primește atârână de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Dacă s-ar socoti bun, n-ar mai fi bun în realitate și n-ar mai cere de la Dumnezeu ceva. Ar socoti că Dumnezeu e obligat să-i dea.

6. „Îndrăznirea” fiind unită cu rugăciunea, arată din nou că nu e o încumetare a omului în sine. A îndrăzni în rugăciune înseamnă a socoti că ai nevoie de Dumnezeu, dar în același timp că ai încredere în mila Lui. Rugăciunea e „ochi” spre Dumnezeu,

că ar fi bun - să nu fie!, fugi de acest gând -, ci când zboară spre nădejdea dumnezeiască, înaripat de gândul negrăitei iubiri a lui Dumnezeu și al uitării răului de către El. Roagă-te deci cu îndrăzneală în cuget smerit, hrănit de nădejdi bune în Dumnezeu, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, precum s-a zis. Trebuie să cauți pururea cu grijă cele ce potolesc trupul și izbăvesc mintea de tulburare. Iar acestea sunt: mângăierea măsurată, băutura ușoară, somnul scurt, starea în picioare după putere, plecarea genunchilor, pe cât se poate, într-o înfățișare de smerenie, haină neluată în seamă, cuvânt puțin, cât e de trebuință, culcarea pe jos și toate celelalte câte împlânzesc în parte trupul. Iar deodată cu acestea trebuie să te îndeletnicești cu toate câte trezesc mintea și ajută la alipirea ei de Dumnezeu. Iar acestea sunt: citirea Sfintei Scripturi și a sfinților ei tâlcuitori, dar și aceasta cu măsură; psalmodierea cu pătrunderea înțelesului; cugetarea la cele spuse în Scripturi și la minunile văzute în zidire; rugăciunea cu gura până ce sfântul har al Duhului o va mișca în chip simțit din inimă; căci atunci e altă sărbătoare și timpul altei prăznui, negrăită din gură, ci lucrată în inimă prin Duhul⁷.

---

pentru că în ea vezi mai mult mărimea, puterea și bunătatea Lui; e „aripă” spre Dumnezeu, pentru că fără ea nu îndrăznești și nu poți să te apropii de El; e „atârănare” afectuoasă și neînțeleasă de Dumnezeu, pentru că simți că nu poți nimic fără El.

7. Rugăciunea e slujbă adusă lui Dumnezeu și deci sărbătoare. Sunt trei noțiuni legate între ele. E sărbătoare, pentru că e oprire de la lucrurile lumii și ocupare cu cele dumnezeiești, care e, propriu-zis, o odihnă în ele și bucurie și lumină. Dar cea mai deplină sărbătoare e rugăciunea care se face în inimă și e lucrată acolo de Duhul Sfânt. Căci atunci nu mai e nici grija rostirii cuvintelor rânduite, iar experiența lui Dumnezeu e mai puternică.

Iar până atunci, îndeletnicește-te cu cele spuse așa: pleacă-ți genunchiul de câte ori poți și roagă-te, sezând așa; îngreunându-te de rugăciune, treci la citire, precum s-a zis; pe urmă iarăși vino la rugăciune. Și, îngreunându-te iarăși de ea, ridică-te la puțină cântare; și apoi revino din nou la rugăciune. Și iarăși îngreunându-te, întoarce-te la îndeletnicirea mai înainte pomenită, cu măsură; și apoi iarăși dăruiește-te rugăciunii. Folosește-te puțin și de un lucru de mână, pentru alungarea plictiselii, cum ai auzit de la Sfinții Părinți. Dar pururea, în toată lucrarea ta cea după Dumnezeu, de dimineață până dimineață, să stea la locul de frunte rugăciunea. Toate celelalte îndeletniciri să fie folosite, cum s-a zis, din pricina îngreunării la rugăciune. Iar când vine mila în suflet, și harul Duhului face să țâșnească din inimă rugăciunea ca dintr-un izvor, atunci mintea să se îndeletnicească numai cu rugăciunea și cu vederea, desfăcându-se pe sine de toate și desfătându-se numai cu rugăciunea și cu vederea în raiul dragostei dumnezeiești⁸.

Rugăciunea are stăpânire asupra tuturor faptelor bune; ea naște lacrima pocăinței; ajută cu putere la pacea din partea gândurilor, îndemnând ca singur Dumnezeu să fie socotit pacea desăvârșită; ea e maica dragostei de Dumnezeu; singură ea curățește puterea cugetătoare a sufletului, întipărint în ea pe Dumnezeu, Cel ce pricinuieste și curăția îngerilor; îndreptează puterea poftitoare a sufletului spre Dumnezeu într-o curăție, căci alipindu-se de Dumnezeu

---

8. Ca și patriarhul Calist, așa și autorul acestei scrieri unește strâns rugăciunea cu vederea sufletească a lui Dumnezeu. Nu te poți absorbi total în rugăciune fără simțirea prezenței lui Dumnezeu.

și stând de vorbă cu El, Care e prin fire Binele și Frumosul nesfârșit și mai presus de fire⁹, leagă toată pofta de El; iar mânia într-atâta o îmblânzește, încât omul cade și se roagă lui Dumnezeu, iar sufletul se smerește prin căderea la El; căci nimeni rugându-se nu poartă un cuget nesmerit și mânios. De aceea, scurt vorbind, cuvi-oasa rugăciune curățește și îndreptează toate puterile sufletului și toate lucrările făptuitoare și înțeleghătoare; și mai ales își alipește vederea de Dumnezeu și, ca urmare, de dragostea dumnezeiască, într-o petrecere și viețuire liniștită, potrivit cu cele spuse mai înainte. Iar gândul tău, întorcându-se înlăuntrul tău, să cugete și să privească la locul acela al inimii de unde curge lacrima, rugându-se netulburat de răsuflarea pe nas. Și să rămână cât mai mult acolo. Căci e un lucru foarte folositor, care aduce lacrimi multe și neconținute, desființează robia minții, pricinuiește pacea înțeleghătoare a sufletului, prilejuiește rugăciunea și lucrează împreună cu Dumnezeu la aflarea rugăciunii inimii prin harul Duhului de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru¹⁰.

---

9. Dumnezeu e prin fire Binele mai presus de fire. Nu e un bine supus unor legi ale naturii, ci e desăvârșit liber de acestea și deci neîngustat de nicio lege. E bun propriu-zis, adică e bun pentru că vrea, dar în același timp aceasta ține de firea Lui. Libertatea și firea sunt la El unul și același lucru; libertatea aceasta nu poate fi și rea, pentru că n-ar mai fi o libertate deplină. Răul exercită totdeauna o silă asupra celui rău. Tot ce e creat e supus unor legi, în ultimă analiză măcar legii dumnezeiești. Pentru că nimic din cele create nu-și este propria lege a existenței sale. Numai în comuniune cu Dumnezeu făptura rațională e complet liberă. Pofta acestei făpturi e îndreptată spre bine, iar Binele adevărat și deplin e Dumnezeu.

10. Autorul acestei scrieri asociază cu rugăciunea săvârșită în inimă mai mult lacrimile. Luminarea dumnezeiască rămâne

Trebuie să știi, văzătorule, care vezi lucrurile de taină și te desfătezi de ele, că, precum Dumnezeu și omul sunt doi, tot așa sunt două, fie ca gen, fie ca specie, plânsul și lacrimile. Căci una se deosebește mult de cealaltă, măcar că amândouă sunt bune și dăruite de Dumnezeu și ne câștigă bunăvoința lui Dumnezeu și moștenirea hărăzită de ea. Plânsul are ca izvor frica de Dumnezeu și întristarea, iar lacrimile, dragostea dumnezeiască și pe Dumnezeu. Cel dintâi nu veselește firea prea mult, cele de al doilea veselesc mult și mai presus de fire. Cel dintâi este al începătorilor, cele de al doilea, ale celor ajunși la desăvârșire prin har¹¹.

---

rezervată numai treptei duhovnicești celei mai înalte. Dar și celor ajunși la ea li se recomandă o anumită rezervă în acceptarea ei. Am avea deci mai întâi un apofatism ca simțire a lui Dumnezeu, Care nu e văzut, și apoi, sus de tot, ar fi luminarea. Aceasta înseamnă că rugăciunea în inimă e o rugăciune pătrunsă de o mare simțire. Frica de pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcate parcă îi strânge, celui ce se roagă, inima și stoarce din ea lacrimi. Gândul adunat în inimă intensifică această simțire de durere a inimii; căci prin el subiectul lui e chinuit intens de păcatele sale. Netulburat de nimic altceva, acela cugetă cu toată simțirea numai la păcatele sale. Dar cugetarea la păcatele sale trebuie să fie asociată și cu dragostea de Dumnezeu Cel milos-tiv, cu înduioșarea provocată de mila Lui. Aceasta contribuie din nou la intensificarea simțirii inimii, a înmuierii ei, la prefacerea ei în izvor de lacrimi.

11. Se face aici deosebirea între plâns, sau tânguire, care e produs mai mult de gândul la păcate, și lacrimi, ca produse mai mult de dragostea de Dumnezeu. Dar acestea două nu sunt totuși total separate. În lacrimile produse de dragostea de Dumnezeu nu se uită de păcatele pe care Dumnezeu le-a iertat cu milostivire, iar în plânsul pentru păcate nu lipsește total încrederea în mila iertătoare a lui Dumnezeu.

Cinci sunt lucrările liniștii: rugăciunea, sau pomenirea neîncetată a lui Iisus, introdusă prin respirație în inimă, fără niciun fel de gând¹², ceea ce se izbăvește prin înfrânarea de obște a pântecelui, a somnului și a celorlalte simțuri, înăuntrul chilie, cu ajutorul smereniei. Apoi puțină cântare și citire din dumnezeieștile *Evanghelii* și din Sfinții Părinți și din *Capetele despre rugăciune*, mai ales ale Noului Teolog¹³, ale lui Isihie și Nichifor; cugetarea la judecata lui Dumnezeu, la moarte și la cele asemenea, în sfârșit, puțin lucru de mână. Și iarăși trebuie să se facă întoarcerea la rugăciune, chiar dacă lucrul acesta cere o oarecare silire, până ce mintea se va obișnui să lepede împrăștierea de la sine prin gândul la Domnul și prin neîncetata consimțire cu osteneala inimii. Aceasta e lucrarea monahilor începători care voiesc să se liniștească. Deci unul ca acesta trebuie să nu iasă des din chilie, să se ferească de orice convorbire și privire, afară de cazul unei mari trebuințe. Dar și atunci, să o facă cu luare-aminte, cu pază și cât mai rar. Pentru că nu numai începătorilor, ci și celor ce-au înaintat unele ca acestea le pricinuiesc împrăștiere.

Rugăciunea aceasta făcută cu luare-aminte, fără gândul la ceva, prin cuvintele: „Doamne, Iisuse

---

12. Înainte s-a vorbit totuși de introducerea unui gând în inimă. Dar acela a fost gândul la păcate sau la mila lui Dumnezeu. Gândurile care nu trebuie introduse în inimă sunt gândurile la lucrurile din afară, trebuincioase hranei, plăcerilor, gânduri de slavă, gândurile grijilor. Acestea țin mintea în afară. Gândul la păcate și la Dumnezeu o ajută să intre și să rămână înlăuntru, în inimă, și lângă Dumnezeu.

13. Credem că aici se face aluzie la metoda întregitei rugăciuni a Sf. Simeon Noul Teolog.

Hristoase, Fiul lui Dumnezeu”, înalță mintea în chip nematerial și cu totul negrăit spre Însuși Domnul cel pomenit, iar prin: „miluiește-mă pe mine”, o face să se întoarcă la ea însăși, nesuferind să nu se roage pentru sine. Dar cel ce a înaintat în dragoste se îndreaptă prin experiență numai spre Domnul, pentru că a luat încredințare despre lucrul al doilea (despre iertare). De aceea, Părinții nu ne predau totdeauna rugăciunea întreagă, ci unul întreagă, cum e Gură de Aur¹⁴, altul pe „Domnul Iisus”, ca Pavel, care a adăugat: „în Duhul Sfânt” (*1 Corinteni* 12, 3), vorbind de rugăciunea din timpul când inima primește lucrarea Duhului Sfânt, prin care se și roagă; aceasta e rugăciunea celor ce au înaintat, deși încă nu până la desăvârșire, care este iluminarea. Iar Sfântul Ioan Scărarul zice: „Lovește pe vrăjmaș cu numele lui Iisus” și: „Pomenirea lui Iisus să se lipească de răsuflarea ta”¹⁵, și nu mai adaugă nimic. Dar e îngăduit și începătorilor să se roage uneori cu toate cuvintele rugăciunii, alteori să se roage în minte cu o parte a ei. Să nu schimbe însă des felul rugăciunii, ca să nu pătimească o împrăștiere prin aceasta.

Stăruind în metoda amintită a rugăciunii curate, chiar dacă nu în chip curat, din pricina închipuirilor cu care este obișnuit și a gândurilor ce i se fac piedică, cel ce se nevoiește ajunge la obișnuința de a se ruga nesilit, de a stăruii cu mintea în inimă și de a nu o introduce în chip silit prin inspirarea aerului, ca pe urmă să sară îndată de acolo, ci să stăruiască acolo și să se roage de la sine. Aceasta

---

14. PG 60, 751-756.

15. Scara, XXVII, PG 88, 1112 C.

este și se numește rugăciunea inimii¹⁶. Ei îi premerge o anumită căldură în inimă, care izgonește gândurile ce împiedică rugăciunea curată amintită să se împlinească în chip desăvârșit. Și, așa stăruind, mintea se roagă neîmpiedicat în inimă. Iar într-o astfel de căldură și rugăciune, dragostea față de Domnul Iisus cel pomenit se naște în inimă în așa fel, încât încep să curgă din ea din belșug și lacrimile dulci din dorul lui Iisus cel pomenit.

Deci, pentru a se învrednici cineva de acestea, și de toate cele de după ele, pe care nu e vremea să le spunem acum, trebuie să se sârguiască, cum s-a zis, să aibă frica lui Dumnezeu înaintea ochilor, împreună cu pomenirea lui Iisus înlăuntrul inimii, și nu simplu în afară. În felul acesta se depărtează ușor nu numai de la faptele cele rele, ci și de la gândurile patimilor și sporește până acolo încât se umple de încredințarea dragostei lui Dumnezeu față de sine. Dar să nu caute el însuși să vadă arătarea Lui, ca să nu primească pe cel ce, fiind întuneric, se preface a fi lumină. Iar când, fără să caute, mintea vede o lumină, să nu o primească, dar nici să nu o lepede, ci să întrebe pe cel ce are putere să învețe și să afle astfel adevărul. Și dacă află pe cineva care să-l învețe, nu numai după cum a cunoscut din dumnezeiasca *Scriptură*, ci fiindcă a pătimit în chip fericit și el însuși iluminarea, să dea mulțumire lui Dumnezeu.

---

16. Rugăciunea inimii se numește abia aceea care nu se face în chip silit, prin introducerea forțată a minții în inimă. Căci, în acest caz, mintea nu poate sta mult în inimă, neavând obișnuința statorniciei în gândul interiorizat la Dumnezeu. Rugăciunea inimii, ca stăruire de la sine a minții în inimă și în gândul la Dumnezeu, din interiorul ei, cere de aceea, pentru agonisirea ei, multă deprindere.

Dacă nu, e mai bine să nu o primească, ci să alerge cu smerenie la Dumnezeu, socotindu-se pe sine nevrednic de o astfel de vedere, precum am învățat și în privința aceasta cu fapta de la Părinți, chiar dacă în unele scrieri ale lor se arată semnele luminii amăgitoare și neamăgitoare.

Dar, precum toate cele spuse înainte le-ai auzit prin glas viu, așa și despre aceasta vei auzi la vreme potrivită. Căci acum nu e vremea potrivită. Acum trebuie să afli mai degrabă, împreună cu altele și înainte de altele, aceasta: precum cel ce voiește să învețe a săgeta nu întinde arcul fără un semn, așa cel ce vrea să învețe a se liniști să aibă ca semn blândețea neconținută a inimii, netulburând și netulburându-se niciodată pentru nimic, afară de cazul când e vorba de dreapta credință. Iar aceasta o poate dobândi ușor depărtându-se de la toate și tăcând cât mai mult. Și dacă i se întâmplă vreodată să nu facă așa, să se căiască îndată și să se ocărasească pe sine, iar pentru viitor să ia aminte, ca să cheme în liniște și în conștiință curată pe Iisus, punându-L ca început, cum am zis înainte. Iar înaintând pe cale, să aibă harul dumnezeiesc odihnindu-se în suflet, și nu numai așa, ci și odihnindu-i sufletul în chip desăvârșit de dracii și de patimile care-l supărau înainte și veselindu-i-l cu o veselie negrăită. Căci, chiar dacă îl supără iarăși, nu-l mai înrăuresc, fiindcă nu mai e în tovărășia lor și nu mai dorește plăcerea de la ei. Fiindcă toată dorința unuia ca acesta s-a îndreptat spre Domnul, Cel ce i-a dat harul Său. Mai este el războit prin îngăduință, dar nu prin părăsire. Pentru ce? Ca să nu se înalțe mintea lui pentru binele ce l-a aflat, ci ca, războit, să țină în el neconținut

smerenia, singura prin care nu numai că învinge pe vrăjmașii făloși, ci se și învrednicește de daruri mereu mai mari.

Fie ca să ne învrednicim și noi de acestea din partea lui Hristos, Care S-a smerit pe Sine pentru noi și Care dăruiește celor smeriți harul Său cu îmbelșugare, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

CULEGERE DIN SFINȚII PĂRINȚI

Despre rugăciune și luare-aminte¹

Cel ce se nevoiește pe calea virtuților trebuie să-și dea toată sânguința pentru a nu fi coborâtă înălțimea sufletului său prin răscoala patimilor. Căci, cum ar putea sufletul, pironit jos de plăcerea trupului, să privească spre lumina minții, înrudită cu el, cu un ochi liber? De aceea el trebuie, înaintea de toate, să se nevoiască întru înfrânare, care e străjerul sigur al neprihănirii, și să se silească a nu lăsa mintea conducătoare să petreacă în gânduri necurate. E nevoie deci de toată sânguința omului dinlăuntru ca mintea să nu se împrăștie, ci să se pironească de țința slavei lui Dumnezeu. Aceasta, ca să scăpăm de judecata Domnului, Care zice: „Vai vouă, că sunteți asemenea mormintelor văruiate, care pe din afară se arată frumoase, dar pe dinăuntru sunt pline de oasele morților și de toată necurăția. Așa și voi, pe din afară vă arătați oamenilor dreți, iar pe dinăuntru sunteți plini de fățarnicie și de fărădelege” (Matei 23, 27-28). De aceea e nevoie de luptă grea, și aceasta după lege, cu inima, cu cuvântul și cu fapta, ca să nu primim în deșert harul lui Dumnezeu, ci, precum ceara ia forma

---

1. PG 147, 827, în nota de sus se spune: *Ejusdem ut videtur, Calisti Tillicude.*

lucrului întipărit în ea, așa și noi să dăm omului dinăuntru un chip după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, împlinind cu fapta cuvântul spus de Pavel. Căci zice acesta: „V-ați dezbrăcat de omul cel vechi, împreună cu faptele lui, și v-ați îmbrăcat cu cel nou, care se înnoiește cu cunoștință după chipul Celui ce l-a zidit pe el” (*Coloseni 3, 9-10*). Om vechi numește toate păcatele și toate întinăciunile deosebite la un loc. „Să dăm chip, zice, omului nou întru înnoirea vieții” (*Romani 6, 4*) până la moarte, ca să ne facem vrednici să zicem cu adevărat: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (*Galateni 2, 20*). E nevoie deci de multă sânguință și grijă neadormită, ca nu cumva, neîmplinind ceva din cele poruncite, nu numai să cădem de la o așa de mare răsplată, ci să ne și supunem unor așa de înfricoșate amenințări. Dar, când diavolul încearcă să uneltească și cu multă stăruință își suflă gândurile sale, ca pe niște săgeți aprinse, în sufletul ce petrece în liniște și singurătate și îl aprinde dintr-o dată și prefăce amintirile celor odată aruncate de el în statornice și greu de împrăștiat, trebuie să scăpăm de aceste uneltiri prin trezvie și luare-amine mai încordată, precum un atlet răstoarnă planurile vrăjmașilor prin paza cea mai atentă și prin agerimea trupului.

De asemenea, trebuie să dăm toată grija rugăciunii și chemării ajutorului de Sus pentru surparea vrăjmașului și pentru abaterea săgeților lui. Așa ne-a învățat Sfântul Pavel, zicând: „Peste toate luând pavăza credinței” și celelalte (*Efesenii 6, 16*). Căci

când sufletul, moleșindu-și stăruința și încordarea cugetării, dă drumul amintirilor întâmplătoare ale unor lucruri la nimereală, atunci cugetul, purtat în chip nestrunit și nepriceput spre aceste amintiri și îndeletnicindu-se tot mai mult cu ele, schimbă unele închipuiri înșelătoare cu alte închipuiri înșelătoare și adeseori sfârșește în stricăciunea unor cugetări nerușinate și nesocotite.

Dar această nepăsare și împrăștiere a sufletului trebuie îndreptată și vindecată printr-o mai strânsă și mai încordată luare-aminte a cugetului, și acesta trebuie făcut să se îndeletnicească pururea cu cele bune. Căci înțeleptul adevărat, având trupul locaș sigur și cămară de cugetare pentru suflet, fie că se află în târg, fie în adunare, fie la munte, fie la câmp, fie în mijlocul unei mari mulțimi, rămâne statornic în mănăstirea sa naturală, adunându-și mintea înlăuntru și cugetând la cele cuvenite lui. Fiindcă trândavul, chiar șezând acasă, poate rătăci în toate părțile prin gândurile de afară, iar cel ce se află în târg, dar veghează, e ca în pustie, întors numai spre sine și spre Dumnezeu și neprimind prin simțuri tulburările ce vin sufletului de la lucrurile văzute.

Drept aceea, cel ce se apropie de Trupul și Sângele lui Hristos, în amintirea Celui ce a murit și a înviat pentru noi (2 *Corinteni* 5, 15), trebuie nu numai să se curețe de toată întinăciunea trupului și a duhului (1 *Corinteni* 6, 11), ca să nu mănânce și să nu bea spre judecată (1 *Corinteni* 11, 20), ci să-și vădească în sine limpede voința Celui ce a murit

și a înviat pentru noi, prin aceea că nu se curăță numai de tot păcatul, ci și moare păcatului și lumii și viețuiește lui Dumnezeu (*Romani 6, 11*)². Dintre gândurile rele, unele nu intră deloc în sufletul nostru dacă ne îngrădim cu multă sârguință; altele se nasc înlăuntru și odrăslesc din pricina lenevirii noastre. Dar dacă punem mâna pe ele din vreme, le înăbușim degrabă și le îngropăm. Altele însă se nasc și cresc, și trec în faptele rele, și strică toată sănătatea sufletului nostru când am ajuns la multă trândăvie. Dacă nu facem primul lucru, e bine să facem al doilea lucru, și anume ca gândurile ce au pătruns o dată să le alungăm degrabă și să nu le îngăduim să zăbovească mai mult, ca să nu ne facă lăuntru rău. Iar dacă ajungem cu trândăvia până aici, există, prin iubirea de oameni a lui Dumnezeu, o tămăduire și pentru această trândăvie, și multe leacuri a pregătit Bunătatea cea negrăită și împotri-va unor astfel de răni.

Te îndemn deci, câtă vreme ești în trup, să nu dai drumul inimii. Căci, precum plugarul nu se poate încrede în vreun rod crescut în ogorul lui fiindcă nu se știe ce se va alege de el înainte de a-l închide în hambarele lui, așa nici omul nu poate da slobozenie inimii lui atâta vreme cât are suflare de viață. Și, precum omul nu știe ce patimă îi va ieși în cale până la ultima lui răsuflare, așa nu-i este îngăduit monahului să dea drumul inimii până mai are răsuflare; ci trebuie să strige pururea către Dumnezeu, cerând

---

2. Conținutul scrierii acestela seamănă cu cea de mai înainte a lui Calist Tillicude. Dar se pare că e alcătuită din extrase din una mai mare, nu totdeauna bine legate între ele.

Împărăția și mila Lui. Căci, știind vicleanul sigur că cel ce se roagă fără împrăștiere lui Dumnezeu va putea izbândi multe, se silește să împrăstie mințea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate. Dar noi, știind aceasta, să ne oștim împotriva dușmanului nostru; și, când stăm la rugăciune și plecăm genunchii, să nu îngăduim nicidecum niciun gând să intre, nici alb, nici negru, nici din dreapta, nici din stânga, nici scris, nici nescris, afară de cererea către Dumnezeu și de iluminarea și de raza de lumină ce-i vine părții conducătoare a sufletului din cer³.

Dar de multă luptă și de multă vreme e nevoie în rugăciuni ca să aflăm starea netulburată a cugetului, care e ca un alt cer în inimă, unde locuiește Hristos⁴, precum zice Apostolul: „Nu știți că Hristos locuiește în noi?” (2 Corinteni 13, 5). De vrea cineva să vadă starea minții sale, să se păzească pe sine de toate gândurile, și atunci mintea sa se va vedea pe sine asemenea culorii cerești a safirului⁵. Nu va vedea însă mintea locul lui Dumnezeu în sine până

---

3. Să nu lăsăm în vremea rugăciunii să intre în suflet nici gând alb, nici negru, nici scris, nici nescris, adică nici gând bun, nici rău, nici din vreo carte, nici auzit de la cineva. Să avem în minte numai cererea ce o adresăm lui Dumnezeu.

4. Cugetarea la Hristos în inimă e ca un cer boltit peste inimă, spre care privește inima, căci o vede ocupată cu Hristos. Dar cugetarea tulburată de tot felul de gânduri e ca un cer noros, în care nu se vede Hristos, sau apare pentru scurte momente și dispare iarăși. Propriu-zis ea nu mai e atunci un cer; căci nu mai are o transparență spre Hristos.

5. Evagrie, *Capete despre rugăciune*, 18, *Filoc. rom.*, I, p. 100.

nu se va ridica mai sus decât toate înțelesurile din lucruri, până nu se va dezbrăca de patimi, care o leagă prin înțelesuri de lucrurile sensibile⁶. Și patimile le va alunga prin virtuți, iar gândurile simple, prin vederile duhovnicești. Și aceasta, iarăși, prin arătarea luminii însăși⁷.

---

6. Mintea își câștigă transparența pentru Dumnezeu când se eliberează de toate gândurile lucrurilor, care o îngustează și-i acoperă ființa. Mintea eliberată de gânduri își descoperă nehotărnicia ei, adâncul ei fără hotar în Dumnezeu ca Cel nesfârșit, Care nu Se poate arăta decât în acest adânc potrivit Lui însuși. Dumnezeu nu poate lua loc într-o minte îngustată, căci, în acest caz, e îngustat și El. Iar un Dumnezeu îngustat într-o noțiune scolastică nu mai e Dumnezeu. De aceea mintea, văzându-se pe sine așa cum este, vede în ea totodată pe Dumnezeu.

7. E folosită aici deosebirea pe care o face Sf. Maxim între gândurile simple ale lucrurilor și gândurile asociate cu o patimă, sau cu dorința de a avea acele lucruri, de a se îndulci de ele (*Capete despre dragoste*, III, 42-44, *Filoc. rom.*, II, p. 115). Patimile, ca forme ale egoismului, sunt alungate prin virtuțile ca forme ale renunțării la sine, iar gândurile simple ale lucrurilor, prin „contemplații” în Duh, care văd prin lucruri rațiunile dumnezeiești ale lor, ce depășesc chipurile lucrurilor. Dar mai sus decât ele este vederea luminii lui Dumnezeu însuși. Mai amintim că, pe câtă vreme patimile îngustează sufletul prin caracterul lor egoist, virtuțile îl largesc prin tendința lor de iubire a lui Dumnezeu și a semenilor.

CALIST CATAFYGIOTUL

INTRODUCERE

Autorul și conținutul scrierii

Scrierea aceasta, tradusă în românește, se află în multe manuscrise. Ea pare să fi fost citită mult, deși e de un înalt nivel teologic.

Ea se află și în Biblioteca Academiei Române, în manuscrisul 1602, cuprinzând 122 ff., în manuscrisul 2022, cuprinzând 113 ff., în manuscrisul 2027, cuprinzând 143 ff., în manuscrisul 2568, f. 33 r-270 v, în manuscrisul 3001, f. 92 r-207 r, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea¹.

Erhard² și Beck³, respingând opinia că acest Calist este identic cu patriarhul Calist al II-lea, spun că el „pare” să fi trăit pe la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului următor. Nicodim Aghioritul spune și el, în prefața la lucrarea lui din *Filocalia* greacă, că nu se știe când și unde a trăit acest autor.

Dar conținutul și forma scrierii ne îndeamnă să nu socotim improbabilă identificarea lui cu patriarhul Calist. Poate că această scriere e tot a patriarhului Calist, dar dintr-o vreme când petrecea într-o retragere (καταφύγη), în timpul îndelungatei sale vieți călugărești. Desigur, Calist Catagygiotul

---

1. În ms. 2568, f. 2 r. începe: „Toată jivina din ceea ce are fire cu lucrarea sa ceea ce este bună se împărtășește și din odihna, și din dulceața pe potrivă”. La fel în ms. 1602.

2. „Theologie”, p. 160.

3. *Kirche und theologische litteratur...*, p. 784.

concentrează scrierea sa în jurul unei teme oarecum noi, care se găsește mai puțin în cele două scrieri ale patriarhului Calist și în *Cele 100 de capete* ale lui Calist și Ignatie. Este tema „Unului”, cu Care se unește mintea noastră dacă se silește să iasă din împărțirea în diferite gânduri, devenind și ea una. Tema „Unului” e de origine neoplatonică. Dar la Calist Catafygiotul prin „Unul” se înțelege Subiectul dumnezeiesc, care se străvede prin toate operele și lucrările Lui. Ideala persoanei umane este să se pună în legătură prin toate aceste opere și manifestări cu Subiectul ce Se face simțit și „văzut” prin ele. Căci „Unul” acesta e viu, e plin de iubire. De aceea, El e în același timp, întreit. Acest Unul e în același timp simplu, căci, dacă ar fi felurit, ar fi compus din părți, care toate ar fi mărginite și n-ar putea realiza prin unirea lor pe Unul. Dar simplitatea Lui e nesfârșit de bogată. De aceea, mintea unită cu El nu mai are nevoie să treacă la altceva, ci își găsește în El odihna eternă. Această odihnă însă, tocmai pentru că acest „Unul” e nesfârșit de bogat, nu-i o încremenire și nici o plictiseală, ci o „mișcare stabilă”, o adâncire neîncetată în iubire. Se poate spune că această scriere este o sinteză între gândirea abstractă a lui Dionisie Areopagitul și simțirea plină de entuziasm a Sfântului Simeon Noul Teolog. Autorul ei a anticipat, prin descrierea simțirii înflăcărate a sufletului în unirea cu Persoana sau cu Persoanele dumnezeiești, caracterul plin de simțire al creațiilor misticii feminine ale Occidentului, dar a menținut totodată ca temei al acestei simțiri o profundă consistență teologică.

„Unul” e transcendent creației, nu e imanent ca la Plotin, pentru că numai așa e cu adevărat Unul și izvor

a toată unitatea. Dar El nu rămâne închis în unitatea Sa, ci iese prin toate lucrările și operele Sale spre noi, ca să ne ridice la unirea cu El.

Mintea se unește cu El și-și regăsește unitatea și simplitatea, sau se găsește pe sine însăși și odihna din mișcarea de la o idee la alta, de la un lucru la altul, de la o alipire pătimasă la unul sau altul dintre lucrurile create, întrucât se depășește pe sine. Numai dincolo de sine mintea s-a regăsit pe sine. Aceasta înseamnă că numai uitând de sine în dragostea față de celălalt subiect, subiectul nostru se regăsește pe sine în unitatea sa deplin concentrată. Căci el e făcut să se înalțe peste sine, printr-o iubire totală și înflăcărată, în care se concentrează întreg, cum e făcută pasărea să zboare.

În insistența cu care autorul vorbește de abisul „Unului”, am putea vedea o asemănare cu gândirea lui Meister Eckhart sau Jacob Böhme. Dar la Calist Catafygiotul acest abis e un abis al iubirii, deci al Persoanei din veci existente, nu al unei esențe abstracte; ascunzimea Lui e ascunzimea Subiectului indefinit, Care licărește în același timp prin toate.

Socotim că scrierea aceasta e poate cea mai frumoasă din toate scrierile filocalice, prin profunzimea teologică și prin simțirea înflăcărată a ei.

Dar tocmai prin aceasta e foarte aproape de scrierea *Raiul* (în 80 sau 83 de capete) a patriarhului Calist, care se caracterizează prin descrierea aproape la fel de înflăcărată a simțirii sufletului, trăită în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Avem în această scriere o amețitoare descriere a întâlnirii minții cu „Unul” dumnezeiesc. E o scriere de înălțimea teologică a scrierilor areopagitice, de

influența cărora se resimte, dar și o încreștinare a filosofiei neoplatonice a „Unului” (vezi de ex. cap. 43), printr-o mai insistentă accentuare a caracterului Lui personal și prin marea importanță ce o dă simțirii de iubire în relația cu El.

Avem în ea aceeași subliniere a rolului absolut necesar al Duhului Sfânt în unirea sufletului cu Dumnezeu și în simțirea înfocată a iubirii față de Dumnezeu în această unire. Puntea între sufletul creat și Dumnezeu cel transcendent o face Duhul Sfânt, și numai El. El ne ridică din natură, din speculațiile noastre de la distanță asupra lui Dumnezeu, la El însuși, și, prin aceasta, la adevărata noastră natură (vezi cap. 74, 75, 81, 82, 84). Avem în ea afirmarea aceleiași trebuințe de a face mintea fără chip (ἀνείδεν - cap. 58, 33), simplă (cap. 20, 30, 51, 91). Lumina dumnezeiască, văzută de isihăști, e aprofundată în sușuri nesfârșite (idee luată de la Sfântul Grigorie de Nyssa și de la Sfântul Maxim Mărturisitorul). Prin depășirea a tot ce e înțeles, ea e în același timp un întuneric supra-luminos, termen luat de la Dionisie Areopagitul. Termentul ἀείβλυτα (pururea izvorătoare) din cele două scrieri ale patriarhului Calist (cap. 53, 86) îl găsim și aici, atât în forma aceasta (cap. 72), cât și în forma ἀπειρόβλυτος (cap. 49).

Ba mai mult, chiar *Metoda în o sută de capete* a lui Calist și Ignatie folosește nu numai aceiași termeni caracteristici, ci afirmă ca ideal suprem de atins pentru omul duhovnicesc unirea sufletului cu „Unul” (cap. 38). Tot așa, e comună lui Calist Catafygiotul și *Metodei* lui Calist și Ignatie ideea că rugăciunea ajunsă la culmile ei a ieșit din mișcare, nemaiputând cădea din această stare (*Metoda*, cap. 38). Atmosfera

duhovnicească, elanul iubirii, al scufundării și odihnei eterne în abisul dragostei fără sfârșit a lui Dumnezeu sunt aceleași în scrierea *Raiul* a lui Calist patriarhul, în scrierea lui despre rugăciune și în scrierea lui Calist Catafygiotul. Deosebirea ar fi doar atât, că această atmosferă și aceste teme ating în scrierea lui Calist Catafygiotul un grad și mai înalt, sau ultimul grad de simțire entuziastă și învăpăiată.

Scrierea aceasta, de la sfârșitul *Filocaliei* grecești și de la sfârșitul spiritualității bizantine, reprezintă nu numai o sinteză magnifică a întregului scris duhovnicesc de mai înainte, ci și o culme a subtilității de gândire și a simțirii de intensă spiritualitate a Bizanțului.

ALE LUI CALIST CATAFYGIOTUL

*Cele ce s-au păstrat din capetele preaînalte
și de dreaptă judecată (silogistice) despre unirea
dumnezeiască și viața contemplativă*

1. Orice ființă găsește, în chip firesc, odihnă și plăcere mai cu seamă în lucrarea mai înaltă a firii sale. Pentru aceea, de ea se bucură și de ea se alipește cel mai mult. Deci și omul, ca unul ce are minte și ca unul de a cărui viață ține în chip firesc a cugeta, se îndulcește și se împărtășește de odihnă mai ales când cugetă la cele înalte și la cele despre sine, fie că le zice cineva acestora bune, fie frumoase. Iar aceasta se întâmplă cu adevărat când are pe Dumnezeu în minte și cugetă la însușirile Lui, pentru că El este ființa cea mai înaltă, cugetată cu mintea și mai presus de minte și care iubește în chipul cel mai înalt și mai presus de minte pe om și-l cinstește cu cinstirile cele mai înalte și cu bunătățile mai presus de minte ale Sale; și aceasta, pentru veșnicie.

2. Orice naștere face pe cel născut să fie asemenea celui ce l-a născut. Căci a zis Domnul că „ce este născut din trup, trup este; și ce e născut din Duh, duh este” (Ioan 3, 6). Prin urmare, dacă cel născut din Duh este duh, e vădit că va fi și dumnezeu, după Duhul ce l-a născut, odată ce și Duhul din Care s-a născut cel părtaș de Duhul e Dumnezeu adevărat. Iar dacă unul ca acesta e dumnezeu, fără îndoială va fi și văzător.

Căci Dumnezeu Își are numele (θεός) de la a vedea (θεωρεῖν). Prin urmare, cel ce nu vede (nu contemplă), sau nu s-a învrednicit încă de nașterea și împărțășirea duhovnicească, sau, învrednicindu-se de ea, își închi-de din nepricepere puterea văzătoare și se întoarce prostește de la dumnezeieștile raze cugetate cu min-tea în jurul Soarelui Dreptății, cugetat cu mintea, deci după ce s-a făcut părtaș de puterea văzătoare, se lipsește în chip nefericit de lucrarea ei, măcar că tinde spre sfințenie.

3. Toate cele ce sunt și-au primit mișcarea de la Cel ce le-a făcut, potrivit cu rațiunea și cu firea lor, deci și mintea. Dar mișcarea minții ține pururea, ceea ce înseamnă că e fără sfârșit și fără hotar. Deci e împo-triva vredniciei și a firii ei să se miște în chip mărginit și hotărnicit. Iar aceasta se întâmplă când se mișcă între cele mărginite și hotărnicite. Căci nu se poate ca obiectul să fie mărginit și hotărnicit, iar mișcarea minții privitoare la el să înainteze la nesfârșit. Deci mișcarea neîncetată a minții are nevoie de un obiect nesfârșit și nehotărnicit, spre care să se miște potrivit cu rațiunea și cu firea ei. Dar nesfârșit și nehotărnicit cu adevărat nu este nimic afară de Dumnezeu, Care este Unul prin fire și în înțelesul propriu. Deci mintea trebuie să se întindă spre Unul cel nesfârșit și propriu-zis, adică spre Dumnezeu, și spre El trebuie să caute și să se miște. Căci aceasta ține de firea ei¹.

---

1. Mintea, fiind pururea în mișcare, are nevoie propriu-zis de un obiect cu care să se ocupe fără sfârșit. Acest obiect trebuie să fie el însuși nesfârșit, nehotărnicit. Ca atare, el trebuie să fie acel Unul, Care are în El totul. Căci dacă ar fi unul din multe, n-ar pu-tea fi nemărginit. În acest caz, mintea ar trebui să treacă veșnic

4. Nesfârșite și nehotărnicite sunt și cele contemplate în jurul lui Dumnezeu. Dar nici în acestea nu-și găsește mintea desăvârșit bucuria ei, căci caută pe „Cel din Care...”. Fiindcă oricine se bucură în chip firesc de cel asemenea lui. Deci mintea fiind una după fire, măcar că e multe după actele înțelegerii, întinzându-se și mișcându-se spre Dumnezeu, Cel Unul după fire, dar multe după lucrare, nu se poate bucura deplin înainte de a pătrunde prin Duhul în Cel Unul, nemărginit prin fire, trecând de la cele multe².

---

de la unul la altul și niciodată nu și-ar găsi un obiect pe măsura mișcării ei nehotărnicite. Deci niciodată nu s-ar putea odihni cu mișcarea ei nesfârșită în Cel nesfârșit. Desigur, între odihnă și mișcarea nesfârșită pare o contradicție. Dar acestea se împacă atunci când mintea pătrunde în Cel nesfârșit. Atunci ea a ajuns și în mișcarea ei nehotărnicită, și în odihna ei. Nesfârșirea mișcării și-a găsit nesfârșitul de la care nu mai trebuie să treacă la altceva; în El și-a găsit odihna. A ajuns în acea „mișcare stabilă”, sau „stabilitate mobilă”, de care a vorbit Sf. Grigorie de Nyssa. Acest „obiect” nu mai e obiect propriu-zis. Căci obiectul e posedat de înțelegere, deci e limitat. „Obiectul” infinit al minții e subiect: e Subiectul suprem dumnezeiesc. În general un subiect e înțeles cu adevărat de un alt subiect; numai între ele se realizează o înțelegere. Pentru că numai prin subiectul celălalt se înțelege un subiect pe sine însuși, fiind ajutat de acela să se înțeleagă. Obiectul nu poate fi înțeles prin el însuși. Apoi mă lasă în întuneric. Nu mă ajută să mă înțeleg. Dar în înțelegerea altui subiect înaintez totodată la nesfârșit, cu deosebire în înțelegerea Subiectului dumnezeiesc. În El mă odihnesc, pentru că nu trebuie să trec la altceva și altceva; și totuși înaintez în înțelegere. Căci niciodată nu-L epuizez în înțelegere și nu mă epuizez în înțelegerea mea. Iar înțelegându-L pe El, înțeleg și obiectele.

2. Încă Sf. Grigorie Teologul și Sf. Maxim Mărturisitorul au spus că Dumnezeu este de nesfârșite ori mai presus de infinitatea Sa și de toate însușirile Sale infinite (Sf. Maxim, *Capete gnostice*,

Numai în Dumnezeu cel Unul, așadar, se poate bucura mintea deplin. Căci fiecare din existențe se bucură de ceea ce-i este propriu în chip firesc. Dar propriu minții în chip firesc este să se miște, să se întindă, să ajungă și să se bucure deplin în Dumnezeu, Cel singur Unul în chip simplu și nehotărnicit³.

5. Toată mișcarea celor create, deci și a minții, se grăbește spre oprire și liniștire și caută să ajungă la stabilitate și la odihna în ea. Căci tot ce e creat își cere un sfârșit și o odihnă. Dar mintea este singura dintre cele create care, mișcându-se între ele, nu poate să se împărtășească de oprire și de liniștire. Căci ceea ce e creat ajungând la sfârșitul potrivit lui, odată ce a și început, mișcarea fără sfârșit a minții rămâne, pe drept cuvânt, ca atare, și cere ceva spre care să se miște fără sfârșit. Ea nu se va liniști și nu-și va putea ajunge ținta, sau nu va avea în sine o mișcare fără sfârșit, cum s-a zis înainte, dacă se închide între cele hotărnicite și mărginite. Dar aceasta e departe de firea minții, care, în chip vădit, este pururea mișcătoare. Deci nu este propriu să-și afle liniștirea sau stabilitatea în cele create. Dar unde ar putea mintea să se folosească de ceea ce îi este propriu, adică să rămână stabilă în mișcare și să se liniștească în acest înțeles și să fie în pace și să primească o adevărată simțire de odihnă, dacă nu

---

I, 49-50; *Filoc. rom.*, II, pp. 172-173). Dar autorul scrierii de față precizează că faptul că Dumnezeu e mai presus de însușirile Lui se explică prin aceea că El e Cel „din Care” sunt acestea. El e subiectul lor.

3. Dacă Dumnezeu ar fi nehotărnicit, dar compus, mintea iarăși ar trece de la o parte a Lui la alta, la infinit. Nu s-ar odihni în adâncirea în Cel nehotărnicit și cu adevărat Unul.

ajunge în Cel necreat și necircumscriș⁴. Iar acesta este Dumnezeu, Care este Unul în înțeles propriu și mai presus de lume. Deci mintea trebuie să ajungă prin mișcare în acest Unul și necircumscriș (nemărginit), ca să-și afle liniștea sa firească și să-și dobândească odihna înțelegerii⁵, după cum se cuvine. Căci nicio minte ajunsă în acel Unul nu va mai fi lipsită nicidecum de stabilitate prin Duhul, de odihna minunată, de nesfârșitul care e sfârșitul tuturor și de mișcare. Fiindcă a ajuns la Cel nehotărnicit, nemărginit, necircumscriș, fără chip, fără înfățișare și cu totul simplu. Iar acesta este Unul de Care s-a spus, adică Dumnezeu.

6. Dacă Dumnezeu face, cum zice David (*Psalms* 103, 5), pe îngerii Săi duhuri și dacă pe oamenii pe care-i naște Duhul tot El îi face duhuri, cum a zis Domnul (*Ioan* 3, 6), atunci și omul este înger născut din Duh prin împărtășirea vădită de El⁶. Dar lucrul îngerului

---

4. Mintea nu se poate folosi de ceea ce-i este propriu, adică de mișcarea ei fără sfârșit, care trebuie să fie în același timp o odihnă, decât în Cel nehotărnicit, de la Care nu trebuie să treacă mai departe, deci în care se odihnește, sau s-a stabilizat, dar în același timp se și mișcă spre tot mai multă înțelegere. Numai în El „e stabilă prin mișcare” sau „se mișcă în stabilitate”.

5. „Odihna înțelegătoare” are fie înțelesul de odihnă opusă celei trupești, fie înțelesul de odihnă înțelegerii. Căci în Dumnezeu e satisfăcută setea minții după înțelegerea tuturor, deși înaintează în același timp în această înțelegere. În unirea cu Cel iubit Îl înțeleg deplin, și totuși înaintez mereu în înțelegerea Lui.

6. Dacă până aici odihna minții în Dumnezeu a fost explicată numai din firea mișcării ei nesfârșite și din nesfârșirea lui Dumnezeu cel Unul, acum e explicată din lucrarea Duhului în minte. Numai Duhul eliberează pe om de legea gravitației spre cele materiale, impusă omului de trupul lui. Numai Duhul îl ajută să

este să privească neconținut fața Tatălui nostru Cel din ceruri, precum a zis iarăși Domnul (*Matei* 18, 10). Deci cel ce se împărtășește în chip vădit de Duhul trebuie să privească, pe drept cuvânt, și el fața lui Dumnezeu, dar și să tindă spre ea⁷. De aceea, învață și prorocul David zicând: „Căutați pe Domnul și vă întăriți; căutați fața Lui pururea” (*Psalms* 104, 4). Drept aceea, nu-și păzește ceea ce este propriu cel ce, făcându-se părtaș Sfântului, de viață Făcătorului și de dragoste dătorului Duh, și ajungând la experiența nașterii negrăite din Duhul, și ridicându-se la vrednicia îngerului, pe urmă, pentru păruta prisosință a evlaviei sale, își închide simțirea înțelegătoare pentru Dumnezeu și nu vrea să se întindă spre El și spre cele dumnezeiești. Iar aceasta o face, cu toate că Mântuitorul poruncește să rămânem în El, fiindcă și El rămâne în noi, precum zice și David: „Veniți la El și vă luminați” (*Psalms* 33, 5). Și cu adevărat, de vom face cele cuvenite nouă⁸ și cele

---

copleșească pornirile spre cele de jos. Duhul e „porumbelul” și face și pe om „porumbel” zburător și asemenea îngerului netrupesc. Toată învățătura aceasta despre Dumnezeu ca Unul se deosebește de învățătura neoplatonică despre Unul, prin faptul că Unul acesta nu e fundamentul immanent al tuturor, ci e transcendent, „mai presus de lume și de fire”, și ridicarea la El se face prin Duhul Sfânt, nu pe cale naturală. Dar preocuparea de Unul arată, în cultura bizantină de atunci, interesul pentru neoplatonism, și aceasta explică întemeierea școlii neoplatonice la Florența, de către Gemistos Plethon, după 1453.

7. Fața lui Dumnezeu, expresia subiectului Lui, trebuie privită, sau contemplată, dar în același timp cel ce contemplă trebuie să se întindă tot mai mult în înțelegerea Lui. E aceeași stabilitate și mișcare în El.

8. Întinderea spre Dumnezeu e proprie nouă, e cuvenită nouă, deși se înfăptuiește prin Duhul. Căci e propriu minții să fie în Dumnezeu Cel nehotărnicit. Dar nu poate să se salte în Unul

ce urmează din ele, vom vedea în lumina lui Dumnezeu Tatăl, adică în Duhul Sfânt, lumina din preajma lui Dumnezeu, adică adevărul dumnezeiesc, de nu vom alege mai bucurios să ne întoarcem cu nepricepere de la razele dumnezeiești.

7. În trei moduri ajunge mintea la vederea lui Dumnezeu: mișcându-se de la sine, mișcată de altul și pe cale mijlocie. Mișcarea de la sine se săvârșește numai de către firea minții, folosindu-se de voința sa prin imaginație (închipuire). Sfârșitul acestui mod este contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu, pe care și le-au imaginat și învățații elinilor în oarecare fel. Al doilea mod este mai presus de fire și se înfăptuiește numai prin voința și iluminarea lui Dumnezeu. De aceea, mintea se află, în acest caz, cu totul sub puterea lui Dumnezeu și e răpită spre descoperiri dumnezeiești și gustă din tainele negrăite ale lui Dumnezeu și vede cum se vor împlini cele viitoare. Iar modul aflător la mijlocul acestora e o împreunare în oarecare măsură a amândurora. Întrucât se înfăptuiește prin voia și imaginația proprie minții, e la fel cu modul mișcării de la sine. Dar se împărtășește de cel al mișcării prin altul, întrucât mintea se unește, prin iluminarea dumnezeiască, cu sine însăși și vede, dincolo de unitatea sa, în chip negrăit, pe Dumnezeu. Căci, atunci, iese afară din toate cele ce se văd și se

---

cel transcendent prin puterile ei, cum se poate întâmpla aceasta în neoplatonism, unde Unul este imanent lumii. Pe drept cuvânt Lossky vede asigurată prin transcendența Unului, caracterul Lui personal, spre deosebire de neoplatonism, unde Unul este o esență impersonală (*Essai sur la Théologie Mystique de l'Eglise d'Orient*, Ed. Aubier, Paris, 1944, cap. „Tenebrele divine”).

zic în jurul lui Dumnezeu, nemaivăzând nici izvorul binelui sau îndumnezeirea, nici înțelepciunea sau stăpânirea de putere făcătoare, sau pronia, sau altceva dintre cele dumnezeiești, ci umplându-se de lumina duhovnicească și de bucuria adusă de focul dumnezeiesc amestecat cu iubirea⁹.

8. Mintea, folosindu-se de imaginația sa pentru contemplarea celor nevăzute, e povățuită de credință. Iar luminată de har, primește întărirea nădejdi. În sfârșit, răpită de lumina dumnezeiască, se face visticie de dragoste față de oameni și, cu atât mai mult, față de Dumnezeu. Astfel, slujba, mișcarea întreită a minții se face desăvârșită, îndumnezeitoare, sigură și neclintită prin credință, nădejde și dragoste. Și, ajungând la acest loc larg din vârful cetății, cum ar zice cineva, s-a pus în siguranță în cetățuia dragostei. Căci, cum a zis Pavel, „dragostea toate le suferă, toate le rabdă”, pentru bunul credinței și al nădejdi.

---

9. Primul mod al vederii lui Dumnezeu e cel natural. Acesta e propriu-zis o contemplare a însușirilor lui Dumnezeu prin cugtare, care se folosește oarecum și de închipuiri. Al doilea e modul mai presus de fire, pricinuit în minte exclusiv de luminarea dumnezeiască. Aceasta răpește mintea la vederea și gustarea tainelor dumnezeiești și la cunoașterea celor viitoare. Al treilea mod e un amestec din cele două anterioare. Catafaticul (afirmativul) se îmbină cu apofaticul (cu negrăitul). Cugetă și mintea, dar e ajutată și de Duhul Sfânt să vadă în cele cunoscute cu mintea cele ce depășesc înțelegerea. Acest mod de vedere a lui Dumnezeu depășește cunoașterea intelectuală a însușirilor lui Dumnezeu, întrucât înțelegerea omului pătrunde la experiența luminii plină de înțelesuri, dar și mai presus de înțelegere, care iradiază din Dumnezeu, și se umple de bucuria pricinuită de focul dragostei lui Dumnezeu.

„Dragostea, zice, niciodată nu cade”, pentru unirea ei înfocată și pentru legătura negrăită cu Dumnezeu¹⁰.

9. Nimic din ceea ce e creat nu e unul în chip desăvârșit¹¹. Căci nu e greu de văzut că fiecare se deosebește de fiecare, printr-o oarecare însușire proprie. Dar, întrucât sunt create, niciuna nu se deosebește de niciuna, fiecare având început și sfârșit, aflându-se sub fire și nefiind propriu-zis una în chip simplu. „Unul” este cu adevărat numai Cel Necreat, întrucât e simplu, fără de început, fără de sfârșit, nehotărnicit și, de aceea, nemărginit. Iar Acesta e Dumnezeu.

Numai privind spre Acesta, prin împărtășire de Duhul de viață făcător, mintea își primește și ea, zi de zi, creșterea cuvenită ei, întărindu-se în unitatea, simplitatea și în starea ei de îndumnezeire¹². Căci se știe

---

10. În starea credinței, sufletul e departe de Dumnezeu, cugetând la însușirile Lui. Prin nădejde e pe drum, având ceva din Dumnezeu, Care i-a venit în întâmpinare. Prin dragoste e cu totul în brațele lui Dumnezeu.

11. Ar putea spune cineva că sufletul, deși creat, e totuși unul. Dar el are nevoie de a se compune cu trupul. În afară de aceea, e într-o dependență de Dumnezeu. Deci „se compune” prin fire cu Dumnezeu, fără ca și Dumnezeu să Se compună prin fire cu sufletul. În același fel „se compune” și ingerul cu Dumnezeu. Deci calitatea lui de creatură nu-i permite nici lui să fie unul în mod eminent.

12. Unitatea, simplitatea minții se menține și se întărește și ea numai prin Dumnezeu, prin privirea la Dumnezeu. Căci Dumnezeu fiind Unul și nehotărnicit, mintea privindu-L nu se împarte între diferite obiecte, nu se sfâșie în lucrarea ei. În acest înțeles, Dumnezeu este izvorul și susținătorul unității sufletului. Dar prin aceasta sufletul în același timp crește, căci în unitatea lui se adună nu numai toate puterile și lucrările lui, ci și puterea lui Dumnezeu i se comunică tot mai mult, în comuniunea ce o are sufletul cu El.

sigur că în afară de Unul și de privirea în Duh spre El nu se poate avea o minte tot mai bună. Aceasta, pentru că mintea s-a împrăștiat, slăbită de lumea mult împărțită și de patimi, și are nevoie de o putere mai presus de lume și de privirea spre „Unul” mai presus de fire pentru ca, răpită fiind din cele împărțite, să iasă afară din patimi și din dezbinare și să dobândească chipul dumnezeiesc¹³. De aceea, și Domnul roagă pe Tatăl ca să fim și noi, credincioșii, una în Tatăl și Fiul însuși prin Duh. Una, cum și Ei sunt una (nu în înțelesul credinței greșite, cum spunea Sabelie că sunt una), ca să fim făcuți desăvârșiți, cum trebuie, atât prin harul Duhului unificator, cât și prin privirea unitară, în Dumnezeu cel Unul.

Aceasta ne este în chip limpede adevărata îmbunătățire și aceasta este sfârșitul și adevărata și singura noastră odihnă. De aceea, pizmașa și de oameni urătoarea ceată drăcească, împărțind în chip necuvenit credința, prin născocirea multor dumnezei, a risipit în chip amăgitor unitatea minții și nu a lăsat-o să aibă imaginea Celui Unul mai presus de lume¹⁴. Aceasta pentru ca, prin sădirea închinării la

---

13. Privind spre Unul Cel mai presus de fire, adică de creația compusă, mintea e răpită de la privirea celor compuse și multiple, sau iese din ele și ia „chipul” Unuia Cel nehotărnicit, devenind ea însăși una și nehotărnicită, sau actualizând această calitate a ei.

14. „Imaginea Celui Unul mai presus de lume”. Propriu-zis Unul nu are o imagine, ci se întipărește ca unitate în minte, aducând-o și pe aceasta la unitatea ei firească. Unul ca necompus nu poate fi decât mai presus de lume, căci toate cele din lume sunt compuse; compuse măcar prin dependența de Unul mai presus de lume. Mintea ridicată la această stare de unitate e ridicată și ea la o stare mai presus de lume, într-o transcendență.

mulți dumnezei și prin privirea și slujirea lor, să înduplece mintea să se miște împotriva firii ei și să o facă să poftască tot felul de patimi și minciuna în loc de adevăr și virtute¹⁵. De aceea îndeamnă Duhul Sfânt prin Proorocul, zicând: „Veniți la El, adică la Unul, și vă luminați” (*Psalms 33, 5*); iar în alt loc: „Eu sunt Dumnezeu cel dintâi, și Eu după aceea, și afară de Mine nu este alt dumnezeu” (*Isaia 41, 4; 44, 6*); și iarăși: „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău Domn Unul este” (*Deuteronomul 6, 4*). Treimea ipostasurilor dumnezeirii celei una nu împarte Domnia cea una. Persoanele sunt cu adevărat trei, dar cu toate acestea Dumnezeu este Unul, în ființă, putere, voință, lucrare și în toate celelalte însușiri ființiale. Așadar, a sluji unității lui Dumnezeu, a privi și a te aduna cu toată puterea spre ea, ieșind din cele multe, este voie a lui Dumnezeu și îmbunătățire a minții, precum și cale de aflare a adevărului și rod al dragostei dumnezeiești și al îndumnezeirii.

10. Dacă multa împărțire este minciună, iar Unul este adevărul, mintea care se înalță în Duh spre Unul, spre Cel mai presus de lume, spre Cel ridicat peste toate, spre Cel din Care sunt cele multe, se înalță spre Adevărul însuși. Și dacă mintea nu poate ajunge liberă de patimi de nu o eliberează adevărul (*Ioan 8, 32*),

---

În trăirea acestei unități eminente trăiește totodată pe Dumnezeu ca întipărit în ea. Dar Dumnezeu cel Unul e în același timp întreit în Persoane, nu e una în sensul lui Sabelie, care nu recunoștea decât o singură Persoană.

15. Virtutea ține de unitatea minții și o promovează, pentru că reprezintă depășirea patimilor ca forme ale egoismelor ce se luptă între ele. Adevărul nu poate fi nici el decât în unitate, căci dezbinarea slăbește realitatea și o face neînțeleasă.

e vădit că mintea se face liberă de patimi când se îndreaptă și se înalță într-un chip unic spre Unul Cel mai presus de lume. Deci mintea e ajutată în dobândirea nepătimirii, a stării îndumnezeite și a înfierii dumnezeiești cel mai mult de libertate, și nicidecum de robie¹⁶. De aceea „robul, zice, nu știe ce face stăpânul său” (*Ioan 15, 15*). Dar, dacă neștiința e proprie robului, e vădit că cel ce s-a împărtășit de libertate cunoaște tainele Tatălui și i se îngăduie să urce bine și frumos spre vrednicia înfierii. Căci, precum a nu ști înseamnă în chip vădit opusul lui a ști, așa și legea robului e opusă în chip hotărât celei a fiului. Și dacă cel ce nu știe e rob, cel ce știe nu este nicidecum rob, ci slobod sau, mai bine zis, fiu. La fel, dacă Duhul adevărului eliberează, prin însuși acest fapt face fii ai lui Dumnezeu pe cei în care Duhul Se află. „Câți sunt purtați de Duhul lui Dumnezeu, zice, sunt fii ai lui Dumnezeu” (*Romani 8, 14*)¹⁷. Deci, dacă a căuta spre „Unul” cel mai presus de lume înseamnă a căuta

---

16. Patimile arată robia sufletului. Nepătimirea e semnul libertății lui. Nepătimirea deschide sufletul pentru Dumnezeu, iar în Dumnezeu e libertate. Dumnezeu e lărgimea nehotărnicită, care dă sufletului putere să se lărgească la nesfârșit, să nu rămână lipit de un lucru mărginit, să nu se lipească pe rând și fără voie de ele. Aflându-se în Dumnezeu, sufletul e deschis totului, e deschis adâncului fără fund, sau înălțimii nemărginite de nimic. Nimic nu oprește mintea să se întindă, să crească în conținutul ei, să îmbrățișeze totul.

17. Duhul eliberează de legea trupului, a naturii, întărind duhul nostru, care e prin fire liber. Dar libertatea celui născut din Duhul nu e o libertate a unui individ care nu ține la nimic, ci libertatea fiului. Fiul e liber, dar e liber în iubirea față de Tatăl, liber să înainteze în iubirea nețărmurită a Tatălui, crescând el însuși în iubirea sa; e liber să stăpânească peste toate, căci toate sunt ale Tatălui său suprem.

adevărul, iar adevărul dăruiește libertatea, și libertatea este semnul vădit al înfierii dumnezeiești, și dacă nimic nu este mai mare ca acest har al înfierii și nimic altceva nu e socotit mai potrivit firii raționale, atunci e foarte rațional și cât se poate de necesar ca mintea să tindă să caute și să se adune, purtată de Duhul, cu toată puterea, spre Unul Cel mai presus de lume, adică spre Dumnezeu¹⁸.

11. Căci zice Duhul Sfânt: „Domnul Dumnezeuul tău Domn Unul este” (*Deuteronomul* 6, 4). Prin aceasta, dumnezeirea Duhului are grijă să ridice mintea spre Unul Cel mai presus de lume. Căci nu e îngăduit a propovădui pe Unul, iar întoarcerea și privirea minții spre El a nu o înfăptui. Ceea ce zice Duhul Sfânt vrea să fie și înțeles. Iar a înțelege ceva presupune întoarcerea minții spre acel ceva¹⁹. Căci, dacă lipsește întoarcerea minții spre ceea ce e de înțeles, lipsește și ceea ce ar avea mintea să înțeleagă. În cazul acesta,

---

18. Nu e o necesitate care se împlinește de la sine, adică nu e o necesitate a naturii, ci o necesitate cerută de duh, pentru creșterea, pentru împlinirea lui. La fel, nu e o raționalitate a naturii, care se impune de la sine, ci o raționalitate cerută de rațiunea împlinirii spirituale, de înfăptuirea sensului existenței.

19. E ceea ce am spus mai înainte. Învățătura despre Dumnezeu Unul ar rămâne o teorie goală fără ajutorul dat de Duhul Sfânt de a ne înălța spre El, de a ajunge la experiența Lui și de a avea viața în El. Iar aceasta o face Duhul Sfânt întrucât înduhovnicește mintea, adică o eliberează de patimi, sau de alipirea pătimășă la lucrurile mărginite. La adevăr se ajunge prin despățimire, prin înduhovnicire. Căci împățimirea s-a produs ca o cădere în păcat, în patimi. Iar aceasta e și o cădere din adevăr. Adevărul e unitatea, iar ridicarea în unitate e chestiune de efort duhovnicesc și moral. Deci această înălțare a minții spre Unul cere și voința minții de a se întoarce spre El.

propovăduirea Celui Unul ar fi absurdă (fără rost), precum absurdă ar fi și credința în El. Iar dacă acestea ar fi absurde, atunci a nu cugeta pe Unul prin întoarcerea și înălțarea minții spre El ar fi și mai absurd.

12. Dacă cele cauzate și raționale tind prin fire spre cauză și o caută întorcându-se spre ea, și dacă toate au drept cauză pe Dumnezeu, de la Care e și mintea, iar Dumnezeu este vârful și Unul în chip simplu, urmează că mintea prin fire tinde și caută spre Cel ce e vârful și Unul în chip simplu, întorcându-se spre El ca spre cauza ei.

13. Dacă „din El, prin El și spre El sunt toate” (*Romani* 11, 36), iar între toate se află și mintea, atunci și ea este din El și prin El. Ba, ea este în chip mai deosebit din El și prin El din pricina asemănării ei cu Dumnezeu. Prin urmare, ea trebuie să și caute spre El mai mult ca toate. Iar cuvintele „spre El” arată că mintea trebuie să caute prin întoarcere spre arătarea Celui Unul mai presus de lume. Așadar, mintea trebuie să caute spre „Unul”.

14. Cele multe vin din Unul, dar nu și Unul din cele multe. Creația înfățișează pe cele multe. Așadar, creația este în chip vădit din Unul. Iar Unul este mai presus de creație, ca Făcător și Ziditor. Deci cel ce contemplă cum trebuie creația numaimedcât va conchide, din contemplarea ei, la Unul cel mai presus de lume. Fiindcă în cele cauzate sunt foarte multe ecuri din care se cunoaște Cel ce a adus la ființă, prin măiestrie, înțelepciune, putere și bunătate și cu purtare de grijă, toate, precum a voit. De aceea și Isaia zice în Duhul: „Ridicați ochii voștri și vedeți: cine v-a

arătat toate acestea?” (*Isaia 48, 14*). Prin „toate acestea” a numit cele multe cauzate, iar prin „Cine” a voit să ridice mintea spre Cel din Care sunt acestea, Care este, după fire, în chip simplu Unul.

15. Creația încă e adunată într-o unitate, însă compusă și cu multe părți și nu fără de început, odată ce e creată. Dar Unul care creează nu e Unul numai ca cel ce rezultă din multe și felurite lucruri, ca un întreg simfonic cu un singur scop, ci și întrucât, fiind necreat, este cauza începătoare și mai înainte de început a tuturor. Mintea, ridicându-se spre cele dinapoi, ajunge în chip necesar la ceva care este Unul începător și orânduitor al ordinii văzute, al facerii, al armoniei și al conviețuirii tuturor celor ce există într-o unitate. Căci altfel, ar merge înapoi la nesfârșit, ceea ce este absurd. Căci tot ce se mișcă și devine a fost o vreme când n-a existat; și dacă n-a existat, a început. Iar dacă a început, a fost pus în mișcare. Dar atunci, trebuie căutat cine a pus în mișcare totul și cine l-a adus la existență. Acesta trebuie să fie și nemișcat²⁰. Căci, dacă nu, cine e cel ce mișcă pe cel ce nu e sub o altă putere, odată ce e necreat? Iar dacă e nemișcat, e și neschimbăcios. Și dacă e așa, desigur este simplu, ca nu cumva, fiind compus, să Se schimbe Cel ce am văzut că e neschimbăcios. Căci compunerea e începutul stabilității²¹. Iar desfacerea e

---

20. E formula lui Aristotel: „Mișcătorul nemișcat”.

21. Odată ce s-a compus ceva, a început stabilitatea lui, la care l-a dus mișcarea; adică a început să aibă o formă a lui. Dumnezeu, nefiind compus, n-a trebuit să premerge o mișcare pentru a Se compune. Dar autorul scrierii îmbină în mod original logica speculativă cu experiența lui Dumnezeu. El dovedește logic că Dumnezeu este Unul mai presus de lume și că mintea tinde spre El ca spre Unul. Dar la acest Unul nu se poate ridica mintea

punctul din urmă al mișcării. Deci la Acela nu e compunere, ca să nu rezulte o stabilitate mai pe urmă. Și nu e o astfel de stabilitate, ca să nu fie nici desfacere²². Și nu e desfacere, ca să nu fie schimbare și mișcare la Cel neschimbat și nemișcat. El mișcă, dar nu e mișcat, și aduce la existență, dar nu e adus la existență și nu devine. Deci, dacă e neschimbat și nemișcat, numaidecât e și necompus și, de aceea, atotsimplu și absolut Unul mai presus de lume. Iar mintea care se întinde spre El iese din toate în tot chipul din pricina privirii spre Cel mai presus de bunătate și a dorinței după Cel mai presus de toate, mai bine zis, după Cel din Care sunt toate și spre Care tind toate în chip firesc²³. Iar aceasta întâmplându-se cum se cuvine, mintea iese afară și din patimi. Căci mintea care s-a înălțat mai presus și decât

---

decât prin curățirea de patimi, și această ridicare constă într-o întipărire a Lui în ea, prin privirea ei la El și prin Duhul Sfânt. El îmbină într-un mod original logica și mistica. Una se sprijină pe alta. Răsăritul ortodox nu le-a despărțit pe acestea ca Occidentul creștin, reținând exclusiv speculația sau catafaticul, sau cum face de exemplu un Vladimir Lossky, reținând exclusiv mistica sau apofaticul (*Essai sur la Théologie Mystique...*). În Occident, numai la Nicolae Cusanus observăm această îmbinare datorită influenței Răsăritului asupra lui.

22. La Dumnezeu nu e o stabilitate ca rezultat al mișcării, pentru că în acest caz, începând iarăși mișcarea în El, l-ar duce la descompunere. La El e o stabilitate neprodusă de mișcare, ca să nu fie prin mișcare supus și unei desfaceri. La El stabilitatea e eternă. Dar e o stabilitate stăpână pe mișcare. Autorul a dovedit în acest fel interesantă formula lui Aristotel despre Dumnezeu ca mișcătorul nemișcat.

23. Unul, în această învățătură, nu e obiectul unei simple doctrine logice, speculative, ci din El iradiază puterea atractivă asupra minții, care, privindu-L în baza acestei atracții și dezlipindu-se de cele multe și mărginite, se face și ea una, sau se întărește și ea în unitate.

cele mai presus de bunătate²⁴ greu mai poate rămâne în rușinea patimilor. De aceea zice Legea: „Numai Lui să-I sluiți” (*Deuteronomul* 6, 13), adică Celui ce e Unul. Deci trebuie să tindem spre Unul din vârf dacă vrem să împlinim și legea lui Dumnezeu, și să ne aflăm și deasupra patimilor.

16. „Domnul singur, zice, îi conducea pe ei și nu era cu ei dumnezeu străin” (*Deuteronomul* 32, 12). Vezi puterea Celui Unul și singur? Nu era cu ei dumnezeu străin, pentru că Domnul singur îi conducea pe ei. Dar Domnul nu călăuzește pe cei ce se întorc de la El. Când cineva îi urmează cuiva, înseamnă că s-a întors spre acela. Nevoind deci să avem cu noi alt dumnezeu, pe dracul sau vreo patimă, trebuie să urmăm Celui ce e Unul și singur, printr-o întoarcere cu mintea spre El, ca să se spună și despre noi cu dreptate și să se creadă că „Domnul singur îi călăuzește pe ei și nu este cu ei dumnezeu străin”.

17. Deci cele multe sunt toate din Unul, dar sunt din Unul în chip felurit, pentru că și modul în care vin acestea din prima unitate este felurit. Căci unele din acestea sunt începute și create; altele sunt necreate și lipsite de început temporal. Dar tuturor le este în tot chipul cauza Unul Cel mai presus de fire. Însă unora prin creare, altora prin fire²⁵. De aceea, nu la fel ne apropiem de toate acestea și nu ni

---

24. „Cele mai presus de bunătate” sunt însușirile lui Dumnezeu. Mintea se ridică mai presus și de ele, când privește la Subiectul din care iradiază ele.

25. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, I, 50, *Filoc. rom.*, II, pp. 173-174. Dar autorul nostru trage concluzii originale din această învățătură.

le însușim la fel, ci de cele aflătoare sub stăpânire și în starea creației trebuie să ne apropiem pentru altceva, nu pentru ele, precum de oglindă ne apropiem pentru ceea ce se arată și ia chip în ea. Astfel, nu ne apropiem de creație pentru îmbunătățire, ci pentru arătarea Unului suprem în ea²⁶. Dar, de cele fără început și care sunt din El prin fire, ne apropiem nu pentru altceva, ci pentru ele și pentru Cel din Care sunt. De acelea trebuie să ne apropiem cu adevărat pentru ele înseși, și lor le este apropiat prin fire Unul culminant. Mai bine zis, ele sunt aproape prin fire de Unul suprem și din vârf. De acestea nu trebuie numai să ne apropiem, ci să și creștem în ele și să ne sânguim prin ele spre imitarea Binelui prim și unic și spre întipărirea Lui în noi și așa, prin împreunare și ajutorul harului, să dobândim demnitatea slavei chipului și asemănării cu Dumnezeu²⁷. Astfel, cele cauzate din creație, privite drept, înalță mintea, prin această privire, la oglindirea Unului și o unesc, dezlegând-o de toate, în chip simplu, cu înțelesul unitar al Unului, dacă mintea privește la ele cum se cuvine. Iar cele care au pe Unul cauzator și lucrător prin fire, întrucât Acela dă minții prin ele o formă

---

26. Mai limpede spus, creația nu ne îmbunătățește prin ea însăși, dar ne îmbunătățește dacă vedem prin ea pe Unul. Ea nu ne poate ridica prin ea însăși mai sus de noi, odată ce e mai prejos de noi.

27. Se afirmă întâlnirea noastră nemijlocită cu bunătatea lui Dumnezeu, cu iubirea Lui, cu puterea Lui, iar prin ele, întipărirea subiectului lor dumnezeiesc însuși în mintea sau în subiectul nostru, care se întâlnește cu ele. Se repetă mereu afirmația că prin însăși privirea minții la Dumnezeu, sub lucrarea puterii lui Dumnezeu asupra ei, Se întipărește Dumnezeu în minte, dându-i chipul Lui de bunătate, de iubire, de sfințenie, de nehotărnicie.

asemenea lor, au puterea să unească mintea cu Însuși Unul acela²⁸.

Prin urmare, din toate cele cauzate în orice fel, fie prin creare, fie prin fire, mintea poate să se adune în chip natural, fie prin făptuire, fie prin contemplație, spre Cel ce e cauza cea unică în mod felurit²⁹. Iar dacă mintea, folosindu-se fie de una, fie de mai multe din cele create, sau din cele naturale ale lui Dumnezeu, nu se folosește pentru Unul, nici pentru ca să se aducă pe sine adunată la primul Unul și să privească întreagă, în mod unitar și simplu, numai la El, într-o sfântă împărtășire și înrăurire a Duhului luminător, aceasta i se socotește ca păcat, chiar dacă această folosire lasă părerea că e bună. Căci cei ce se folosesc cum se cuvine de cele ce sunt de la Unul trebuie să le ducă iarăși la Unul. „Toată ieșirea arătărilor luminoase, pornită de la Tatăl și venită la noi ca un dar bun, ne umple ca o putere unificatoare și ne întoarce iarăși în Sus, spre unitatea și simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui, Cel ce adună toate. Căci din El și spre El sunt toate”. Iar dacă nu se adună și nu se înalță mintea spre El, aceasta s-a abătut de la firea sa și întrebuințarea lucrurilor nu se mai face în mod cuvenit, dacă nu se face așa.

---

28. Privind prin cele create, mintea se unește cu înțelesul Unuia care le-a creat. Dar unindu-se cu cele care iradiază din Unul prin fire, adică cu energiile Lui, mintea se unește cu Unul însuși, sau cu Subiectul acestor energii.

29. Astfel, mintea se poate aduna, mânată de firea ei, fie din întâlnirea cu lucrurile create, fie din întâlnirea cu energiile necreate, spre Unul, Care e cauza lor în mod diferit. Din lucruri se adună prin făptuire, sau prin curățirea de patimi și prin virtuți, luând atitudinea dreaptă față de lucruri cu fapta, din energiile necreate, prin contemplarea sau prin vederea minții propriu-zisă.

18. Este o făptuire ce premerge contemplației și este o făptuire ce-i urmează. Cea dintâi se săvârșește trupește, ca să dea minții, care a înfrânat pornirile trupului și l-a făcut să se poarte cu bună rânduială, putere să pășească cu picior slobod întru ale sale, care sunt cele duhovnicești, și acolo să lucreze bine ceea ce e de folos pentru ea. Iar a doua, începând de la minte și de la cugetarea în Duh, adună mintea spre Cel mai presus de minte, Care este Dumnezeu, și de Care apropiindu-se, mintea se apropie de Unul. Căci Dumnezeu este Unul.

Atunci și mintea însăși se unește cu sine într-o unitate și se face neîmpărțită. Fiindcă Unul este principiu al unității și al simplității de chip dumnezeiesc când este contemplat. Căci este cu neputință ca mintea, contemplând pe Unul, să nu fie și ea una și simplă. La fel, privind cele împărțite și compuse, numaidecât se împarte și se face felurită.

Am numit în chip simplu Unul pe Cel simplu prin Sine. Fiindcă mintea, suferind schimbările după lucrare, iar ea însăși fiind simplă, e necesar să fie simplă și după lucrare numai când vede pe Unul. Iar dacă ar vedea pe Unul, dar ea ar fi împărțită cel puțin în două, care ar fi pricina ce-ar face o parte a ei să se deosebească de cealaltă, care vede pe Unul? Ea sau ar vedea altceva, sau n-ar vedea deloc. Iar lucrul din urmă s-ar putea întâmpla din trei pricini: sau pentru că n-ar vrea să vadă, sau din pricina tocirii, sau pentru că ar fi făcută pentru altă lucrare, dar nu pentru vedere. Dar, dacă ar presupune cineva că vede altceva, iată că mintea n-ar mai vedea simplu pe Unul, ci două lucruri în chip contrar rațiunii. Și văzând două, n-ar mai putea fi una. Căci se taie, cum s-a arătat, în

cele ce le contemplă. Iar dacă n-ar vedea, aceasta n-ar fi din pricină că nu voiește, căci mintea rațională nu poate fi în nelucrare nici măcar pentru cea mai scurtă clipă. Dar nici n-ar putea fi mintea tocită, în această privință, iar în alta să fie ascuțită. În acest caz ar fi compusă, și nu simplă. Ea ar consta din niște părți neasemănătoare, cum ar fi și dacă o parte a ei ar vedea, iar alta ar fi rânduită pentru altfel de lucrare. Căci și aceasta ar fi un semn al compoziției. Dar aceasta e cu totul nepotrivit să se spună, având în vedere simplitatea minții. Pentru acestea, când mintea cea una și simplă contemplă pe Cel simplu Unul, trebuie să fie una și în lucrare. Și dacă e una în chip simplu, vede pe Cel simplu Unul. Așadar, orice făptuire sau vedere (contemplare) a ei trebuie să se îndrepte în chip necesar spre Unul Cel mai presus de minte. Iar de nu, cu nimic nu se va folosi, ci în zadar se va arăta mintea lucrând sau contemplând. Căci odată ce e supusă împărțirii, va fi lucrătoarea patimilor, nefiind purtată de simțirea sufletului spre unirea unitară cu Unul Cel mai presus de minte. Și numai unirea aceasta poate să limpezească și să curețe vederea minții, înălțând-o și îndreptând-o spre Unul și făcând-o să pătimească alipirea de Acela din Care, prin Care și întru Care sunt toate și spre Care se fac, sunt și ființează toate³⁰.

---

30. O frumoasă analiză logică, prin care se dovedește că numai dacă mintea e simplă se poate concentra întreagă spre vederea lui Dumnezeu cel Unul. Dacă ar fi compusă, o parte a ei ar vedea pe Dumnezeu, iar alta ar rămâne lipită pătimaș de lucruri. Dar, în acest caz, partea rămasă alipită de lucruri ar tulbura și partea care contemplă pe Dumnezeu. Sau, dacă numai o parte a ei ar contempla pe Dumnezeu, conștiința împărțirii ei ar introduce o mărginire și în Unul. În acest caz, cel contemplat n-ar mai fi Unul.

19. Unirea dumnezeiască mai presus de minte cu sufletul este cel mai înalt dintre bunurile dori-te. Dar pentru unirea dumnezeiască este nevoie de asemănarea cu Dumnezeu. Iar pentru asemănarea cu Dumnezeu este nevoie de lucrarea minții, adică de contemplație (de vedere)³¹. Căci aceasta este proprie și lui Dumnezeu, și de la ea I s-a dat lui Dumnezeu numele (θεωρεῖν = θεός). Deci contemplarea urcă drept la înțelegerea lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu trimite de pretutindeni minții văzătoare ca un fel de raze, și min-tea văzătoare are pe Dumnezeu ca țintă³². Iar Dum-nezeu este Unul, Cel mai presus de lume.

Pe de altă parte, este în firea minții să se facă în fapt asemenea cu ceea ce vede. Aceasta o arată și glasul de Dumnezeu cuvântător al Sfântului Grigo-rie, care zice că „minte vede și pătimește strălucirea lui Dumnezeu”. Căci ceea ce a văzut mintea, aceea a și pățimit, întrucât s-a făcut asemenea. „Minte se colorează, zice Petru din Damasc, după cele ce le vede”. Și precum, privind la cele împărțite și feluri-te, se împarte și se face felurită, așa, înălțându-se la privirea Unului simplu și mai presus de lume, se face una, cum am spus mai înainte³³. Iar fiindcă, ajungând

---

31. Lucrarea minții este contemplarea sau vederea duhovnicească. Ea urmează lucrării de mai înainte, sau făptuirii, îndreptate asupra trupului pentru curățirea lui de patimi.

32. Așa cum lucrurile sensibile sunt văzute pentru că trimit un fel de raze la ochiul sensibil, tot așa Dumnezeu e văzut de minte pentru că Dumnezeu trimite un fel de raze inteligibile (înțelese) la minte. Deci prin orice fel de contemplare a lui Dum-nezeu, chiar dacă pare pur intelectuală, se stabilește un fel de contact între Dumnezeu și minte.

33. Faptul că vederea duhovnicească a lui Dumnezeu sau contemplarea implică venirea unor raze de la Dumnezeu la minte

în Unul, vede pe Cel fără de început, nemărginit, fără formă și simplu – căci așa e Unul –, se face și ea fără de început, nemărginită, fără formă și simplă după lucrare³⁴. Și pătimind acestea și preschimbându-se astfel, se află într-o asemănare cu dumnezeirea, pe cât e cu putință. Și așa se suie la cel mai înalt dintre toate bunurile dorite, la unirea dumnezeiască mai presus de minte și negrăită, care este cea mai înaltă țință voită de Dumnezeu. Dar pentru aceasta mintea trebuie să se încordeze cu toată puterea spre a se grăbi și a năzui în Duh să ajungă la contemplarea și vederea Celui Unul mai presus de lume.

20. Când mintea este împărțită între multe, sau cel puțin între două, e vădit că nu vede pe Cel ce e simplu Unul, și de aceea este hotărnicită, mărginită și întunecată. Căci așa sunt cele ce nu sunt cu totul simple. Dar, când ajunge într-o atingere fără pipăire cu Unul cel adevărat, cunoscându-L printr-o vedere înțelegătoare în Duh, fără ajutorul ochilor, se face fără de început, nesfârșită, nehotărnicită, fără chip și formă, se îmbracă cu negrăirea și se deprinde cu tăcerea uimirii, se umple de bucurie și pătimește cele negrăite. Dar să nu socotești că spun că se face fără de început, nesfârșită și nehotărnicită după ființă, ci după

---

are ca urmare că mintea sau subiectul omenesc se întipărește de chipul lui Dumnezeu, adică se face asemenea Lui. Astfel, asemănarea omului cu Dumnezeu nu se poate înfăptui fără contemplarea Lui.

34. Lucrarea văzătoare de Dumnezeu a minții nu mai e propriu-zis lucrarea ei, ci lucrarea lui Dumnezeu în ea, e raza Lui activă în minte. Ea însă devine atât de proprie minții, că mintea o trăiește ca pe a sa. Așa trebuie să înțelegem că văzătorul trăiește această lucrare ca neîncepută, nemărginită, simplă, fără formă.

lucrare, pentru că ceea ce se preschimbă nu e ființa minții, ci lucrarea. Căci, dacă s-ar preschimba mintea după ființă când vede și pătimește îndumnezeirea sau când se îndumnezeiește spre vederea lui Dumnezeu, ar fi ea însăși Dumnezeu după ființă. Dar așa ceva nu este nici măcar vreunul dintre îngeri, ci numai singurul, supremul și Unul Dumnezeu este Dumnezeu după ființă. Dacă, prin urmare, e absurd să spunem că mintea se îndumnezeiește după ființă, rămâne să zicem că pătimește aceasta prin lucrarea vederii înseși. Deci nu are în fire să se prefacă ființa sa, ci lucrarea. De altfel, dacă mintea se preschimbă în chip firesc, cum s-a zis, după cele ce le contemplă, dar nu contemplă cătuși de puțin ființa dumnezeiască, ci lucrarea, nu se va preface nici ea după ființă, ci după lucrare³⁵.

21. Toate strălucind³⁶ din Unul cel mai presus de lume, nu se desfac în niciun chip de Acela de la Care și-au luat ființa, ci, precum s-au făcut prin Acela, așa

---

35. Deosebirea răsăriteană între ființa și lucrarea lui Dumnezeu permite deci acestei învățături să vorbească de o îndumnezeire a minții după lucrare, dar nu după ființă. Teologia scolastică, vorbind de o contemplare a ființei lui Dumnezeu de către minte în viața viitoare, ar trebui să ajungă la concluzia unei îndumnezeiri a minții după ființă, deci la un panteism.

36. Toate lucrurile strălucesc pentru că vin de la Cel ce e lumină. Pe drept cuvânt, poporul român numește cosmosul „lume”, adică lumină. Cele fizice au lumina ca ultimă esență a lor. Persoanele luminează când se deschid cu sinceritate altora, deci și ele sunt, în actualizarea lor, ca factori de relație conștientă, lumini. Dar lucrurile fizice sunt luminoase și pentru că au un sens, un logos din Logosul dumnezeiesc, Care e sensul suprem al tuturor. Iar persoanele sunt luminoase, pentru că trăiesc în lumina conștiinței și caută sensurile lor în toate.

se și susțin și se desăvârșesc prin El și nu este nimic în niciuna din ele în care să nu vină ca o curgere și ca o mireasmă din Făcătorul Acela cu adevărat Unul³⁷. Și toate cele părtașe la existență aproape că dau glas, descoperind nu pe Unul cel mai presus de lume (căci Acesta Se află deasupra oricărei contemplații sau înțelegeri), ci o rază oarecare a Unului cel mai presus de lume. De aceea, dat fiind că toate Îl strigă pe Unul și toate tind spre Unul și Însuși Unul cel mai presus de lume Se arată pe Sine minții prin toate, e neapărat de trebuință ca mintea să fie îndrumată, povățuită și dusă spre Unul cel mai presus de lume. Iar aceasta se face, pe de o parte, fiind silită de îndemnul multelor făpturi, pe de alta, prin faptul că Însuși Creatorul cel Unul, despre Care am vorbit, vrea să fie văzut de minte, în prisosința bunătății Sale, ca mintea să experimenteze în aceasta adevărata viață. Căci Însuși Unul cel negrăit zice: „Eu sunt viața” (*Ioan* 11, 25); și: „Aceasta este viața de veci: să Te cunoască pe Tine, Unul adevăratul Dumnezeu” (*Ioan* 17, 3); iar în altă parte: „Căutați pe Domnul, și va trăi sufletul vostru” (*Psalom* 68, 36). Fiindcă vederea e din căutare, iar viața, din vedere³⁸. El ar vrea să fie văzut de minte, ca aceasta

---

37. Niciuna din cele create nu stă de sine, ci toate sunt susținute de Făcătorul printr-o lucrare ce iradiază din El (*ἀπόρροια*), toate persistă și înaintează spre ținta lor și spre o țintă generală, nu printr-o legătură statică cu El, ci printr-o putere ce vine din El în iradiere continuă, cum iradiază continuu dintr-un focar de lumină razele lui.

38. Vederea preschimbă viața celui ce vede, pentru că pune pe cel ce vede în legătură cu un conținut văzut. De aceea, când e văzut un focar de viață sănătoasă, sau mai presus de lumea trecătoare, acesta îi hrănește viața și o înalță la o treaptă netrecătoare. Vederea, sau ceea ce se vede, are un efect ontolo-

să se veselească, să se lumineze și să se bucure, cum zice David: „Întru Tine e locașul tuturor celor ce se veselesc” (*Psalm* 86, 6); și: „Întru lumina Ta vom vedea lumină” (*Psalm* 35, 9). El a făcut, pe de o parte, mintea văzătoare, iar pe de alta, a semănat ale Sale în toate cele ce sunt, încât prin ele, ca prin niște deschizături, să Se arate minții într-o lumină a înțelegerii, cuce-rind-o, luminând-o și atrăgând-o spre Sine³⁹.

22. Dumnezeu, Care este Binele treimic cel Unul, ceea ce a făcut a făcut voind. Dar ceea ce voiește Dumnezeu este binele cel mai înalt. Căci bunătatea Îi este fire. Deci, întrucât El a făcut mintea ca văzătoare a Lui și a celor ale Lui, iar aceasta adună mintea văzătoare spre Unul, e lucru voit de Dumnezeu ca mintea să-L contemple (să-L vadă) pe El. Și aceasta, pentru că El este prin Sine Binele suprem. Căci Dumnezeu este Unul în sens propriu și simplu, și a căuta și a se aduna mintea în chip unitar spre El este, cum s-a arătat, de asemenea binele cel mai înalt⁴⁰.

---

gic, s-ar putea spune. Nu mă schimb în viață, prin vedere, numai pentru că iau pildă de la o viață superioară pe care o văd sau sunt influențat de un exemplu rău pe care-l văd, ci din focarul pe care-l văd vine în mine un curent (ἀπόρροια) de putere în sensul bun sau rău al cuvântului.

39. Cuvântul lui Dumnezeu, ca Rațiune-Subiect, a dat rațiunii-subiect a omului rațiunile-obiect ale Sale, plasticizate în lucruri, ca să aibă un conținut comun de dialog cu subiectul uman. Ele sunt tot atâtea cuvinte ale Cuvântului-Persoană către persoanele umane, ca prin ele acestea să-l răspundă Lui. Lucrurile sunt ochii prin care ne privește Dumnezeu Cuvântul. Lumea e ca o sită străbătută de ochi prin care ne privește Dumnezeu Cuvântul, și noi Îl privim pe El.

40. Dumnezeu este Binele cel mai înalt în Sine, sau pentru Sine. Dar mintea care se adună prin vedere în El, primind pe

23. Dacă dragostea îndeobște este una și de nedesfăcut, după învățătura înțelepților lui Dumnezeu, Unul este și Cel iubit. Căci dacă cele iubite ar fi cel puțin două, ar fi și două iubiri, sau iubirea cea una s-ar împărți în două și nu s-ar mai chema una și nedespărțită. Însă, odată ce se spune că iubirea în general e una și nedesfăcută, trebuie să înțelegem că Unul este și Cel iubit⁴¹. Dar Cel ce e iubit e mai înainte de iubirea față de El și, până nu are cineva ceva din Cel iubit, nu poate avea iubirea față de El⁴². Iar dragostea este iubirea întinsă, pe care ne cere legea naturală și scrisă a lui Dumnezeu s-o avem față de Dumnezeu. Legea naturală îndeamnă mintea iubitoare de bine să caute cel mai mare bine, care este

---

Dumnezeu în sine, se face de asemenea, prin participare, binele cel mai înalt.

41. Iubirea nu se poate împărți. Tot ce ține de ea e concentrat în ea. De aceea se îndreaptă întreagă spre cel iubit. Din acest motiv, chiar când cei iubiți sunt doi, ea se îndreaptă întreagă spre fiecare și, în felul acesta, îi unește. Și suferă când îi vede că vor să rămână dezbinați. Ea vrea să-i vadă uniți pe cei iubiți, ca să nu se împartă în ea însăși. În Dumnezeu se realizează această dorință a ei. În Dumnezeu îi vede uniți pe toți, pentru că Dumnezeu e Unul, în Care își au originea și suportul toți. Iubind pe Dumnezeu cel Unul, ea se satisface în deplinătatea ei nedesfăcută. Ea nu mai e expusă la nicio suferință.

42. Cel iubit există înaintea iubirii față de El. Mai bine zis, dacă există o iubire în noi, trebuie să fi existat cineva vrednic de iubit înainte de a fi existat noi, capabili să-l iubim. Trebuie să știi de Cel iubit și să ai ceva de la El, sau să simți în tine calitatea care îl face vrednic de iubit, pentru ca să-l iubești. Dacă subiectul nostru simte nevoia să iubească, și să iubească în gradul culminant, înseamnă că Cel vrednic de această iubire culminantă există înainte de el, înainte de orice subiect uman care simte nevoia să iubească, există înainte de orice iubire omenească.

Dumnezeu; iar Legea scrisă poruncește: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul tău, din toată inima ta și din tot cugetul tău” (*Deuteronomul* 6, 5); și: „Domnul Dumnezeuul tău un Domn este” (*Deuteronomul* 6, 4). Deci Unul este cel vrednic de iubit: este Unitatea treimică. Iar Aceasta premerge minții în dragostea ei față de Ea⁴³. Deci mintea trebuie să dorească să se întindă spre Unul cel mai presus de lume, ca prin aflarea și vederea Lui să i se aprindă dragostea față de El și omul să se poată face împlinitor al legii și al poruncii, iubind, potrivit cu cele spuse, pe Domnul Dumnezeuul lui.

24. Este cu neputință ca mintea, care s-a urcat spre Unul cel mai presus de înțelegere, să nu se umple de iubire față de El. Căci se întâlnește cu o frumusețe negrăită și necuprinsă, pornind din Acela ca dintr-o rădăcină atotțiitoare. De aceea, ea e atunci atât de plină de iluminările dumnezeiești, încât se află ca o mreajă în primejdie să se rupă de povara mulțimii de pești și e covârșită de uimire privind frumusețea mai presus de minte. Ba, e beată ca de vin și-și iese din sine ca o nebună și pătimește o uimire mai presus de înțelegere, neputând privi la arătarea mai presus

---

43. Dacă cel ce iubește trebuie să primească ceva din Cel iubit în sine, înainte de a-L iubi, sau ca să-L poată iubi, Cel iubit trebuie să comunice ceva din iubirea Lui celui în care vrea să trezească iubirea față de El. Aceasta înseamnă că trebuie să existe în Cel iubit o iubire, ca să poată comunica din ea celui a cărui iubire o voiește. Ca să aibă însă această iubire în sine, înainte de a fi, omul trebuie să fie într-o comuniune. Astfel, Dumnezeu, ca supremul Izvor al iubirii și ca supremul Subiect vrednic de iubit, trebuie să fie un Dumnezeu în mai multe Persoane, Care totuși să fie deplin unite prin iubirea Lor.

de frumusețe a frumuseții neobișnuite. Din pricina aceasta e ținută, așa zicând, în lanțurile iubirii și se simte arzând ca de o mare sete⁴⁴.

Căci acest Unul este Unul mai presus de înțelegere, dar propovăduit de toate ca pricinuitorul mai înainte existent al tuturor, ca începutul, ca sfârșitul și ca susținătorul tuturor. El a adus la ființă frumusețile și bunătățile tuturor celor frumoase și bune, printr-o izvorâre din puterea Sa de frumusețe și de bine făcătoare, aflându-Se El însuși de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de toată frumusețea și bunătatea și fiind Unul mai presus de lume și fără asemănare. Numai El este din fire vrednic de iubit, mai presus de tot ce e vrednic de iubit, întrucât numai El e în înțeles propriu bun și frumos, mai presus de tot ce e bun și frumos⁴⁵. Numai El e cu adevărat vrednic de iubit, prin legea firii și a ordinii, ca pricinuitor al tuturor. Și aceasta cu atât mai mult cu cât întrece toate cele vrednice de iubit prin covârșirea frumuseții și a bunătății, și este cu adevărat Unul mai presus de lume, ca Cel singur cu adevărat existent și cauzator al tuturor celor ce sunt.

Să năzuim deci, prin buna sânguință, să ajungem în duh la aflarea și cunoștința Celui ce e singur Unul,

---

44. Alte antinomii ale iubirii: ea face liber pe cel ce o are, și totuși îl ține ca în lanțuri, căci nu o poate părăsi; ea satisface în chip desăvârșit, și totuși persistă în ea setea neîncetată a unui dor de și mai multă dragoste, o sete atât de mare, că cel ce iubește parcă arde din pricina ei.

45. Dumnezeu umple sufletul, când e văzut ca Unul, de atâta bucurie și lumină, pentru că unitatea Lui nu e o unitate abstractă, matematică, ci plinătatea de viață care le cuprinde pe toate cele ce sunt mai presus de toate frumusețile și bunătățile lumii. Din Dumnezeu, ca singurul cu adevărat Unul, iradiază orbitor toate frumusețile, luminile, sensurile, darurile.

de la Care sunt începuturile tuturor și în Care sunt hotarele tuturor. Făcând așa, cu siguranță ni se va deschide de la sine poarta dragostei dumnezeiești prin harul lui Hristos și vom intra la odihna Domnului nostru (*Evrei 4, 3*), în fericire și veselie multă, și vom cunoaște bucuria împărtășirii de Unul, și vom gusta din dulceața dumnezeiască, devenind și noi una și nemaifiind sfâșiați și împărțiți, potrivit cu rugăciunea Mântuitorului către Tatăl, în care cere: „ca să fie una, precum și Noi una suntem” (*Ioan 17, 22*). Atunci vom fi păzitorii deplini ai poruncii care zice: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul tău, și pe aproapele tău, ca pe tine însuși” (*Deuteronomul 6, 5; Matei 22, 37, 39*). Atunci, vom fi ajuns la desăvârșirea cea cu putință omului. Căci „plinirea Legii este iubirea” (*Romani 13, 10*). În aceasta atârnă nu numai toată Legea și Proorocii (*Matei 22, 40*), ci și cei desăvârșiți după Dumnezeu în Hristos.

25. Toate unindu-se în chip firesc în Duhul, împărțirea înseamnă o cădere din Duhul. De aceea și mintea, când se împarte în lucrarea ei, este în afară de petrecerea în El după har. Iar aceasta o suferă privind lucruri felurite. Căci nu poate avea neîmpărțirea privind lucruri felurite. Fiindcă, dacă ar presupune cineva că se poate aceasta, nu ar putea explica ușor de ce mintea liniștită e alta decât mintea tulburată. În acest caz, mintea celor purtați de Dumnezeu s-ar arăta asemenea celei tulburate de neorânduiala patimilor, ceea ce e absurd. Deci mintea făcându-se după lucrare asemenea cu ceea ce privește, în mod necesar, privind la cele compuse, se face și ea felurită și, căzând din simplitate, nu poate să-și păstreze neîmpărțirea. Iar

aflându-se împărțită, e mai puțin decât toate curată de păcat, odată ce și însuși faptul de a se împărți e socotit păcat de cei ce pot să pătrundă în aceste lucruri. Dacă, prin urmare, puterea înțelegătoare a minții cere să guste, prin privire spre Unul suprem și mai presus de lume, într-o simțire înțelegătoare, în chip unitar, Binele cel mai presus de fire, când petrece în împărțire, cade în afară de har.

De aceea, trebuie să ne prindem de Unul cel mai presus de lume și să căutăm la El singur cu tot sufletul, dacă vrem să scăpăm de împărțire și înstrăinare. Dar nu numai atât, ci, chiar dacă mintea ar privi spre un singur lucru, dacă acesta ar fi creat, nu ar putea izbuti să se facă neîmpărțită. Căci unul creat nu se poate numi propriu-zis simplu, odată ce este hotărnicit, compus și circumscris și, de aceea, nici nu are dreptul să fie numit în chip simplu Unul. Iar mintea ațintindu-și privirea spre el, nu va avea lucrarea sa simplă și unică. Căci privirea ei va fi hotărnicită și circumscrisă și compusă, cum este și ceea ce e contemplat de ea⁴⁶.

---

46. Nu numai când privește spre multe mintea e împărțită și deci tulburată, ci și când privește spre un singur lucru, dar creat. Căci un lucru creat, fiind mărginit, nu poate absorbi mintea întreagă în privirea lui, ci rămân în ea mari rezerve neangajate în această privire, rezerve care protestează împotriva angajării minții, împotriva preocupării ei de acel singur lucru, producând în om o sfâșiere. E o sfâșiere pe care o experiază aproape permanent fiecare din noi. În niciun lucru nu găsim totul. De aceea, cu o altă parte din ființa noastră tânjim spre altceva. Mai ales nu găsim totul când îl privim ca stând de sine. El rămâne atunci și neexplicat. El e potențial compus măcar prin faptul că e legat de temeiul ultim al tuturor, de Dumnezeu. Numai Dumnezeu e explicabil prin Sine, fiind și cuprinzând totul. Dar fiecare lucru se arată compus și prin faptul că e hotărnicit. Căci orice margine

Ca atare, va cădea din harul dumnezeiesc, care o face simplă, fără de început și necircumscrișă. Și va fi în afară de Unul cel ascuns și mai presus de înțelegere⁴⁷. De asemenea, se va lipsi de slava sa, care este bucuria de a fi obârșia unică și fără de început a lucrării, bucuria de nehotărnicire, de simplitate, de a fi ajuns fără chip și unitară. Și nu va ajunge să pătimească

---

implică conștiința a ceva dincolo de margine (Simon Frank, *La connaissance de l'être*). De aceea, niciun lucru nu e în chip simplu Unul, căci, necuprinzând toate, presupune că dincolo de el, alături de el, sunt și altele.

Dar Unul adevărat nu poate fi niciun fel de temelie imanentă a totului în sens panteist. Unul, în acest sens, e silit de legea sa inferioară să se diversifice, deci are în sine multiplicitatea în mod potențial. El e natură, nu e subiect. El e identic cu multiplul ce iese din el. Dar nu e așa Subiectul dumnezeiesc, și de aceea nici subiectul uman, făcut după chipul Lui. Energiile divine nu sunt una cu ființa divină, iar, pe de altă parte, ele nu sunt nici una cu lumea. Aceasta e creată prin energii, nu emanație a lui Dumnezeu. Pericolul panteismului păste teologia occidentală, care nu face o deosebire între energiile necreate și creație. Subiectul uman poate rămâne sau redeveni și el unul, pentru că se bucură de un fel de „transcendență” față de natură. Dar e o transcendență creată, nu creatoare. Însă se poate considera ca participând la transcendență pentru că tinde să se ridice peste lumea creată și numai în lumea necreată își găsește împlinirea. Subiectul uman actualizează în mod conștient nehotărnicirea sa și poate trăi în nesfârșirea Subiectului divin, pentru că s-a făcut asemenea cu El prin primirea energiei Lui necreate, fiind capabil să o primească.

47. Nemaifiind în legătură cu Unul prin vedere, mintea va fi în afară de harul, sau de raza transformatoare ce vine din El. Nu va fi actualizată simplitatea ei și nu va primi în această simplitate nesfârșita bogăție a Unului, pentru că nu are harul Celui cu adevărat Unul, sau legătura cu El, Care le cuprinde prin Sine pe toate.

în sine întipărireă frumuseții mai presus de fire și atotnegrăită. Drept aceea, se cuvine ca mintea să caute și să tindă spre Cel fără de început, simplu, nehotărnicit și cu adevărat Unul, și de acolo să se grăbească a se face luminată și a se împreuna cu unitatea de obârșie, care adună toate, și, ca urmare, cu sine însăși. Prin aceasta, nu numai că va fi iubită de Cel Preabun, ca una ce s-a făcut asemenea, cât îi este cu putință, cu nehotărnicia și simplitatea Celui fără chip și fără formă, ci va putea și să iubească frumusețea dumnezeiască și mai presus de frumusețe și de fire, ca una ce este înălțată, cum s-a zis, spre asemănarea cu ea⁴⁸. Căci, dacă în cel asemenea obișnuiește să se nască o dispoziție iubitoare față de cele asemenea, e vădit că mintea va fi iubită și va iubi pe Dumnezeu, fiindcă ceea ce este asemenea este asemenea unuia asemenea și, precum asemănarea își are complementul ei care îi corespunde, tot așa cine iubește este iubit la rândul său. Iar o împreună-pătimire mai mare ca aceasta între Dumnezeu și suflet nu există⁴⁹.

---

48. Numai mintea care se unește cu Unul dumnezeiesc se unește, în lucrările ei, și cu sine însăși, devenind una în lucrare, cum e una în ființă. Numai ea e conștientă de unitatea ei nehotărnicită și și-o trăiește. Numai prin trăirea unității sale nehotărnicite în lucrare, a unității sale abisal de bogate, trăiește unitatea infinit de bogată a lui Dumnezeu. Dar și invers, numai trăind relația intimă cu Subiectul divin trăiește realitatea indefinită a subiectului propriu.

49. „Pătimire mai mare între Dumnezeu și suflet nu există”. E vorba de afecțiunea trezită de Dumnezeu în suflet și invers. Afecțiunea aceasta e nu numai gândită, ci și produsă de răspunsul fiecăruia la dorința celuilalt. Desigur, Dumnezeu acceptă cu voia această afecțiune produsă de răspunsul iubitor al sufletului omenesc. Adunarea minții din toate în Dumnezeu e

26. Mintea se ridică peste firea sa atunci când se ridică desăvârșit la ceea ce e mai presus de minte, făcându-se fără chip și fără formă și în întregime îndumnezeită, fără de început și nesfârșită și, așa zicând, mai presus de unitatea sa⁵⁰. Iar când își păstrează în sine înțelegerea sa, chiar dacă se îndeletnicește cu cele dumnezeiești și mai presus de simțuri, ea se mișcă și lucrează în chip natural și rămâne încă în firea sa. Iar ceea ce e mai presus de fire întrece cu mult ceea ce e după fire și e cu mult mai sus. De aceea, trebuie să ne placă a ne sili să ne ridicăm la ceea ce e mai presus de fire, care e mai bun, după porunca ce zice: „Râvniți cele mai bune dintre daruri” (*1 Corinteni* 12, 31). Dar mintea, aflându-se în ceea ce e mai presus de fire, se află în Dumnezeu. Căci Dumnezeu este în afară de toată firea, fiind Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul⁵¹. De aceea, mintea trebuie să tindă

și o faptă a iubirii, un răspuns afectuos al omului la dorința lui Dumnezeu, nu numai o mișcare intelectuală.

50. Mintea trece, într-un act de totală iubire pentru Dumnezeu, dincolo de sine. Iar întrucât ea e tot ce e mai înalt în ordinea creată, mintea, ridicându-se peste sine, se ridică în transcendența divină. De aceea, mintea e făcută pentru transcendență, implică în ea relația cu transcendența. Dar întrucât numai cele create sunt pe măsura înțelegerii ei, ridicându-se în Dumnezeu, mintea se ridică la ceea ce e mai presus de înțelegere. Căci planul înțelegerii coincide într-un anumit fel cu planul creat, sau imanent. Dar această intrare în planul transcendent este o experiență sau o pătimire a infinitei bogății mai presus de lume, ascunsă în Unul dumnezeiesc.

51. Se afirmă transcendența lui Dumnezeu ca Cel ce e mai vechi decât toate, sau atotvechi, adică fără de început și Unul în mod simplu. Tot ce e în fire, în natura creată, poate fi unul în mod compus, sau legat de altceva. Sufletul, de exemplu, e legat de trup și, pe lângă aceea, ca și îngerul, e legat de Dumnezeu

spre Cel atotvechi (atotoriginar) și simplu Unul și spre El trebuie să se silească a privi și a se ridica pentru ca, aflându-se în Unul Cel mai presus de fire, într-un chip mai presus de lucrarea ei naturală, să ajungă la o stare mai bună decât cea a sa după fire⁵².

27. Fiecare dintre făpturile existente se bucură de cele proprii ale sale și se odihnește în chip natural în ele. Dar ele toate au preexistat mai înainte, după cauză, în Cauzatorul cel atotoriginar. De aceea, mintea va ajunge în chip firesc la bucuriile adevărate și va avea fericirea netrecătoare și se va odihni desăvârșit când, străbătând și lăsând în urmă toate, se va întin-

---

(ἐσκέσει). Singur Dumnezeu e simplu în mod absolut, nefiind legat de nimic (ἄσχετος).

52. Ridicarea minții peste firea ei, în Unul divin transcendent, înseamnă ridicarea ei peste lucrarea ei naturală; înseamnă că Dumnezeu sădește în ea lucrarea Lui, deci că Dumnezeu o ridică prin lucrarea Lui, deși mintea și-a însușit această lucrare a Lui și prin pătimirea ei. Transcendența lui Dumnezeu, în învățătura creștină, nu înseamnă închidere a lui Dumnezeu într-un plan inaccesibil creaturii, ci ea indică simplu că El e din alt plan decât cel creat, natural, immanent, supus legilor naturale. Înseamnă că există o putință pentru creatură de a fi ridicată din planul naturii; că există un alt plan unde poate fi ridicată. Iar întrucât acest plan e planul voinței și al libertății suverane și al puterii absolute peste orice lege, în manifestarea binelui, creatura conștientă nu poate fi ridicată decât de lucrarea lui Dumnezeu cel transcendent în acel plan. Transcendența lui Dumnezeu e o transcendență activă, capabilă și doritoare să lucreze asupra planului naturii create, pentru a o ridica în planul iubirii și libertății Sale absolute. Prin ridicarea în acest plan, subiectul uman devine mai bun decât este după fire. El ajunge la plenitudinea exercițiului libertății adevărate, câtă vreme în planul naturii sale nu o poate exercita plenar.

de la cauza aceea originală, unică și cu totul prima, și va ajunge, printr-o întoarcere înțelegătoare, acolo de unde au luat ființă toate începuturile, mijlocurile și sfârșiturile (țintele) tuturor; la cauza în care și-au avut de mai înainte temeiul și sunt ținute toate și prin care sunt duse spre ținta proprie cele ce se desăvârșesc; la cauza pentru care dobândesc pătimirea cea bună cele ce se împărtășesc de această bună pătimire⁵³ și de către care a fost zidită și mintea însăși, așa cum este. Căci, în oarecare chip, mintea întorcându-se spre cauza proprie, a tuturor, se întoarce spre sine însăși, întrucât cauza aceea este prototipul (modelul) ei⁵⁴.

De fapt, fiecare se iubește pe sine în chip firesc, și mai ales mintea pătimește de această iubire⁵⁵. Dar, fiind chip supra-frumos al frumuseții necuprinse a Unului cel mai presus de înțelegere, caută cu dragoste, prin întoarcere, spre cauza ei, pentru că, precum s-a spus, privind acolo se vede pe sine și se iubește pe sine mai presus de orice⁵⁶. Dar, și altfel, cei ce-și au

---

53. Pătimirea cea bună e pătimirea fericirii și a iluminării, a iubirii. Căci toate acestea sunt produse în noi de Dumnezeu. Chiar în viața pur pământească nu dobândim fericirea numai ca un rod al acțiunii noastre, ci și ca un rod al iubirii ce ni se dăruiește de către altul.

54. Numai pentru că mintea, adunându-se în Dumnezeu, se regăsește pe sine, ajutată de cauza și de modelul ei, care lucrează în ea în mod eficient, ea, depășindu-se pe sine, experiază, în chip paradoxal, în același timp, cea mai deplină fericire sau pătimirea cea mai bună. Iar prin aceasta, deși ajunsă în afară de sine, realizează dorința ei firească de fericire deplină.

55. Mintea se iubește mai mult decât orice făptură, pentru că e conștientă de sine.

56. Așa se împacă iubirea de sine cu depășirea de sine. În cauza sa, mintea iubește atât pe Dumnezeu, cât și pe sine. De altfel, în general, iubind pe altul, orice subiect își găsește în

ființa de la cineva simt în chip firesc o pornire de dragoste față de acela de la care sunt, precum și invers, părinții sunt stăpâniți de dragoste față de cei născuți din ei. De aceea, în cel ce se întoarce spre Unul, Care e cauza tuturor, răsare o mare plăcere. Căci se întoarce, cum s-a zis, în același timp spre Acela în Care este și, totodată, spre sine însuși. Fiindcă în Acela există de mai înainte, în virtutea cauzei, toate, și anume și mintea, ca una din toate, se află în Unul cel mai presus de înțelegere, ca în cauza și în modelul tuturor.

28. Precum din Cel ce este mai presus de ființă e toată ființa, din Cel mai presus de fire toată firea, din Cel netemporal și necompus toate cele vremelnice și compuse și din Cel necreat toate cele create, așa din Cel fără chip s-a făcut tot chipul și din Unul mai presus de lume, cele multe arătate. Deci cel ce nu se îndeletnicește cu Unul cel fără chip și nu caută spre El, atârând oarecum de El, ci spre ceva din cele văzute în chip și zidire, acela dă întâietate la ceea ce este neasemănat mai prejos de Cel ce este așezat deasupra și se află aproape de închinătorii la idoli. Căci cu ce se îndeletnicește cineva și spre ce năzuiește, aceea și dorește. Iar ceea ce dorește, aceea îl și biruiește. Și ceea ce-l biruiește, aceea îl și robește. Și astfel, unul ca acesta slujește cu adevărat zidirii în locul Ziditorului. Căci mintea fiecăruia s-a robit și slujește lucrului spre care năzuiește și cu care se îndeletnicește și pe acela îl iubește. Dacă deci îndeletnicirea cu altceva și privirea la altceva

---

aceasta fericirea sa. Deosebirea de egoism e că subiectul meu nu pornește la iubirea altuia cu intenția de a găsi fericirea sa. Ea îi vine fără să se gândească nicio clipă la ea.

decât la Unul cel simplu și fără chip aduce atâta lăunecare, sânguința noastră trebuie să se îndrepte spre Unul cel simplu și fără chip spre a-L cunoaște prin întoarcere și întindere înțelegătoare, ca să avem parte de comorile a toată cunoștința (*1 Petru 2, 8*). Căci cei ce s-au unit cu El se împărtășesc de odihna sau de oprirea a toată contemplarea, de încetarea cugetării, de tăcerea mai presus de minte și de vese-lia de netălmăcit, din multă uimire⁵⁷.

29. Dacă toate cele ce există doresc existența, iar existența tuturor se află după cauză în Unul cel mai presus de existență, urmează că toate cele ce există și mai ales cele raționale, dacă se mișcă drept și cum trebuie, dorind existența, doresc pe Unul cel mai presus de existență⁵⁸. Deci mintea care nu se întinde spre Unul cel mai presus de existență, nici nu-L dorește pe El, se folosește greșit și păcătos de mișcare și cade din vrednicia ei, care stă în cunoașterea Unului cel mai presus de existență și în unirea atotdumnezeiască și mai presus de minte cu El, ca și în iubirea Lui.

---

57. În unirea cu Unul încetează și contemplarea, sau vederea duhovnicească. Ba încetează chiar orice efort de înțelegere. Pentru că nu mai e nevoie să se treacă la o mai mare înțelegere, la înțelegerea a altceva mai înalt. E o stabilitate în Același nesfârșit, sau nehotărnicit; o stabilitate într-o înțelegere mai presus de orice înțelegere; și deci o înțelegere decât care alta mai înaltă nu există.

58. Existența tuturor își are originea în Unul cel mai presus de existență, în Cel transcendent creației multiple și compuse prin firea ei. Pe de altă parte, toate cele ce există doresc să existe mai mult și etern. Drept urmare, toate își caută întărirea existenței lor și plusul de existență în Cel mai presus de existență. Dacă nu o caută acolo, suferă o slăbire a existenței lor.

30. Cauzele au în chip prisositor frumusețile celor cauzate. Iar cauza tuturor îndeobște este Unul cel mai presus de ființă. Deci, dacă mintea s-ar alipi de ceva din cele ce sunt în urma Unului mai presus de ființă, ca bun, sau ca vrednic de atenția minții, și-ar greși, fără îndoială, ținta. Ea ar fi iubitoare de bine, dar nu s-ar mișca spre Unul prim și propriu și mai presus de ființă, din Care sunt toate cele bune prin împărtășire, ci s-ar mișca, prin nepăsare și nepricepere, spre cele ce se împărtășesc de bunătate. Dar mintea care se cercetează cu succes își întinde privirea înțelegerii spre Unul cel mai presus de ființă, cunoscând limpede că astfel va dobândi cu prisosință ceea ce dorește, ajungând în cauza sa prin acea privire înțelegătoare. Ea va cunoaște că nimeni nu-i dăruiește bunătățile sale, sau oricare altele, decât Unul cel mai presus de fire. Căci, chiar de ar socoti că unele din ele îi vin dintr-o putere a sa, acestea nu obișnuiesc să rămână pururi în mintea iubitoare. Numai Sfântului Duh I s-a încredințat să facă aceasta și să le lucreze cum vrea și în cine vrea, fiind Domn al firii stăpânitoare și Persoană a Unității în trei ipostasuri. Deci spre Unul cel mai presus de fire trebuie să se întoarcă mintea. Căci la El este nu numai izvorul tuturor bunătăților, ci și împărțirea neîmpiedicată a darurilor.

31. Toate cele ce există doresc în chip firesc binele. Iar binele adevărat este Unul, măcar că se zic multe bune. Căci binele în chip simplu și, așa zicând, desăvârșit nu-l vei afla nicicând în cele multe, ci în ele vei afla numai un bine numit așa în virtutea vreunei împărtășiri de bine, întrucât participă la binele din Unul mai presus de fire; deci nu-l au din ele înseși.

Numai Unul acela mai presus de fire e bun în chip simplu și mai presus de bunătate, izvor a toată bunătatea și dăruitor ultim al celor ale Sale, întorcându-le pe toate spre Sine în chip firesc. El este izvorul a toată ființa, existența, destoinicia, puterea, mișcarea, lucrarea, însușirea și a oricărei frumuseți și bunătăți. Simplu vorbind, toate cele ce există și cele contemplate în jurul lor își au ieșirea prin facere din Unul cel mai presus de ființă. De aceea, mintea care e purtată spre altceva, și nu spre Unul simplu și mai presus de ființă, își are mișcarea greșită. Ea se mișcă poate spre bine, dar nu spre Binele simplu și propriu-zis, nici spre Cel ce face cele bune, și pe cele mai bune și pe celelalte care au nevoie de bine și de mai mult bine, printr-o covârșitoare revărsare binefăcătoare.

32. Deci mintea celor mulți, zăcând din nepriecere în împărțire și fiind sfâșiată de cele multe, nu cunoaște Binele, adică pe Unul simplu, nici nu-L caută, nici nu se îndeletnicește cu El. Despre aceștia zice Duhul în David: „Mulți zic: Cine ne va arăta nouă cele bune?” (*Psalms* 4, 6), dar nu Binele. Și pe drept cuvânt. Îngrijindu-se și trudindu-se cu multe, au uitat că „un lucru trebuie” (*Luca* 10, 42). Acest lucru, sau partea arătată de Cuvântul lui Dumnezeu, ca cel bun, l-au trecut cu vederea sau, nesocotindu-l, s-au păgubit de el fără să se gândească măcar că merită să fie căutat mai presus de toate. Iar cei ce s-au lăsat povățuiți de David, ca de un pedagog, și au judecat că trebuie să calce pe urmele lui, zic: „Însemna-tu-s-a peste noi lumina feței Tale, Doamne” (*Psalms* 4, 6), adică cunoștința slavei Tale celei una s-a întipărit în noi ca într-o oglindă. Astfel, norodul cel mult se

bucură de bunătățile cele multe. Iar cei ce viețuiesc duhovnicește se luminează de cunoștința Binelui cel Unul și simplu, fiind luminați mai presus de lume⁵⁹.

33. Precum apa unui râu e mai mare când curge unită decât dacă e despărțită în multe pâraie, așa și privirea minții, și mișcarea și dorința ei, este mai puternică atunci când se ațintește spre un singur lucru în chip unitar și fără împărțire, și nu despărțită în multe și multe feluri. Iar aceasta se întâmplă când se întinde, caută și privește la Unul cel simplu și mai presus de lume. Căci Unul atotsimplu și mai presus de lume are cu adevărat puterea de a o aduna. Și învrednicindu-se mintea să-L vadă pe Acesta, e cu neputință să nu ia forma Lui, pe cât se poate, asemenea unui chip, și să nu se facă unitară, simplă, fără culoare, fără chip⁶⁰, fără calitate, cu neputință de atins, nehotărnică, nesfârșită, fără figură și, simplu, una mai presus de lume, luminată de razele dragostei dumnezeiești⁶¹ și mai presus de lume și, încununată cu descoperirea cunoștinței tainice, a tăcerii și a neînțelegerii mai

---

59. Se afirmă o opoziție între norodul celor mulți, care se bucură de plăcerile celor multe, dar toate puțin satisfăcătoare, rămânând cu mintea împărțită între ele, și cei puțini, care se desprind de ele și se concentrează în bucuria nesfârșită de Unul cel nesfârșit de bogat.

60. Pe de altă parte mintea, privind la Cel Unul nehotărnicit, își recâștigă și ea nehotărnicirea și în sensul acesta ia chipul Lui (εἰκόν), care este în același timp libertatea de orice chip definit, conturat, cu margini de jur împrejur (ἀπειδεον). Mai jos se spune: „cu neputință de atins”, în sensul că niciun lucru nu o atinge și nicio persoană nu o poate tulbura sau prinde.

61. Dragostea luminează dinlăuntru chipul persoanei, dar îi arată în același timp nehotărnicia, adâncimea fără fund.

presus de cuvânt și de înțelegere⁶², desfătându-se de o bucurie duhovnicească și de o veselie cerească. Căci mintea ajunsă acolo s-a preschimbât într-o minte mai dumnezeiască⁶³ și a îmbrăcat formă dumnezeiască, întipăririndu-se duhovnicește de Cel ce e simplu, fără chip și figură, Unul, și celelalte spuse înainte. Iar de nu i se întâmplă aceasta și nu pătimește o astfel de prefacere dumnezeiască, nu a ajuns la atingerea și la întipărirea Celui Unul mai presus de lume. Căci Dumnezeu este unitate unificatoare și Minte mai presus de înțelegere. De aceea, mintea primește întipărirea Lui mai presus de lume atunci când, deodată cu cele spuse, se face ea însăși unitate mai presus de înțelegere, pătimind aceasta prin întipărirea dumnezeiască⁶⁴.

34. Treimea dumnezeirii mai presus de ființă este împreunată într-o unitate mai presus de fire. Căci Dumnezeu este o unitate întreit ipostatică. De aceea, sufletul nu poate ajunge la asemănarea înrudită cu Dumnezeu, ca un chip al Lui, decât dacă, rămânând întreită, se face una cu sine în chip mai presus de fire. Iar prin cele trei părți ale sufletului nu înțeleg partea

---

62. Neînțelegerea aceasta nu e o lipsă de înțelegere, ci o înțelegere mai presus de înțelegere. De aceea, cel ce o are tace, dându-și seama că nu o poate exprima. Ea luminează chipul celui ce o are mai mult decât îl luminează orice înțelegere obișnuită.

63. Pe orice treaptă nouă a unirii cu Dumnezeu mintea se face mai dumnezeiască nu prin ființa, ci prin lucrarea dumnezeiască mai bogată, al cărui subiect a devenit prin sălășluirea lui Dumnezeu, cu lucrarea Lui, în subiectul celui ce privește la Dumnezeu.

64. Întipăririndu-se în minte Unul cel fără chip și mai presus de înțelegere, aceasta se face ea însăși una în chip mai presus de înțelegere.

rațională, mânia și pofta. Căci nu în acestea constau, propriu-zis, cele trei părți ale sufletului. Sufletului rațional nu-i sunt prea proprii pofta și mânia. Acestea sunt luate din partea nerațională și i se alătură lui pentru viețuirea trupească de aici, fiind în ele înseși neraționale și întunecate. Iar sufletul este rațional și firea lui e plină de lumină înțelegătoare. Propriu sufletului trebuie să spunem că sunt acelea fără de care nu-și poate împlini lucrarea sa. Dar fără mânie și poftă poate lucra; și mai ales atunci lucrează cu adevărat, când lucrează fără acestea. Deci acestea nu sunt cu adevărat părți ale sufletului, ci, cum am spus, puteri ale laturii animalice și de jos a vieții, care-i stau sufletului alături.

De aceea, sufletul rațional, privind cu înțelegere la cele de Sus și întipărindu-se în el cele cunoscute cu mintea și întinzându-se, și, așa zicând, sărind peste sine, aruncă undeva departe, ca pe o bagatelă deșartă, pofta și mânia, neavând la ce să întrebuințeze acestea acolo unde e simplitate, lipsă de chip, de formă, de culoare și toate celelalte câte cer o minte dezlegată și cu totul simplă.

Sufletul e întreit potrivit cu simplitatea lui, întrucât e minte ce se folosește de cuvânt (rațiune) și de duh, care sunt cele mai proprii lui și vatămă mai puțin decât toate simplitatea lui⁶⁵. Pentru că nici Treimea

---

65. Într-adevăr, Părinții cunosc două treimi ale sufletului: una care constă în rațiune, în mânie și poftă, și alta care constă în minte, rațiune sau cuvânt, și duh. În prima treime părțile sunt mai puțin unite. De aceea, uneori ei consideră sufletul deosebit de mânie și poftă. În a doua, părțile sunt atât de unite, că una nu poate fi cugetată lucrând fără celelalte. Treimea aici nu slăbește unitatea. Toți Părinții o consideră pe aceasta chip al Sfintei Treimi.

dumnezeirii celei una, al Cărei chip e sufletul, nu e o piedică a unității și simplității Sale, ci dumnezeirea este unitate întru totul simplă și mai presus de ființă și, totuși, nu mai puțin o Treime neclătinată. Astfel sufletul, sau mintea (căci sufletul e minte și întreg minte), cuvântul (rațiunea) și duhul, făcute în chip mai presus de fire una, ne înfățișează asemănarea propriu-zisă a dumnezeirii celei una în trei ipostasuri. Iar aceasta nu poate proveni din altă parte decât din privirea și contemplarea unității treimice mai presus de fire⁶⁶. Pentru că aceasta este cea care a făcut și sufletul astfel și care-l readuce la această stare după ce a căzut. Căci fără ațintirea și fără privirea spre Ea e cu neputință să i se întâmple aceasta sufletului. Iar neîntâmplându-i-se aceasta și nerevenind la asemănare, ne arătăm lipsiți și de acest mod (treimic) de a fi.

Spunem acestea despre lucrarea contemplativă și despre adevăr, care sunt cu deosebire vrednice de toată sânguința și fără de care nu e cu putință să ne înălțăm la starea nepătimașă⁶⁷. Căci precum binele ne cere făptuirea ca să ajungem nepătimași, așa adevărul ne cere contemplație ca să ajungem

---

66. Numai prin aceasta este sufletul unul și întreit, sau chipul Sfintei Treimi, pentru că a fost făcut pentru privirea nu a unui Dumnezeu unipersonal, ci a lui Dumnezeu, Unul în ființă, dar întreit în Persoane. Chiar dacă nu privește conștient pe Dumnezeu ca Treime, sufletul este legat de Dumnezeu ca Treime. Treimea își întipărește, începând de la creație, neîncetat chipul în suflet.

67. Aici se face o legătură între chip și nepătimire. Chipul treimic al lui Dumnezeu în om, reactualizat prin contemplarea lui Dumnezeu cel treimic, coincide cu revenirea sufletului la nepătimire. Căci chipul se tulbură prin alipirea pătimașă la lucruri, prin mânie și poftă, sau prin slăbirea lucrării văzătoare proprie minții.

dumnezeiești la chip, slujind lui Dumnezeu în toate și dorind să ne facem dumnezei prin lucrare, și să fim asemenea, pe cât se poate, cu modelul prim⁶⁸. Iar dacă e necesar să ne facem una pentru a ne asemena cu unitatea modelului mai presus de lume, iar această unitate se înfăptuiește în noi prin privirea, contempla-re, întinderea și întoarcerea înțelegătoare spre Unul cel mai presus de lume și prin căutarea neîntoarsă spre acest Unul, atunci trebuie să ne silim în tot felul să privim spre Unul cel mai presus de lume și mai presus de înțelegere și să ne atârnăm de El întregi, cu toată sânguința, din toată inima și din tot sufletul, și să hrănim în noi înșine dragostea Unului mai presus de lume și mai presus de simplitate, încât însăși dragostea Lui să ni se facă aripi simple în sușul nostru înțelegător spre El. În felul acesta vom fi totdeauna ca în văzduh, într-o stare unitară fără chip, împreună cu Domnul (*1 Tesaloniceni 4, 17*), cu Unul treimic cel adevărat, laudând cu mintea, cu cuvântul și cu duhul Treimea, uimiți, copleșiți și uniți cu Unul în chip unitar mai presus de unire.

35. Unitatea sensibilă este începutul a toată mulțimea numerică. Iar unitatea mai presus de lume este începutul a toată mulțimea văzută și gândită și a tot ce este. Precum deci tot numărul își are începutul de la unitate, așa tot ce există oriunde pornește de

---

68. După ce a spus, în propoziția dinainte, că la nepătimire se ajunge prin contemplare, acum spune că la ea se ajunge prin făptuire și că prin contemplare se ajunge la îndumnezeire. Dar contrazicerea se poate rezolva dacă ținem seama că, înainte de a porni prin contemplare spre îndumnezeire, trebuie să fie realizată, prin făptuire, nepătimirea.

la Unul mai presus de lume, fie în calitate de cauză naturală, fie făcătoare⁶⁹. Dar unitatea numerică, întrucât este supusă simțurilor, se pune cea dintâi față de cele ce îi urmează ei prin fire. Căci, fiind începutul tuturor celor numărate, simțirea numărând o pune întâi pe ea. Dar cu unitatea mai presus de lume, fiindcă este mai presus de minte, se petrece invers. Căci unitatea aceasta, deși e prin fire înainte de toate, mintea o pune după toate. Fiindcă nicio minte n-a putut să înceapă de la Unul cel mai presus de lume, și de la El să înainteze la cele multe, ci, dimpotrivă, de la cele multe se urcă și se adună la Acela. Acolo este necesar numărul unu (unitatea numerică) simțului pentru a înainta la cele multe; altfel, nu e cu putință să numere sau să înainteze precum voiește. Aici însă sunt necesare minții cele multe, pentru ca prin ele să-i fie cu putință ridicarea la Unul mai presus de lume și să se adune în sine, neputând urca pe nicăieri prin altă parte spre închipuirea Unului mai presus de lume.

Astfel mintea, folosindu-se de rânduiala și de calea potrivită ei, începe de la cele multe, sfârșind la Unul cel mai presus de lume și cel mai din vârf. Fiindcă unul cunoscut cu simțurile e ușor de cuprins și ușor de limitat; simțul îl pune în chip natural și prin afirmare primul, cum o cere firea lui. Dar Unitatea cea mai presus de lume, căutată cu mintea, fiind mai presus de fire și scăpând înțelegerii, nu poate fi afirmată prima, potrivit cu firea ei, ca să înceapă mintea de la ea, ci, mai degrabă, fiind mai presus de

---

69. Unul dumnezeiesc e cauza naturală a energiilor Sale necreate și cauza făcătoare (creatoare) a făpturilor.

fire, o află mintea în chip mai presus de fire nu la început, ci la sfârșit, după trecerea și, ca să zic așa, numărarea celor multe⁷⁰.

Căci, deoarece mintea are prin fire înțelegerea, iar Unul mai presus de lume este neînțeles în Sine și neapropiat, mintea înclină din obișnuință spre cele multe chiar fără să vrea, dat fiind că, pe de o parte, ea nu se poate opri de a cugeta, iar pe de alta, nu are putere să prindă pe Unul cel mai presus de lume și din vârș. Dar, căutând spre cele multe, în fiecare vede ceva de înțeles cu mintea, nu ca fiind de sine, ci ca al unui oarecare unul. Pe urmă, adunând din fiecare lucru văzut înțelesul care se străvede și constatând prin contemplare că acestea conglăsuiesc întreolaltă și nu se împotrivesc și toate sunt ca niște flori dintr-o rădăcină, înaintează de la cele multe la Unul cel mai din vârș, din Care sunt toate cele multe; și se adună în chip firesc de la existențele naturale la o ordine mai presus de fire, în care vede pe Unul cel mai presus de fire și de ființă, întrucât aparține firii minții să vadă unitar cele mai presus de fire, prin cele după fire. Iar văzând mintea în chip negrăit izvorul țâșnitor și făcător al tuturor bunătăților și frumuseților și desfătându-se de

---

70. Nu e vorba de procedura gândirii logice. Aceasta poate afirma pe Unul, din Care provin toate, la început. Ea e așa-zisa gândire deductivă, scolastică. Nu e vorba nici de o gândire inductivă, care se ridică de la concret și individual la abstract, sau la general, ci e vorba de experiența reală a Unuia dumnezeiesc, care, deși e concretă, totuși experiază pe Cel în Care sunt toate. La această experiență se ajunge prin creșterea duhovnicească ce trebuie să treacă prin cele multe, desprinzându-se prin despățimire de ele. De aceea acest Unul e aflat în chip supra-firesc, duhovnicesc. Acestei căi i s-a dat precădere în Răsăritul creștin, sau s-a cerut numaidecât și această cale.

Unul cel mai presus de ființă, nu se mai întoarce de bunăvoie spre cele multe, deși sunt și acestea existente și bune și părtășe de partea cea bună⁷¹.

Căci, fiind în chip firesc iubitoare de bine și de frumos, mintea nu mai iese de bunăvoie de la Cel mai presus de toate decât dacă e silită la aceasta de cine știe ce împrejurare. Dar, fiindcă modul de a fi al celor ce există e diferit, diferită e și privirea lor înțeleghătoare și diferit se ridică și mintea prin ele la Unul cel mai presus de lume și de fire. După părerea mea, ea trebuie să facă tot numai câte o mică porțiune din calea ce duce de la cele multe spre Unul cel mai presus de fire și lume, pentru ca, urcându-se ca pe o scară, să facă mișcarea în chipul cel mai sigur și să cunoască de e vreo lipsă în ea, sau în ceea ce trebuie să fie, și dacă se desfată de această lipsă; și dacă da, să-și dea seama: ce e greșit și ce o desparte de frumusețea aceea și o reține din urcușul spre ea, sau de la ospățul dumnezeiesc; și ce ar trebui să facă pentru a se întoarce de unde s-a rostogolit? În felul acesta va cunoaște și pâcla patimilor, și transparența inimii curate, și va oglindi cunoștința adevărului, văzându-l cum este el, și se va face părtășă de vederi cerești, va primi o simțire dumnezeiască și nu-i vor scăpa creșterea sau scăderea propriei. Peste tot va cunoaște multe lucruri minunate și va înțelege care este scopul liniștii și al închiderii în chilie.

---

71. În pasajul acesta se afirmă mai puțin desprinderea prin despățimire de cele multe pentru a ajunge la Unul. Se descrie mai mult desprinderea intelectuală. Dar prin ea se ajunge la o unire trăită cu Unul. Astfel, acest pasaj e caracteristic pentru unirea logicii și a misticii în această scriere. Dar autorul arată în continuare că însuși urcușul nu e numai logic-intelectual, ci și duhovnicesc, sau mai ales duhovnicesc, adică desprindere de cele multe prin virtuți, prin despățimire, prin iubire de Dumnezeu.

Dar despre acestea din urmă voim să vorbim chiar aici. Toate cele ce sunt se împart în create cunoscute cu simțurile, în create cunoscute cu mintea și în necreate cunoscute cu mintea (inteligibile). Iar deasupra tuturor este Cel necreat și Unul mai presus de minte și de ființă. Învârtindu-se ochiul sufletului, adică mintea, între cele dintâi și privind adânc în ele după ce și-a ales să se liniștească prin nevoințe, se ridică de la făptuirea în singurătate a celor cuvenite, ca de pe o treaptă oarecare, la contemplarea (privirea) Celui cu adevărat existent și la îndeletnicirea cu El, ca și la desfătarea de cele cerești, la petrecerea fericită în razele adevărului, și la îmbogățirea fără sfârșit cu cele veșnice, și la îndulcirea minunată cu ele. Ba, poate că, prin împreună-lucrarea harului, cu înaintarea vremii, va fi și răpită de la pământ și, statornicindu-se prin deprindere în lumina înțelegerii, va ajunge nesimțitoare față de cele de aici, punând stăpânire pe ea Cel mai presus de minte și întipărimdu-se în ea Cel ce este neasemănat mai presus decât tot binele.

Această sfântă scară, ce e împărțită în cinci și pe care ne urcăm întocmai ca pe niște trepte spre țința ultimă, nu are o distanță spațială între treaptă și treaptă, ci o deosebire, o ordine a calității proprii fiecăreia. Ca existențe, creaturile supuse simțurilor și creaturile cunoscute cu mintea sunt la fel. Dar cele din urmă le întrec într-o mare măsură pe cele dintâi, așa cum întrece mintea simțirea, prin însușirea ei. Și iarăși, necreatele cunoscute cu mintea (inteligibile) întrec cu mult creaturile cunoscute cu mintea (inteligibile). Dar amândouă aceste trepte se află între cele ce sunt și, de aceea, necreatele cunoscute cu mintea ca existente sunt subordonate Unului necreat,

mai presus de minte⁷². De aici e vădit că vederea, contemplarea cea mai înaltă a minții, este aceea prin care se odihnește în Cel ce întrece toate, după ce a trecut de la făptuire și a ajuns în ascunzimea aceea din ultimul vârf, așezată mai presus de toate, precum cea mai smerită este aceea prin care se mișcă între cele supuse simțurilor, sau, mai bine zis, cea a omului făptuitor⁷³.

Deci mintea, fiind iubitoare de bine (frumos) prin fire, trebuie să dorească ceea ce e în toată privința mai bun (mai frumos), nu numai ca să-l aibă, ci și ca să pătimească preschimbarea în mai bine, sau mai presus de minte, așa cum se cuvine, întrucât, precum s-a zis, schimbarea pe care o primește mintea este potrivită cu ceea ce vede și cu ceea ce se desfătează. Dar, deoarece nestatornicia împletită cu firea minții nu se va depărta de la ea până mai e ziua de azi (*Evrei 3, 13*) și, cum se zice, până se mai mișcă

---

72. Necreatele inteligibile, sau necreatele cunoscute cu mintea, cum sunt energiile necreate și însușirile dumnezeiești, ca bunătatea, dreptatea etc., au comun cu createle inteligibile, ca de exemplu cu îngerii, sau cu sufletul, că sunt dintre cele ce pot fi cunoscute cu mintea (inteligibile) și pot fi experiate și, ca atare, fac parte dintre cele ce pot fi socotite ca existente. Ca atare, sunt și ele subordonate lui Dumnezeu ca ființă, ca Unul întreit în Persoane, Care e mai presus de existență și, ca atare, mai presus de minte sau de înțelegere.

73. Aici numește și odihna în Cel ce e mai presus de minte vedere și contemplare, după ce altă dată a socotit această odihnă mai presus de vedere și contemplare. Dar termenii care exprimă trăirea pe aceste înălțimi duhovnicești sunt totdeauna improprii. De aceea, pot fi folosiți și unii, și alții. Totul depinde de cum sunt înțeleși. Fapt e că autorul admite conștiința unei odihne în Unul cel întreit în Persoane, fără ca aceasta să însemne înțelegerea sau contemplarea ființei Lui.

umbrele (*Cântarea Cântărilor* 2, 17), adică până ce nu ne vom muta de la viața de aici, care arată ca într-o oglindă, în ghicitoră și umbrit adevărul, trebuie ca atunci când cădem de la contemplarea și vederea Unului necreat, Cel mai presus de minte, să ne silim a ne opri la necreatele cunoscute cu mintea, care sunt cele mai aproape de El, ca să ne fie mai ușoară întoarcerea la Unul cel necreat și mai presus de lume⁷⁴. Iar de cade pâclă mai groasă peste minte, întunecându-i înțelegerea și aducându-i la trândăvie lucrarea contemplației, trebuie să ne întoarcem la rugăciuni însoțite de făptuirea din inima smerită și să ne izbăvim de întuneric prin puterea rugăciunii și prin lacrimi, făcând iarăși un fel de temelie din faptele supuse simțurilor⁷⁵. Sălășluindu-se astfel lumina înțelegătoare în inimă, printr-o lucrare duhovnicească cu izvorul în ipostasul Duhului, și luând mintea cu pricepere stăpânirea peste făptuire, urcă, ca pe un vârf de munte și ca la un pisc de observație, de unde poate să contemple cele ce le rămân celor mulți nu numai nevăzute, ci și necăutate și neînțelese. Căci fără aceasta nimeni nu se va

---

74. Năzuința adevărată a minții sau a subiectului uman este să ajungă înlăuntrul Subiectului dumnezeiesc. Numai în iubirea Lui își poate afla odihna, precum o odihnă relativă își află subiectul omenesc în lumea aceasta numai în ambianța unei persoane iubitoare. Orice ocupare a noastră cu bunuri și valori impersonale este o cădere într-o stare lipsită de adevărata mulțumire.

75. Făptuirea nu constă numai din fapte bune propriu-zise, ci din tot ce ajută la curățirea noastră: rugăciune, lacrimi, frica de pedepsele veșnice, înfrânarea, răbdarea, smerenia etc. Dar în toate e și o atitudine de altă înțelegere a lucrurilor, de altă folosire a lor, sau, mai bine zis, o detașare de ele, considerate ca singura realitate.

vedea nici pe sine, nici pe Dumnezeu, măcar în treacăt. A vorbi acum despre această faptuire nu e, poate, cu totul în afară de scopul nostru.

36. Trei lucruri lăuntrice trebuie să aibă sufletul în vedere pe treapta făptuirii: puterea rațiunii, mânia și pofta; și trei din afară: dorința de slavă, de plăcere și de mai mult. Aceste două treimi le tămăduiește sufletul privind la petrecerea lui Iisus Hristos în trup, prin cele patru virtuți generale, adică prin înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, și cu harul Domnului Iisus⁷⁶.

Prin aceasta dă minții puțința să se înalțe neîntunecată, să privească cele dumnezeiești și să contemple pe Dumnezeu. Căci când a fost dus Domnul Iisus în pustie de către Duhul, având să biruiască pe diavol, a tămăduit partea poftitoare a sufletului prin post; partea rațională, prin priveghere și rugăciune liniștită; și mânia, prin împotrivire în cuvânt; iar iubirea de plăcere, de slavă și de argint, întrucât flămânzind n-a cerut, cum Îl îndemna diavolul, ca pietrele să se facă pâini, nici nu S-a aruncat pe Sine jos de pe aripa templului, ca să fie preamărit de mulțime că n-a pățit nimic din cădere, și nici nu S-a lăsat înduplecat să i Se închine aceluia, după ce Îi făgăduise că va primi bogăția tuturor împărățiilor. Ci, prin împotrivire mânioasă, dar înțeleaptă și dreaptă, cumpătată și bărbătească, a respins pe

---

76. Spre deosebire de morala filosofică, sau naturală, în care se socotește că cele patru virtuți cardinale pot fi câștigate de om exclusiv prin puterile lui, aici ele sunt puse în legătură cu Hristos. Numai privind la Hristos și primind ajutorul harului ele pot fi dobândite deplin.

Satana, învățându-ne și pe noi cum să-l înfrângem în orice atac al lui⁷⁷.

Același lucru îl poate vedea și-l poate cunoaște cineva și în crucea Mântuitorului. Vedem pe Mântuitorul, când Se apropie vremea, că Se roagă, depărtându-Se de învățăceii Săi (*Matei* 26, 36). Aceasta aduce vindecarea părții raționale. Veghează, priveghează și rabdă cele de pe cruce. Aceasta este leac pentru partea poftitoare. Nu răspunde împotriva, nu se ceartă, nu strigă, măcar că este ocărât, ci Se roagă pentru cei ce Îl chinuiesc. Căci ține de buna folosire a mâniei ca să doboare pe diavol prin împotrivire în cuvânt. Dar oamenilor care îl chinuiesc, fiindcă și ei sunt chinuiți de Satana, le răspunde cu tăcerea, cu îndelunga-răbdare și cu rugăciunea pentru ei. E scuiat, primește palme, rabdă batjocuri. Aceasta este spre vindecarea iubirii de slavă. E adăpat cu oțet, e hrănit cu fiere, e răstignit, e străpuns cu sulița. Aceasta e doctorie pentru iubirea de plăcere. E atârnat gol pe cruce, doarme afară, e lipsit de sălaș, e nesocotit de toți, ca un sărac și ca un cerșetor. Aceasta e omorârea iubirii de argint.

Mântuitorul a arătat, așadar, de două ori doctoria patimilor, dinlăuntru și din afară: când a început să Se arate lumii cu trupul și când avea să plece din lume. De aceea, cel ce privește la El, la învățătura și la crucea Lui, făcându-se, după cât îi este cu putință, următor Lui, cu înțelepciune, dreptate, cumpătare și

---

77. Mânia nu trebuie desființată cu totul, ci folosită cum se cuvine prin cele patru virtuți cardinale, cum a făcut Domnul Iisus Hristos. Cu mânia astfel folosită putem birui diferitele patimi. În felul acesta facem și din mânie o putere pozitivă, așa cum a voit-o Dumnezeu când ne-a înzestrat cu ea, și desființăm și ispita patimilor, sau înseși patimile din noi.

bărbăție, va opri ca și El lucrarea patimilor acestora îndreptată spre rău, iar prin aceasta și a tuturor celorlalte. Se va folosi de acele virtuți cum trebuie, și după ele de toate, și va fi bărbat cu adevărat făptuitor și cât se poate de pregătit spre a căuta și a privi la Dumnezeu și a se ocupa cu El, întru ațintirea înțelegerii.

Astfel, începând mintea de la făpturile cele multe supuse simțurilor și văzând buna lor întocmire, înțelegând apoi făpturile cunoscute cu mintea (inteligibile) și mutându-se la cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile), a urcat ca pe o scară toate patru treptele⁷⁸. Iar după acestea urmează negrăirea, tăcerea și uimirea dumnezeiască și, scurt vorbind, privirea și contemplarea Unului mai presus de lume și unirea cea mai presus de înțelegere. Aceasta este cununa liniștii, bunul cel mai înalt și mai desăvârșit, pe cât e cu putință în viața aceasta, capătul adevărului, rodul credinței, raza strălucitoare a slavei nădăjduite, temelia iubirii, cumpăna minții, statornicia neîncetei mișcări a ei⁷⁹, odihna neînțeleasă, starea unitară,

---

78. Prin privirea lucrurilor văzute fără patimă urcăm pe prima treaptă; prin privirea la creaturile inteligibile (îngerii, suflet, valorile lor), urcăm la a doua treaptă; prin trecerea de la acestea la experiența inteligibilelor necreate, sau a energiilor și însușirilor dumnezeiești, urcăm la a treia treaptă; în sfârșit, prin odihnirea în Dumnezeu, Făcătorul celor două dintâi și Izvorul celor de al treilea, mintea a urcat pe a patra treaptă.

79. Urcușul spre Unul a fost nu numai un urcuș intelectual, ci unul prin făptuire, prin rugăciune, prin întărirea dragostei pentru Dumnezeu, ca unicul și atotcuprinzătorul Bine. Starea trăită în unirea cu El este, pe de o parte, o stare de supremă concentrare și liniște, pe de alta, o stare de nesfârșită bucurie. Ea e o stare de liniște supremă, pentru că nimic nu mai atrage sufletul spre altceva, bucurându-se în ea de adâncul

arvuna lucrării veacului viitor, pricina unei bucurii de neînchipuit, cămara păcii, stingerea cugetărilor trupești, întoarcerea de la veacul acesta, împătimirea de cel viitor, desfacerea de viața pătimasă, creșterea lăuntrică a nepătimirii, veselia sufletului, adunarea, odihna și paza mișcărilor și puterilor sufletești și, vorbind atotcuprinzător, cunoștința dumnezeiască și nepătimirea.

Dacă mintea se împrăștie din pricina moleșirii noastre, sau a vreunei împrejurări din afară, trebuie să avem grijă să o aducem iarăși la bunul ei propriu, care este contemplarea, prin lepădarea patimii ce s-a așezat ca o piedică și abate mintea de la scopul ei. Trebuie să băgăm de seamă cât e de departe de bunul cel mai înalt și pentru ce. Să vedem: oare privirea e îndreptată spre fapăturile supuse simțurilor, sau spre fapăturile cunoscute cu mintea (inteligibile), sau spre cele necreate cunoscute cu mintea (inteligibile)? Sau e despărțită de Unul cel mai presus de lume, Cel singur adevărat și mai presus de orice unu, prin gânduri deșarte sau de vreo trebuință oarecare? Și, cunoscând aceasta, să înlăturăm piedicile ce stau la mijloc, ca iarăși să revină, în chip unitar, cum cere rânduiala însăși, la contemplarea și vederea Unului mai presus

---

nemărginit al totului și de iubirea nesfârșită. Ca atare, ea este o stabilitate neclintită în Binele nesfârșit. Dar tocmai pentru că acest Bine este nesfârșit, niciodată sufletul nu isprăvește gustarea Lui și nu se satură. Stabilitatea aceasta e totodată, de aceea, o neîncetată mișcare. Ideea stabilității pururea în mișcare, sau a mișcării pururea stabile, formulată de Sf. Grigorie de Nyssa, e opusă ideii origeniste despre plictiseala sufletului ajuns în Dumnezeu și ieșirea din El sau căderea pentru o nouă aventură. „Cumpăna minții” e echilibrul dobândit de minte din cunoașterea tuturor și bucuria de toate în Unul.

de lume. Căci, aflându-se mintea în afară de Unul cel mai presus de lume, necreat și mai presus de minte, zace în împărțire și n-a ajuns la binele propriu-zis, chiar dacă se mișcă bine. Fiindcă binele din vârf este Unul cel mai presus de minte și de ființă, necreat și simplu. Și acesta este sfârșitul cel mai înalt spre care tinde mintea. Și mișcându-se mintea în chip sănătos, urcă acolo prin cele spuse și pătimește unirea mai presus de minte. Deci trebuie urmărit cu toată puterea Cel nesfârșit. Trebuie căutat Cel mai presus de minte, trebuie contemplat Unul Cel fără chip și trebuie ajuns pe acest drum la Cel necuprins, ca să dobândim moștenirea unitară a Unului, a Dumnezeului suprem, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos și al Duhului de viață făcător, prin care luminându-ne, să ne învrednicim de harul contemplației și să ne facem dumnezei prin lucrare, îndumnezeiți prin darul lui Dumnezeu.

37. Odată ridicată mintea în ținutul ascunzimei dumnezeiești, ea păstrează în mod natural tăcerea, fiind unită cu simplitatea și deci, în chip unitar, cu Unul cel mai presus de înțelegere și luminată prin împărtășirea de Duhul⁸⁰. Căci, ce ar și avea de zis,

---

80. Ajunsă în intimitatea ascunsă a dragostei lui Dumnezeu, mintea tace. Căci simplitatea aceea, mai mult decât plină de toate bunătățile, nu se lasă descrisă de cuvintele noastre, care nu pot prinde decât mici particule din ea și nu ajung, oricât de multe ar fi, să redea această plinătate nesfârșită a simplității dumnezeiești. Simplitatea nesfârșită se cere să fie trăită cu simplitatea noastră nesfârșită, în intensitatea ei nepătrunsă, neîncercând să o fărâmițăm în mici bucăți, care nu pot nici separat, nici împreună să redea plenitudinea ei. Cine încearcă să descrie iubirea trăită la sânul celui iubit?

odată ce a ajuns deasupra puterilor sale de înțelegere și se află în afară de orice înțeles și golită cu totul, ca fiind mai presus de înțelegere?⁸¹ Fiindcă, dacă mai are nevoie de cuvânt ca să grăiască, e vădit că mai și înțelege. Pentru că orice cuvânt vine în urma unui înțeles. Iar dacă înțelege ceva, cum se află în ținutul ascunzimii? Căci nu este ascuns propriu-zis ceea ce, nefiind văzut de alt organ, e văzut totuși de minte. Fiindcă, astfel, multe s-ar zice ascunse, pentru că foarte multe sau, ca să zic așa, toate câte le vede mintea le vede necunoscându-le alt organ care le vede. Prin urmare, cele ascunse ar fi aproape nesfârșite la număr, ceea ce este absurd. Dar numai Unul este ascunsul propriu-zis, la care se ridică mintea după toate, ca la Cel din Care sunt toate, fie văzute, fie cugetate. Deci și ea, ridicându-se la El ca la Cel mai presus de toate, fie văzute, fie zise, fie cugetate, iese afară din înțelegere, din vedere și din grăire. Ba putem zice că încă n-a urcat până acolo, nici nu a ajuns în ascunzimea dumnezeiască până ce mai poate grăi. Căci până atunci, înțelege încă. Dar ascunsul este neînțeles, deci mai presus și de cuvânt⁸². Prin urmare, mintea, urcată

---

81. Mintea se află acolo golită de înțelesuri, de noțiuni nu pentru că s-ar fi sărăcit cu totul, ci pentru că le-a depășit pe toate, sau e mai presus de toate. Toate înțelesurile au devenit nevăzute prin covârșire. La ce mai folosesc hâburile pentru cel ce are vasul întreg? Dar vasul cuprinde toate hâburile, însă și nesfârșit mai mult: cuprinde armonia lor, strălucirea acestei armonii în soare, capacitatea vasului de a ține un conținut.

82. E o dovedire, așa zicând, logică a faptului că ascunzimea dumnezeiască nu e o ascunzime numai pentru vederea sensibilă, ci și pentru înțelegerea minții. Căci, altfel, ascunsul n-ar fi numai unul, ci multe. Pentru că multe sunt cele nevăzute de ochii sensibili, dar cunoscute de minte. E o dovedire a teologiei

odată în ținutul ascunzimei dumnezeiești și unificată, păstrează tăcerea nu pentru că vrea, ci în chip natural, fiind luminată în chip unitar de Unul cel mai presus de înțelegere.

38. Dacă cuvintele obișnuiesc să facă mintea să propășească și să înainteze, ele o înalță în această înaintare până acolo unde cuvântul nu mai ajunge, adică până la lucrarea care se săvârșește în tăcere. Iar dacă mintea ar folosi pururea cuvinte și sufletul ar avea pururea trebuință de ele, eu nu văd care ar fi înaintarea minții prin grăire. Dar grăirea nu este folosită numai pentru făptuire, ci și pentru contemplație, întrucât mintea urcă de la cuvintele despre lucrurile ce au un chip la Unul cel fără chip, Cel simplu, mai presus de cuvânt, dezlegat de toate și propriu, unde orice cuvânt apare fără rost, sau, mai drept vorbind, este chiar o piedică⁸³.

Căci cuvintele se folosesc atâta timp cât se face peste tot o trecere de la un înțeles la altul. Dar Unul

---

apofatice. Ea nu e însă numai o renunțare intelectuală de la exprimarea a ceea ce e mai presus de înțelegere, ci o experiență pozitivă a unirii cu Unul. Căci mintea e „luminată de Unul” sau de Duhul Sfânt în această unire. Ca atare, mintea știe de această unire, dar știe totodată că ea e mai presus de înțelegere. Ea știe pe „că” al unirii, dar nu înțelege pe „cum”.

83. O argumentare prin reducere la absurd. Dacă mintea ar avea pururea trebuință de cuvinte, ea n-ar mai avea propriu-zis trebuință de ele, căci n-ar ajuta-o la înaintare până dincolo de ele, ci ar ține-o mereu în ținutul lor mărginit. Un exemplu asemănător: dacă avionul n-ar tinde pe tot parcursul zborului spre pista de aterizare, n-ar mai zbura. Cuvintele ajută mintea să se înalțe până dincolo de ținutul lor. Acesta e folosul teologiei catafactice, sau afirmative, pentru cea apofatică, sau a tăcerii.

simplu, dezlegat de toate (absolut), nehotărnicit și fără chip, Unul pur și simplu și propriu și aflător mai presus de cuvânt, cum va avea trebuință de cuvânt ca să se facă de la El trecerea altundeva?⁸⁴ Sau cum ar putea fi cuprins? Căci cuvântul obișnuiește să cuprindă ceva. Dar Unul este necuprins, întrucât este nemărginit și fără formă. Iar dacă cuvântul nu este potrivit pentru Unul cel ascuns și mai presus de minte, întrucât Acela e necuprins și fără formă, urmează că este potrivită tăcerea. Așadar, cei ce au înaintat trebuie să ajungă de la grăire la tăcere, întrucât au înaintat la contemplarea simplă, fără chip și fără formă.

---

84. Un cuvânt urmează altuia pentru a se trece de la un înțeles la altul. Prin înșirarea cuvintelor se arată legătura unui înțeles cu altul, sau dependența unui înțeles afirmat de altul, care trebuie afirmat, și deci și a lucrurilor între ele. Dar mintea ajunsă în Dumnezeu, unde ar mai trece dincolo de El folosind un cuvânt sau multe? Dumnezeu nu are nevoie să fie explicat prin alte cuvinte, deci prin alte lucruri, căci toate sunt inferioare Lui, deci fără putința de a ajuta la explicarea Lui. Prin astfel de cuvinte Dumnezeu ar fi arătat ca legat de alte realități. Dar Dumnezeu e absolut, adică dezlegat de toate (ἀπόλυτος, ἄσχετος). Desigur, se poate vorbi despre Dumnezeu când se arată coborârea Lui la oameni, la faptele Lui mântuitoare pentru ei; sau când cel ce a făcut experiența Lui vrea să tălmăcească ceva din această experiență altora. Sau se vorbește despre El când nu se ajunge propriu-zis la experiența Lui, care întrece înțelesurile și cuvintele, ci se speculează numai despre El cu rațiunea. Dar fericirea omului ajuns în Dumnezeu însuși nu se poate descrie, și omul respectiv însuși nu are nevoie să și-o descrie. Despre Dumnezeu nu se poate vorbi în mod deplin adecvat și pentru motivul că El e lipsit de „formă”. Forma, definită în ea însăși poate fi definită și altora, dar lipsa de formă nu se lasă definită, căci în acest caz se dă Celui fără formă o formă.

39. Dacă cuvintele sunt pentru lucrurile cunoscute, iar ascunsul e necunoscut, urmează că ascunsul e în afară de cuvânt. Căci dacă necunoștința ascunsului e mai presus de cunoștință, iar ce-i mai presus de cunoștință nu are lipsă de cunoștință, cu atât mai puțin are lipsă de cuvânt. Deci mintea care s-a urcat la Unul ascuns și simplu păstrează tăcerea în chip firesc. Și dacă nu tace prin fire și neforțat⁸⁵, încă n-a urcat la Unul cel ascuns și mai mult decât simplu.

40. Precum oamenii ce se nevoiesc cu liniștirea, ieșind uneori din chilie, cunosc prin însăși fapta lor deosebirea dintre a șede și a ieși, tot așa și cei ce, aflându-se aproape de slava lui Dumnezeu prin contemplare, pătimesc tăcerea, dar uneori încep iarăși a grăi, se știu pe ei înșiși în ce stare sunt atunci când cade peste ei tăcerea prin fire, și nu prin voință, și cum sunt atunci când înclină spre grăire. Când le vine tăcerea, ar dori să nu le fi fost dat să deschidă niciodată gura, rămânând în starea aceea. Căci sunt ca niște alți îngeri pe pământ, uniți cu adevărul în mod unitar, fără chip, fără vedere trupească, fără formă și, simplu, prin priviri de-ale minții care nu trec de la un lucru la altul, având în ei numai copleșirea și uimirea, fără a înțelege ceva, mai bine zis privind fără vedere trupească iluminările fără de început și dumnezeiești. Iar coborându-se mintea de acolo, ca una ce e schimbăcioasă, încep să grăiască și să treacă cu înțelegerea de la una la alta, prin multe și felurite

---

85. Tăcerea celui ajuns la unirea cu Unul nesfârșit nu e impusă de voința Lui, nu e intenționată cu scopul de a face impresie, nu e produsul unei măiestrii, ci se impune firesc, neforțat, de însuși nesfârșitul trăit al Unului.

trecheri. Și ca să le revină iarăși starea tăcerii, care e cu mult mai înaltă decât cea a grăirii, îmbrățișează liniștea și-și păzesc simțurile de cele supuse lor și se folosesc de toată destoinicia ca să se ferească nu numai de grăire, ci și de înțelegerea însăși, spre a putea zice și ei cu David: „Amuțit-am și m-am smerit și am tăcut despre cele bune” (*Psalms* 38, 3). Deci, a grăi chiar cele bune e un lucru mai jos decât tăcerea⁸⁶.

41. Dumnezeuirea nu e nici descoperită, dar nici ascunsă în întregime. Că este, e un fapt care s-a descoperit, și încă foarte lămurit. Dar ce este acest „este” e un lucru ascuns. Și trebuie să știm că „ce este” se deosebește foarte mult de „că este”. „Că este” se arată din lucrare, iar „ce este”, din ființă. Lucrul din urmă nu li s-a îngăduit nici îngerilor să-l știe despre Dumnezeu. Căci Dumnezeu este de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de tot ce este⁸⁷ și mai presus de toată mințea și înțelegerea. Deci, când mintea se îndeletnicește

---

86. În textul grec: τῆς μετὰ λόγου σιγῆς = tăcerea cu cuvântul. Tăcerea nu e muțenia întunericului total, al lipsei de conștiință și de orice cunoștință. E o tăcere care vorbește, care spune mai mult decât cuvintele, dar care se manifestă și prin cuvinte. E o tăcere care cuprinde pe Cel necuprins în cuvinte, adică cuprinde mai mult decât toate cuvintele. Cel ce vede acest necuprins tace pentru că nu-l poate exprima, dar tăcerea aceasta iradiază din el, pentru că iradiază trăirea acestui necuprins. Tăcerea aceasta iradiază și prin cuvinte.

87. ὑπὲρ πάντων εἶναι – Dumnezeu e mai presus de tot ce este și de este în general. Căci este înseamnă sesizabil de cele ce se bucură de existență, înseamnă a fi în contextul celor ce sunt, a fi dependent de toate și, în ultima analiză, de Dumnezeu, de Care depind toate. Suntem în plină terminologie areopagitică. Dar autorul scrierii aduce totdeauna o interpretare nouă, cum se vede în cele spuse în continuare. Un filosof sau teolog german ar traduce distincția între „că este” și „ce este”, vorbind de *das Dass* și *das Was*.

cu cele ce arată că Dumnezeu este, are să grăiască multe și să filosofeze foarte frumos. Omul poate fi numit atunci și filosof, și teolog. Dar, după ce mintea s-a ridicat și înălțat mai sus de la cunoștința că Dumnezeu este, cuprinsă de ascunzimea dumnezeiască și străbătută de întipărirea lucrării a ceea ce este ea, și s-a făcut prin har cu totul fără chip, fără putința de a fi atinsă⁸⁸ și fără ochi, atunci orice cuvânt care poate spune ceva despre Dumnezeu se oprește, și mintea unificată rămâne nemișcată⁸⁹, odată ce a pătruns în Cel neînțeles. Ea se predă atunci întreagă Celui ce e dincolo de toate, unde nu e nici cuvânt, nici înțeles și unde nu poate înainta felurimea gândirii, ci simplitatea, necuprinderea, tăcerea și uimirea. Acolo vede pe Cel fără chip, nesfârșit și nemărginit și se bucură într-un mod neobișnuit și minunat de vederea Celui nevăzut. Și văzând chipul fără chip⁹⁰, se face, pe bună dreptate, și ea dezlegată de toate (absolută) și fără

---

88. Mintea ajunsă la acea experiență tainică e dincolo de orice contact, nimic nu o atinge (ἀνέπαφος), chiar spiritual. Pentru că trăiește realitatea dumnezeiască, cea care covârșește simțirea oricărei atingeri de către altceva. Realitatea lui Dumnezeu trăită de ea nu e numai mai presus de înțelegere, ci și de orice simțire oarecum îngroșată, fiind sesizată printr-o simțire mai presus de simțire. E o experiență de supremă subtilitate și finețe. Mintea nu se simte atinsă nici de lucruri, iar persoanele experiază în mod accentuat transcendența ei misterioasă. Descrierile acestea sunt de nivelul celor ale lui Meister Eckhart, dar nepătate de nicio umbră panteizantă.

89. Efortul de înțelegere al minții se oprește, și în acest sens mintea rămâne nemișcată, deși în alt fel ea e într-o neîncetată mișcare de uimire în nesfârșirea dumnezeiască.

90. Τὸ ἀνείδεον εἶδος. Dumnezeu cel Unul propriu-zis e fără chip, fără contur, dar, pe de altă parte, însăși această nehotărnicie a bogăției, puterii și iubirii Sale e un „chip”.

chip⁹¹. Și, ca să spun pe scurt, se molipsește, asemenea celor contemplate de ea nevăzut și privite fără ochi trupești, de frumusețea dumnezeiască mai presus de fire și slăvește în ea însăși pe Dumnezeu, Care a zidit-o astfel.

42. Dumnezeu se numește Unul nu numai pentru că este simplu, aflat mai presus de toată compoziția, ci și pentru că El singur există propriu-zis între toate cele ce se zic că există, dar își au existența de la El. Căci ceea ce nu există în sens propriu și simplu nu este nici Unul în sens propriu și simplu⁹². De asemenea, se numește Unul pentru că este la fel pretutindeni, în chip necuprins, și pentru că singur El e neasemenea cu toate și în afară de toate; apoi, pentru că e veșnic, fără început și fără încetare, și pentru că trimite tuturor la fel, în chip preacurat, raza dumnezeiască a proniei Sale, chiar dacă nu toate o primesc la fel. În sfârșit, fiindcă

---

91. Mintea, privind chipul fără chip al lui Dumnezeu, se întipărește și ea de acest chip fără chip, adică de „chipul” nesfârșirii și nehotărniciei în bucuria și bogăția primite de la Dumnezeu. Prin aceasta se face și ea absolută sau dezlegată de toate, cum e Dumnezeu însuși. Căci nu se mai simte atunci atârând de nimic din cele create. Ea nu mai simte nici relația cu Dumnezeu ca pe o relație de dependență, căci umplându-se de Dumnezeu trăiește neatârarea sau absolutul Lui. Pe de altă parte, chiar a înțelege pe Dumnezeu în mod dezlegat de orice relație, ca și El (într-o stare absolută), ține de firea minții.

92. Se face legătura între faptul că Dumnezeu este Unul în mod simplu și faptul că El e singurul care există în sens propriu. În afară de aceea, Dumnezeu este singurul care există în mod simplu, pentru că, vorbind de El, nu e nevoie de a mai pomeni de nimic pentru a determina existența Lui, cum e cazul cu toate celelalte.

Se face cunoscut tuturor, fără să fie supus relației, cerând o minte nesupusă varietății, fără chip, fără formă, fără culoare, ieșită din atingerea cu toate cele ce sunt și, simplu, dezlegată de toate, ridicată în nesfârșitul nemărginirii, mai presus de vreme, de loc, de fire și de cele ale firii, spre a Se face văzut ei întrucâtva, în chip unitar, mai presus de unirea cea înțelegătoare⁹³.

43. Deoarece unirea duhovnicească ce se înfăptuiește între Dumnezeu și minte este mai presus de înțelegere, se spune că mintea este mai presus de firea sa în acele clipe, înfățișându-și pe Unul ascuns și mai presus de fire, printr-o simțire înțelegătoare, într-un mod dezlegat de toate (în mod absolut). Cu toate acestea, ceea ce pătimește mintea este potrivit cu firea ei curățită prin har⁹⁴. Căci a înțelege este pentru minte ceea ce este pentru ochi a vedea.

---

93. Pentru că Dumnezeu există în mod simplu, neavând nevoie pentru a exista de relația cu altele, mintea trebuie să ajungă și ea într-o astfel de stare ca să înțeleagă existența Lui.

94. Într-un mod dezlegat de toate (într-un mod absolut - ἀπολύτως). În simțirea prin care e sesizat Dumnezeu pe acea înălțime duhovnicească nu e implicată simțirea a nimic altceva și nu e determinată de nimic altceva. Pentru că mintea e ridicată atunci peste firea ei și simte pe Dumnezeu nu prin simțirea ei naturală, ci printr-o lucrare dumnezeiască ce se împărtășește minții ca simțire. Totuși, ceea ce simte mintea din Dumnezeu e acomodat oarecum minții omenești. Simțirea împărtășită minții de Dumnezeu s-a făcut simțire potrivită omului. Deși mintea e întinsă dincolo de sine, nu se confundă cu Dumnezeu. Aceasta se arată mai ales în faptul că mintea rămâne conștientă de sine. Deși e întinsă dincolo de sine, vede că ea însăși e aceea care e întinsă dincolo de sine. Aceasta o explică autorul scrierii în rândurile ce urmează, cu exemplul ochilor care privesc în întuneric.

Să folosim o pildă: Cine privește în întuneric, pe de o parte, nu vede nimic, dar, pe de alta, vede că întunericul acela este unul și mai vede că nu vede; căci, dacă ar fi acoperit la ochi, ar socoti poate că e lumină în jurul lui, sau că se află în jur niscui lucruri, dar așa, văzând, vede clar că nu vede. Cu alte cuvinte, străbaterea întunericului de către puterea văzătoare și vederea celor ascunse de el e mai presus de fiirea ochilor, dar nu și faptul de a vedea că nu vede. Tot așa e și cu mintea: înălțându-se în ascunzimea dumnezeiască și ridicându-se dincolo de înțelegere, nu vede nimic. Căci cum ar putea să vadă? Vede însă că nu vede nimic și că ceea ce nu vede este Unul, ascuns ca într-o negură, din Care vine tot ce există, fie că e văzut, fie că e cugetat, fie că face parte din creație, fie că este necreat și veșnic. Dacă n-ar vedea aceasta, nu s-ar vedea pe sine întinsă dincolo de sine. Dar, fiindcă vede aceasta, vede cât se poate de clar că nu vede, ceea ce nu vede fiind mai presus de vedere⁹⁵, cu neputință să fie văzut. A pătrunde și a

---

95. Vede că nu vede. Dar vede nu numai că nu vede, ci că Cel pe care nu-L vede e cineva. Ea e conștientă de existența Celui pe care nu-L vede, adică a lui Dumnezeu. Și e conștientă și de sine că nu-L vede. Deci nu vede întrucât e mai presus de actul vederii. Adică, nevăzând, știe mai mult decât atunci când vede, știe mai intens de Cel pe care nu-L vede. Și e mai conștientă de neputința sa de a-L vedea, adică e mai conștientă de sine însăși și de limitele sale. Ca să știe de această nevedere, îi trebuie o conștiință, sau o vedere mai intensă ca a sa proprie. Paradoxul acesta vine de la Socrate, care a spus: „Știu că nu știu nimic”. Sf. Grigorie de Nyssa a introdus în acest paradox un dinamism. El a spus (*Viața lui Moise*): „Pe măsură ce mintea urcă, urcă în a cunoaște că nu cunoaște”. Autorul scrierii de față aduce o precizare nouă: „Văd că nu-L văd pe Cel ce văd că e în întuneric”.

vedea înlăuntrul ascunzimei celei una și mai presus de minte întrece firea minții. Dar a privi la întunericul dumnezeiesc al acelei ascunzimi, și a-și înfățișa unitatea aceea negrăită, care se află mai presus de toate într-o taină de negrăit, și a vedea că nu vede în acel întuneric nimic este propriu minții curate, care vede în duh.

Căci nu are mintea vederea înțelegătoare închisă și nelucrătoare, când vede că nu vede decât în chip simplu pe Unul cel dumnezeiesc într-o ascunzime. Aceasta ar fi semnul neștiinței⁹⁶. Dimpotrivă, atunci vede mai clar, când se înalță mai presus de minte și-și contemplă (vede) nevederea sa, privind în ascunzimea Unului atotsimplu. Căci vede limpede că Unul acesta ascuns e Cel din care sunt toate. Dar ce este, nu vede⁹⁷.

Iar pricina pentru care se zice că mintea este în cele mai presus de firea sa este aceea că privește în atotsimpla ascunzime a lui Dumnezeu. Dar aceasta este ceva potrivit cu firea ei când ajunge curată. Căci se poate spune că este potrivit cu firea ei să se ridice în ceea ce e mai presus de fire, pășind fără vedere, adică în chip neînțeleș, în ascunzimea dumnezeiască unitară, mai presus de simplitate și de minte. Ea nu

---

96. Deci nuse poate spune că mintea ridicată peste înțelegere e cu totul nelucrătoare. Chiar faptul că vede că nu vede altceva decât pe Unul cel simplu ascuns în întuneric e o dovadă că lucrarea ei nu e suprimată cu totul. Aceasta ar însemna neștiința pur și simplu. Dar experiența ce o are mintea despre Unul cel din întuneric nu e o neștiință pur și simplu, ci mai mult decât orice pretinsă cunoștință a Lui.

97. Privind în vedere, pe lângă faptul că nu vede decât că acolo este ascuns Unul, mai vede și aceea că din acest Unul provin toate, deși ce-i acel Unul nu vede.

are atunci nicio percepție cunoscătoare decât pe a Unului neieșit din Sine⁹⁸. Ajunsă acolo, mintea, printr-o mișcare proprie ei, sfârșește într-o oprire și o odihnă. Nu într-o odihnă de la contemplare - aceasta este o patimă nebunească -, ci într-o oprire și o odihnă de la trecerea de la un înțeles la alt înțeles sau vedere. Căci mintea, după ce s-a săltat acolo sus, căzând în adâncul nesfârșirii sau nemărginirii, unde se scufundă în lumina înțelegătoare a necuprinsei ascunzimi dumnezeiești, înmărmurește și se oprește, așa zicând, nemaieperiind nimic altceva decât uimirea în acea negrăită strălucire înțelegătoare. Și, nemaitrecând de la una la alta, pătimește totuși lucrarea unei iluminări înțelegătoare⁹⁹, privind nemișcat în ascunzimea mai presus de ființă, umplându-se de nepricepere și înfrumusețându-se în chip unic și unitar de adâncimea lăuntrică neapropiată a strălucirii ce nu se destramă¹⁰⁰.

---

98. E în firea minții să se ridice mai presus de firea ei, adică să privească fără niciun simț pe cel Unul și ascunzimea Lui. Iar aceasta e cea mai subțire sesizare a Celui atotsubțire. În acea supremă subțirime a lui Dumnezeu sunt rădăcinile tuturor celor mai mult sau mai puțin groase, precum în subțirimea ultimă a minții sunt rădăcinile tuturor lucrărilor ei îngroșate. Prin subțirimea ei ultimă mintea sesizează pe Unul în subțirimea Lui supremă, în care se cuprind ca virtualități toate cele care sunt mai groase ca El.

99. „Lumina înțelegătoare”, care e traducerea expresiei grecești: *voεpov φῶς*, nu înseamnă o lumină pe care o înțelege sau prin care înțelege mintea, ci pur și simplu o lumină spirituală, opusă celei sensibile. Lumina aceea e de fapt mai presus de înțelegere, deși e rădăcina tuturor înțelesurilor.

100. Mintea pătimește lucrarea unei iluminări duhovnicești, prin care privește cu o neputință de înțelegere și uimire fără sfârșit în interiorul abisal și infinit de bogat al Unului. Nu trece la altceva, dar nu e moartă, ci într-o lucrare primită de la

Dacă s-ar opri de la contemplare, cum ar experia uimirea și iluminarea? Deci se zice de minte că se oprește în înțelesul că, ajunsă acolo, nu mai trece de la un lucru la altul, ci contemplă pe Unul, împătimită de strălucirea Lui, bucurându-se și umplându-se de strălucire și nemișcându-se din stabilitatea în care a ajuns. Prin urmare, nu-și închide bucuria contemplării (a vederii). Căci a nu contempla nici-decum nimic e o patimă care trebuie ocolită și care nu e de laudă, ci e plină de întunericul neștiinței. Amintita stabilitate a minții se naște și se susține prin strălucirea neapropiată a luminii și este o contemplare ce nu dorește mutare, ci odihnă și satornicie. Căci Unul acela mai presus de fire, ascuns în taina Lui și mai presus de ființă, este nesfârșit și fără margine pentru orice minte; și nu lasă mintea care-L contemplă să privească în altă parte, dacă s-a împărtășit de curăția cuvenită ei și de ajutorul dumnezeiesc. Iar mintea nu cade altfel din această contemplare dumnezeiască și strălucire mai presus de frumusețe și de infinitate decât dacă e atrasă de vreun lucru de care a împătimită, sau de vreo alipire la ceva, sau de nestatornicia naturală de care suferă¹⁰¹.

Dumnezeu, care înseamnă un fel de mișcare, dar nemișcată spre altceva. Neînțelegerea, la al cărei capăt nu ajunge niciodată cu toată nemăsurata înțelegere, o ține într-o atenție neîncetată de a înțelege mai mult și și mai mult.

101. Aluzie la teoria lui Origen, potrivit căreia sufletul, plictisindu-se de monotonia vieții în Dumnezeu, dorește să iasă de acolo și așa cade într-o existență pământească. Infinita frumusețe și bogăție a Unului în Care ajunge mintea nu poate produce în veci o saturație în aceasta. O plecare de acolo a minții, sau o dorință de a pleca de acolo, e de neînchipuit. În afară de Dumnezeu nu sunt decât lucruri, simțiri și cunoașteri

44. Ține de firea minții să înțeleagă. Iar înțelegerea se înfăptuiește în mișcare și mutare¹⁰². Deoarece însă mintea ajunsă în Dumnezeu se află deasupra înțelegerii și mișcării, pe drept cuvânt s-ar putea zice că mintea se ridică deasupra firii sale când își înfățișează pe Dumnezeu desfăcut de toate¹⁰³. Căci orice înțeles e dat de un lucru. Iar unde nu e contemplat un lucru, nu se naște și nu se află un înțeles. Deci Dumnezeu, neputând în niciun fel să fie văzut ca un lucru, Se arată minții prin cele aflate în chip natural în jurul Lui, adică prin cele ce le lucrează, care țin locul puterii ce izvorăște din cineva care are putere. Întrucât deci mintea obișnuiește în toate celelalte să contemple puterile împreună cu cele ce au puterea¹⁰⁴, caută și la Dumnezeu același lucru. Dar neputând reuși în aceasta, pentru că Dumnezeu e mai presus de firea oricărei minți create, contemplă cele din jurul lui Dumnezeu. Iar pe Dumnezeu și-L înfățișează fără să-L vadă, adică printr-o intuire simplă și de o

---

infinet inferiorare în frumusețe, în bogăția de sensuri, în puterea de atracție.

102. Înțelegerea se înfăptuiește în mișcarea și mutarea de la un înțeles la altul; în adaos de înțelesuri noi, care să aducă un plus de lumină în cele cunoscute mai înainte, prin asociere, pilduiri și contraste sau contradicții.

103. Orice lucru îl înțelegem în legătură cu altele. De aceea, înțelegerea noastră sporește trecând de la un lucru la altul, aflând legătura unui lucru cu altul. Dar, cu toată această sporire, tot în planul mărginit rămânem. Cel ajuns în Dumnezeu nu mai are nevoie de această trecere de la un înțeles la altul, căci Dumnezeu nu mai e înțeles în legătură cu altele, ci e dezlegat de toate (absolut), avându-le în Sine pe toate.

104. Contemplăm puterile împreună cu subiectele sau cu suporturile din care pornesc.

clipă¹⁰⁵. Înaintând însă în văzduhul liniştii şi dobândind bunăvoinţa dumnezeiască şi lucrând în ea Duhul dumnezeiesc şi preaslăvit, mintea e răpită de la lucrarea înţelegerii tot mai des spre starea fără chip, fără calitate şi simplă, pătrunzând repede înlăuntrul inimii, prin puterea mai presus de fire a Duhului¹⁰⁶.

Oprindu-se aici, în simţirea prezenţei dumnezeieşti, şi neînţelegând nimic, se află mai presus de înţelegere. Iar prin faptul că de la înţelegerea celor din jurul lui Dumnezeu s-a urcat la simţirea prezenţei dumnezeieşti, s-a făcut, cum s-a spus, simplă. Şi, pentru că se află mai presus de înţelegere, se zice că petrece mai presus de firea sa.

---

105. Mintea, în străduinţa de înţelegere a ei, caută întotdeauna subiectul puterilor prin care se realizează în lume diferite efecte. Numai atunci ea ajunge oarecum la un capăt mulţumitor al înţelegerii ei. Dar pe Dumnezeu ca Subiect nu-L poate găsi în lume. Şi numai El e Subiectul desăvârşit, Care nu suferă nimic de la lume, ci toate cele din lume depind de El. Ca să-L găsească pe El trebuie să depăşească toate cele din lume şi să contemple puterile din jurul Lui, puterile prin care a creat şi susţine lumea însăşi, pe care vede că nu au putut-o face şi nu o pot susţine subiectele omeneşti. Contemplând puterile din jurul lui Dumnezeu sau lucrările Lui, vede în ele, printr-o intuiţie simplă şi simultană, pe Subiectul lor; e o vedere a Lui fără ochi. Dar şi logic mintea presupune un Subiect la baza oricăror manifestări.

106. „Văzduhul liniştii” e ambianţa liniştii în care petrece omul înaintat duhovniceşte. Numai în această stare poate avea loc răpirea. Căci liniştea e şi o concentrare netulburată a minţii spre Dumnezeu, Cel nesfârşit în frumuseţea Lui. Dar aceasta se face prin lucrarea Duhului şi odată cu pătrunderea minţii înlăuntrul inimii, în adâncul fiinţei proprii, după ieşirea statornică din împrăştiere.

45. Tot ce se zice că e ascuns e necesar să aibă ceva arătat în afară, din care se străvede că e ascuns. Căci altfel, s-ar socoti mai degrabă că nu există. Pentru că ceea ce nu dă niciun fel de cunoștință arătată despre existența sa ar putea să fie socotit egal cu ceea ce nu există nicidecum. Deci, fără îndoială că și ascunsul lui Dumnezeu e însoțit de anumite arătări.

Pășind mintea pe urma acestora, primește o simțire a ascunzimei dumnezeiești, urcând de la cele cuprinse ale lui Dumnezeu la ceea ce e necuprins. Iar ridicându-se acolo, știe sigur că este ceva ce scapă cuprinderii sale naturale și se află deasupra oricărei cuprinderi cu înțelegerea, fie ea chiar îngerească, fie mai presus de fire. De asemenea, știe că acest ceva este ascuns, și începutul și sfârșitul acestei firi și ființe (create) și a tot ce există, iar în Sine este mai presus de fire, de ființă, așezat nesfârșit mai sus decât toată existența; că e nefăcut, fără de început, nehotărnicit și necuprins nici de natură, nici de loc, nici de timp. Acest ceva este Unul cel ascuns și mai presus de minte. De la El pornește în chip natural înțelegerea dumnezeiască¹⁰⁷ cea de multe feluri, care ne ridică iarăși și ne întoarce prin povățuiri și înălțări înțelegătoare spre Unul cel ascuns și mai presus de fire și începătura tuturor.

Și mintea se unește atât de mult cu El, încât înțelege că este și că este Unul; ba mai știe și că este în tot felul de neînțelese ceea ce este acest Unul. Iar despre ceea

---

107. Dacă înțelegem pe Dumnezeu în orice fel, e pentru că El însuși Se înțelege pe Sine. Înțelegerea aceasta a Lui ne-o împărtășește și nouă. Se face înțelegerea Lui de către noi. Mai ales înțelegerea Lui cea mai presus de fire este exclusiv a Lui. „Întru lumina Ta vom vedea lumină”.

ce se află mai presus de minte și scapă înțelegerii, ce ar putea să spună cuvântul mai mult? Neputând spune deci cuvântul despre Acesta mai mult, mintea va privi la El fără grai și fără cuvânt, în totală tăcere și în chip unitar și mai presus de înțelegere, ca la ceva ascuns, și se va bucura ca de Cauzatorul și Dăruitorul tuturor. De asemenea, se va minuna de El ca de Cel ce este mai mult decât luminos și mai mult decât bun, mai mult decât înțelept, mai mult decât puternic și va simți o dumnezeiască bucurie prin faptul că și cele prin care Se arată Unul cel ascuns și mai presus de ființă sunt nesfârșite și nehotărnicite și mai ales prin faptul că Se face cunoscut firii raționale. Dar aflându-se mintea în unele ca acestea, nu va mai socoti potrivit să întrebuințeze și să înșire cuvinte trecând de la un lucru la altul.

Deci cel ce se folosește nu de tăcere, ci de grăire, nu se află în starea cea mai înaltă a minții. Căci starea cea mai înaltă a minții, precum ar mărturisi și cei ce nu prețuiesc nimic mai mult decât adevărul, este să fie pe treapta cea mai înaltă a lucrării sale. Iar treapta cea mai înaltă este privirea la ceea ce e mai înalt, de care se zice că se săvârșește fără vedere (fără ochi), deci cu atât mai vărtos și fără putința de a fi descrisă prin cuvinte.

46. Pătrunzând mintea fără vedere trupească în ascunzimea atotdumnezeiască, unică, mai presus de început și de pe cel mai înalt vârf, primește de acolo o undă la fel de nevăzută, unică și unitară, plină de o strălucire mai mult decât frumoasă, mai mult decât luminoasă și negrăită, care cheamă mintea, în tăcere, într-un adânc al minunării și uimirii și umple

inima de o lucrare duhovnicească și de o dulce bucurie. Aceasta se face minții lumină înțelegătoare, strălucire și dragoste dumnezeiască pe măsura ei, precum și veselie ce se răspândește în raze. Ea are punctul de plecare în Dumnezeu, de unde e toată darea cea bună (*Iacov 1, 17*), împărtășindu-se prin curăția minții, iar conținutul, cum ar zice cineva, în descoperirile dumnezeiești ale Scripturilor și în făpturile contemplate în chip înțelept și drept, în liniște și rugăciune. Căci nu poate fi văzută oricum unitatea ascunsă și cea mai lăuntrică și mai presus de înțelegere a dumnezeirii, ci în raza unitară care pornește de acolo și care umple până peste măsură vederea și contemplarea înțelegătoare. Nepătimind aceasta, cel ce urcă din afară în chip rațional și prin cunoașterea naturală spre Unul mai presus de fire și ascuns și simplu nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nu e luminat în chip înțelegător¹⁰⁸.

47. Vederea atotstrăvezie, unică și unitară, a minții aflătoare în Dumnezeu, pătrunzând în ascunzimea dumnezeiască cea una și primind, într-o fulgerare de strălucire, o rază dumnezeiască din izvorul de lumină fără de început și nesfârșit, nu cere numai tăcerea gurii, ci și a minții. Căci e cu putință ca, chiar

---

108. Cel ce vrea să ajungă la Unul dumnezeiesc prin rațiune și cunoaștere naturală, pășind nu pe o cale lăuntrică, ci prin reflecții asupra lucrurilor din afară, nu primește lucrarea dumnezeiască în inimă și nici lumina „înțelegerii” (nesensibilă) mai presus de fire. Aceasta e „teologia” rațională, care nu ajunge la experiența lui Dumnezeu, ci vorbește despre El ca de un obiect exterior. Părinții și scriitorii bizantini nici nu acordă acesteia numele de teologie.

când gura tace, mintea să se miște lăuntric spre ceva și să se mute de la un gând și de la un înțeles la altul și să se ocupe cu lucruri felurite. Acestea sunt așa-zisul cuvânt lăuntric, de care e departe mintea care s-a înălțat la ascunzimea fără formă și atotsimplă a unității dumnezeiești. Căci altceva este contempla-rea minții, și altceva mișcarea ei lăuntrică spre ceva și cugetarea, care este una cu cuvântul lăuntric¹⁰⁹. Aflându-se mintea în cele create și compuse, sau felurite în alt chip, întâi privește și pe urmă le cugetă, variindu-și lucrarea. Căci într-un singur lucru găsește adeseori nu puține înțelesuri¹¹⁰. Dar în ascunzimea aceea dumnezeiască și atotlăuntrică, unică și unitară, își înalță și își lărgeste ochiul văzător (contemplativ) și se luminează de simplitatea luminii dumnezeiești, însă nu se mișcă într-o lucrare de cugetare. Căci simplitatea unitară scapă cugetării ce trece de la un lucru la altul sau plăcerii de varietate; iar ascunzimea nu lasă să se spună despre ea cu gura lucruri gândite din plăcere. Pentru aceste pricini, omul, după ce s-a ridicat în chip înțelegător în ascunzimea dumnezeiască preaslăvită și unică, păstrează în chip firesc tăcerea, cu gura și cu mintea.

---

109. Cuvântul sau cuvântarea lăuntrică este mișcarea cugetării de la un lucru la altul. Prin aceasta cugetarea nu ajunge în Dumnezeu, chiar dacă se ocupă cu Dumnezeu.

110. Când se ocupă cu lucrurile create și compuse, mintea întâi le privește global și apoi le cugetă, analizându-le. În privire îmbrățișează de obicei un lucru în întregul lui. Cugetarea analizează apoi elementele și aspectele lui componente și așa se umple de o varietate de înțelesuri prin ceea ce se desparte de cunoașterea sa proprie, sau de cunoașterea de sine, și ia succesiv chipul definit al înțelesurilor pe care le cugetă pe rând.

48. Când mintea, întorcându-se, tinde în întregime spre Dumnezeu, și lucrarea ei văzătoare se scufundă în razele atotstrălucitoare ale frumuseții dumnezeiești, și urcă fără închipuire la simplitatea și nehotărnicia Unului ascuns și fără chip, și se face una cu sine însăși prin întinderea și privirea ei spre Unul, sub adierea Duhului, ajunge cu cugetul în starea vădită a pruncului și gustă Împărăția negrăită și mai presus de fire a lui Dumnezeu, după cuvântul Domnului: „De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor” (*Matei 18, 3*). Căci atunci mintea iese din orice legătură și din relația cu toate, înălțându-se peste hotarele a toată cunoștința, a oricărui fel de înțelegere, a toată compoziția și felurimea și întinzându-se la Cel negrăit, mai presus de minte și necunoscut¹¹¹. De aceea păstrează în chip firesc tăcerea, din pricina stării sale, care e nu numai mai presus de cuvânt, ci și mai presus de lucrarea înțelegătoare și care are în sine pe Cel ascuns și mai presus de fire și fără chip, împreună cu bucuria și dulceața Lui, într-o împărtășire înțelegătoare¹¹².

---

111. Pruncul nu știe de caracterul implacabil al legilor naturii, care-l împiedică de la un lucru sau de la altul. El își trăiește deplin libertatea, știind numai de dragostea sa față de mama. Așa știe mintea înduhovnicită numai de dragostea ei de Dumnezeu. Scufundată în dragostea care strălucește de lumina dragostei lui Dumnezeu, ea a uitat de sine, s-a înălțat peste sine, dar în același timp s-a făcut una cu sine, ieșind în alt fel din uitarea de sine în care e pierdută când e prinsă în grija de tot felul de lucruri. A trebuit să revină la ea însăși pentru ca, prin transparența ei, să pătrundă în lumina dragostei dumnezeiești.

112. Mintea scufundată în lumina dragostei părintești a lui Dumnezeu se află mai presus de lucrarea înțelegătoare, așa cum pruncul trăiește la sânul mamei dragostea ei și a lui dincolo de

49. Văzătorii contemplă pe Dumnezeu într-un chip fără chip și într-o frumusețe mai presus de lumină, nematerială și necompusă, în fața Lui atotsimplă¹¹³; ei văd unitar pe Unul, încununat de bunătăți nesfârșite, împodobit de splendori nenumărate, luminând toată mintea cu razele unei frumuseți strălucitoare; contemplă fericirea negrăită și de nepovestit, izvorul bunătăților și frumuseților, belșugul nesecat pururea țășnitor, visteria mai presus de plinătate, fără fund, nedeșertată a slavei, care umple cu covârșire mințile cele fără ochi de o mare desfătare. Căci din unitatea aceea duhovnicească și mai presus de fire, așezată mai presus de toate în ascunzimea nepătrunsă, izvorăște tainic bucurie, mulțumire și veselie curată într-un râu pururea curgător. Din ea se revarsă un noian nestrăbătut și necuprins de bunătate negrăită, de dragoste netălmăcită și de purtare de grijă neînțeleasă,

---

orice efort de înțelegere. Înțelegerea are aici înțelesul înțelegerii noastre obișnuite. Dar când, imediat după aceea, se spune că văzătorii se bucură de dulceața pe care o gustă în unirea cu Dumnezeu într-un chip înțelegător, înțelegerea capătă pentru autorul nostru un alt înțeles: e înțelegerea simplă, care nu caută să înțeleagă mai mult dintr-o conștiință a mărginirii înțelegerii prezente. „Împărtășirea înțelegătoare” mai înseamnă aici și o împărtășire nesensibilă. Ea e un contact, o întâlnire nemijlocită cu Dumnezeu, o primire a Lui în suflet, dar nu ca o realitate a simțurilor.

113. „Într-un chip fără chip”. Prezența lui Dumnezeu pe care o intuiesc văzătorii nu e un haos, ci o nesfârșită dragoste îndreptată spre ei. Aceasta e „chipul” Lui. Ei simt în Dumnezeu o intenție. Nu e un haos mișcat sau încremenit într-o orbire și lipsă de orice intenție conștientă. Ei intuiesc în Dumnezeu o frumusețe mai presus de orice frumusețe. E frumusețea iubirii și a bunătății intenționate. Intenția aceasta intuită a lui Dumnezeu e „fața” Lui.

printr-o putere fără hotar și printr-o înțelepciune de negrăit. Căci ele rămân nepătrunse chiar și de îngeri și de serafimi, ca unele ce se află mai presus de orice minte. Căci chiar și cele ce se zămislesc în timpul de aici în noi într-un chip negrăit, iar în cel viitor vor ieși la arătare, ca printr-un fel de naștere, și se vor desăvârși, răpesc și mintea heruvimilor, deși le înțeleg numai într-un chip întunecos. O, bunătatea, sfatul, dragostea, mila, puterea, înțelepciunea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu! Cu adevărat „fericiți sunt aceia cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora li s-au acoperit păcatele” (*Psalm 31, 1*). Și „fericit e omul pe care îl va povățui Domnul și din legea Lui și a Duhului îl va învăța pe el” (*Psalm 93, 12*).

50. Cele nevăzute celor din lume, care nu pot să primească pe Duhul Sfânt (*Ioan 14, 17*), cum a zis Domnul, se descoperă celor ce le-a fost drag să se retragă și să șadă departe de lume și de cele din ea. Acelora le-a strălucit, prin harul dumnezeiesc, lumina înțelegerii și „răsăritul din înălțime” al Soarelui duhovnicesc (*Luca 1, 78*) a deschis ochii inimii lor și li s-a făcut sprijin de la Dumnezeu, ca „să pună suișuri în inimile lor” (*Psalm 83, 6*) și să se lumineze de razele prin care văd pe Dumnezeu. Drept urmare, li se arată foarte lămurit alte multe taine dumnezeiești și duhovnicești, vrednice de vederea duhovnicească. Pe lângă acestea, celor ce viețuiesc în chip cuvios li se descoperă și starea lor viitoare, veșnică și fără prihană, care va fi nu numai mai presus de simțuri, ci și mai presus de minte. Căci atunci se vor schimba în întregime, ajunși fiind la o stare mai presus de minte și la viața și desfătarea cea mai presus de înțelegere. Ei se vor desfăta și bucu-

ra, ca niște dumnezei prin lucrare, înaintea lui Dumnezeu prin fire, de bunătățile mai presus de fire, izvoare din Dumnezeu cel preaînalt și singurul prin fire. Căci vor sta în cerc în jurul Lui și vor prăznuî în chip atotsfânt și prea curat sărbătoarea dumnezeiască mai presus de minte, alcătuind, împreună cu toate cetele bine orânduite ale îngerilor, adunarea sărbătorească și mai mult decât fericită, plină de acea prea vestită desfătare și preabună veselie.

Mare și necuprins este râul curgător al veseliei curate a darurilor mai presus de frumusețe! Căci dacă frumusețea cea văzută, ce se face cunoscută minții prin simțuri, care-i hotărnicită și supusă măcinării și care nu e nici simplă, nici necreată, obișnuiește să pricinuiască sufletului o desfătare nu lipsită de farmec, nu le va fi greu, celor ce au minte și țin seama de deosebirea de planuri, să cunoască și să înțeleagă ce-ar simți dacă s-ar afla în fața frumuseților gândite cu mintea, dar totodată mai presus de minte, nehotărnicite și netrecătoare, care izvorăsc din Dumnezeu, din Care sunt toate cele bune și frumoase, și care nu sunt nici create, nici începute. Iar aceasta, spre bucuria și veselia lor, prin împărtășirea de viața dumnezeiască și de starea veacului aceluia.

51. Mintea, bucurându-se să iasă din lungimile distanțelor de timp și spațiu și din însușirile lor ce hotărnicesc, se golește cu adevărat, prin simplitatea unitară și prin viața nemeșteșugită și fără chip la care se ridică. Și pășește mai presus de fire, fără niciun acoperământ și fără nicio piedică, prin neînțelegere și negrăire, în țara lipsei de început, a necuprinderii, a nesfârșirii și a nemărginirii, mișcată duhovnicește

de puterea și de iluminarea dumnezeiască din inimă, care o conduce spre nesfârșire și se întinde împreună cu vederea ei (a minții)¹¹⁴. Atunci răsar în suflet pacea lui Dumnezeu și bucuria negrăită a Duhului; și o vesele de netălmăcit se revarsă în el, și o uimire mai înaltă decât cunoștința¹¹⁵ îl cuprinde, făcându-l să cânte cu

---

114. În toată scrierea de față autorul explică mai amănunțit cele ce se petrec în inimă când mintea, introducându-se și petrecând în ea prin rugăciune neîncetată, vede lumina nesfârșită a lui Dumnezeu și e răpită de ea de la toate cele din lume. Toate descrierile lui servesc explicării învățaturii și practicii isihaste. E o originală îmbinare de influență areopagitică și de preocupare isihastă, sau viziunea intelectuală areopagitică e încălzită de o înfocată simțire în duh isihast. Numai în mintea golită de chipurile și ideile lucrurilor poate găsi sălaș lumina dumnezeiască. Numai ea a redevenit transparentă pentru acea lumină și aptă, prin nehotărnicirea redobândită, să încapă nesfârșirea dumnezeiască. Pentru aceasta a trebuit să iasă nu numai din chipurile mărginite ale lucrurilor, ci și din mărginirea distanțelor de timp și spațiu, legate cu chipurile lucrurilor. Mintea, eliberată astfel de toate chipurile, ideile și dimensiunile spațiale și temporale mărginite, nu e numai golită și deci revenită la adâncimea ei fără fund și la lărgimea ei nehotărnicită, ci și dezbrăcată de acoperămintele acelor chipuri, idei, dimensiuni și împătimiri care o țineau înlăuntrul unor margini și piedici; iar prin aceasta, a devenit străvezie. Expresia „minte goală” are ambele înțelesuri: golită și dezbrăcată. În sensul acesta, mintea se înfățișează lui Dumnezeu golită de orice alt conținut și neacoperită, sau străvezie și deschisă, pentru a-L primi pe El; mai bine se întinde spre El, prin unica preocupare de El, manifestată în rugăciunea neîncetată adresată lui Iisus. Iar aceasta o face în ambianța de simțire a inimii.

115. Uimirea e mai înaltă decât cunoștința, decât înțelegerea. Ea vede mai mult din realitatea lui Dumnezeu decât cunoștința sau înțelegerea, care o restrânge pe măsura cuprinderii ei mărginite.

Psalmistul: nu că „Se va arăta”, ci că „Se arată Dumnezeu dumnezeilor în Sion” (*Psalm* 83, 8), adică în mintea ce călătorește pe culmi și privește din înălțime. „Doamne, Dumnezeule al Puterilor, fericit e omul ce nădăjduiește întru Tine” (*Psalm* 83, 13).

52. Când mintea zace în uimire, luminată de o prezență de netălmăcit și de neînțeles, văzându-se pe sine între Dumnezeu și cele dumnezeiești¹¹⁶, mănâncă, dacă se poate spune așa, roadele adevărate ale cunoștinței duhovnicești și stă sub lucrarea îndumnezeitoare și se bucură și sporește în dragoste, negrăind și nedesfășurând nimic, nici înlăuntru, nici în afară, ba nici măcar cugetând, ci privind înțelegător¹¹⁷ și unitar în lumina adevărului și a Duhului și făcând din cele ce le vede un prilej de desfătare, fără trecere de la un lucru la altul.

53. Când fața minții, aplecându-se înlăuntru în inimi, vede lumina Duhului izvorând din ea într-o pururi tășnire, atunci e vreme de a tăcea¹¹⁸.

---

116. Mintea „se vede pe sine între Dumnezeu și cele dumnezeiești”, adică între Dăruitor și daruri, privind aici la El, aici la ele, sau deodată și la El și la ele. Nu contemplă însușirile dumnezeiești în ele înseși, ca lipsite de suportul lor personal. Ele au întreaga valoare numai dacă sunt daruri ale Persoanei dumnezeiești.

117. În acea stare mintea nu vorbește și nu desfășoară o cugetare discursivă, totuși privește înțelegător. E o înțelegere mai presus de cugetarea și de înțelegerea naturală.

118. Lumina iubirii dumnezeiești se comunică minții ca unui organ spiritual cunoscător prin inimă, care e organul spiritual al simțirii. Inima iubește, inima primește iubirea lui Dumnezeu; dar o inimă având în ea înțelegerea minții. O inimă întunecată,

54. Când întreaga față înțelegătoare (a minții) vede pe Dumnezeu, mai bine zis când întreaga minte ajunge înlăuntrul lui Dumnezeu, sau, ca să zic așa, când Dumnezeu vine în mintea întreagă, atunci e vremea potrivită de a tăcea¹¹⁹.

55. Când mintea se înfățișează lui Dumnezeu privind-L cu toată înțelegerea ei, datorită împărtășirii de Duhul, și se bucură de slava și strălucirea feței Lui, pe cât îi este îngăduit, se cade și e foarte potrivit să tacă și să privească în liniște și fără tulburare. Iar de se așterne în oricare fel vreun nor de întuneric între minte și Dumnezeu, aruncă în el, ca un foc năprasnic, luminos și arzător, un cuvânt scurt, dar din descoperirea dumnezeiască. În felul acesta, alungând repede întunericul cu lumina și ceața cu căldura, și luminând totodată mintea și încălzind-o cu acest cuvânt, aceasta va izbuti iarăși să fie împreună cu Dumnezeu ca mai înainte și să privească frumusețea Lui și să se bucure, după cuviință, de El și să se înfrumusețeze cu ea și să pătimească, pentru a spune pe scurt, cele ce vin de la Dumnezeu, prin privirea înțelegătoare, odată cu primirea Duhului de viață făcător. În același timp va izbuti să se facă simplă și să se desfacă, în Duh și

---

oarbă, e purtată de vehemența unor simțiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Fața minții aplecată spre inimă e privirea minții. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens.

119. Atunci se întâlnesc, sau se sălășluiesc una în alta cele două fețe sau priviri, sau intenții iubitoare. Atunci mintea simte cu o supremă intensitate privirea sau intenția iubitoare a lui Dumnezeu, sau simte toată pulsația de iubire nesfârșită a lui Dumnezeu, am zice a inimii Lui. Atunci e vremea de a tăcea, pentru a nu destrăma acest farmec negrăit.

adevăr, adică în Dumnezeu, de toate, chiar și de cele din jurul lui Dumnezeu¹²⁰.

Acestea i se întâmplă, după cuviință, văzătorului. Dar cel lipsit numai de făptuire are nevoie de multe până să ajungă la această stare, nefiind încă unit cu sine și, prin sine, cu Dumnezeu. Deci nu e de mirare că acesta cântă și grăiește în tot felul mult și des din cele dumnezeiești, înfricoșând și alungând, ca prin niște săgeți neconținute, pe cel ce ne dușmănește mult și ne războiește cu mânie. Dar îi va veni vremea și acestuia, dacă are răbdare, prin unda Duhului. Și anume, atunci când lucirile în chip de scânteii ale multelor imnuri, cântări și cuvinte dumnezeiești se vor împreuna într-o mare vâlvătaie¹²¹. Atunci îl va răpune și pe

---

120. Autorul scrierii accentuează mereu că văzătorul se ridică până la intuirea lui Dumnezeu ca Persoană, că deci nu se oprește la contemplarea însușirilor Lui privite ca bunuri și valori în ele înseși. Aceasta e filozofie, și nu teologie. Desigur, Dumnezeu ca Persoană nu e lipsit de însușirile și de energiile Lui necreate. El e văzut ca Subiect al acestora, sau e văzut prin acestea. Dar e văzut în ele El însuși, nu sunt văzute sau contemplate numai ele și vederea Lui face mintea să uite de ele. Când vezi persoana iubită, vezi și bunătatea ei, dar uiți de bunătate în privirea persoanei. Bunătatea e absorbită în persoană. În sensul acesta, mintea trebuie deci să se desprindă și de contemplarea celor din jurul lui Dumnezeu.

121. Faptele celor din etapa făptuirii au fost socotite în mișcarea isihastă, începând cu Grigorie Sinaitul, mai ales cântare și citire de cărți sfinte, spre deosebire de rugăciunea neîncetată a minții în inimă, socotită proprie văzătorilor sau contemplativilor. Aceasta, pentru că făptuitorii erau și ei monahi, retrași din lume. Desigur, creștinii din lume sunt chemați și la faptele răbdării, slujirii și iubirii de oameni. Monahii alungă ispitele vrăjmașului mai ales prin cântări și citiri. Dar cuvintele cântate și citite trebuie rostite cu atâta căldură a credinței, încât

vrăjmaș mai ușor, rănindu-l de moarte, arzând adică și sfârtecând, și, mai bine zis, alungând întunericul lui, iar pe sine se va lumina și încălzi de acest foc, care îl va mișca spre dragostea dumnezeiască. Odată cu aceasta, va înălța către Dumnezeu în tăcere un imn al inimii și toată uimirea sa, arătându-și sieși minunile mai presus de fire ale multor taine. Căci nu pe nedrept cei ce rabdă se fericesc de Domnul. De fapt, înaintând vremea, ei vor moșteni, ca unii ce vor deveni blânzi, pământul duhovnicesc al făgăduinței (*Matei 5, 5*) în Hristos Domnul nostru.

56. Când mintea, învăluită de toate revărsările de lumină ale Duhului, e cuprinsă de amețală și nu mai știe ce să facă și se vede pe sine întinzându-se și preschimbându-se după Cel nesfârșit și nehotărnicit, e vremea de a tăcea.

57. Iar când se simte obosită de atotluminoasele vederi și voiește să le înșire în cuvinte ca, slăbind tăria pătimirii, să găsească puțină odihnă, e vremea potrivită de a grăi (*Ecclesiastul 3, 7*), desigur, cuvinte scurte și potrivite iluminării dumnezeiești.

58. Când mintea, fugind prin mijlocul apelor de faraon cel gândit cu mintea, străbate noaptea sa în lumină de foc și ziua sub acoperământ de nor (*Ieșirea 13, 21*)¹²², e vreme de tăcere binecuvântată și de

---

scânteierile fierbinți și luminoase din fiecare din ele să crească într-o vâlvătaie neîntreruptă a dragostei față de Dumnezeu.

122. Monahul scapă noaptea de vrăjmașul nevăzut prin apa lacrimilor și e condus spre țara făgăduinței unirii cu Dumnezeu prin focul rugăciunii, iar ziua e acoperit de harul smereniei, ca să nu fie biruit de slava deșartă.

liniște. Căci atunci începe cu adevărat curățirea sufletului. Iar când îi vine împotriva cumplitul Amalec cel gândit cu mintea și neamurile ce-i urmează, împiedicându-i trecerea spre pământul făgăduinței, atunci e vreme potrivită de a grăi; dar mintea trebuie să fie susținută în ațintirea ei spre Dumnezeu de făptuirea înțelegătoare și de contemplarea cuvenită, ca odinioară mâinile lui Moise, de Aaron și de Or (*Ieșirea* 17, 12).

59. Când țâșnește în inimă, din adâncul fără fund al izvorului dumnezeiesc și din vederea înțelegătoare, puterea duhovnicească, e vreme potrivită de a tăcea. Căci atunci se săvârșește în chip negrăit slujba sfântă și închinarea minții către Dumnezeu în duh și adevăr. Iar aceasta, într-o adevărată simțire înțelegătoare¹²³.

60. Când, prin privirea înțelegătoare spre Dumnezeu, partea rațională a sufletului se umple de o uimire

---

123. Slujbei și închinării văzute aduse lui Dumnezeu trebuie să-i corespundă și o slujbă (λατρεία) și o închinare nevăzută și fără cuvinte. Dar în orice slujbă adusă lui Dumnezeu se întâlnește omul cu Dumnezeu. Deci și în slujba lăuntrică, adusă de minte în inimă, are loc această întâlnire. Căci prin altarul inimii la care liturghisește mintea țâșnește puterea duhovnicească din abisul dumnezeiesc. De ea e prinsă închinarea minții și oferită lui Dumnezeu. Ceea ce se săvârșește e atât de copleșitor, că mintea simte nevoia să tacă. E o slujbă trăită de minte cu o intensă simțire înțelegătoare, așa cum e sesizată slujba văzută de simțurile trupesti. Mintea, săvârșind rugăciunea în inimă, trăiește prin înțelegere o stare neîncetată de închinare. Ea e susținută de „vederea” lui Dumnezeu și de simțirea Lui, adică de sesizarea lui Dumnezeu prin minte, deosebită de sesizarea lucrurilor prin simțuri, dar tot așa de vădită ca și aceea.

dumnezeiască, iar cea înțelegătoare, de vedere și, peste tot, sufletul se umple de bucurie, atunci e vreme de a tăcea. Căci mintea vede atunci cu bună simțire adevărul în chip concentrat și preamărește, închinându-se uimită, pe Dumnezeu, Care strălucește în ea¹²⁴.

61. Cei ce se închină lui Dumnezeu în chip potrivit Lui, în duh și adevăr, și-l slujesc cum se cuvine nu numai că nu se închină și nu slujesc într-un anumit loc, dar nici în cuvinte rostite. Căci precum simțirea înțelegătoare, înălțându-se în chip drept, nu mai vrea să se închine Celui necircumscriș, Căruia nu este loc de odihnă într-un anumit loc, tot așa, alipindu-se de ceea ce se cere pentru rămânerea în adevăr, în chip firesc nu mai suportă să se închine și să slujească Celui nesfârșit, nehotărnicit, fără de început, fără chip, cu desăvârșire simplu și, peste tot, vorbind, mai presus de minte, în felurime de cuvinte și în rostiri hotărnicite. Când, adică, îi vine minții vremea să-i strălucească în chip unitar cunoștința adevărului dumnezeiesc din adierea și suflarea Duhului, în vreme ce se desface îndeobște de toate și iese deasupra sa, nu se mai scufundă numai în negrăire, ci și într-o neînțelegere binecuvântată, ca una ce se îndeletnicește cu bucurie

---

124. Rațiunea, nemaiputând funcționa, cade în uimire, iar înțelegerea devine „vedere”. Rațiunea e însoțită de uimire și în judecățile ei, prin care descoperă noi laturi ale realității. Cu atât mai mult se umple de uimire când cunoaște întreg adevărul concentrat. Căci vede deodată în el toate laturile pe care ar fi avut să le vadă pe rând și separat. Mintea are și ea o „vedere”, cum are trupul. Are și ea un simț sau simțirea unui văz, cum are trupul. Se afirmă mereu contactul minții cu Dumnezeu, nu deducerea Lui rațională de la distanță. Simțirea aceasta are nu numai sensul de percepere, ci și de sentiment, ca și simțirea trupului.

și cu uimire de cele ce sunt mai presus și de cuvânt și de minte, pe care ea le contemplă în lumina înțelegătoare, în chip nemișcat și fără schimbare, într-o ațintire fără ochi, ca una ce a ajuns, prin unire, mai presus de sine.

62. Mintea, luând seama la ea însăși, trebuie să-și călăuzească cu luare-aminte starea ei înțelegătoare, în mod chibzuit, înțelept și cu judecată. Și când se va simți pe sine contemplând tainele simple și fără chip ale cunoașterii lui Dumnezeu, va trebui să se oprească îndată în liniște și în tăcere și uimire, dar nu departe de inima sa lucrată și iluminată de Duhul. Căci atunci e vremea nu numai de liniștire a tuturor simțirilor dinspre partea celor supuse simțurilor îndeobște, ci nu mai puțin de tăcere dinspre orice cuvântare desfășurată. Ba, mai mult, e timpul atunci, pentru cei de pe treapta cunoașterii¹²⁵, să se dedea îndeletnicirii liniștii și neprivirii înțelegătoare¹²⁶. Căci e nevoie de o nemișcare totală în simțuri, în cuvinte și înțelegeri, ca mintea să se lipească de Dumnezeu cel Unul și singur, dar întreit, liberă și într-o pornire directă, prin privirea unitară și unică la El. Prin aceasta va vedea, pe cât îi este îngăduit, nesfârșitul, neînceputul, necuprinsul și, ca să spunem pe scurt,

---

125. Treapta cunoașterii e una cu treapta contemplării.

126. Există o liniște înțelegătoare, spre deosebire de cea sensibilă, exterioară. Dar există și o neprivire înțelegătoare, spre deosebire de neprivirea sensibilă. Însă atât liniștea, cât și neprivirea aceea au și un înțeles pozitiv. Sunt o liniște și o neprivire care înțeleg mai mult decât tulburarea lăuntrică și decât privirea rațională, sau, peste tot, spirituală. Căci neprivirea aceea e produsă de o lumină copleșitoare, și prin neprivire se simte mărirea acelei lumini.

celelalte însușiri dumnezeiești, neschimbate și absolute (dezlegate de toate), și se va uni cu El, preschimbată prin contemplare și simplificată și devenită întreagă în chipul dumnezeiesc, cu ajutorul harului dumnezeiesc, și plină de bucurie și de uimire. Iar fiindcă mintea ar vrea să stăruie în această stare, dacă s-ar putea, dar nu poate fiind schimbăcioasă și viețuind împreună cu cele schimbăcioase și legată cu trupul și cu lucrurile dimprejur, când cade trebuie să știe să nu se depărteze prea tare de vederea cea unitară și să nu grăiască mult, ci să spună puține, și acestea din dumnezeieștile lumini, ca în felul acesta nu numai să se poată întoarce iarăși cu ușurință spre unirea mai presus de minte cu Dumnezeu, ci să simtă și mai vădită unirea, ba și mai statornică. Căci, cu cât va păzi mintea mai mult adunarea în sine și nerăspândirea, cu atât hrănirea din El o va aduce mai repede spre unirea dumnezeiască și se va uni cu străluciri mai vădite și mai rodnice, prin obișnuința neîncetată cu cele dumnezeiești¹²⁷.

63. Odată ce mintea s-a preschimbato, pătimind arătarea dumnezeiască prin vederea înțelegătoare, și e umbrată de lumina Celui necunoscut, Care e dincolo de toată cunoștința, se face neîmpărțită, simplă și nehotărnicită, fiind luminată unitar ca într-un întuneric¹²⁸. Ea contemplă atunci frumusețea cea

---

127. Mintea nu poate sta tot timpul în extazul privirii lui Dumnezeu. Dar când cade din el, trebuie să se ocupe cu cântări și cu cuvinte dumnezeiești pentru ca să poată reveni cu ușurință la acea stare de extaz.

128. Părutul paradox al „luminării în întuneric” se rezolvă dacă ținem seama că acesta e întunericul unei prea mari lumini,

nemărginită din pricina simplității covârșitoare, cea fără chip pentru depășirea oricărui chip, cea fără început ca mai presus de orice început, necuprinsă, dar cuprinzând în sine hotarele tuturor și tot ce e hotărnicit, umplând toate ca ceea ce e mai presus de plinătate și nesfârșită¹²⁹. Scurt vorbind, când mintea, privind de sus, vede, în privirea Unului¹³⁰, toate, în temeiul negrațit al unei puteri înțelegătoare mai presus de înțelegere, e vremea de a tăcea și de a se desfăta tainic și mai presus de lume, sau, ca să zic așa, și fără vedere și fără grai, de împărtășirea de adevăr, printr-o pătrundere dumnezeiască în el. Iar când lipsesc cele zise din minte și vede în jurul ei împărtire, atunci e vremea de a grai, adică de a grai cele potrivite să ducă

---

sau „întunericul supra-luminos”, cum îi zice Dionisie Areopagitul. Întunericul acesta înseamnă și starea de nespecificare în formă, deci contemplarea nediferențiată a tuturor. De aceea, mintea poate fi luminată plenar în acest „întuneric”, care cuprinde toate sensurile, sau sensurile tuturor, și infinit mai mult decât ele. Dar cele cuprinse concentrat nu se diferențiază în El însuși prin înțelegerea unei evoluții în sensul celei gândite de Jacob Böhme. Ele se diferențiază numai ca lume creată, când vrea El să o creeze. În El e o altă deosebire actualizată din veci: aceea a Treimii Persoanelor.

129. Suntem mereu în plină terminologie areopagitică. Numai în ceea ce e compus există margini ale părților componente. În Cel absolut simplu nu e nicio margine. Dumnezeu e fără chip nu pentru că e uniform sau haotic, ci pentru că El cuprinde în Sine virtual toate formele într-o armonie atât de desăvârșită, încât formează o unitate atotsimplă. În Cel necuprins și nehotărnicit se cuprind și se copleșesc hotarele tuturor. El nu e incapabil să dea hotare celor ce le creează. În acest caz, n-ar putea crea propriu-zis, ci haosului lui i-ar corespunde haosul emanațiilor.

130. Privind în Unul, mintea este într-o privire mai presus de privire a tuturor. De aceea le vede în El pe toate.

la tăcere. Căci e cu mult mai bună decât orice cuvânt tăcerea cea mai presus de cuvânt, numită foarte potrivit tăcerea la vremea ei, cum spune și Solomon, care o pune pe aceasta înainte: „Vremea este a tăcea” și apoi „Vremea este a grăi” (*Ecclesiastul* 3, 7). De fapt, cel mai bun lucru și de prima cinstă este a păzi tăcerea la vremea ei. Iar de nu este încă aceasta de față, și mintea încă nu se află în chip unitar în cele mai presus de cuvânt, să fie măcar lucrul al doilea, adică vorbirea la vreme, ca în felul acesta grăirea să fie înrudită cu tăcerea și aproape de ea. Astfel, precum tăcerea, așa și grăirea să fie la vreme și să se silească să vină la tăcere. Iar aceasta i se întâmplă celui ce grăiește și cugetă neîncetat la cele dumnezeiești și vede zidirea oglinzind pe Ziditorul și povestind despre El. Aceasta înseamnă a grăi la vreme. Dar despre acestea trebuie să vorbim mai amănunțit.

64. Când mintea, trecând peste toate cele de aici și ridicându-se deasupra lor în chip firesc, îmbrățișează tăcerea, e vremea de a se desfăta de cele mai presus de lume și negrăite. Căci e vremea iluminării și a luminii înțeleghătoare, a unirii minții și a vederii, a nehotărnicirii, a nesfârșirii, a cunoștinței mai presus de fire și, scurt vorbind, vremea primirii înțelepciunii dumnezeiești și a împărtășirii de ea, prin care mintea se desăvârșește în odihnă și în tăcere dinspre toate, dobândind bucuria negrăită în uimire¹³¹.

---

131. Uimirea e starea de înțelegere mai presus de înțelegere, împărtășire de cele mai presus de cuvânt, în tăcere. Ca atare, ea nu e paralizarea minții, ci o stare de plinătate, sau de supraplinătate, o experiență a celor ce nu pot fi cunoscute de minte prin efort de cunoaștere și de înțelegere.

65. Când sufletul, îmbătându-se de simțirea adevărului ca dintr-un potir prea tare al harului, se simte ieșit din minte, să știe că e vremea de a tăcea.

66. Când dispoziția omului dinlăuntru simte că trebuie să strige: „Doamne, cât s-au înmulțit cei ce mă necăjesc! Mulți se scoală asupra mea” (*Psalms* 3, 1), atunci e vremea de a grăi; de a grăi cum se cuvine, nu lucruri deșarte, ci cuvinte măsurate, împotriva vrăjmașilor, așa cum trebuie¹³².

67. Când lumina feței Domnului s-a însemnat peste suflet, încât se înfrumusețează prin aceasta și se umple de strălucire și curge pe el mirul veseliei dumnezeiești, e vremea de a tăcea.

68. Când vede ridicându-se asupra sa martori nedrepți, întrebându-l de cele ce nu le cunoaște și tulburându-l, e vremea de a grăi, și anume de a răspunde împotriva.

69. Binele cel mai înalt și, așa zicând, cel mai din vârf în toate cele ce sunt și în toate cele gândite este Dumnezeu. Iar în toate cele văzute, cel mai înalt și neasemănat mai bun după fire este omul. Ba, prin har, e cu adevărat mai sus și decât îngerii. Deci mintea

---

132. Potirul prea tare e vinul prea tare. E vinul prea tare al adevărului covârșitor. El se numește vinul harului, pentru că adevărul e dat minții unite cu Dumnezeu nu prin efortul ei, ci prin har, sau ca un dar. Mintea se îmbată de acest adevăr covârșitor, umplându-se de entuziasm. Acest adevăr nu e cunoscut în mod simplu intelectual, ci e simțit intens, căci mintea se scaldă în lumina Lui, care e totodată iubirea lui Dumnezeu.

văzătorului, apropiindu-se, prin cele foarte multe ce se află între Dumnezeu și oameni, de Cel mai presus de înțelegere, se umple de spaimă dacă n-a făcut încă din belșug experiența harului luminător¹³³. Dar dacă a gustat, cum s-ar zice, din puterea duhovnicească ce lucrează în inimă, se înalță la cel mai înalt bine, la Dumnezeu, și intră în El printr-un dar mai dumnezeiesc, și privește în chip unitar, și se umple de uimire, sălășluindu-se în tăcere în adâncul cel mai presus de minte. Iar aceasta este, cum ar zice cineva, cu adevărat chezașia primei odihne, al cărei model este odihna lui Dumnezeu de la creație (*Facerea 2, 2-3*)¹³⁴. Iar de a doua odihnă, mai înaltă și mai luminată, al cărei chip este odihna rânduită pe seama poporului lui Dumnezeu (*Evrei 4, 9*), mintea se bucură întorcându-se de la Dumnezeu la sine însăși, și cunoscându-se pe sine ca chip al prototipului (modelului), și pe toate cele dintre Dumnezeu și om, așa cum sunt. Căci atunci nu numai că străbate la cele mai presus de minte și de înțelegere, într-un chip corespunzător și în uimire minunată, ci se umple și de bucurie, nu de oricare, ci de cea duhovnicească, veselindu-se în tăcere de razele arătătoare de Dumnezeu și de lucrările îndumnezeitoare ce vin peste ea, și unindu-se cu Unitatea cea mai presus de fire a dumnezeirii, în Hristos Iisus¹³⁵.

---

133. Între Dumnezeu și oameni sunt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate și trecând de toate se apropie omul de Dumnezeu.

134. În textul grecesc această odihnă e numită „sabatism”, pentru că ziua a șaptea, în care Dumnezeu S-a odihnit, se numește în evreiește Sabat.

135. Omul, trecând prin toate și ajungând la Dumnezeu, dă de prima odihnă. Această primă odihnă este scufundarea în adâncul lui Dumnezeu, ca în Binele desăvârșit și nesfârșit. Ea are

70. Când mintea socotește că le-a înlăturat pe toate cele ce s-au făcut, ca și când n-ar fi, își înfățișează în chip negrăit pe Cel ce există cu adevărat, contemplându-L, mai presus de orice lucrare și unire înțelegătoare, în duh și adevăr, prin ridicarea nesfârșită peste cele dumnezeiești aflate în legătură cu cele ce sunt¹³⁶. Ea se face atunci unitară sau una, ca să spun așa, și, prin această lumină, pune stăpânire pe ea, în chip negrăit, tăcerea. De asemenea, se umple de dragoste și de bucurie, nu de o bucurie simplă, ci de desfătarea de cele pricinuite de lucrarea Duhului, de care au parte și îngerii.

71. Precum ești Tu, Doamne, necuprins după ființă de nimeni și de nicio fire rațională și înțelegătoare, sau de nicio cunoștință creată, nici măcar de cea heruvimică, ci ești în afară și mai presus, de nesfârșite

---

ca model odihna lui Dumnezeu de după crearea lumii, sau revenirea Lui în adâncul Său nesfârșit din ieșirea în fapta creației. A doua odihnă e întoarcerea minții la sine, dar fără să iasă din Dumnezeu. E actul al doilea al odihnei. Dacă nu ia cunoștință de sine, mintea nu se poate bucura deplin de odihna în Dumnezeu. Se accentuează aici conservarea persoanei umane în unirea ei cu Dumnezeu. De aceea, numai acum se bucură deplin de unirea cu Dumnezeu, predându-se acestei uniri în cea mai clară conștiință de sine.

136. Între Dumnezeu și oameni sunt foarte multe: cele văzute, îngerii, energiile necreate, însușirile lui Dumnezeu. Prin toate, și trecând de toate, omul se apropie de Dumnezeu. Mintea face abstracție ipotetică nu numai de toate cele create, ci depășește și gândirea la însușirile și energiile dumnezeiești de care sunt legate cele create, ațintindu-se la Însuși Subiectul divin al lor. Dar aceasta nu este un act intelectual al omului, ci o vedere în duh și adevăr, mai presus de orice lucrare și de orice unire cu însușirile și lucrările dumnezeiești.

ori în chip nesfârșit, de orice cunoștință, tot așa sunt, Stăpâne, și cele din jurul Tău, nesfârșite și nehotărnicite. De aceea, printr-o nemăsurată purtare de grijă, ai poruncit lui Moise, legiuitorul Vechiului Testament, să Te vestească ca pe Cel ce ești și ca pe Cel ce Te-ai numit astfel. Și iarăși, Tu, Cel atotadevărat și singurul Adevăr Suprem, ai zis despre unii de-ai Tăi că Te-ai arătat lor, dar numele Tău nu l-ai descoperit. Căci este un nume neasemănat și mai presus de orice nume (*Filipeni 2, 9*), din cele ce sunt nu numai pe pământ, ci și în ceruri. Căci cei plini de lumina Ta Te înfățișează ca ființă, dar fără ceea ce e cuprins în ea. Te arată astfel mai presus de ființă și ca un suport (subiect) ce nu poate fi înțeles. Și Te faci cunoscut, în chip vădit, mai presus de înțelegere și nesfârșit necunoscut tuturor celor ce au putere să cunoască, și mai presus de ei.

Te faci văzut câteodată cu desăvârșire mai presus de timp, fără de început, ca fiind însăși viața fără margini, și scăpând oricărei înțelegeri spațiale, pretutindeni de față deodată, mai presus de toate, ca Cel ce singur le-ai făcut toate împreună. Dar ești cuprinderea firilor înțelegătoare și locul lor nestrăbătut¹³⁷. Și întreci iuțimea minții și gândul ei, ca Cel ce ești mai

---

137. „Dumnezeu e cuprinderea (περιοχή) firilor raționale și locul lor nestrăbătut” sau neumblat. Ființele spirituale nu sunt într-un loc, și cu atât mai puțin Dumnezeu. Și totuși, Dumnezeu este „grădina” care le primește și „locul” neumblat în care își au ele statornicia, cu toate că această „grădină” și acest „loc” sunt nemărginite. Altfel, cine le-ar ține la un loc? S-ar risipi și desființa. Dumnezeu e infinit, și totuși constituie pentru ele un „loc” și un „ținut” care le ține într-o legătură și le dă o „casă”. Infinitatea lui Dumnezeu nu e un haos, ci un adânc bine întocmit și statornic și izvorâtor a toată buna întocmire, sau a tuturor structurilor.

presus de toate și mâna atotțiitoare a tuturor, într-un chip neînțeles. Nu ești supus hotarelor firii, fiind fără hotar. Căci ești, în chip mai presus de fire, necuprins nu numai după fire, ci și în cele naturale aflate în jurul Tău, ca Unul ce ești înțelepciune mai presus de înțelepciune, putere mai presus de putere, dragoste și bunătate mai presus de tot înțelesul dragostei și al bunătății.

Ce Te-ar putea numi pe Tine cineva? Lumină neapropiată? Dar ești mai presus de lumină. Judecător ce cunoaște toate mai înainte de a se face? Dar unde are un judecător acestea? Deci ești cu mult mai presus de orice judecător. Să Te numim Făcător? Dar ce fel de făcător ești Tu, Care creezi printr-o singură înclinare a voinței multele și feluritele existențe materiale? Dar ce să spunem de cele nemateriale? O, ce adânc care întrece toate! Printr-o singură înclinare a Duhului sunt produse toate cele duhovnicești, care sunt de o singură fire, dar foarte multe după deosebirile de dispoziții, sau, dacă vrei, și de persoane. Iar aceasta e tot ce e mai minunat și ceea ce scapă prin covârșirea ei oricărei înțelegeri a oricui care cugetă. Oare acestea sunt proprii făcătorului? Nicidecum. Deci sunt mai presus de făcător. Să Te numim Ziditor și Meșter? Dar care ziditor zidește fără o temelie, fără niciun fundament, măcar cel mai mic lucru, ca Tine, Stăpâne, pământul atât de întins, cu atâția munți și pietre și altfel de materii, întemeindu-l pe nimic (*Iov* 26, 7), și încă atât de sigur? Sau care meșter aduce la existență din cele ce nu sunt nicidecum, și încă într-o clipă, și numai cu cuvântul, și atât de multe și de mari lucruri, cum le-ai adus Tu la ființă? Deci spunând cineva că lucrurile Tale sunt ale unui ziditor sau meșter, va spune

ceea ce se cuvine? Nicidecum. Căci ești nesfârșit mai presus de un ziditor și de un meșter, Dumnezeuule!

Cine a văzut, apoi, a auzit sau a înfăptuit vreo astfel de iubire ca aceea atotluminată, pe care, în bunătatea Ta, ne-ai arătat-o nouă luând firea noastră, cu toate cumplitele patimi îndurate pentru noi, mai presus de toate nădejdiile? Cei ce contemplă acest fapt, atât cât se poate contempla prin har, intră în noianul larg deschis al dragostei și al minunatei purtări de grijă și ajung cu totul în afară de ei înșiși (în extaz), cuprinși la rândul lor de o dragoste covârșitoare față de Tine. Și nu știu cum să numească în adevăr și în chip propriu cele ale acestei iconomii. Căci cele ce țin de întruparea Ta covârșesc cu prisosință și mintea, și cuvântul, și tot auzul și înțelegerea, Dumnezeuule Preabune. Ești și Te numești Părinte al tuturor. Dar întreci în părințime, în chip negrăit, orice minți, după cauză, stăpânire și purtare de grijă, sfătuire, îndelungă-răbdare, îngăduință. Te numești Împărat. Dar nu ești aceasta mai mult pentru vremea de acum și mai puțin pentru cea viitoare sau cea trecută. Și cum? În chip minunat, cu totul liber și simplu. Căci Împărăția Ta este împărăția tuturor veacurilor la un loc, a timpului de față, a trecutului și a viitorului, iar stăpânirea Ta este din neam și în neam (*Psalm 144, 13*).

Astfel, în toate și în tot chipul ești așezat mai presus de toate în măsură nesfârșită, fiind în mod simplu și liber dincolo de orice închipuire, întrecând, ca să spun pe scurt, în chip nesfârșit, toate, atât Tu, Necuprinse Doamne, cât și cele din jurul Tău. Pe acestea închipuindu-și-le mintea, le are drept călăuză sufletească spre vederea (contemplarea) dorită a Ta. Și,

primind în întregime insuflarea Duhului, pătrunde ca într-un întuneric tainic, neputându-Te vedea desăvârșit din pricina nesfârșirii și neapropierii slavei Tale. Și din această pricină îi odihnești cu o odihnă mai presus de lume, în chip negrăit, pe cei ce Te contemplă și Te iubesc pe Tine, minunându-se – dar nepetrecând nici cu totul în afară de vederea Ta –, din care pricină îi odihnești iarăși pe ei¹³⁸, Negrăitule, Neînțeleșule, Nemărginitule, Necuprinsule și, scurt vorbind, Atotnesfârșitule, după ființă și după lucrare. Amin.

72. Când mintea s-a depărtat de mulțimea de gânduri, scuturându-se de înțeleșurile deosebite și mult împărțite, și se ridică deasupra cugetării împrăștiate, prin adierea și împărtășirea Sfântului Duh, Care o unifică și suflă neîncetat și într-o neconținută izvorâre (ἀείβλυτα) asupra inimii; când pătrunde în locurile dumnezeiești¹³⁹ și e străbătută

---

138. Dumnezeu îi odihnește pe cei ajunși în El și pentru că nu-L văd desăvârșit, pentru că nu caută să iasă din El pentru altă aventură, plictisiți după ce au isprăvit să-L cunoască; dar și pentru că nu sunt cu totul în afară de vederea Lui, fapt care i-ar îndemna la alte și alte eforturi ca să ajungă la vederea Lui.

139. „Locurile dumnezeiești”. Fiecare înțeles dumnezeiesc e un loc în care mintea se poate adânci, se poate stabili. Dar, în același timp, fiecare înțeles dumnezeiesc are diferite straturi, sau poate fi văzut împreună cu alte înțelesuri, care pot fi socotite tot atâtea „locuri”. Astfel, orice gând despre Dumnezeu poate fi socotit în același timp mai multe „locuri” și un singur „loc” dumnezeiesc. Dar aceste locuri sunt și diferitele densități ale energiilor dumnezeiești, sau ale prezenței lui Dumnezeu prin ele, în care ajunge omul duhovnicesc prin experiență. Așa se împacă afirmația din acest pasaj, că mintea trebuie să pătrundă „în locurile dumnezeiești”, cu afirmația că trebuie să se unifice contemplând deodată toate cele din jurul lui Dumnezeu.

și întipărită de gândurile despre Dumnezeu și, într-o ațintire înțelegătoare, oglindește în chip unitar și deodată și cu dragoste toate câte sunt în jurul lui Dumnezeu, atunci dobândește, în chip vădit, odihna dumnezeiască, bucurându-se de o pace adâncă și dumnezeiască și de o odihnă sfântă și liniștită a inimii în Hristos Iisus, Domnul nostru¹⁴⁰.

73. Când mintea vorbește cu Dumnezeu și se roagă, ca un fiu cu un tată prea iubitor, și, văzând lumina lui Iisus, se veselește, copleșită și uimită de dragostea dumnezeiască și mai presus de fire, simțind limpede lucrarea Sfântului Duh în inima sa; când voiește să zboare în chip tainic și mai presus de lume, mai sus decât descoperirile și desăvârșirile dumnezeiești, atunci se oprește cu adevărat de la toate lucrurile sale, ridicându-se mai presus de înțelegere, după ce a înțeles, și se îndulcește în chip minunat, odihnindu-se cu adevărat în pacea Duhului de viață făcător al lui Hristos¹⁴¹.

---

140. Pacea, odihna, liniștea aceasta are două pricini: liniștirea din partea gândurilor privitoare la viața în lume, care sunt tot atâtea griji (Heidegger), și revărsarea în inimă a mângâierii Duhului Sfânt, a plinătății Lui de iubire, care copleșește acele griji, dând sufletului tot ce-i trebuie în chip nesfârșit. Sufletul nu mai simte nevoia să caute altceva, să se gândească la altceva ca să se mângâie. Acesta nu e un sentiment de gol și de oboseală, ci de plinătate.

141. Se descrie ceea ce se petrece în mintea isihăștilor când, prin rugăciunea către Iisus, văd în inima lor lumina Lui. Isihăștii n-au descris mai amănunțit această experiență a lor. Nici chiar Sf. Grigorie Palama, apărătorul lor, n-a făcut-o. Autorul nostru afirmă și aici că atunci ei intră într-o liniște, într-o odihnă, într-o pace mai presus de orice înțelegere. Dar el accentuează

74. „Dumnezeu S-a odihnit de toate lucrurile pe care a început să le facă” (*Facerea 2, 3*), dar numai după împlinirea (desfășurarea) celor făcute în Cuvânt și Duh. Tot așa și mintea cea după chipul lui Dumnezeu se odihnește de toate lucrurile ei, pe care a început să le facă spre întregirea lumii gândite (inteligibile) a virtuții, dar numai după ce a cercetat și a desăvârșit statornic în Cuvântul lui Dumnezeu și în Duhul de viață făcător toată lumea și înțelesurile din ea (inteligibile) și după ce s-a urcat de la aces-
tea iarăși, în Cuvântul și Duhul, la cele numite de unii după cele naturale și s-a înălțat la vederile tainice, simple și desfăcute de toate, ale cunoștinței de Dumnezeu (ale teologiei)¹⁴². Căci ajungând atunci

---

și aici că această odihnă, sau pace, sau liniște, nu o dă decât depășirea contemplării însușirilor sau energiilor lui Dumnezeu prin care se arată El; nu o dă decât depășirea acestora prin întâlnirea cu Dumnezeu ca Subiectul acelor însușiri și energii. Mereu subliniază că persoana umană nu-și poate găsi odihna decât în întâlnirea cu Dumnezeu cel personal.

142. Se afirmă din nou că mintea nu se odihnește în contemplarea însușirilor naturale ale lui Dumnezeu (infinitate, bunătate, dreptate etc.), privite în ele înseși. Acestea, ca valori în sine, au fost numite de unii (Aristotel) metafizice. Mintea nu se odihnește decât după ridicarea deasupra lor în Subiectul dumnezeiesc al lor, în dragostea lui Dumnezeu cel personal. Până se preocupă de acele însușiri naturale ale lui Dumnezeu, ea se desăvârșește prin fapte în virtuțile prin care imită acele însușiri dumnezeiești. Dar odihna îi vine sufletului după ce se ridică dincolo de această străduință a făptuirii spre dobândirea virtuților. Până mai are el ceva de făcut, nu se odihnește. Odihna vine când el a terminat tot ce avea de făcut, ca un dar al Cuvântului și al Sfântului Duh. Mai bine zis, în Cuvântul și în Duhul Sfânt a lucrat spre desăvârșirea sa în virtute și tot în Cuvântul și în Duhul Sfânt găsește odihna de această străduință. Căci în Cuvântul și în

în odihnă, gustă multă odihnă și pace, cunoscând adevărul înțelegerii¹⁴³, și se îndumnezeiește prin lumina cunoștinței și prin împărtășirea Duhului de viață făcător în Hristos Iisus, Domnul nostru.

75. Odihnindu-Se Dumnezeu, nu S-a odihnit de la toate lucrurile, ci numai de la cele ce a început să le facă. De la lucrurile fără de început și necreate și proprii Lui prin fire, nu S-a odihnit. Tot așa și mintea, prin imitarea Lui, după ce a cercetat în Cuvântul dumnezeiesc și în Duhul de viață făcător și a străbătut creația văzută, nu se odihnește de la lucrurile proprii firii ei, care n-au început și nu sfârșesc, ci de la cele văzute, care încep și sfârșesc. De aceea, odihnirea trupului într-o nemișcare, odihnire ce însoțește pe cel ce s-a odihnit, e o stare opusă celei a minții. Căci dacă n-ar intra mintea într-o pururi mișcare, printr-o adiere neconținută și de viață făcătoare a Duhului, în contemplarea cunoscătoare a celor văzute, nu s-ar ști nici

---

Duhul află tainele iubirii nesfârșite a lui Dumnezeu, tainele simple, desfăcute de toate, ale adevăratei cunoștințe a lui Dumnezeu ca Subiect. Căci ce e mai simplu, mai desfăcut de orice (mai absolut), decât experiența iubirii persoanei, mai ales când ea e a Persoanei, sau a comuniunii personale supreme? În această stă și adevărata teologie, sau cunoaștere a lui Dumnezeu. În felul acesta, se poate spune că odihna lui Dumnezeu coincide cu odihna fiecărui suflet și, în chip general, cu a tuturor ființelor umane ce se vor mântui la învierea obștească și la Judecata din urmă. Căci până ce lucrează sufletele în vederea acestei odihne, lucrează și Dumnezeu în ele. „Jesus sera en agonie jusqu'à la fin du monde” (Pascal). O spune de altfel chiar autorul nostru în cap. următor.

143. Adevărul deplin real nu este obiect, ci subiect. Obiectul nu există pentru sine, ci pentru subiect. Prin subiect se luminează obiectul. Iar supremul Subiect este Dumnezeu.

de există o odihnă înțelegătoare ce se întoarce într-o neîncetată mișcare și în chip unitar numai în jurul lui Dumnezeu și îndumnezeiește pe cel părtaș de ea într-o odihnă negrăită în Hristos¹⁴⁴.

76. „Nu te grăbi, zice Solomon, să scoți vreo vorbă înaintea feței Domnului; pentru că Dumnezeu este în cer, sus, iar tu ești pe pământ, jos” (*Ecclesiastul* 5, 1). Prin aceasta lămurește foarte înțelept și direct care este vremea de a tăcea. Căci zice: Fiindcă tu, măcar că ești jos pe pământ, te afli înaintea feței Domnului Celui ce este în ceruri și te-a învrednicit de atâta har încât tu, cel de jos, poți să cugeți și să privești cele de Sus și, pătrunzând în chip înțelegător în ele, să stai înaintea Domnului, nu te grăbi să scoți vreo vorbă; pentru că e vremea de a tăcea. Năzuiește să te afli în chip înțelegător¹⁴⁵ sub lucrarea adevărului, în

---

144. Mintea cercetează și străbate mai întâi creația în Cu-vântul ipostatic și în Duhul dumnezeiesc personal, înțelegând-o în Rațiunea și în Viața supremă, ca pricina ei. Dar după aceasta nu se odihnește, ci intră în împlinirea lucrurilor care privesc desăvârșirea ei, a lucrurilor „proprii firii” ei. Lucrurile acestea sunt în același timp lucrările lui Dumnezeu în ea, care nici nu încep, nici nu sfârșesc. Prin aceasta intră și în contemplarea lucrurilor din lume, adică în vederea lor în Dumnezeu sau a lui Dumnezeu în ele. Trupul se odihnește atunci. Dar nu se odihnește și mintea. Odihna trupului, egală cu nemișcarea, însoțește pe cel ce s-a odihnit de lucrurile lumii. Dar odihna minții e egală cu o mișcare neîncetată, deci nu stă în nemișcare, cum stă odihna trupului. Odihna nemișcată a trupului e deci contrară odihnei mobile a minții. Mișcarea neîncetată a minții în jurul lui Dumnezeu e ea însăși o dovadă a odihnei ei în Dumnezeu.

145. „Pățimind în chip înțelegător”, „să te afli în chip înțelegător”, adică nu trupește. Nu e vorba de înțelegerea acestei stări, deși ea nu e lipsită de o anumită înțelegere.

mod unitar și dumnezeiesc. Căci aceasta înseamnă a fi înaintea Domnului, când mintea contemplă cele multe din jurul lui Dumnezeu în chip unitar și printr-o privire simplă și unică în Dumnezeu¹⁴⁶. Deci pătimind aceasta și stând înaintea lui Dumnezeu, nu te grăbi să scoți vreo vorbă, dacă nu vrei să te cobori de bunăvoie și în chip nepriceput de acolo¹⁴⁷.

Dar s-ar putea spune și aceasta celor ce caută să explice înțelesul acestui cuvânt: a fost o vreme când firea omenească era neștirbită și, de aceea, pe drept cuvânt, departe de rele, fiind aproape de Dumnezeu, contemplând pe Dumnezeu și desfătându-se cu veselie și cu uimire de slava frumuseții feței Lui, în strămoșul Adam, într-o desfătare nematerială, înțelegătoare, cerească și nestricăcioasă. Căci mult har s-a revărsat în sufletul primului om, și mintea lui cea în chipul dumnezeiesc era plină până peste vârf de multe vederi cunoscătoare și înălțări spre Dumnezeu, bucurându-se în raiul văzut de cel nevăzut (inteligibil), sau, ca să zic

---

146. Aici autorul nostru explică ce este „fața lui Dumnezeu”, de care a mai fost vorba în cap. 55. Această față este prezența lui Dumnezeu ca Persoană, intuită de minte prin lucrările și însușirile Lui. Mintea nu se oprește la acestea socotindu-le de sine stătătoare, ci vede prin ele în chip spiritual (înțelegător), sau simte prin ele pe Dumnezeu ca Persoană, privită în unitatea și simplitatea Ei, spre deosebire de varietatea lucrărilor și însușirilor Ei. Chiar când trăiești, prin toate manifestările unei persoane umane, subiectul lor, îl trăiești ca pe o realitate unitară și simplă, deși, când începi să-l descrii, nu-ți ajung cuvintele.

147. Dacă începi să descrii experiența Subiectului dumnezeiesc, cobori din această experiență la vorbirea despre însușirile Lui. Un lucru asemănător are loc când începi să descrii subiectul semenului tău. Îndată, ai ieșit din intuirea directă și intensă a realității lui.

așa, de viața fericită, fiind unită desăvârșit cu sine însăși și cu Dumnezeu și stăruind în sine și în Dumnezeu, precum se cuvine. Ea se afla, adică, într-o stare unificată și asemănătoare cu Dumnezeu și cu adevărat îndumnezeită. Și aceasta, cu tot dreptul, odată ce era făcută după chipul lui Dumnezeu. Iată pe scurt bunurile ce le avem de la Dumnezeu.

Dar aceasta n-o putea suferi diavolul blestemat, rănit de pizmă, care dușmănea norocul și slava noastră. Și de aceea, pierzătorul își dădea toată silința să ne amăgească și să ne lipsească de ceea ce nădăjduiam, prin sfaturi zise bune și prin aprinderea poftelor noastre după o îndumnezeire mai înaltă decât cea pe care o aveam, clewetind, începătorul răutății, justețea poruncii lui Dumnezeu. Din amăgirea lui ne-a venit deci pierzarea jalnică și am fost scoși de la Dumnezeu și de la desfătarea dumnezeiască; din pricina ei am căzut în chip ticălos de la viețuirea duhovnicească și de la mintea unificată și deci de la contemplarea feței lui Dumnezeu și de la slăvirea și preschimbarea noastră prin raza frumuseții dumnezeiești. Iar aceasta ne-a adus la propovăduirea multor dumnezei despărțiți, în locul unei dumnezeiri întreit ipostatice, adică a celor ce nu sunt cu adevărat dumnezei, ci demoni amăgitori, pierzători și pizmași. Am pierdut deci pe Unul propriu-zis și viața și rânduiala unitară, și ne-am rupt în multe și felurite părți; și puterea noastră înțelegătoare, ca și încordarea, sau, mai bine zis, tăria ei a dispărut, nu fără pricină; și am căzut în adâncul unui rău nemăsurat și am ales noi, cei ce suntem chipurile lui Dumnezeu și vrednici de petrecerea cea de Sus și cerească, să cugetăm cu nesocotință (*Coloseni 3, 2*).

Dar, dat fiind că nu suntem neschimbăcioși și cu neputință de clintit, putem, din fericire, precum ne-am rostogolit de la slava cea multă la cea mai de jos necinste, să ne întoarcem iarăși și să căutăm în sus și să vedem fața atotînchinată a lui Dumnezeu. Nu o mai vedem de atât de aproape ca mai înainte, ci mai de departe, dar o putem totuși vedea și putem pătimi strălucirea frumuseții Lui.

Așa, dumnezeiescul Moise și toată ceata Proorocilor și cei dinainte de ei, adică Avraam și cei ca el, au văzut, pe cât era cu putință, foarte lămurit această frumusețe și s-au desfătat îndestulător de strălucirea ei. Dar, copleșiți de slava Lui neapropiată, unii își plângeau nevrednicia lor (*Isaia* 6, 5), alții se socoteau și se numeau pe ei pământ și țărână (*Face-re* 18, 27); alții, iarăși, nici nu izbuteau să grăiască de mărimea covârșitoare a slavei Celui văzut, ocărându-și slăbiciunea și zăbăvnicia la vorbă (*Ieșirea* 4, 10). Și alte multe stări fericite au pățimit în chip vrednic de laudă. De aceea, și dumnezeiescul David, îndrăgostit de strălucirea frumuseții feței Domnului, strigă către Dumnezeu: „Când voi veni și mă voi arăta feței Dumnezeului meu?” (*Psal*m 41, 2). Și, voind să arate starea de suflet în care a văzut fața Domnului, zice: „Drepții vor locui împreună în fața Ta” (*Psal*m 139, 13). Iar înfățișând cu înțelepciune tăria ce o dă sufletului fața văzută a lui Dumnezeu, zice: „Întors-ai fața Ta de la mine, și m-am tulburat” (*Psal*m 29, 7). Iar dacă întoarcerea feței dumnezeiești aduce spaimă, urmează că arătarea și privirea ei aduce sufletului pacea duhovnicească.

Și aceasta e un dar cu atât mai mare cu cât, după dragostea și bucuria dumnezeiască, se arată harismele

Duhului, sau roadele Lui, care-i înfățișează pe cei ce viețuiesc cu sfințenie și evlavie ca umblând în lumina feței Domnului. De aceea zice: „Doamne, întru lumina feței Tale vor umbla și în numele Tău se vor veseli toată ziua” (*Psalms* 88, 16), se înțelege, de veselie cea duhovnicească, dat fiind că Soarele înțelegător și negrăit trimite în omul dinlăuntru razele nepătate și de viață făcătoare ale Sale și prin aceasta începe să strălucească în minte uimirea de cele mai presus de lume¹⁴⁸.

În acest timp, toată amintirea sufletului este ridicată de la pământ și e mutată la cer¹⁴⁹. Iar omul se bucură și saltă și, cântând imnuri, se oprește și se veselește întru atâta bucurie, desfătare și mulțumire, cum nu se poate spune, răspândind fericit din sine strălucirea feței Domnului. De aceea se roagă, pe de altă parte, lui Dumnezeu, zicând: „Să nu întorci fața Ta de la mine ca să nu mă asemăn celor ce se coboară în groapă” (*Psalms* 142, 7). Căci întoarcerea feței Domnului de la om este pricină de întuneric, iar întoarcerea ei către el este pricina a toată lumina înțelegătoare, deci, pe drept cuvânt, și a bucuriei duhovnicești. Pentru aceea, zice și despre sine: „Însemnatu-s-a peste mine lumina feței Tale” și adaugă: „Dat-ai veselie în inima mea” (*Psalms* 4, 6-7).

---

148. Părinții vorbesc în general de o „simțire a minții”, de „simțirea înțelegătoare”. Cum am spus adeseori, ea înseamnă că înțelegerea sau mintea nu se raportează la cele dumnezeiești de la distanță, ci trăiește în ambianța lor, face experiența lor. Acest lucru e spus aici, întrucât se afirmă că simțirea lui Dumnezeu din partea minții e pusă în lucrare de razele, sau de energiile Lui venite în minte sau în suflet.

149. Mintea nu-și mai amintește de cele pământești. Amintirea ei s-a mutat la cele cerești. Își aduce aminte de toate experiențele anterioare ale lui Dumnezeu.

Mărturisind iarăși că darul duhovnicesc al harului dumnezeiesc i-a venit din lumina feței Domnului și, întrebându-se cine sunt cei ce stau înaintea feței Domnului și se închină ei, răspunde: „Bogații (cu înțelegerea) din poporul lui Dumnezeu” (*Psalms 44, 14*), adică cei sfinți și oamenii lui Dumnezeu, care sunt mulți, dar nu toți. Căci nu toți pot vedea fața lui Dumnezeu și petrece viața îngerească, până ce trăiesc pe pământ. Pentru că le mai lipsește mult până acolo. De aceasta au parte numai cei ce socotesc că se cade să I se slujească lui Dumnezeu cu înțelepciune dumnezeiască și cu cunoștință și că trebuie să I se aducă închinare în duh și adevăr. Numai aceștia s-ar putea numi, după cuviință, „bogații poporului lui Dumnezeu”, ca unii ce sunt luminați de tainele multor vederi și au drept bogăție adâncul multei înțelepciuni și al cunoștinței dumnezeiești și duhovnicești, pe care, după Pavel, nu o au mulți (*1 Corinteni 8, 7*). De aceea, zice minunatul David către Dumnezeu: „Iar feței Tale i se vor închina bogații poporului”.

Aceasta știind-o mai bine decât toți Solomon, ca cel plin de înțelepciune mai mult decât toți (*3 Regi 3, 12*) și care ne învață cu un dar deosebit, zice: „Nu te grăbi să scoți cuvânt înaintea Domnului, că Dumnezeu e în cer, sus, și tu pe pământ, jos” (*Ecclesiastul 5, 1*). Când ajungi, adică, prin darul dumnezeiesc înaintea Domnului și ai parte de o vedere dumnezeiască și unitară, când se înalță, adică, vederea minții până acolo, e vreme de a tăcea. Deci, să nu te grăbești atunci să scoți nici măcar un cuvânt urmând în chip deșert obișnuinței de a vorbi, pentru că atunci nu e vremea de a grăi. Căci te faci și tu Dumnezeu, aflându-te încă pe pământ, întrucât privești asemenea îngerilor fața lui Dumnezeu Cel din cer.

De fapt și îngerii, cum a zis Mântuitorul, „văd pururea fața Tatălui Celui din ceruri” (*Matei* 18, 10). De aceea, când auzi pe Solomon zicând în alt loc: „Celor dreپți le izvorăște pururea lumină din fața Domnului” (*Pilde* 13, 9), gândește că ei pătimesc aceasta asemenea îngerilor, prin harul dumnezeiesc, privind pururi fața Domnului, din care se răspândește lumina ca dintr-un izvor. Căci omul se face și este un alt înger pe pământ, ca să nu zic un alt dumnezeu, și se întoarce la darul chipului prin harul Domnului. Astfel, făcându-te tu pe pământ, jos, ceea ce e Dumnezeu sus, adică dumnezeu, nu deșira acest lucru minunat prin cuvinte, nici nu trece de la un înțeles la altul mișcându-ți cugetarea printr-o împărțire a înțelegerii, ci apropie-te unitar și privește, asemenea lui Dumnezeu, fără ochi și nemișcat, printr-o privire simplă și unificată, desfătându-te de strălucirea neapropiată și atotluminoasă ce izvorăște din fața Domnului.

Aceasta este starea cea mai înaltă și mai râvnită a minții celor ce și-o țin îndreptată cu înțelepciune spre Dumnezeu, sau, cum s-ar zice, floarea curăției minții. Aceasta e unitatea dorită a credinței ce se înfăptuiește în comuniunea Duhului; rodul preaslăvit al înțelepciunii îndumnezeitoare; temelia păcii duhovnicești; cămara bucuriei neînchipuite; poarta dragostei lui Dumnezeu; odrasla iluminării; pricina izvorării din inimă a apelor nesecate ale Duhului; hrana adevărată a manei preînchipuite; desfătarea, creșterea și preschimbarea sufletului; începutul tainelor și descoperirilor dumnezeiești și negrăite; capătul unicului și primului adevăr; înălțarea oricăror feluri de gânduri; păzirea tuturor cugetărilor; ridicarea mai presus de înțelegere; prilejul uimirii; prefacerea

și preschimbarea mai presus de minte a minții în simplă, nehotărnicită, nesfârșită, necuprinsă, într-o stare fără chip și fără formă, fără calitate, nefelurită, fără cantitate, neatinsă și mai presus de lume; restabilirea ei în întregime în chipul dumnezeiesc.

Deci, ajungând la această stare și aflându-te astfel sub lucrarea îndumnezeitoare a harului de oameni iubitor, să nu te grăbești să scoți, din nepricepere, vreun cuvânt înaintea feței Domnului. Că a Lui va fi slava unică și simplă în vecii vecilor¹⁵⁰.

77. Vrând mintea să contemple cele ale înțelegerii (cele inteligibile) de deasupra sa, de nu va avea împreună-lucrătoare spre aceasta, prin har, și inima sa, va vedea lucruri firave, neluminate și tulburi.

---

150. E aceeași întemeiere foarte convingătoare a necesității tăcerii în clipele când mintea se simte într-o relație nemijlocită cu Dumnezeu ca Persoană. Unitatea simplă, dar vie și indefinit de bogată, a oricărei persoane se ascunde când omul iese din vraja experienței ei directe, susținută de reciproca atenție a celor doi. Cuvântul destramă vraja, destramă realitatea cea mai esențială, sau trăirea în ea, ca în basmele unde voința de a comunica în cuvinte altora taina persoanei iubite o face pe acea să plece definitiv. Dar atunci, se naște întrebarea: În ce mai constă importanța cuvântului? Cuvântul rostit e introducere la Cuvântul-Persoană. Se poate vorbi până se ajunge la experiența nemijlocită a persoanei, la comuniunea directă a ei. Dar odată ajunși acolo, trebuie să tăcem. Trebuie să experiem cuvântul-persoană în plinătatea lui prin tăcerea în care persoana noastră întreagă prinde, ca și cuvânt atotcuprinzător, persoana cealaltă. Mulțimea de cuvinte ne ține într-o lume de coji fără viață, într-o aparentă realitate. Realitatea esențială e persoana. Dar în persoana noastră trăim numai chipul, chipul esențial al realității plene și ultime care e Persoana dumnezeiască, mai bine zis, comuniunea treimică de Persoane.

De aceea, va fi lipsită și de plăcerea ei cea mai de căpetenie, chiar dacă i se va părea, din neștiință, că se îndulcește, pentru faptul că încă n-a gustat din acea¹⁵¹. E așa cum celui ce mănâncă pâine de orz i se pare că se îndulcește, măcar că e departe de dulceața pricinuită de pâinea de grâu, pentru faptul că nu cunoaște gustul pâinii de grâu.

78. După unirea inimii cu înțelegerea, prin har, mintea vede fără amăgire în lumina duhovnicească și se întinde spre Bunul propriu dorit de ea, Care este Dumnezeu. Ea se ridică atunci cu totul peste simțuri, adică se face din nou necolorată, fără calitate și nesupusă închipuirilor ce vin din cele supuse simțurilor¹⁵².

79. Mintea, călăuzită de har spre contemplare, se hrănește cu adevărat pururi cu mană duhovnicească. Căci și mana simțită, pe care o mânca Israel, avea o putere vrednică de prețuit, ca una ce hrănea și îndulcea

---

151. Dacă mintea nu e însoțită de inimă, nu face experiența lui Dumnezeu ca Persoană, căci mintea înclină mereu spre distingeri pentru a înțelege, sau e dusă de tendința de a afla lucruri de sine stătătoare, ca să le poată cuprinde deplin cu înțelegerea. Dar inima mă face să experiez că toate acestea sunt niște realități firave, inconsistente. Numai inima, ca cel mai total și mai intens organ al persoanei, experiază Persoana lui Dumnezeu. Și mintea numai prin inimă vede lumina sau experiază iubirea Persoanei. Dar întâlnirea cu altă persoană vine numai din voința aceleia, adică prin harul ei.

152. Unirea minții cu inima înseamnă și ieșirea ei din îngustările ce le produc chipurile și închipuirile celor sensibile, înseamnă ridicarea ei peste determinările ce i le dau simțurile lucrurilor. Căci în inimă găsește o deschidere spre nesfârșitul iubirii, și mintea câștigă și ea această nesfârșire, dar aduce din partea ei o conștiință a acestei nesfârșiri.

trupul; dar ce era ea, după ființă, nu se știa. De aceea se numea și mană, cuvânt care arăta firea ei necunoscută. Căci cuvântul mană înseamnă: „Ce este aceasta?”. Pentru că iudeii, mâncând ce vedeau și necunoscând ființa acestui lucru, se întrebau nedumeriți: „Ce este aceasta?”. Tot așa și văzătorul, ieșind din sine spre sine cu mintea, se întreabă întotdeauna zicând: Ce este lucrul acesta care veselește când e privit și îngrașă mintea când e mâncat duhovnicește, dar care întrece puțința de a-l înțelege în sine, deoarece e dumnezeiesc și mai presus de fire și hrănește și adapă mintea în chip minunat, dar scapă oricărei înțelegeri a minții, nu numai fiindcă e necuprins, după ființă, ci și nesfârșit și nehotărnicit¹⁵³?

80. Aș zice și eu, cu tot dreptul, că trei sunt cele ce dau mărturie adevărului: zidirea, *Scriptura* și Duhul. Căci prin Scriptură și zidire, privite duhovnicește, se contemplă adevărul cel Unul și simplu, ca și cel compus ce provine din El. Iar prin aceste trei mărturii ajungând mintea și oprindu-se în cele două adevăruri¹⁵⁴, și-a aflat, cu harul lui Hristos, calea. Căci prin adevărul cel simplu a aflat înălțimea și adâncimea gândite cu mintea (inteligibile), ca și lărgimea nesfârșită, care, punând-o în stare de uimire, o fac să preamărească pe Dumnezeu plină de frică. Iar prin cel compus a

---

153. Ca și mana, care hrănea trupul în pustie, așa și Dumnezeu, Care hrănește mintea, nu poate fi înțeles în Sine. Mintea, hrănindu-se cu El, se întreabă: ce este Acesta? Ea are pornirea să întrebe, căci ieșind din sinea împărțită și înstrăinată, iese spre sinea adevărată și, prin ea, în Dumnezeu, Care e mai presus de înțelegere.

154. Cele două adevăruri sunt: adevărul simplu sau Unul, sau Dumnezeu; și adevărul multiplu, compus, creat de primul.

aflat, pe lângă cele pomenite, încă și pacea inimii, dragostea și bucuria, ceea ce o face să cânte cu iubire, copleșită de mirare. Dar omul are trebuință de un lung răstimp de vreme și de multă osteneală și răbdare pentru ca, lepădând în oarecare fel simțurile și scoțând cele supuse simțurilor din minte, să se ridice la cele gândite cu mintea (inteligibile), în urma cărora strălucește sufletului vederea adevărului.

Nu am zis că adevărul are nevoie pentru aflarea lui de unele ca acestea, cum sunt răstimpurile de vreme, sau osteneala și răbdarea, pentru a fi cuprins, ci că omul are nevoie de ele. Aceasta, pentru că adevărul este unul și simplu, măcar că se arată contemplației (vederii) în chip îndoit, și numai că nu strigă din toate părțile, mărturisindu-se pe sine celor ce voiesc să-l vadă. Dar omul fiind compus și împletit cu simțurile, ba și supus prefacerilor și schimbării, se abate uneori de la sine și se face el însuși potrivnic sieși, fără să știe, viclenindu-se din pricina părerii de sine și îmbolnăvindându-se de necredință. Iar prin acestea trei, adică prin părere de sine, prin viclenie și necredință, cade jalnic din adevărul mărturisit de cele trei de mai înainte: de Scriptură, de zidire și de Duhul. De aceea, pentru ca să lepede cumplita părere de sine și celelalte, are nevoie de cele de care am vorbit înainte că are trebuință¹⁵⁵.

---

155. Prin adevărul cel simplu autorul înțelege pe Dumnezeu în Sine; iar prin cel compus, creația. Prin aceasta putem înțelege afirmația că primul adevăr face mintea să preamărească pe Dumnezeu cu frică; iar al doilea, cu iubire, datorită recunoștinței pentru darul lumii făcut omului de Dumnezeu. Dar adevărul cel compus mai poate însemna și faptul că noi nu cunoaștem pe Dumnezeu fără să ne cunoaștem și pe noi înșine, fără să între El în relație cu noi. În acest sens se poate înțelege expresia că adevărul

Aceasta pentru ca mintea, smerindu-se, să creadă cu simplitate și astfel să cunoască îndată limpede din Scriptură și din creație întru Duhul nu numai adevărul cel atotsimplu, ci și pe cel compus, ce provine din el, ba încă și ceea ce o împiedica de la vederea adevărului și o despărțea de bucuria de a-l avea.

Deci primul adevăr este Unul și singur simplu prin fire. După el este cel compus ce provine din el pentru noi, cei compuși¹⁵⁶. Iar sfârșitul ultim și cel mai bun al minții noastre, spre care se străduiește toată viațuirea și nevoința celor călăuziți potrivit cu ținta Duhului, este ca mintea goală să vadă și să se bucure de strălucirea izvorâtă din adevărul prim și unic și din cel compus, ce provine din el în chip minunat. Și lucrul acesta nu s-ar putea împlini altfel decât prin smerenie și simplitate în credință, pe temeiul mărturiei Scripturii și a creației întru Duhul¹⁵⁷.

în sine este simplu, dar în contemplația noastră se arată îndoit. Dar cele două adevăruri fiind în legătură, sunt, în fond, unul. Și el ni se mărturisește din toate părțile. De aceea el nu e greu de aflat. Pe de altă parte însă, întrucât depinde de noi să-l recunoaștem, deci ca să fie aflat sau recunoscut, dacă nu ne cunoaștem pe noi, nu-l cunoaștem nici pe el. Căci noi facem parte din creație, și numai împreună cu ea ne aflăm în legătură cu Dumnezeu, deci numai cunoscându-ne ca atare Îl cunoaștem pe El.

156. Pentru noi, cei compuși din suflet și trup, Dumnezeu cel simplu S-a compus cu trupul.

157. Pentru că autorul face o aluzie la *1 Ioan* 5, 7-8: „Trei sunt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul și Duhul. Și Acești trei Una sunt. Și trei sunt care mărturisesc pe pământ: Duhul, apa și sângele”. Dar autorul nostru pune în locul treimii din urmă: creația, *Scriptura* și Duhul. Oare nu s-ar putea înțelege prin apă creația, prin sânge *Scriptura*, care mărturisește pe Hristos cel întrupat? În orice caz creația, *Scriptura* și Duhul alcătuiesc și ele o unitate. Căci *Scriptura* nu poate fi despărțită de creație,

Iar când mintea va oglindi în cele trei puteri ale sale adevărul, din cele trei mărturii arătate mai sus, încovoiindu-se oarecum spre sine, se face cu mult mai smerită, mai simplă și credincioasă fără clintire. De aici urcă apoi cu pas vesel spre contemplarea (vederea) adevărului, de ale cărui raze se luminează mai limpede. Datorită acestora, întorcându-se iarăși în sine, pentru mărimea slavei văzute de ea, coboară la o stare și mai smerită și mai simplă, și e copleșită de uimire sub puterea credinței. Și așa, repetând și străbătând mereu un fel de cerc dumnezeiesc, urcă prin credință, smerenie și simplitate la vederea adevărului; iar strălucirea adevărului o face să coboare la și mai multă smerenie și să se facă și mai simplă în credință¹⁵⁸. Și nu se oprește de la săvârșirea acestui drum până „se mai spune: astăzi!” (Evrei 3, 13), contemplând cu smerenie, cu simplitate și credință, prin mărturia *Scripturii* și a zidirii, adevărul în duh și întorcându-se iarăși de unde a pornit. În felul acesta, îndumnezeindu-se zi de zi prin har și fiind luminat

---

despre care mărturisește că e de la Dumnezeu, și nici creația de Scriptură, în care își găsește înțelesul și rostul. Iar amândouă nu pot fi înțelese și primite ca mărturii ale lui Dumnezeu, decât în Duhul.

158. Prin smerenie urcă sufletul în lumina dumnezeiască, pentru că cel smerit nemaivăzându-se pe sine vede pe Dumnezeu. Dar lumina dumnezeiască face mintea să se smerească și mai mult, ca prin aceasta să vadă și mai multă lumină. E o întoarcere continuă în cerc, dar într-un cerc tot mai înalt, într-o spirală. Smerenia e mereu mai adâncă, și înălțarea, mereu mai înaltă. Sau din înălțarea tot mai înaltă nu lipsește smerenia tot mai adâncă, și din smerenia tot mai adâncă, înălțarea tot mai înaltă. Adâncul și înălțimea coincid tot mai mult, într-o interioritate tot mai esențială a existenței create, unită cu viața dumnezeiască.

de cele mai presus de minte și trăind o viață plină de toată bucuria în Hristos, Domnul nostru, omul gustă, ca în arvună, bucuria de bunătățile veșnice viitoare.

81. Viața contemplativă se susține neștirbită și nepătată prin acestea trei: prin credință, prin împărtășirea vădită de Sfântul Duh și prin înțelepciunea bunei științe¹⁵⁹. Căci contemplația este, ca să spunem printr-o definiție, cunoștința celor de înțeles cu mintea în cele supuse simțurilor (a celor inteligibile în cele sensibile), iar uneori și a celor inteligibile (cunoscute cu mintea) simple, despărțite de simțuri; aceasta, la cei înaintați. De aceea, e nevoie de credință¹⁶⁰. „Căci de nu veți crede, zice, nu veți înțelege” (*Isaia* 7, 9). De asemenea, e nevoie de Duhul, pentru că „Duhul toate le cercetează, până și adâncurile lui Dumnezeu” (*1 Corinteni* 2, 10). De aceea a zis dumnezeiescul Iov: „Suflarea Atotțiitorului este cea care mă învață pe mine” (*Iov* 33, 4).

Lucrarea dumnezeiască și vie a Duhului, aprinzând văpaie în inimă, ca să zic așa, și înviorând-o în chip mai presus de lume, concentrează și adună mintea la sine și o împiedică de la orice împrăștiere, dându-i, pe lângă seninătate și multă mulțumire și mângâiere, încă și dragoste dumnezeiască, spre a vedea ușor cele dumnezeiești, și a se învârti în jurul lor, și

---

159. Avem aici o altă treime. Creația și *Scriptura* s-au concentrat în una: în știință. Iar Duhul apare ramificat în două: în împărtășirea de Sine și în credința pe care o produce.

160. Contemplația nu se oprește la cele supuse simțurilor, ci vede prin ele cele cunoscute cu mintea. Dar acestea, pe de o parte, se „văd”, pe de alta, nu se pipăie, nu se ating. De aceea, e nevoie de credință pentru recunoașterea lor.

a-și înfățișa pe Dumnezeu într-un fel nou, precum și a se bucura de El cu o iubire mare și anevoie de purtat și cu o veselie pe măsura ei¹⁶¹.

Dar e nevoie și de înțelepciune, cum am zis înaintea. Pentru că „înțelepciunea, zice *Scriptura*, luminează fața omului” (*Ecclesiastul* 8, 1). O luminează pentru că se mută ușor de la simțuri la înțelegere și de la cele supuse simțurilor la vederile cele înțelese și dumnezeiești și vede prin descoperire înțelegătoare cele negrăite. O luminează pentru că contemplă și vede în chip unitar pe Dumnezeu cel mai presus de ființă și pentru că se întipărește de El. „Fericit este omul pe care-l povățuiești, Doamne, și prin legea Ta îl înveți pe el” (*Psalom* 93, 12). Căci acesta este cu adevărat înțelept, ajungând prin povățuire la credință și învățând din învățătura Duhului cele ascunse ale lui Dumnezeu. Mare lucru cu adevărat este omul înțelept, care umblă prin credință în unirea și în părtășia mai presus de fire cu Duhul.

Și cu adevărat trei sunt cei ce nu pot fi apucați și ținuți, cum zice cineva: Dumnezeu, îngerul și bărbatul

---

161. E o descriere a modului cum lucrează Duhul în om. El lucrează în primul rând în inimă, căci inima e cel mai simțitor organ al omului. Lucrarea Duhului aprinde în aceasta dragostea lui Dumnezeu. Prin viața vibrantă la care trezește astfel inima, lucrarea Duhului adună mintea și o unește cu inima, sau și cu ea însăși (cu lucrarea Duhului). Datorită atracției exercitate de această viață puternică a inimii, mintea nu se mai simte atrasă de lucrurile din afară, ci se umple și ea de o bucurie și de o dragoste de Dumnezeu, care, împreună cu simplitatea sau cu nehotărnicia pe care a câștigat-o prin ieșirea din îngustările chipurilor din afară, o fac să vadă pe Dumnezeu într-un fel nou, printr-o simțire proaspătă și nemijlocită.

înțelept¹⁶², care e un alt înger străin pe pământ, un supraveghetor al firii văzute¹⁶³ și un cunoscător tainic al lucrărilor, sau, dacă ar vrea cineva să zică așa, al darurilor necreate dumnezeiești ce izvorăsc din Dumnezeu; căci el își însușește în tot felul, printr-o vedere totală, asemenea îngerilor, cunoștința lui Dumnezeu. Așa este, ca să spunem pe scurt, cel înțelept în Duhul Sfânt prin credință, care, ca atare, e fericit.

De altfel, îmi ajung, fără îndoială, cele ce mi le spune Sfântul Luca în Evanghelie – mie, care socotesc că Domnul Iisus era liber de legea făpturilor – pentru a înfățișa puterea și lauda înțelepciunii și a harului. Căci acesta scrie că Iisus „sporea cu înțelepciunea, cu vârsta și cu harul” (*Luca 2, 52*) și, iarăși, că „creștea și Se întărea în Duhul” (*Luca 2, 40*), fiind plin de înțelepciune. Iar fiindcă m-am pornit să scriu și mai lămurit despre cele dinainte, aduc și ceea ce zice înțeleptul Solomon către Dumnezeu: „Cine a cercat urma celor din cer și sfatul Tău cine-l va cunoaște, de nu ai fi dat Tu înțelepciune și nu ai fi trimis pe Duhul Tău cel Sfânt dintru cele înalte? Și așa, s-au îndreptat cărările celor de pe pământ, și oamenii s-au învățat

162. Dumnezeu, îngerul și omul înțelept nu pot fi apucați (ἀκράτητα) și ținuți, căci sunt liberi și nehotărnicii. Nu sunt ca obiectele sau ca animalele. Numai omul pătimăș poate fi apucat și dus de belciugul patimii, ca animalele, de către cei dibaci.

163. Omul e supraveghetor al firii văzute, sau văzător conștient al ei (ἐπόπτης). Dacă există o lume văzută, e numai pentru că e omul ca subiect care să o poată vedea în chip conștient. Dar vederea ei este și înțelegere. Aceasta înseamnă că lumea e rațională, e o țesătură de rațiuni plasticizate pentru subiectul rațional care e omul, ca acesta să-și dea seama de Subiectul care a creat-o pe măsura rațiunii omului și să poarte prin ea un dialog recunoscător, un dialog al iubirii cu El.

cele plăcute Ție, și cu înțelepciunea Ta s-au mântuit" (*Înțelepciunea lui Solomon* 9, 16-18). Vezi la câtă putere ajunge înțelepciunea împreună cu împărtășirea de Duhul? Și cât de departe de mântuire sare cel ce n-a dobândit înțelepciune și Duh de la Dumnezeu, nici nu e călăuzit de cel înțelept și pătaș de Duhul?

Dacă despre Mântuitorul, în Care locuiește toată plinătatea dumnezeirii (*Coloseni* 1, 19), s-au scris unele ca acestea, nu e greu de a înțelege de câtă înțelepciune împreună cu înrâurirea Duhului are nevoie tot neamul oamenilor și de câtă milă, putere și sporire s-a învrednicit de la iubitorul de suflet Dumnezeu înțeleptul în Duhul care cearcă urmele celor din ceruri și pășește spre cunoștința Celui Preaînalt.

Deci, după ce am înșirat atâtea despre omul văzător, se cuvine să ne ostenim și să vorbim și despre vedere în parte, pentru a hrăni cugetarea celui ce ascultă cu toată inima. Căci Dumnezeu poruncește tuturor celor cuvântători să dăruiască din prisosul lor și celor ce sunt mai jos și să se împărtășească cu evlavie de darurile duhovnicești mai înalte ale iluminării dumnezeiești, spre a se apropia în Duh de comuniune și fără mândrie de semenii lor și spre a le vorbi despre cele cunoscute cu mintea și despre Dumnezeu. În felul acesta, nu numai că luminează cu tărie în Biserica Dumnezeului celui viu învățătura cea dreaptă și nerătăcită, ci și fața cuvioasă și prea frumoasă a dragostei, care e semnul învățăcelilor lui Hristos, strălucește neîncetat în inimile noastre, vărsată în noi prin Duhul Sfânt spre iubirea desăvârșită și simplă a lui Dumnezeu și a oamenilor. Numai astfel putem trăi pe pământ o viață cu chip îngeresc și cu adevărat fericită și prea plăcută, ca unii ce suntem legați prin

dragostea dumnezeiască și îndumnezeitoare de îndoită natură¹⁶⁴, „în care atărnă toată Legea și Proorocii” (*Matei* 22, 40), și decât care nu e nimic mai dulce sufletului, mai ales când ea își are izvorârea în chip nemijlocit din vederea și cunoașterea lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești, adică din harul luminător¹⁶⁵.

Deci cel ce-și stabilește ca scop să urce bine și frumos la Dumnezeu spre a se uni cu El și a se îndumnezei prin El în chip desăvârșit, sau, cu alte cuvinte, spre a se mântui, odată ce fără a se îndumnezei mintea omul nu se poate mântui, cum spun cuvântătorii de Dumnezeu, pe lângă împlinirea poruncilor Domnului, cât e cu putință, se îndeletnicește și cu contemplarea cuvenită a fapturilor și a tuturor celor văzute, ca să nu-i fie făptuirea oarbă, adică despărțită de contemplare, nici contemplarea fără suflet, adică fără făptuire¹⁶⁶. De aceea, el începe, cu înțelepciunea rațiunii și a minții și cu sfânta știință a *Scripturii*, adică cu o

---

164. „Dragostea noastră e de îndoită natură” întrucât e și dumnezeiască, ca una ce e vărsată în noi de Duhul Sfânt, dar și omenească, ca una de care se aprinde și firea noastră omenească.

165. Dragostea izvorăște din cunoașterea lui Dumnezeu, pentru că această cunoaștere e vederea feței Lui iubitoare, și nu o speculație despre El de la distanță. Dragostea față de tatăl izvorăște în copil din cunoașterea sau din vederea feței iubitoare a tatălui.

166. Expresia e o paralelă la expresia Sf. Iacov: „Credința fără fapte este moartă” (*Iacov* 2, 20). Contemplarea e slujba ochiului sufletesc al omului. Dar un om care vede fără dragoste e un om rece, lipsit de suflet. De aceea, el nu poate vedea realitatea deplină. Iar dragostea e rodul făptuirii. Deci fără făptuire nu se poate ajunge la vederea adevărată a lui Dumnezeu și a semenilor. Prin urmare, nevoița nu constă într-o disprețuire a lumii, ci într-o înțelegere a ei în Dumnezeu.

plecare bună, să privească cu bun scop și cu rațiune la lumea celor supuse simțurilor, ca la un semn arătat al Ziditorului, nesfârșit în putere și în înțelepciune. Așa se întâlnește, pe cât poate, cu cele nesfârșite în putere și cu toată felurimea lor¹⁶⁷ și-și desfată și hrănește mintea în chip ascuns din cele ascunse. Și cu înaintarea vremii, ducând o viață de liniște și fără tulburare și cugetând numai la cele dumnezeiești, prin mijlocirea Scripturii și a lucrurilor văzute, își face drept în-deletnicire să privească, pe cât e cu putință, zidirea duhovnicește în conglăsuire cu *Scriptura*, și chipurile (simbolurile), în conglăsuire cu adevărul, printr-o vedere mai unitară.

Întâmplându-se aceasta, mintea, cu ajutorul Duhului celui închinat și a lucrării Lui, e ridicată la vederea și știința sfântului adevăr, cum zice marele Dionisie, adică la a doua sfântă treaptă a contemplației, ca să vorbim în general, la vederile și înțelesurile dumnezeiești, adică la cele fără acoperămintе și fără chipuri¹⁶⁸.

Prin aceasta, mintea goală se apropie de cele inteligibile (de cele cunoscute prin cugetare) goale și, în-deletnicindu-se cât mai mult cu arătările dumnezeiești prin curăția sa și prin întinderea spre Dumnezeu, primește în sine, ca într-o oglindă strălucitoare, razele supra-scânteietoare ale Soarelui cunoscut cu mintea.

---

167. Prin lucrurile lumii se întâlnește cu infinitele energii creatoare și proniatoare ale lui Dumnezeu.

168. Prima treaptă a contemplației sau a vederii sufletești în Duh constă în vederea celor dumnezeiești în chipurile lucrurilor. A doua constă în privirea celor dumnezeiești în ele înseși, fără acoperămintele și chipurile lucrurilor, întrucât acestea au fost coplesite de lucrarea mai puternică a Duhului Sfânt în minte.

Hrănită pe drum prin har iarăși de bunurile ce i se împărtășesc pe măsura ei¹⁶⁹, pășește ca pe o a treia treaptă, ridicându-se și pătrunzând mai unitar și mai concentrat de la acele multe și fericite vederi și împărtășiri dumnezeiești, sau de la multa lor felurime, la dragostea negrăită a Unului neschimbat și ascuns¹⁷⁰. Căci pe această treaptă văzătorul se preface sub lucrarea Duhului iluminator, care îi aduce aminte și îi ține în minte tot adevărul, cu toată simțirea înțelegătoare, în foc și în dragoste îndumnezeitoare, nesfârșită și din inimă, pentru Dumnezeu. Iar aceasta este, tot după marele Dionisie, împărtășirea îndumnezeită și unitară de Unul însuși, atât cât este cu putință.

Zburând deci mintea purtătoare de Dumnezeu și plină de gândirea la El pe aceste trepte ale împărtășirii de Unitatea întreit ipostatică, într-un chip de trei ori fericit¹⁷¹, și împărtășindu-se în chip vădit și

---

169. Hrănită, crescută, îngrășată, sporită de darurile dumnezeiești ce i se împărtășesc, mintea pășește mai sus, pe a treia treaptă a vederii.

170. Se afirmă mereu întâlnirea cu Persoana dumnezeiască cea unitară și simplă, dincolo de manifestările multiple ale Ei. Aceasta e a treia și ultima treaptă a contemplației sau a vederii. Ea e o întâlnire cu Dumnezeu în dragoste. Căci numai între persoană și persoană se aprinde dragostea adevărată. Dar persoana, oricât ar fi de văzută și oricât ne-am întâlni cu ea, rămâne în alt fel ascunsă, ca centru al nesfârșitei adâncimi a tuturor manifestărilor sale. Iar Persoana dumnezeiască e neschimbată în dragostea Ei, în calitatea Ei de centru unic al manifestărilor, spre deosebire de manifestările Ei care se fac văzute și se schimbă după trebuințele celui care are nevoie de ele.

171. Unul, cu Care se întâlnește mintea, este întreit în ipostasuri, deci supra-plin de viața iubirii. Iubirea face unitatea Lui, dar și Treimea Lui. E un Unul viu, printr-o nemărginită iubire; de

arătat de beția dumnezeiască de nesuportat a celor trei centre ale dragostei înflăcărare ce le scoate din ele¹⁷², și văzându-se pe sine rănită de iubire și aprinsă în simțirea ei, se entuziasmează și iese cu adevărat din sine, pătrunzând cu fața strălucitoare în tainele negrăite (apofatice) ale teologiei (ale cunoașterii de Dumnezeu). Iar acolo se ospătează îmbelșugat, prin îmbrățișări nevăzute, cu Cel neînceput și nesfârșit, necuprins și în întregime netălmăcit și atotneînțeles. Dar își înfățișează totodată pe Dumnezeu ca pe un ocean nesfârșit și nemărginit al ființei ce scapă oricărui înțeles legat de timp și de fire, după teologul amintit¹⁷³.

---

aceea e un Unul întreit în ipostasuri. Minte, împărtășindu-se de El, se împărtășește de această iubire unitară între cei Trei și simte de aceea o unică și totuși întreită fericire. Căci se umple de iubire fiască față de Tatăl, bucurându-se de simțirea fiască a Fiului față de Tatăl, dar și de unirea între Cei Trei și între ea și Dumnezeu în Duhul Sfânt.

172. Cu toate că mintea se împărtășește de cele trei centre supreme ale dragostei, ea nu poate suporta revărsarea întregirii sau a ființei lor în ea. Iar dragostea lor e „nebună”, cum zice textul (μανικὼν ἐρώτων), în sensul mărimii ei debordante. Căci numai această „nebună” dăruire de Sine, echivalentă cu ieșirea înflăcărata de Sine a Celui ce e nesfârșit, peste bobul de nisip care e omul, explică întruparea și răstignirea Fiului lui Dumnezeu pentru el.

173. Avem deci din nou o descriere entuziastă a vederii lui Dumnezeu, în care autorul unește în mod original expunerea abstractă a lui Dionisie Areopagitul cu simțirea înflăcărata a Sf. Simeon Noul Teolog. Prin aceasta el se apropie și de descrierile sentimentale ale misticii occidentale, dar păstrează și consistența teologică a lui Dionisie Areopagitul, ducând mai departe încreștinarea unor teme neoplatonice prin accentuarea puternică a caracterului personal, sau, mai bine zis, tripersonal, deci iubitor, al Unului.

Aceasta este, cum mai zice Sfântul Dionisie, ospățul privirii ce hrănește înțelegător și îndumnezeiește pe tot cel ce se înalță spre El, începând de la contemplarea și cunoașterea lucrurilor, cum zice acest sfânt învățător, acolo unde lămurește sfintele simboluri ale ierarhiei noastre. Dar și Marele Vasile zice: „După ce trece cineva prin contemplare dincolo de frumusețea celor văzute, înfățișându-se lui Dumnezeu însuși, a Căruia vedere nu se poate arăta decât inimilor curate, înaintează la tainele mai înalte ale teologiei (ale cunoașterii lui Dumnezeu), putându-se face văzător”. Și iarăși, pomenind cuvântul lui David, care a grăit în Duh: „Dimineața voi sta înaintea Ta și mă vei vedea” (*Psalms* 5, 3), zice: „Când voi sta înaintea Ta și prin contemplarea cu mintea a celor din jurul Tău mă voi apropia, atunci voi primi lucrarea văzătoare prin luminarea cunoștinței”.

Asemenea lucruri se pot auzi deopotrivă și de la Sfântul Maxim, care arată câtă sporire aduce contemplarea și cunoștința lui Dumnezeu prin Scriptură și prin creație și că de aici vine luminarea cunoștinței, prin care se produce fericita îndumnezeire. Desigur, acesta e un bun care și azi e rar și greu de aflat de isihăști (de cei ce se ocupă cu liniștirea), din lipsa celui ce învață prin experiență cu ajutorul harului, cum zice învățătorul cel mai înalt al liniștii, Sfântul Isaac Sirul, în cuvântul în care începe să vorbească despre simțirea duhovnicească și despre puterea văzătoare¹⁷⁴.

---

174. Se pare că se referă la *Epistola a IV-a*, ed. Nichifor Theotokis, Atena, 1895, unde e vorba și de cele trei trepte ale urcușului (p. 384).

Zice deci Sfântul Maxim: „Lumini îndumnezeitoare numim învățăturile sfinților, ca unele ce sădesc lumina cunoștinței și îndumnezeiesc pe cei ce le ascultă”. El conglăsuiește în chip vădit cu Sfântul Dionisie, care zice: „Toate celelalte lumini îndumnezeitoare, câte ni le-a dăruit, urmând cuvintelor (evangelice), predania ascunsă a învățătorilor noștri, le predăm și noi tainic altora”. Iar în altă parte zice: „Cunoștința dumnezeiască pe cei ce și-o însușesc, pe cât e cu putință, îi ridică după puterile lor și-i unifică potrivit cu unitatea ei simplă”. Și iarăși: „Toată strălucirea de lumină pornită din Tatăl, venind la noi ca un dar bun, ne face să plutim întins iarăși în sus, ca o putere unificatoare, și ne întoarce spre unitatea și simplitatea îndumnezeitoare a Tatălui, care ne adună: „Căci din El și spre El sunt toate” (*Romani* 11, 36). Bași de seamă cum cel ce se face simplu, prin întoarcerea întinsă și înțeleaptă spre Dumnezeu, sau prin lucrare dumnezeiască, atunci când ajunge să contemple pe Dumnezeu, înălțându-se fie de la lucruri, fie de la *Sfânta Scriptură*, fie de la orice fel de simboluri dumnezeiești, se unește cu Dumnezeu și se îndumnezeiește, ba nu numai atât, ci se și numește de-a dreptul Dumnezeu? „Căci toate, zice, câte s-au întors, dintre ființele înțelegătoare și cuvântătoare, cu toată puterea spre unirea cu ascunzimea dumnezeiască începătoare și se înalță, pe cât le este îngăduit, spre razele dumnezeiești ale ei în chip neînțeles, prin imitarea lui Dumnezeu, dacă se poate spune așa, se învrednicesc și de același nume cu Dumnezeu”. De asemenea, marele Grigorie Teologul zice limpede despre om că e „animal cârmuit aici de iconomia dumnezeiască spre a fi mutat în altă parte, iar sfârșitul tainei este îndumnezeirea lui prin

consimțirea cu Dumnezeu”. Iar Sfântul Maxim zice: „Chipul cugetat al dumnezeieștii *Scripturi* prefăce pe cei cunoscători, prin înțelepciune, spre îndumnezeire, prin schimbarea la față a Cuvântului în ei, încât oglesc cu fața descoperită slava Domnului” (2 *Corinteni* 3, 18)¹⁷⁵. Această viață contemplativă are nevoie de cele trei lucruri de care am pomenit înaintea: de credință, de împărtășirea Duhului și de înțelepciunea bunei științe în Hristos Iisus, Domnul nostru.

82. Viața contemplativă (văzătoare) în Duhul de viață făcător umple pe cel văzător în chip tainic de multe și minunate vederi cugetate cu mintea (inteligibile), pe care nu le contemplă în aceeași clipă și deodată, ci cu vremea și prin înțeleptire îndelungată, după o rânduială și în chip treptat. Acum îl auzi pe cel cu o astfel de viață zicând că vede din prisosința liniștii și a depărtării de toate, afară de Dumnezeu: „Deosebit sunt eu până ce voi trece” (*Psalms* 140, 10). Altădată, că pentru întoarcerea cu cunoștința spre fapte: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate într-o înțelepciune le-ai făcut” (*Psalms* 103, 25); sau: „Mireasma veșmintelor Tale, ca o mireasmă de câmpie bogată, pe care ai binecuvântat-o, Doamne” (*Facerea* 27, 27). Uneori această viață, făcându-l să privească mai întins și să urce suișuri cunoscute cu

---

175. Omul se îndumnezeiește prin schimbarea la față a lui Hristos în el, adică prin îndumnezeirea firii omenești a lui Hristos, unită cu firea lui și împărită în ea. Atunci oglindește pe fața lui descoperită strălucirea umanității transfigurate a lui Hristos, devenită strălucire a lui. Atunci omul s-a făcut transparent pentru Hristos, Cel schimbat la față, sau îndumnezeit în umanitatea lui.

mintea (*Psalms* 83, 11), îl înduplecă să spună către Dumnezeu: „Umblu pe urma miresmei mirurilor Tale” (*Cântarea Cântărilor* 1, 11); sau: „Înălța-Te-voi, Dumnezeul meu, Împăratul meu, și voi binecuvânta numele Tău în veac și în veacul veacului” (*Psalms* 144, 1); sau: „Mare este Domnul și lăudat foarte și mărirea Lui nu are margine” (*Psalms* 144, 3); sau: „Minunată s-a făcut cunoștința Ta de către mine, întăritu-s-a, nu voi putea spre dânsa” (*Psalms* 138, 6). Iar în alt loc: „Preaînalt ești Tu, Doamne, în veac și pomenirea Ta din neam și în neam” (*Psalms* 101, 13). Înălțatu-Te-ai foarte peste toți dumnezeii. Adică pregătește spre preamărirea lui Dumnezeu pe văzătorii ce se înalță spre El, prin vederea mai presus de fire. Alte dăți îi aduce la o vădită cunoaștere negrăită (apofatică), făcându-i să strige: „Nu este asemenea Ție între dumnezei, Doamne, și nu este nimic ca lucrurile Tale” (*Psalms* 85, 7). Și celor ce privesc duhovnicește „muntele cunoștinței” și „locul cel sfânt al lui Dumnezeu” le arată unde urcă și unde se opresc „cei nevinovați cu mâinile și curați la inimă” (*Psalms* 23, 4). Dar nu numai atât, ci acestora le dă să vadă și suișuri până la ceruri și coborâșuri până în adâncuri (abisuri), adică tainele înalte și adânci. Uneori văzătorul se oprește minunându-se în preajma vederii feței Celui în Treime. Alteori zăbovește în contemplarea lui Iisus și a economiei întrupării și în privirea uimită a tainelor mai presus de fire ce urmează din ea.

Iar după toate aceste multe și fericite vederi, văzătorul ajuns luminat e introdus, o, ce har!, în chip minunat și în sânurile înseși ale lui Dumnezeu, unde-și găsește adevărata încetare de la toate, și odihna negrăită, și desfătarea duhovnicească și mai presus

de fire (ca să nu zic beție) de bunătățile lui Dumnezeu, și extazul dumnezeiesc (ieșirea dumnezeiască din sine) în sânurile acelea mai mult decât binecuvântate, în a căror mare adâncime se ascund nenumărate taine dumnezeiești, de care se apropie îndestulător prin simțirea supraființei lui Dumnezeu¹⁷⁶. Aceste sânnuri le-a primit și Avraam ca moștenire de Sus, căci și Dumnezeu însuși S-a făcut parte a lui Avraam, după cuvântul: „Eu sunt Dumnezeuul lui Avraam” (*Facerea* 26, 24). Deci Dumnezeu, fiind în chip deosebit Dumnezeuul lui Avraam, și sânurile lui Dumnezeu sunt sânnuri ale lui Avraam (*Luca* 16, 22). Astfel, cine vrea să spună că viața văzătoare în Duh ridică pe cineva în sânurile lui Dumnezeu, sau în sânurile lui Avraam, spune că îl introduce în simplitatea deplină și într-o bucurie mai mult decât iubitoare, precum și că îl îndumnezeiește, îl face fericit și-l așază într-o mulțumire și desfătare negrăită. Dar aceasta, numai dacă mintea lui s-a împărtășit de înțelepciune și se străduiește cât mai mult să privească în Sus, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

83. Dacă atât zidirea, cât și *Scriptura* s-au desfășurat prin cuvântul lui Dumnezeu și, primate duhovnicește, întăresc mintea și toate puterile ei spre vederea și înțelegerea lui Dumnezeu, odată ce inima e lucrată și mișcată duhovnicește, preînțelept

---

176. Termenul „supraființă” (ὑπερουσιότης) lui Dumnezeu e folosit de Dionisie Areopagitul pentru că „ființa”, zice el, e un nume ce se dă lui Dumnezeu prin asemănarea cu ființa celor create și deci ne ține legați de gândirea la aceasta. Această supraființă e dincolo de orice ieșire a lui Dumnezeu la noi; e cu totul neînțeleasă. Totuși, cel ce ajunge la privirea în adâncul de taine ale lui Dumnezeu „simte” acea supraființă; o simte ascunsă sub acel adânc de taine.

ne învață Proorocul David, spunându-ne într-un loc: „Cu cuvântul Domnului se întăresc mințile (pe care aici le numește ceruri) și cu Duhul gurii Lui, toată puterea lor” (*Psalms* 32, 6); iar în altul: „Plin e pământul (cugetat cu mintea sau inima noastră) de mila Domnului” (*Psalms* 32, 5), adică de puterea, de lucrarea și de mișcarea bine simțită și vădită, mișcată de Duhul. Căci înainte de a simți mintea în inimă lucrarea, puterea și mișcarea (Duhului), nu numai că nu va agnisi tărie din cercetarea văzătoare și duhovnicească a zidirii și a dumnezeieștii *Scripturi* și din aducerea rațiunilor din ele la o singură rațiune, ci o va copleși și o frică mare, ca nu cumva să se piardă umplându-se de năluciri¹⁷⁷. De aceea, de voim să ne îndeletnicim cu contemplarea lui Dumnezeu din *Scriptură* și zidire,

---

177. Numai călăuzită de Duhul lui Dumnezeu, unit cu Cuvântul, mintea nu se umple de idei greșite, sau de năluciri cu privire la înțelesul lor. Căci Cuvântul lui Dumnezeu este totodată Rațiunea adevărată și supremă. Câte erezii nu s-au născut prin interpretarea subiectivă a *Scripturii* și câte explicări necreștine nu s-au dat lumii! Ca și Sf. Maxim Mărturisitorul, autorul scrierii de față vede atât în creație, cât și în *Scriptură* rațiunile și înțelesurile aceluiași Cuvânt al lui Dumnezeu, sau ale aceleiași unice și supreme Rațiuni. În lucrurile lumii și în faptele și învățăturile *Scripturii* ni se adresează cuvintele aceluiași unic Cuvânt personal; prin rațiunile lor se vede aceeași unică Rațiune. Dar numai Duhul cel unit cu Cuvântul ne ajută să vedem rațiunile zidirii și *Scripturii* ca rațiuni ale aceluiași Cuvânt personal sau aceleiași Rațiuni ipostatice; adică rațiunea noastră personală, făcută după chipul Rațiunii personale supreme, poate judeca drept, în conformitate cu Rațiunea supremă, și poate sesiza lucrurile și învățăturile *Scripturii* drept cuvinte reale ale Cuvântului personal, numai pentru că Duhul Sfânt, ca Duh personal, întărește caracterul nostru personal, întărind în noi conștiința că ne aflăm, prin creație și *Scriptură*, într-o relație cu Persoana supremă a Cuvântului.

spre a concentra în chip unitar multe rațiuni ale lucrurilor și multe vederi (ale *Scripturii*) într-o singură rațiune și într-un singur duh și a avea o singură vedere unitară, simplă și fără chip în nehotărnicia, nesfârșirea și neîncepătoria ce ni se deschid în ele, să căutăm întâi să aflăm vistieria dinlăuntrul inimii noastre¹⁷⁸. Și să rugăm pe Dumnezeu cel sfânt să umple pământul nostru (lăuntric) de mila Lui. Și atunci, cu toată puterea ce o vom avea, să dăm libertate minții noastre să zboare, cum s-a zis, spre înțelegerea unitară, simplă, fără chip, veșnică, nesfârșită și nehotărnicită a lui Dumnezeu, într-o vedere ajutată de Cuvântul și de Duhul.

84. Când omul va fi străbătut drumul virtuților în cuget smerit, cu răbdare, nădejde și credință și cu simțuri drepte și simple, puterea și lucrarea de viață făcătoare și pururea izvorătoare a Duhului Sfânt va veni în inimă, luminând puterile sufletești și mișcându-le și îndemnându-le potrivit cu firea lor. Ea va atrage atunci mintea ținută în lucrare la sine și se va uni cu ea degrabă și în chip negrăit, încât mintea și harul vor fi cu adevărat și neîndoielnic un duh. Atunci mintea, ajutată de suflarea harului, vine de la sine la vedere, punând capăt în chip negrăit umblărilor și rătăcirilor ei prin lucrarea și lumina Sfântului și de viață făcătorului Duh¹⁷⁹. Ea se

---

178. Vistieria dinlăuntrul nostru sunt Duhul și Cuvântul lui Dumnezeu, primiți la Botez (vezi Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în *Filoc.* rom., I, p. 355), dar pe ei îi aflăm prin împrăștierea dialogului nostru cu Cuvântul în Duhul, prin rugăciune.

179. A mai spus și mai înainte că lucrarea Duhului atrage mintea la sine. Acum adaugă că lucrarea Duhului se va uni cu mintea atât de mult, încât se vor face un duh, și că mintea ajutată de har vine de la sine la contemplare. „De la sine” înseamnă că lucrarea harului care s-a unit cu mintea nu oprește mișcarea

mișcă atunci în descoperirile tainelor dumnezeiești cunoscută cu mintea (inteligibile) și ajunge să pătrundă în toată tăcerea și liniștea, cu o privire proprie firii ei¹⁸⁰, în cele negrăite și mai presus de fire.

Și se adâncește cu atât mai mult în privire și e luată în stăpânire de Dumnezeu și se înalță pe cât poate spre vederea lui Dumnezeu, cu știința despre cele dumnezeiești adunată din sfinte citiri, cu cât prisosește în smerenie, în rugăciune, sub lucrarea lui Dumnezeu întru Duhul Sfânt. Nu este atunci străin nici de lucrarea de teologhisire (de lucrarea de Dumnezeu cuvântătoare), ci ajunge numaidecât și la lucrarea aceasta și nu suferă să nu cuvânteze despre Dumnezeu (să nu teologhisească), și încă neîncetat. Dar fără darul ceresc pomenit și fără Duhul, Care suflă vădit, printr-o pururi mișcare, în inimă, toate câte le vede mintea sunt, vai, nălucirile ei¹⁸¹. Și toate câte le

---

spontană a minții, ci o întărește. Dar o întărește spre vederea lui Dumnezeu. Spontaneitatea întărită a minții înseamnă întărirea caracterului personal al omului. Persoana omului se întâlnește în lucrarea sa, în care s-a întipărit și pe care a întărit-o lucrarea Duhului, cu Duhul însuși. Omul își însușește lucrarea Duhului, Duhul își face proprie lucrarea omului, încât lucrează împreună ca un fel de unitate bipersonală. Lucrarea e una, dar teandrică, unitatea lucrătoare e una, dar bipersonală. Fiecare persoană și lucrare e interpreta celeilalte. Prin persoana umană lucrează Persoana Duhului, dar fără ca persoana umană să înceteze de a lucra. Dimpotrivă, e făcută mai lucrătoare, dar lucrează lucrând totodată Duhul prin ea, în lucrarea ei.

180. E „o privire proprie ei”, în sensul că se cere după ea, nu în sensul că o poate săvârși cu puterile ei naturale.

181. Duhul garantează obiectivitatea vederii minții, sau a înțelegerii drepte a rațiunilor lumii și ale Scripturii, și, deci, și dreapta teologhisire sau cuvântare de Dumnezeu. Căci El ține mintea pe linia dreptei judecăți, fiind unit cu Cuvântul, sau

grăiește despre Dumnezeu sunt cuvinte deșarte ce se pierd în aer, netrezind cum trebuie simțirea sufletului¹⁸². Căci simțirea aceasta stă atunci numai sub înrâurirea cuvintelor ce vin din afară, din care se naște rătăcirea cea mai cumplită privitoare la lucrurile cele cugetate cu mintea (inteligibile); și grăirea de Dumnezeu însăși e lăaturalnică, trecătoare și rea. Ea nu stă sub înrâurirea inimii lucrute de Duhul luminător, de la Care vine adevărul unitar și neschimbat al celor cugetate cu mintea (inteligibile) și al grăirii de Dumnezeu (al teologiei adevărate). Căci în acela în a cărui inimă, îndeobște vorbind, nu se află în chip vădit puterea de viață făcătoare și luminătoare a Duhului și lucrarea pururi izvorătoare sau inspiratoare, de voiește cineva să zică așa, sau curgătoare, nu se află unirea înțelegătoare, ci mai degrabă dezbinare¹⁸³; nici putere și statornicie, ci mai degrabă slăbiciune și nestatornicie; nici lumină și vedere a adevărului, ci mai degrabă întuneric și plăsmuire deșartă de năluciri, și, peste tot, cale nesăbuită și rătăcitoare.

Pentru că în trei planuri sau pe trei căi poate umbla, după Părinți, mintea: pe calea firii, pe cea mai

---

cu Rațiunea supremă, și întărind pe văzător în calitatea lui adevărată de persoană. Contemplarea se face în tăcere. Dar după aceea ceea ce e contemplat e comunicat altora prin teologhisire, sau cuvântare de Dumnezeu.

182. Numai cuvintele celui în a cărui inimă suflă Duhul sunt cuvinte pline de viață, de convingerea că prin ce spune prin ele se asigură viața; de aceea, numai ele trezesc în auzitor, puternic și durabil, simțirea sufletului.

183. Cel în a cărui inimă nu e Duhul nu e unificat nici în el însuși, ci dezbinat, sfâșiat. Duhul Sfânt unifică, pentru că, fiind puternic și aducând cu Sine viață nouă, atrage toate puterile sufletului la Sine.

presus de fire și pe cea potrivnică firii. Când vede ceva cugetat cu mintea (înteligibil) într-un lucru concret, vede după fire, dar cu lucrarea mai presus de fire a Duhului; când vede în ipostas, dar nu într-un lucru concret, vede un drac sau un înger. Dacă mintea s-a unificat în parte și făclia Duhului luminează mai tare, vede în chip mai presus de fire și, desigur, neamăgitor. Iar când mintea, privind cele ce se văd, se împarte și se întunecă și puterea ei de viață făcătoare se stinge, atunci vede ceva potrivnic firii, și vederea aceea e amăgitoare. De aceea, nu trebuie să ne întindem cu mintea spre vederea duhovnicească în ipostas, nici să credem în orice fel de vederi, până ce inima nu e înrâurită și mișcată de puterea Duhului Sfânt – potrivit cu cele zise înainte –, dacă vrem să avem minte sănătoasă și înțeleaptă.

85. Unii, lucrând înțelept, cearcă să-și tămăduiască fierbințeala patimilor cu roua cerească a harului. Despre aceștia s-a scris: „Roua cea de la Tine tămăduire ne este nouă” (*Isaia 26, 19*). Altor, aceeași rouă, unindu-se cu un ajutor dumnezeiesc mai mare, li se preface în mană, sau într-un fel de pâine, dacă e primită cum se cuvine și cu vrednicie, cu frângerea inimii smerite, și cu apa lacrimilor, și cu focul cunoștinței duhovnicești. Și așa li se face spre mâncare, după chipul mâncării îngerești. Despre aceștia s-a zis de multe ori cu bun temei: „Pâine îngerească a mâncat omul” (*Psalom 77, 29*). Dar sunt și unii a căror fire, după ce au înaintat, li se face și li se arată, într-un chip mai înalt, ea însăși mană. Aceștia sunt cei despre care zic Evangheliile: „Ce este născut din Duh, duh este” (*Ioan 3, 6*). Prima treaptă este a înțelepților ce se îndeletnicesc cu

liniștirea (isihaști). Cea de după ea este a celor ce, pe lângă cunoștința dumnezeiască, se și nevoiesc întru tăcere. Iar a treia (cea mai înaltă) este a celor ce s-au făcut cu totul simpli și s-au preschimbât în Hristos Iisus, Domnul nostru¹⁸⁴.

86. Scăpând mintea în chip înțelegător (inteligibil), prin har, de faraon și din Egipt și din ostenele și necazurile de acolo, adică din viețuirea trupească ce ridică valurile pătimășe ale răutății amare și sărate, și ajungând în pustie, adică la o viețuire izbăvită de

---

184. Despre cele trei trepte ale urcușului s-a vorbit și în cap. 81. Aici ele se descriu puțin diferit. Celor de pe prima treaptă harul li se face rouă tămăduitoare a fierbințelii patimilor. Celor de pe a doua, mana care, ca mâncare, îi ajută în creșterea duhovnicească prin cunoașterea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Această treaptă are două etape. A doua etapă a ei este contemplarea acestor rațiuni în tăcere. Pe a treia treaptă harul se unește deplin cu omul, încât se face un duh cu el. Asimilarea omului cu harul a devenit completă. E ceea ce s-a spus și în cap. 84 și ceea ce am încercat să explicăm la nota 179. Dar aici se precizează că omul devenit un duh cu harul s-a făcut cu totul simplu și s-a preschimbât în Hristos. Tot ce am spus la nota 179 despre lucrarea lui devenită lucrarea Duhului, sau despre lucrarea Duhului devenită lucrare a omului, se poate aplica la raportul omului cu Hristos. Acela poate spune: „Nu mai viețuiesc eu, ci Hristos viețuiește în mine” (*Galateni* 2, 20). Hristos e în eul omului în mod lucrător; omul e în Eul lui Hristos în mod lucrător. Sunt o unitate bipersonală. Starea de simplitate la care a ajuns omul nu înseamnă numai eliberarea minții lui de chipurile felurite ale lucrurilor, ci și umplerea ei întreagă de Hristos, nu numai ca gândit de minte, ci și ca gânditor și lucrător în ea, fără ca prin aceasta să se anuleze gândirea omului prin mintea și lucrarea Sa, ci potențându-se gândirea și lucrarea lui. Căci Hristos gândește cu gândirea minții, făcută gândirea Lui, și lucrează cu lucrarea voinței omenești, făcută lucrare a voinței Lui.

egiptenii înțeleși cu mintea (inteligibili), și, scurt vorbind, pătimind în chip înțelegător (inteligibil) toate cele ce au venit atunci asupra evreilor în chip văzut, și izbăvinduse de ele, mănâncă, printr-o simțire sigură a sufletului, o mană înțeleasă cu mintea (inteligibilă) al cărei chip îl mânca atunci Israel în mod simțit. Iar după începutul (acestei viețuiri) se întâmplă că, așa cum poșteau aceia cărnurile văzute, să poștească și ea, din cauza amintirii, jertfele înțelese cu mintea (inteligibile) ale egiptenilor într-un chip primejdios și nu mai puțin greșit¹⁸⁵. Aceasta o face să cunoască o întoarcere a lui Dumnezeu de la sine, până ce prin rugăciunea căinței Îl face pe Dumnezeu iarăși milostiv.

Și așa, dacă se hrănește cu mana în liniște, înaintând vremea și harul sporindu-și înrăurirea și puterea asupra ei, mintea își vede limpede, cum s-ar spune, trupul cel cugetat cu mintea (inteligibil) prefăcut în firea manei¹⁸⁶. O astfel de minte ce mănâncă mană are o cumpănă duhovnicească și niște talgere

---

185. După ce mintea s-a eliberat de patimile păcătuirii amare și sărate (păcătuirea aduce amărăciune și gustul pișcător, pe de o parte plăcut, pe de alta neplăcut al sării, spre deosebire de gustul delicat, subțire al viețuirii curate), mai e totuși urmărită de amintirea păcatelor și se simte atrasă să le încuviințeze din nou, ca pe niște jertfe aduse în mod spiritual zeilor-demoni, asemenea celor ale egiptenilor. Părinții și scriitorii bizantini nu foloseau pentru aceste experiențe termenul spiritual, cum se folosește în Occident, pentru că ei puneau un mare accent pe „minte” și pe conținuturile ei naturale sau mai presus de fire, adică pe cele „inteligibile”, pentru că, de fapt, de la minte încep ispita și păcatul sau depărtarea de ele.

186. „Trupul inteligibil”, adică ființa minții, se preface în firea manei sau în har. E ceea ce s-a spus și în cap. 84 și 85 și s-a explicat la notele 179 și 184.

(*Leviticul* 19, 36), de care folosindu-se la cântărirea manei, nu adună mai multă decât îi este de trebuință pentru hrană în fiecare zi, ca nu cumva, întrecând măsura, să se putrezească toată și să se piardă și, deodată cu ea, să se piardă din lipsă de hrană și mintea care nu ține măsura.

Iar mintea care mănâncă mană se cunoaște prin aceea că, nemâncând nimic altceva, duce vădit o viață mai frumoasă decât tot cel ce mănâncă altceva, se înțelege, în chip înțelegător (inteligibil). Și aceasta, pentru că s-a preschimbat și ea oarecum, prin obișnuința mâncării, în calitatea manei, ca să zicem așa. Iar semnul acestui fapt este lipsa oricărei pofte de celelalte mâncăruri, pe care le poftea înainte, precum și aceea că pretutindeni vrea să mănânce numai mană și că s-a făcut prunc și s-a lipit de cinstirea lui Dumnezeu. De altfel, nu e de mirare că cineva se prefăce în ceea ce mănâncă neîncetat și poartă în sine vreme îndelungată.

Deci nici prefacerea minții prin obișnuință în însușirea manei nu este ceva nefiresc. Căci e foarte firesc ca o hrană neconținută și neschimbată să prefacă în sine pe cel ce-l hrănește. Astfel, mintea nu numai că dobândește treapta de înger, ci se face și părtaşă de înfierea dumnezeiască, mutându-se cu dreptate de la o slavă duhovnicească la altă slavă, și nu numai privind la Unul, ci ea însăși făcându-se una și viețuind și împărtășindu-se mai presus de lume de El. Căci, ca să zic așa, împărtășindu-se de taine negrăite în chip dumnezeiesc și cu iubire de Dumnezeu întru Duhul Sfânt, se face în chip desăvârșit ca cele văzute și preamărite, încât se vede și pe sine ca prefăcută prin deprindere în însușirea manei. Această treaptă este

cu mult mai înaltă și mai cinstită decât a celui ce se știe pe sine că mănâncă mană, dar nu s-a preschimbat pe sine însuși, prin deprindere, într-o însușire a manei. Prima stare o pătimește mintea la început, când se adună în ea însăși într-o unitate gândită cu mintea. Iar a doua este arătarea lămurită a unei uniri mai vădite, a descoperirii unor taine ale cunoașterii și a desfacerii desăvârșite de toate și a înțelegerii mai presus de simplitate.

87. Mintea este simplă prin fire, pentru că și Acela al Căruia chip este, adică Dumnezeu, este simplu¹⁸⁷. Iar fiind așa, îi place să și lucreze în mod simplu¹⁸⁸. Căci oricui îi place ceea ce i se potrivește prin fire. Dar mintea se face și felurită, însă nu din pricina sa, ci din pricina simțurilor și a celor supuse simțurilor, prin care îi vin înțelegerile celor cunoscute cu mintea. Când

---

187. Mintea e simplă prin fire. Numai alipirea ei de suprafața lucrurilor mărginite, sau de suprafața mărginită a lucrurilor, alipire contrară năzuinței ei, o face felurită, adică o face să fie parcelată între chipurile care o ocupă, sau să treacă de la un chip mărginit la altul. De altfel, însăși trebuința simțită de minte de a face asocieri între lucruri, de a le explica pe unele prin altele, arată tendința ei spre unitate, spre simplitate, spre dezmarginire. Mintea este simplă prin fire, deci nehotărnicită, și capabilă să cuprindă toate, pentru că este chipul lui Dumnezeu, Care e simplu prin excelență, ca nehotărnicit și atotcuprinzător prin Sine. Despre simplitatea minții și despre scufundarea ei în adâncul luminii dumnezeiești, sau al întunericului supra-luminos al lui Dumnezeu, a vorbit mai înainte cu preferință Sf. Simeon Noul Teolog (în *Capete teologice și practice*, II, 14, 16, 17, 18, în: *Filoc. rom.*, VI).

188. Minții îi place să lucreze în mod simplu, adică să cuprindă totul în chip nehotărnicit, să intre în relație cu Cel simplu, în Care se cuprind toate în mod nediferențiat.

însă își așază rațiunea între ea însăși și simțuri și lucrurile supuse simțurilor, și aceasta cumpănește și judecă cu pricepere, fără să facă simțurile mai tocite decât trebuie și fără să acopere sau să disprețuiască frumusețile celor supuse simțurilor cu ușurință, sau să le laude în chip josnic, și, deci, fără să pună autoritatea minții sub ascultarea acestora cu nepăsare, și dând cu înțelepciune fiecăruia ce i se cuvine, atunci mintea se face îndată unitară și simplă, restabilindu-se în firea ei¹⁸⁹. Depărtându-se de cele împărțite, ea începe iarăși să iubească pe Cel Unul și simplu și să lucreze unitar și simplu. Și iubindu-L pe Acela, Îl caută și, căutându-L, își poartă zborul mai presus de tot ce e compus, până ce află pe Cel cu adevărat și propriu Unul și simplu, Care este Dumnezeu. Iar ajunsă aici, acum stă acoperită numai de aripile Lui, acum plutește în văzduh, desfătându-se cum se cuvine să se desfăteze mintea păzită și purtată de Dumnezeu.

88. Ceața groasă, așezată de patimi pe puterea străvăzătoare a sufletului, îl face să vadă altele decât pe Cel ce este. Dar când, prin rugăciunea deasă, prin împlinirea poruncilor și prin înălțarea la vederea lui Dumnezeu, mintea înlătură cu ajutorul harului de la sine ceața groasă de care am pomenit, vede limpede că vede pe Dumnezeu¹⁹⁰, neavând nevoie de niciun

---

189. Se precizează aici că mintea e restabilită în simplitatea ei nehotărnică nu prin disprețuirea lucrurilor sensibile, ci prin descoperirea frumuseții unitare din toate, prin depășirea a ceea ce le desparte.

190. „Vede că vede pe Dumnezeu”: e conștientă că vede pe Dumnezeu. Vederea pur și simplu o au și animalele, dar omul e conștient că vede. Însă Dumnezeu nu poate fi văzut decât în mod conștient. El trezește și întărește conștiința omului că se află în

tălmaci pentru aceasta, cum n-are cineva nevoie de învățător ca să vadă cu simțurile, de nu are ceva așezat pe pupila ochiului, care o stingherește. Căci, precum lucrurile supuse simțurilor sunt legate cu simțurile când acestea sunt sănătoase, așa cele cugetate cu mintea sunt familiare înțelegerilor curățite de zgura patimilor, și, precum prin perceperea cu simțurile se naște cunoașterea lucrurilor supuse simțurilor, așa din privirea înțelegătoare se naște vederea celor cugetate cu mintea. Iar după ea urmează contempla-re fără chip, nehotărnicită, neînchipuită și simplă a lui Dumnezeu, care, ținând mintea în stăpânirea ei, o face slobodă de toate cele supuse simțurilor și cu-noscute cu mintea (inteligibile), închizând-o în adân-cul nesfârșitului, necuprinsului și nehotărnicitului¹⁹¹, copleșită de uimire, cum nu se poate arăta prin cu-vânt.

89. O, Stăpâne, Cel ce ești începutul și atotțiitorul tuturor celor văzute și gândite; Cel ce ai ca început lipsa de început, Necreatule; ca hotar, nehotărnicia, Nesfârșitul; ca fire, ceea ce e mai presus de fire, Necuprinsule; ca ființă, ceea ce e mai presus de ființă, Nefăcutule; ca chip, lipsa de chip, Nevăzutule; și pro-prie, veșnicia, Nestricăciosule; ca înfățișare, lipsa de

---

fața Lui. Așa cum Dumnezeu, nefăcând pe om ca obiect, îl face prin libertatea Sa liber, așa îl face prin conștiința Sa conștient.

191. „Închiderea” minții în adâncul infinitului e un termen impropriu, folosit de nevoie în lipsa altuia mai bun. În infinitate și nehotărnicie mintea se află la larg. Dar ea e totuși închisă în adâncul acestora, încât nu mai poate ieși, nu mai simte plăcerea să iasă în îngustime. E închis cineva în libertatea de afară, întru-cât nu mai poate „ieși” din ea în temnița îngustă.

înfățișare, Cel ce ești fără urmă¹⁹²; ca loc, ceea ce nu se poate înconjura, Neînconjuratule; ca cuprindere, ceea ce e necuprins, Necuprinsule, Necercetatule; ca cunoaștere și vedere, necunoscutul și nevăzutul, Neapropiatule și Neînțelesule; ca cuvânt, ceea ce nu se poate povesti, Nepovestitul¹⁹³; ca tălmăcire, ceea ce nu se poate tălmăci, Negrăitule; ca înțelegere, neînțelegerea, Neînțelesule; și, peste tot, ca afirmare, negarea cea mai presus de toate, Cel ce ești mai presus de Dumnezeu¹⁹⁴. Întreg ești minune, liniște, curaj, dragoste, dulceață, mulțumire și siguranță în toate, lipsă de griji și bucurii, Tu, Care singură ești slavă, împărăție, înțelepciune și putere ipostaziată!¹⁹⁵

---

192. Cel ce n-are nicio înfățișare nu lasă nicio urmă, cu ajutorul căreia s-ar putea spune unde a fost sau unde este.

193. Dumnezeu e Cuvânt ce nu se poate spune deplin în cuvinte, cum, păstrând proporțiile, și persoana omenească e cuvânt ce nu se poate exprima exact, fapt care ne silește să folosim cuvinte fără sfârșit pentru a o descrie, dar totdeauna insuficient. Dumnezeu e Cuvântul personal cuvântător, Care Se revelează pe Sine prin cuvinte, dar nu Se poate epuiza în manifestările și cuvintele Sale inteligibile, chiar dacă S-ar folosi de ele la infinit, așa cum e cazul, păstrând proporțiile, și cu persoana omenească.

194. „Mai presus de Dumnezeu (ὑπερθεός)”. Termenul e luat iarăși de la Dionisie Areopagitul, pentru a arăta că Dumnezeu e mai presus de ceea ce socotim și numim noi Dumnezeu. De altfel, toate numele ce le dăm lui Dumnezeu trebuie, pe de altă parte, negate, întrucât Dumnezeu e mai presus de ceea ce exprimă ele în mod obișnuit, prin împrumutare de la creaturi; sau trebuie pus înaintea lor cuvântul „supra” sau „mai presus”. Căci lui Dumnezeu nu I se neagă bunătatea, infinitatea, ființa, pentru că ar fi lipsit de ele, ci pentru că le are într-un mod nu numai potențat, ci transcendent modului în care le au făpturile.

195. Toate însușirile lui Dumnezeu sunt ipostaziate, sau își au suportul într-un ipostas, într-un Subiect suprem, în Persoană. Nimic din cele gândite nu există în sine, ci în ipostas. Numai

De aceea, pricinuiești răpirea din toate cele văzute și oprirea de la toate cele gândite în chip negrăit¹⁹⁶. De aceea, în Tine, Dumnezeuule negrăit, este odihna minunată a celor ce privesc prin împărtășirea de Duhul Sfânt.

90. „Dumnezeirea, minunându-ne, e prin aceasta și mai mult dorită, și, fiind dorită, curățește”, zice Grigorie Teologul¹⁹⁷. „Iar curățind pe cei ce o doresc, îi îndumnezeiește. Iar cu cei ajunși astfel vorbește cum ar vorbi cu casnicii Săi”. Dar nu numai Dumnezeu face așa, ci și cei curățiți astfel se întrețin cu cele dumnezeiești și cu Dumnezeu, în duh și adevăr, cum s-ar întreține cu cele familiare lor. De aceea, și Teologul continuă: „Căci Dumnezeu Se unește cu dumnezei și se face cunoscut lor”. Vezi minunea unirii? Căci zice: „Dumnezeu Se unește cu dumnezei”. De fapt, dacă unirea se înfăptuiește între cei ce simt la fel, e vădit că și simțămintele și bucuriile lor sunt aceleași. De aceea, mai zice și că „se face cunoscut lor”. Căci cei îndumnezeiți și ajunși dumnezei prin har trăiesc cu cele dumnezeiești și cu Dumnezeu ca și cu cele

---

ipostasul e real prin sine. Însușirile și lucrările își au realitatea numai în ipostas.

196. În Persoana sau în comuniunea personală supremă e singura odihnă a gândirii, pentru că singură ea mulțumește gândirea și o face să găsească în ea infinitatea gândită de ea. Mintea nu e mulțumită în gândirea ei cu nimic ce nu e persoană, pentru că nimic nu este explicabil decât din persoană. Dar în persoană subiectul omenesc află nu numai odihna gândirii, în același timp mereu hrănită de ea, ci și odihna setei de iubire, mereu satisfăcută de ea.

197. Pe cei ce Îl doresc îi curățește de alipirea la cele inferioare, pentru că îi atrage spre El și-i ține alipiți la El.

familiare, și le cunosc pe acelea așa cum contemplă Dumnezeu, într-un chip asemănător, pe cei ajunși în chipul dumnezeiesc și dumnezei, și vorbește și Se unește cu ei, potrivit celor spuse. De aceea, adaugă marele Grigorie, nu fără rost, ci spre știre: „Și atât e cunoscut Dumnezeu de cei curați și de acești dumnezei, cât îi cunoaște, în chip asemănător, Cel ce e prin fire Dumnezeu, pe dumnezeii prin lucrare”¹⁹⁸.

Și poți să-ți închipui cât, dacă judeci cum se cuvine. Mult sunt fericiți cei ce se înalță, precum se cuvine, spre vederile contemplațiilor lui Dumnezeu, cu toată puterea sufletului și cu pricepere duhovnicească. Căci îi vezi covârșiți de necuprinsul lui Dumnezeu, din pricina neîncepătoriei, a nepătrunderii, a nehotărniciei, a veșniciei și a nesfârșirii din jurul Lui, uimiți cu totul de minunea lui Dumnezeu mai presus de orice minune. Din pricina aceasta sufletul lor rămâne lipit cu dragostea „după Dumnezeu” (*Psalms* 62, 8) și sunt cuprinși de un dor de nesuportat de a contempla fața dumnezeiască și frumusețea ei preamărită, topindu-se de fericirea pătimirii ei. Și așa se curăță și se îndumnezeiesc sub lucrarea dumnezeiască, și se fac în chipul lui Dumnezeu și dumnezei, și se unesc într-o cunoștință cu Dumnezeu.

---

198. Atât Îl cunosc pe Dumnezeu cei ajunși dumnezei prin har, cât îi cunoaște Dumnezeu pe ei. Căci Dumnezeu atât Se sălășluiește cu puterea Lui în ei, cât îi cunoaște; deci atât îi împuternicește în cunoașterea Lui de către El, cât Se sălășluiește El în ei, prin faptul că îi cunoaște. Ei Îl cunosc pe Dumnezeu ca oameni, dar în măsura în care participă la El. Nu depășesc în cunoașterea lor calitatea lor de participanți la Dumnezeu, pentru că nici Dumnezeu nu-i cunoaște altfel decât în calitatea lor de participanți la El. Dar cine poate înțelege totuși înălțimea gradului său de participant la Dumnezeu, deci mărimea cunoașterii lui de către Dumnezeu și a cunoașterii lui Dumnezeu de către el?

Iar Dumnezeu, făcându-Se cunoscut celor îndumnezeiți din prisosință, în urma darului mai presus de fire și al îndumnezeirii lor și al unirii dumnezeiești, răpește în chip minunat, cu frumusețea Lui mai presus de frumusețe, toată simțirea înțelegătoare și toată dorința lor, încât îi ține fermecați în jurul Său, ca pe niște alți îngeri, care cântă într-o pornire nereținută, așa cum se cuvine: „Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor și în mijloc va alege pe dumnezei” (*Psalm 81, 1*); și: „Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit și a chemat pământul (adică pe pământeni), de la răsăriturile soarelui până la apusuri” (*Psalm 49, 1-2*); și „Căpeteniile popoarelor s-au adunat la un loc cu Dumnezeu lui Avraam” (*Psalm 46, 9*); și au stat împrejurul lui Dumnezeu cum stau „serafimii împrejurul Lui” (*Isaia 6, 2*), primind iluminările dumnezeiești ale tainelor mai presus de lume și ținându-se nedesfăcuți de Dumnezeu, Cel ce e mai presus de toate în chip nesfârșit. Dacă deci cei curați cu inima sunt fericiți, după spusa Domnului, fiindcă „vor vedea pe Dumnezeu” (*Matei 5, 8*), cum nu vor fi fericiți văzătorii, care se curățesc prin uimirea ce-i cuprinde din cunoașterea lui Dumnezeu, înălțându-se prin sporire la treapta lui Dumnezeu? Drept aceea, cei ce doresc fericirea trebuie să pătimească îndumnezeirea și să stea astfel nemișcați ca niște heruvimi în jurul lui Dumnezeu, să se țină cu toată sânguința de contemplație, de știință și de făptuire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

91. Aș vrea să Te văd cât mai bine și apoi să Te preamăresc, Făcătorule de viață, viața celor ce Te văd pe Tine, Doamne, Dumnezeul meu. Dar, voind, nu știu cum să grăiesc în chip vrednic de Tine; cu adevărat nu

pricep și mă încurc. O, cât de propriu Te are mintea, Stăpâne, Făcătorule, Atotînțelepte. Numai văzându-Te pe Tine se bucură de pace și de odihna proprie ei. Căci Te dorește prin fire tocmai întrucât e minte, și caută să se izbăvească de împrăștierea în cele de afară și văzute, ca, liniștită din partea lor, să cugete la ea însăși și mai ales să înțeleagă și să pătrundă cu agerime naturală cele mai înalte și, prin desăvârșita ei lipsă de materie, să se lipească de cele mai tari. Prin rațiunea firească, ea tinde de la sine spre ceea ce e așezat mai presus de toate și e mai sus de tot ce e supus simțurilor.

Deci e vădit că, ajutată cum se cuvine de înrâurirea Duhului Sfânt, arătată în credință, înălțându-se sau, mai bine zis, atrasă fiind, întrucât e minte, de către cele gândite (inteligibile) din jurul Tău, ca de niște rudenii, dorește mult să Te vadă, cu toată râvna sufletului. Căci ea pătimește aceste lucruri minunate și fericite potrivit cu firea ei. Fiindcă prin firea ei, ca una ce e înțelegătoare, e mai înaripată și mai iute ca toate făpturile, iar cele gândite (inteligibile) sunt în chip firesc dorite de ea; ea are nevoie să le cugete și să le înțeleagă, cum au nevoie viețuitoarele îmbrăcate în simțuri de cele supuse simțurilor, ca să le mănânce. Căci pentru minte a cugeta și a înțelege e același lucru ca pentru viețuitoarele îmbrăcate în simțuri a mânca cele supuse simțurilor. Căci, precum mintea trăiește propriu-zis, crește, se bucură și se desfată prin înțelegere, așa viețuitoarele îmbrăcate în simțuri au acestea prin mâncare. Iar acestea le pătimește mintea prin aceea că lucrează, ceea ce înseamnă în chip covârșitor că înțelege; și aceasta se întâmplă mai ales atunci când, prin bunătatea Ta duhovnicească, a ajuns

în chip negrăit în Tine, dorința ei unindu-se cu farmecul slavei Tale. Căci acela care are o dorință după ceva ce va gusta când se va împărtăși de ceea ce îl atrage, mai ales dacă aceea e așa cum ești Tu și dacă prin orându-irea Ta dorința lui se îndreaptă spre ceva așa de mare cum ești Tu? Căci Tu, Împărate atotînțelepte, Atotputernice, preabune Doamne, zidind mintea ca o ființă înțelegătoare, ai făcut-o de așa fel, ca să se veselească cu prisosință de cele ale Tale, potrivit cu firea ei, și să se împărtășească în chip negrăit și cu adâncă uimire de dragostea Ta dumnezeiască, și să Te iubească cu o plăcere nebunească și cu un entuziasm beat.

Deci mintea, fiind zidită iubitoare la culme de frumusețe și de bunătate și fiind prin fire iubitoare de acestea, are prin pronia dumnezeiască dorința de a înțelege pururi cele înalte și de a le pofti pe cele ce-i stau în față și de a se bucura de mai înainte de cele mai bune. Iar odată cu aceasta, Tu i Te arăți în chip preaînțelept ca atare și o răpești, făcând să fie atrasă de dragostea vederii Tale și să iasă din toate, cu întreaga simțire a sufletului, pentru a rămâne numai cu Tine. Căci nu Te arăți numai felurit, Tu, Cel preadulce, nici numai simplu, nici numai cuprins, nici numai necuprins, nici numai înfricoșător, nici numai blând, ci acum așa, acum altfel ca, în felul acesta, mișcarea și schimbarea minții, trecând de aici acolo, să nu aibă nicio pricină de a se abate spre vreun lucru din cele ce sunt în afară de Tine, pentru varietate, chipurile, sau pentru simplitate, pentru dorința după ceea ce e necuprins sau după ceea ce poate fi cuprins, pentru a găsi ceva înfricoșător sau ceva blând¹⁹⁹.

---

199. Deși e simplu în Sine, dar Dumnezeu Se arată minții ca felurit, pentru că aceasta este, înainte de a ajunge la El, iubitoare

În general, Tu fiind binele și frumosul cel Unul în chip cuprinzător și începătura mai presus de bine și de frumos, care dă gustarea tuturor bunătăților și frumuseților, mintea nu poate contempla, petrece și nu se poate desfăta în chip deplin felurit decât în Tine. Căci Tu ai în Tine însuși toate, în calitate de cauză, și Te afli mai presus de toate, ca Ziditorul lor de nesfârșite ori nesfârșit mai presus de frumusețe. Astfel, fiind Unul după ființă, Dumnezeuule, Te faci văzut felurit după lucrări, pentru mulțimea lor, și mare pentru mărimea lor.

Deci, chiar dacă Te lași cuprins de unii, le apari iarăși atotluminat și covârșitor. Căci, fiind după ființă cu totul necuprins, nu ești cuprins deplin nici după lucrare și putere. Pentru că cine a aflat măsura puterii Tale? Iar înțelepciunea Ta cine a cunoscut-o? Și oceanul bunătății Tale cine l-a cercat? Și, peste tot, cine a priceput până la capăt ceva din ale Tale? Măcar că, pe de altă parte, după toate acestea Te lași în alt chip cuprins.

De fapt, mintea începând contemplarea de la cele înțelese (inteligibile) din lucrurile văzute, urcă pe urmă la cele ce sunt una și necuprinse în jurul Tău, Mântuitorule. Atrasă apoi de farmecul dulce și deplin a ceea ce cuprinde și mânată de iubirea ei de frumusețe și de bine, se grăbește cu toată sânguința și râvnește să urce pe cât se poate dincolo și de aceasta. Dar fiindcă nu izbutește să ajungă mai departe, cuge-tând prin asemănare la ceea ce îi scapă, fără doar și poate, ca la ceva ce e mai presus de toate, e cuprinsă de o mare dragoste și se îmbată nebunește de Tine

---

de felurime. Prin cele felurite însă Dumnezeu o conduce spre El ca Unul. Dar în El ca Unul le găsește pe toate.

și doruri arzătoare i se aprind în suflet, făcând din ceea ce cuprinde din Tine o materie care întreține focul dragostei dumnezeiești pentru ceea ce nu cuprinde și, din nepricepere, merinde pentru o mai mare dragoste²⁰⁰.

Căci ceea ce se poate cuprinde din jurul Tău, Atotînțelepte, nu o farmecă mai mult decât o aprinde ceea ce scapă înțelegerii și e neajuns cunoașterii. Căci aceasta susține uimirea și îndeamnă la o dorire deosebită. Aș putea adăuga că aceea îndeamnă și la o căutare nu a ceea ce ești Tu după ființă, căci aceasta nu este nimănui în niciun fel cu puțință de aflat, ci a necuprinsului puterii și lucrării ființiale și îndeobște contemplate și teologhisite în jurul Tău, care sunt, cum s-a spus, nesfârșite din pricina mărimii și nepătrunse din pricina mulțimii lor. Căci în acestea, care sunt în jurul Tău, măcar că nu se poate ajunge la marginea lor deoarece sunt nesfârșite, dar celui ce se apropie prin curăție de Tine și-și pironește privirea la frumusețea Ta îi este cu puțință să ajungă la vederi mai limpezi și mai luminoase și să se îndumnezeiască pe măsura lor. De aceea și aprinzi cu raza dragostei mintea care stăruie lângă Tine, cât este cu puțință, luminând-o tot mai mult și mai mult și introducând-o în nepătrunse și tainice vederi mai presus de ceruri. O, Monadă (Unitate) prealăudată și Treime preaînchinată, adânc nepătruns de putere și înțelepciune! Cum din această

---

200. Dragostea e rană pentru că face ființa să sufere de dorința de a se tămădui prin întâlnirea cu Cel iubit, prin împlinirea voii Lui. Și e în același timp foc, pentru că și focul se vrea potolit prin acea întâlnire. Dragostea e rană produsă de foc, sau însoțită de foc, pentru că e însoțită de temperatura care-și caută potolirea.

dragoste, ca de la un loc de plecare în zbor, ca de la o linie de pornire, introduci în atotdumnezeiescul întuneric din preajma Ta mintea care s-a curățit cum se cuvine, mutând-o de la slavă la slavă, chiar dacă petrece adeseori înlăuntrul întunericului mai presus de lumină?²⁰¹ Eu nu știu cum știi Tu: o introduci în întunericul în care a fost introdus Moise, sau este acela chipul acesteia, sau aceasta al aceluia? Dar că acesta este un întuneric cugetat cu mintea (inteligibil)²⁰² și că în el se săvârșesc în chip dumnezeiesc, mai presus de fire și negrăit, în ascunsul tainic al sufletului, tainele unirii și ale dragostei duhovnicești, o știi foarte limpede cei călăuziți de torța Duhului luminător.

92. Cine, văzându-Te pe Tine, Doamne, Treime Sfântă, nu se bucură de Cel ce este Împăratul și Stăpânul neîncetat și Dătătorul a tot binele și fericitul Izvor al lor? Și cine s-ar putea bucura cu o bucurie adevărată înainte de a vedea stăpânirea Ta atotțiitoare? Desigur că nimeni, în niciun fel. De aceea, cu adevărat fericiți sunt cei curați cu inima, că aceia Te vor vedea cu ochiul sufletului pe Tine, Cel ce le ești cea mai aleasă bucurie duhovnicească. Ei se bucură cu veselie și mulțumire multă și se umplu de dragoste copleșitoare, chiar dacă luptă adeseori cu strâmtorări trupești și pătimesc sub năvălirile drăcești. Căci lumina duhovnicească a frumuseții

---

201. Sf. Simeon Noul Teolog spune în *Capete*, II, 18: „Mintea pururi mișcătoare ajunge nemișcată când e acoperită sub întunericul și lumina dumnezeiască”. Termenul „întunericul supra-luminos” am văzut că e de la Dionisie Areopagitul.

202. Un întuneric gândit, nu sensibil; un întuneric trăit de minte ca atare, nu de simțuri.

feței Tale, Doamne, e de nesfârșite ori nesfârșit deasupra oricărei apropieri a întristării lumești de cel ce e luminat prin har. De aceea, le umbli înaintele întreg ca o dulceață; întreg le ești poftă, dorință sfântă și dragoste negrăită. De aceea, pe cei ce Te văd pe Tine, prin oarecare înțelegere, îi rănești cu săgețile mai presus de fire și de nesuportat ale dragostei Tale. Și, de aceea, aleargă „în urma Ta după mireasma mirurilor Tale” (*Cântarea Cântărilor* 2, 5; 1, 11), cu o încordare puternică și neostenită, sufletele celor cărora Te faci văzut, Dumnezeuule negrăit, și încearcă în tot chipul să Te atragă în ele însele, biruite și topite în chip minunat de dorul Tău. De aceea Te au fără uitare în minte, atârând de frumusețea Ta cea mai presus de fire. Mai bine zis, stăpânești neîncetat și duhovnicește inimile lor, ziua și noaptea, și somnul s-a depărtat de la pleoapele lor; și dulceața... Chiar dormind ele, „inima lor veghează” (*Cântarea Cântărilor* 5, 2), veselindu-se, cum zice Proorocul, „în așternuturile lor” (*Psalms* 149, 5); și privesc și sunt deopotrivă stăpânite și nu știu ce să se facă; nu pricep și-și ies din ele din pricina strălucirii negrăite a feței Tale, din pricina mărimii slavei sfințeniei Tale, din pricina suferințelor Tale ce se orânduiesc în ele înseși și a descoperirilor Tale tainice, din pricina darurilor Tale ascunse, negrăite, atotfrumoase și atotbune, ce sunt în jurul Tău, Părinte... Sprijinește, Doamne, pe cei ce locuiesc întru dreptate, împreună cu fața Ta (*Psalms* 139, 14)!

SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG

A CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU SIMEON NOUL TEOLOG

Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni¹

Trei sunt felurile rugăciunii și ale luării-aminte prin care sufletul sau se înalță, sau se coboară. Se înalță dacă le întrebuințează la timp potrivit sau se coboară dacă le întrebuințează fără socoteală, la vreme nepotrivită. Iar trezvia și rugăciunea sunt legate între ele ca sufletul și trupul: lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea lor se face în acest chip: întâi, trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor și înaintemergător; în urma ei, rugăciunea desființează și șterge îndată gândurile rele, împiedicate de străjuitor, luarea-aminte neputând face singură acest lucru². Acestea sunt deci poarta vieții și a morții: luarea-aminte și rugăciunea. De o curățim prin trezvie, ne îmbunătățim; iar de o întinăm prin lipsă de pază, ne înrăim.

---

1. Am tradus-o după textul original, publicat de Irénée Hausherr S. J., în: *Orientalia Christiana*, nr. 36, iunie-iulie 1937, pp. 150-175, cu titlul: *La méthode d'oraison hésychaste*, și nu după textul neogrec din *Filocalia* greacă, ce prelungește uneori textul original prin multe explicații. Totuși, uneori ne-am folosit în traducere de explicațiile textului neogrec.

2. Cuvintele: luare-aminte, trezvie, pază, străjuire au același înțeles. Deci luarea-aminte sau trezvia se unește cu rugăciunea în sensul că prima premerge celei din urmă. Ea oprește gândurile rele să pună stăpânire pe cugetare, dar abia rugăciunea le desființează propriu-zis.

Fiindcă am spus deci că luarea-aminte și rugăciunea sunt de trei feluri, trebuie să înfățișăm însușirea fiecăruia din ele, ca cel ce vrea să dobândească viața și să și-o desăvârșească să aleagă din aceste trei feluri, care se deosebesc între ele, pe cel mai bun, ca nu cumva, ținând din neștiință pe cel mai rău, să fie scos de la ceea ce e mai bun.

Despre primul fel de rugăciune

Însușirile primului fel de rugăciune sunt acestea: când cineva face această rugăciune, își ridică mâinile și ochii împreună cu mintea la cer, iar mintea alcătuiește înțelesuri dumnezeiești și-si închipuie frumuseți cerești, ierarhii de îngeri și corturi de-ale dreptilor și, simplu vorbind, toate câte le-a auzit din *Scripturi* le adună în vremea rugăciunii în minte; el își stârnește astfel sufletul la dragostea dumnezeiască, privind la cer, ba uneori vărsând și lacrimi din ochi. Făcând așa, se umflă dulce în inimă și se mândrește și socotește că ceea ce i se întâmplă este o mângâiere dumnezeiască. Drept aceea, se roagă să petreacă pururi într-o astfel de îndeletnicire.

Dar acestea sunt semne ale amăgirii. Căci binele nu e bine când nu se face bine. Unul ca acesta, chiar de se dedă unei vieți de cea mai deplină liniște, e cu neputință să nu-și iasă din minți. Iar dacă nu cade într-o astfel de patimă, totuși nu poate ajunge la dobândirea virtuților și la nepătimire. Prin acest fel de luare-aminte s-au amăgit cei ce văd lumini în chip simțit, și miros bune miresme, și aud glasuri și alte multe de acestea. Unii din ei au căzut cu

totul în stăpânirea dracilor, fiind purtați din loc în loc și din țară în țară. Alții, necunoscând pe cel ce se prefăce în înger al luminii și de aceea, primindu-l, au fost amăgiți de el și au rămas neîndreptați până la sfârșit, neprimind niciun sfat de la oameni. Unii și-au pus mâinile asupra lor înșiși și s-au făcut sinucigași, fiind scoși din minți de înșelătorul. Iar alții s-au aruncat în prăpăstii. În sfârșit, alții s-au spânzurat. Și cine ar putea spune toate felurile amăgirii diavolului?

Din toate cele spuse, cel înțelept poate cunoaște care este câștigul născut din cea dintâi luare-aminte. Iar dacă cineva nu cade în acestea, pentru că trăiește în viața de obște (acestea li se întâmplă deci pustnicilor), totuși rămâne toată viața fără nicio sporire din ea³.

---

3. Această primă luare-aminte merită acest nume întrucât e și o concentrare la Dumnezeu. Dar ea este insuficientă, întrucât își închipuie cele cerești după asemănarea celor pământești. Ea le pune celor închipuite contururi limitative. Nu e vorba să nu se gândească cel ce se roagă la Hristos pe cruce, ci să nu-și închipuie pe Hristos că i Se arată acum în același mod nepnevmatizat ca pe cruce. Mintea trebuie să aibă mereu un conținut. În viața pământească, dacă nu se gândește la Dumnezeu cel nemărginit, trece de la gânduri limitate la alte gânduri limitate, pentru că are trebuință de lucrurile pe care le reprezintă. Dar în viața viitoare nu va mai avea lipsă de aceste lucruri. Acolo va putea să fie umplută numai de Dumnezeu. Dar dacă nu s-a obișnuit aici să gândească pe nesfârșitul Dumnezeu prin pomenirea tot mai deasă a numelui lui Iisus, va fi golită de orice conținut. Iar aceasta înseamnă o neputință de a scăpa de cea mai groaznică plictiseală. Orice clipă va fi ca o eternitate extrem de chinuitoare. Și va ști că nu va scăpa nicicând de acest gol, ca să poată gândi la ceva.

Despre al doilea fel de rugăciune

Al doilea fel de rugăciune se face așa: mintea se retrage din cele supuse simțurilor, își păzește simțurile de cele din afară și-și adună toate gândurile, ca să nu umble după lucrurile deșarte; apoi, aci face cercetarea gândurilor, aci ia aminte la cererile ce le rostește cu gura către Dumnezeu, sau aci trage la sine gândurile robite (de diavol), aci, cuprinsă ea însăși de patimă, începe să revină la sine cu silire. Dar unuia ce se luptă așa îi este cu neputință să câștige pacea sau să primească cununa biruinței (2 *Timotei* 4, 8). Căci unul ca acesta se aseamănă omului ce se luptă noaptea, care aude glasurile vrăjmașilor și primește loviturile lor, dar nu poate vedea curat cine sunt, sau de unde au venit, sau cum și pentru ce se bat, dat fiind întunericul din mintea sa, care îi pricinuiește acest neajuns. Cel ce se luptă așa nu va scăpa de a fi zdrobit de către dușmanii inteligibili (gândiți cu mintea); el va suporta osteneala, dar de răsplată va fi păgubit. Căci, furat de slava deșartă, el se fălește că e cu luare-aminte. Și, stăpânit și batjocorit de ea, va disprețui pe alții că nu sunt cu luare-aminte, și se va mândri față de ei, și se va da drept păstor al oilor, asemănându-se orbului care vrea să călăuzească pe orb (*Matei* 15, 14).

Acestea sunt însușirile rugăciunii celei de a doua. Din ele, cel ce se silește poate să cunoască neajunsul ei. Această a doua rugăciune e mai bună decât cea dintâi, precum o noapte cu lună plină e mai bună decât o noapte fără stele și fără lumină⁴.

---

4. Acesta nu mai rămâne alipit de chipurile celor din afară, pe care le urcă la cer, dar rămâne într-o lăuntrică luptă cu gândurile. El nu câștigă lupta, nu dobândește pacea de gânduri,

Despre al treilea fel de rugăciune

Vom începe să vorbim și despre a treia rugăciune. Ea e un lucru străin (minunat) și greu de tălmăcit, iar pentru cei ce n-o cunosc, nu numai greu de înțeles, ci și aproape de necrezut. E un lucru care nu se întâlnește la mulți. Căci socotesc că acest bun a fugit azi de la noi împreună cu ascultarea. Pentru că ascultarea este aceea care, dezlipindu-l pe cel ce-o iubește de veacul rău de acum și desfăcându-l de patimi și de griji, îl face statornic și neobosit în urmărirea căii acesteia, mai ales dacă a găsit și un povățuitor neamăgitor. Căci ce lucruri vremelnice ar mai putea atrage mintea aceluia care a murit, prin ascultare, oricărei împătimirii față de lume și de trup? Sau ce grijă l-ar mai putea stăpâni pe acela care a dat în seama lui Dumnezeu și a părintelui său duhovnicesc toată grija sufletului și a trupului și nu mai trăiește sieși, nici nu mai așteaptă o zi a plăcerilor sale? De aceea, ispitele puterilor răzvrătite, care trag mintea ca niște funii în nenumărate curse de gânduri, se rup, și omul, ajuns liber, luptând cu putere și pătrunzând gândurile vrăjmașilor, le alungă cu măiestrie și înalță rugăciuni din inimă curată. Acesta este începutul adevăratei viețuirii călugărești. Cei ce nu încep astfel se vor zdrobi în deșert.

Iar începutul rugăciunii a treia nu se face cu întinderea mâinilor, și cu adunarea gândurilor, și cu chemarea ajutorului din cer. Căci acestea sunt, precum am spus, însușirile primei rugăciuni. Dar nu începe nici de la al doilea fel, în care mintea ia aminte la simțurile din afară, iar pe dușmanii dinlăuntru nu-i

---

pentru că luptă singur, pentru că nu are ascultarea de altul priceput în această luptă.

observă. Fiindcă unul ca acesta, cum am spus, e lovit, dar nu lovește, e rănit, dar nu rănește, e dus în robie fără să se poată apăra de cei ce-l robesc. Neconținut vrăjmașii îl lovesc din spate, dar mai ales din față, și îl face iubitor de slavă deșartă și plin de părerea de sine.

Deci tu, de voiești să începi această lucrare născătoare de lumină și plină de farmec, fă începutul de aici: după ascultarea cu de-amănuntul, pe care am zugrăvit-o mai înainte, trebuie să le faci toate cu conștiință. Căci fără ascultare, nu există nici conștiință curată⁵. Iar conștiința aceasta trebuie să o păzești întâi față de Dumnezeu, apoi față de părintele tău duhovnicesc și, în al treilea rând, față de oameni și de lucruri⁶. Față de Dumnezeu trebuie să-ți păzești conștiința curată, ca toate câte le știi că nu slujesc Lui să nu le faci; față de părintele tău, ca să faci toate câte ți le spune potrivit scopului ce-l urmărește, neadăugând și netăind nimic; față de oameni trebuie să-ți păzești conștiința, ca cele ce tu le urăști altuia să nu le faci; iar față de lucruri trebuie să te ferești de trecerea măsurii în tot ce faci: în mâncare, în băutură și în îmbrăcăminte. Simplu grăind, toate să le faci ca în fața lui Dumnezeu, ca să nu fii muștrat în vreo privință de conștiință.

Și acum, după ce am limpezit și lămurit adevărata luare-aminte, vom vorbi, dacă voiești, și despre

---

5. Neascultând de un povățuitor iscusit, nu-ți dai seama de marginile puterilor tale, te supraprețuiești, n-are cine să te facă atent la scăderile și greșelile tale.

6. Această conștiință e un fel de simț al răspunderii față de oameni, și chiar față de lucruri și de împrejurările ce-ți sunt date, dar mai ales față de întrebuintarea lor. Iar temeiul acestei răspunderi stă în răspunderea față de Dumnezeu.

însușirile ei. Luarea-aminte, rugăciunea adevărată și neînșelătoare constă în aceea ca mintea să păzească inima în vremea rugăciunii și să se întoarcă neîncetat înlăuntrul ei, și din acel adânc să-și înalțe cererile către Domnul. În felul acesta, gustând mintea „că bun e Domnul” (*Psalm 99, 5*), nu mai vrea să iasă din locașul inimii. Căci zice și ea cu Apostolul: „Bine este nouă să fim aici” (*Matei 17, 4*). Și cercetând tot timpul locurile acelea, alungă cu lovituri aspre gândurile semănate de vrăjmași. Celor ce nu cunosc acest fel de viețuire li se pare foarte aspru și greu. Și, de fapt, lucrul este înăbușitor și obositor nu numai pentru cei necerțați, ci și pentru cei ce au agonisit cercare adevărată, dar n-au gustat și n-au făcut să treacă plăcerea ei în adâncul inimii⁷. Însă cei ce au gustat plăcerea ei și au făcut să treacă dulceața ei în adâncul inimii⁸ pot striga împreună cu Pavel: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos?” și celelalte (*Romani 8, 35*).

Căci Sfinții noștri Părinți, auzind pe Domnul zicând: „Din inimă ies gândurile rele, uciderile, preacurviile, furtișagurile, mărturiile mincinoase, și ele sunt cele ce spurcă pe om” (*Matei 15, 19-20*) și îndemnul de a curăți partea dinlăuntru a paharului, ca și partea din afară să fie curată (*Matei 23, 26*), lăsând orice altă lucrare a virtuților, și-au îndreptat toată nevoința spre această pază a inimii, bine știind că odată cu ea dobândesc toate celelalte virtuți fără greutate, iar fără

---

7. N-au întipărit adânc în inima lor plăcerea rugăciunii și obișnuința ei. Numai atunci ea se lucrează de la sine, fără oboseală.

8. „Gârliciul, sau prăpastia inimii” (φάρυγξ) este adâncul sau abisul fără fund al inimii.

de ea nu poate stăruia nicio virtute⁹. Pe aceasta unii dintre Părinți au numit-o „liniște a inimii”, alții „lua-re-aminte”, alții „pază a inimii”; unii „trezvie” și „împotrivire în cuvânt” (față de vrăjmașul), alții „cercetarea gândurilor și paza minții”. Dar toți îndeobște și-au lucrat pământul inimii lor și, prin aceasta, au ajuns

---

9. Luarea-aminte e o trezvie a omului la sine însuși. Dacă aceasta e permanentă, se evită toate păcatele, și omul face numai binele de toate felurile, adică se deprinde cu toate felurile de bine, și acestea sunt virtuțile. În fond, acest al treilea fel al luării-aminte și al rugăciunii constă în căutarea sinei proprii și a întâlnirii prin ea cu Dumnezeu și în stăruirea în ele. E întâlnirea cu Dumnezeu prin conștiința de sine, iar această întâlnire e dialog cu Dumnezeu în rugăciune, dialog ce se petrece în acest abis (gârlici) nesfârșit al sinei, sau al inimii. Numai în indefinitul nostru descoperit și trăit în mod conștient ne întâlnim în mod conștient cu infinitul dumnezeiesc, trăim conștiința prezenței Lui. Numai în abisul subiectului nostru, trăit conștient, ne putem întâlni cu abisul Subiectului dumnezeiesc, sau cu trăirea conștientă a Lui, într-o acută responsabilitate. Propriu-zis, abisul subiectului nostru se actualizează în întâlnirea cu abisul Subiectului dumnezeiesc, care ne cheamă la răspundere, sau la conștiința de noi înșine. Dar abisul nostru, sau conștiința de noi înșine, se poate și închide prin faptul că mintea se strânge după forma lucrurilor mărginite. Căci atunci dispare și conștiința prezenței lui Dumnezeu cel nesfârșit. Mintea noastră are tendința de a se întinde (αυτείπειν) spre nesfârșitul acela, ca să se odihnească în el. Dar iese din finit propriu-zis în inima care se umple de conștiința prezenței lui Dumnezeu. Autorul *Metodei* cere să nu se rămână la lucrarea virtuților, fără vederea infinitului dumnezeiesc, sau fără conștiința prezenței lui, ci să se vadă acest infinit, și apoi virtuțile vor veni de la sine din alipirea la Dumnezeu. Atunci virtuțile nu mai sunt agonisite cu greutate și nu se mai pierd cu ușurință, ci se nasc cu ușurință și devin statornice, căci sunt iradiieri ale acestei conștiințe a întâlnirii cu infinitul lui Dumnezeu, devenită iubire a noastră. Fără ea, care e în fond esența luării-aminte, nu se pot deprinde virtuțile. Împrăștierea aduc și greșelile.

cu mană dumnezeiască să se hrănească. Despre ea zice *Ecclesiastul*: „Veselește-te, tinere, întru tinerețea ta, și umblă în căile inimii tale fără pată, și scoate întărâtarea de la inima ta” (11, 9); sau: „Dacă duhul stăpânitorului se ridică împotriva ta, să nu-ți lași locul tău” (*Ecclesiastul* 10, 4). Zicând „loc”, a voit să arate inima, precum zice și Domnul: „Din inimă ies gândurile rele” (*Matei* 15, 19). Și iarăși: „Nu vă împrăștiți cu gândurile” (*Luca* 12, 29); sau: „Strămtă este poarta și îngustă calea ce duce la viață” (*Matei* 7, 14); și: „Feriți cei săraci cu duhul” (*Matei* 5, 3), adică cei ce n-au în ei niciun gând al veacului acestuia. Iar Apostolul Petru zice: „Fiți treji și privegheați, că protivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cineva să înghită” (*1 Petru* 5, 8). Pavel, la rândul său, scrie foarte limpede către Efeseni, despre paza inimii: „Nu ne este lupta împotriva sângelui și a trupului” (*Efesenii* 6, 12). Iar câte au scris dumnezeieștii noștri Părinți în scrierile lor despre paza inimii e cunoscut celor ce le cercetează pe acestea cu osârdie.

Înainte de toate însă trebuie să-ți câștigi trei lucruri și așa să pornești spre ținta căutată: lipsa de griji în privința lucrurilor neîndreptățite și îndreptățite, adică moartea față de toate; conștiința curată, păzindu-te neosândit de conștiința proprie; și neîmpătimirea, nelăsându-te atras de nimic din ce-i al veacului acestuia sau al trupului.

Apoi, șezând într-o chilie liniștită și într-un colț retras, ia aminte să faci ceea ce-ți spun: închide ușa și ridică-ți mintea de la tot ce e deșert sau vremelnic. Apoi întoarce-ți partea de jos a obrazului tău, sau barba ta spre pieptul tău, ca să iei aminte, cu mintea ta și cu ochii tăi sensibili, la tine însuși. Și ține puțin și

respirația ta, ca să ții și mintea și să afli locul unde este inima ta, și acolo să fie în întregime și mintea ta¹⁰. La început vei afla un întuneric și o grosime de nestrăbătut. Dar stăruind și făcând acest lucru ziua și noaptea, vei afla, o, minune, o bucurie nesfârșită. Căci îndată ce află mintea locul inimii, vede ceea ce nu crede. Vede văzduhul ce se află în mijlocul inimii și se vede pe sine în întregime luminoasă și plină de puterea de deosebire. Și de aici înainte, îndată ce mijește un gând, încă înainte de a se alcătui și de a lua chip, îl izgonește cu chemarea lui Iisus Hristos și-l face să se mistuie¹¹. De acum mintea, în ciuda ei

---

10. Aceasta e versiunea neogreacă a acestui pasaj. Pasajul din textul paleogrec, care nu credem că a fost normativ, ci a fost poate invenția răuvoitoare a vreunui adversar al isihasmului (vezi Nichifor din singurătate, *Cuvânt despre rugăciune, Filoc.* rom., vol. VII), sună astfel: „Apoi sprijinește-ți barba ta de pieptul tău și mișcă ochiul tău sensibil împreună cu mintea spre mijlocul pântecelui sau spre buric. Comprimă și inspirația aerului prin nări, ca să nu respiri ușor, și cercetează cu gândul înlăuntrul măruntaielor tale locul inimii, unde sunt sălășluite toate puterile sufletului”. Această recomandare n-a putut fi urmată, dată fiind contrazicerea din ea. Căci cum ar putea fi căutat locul inimii cu o minte îndreptată spre buric? Logică e numai versiunea neogreacă. Poate aceasta a avut la bază un text paleogrec ce nu s-a păstrat în multe exemplare, fiind compromis prin amănuntul cu buricul, din altele. În orice caz, textul neogrec e întreg un text oarecum explicativ al textului paleogrec. Acesta e explicat de cei ce au practicat această „metodă”. De aceea, avem tot dreptul să credem că așa a fost înțeleasă și practică „metoda” și în privința locului spre care trebuie să se concentreze privirea și mintea celui ce practica această rugăciune.

11. E vorba de un „văzduh” cunoscut cu mintea (inteligibil), sau spiritual. E deschiderea inimii în largul infinității dumnezeiești. În această deschidere în largul infinității dumnezeiești sau a

pe draci, ridică împotriva lor mânia cea după fire și îi lovește, izgonind pe acești vrăjmași cunoscuți cu mintea (inteligibili-spirituali). Celelalte le vei învăța, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin păzirea minții, ținând pe Iisus în inimă. Căci șezi, zice, în chilia ta, și aceasta te va învăța pe tine toate.

Întrebare: Pentru ce primul și al doilea fel de luare-aminte nu-i pot desăvârși pe călugări?

Răspuns: Pentru că nu le întrebuițăm după ordinea lor. Ioan Scărarul le aseamănă pe acestea cu o scară, zicând: „Unii micșorează patimile; alții cântă și petrec cea mai mare parte în aceasta; alții, iarăși, stăruiesc în rugăciunea minții; și, în sfârșit, alții își ațintesc privirea în adânc. După chipul stării, zice, trebuie făcut lucrul”¹². Deci cei ce vor să pășească pe scară nu calcă de sus în jos, ci de jos în sus, și întâi pun piciorul pe prima treaptă, apoi pe cea de după ea și așa mai departe pe toate. Așa se poate ridica cineva de la pământ și înălța la cer. Dacă vrem deci să ajungem la bărbatul desăvârșit al plinătății lui Hristos, să începem să urcăm scara de la hrana vârștelor copilărești, ca, pășind treptat, să ajungem și la măsurile bărbatului și bătrânilor. Deci cea dintâi vârstă a vieții călugărești stă în a micșora patimile. Acesta este lucrul începătorilor¹³.

---

conștiinței de prezența lui Dumnezeu, totul devine luminos pentru minte. Toate gândurile referitoare la lucrurile vremelnice își pierd importanța lor și puterea de atracție. Hristos chemat neîncetat e suveran în acest „văzduh”.

12. PG 88, 1105 C.

13. Deci nu trebuie să se înceapă rugăciunea neîncetată a lui Iisus înainte de lucrarea curățirii de patimi.

A doua treaptă și schimbare de vârstă, care face pe cineva din băietan tânăr duhovnicesc, este stăruința în cântare. Căci, după potolirea și micșorarea patimilor, cântarea se face dulce limbii și e luată în seamă de Dumnezeu, dat fiind că nu e cu putință a cânta Domnului în pământ străin (*Psalm 136, 4*), adică într-o inimă pătimasă.

A treia treaptă și schimbare de vârstă, care face dintr-un tânăr un bărbat duhovnicesc, este stăruința în rugăciune. Ea este a celor înaintați. Iar rugăciunea se deosebește de cântare ca bărbatul desăvârșit de cel tânăr și de băietan, ca trepte deosebite pe scara pe care pășim.

La acestea se adaugă a patra treaptă și schimbare de vârstă duhovnicească. Ea este a bătrânului, a celui albit la păr, și constă în ațintirea neabătută a privirii, care este proprie celor desăvârșiți. Aici calea s-a isprăvit și scara a luat sfârșit.

Deci acestea fiind astfel orânduite și hotărâte de Duhul, nu e cu putință copilului să se facă bărbat și să urce la starea bătrânului albit altfel decât începând de la prima treaptă, precum am zis, ca, pășind bine prin cele patru trepte, să se înalțe la desăvârșire.

Iar începutul înaintării spre lumină pentru cel ce vrea să se renască duhovnicește este micșorarea patimilor, sau păzirea inimii. Căci altfel este cu neputință să se micșoreze patimile. În al doilea rând vine stăruirea în cântare. Căci patimile fiind domolite și micșorate prin împotrivirea inimii față de ele, dorința împăcării cu Dumnezeu aprinde mintea. Astfel, mintea întărită izgonește prin loviturile trezviei gândurile ce suflă la suprafața inimii. Și iarăși se dăruiește luării-aminte și rugăciunii celei de a doua. În această

vreme se dezlănțuie întărirea duhurilor și suflările patimilor tulbură adâncul fără fund (abisul) al inimii. Dar prin chemarea Domnului Iisus Hristos se mistuie și se topesc de acolo ca ceara. Însă ele tot nu se liniștesc, ci, scoase de acolo, aprind prin simțuri suprafața minții. De aici mintea le scoate repede și îndată simte pacea¹⁴. Dar să scape cu totul și să nu mai trebuiască să lupte este cu neputință. Căci acest lucru e propriu numai celui ce a ajuns la bărbatul desăvârșit, care s-a retras cu totul din lume și stăruie neîncetat în paza inimii. De la acestea cel ce ia aminte se înalță treptat la înțelepciunea părului alb, sau la treapta vederii, lucru care e propriu celor desăvârșiți.

Deci cel ce împlinește acestea la vreme potrivită și cu bună rânduială poate, după alungarea patimilor din inimă, să stăruie și în cântare, și să se apere și de gândurile trezite prin simțuri și de tulburarea de la suprafața minții; de asemenea, poate să caute cu ochiul trupesc și cu cel al minții – pentru că și de acestea e nevoie – la cer și să facă o rugăciune curată întru tot adevărul¹⁵.

---

14. Mintea încălzită de dorul lui Dumnezeu nu mai acordă atenție gândurilor străine de El. Inima nu se mai îngustează prin plăcerea pentru lucrurile mărginite la care se referă aceste gânduri, ci se încălzește de dragostea lui Dumnezeu cel nesfârșit și îi cântă cu foc. Dar încă n-a ajuns la vederea lui Dumnezeu cel infinit, la liniștea conștiinței prezenței Lui. Patima mărginește vederea în adâncimea Lui fără sfârșit. Căldura cântării poate dezlănțui și ea patimile care acoperă abisul inimii în care se vede nesfârșirea dumnezeiască. Ele mai încearcă prin simțuri să tulbure mintea. Dar nu mai pot tulbura adâncul ei, ci numai suprafața ei și pentru scurt timp. Dar chemarea numelui lui Iisus lărgeste vederea. Căci prin umanitatea lui Iisus se poate privi în infinitatea dumnezeirii Lui.

15. După ce a ajuns câte puțin la nepătimire și, prin aceasta, la obișnuința privirii în adâncul fără fund al inimii, și prin ea în

Dar aceasta numai din când în când și câte puțin, din pricina vrăjmașilor ce întind curse în văzduh.

Căci numai aceasta se cere de la noi, să fie inima noastră curățită prin supraveghere. Fiindcă „de e rădăcina sfântă, după Apostol, e vădit că vor fi și ramurile” (*Romani* 11, 16), și rodul. Dar cel ce își ridică ochiul și mintea la cer și vrea să-și închipuie niscai lucruri gândite cu mintea (inteligibile), în afară de modul în care am grăit, oglindește mai degrabă idoli decât adevăr. Căci, câtă vreme inima este necurată, a doua și prima luare-aminte nu pot înainta. Fiindcă, precum la zidirea unei case nu punem întâi acoperișul, apoi temelia (aceasta e cu neputință), ci, dimpotrivă, întâi temelia, apoi zidirea și la urmă acoperișul, așa trebuie să cugeți că e și în acestea. Căci întâi ne păzim inima și ne micșorăm patimile din ea și, prin aceasta, punem temelia duhovnicească a casei. Apoi respingem suflarea duhurilor rele, răscolită prin simțurile din afară, prin a doua luare-aminte, și așa, scăpând repede de război, ridicăm zidurile peste temeliile casei duhovnicești. Apoi, prin ațintirea noastră desăvârșită spre Dumnezeu sau prin retragerea noastră (în noi), întindem acoperișul casei, și așa desăvârșim casa duhovnicească în Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

---

abisul dumnezeiesc, poate să se ocupe și cu cântarea și poate căuta și la înțelesurile lucrurilor, căci nu mai este ispitit de ele la rămânerea la ele ca la singura realitate, deci la păcat. Dar a începe cu ele înainte de dobândirea nepătimirii, care îngustează mintea alipind-o la cele mărginite, înseamnă a face primul și al doilea fel de rugăciune și a fi ispitit la păcate, adică la alipirea de ele și la uitarea lui Dumnezeu.

TEOFAN

DIN VIAȚA CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM CAVSOCALIVITUL¹

Întâlnindu-se Sfântul Grigorie Sinaitul cu Sfântul Maxim și stând de vorbă cu el, între altele îi spuse și aceasta: „Te rog, preacinstite părinte, să-mi spui: Ții rugăciunea minții?”. Iar acela zâmbi puțin și spuse: „Nu vreau să-ți ascund, cinstite părinte, minunea Născătoarei de Dumnezeu care s-a făcut cu mine. Eu, din tinerețea mea, am avut multă credință în Stăpâna mea, Născătoarea de Dumnezeu, și am rugat-o cu lacrimi să-mi dea harul rugăciunii minții. Într-una din zile mergând la biserica ei, cum aveam obiceiul, o rugam iarăși cu multă și nemăsurată căldură a inimii mele. Și acolo, cum sărutam cu dor sfânta ei icoană, îndată am simțit în pieptul meu și în inima mea o căldură, o flacăra ce venea din sfânta icoană, care nu mă ardea, ci mă răcorea și îndulcea și aducea în sufletul meu o mare străpungere a inimii. De atunci, părinte, a început inima mea să zică înlăuntrul ei rugăciunea, și mintea mea să se îndulcească de pomenirea lui Iisus al meu și a Născătoarei de Dumnezeu, și să fie totdeauna cu pomenirea lor. Și, din acel timp, n-a mai lipsit rugăciunea din inima mea. Iartă-mă”.

Iar Sfântul Grigorie îi zise: „Spune-mi, sfinte, ai încercat vreodată în vreme ce ziceai rugăciunea «Doamne, Iisuse Hristoase...» vreo prefacere dumnezeiască,

---

1. Din *Viața Sf. Maxim Causocalivitul*, scrisă de Teofan și publicată de J. Halkin, în: *Analecta Bollandiana*, tom. LIV, 1906, pp. 25-112.

vreun extaz sau vreo ieșire, vreun rod al Sfântului Duh?”. Și Sfântul Maxim îi răspunse: „O, părinte, pentru aceea am mers în loc pustiu și am dorit totdeauna liniștea, ca să mă bucur mai mult de rodul rugăciunii, care este o dragoste covârșitoare de Dumnezeu și o răpire a minții la Domnul”. Iar Sfântul Grigorie îi zise: „Te rog, părinte, să-mi spui: Le ai pe acestea de care grăiești?”. Sfântul Maxim zâmbi iarăși și-i zise: „Dă-mi să mănânc și nu-mi cerceta amăgirea”. Atunci Sfântul Grigorie îi zise: „O, de așa avea și eu această amăgire a ta, sfinte! Dar te rog să-mi spui: În vremea în care e răpită mintea ta la Dumnezeu, ce vezi cu ochii înțelegerii?² Și, oare, poate mintea atunci să-și înalțe, împreună cu inima, și rugăciunea?”. Iar Sfântul Maxim îi răspunse: „Nu poate, pentru că atunci când vine harul Sfântului Duh în om, prin mijlocirea rugăciunii, încetează rugăciunea. Căci atunci mintea este luată în stăpânire întreagă de harul Sfântului Duh și nu mai poate să pună în lucrare puterile ei, ci rămâne în nelucrare și se supune numai Sfântului Duh, și unde voiește Duhul Sfânt, acolo o duce, fie în văzduhul nematerial al luminii dumnezeiești³, fie la altă vedere de negrăit, sau, adeseori, la o grăire dumnezeiască. Scurt vorbind, precum voiește Mângâietorul, sau Duhul Sfânt, așa mângâie pe robii Săi. Precum îi trebuie fiecăruia, așa îi dă și harul Său.

---

2. E îmbinarea obișnuită gândirii răsăritene între contactul duhovnicesc cu realitatea lui Dumnezeu și înțelegerea ei, iluminarea de un sens al ei.

3. În ambianța unei înțelegeri total duhovnicești, care însă nu e numai subiectivă, ci e o prezență înțelegătoare și înțeleasă, mai presus de înțelegere, a lui Dumnezeu.

Ceea ce zic poate să vadă cineva limpede la prooroci și la apostoli, care s-au învrednicit să vadă atâtea vederi, măcar că oamenii râdeau de ei și îi socoteau rătăciți și beți (*Fapte 2, 13*). Proorocul Isaia l-a văzut pe Domnul pe tron înalt și ridicat, și pe serafimi în jurul Lui (*Isaia 6, 1-2*). Protomartirul Ștefan „a văzut cerurile deschise și pe Iisus Hristos la dreapta Tatălui” și celelalte (*Fapte 7, 56*).

În același fel și acum robii lui Hristos se învrednicesc să vadă felurite vederi, pe care unii nu le cred, nici nu le primesc în niciun fel că sunt adevărate, ci le socotesc amăgiri, și pe cei ce le văd, amăgiți. Eu mă minunez și nu pricep cum s-au împietrit oamenii aceștia și au orbit cu sufletul, încât nu cred ceea ce a făgăduit nemincinosul Dumnezeu, prin proorocul Ioil, că le va da celor credincioși, acolo unde zice: „Voi vărsa din harul Meu peste fiecare credincios și peste robii și peste roabele Mele” (*Ioil 3, 1-2*)? Este vorba de harul pe care l-a dat Domnul nostru, și îl dă și acum, și îl va da până la sfârșitul lumii, după făgăduința Sa, tuturor slugilor Sale credincioase. Iar când vine harul acesta al Duhului Sfânt peste fiecare, nu-i arată lucrurile obișnuite, nici cele ale lumii cunoscute cu simțurile, ci le arată pe acelea pe care nu le-a văzut niciodată de la sine, nici nu și le-a închipuit. Atunci, mintea acelui om învață de la Duhul Sfânt taine înalte și ascunse, pe care, după dumnezeiescul Pavel, nu poate să le vadă ochiul trupesc al omului, nici minte de om nu le poate născoci de la sine (*1 Corinteni 2, 9*). Și, ca să înțelegi cum le vede mintea omului acestuia, gândește-te la ceea ce vreau să-ți spun.

Ceara, când e departe de foc, e tare și vârtoasă; iar dacă o arunci în foc, se topește, și în mijlocul flăcării

se aprinde și arde, și se face întreagă lumină, și așa se sfârșește întreagă în foc, și nu e chip să nu se topească în foc și să nu se facă precum apa. Așa și mintea omului: când e singură, fără să se întâlnească cu Dumnezeu, înțelege câte sunt în puterea ei. Dar când se apropie de focul dumnezeiesc și de Duhul Sfânt, atunci e stăpânită cu totul de lumina dumnezeiască și se face întreagă lumină, și în flacăra Preasfântului Duh se aprinde și se topește de înțelegerea Lui, și nu mai e chip ca în focul dumnezeirii să înțeleagă ale sale și cele ce le vrea”⁴.

Atunci îi zise Sfântul Grigorie: „Dar sunt și altele asemănătoare care sunt amăgiri”. Iar marele Maxim îi răspunse: „Altele sunt semnele amăgirii, și altele ale harului. Astfel, duhul rău al amăgirii, când se apropie de om, îi zăpăcește mintea și o sălbăticește; îi face inima aspră și o întunecă; îi pricinuiește frică, temere și mândrie; îi înăsprește ochii, îi tulbură creierul, îi înfioară tot trupul; îi iscă, prin nălucire, în fața ochilor o lumină care nu strălucește și nu e curată, ci roșie; îi scoate mintea din frâu și o îndrăcește; îl mișcă să spună cu gura cuvinte necuviincioase și hulitoare. Și cel ce vede acest duh al amăgirii de mai multe ori se mânie și se umple de furie. El nu cunoaște deloc smerenia, nici plânsul și lacrima adevărată, ci totdeauna se laudă cu bunătățile lui; e plină de slava deșartă și fără înfrânare și temere de Dumnezeu și totdeauna e stăpânit de patimi. Iar la urmă de tot își iese cu totul din minți și vine la pierzania deplină. Fie ca Domnul să ne izbăvească, prin rugăciunile tale, de această amăgire.

---

4. Chiar în relația de iubire cu altul, înțelegerea noastră e și topire a noastră și uitare de noi. Ne înțelegem pe noi și pe celălalt ca o unitate plină de căldură.

Iar semnele harului sunt acestea: când vine la om harul Preasfântului Duh, îi adună mintea și-l face să fie cu luare-aminte și smerit, îi aduce aminte de moarte, de păcatele lui, de judecata viitoare și de osânda veșnică; îi face sufletul de se frânge ușor, de plânge și se tânguiește; îi face și ochii liniștiți și plini de lacrimi. Și cu cât se apropie mai mult de suflet, cu atât îl mângâie mai tare prin sfintele patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos și prin nemărginita Lui iubire de oameni și-i prilejuiește minții vederi înalte și adevărate, și anume: 1) cu privire la puterea necuprinsă a lui Dumnezeu, Care cu un singur cuvânt a adus toate din neființă la ființă; 2) cu privire la puterea nemărginită, care singură cârmuiește și are grijă de toate; 3) cu privire la necuprinsul Sfintei Treimi și la noianul nestrăbătut al ființei dumnezeiești și celelalte. Atunci mintea omului parcă e răpită de acea lumină și luminată de lumina cunoștinței dumnezeiești. Inima i se face senină și blândă și dă la iveală roadele Sfântului Duh: bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, compătimirea, iubirea, smerenia și celelalte. Sufletul lui primește o bucurie de negrăit”.

Auzind acestea, Sfântul Grigorie Sinaitul a rămas uimit și se minuna de cele ce-i spunea dumnezeiescul Maxim și nu-l mai numea om, ci înger pământesc.

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL

DIN VIAȚA SFÂNTULUI GRIGORIE,
ARHIEPISCOPUL SALONICULUI,
FĂCĂTORUL DE MINUNI

*Că toți creștinii îndeobște trebuie
să se roage neîncetat*

Să nu socotească cineva, frații mei creștini, că numai cei sfințiți și călugării sunt datori să se roage neîncetat și totdeauna, și nu și mirenii. Nu, nu. Toți creștinii îndeobște sunt datori să se afle totdeauna în rugăciune. Căci Preasfântul Filotei, Patriarhul Constantinopolului, scrie în *Viața Sfântului Grigorie al Salonicului* că avea un frate iubit, numit Iov, om foarte simplu și tare virtuos, cu care vorbind odată, Sfântul îi grăi și despre rugăciune, și despre datoria fiecărui creștin de rând să se nevoiască totdeauna la rugăciune și să se roage neîncetat, căci Apostolul Pavel poruncește tuturor creștinilor îndeobște: „Rugați-vă neîncetat” (*1 Tesaloniceni* 5, 17). La fel zice și Proorocul David, măcar că era împărat și avea toate grijile împărăției sale: „Văzutu-L-am pe Domnul înaintea mea pururea” (*Psalom* 15, 8), adică Îl văd în chip înțelegător prin rugăciune pe Domnul totdeauna înaintea mea. Iar Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu învață pe toți creștinii, spunându-le că trebuie să poménim prin rugăciune numele lui Dumnezeu de mai multe ori decât răsuflăm.

Și spunând Sfântul către prietenul său Iov acestea și multe altele, îi mai spuse și că trebuie să dăm și

noi ascultare îndemnurilor Sfinților; și că trebuie nu numai să ne rugăm totdeauna, ci să învățăm și pe toți ceilalți îndeobște, călugări și mireni, înțelepți și simpli, bărbați, femei și copii, și să-i îndemnăm să se roage neîncetat.

Auzind acestea, bătrânului aceluia Iov i se păru un lucru nou și a început să se împotrivească și să spună că pentru a se ruga cineva totdeauna trebuie să fie dintre pustnici și călugări, care sunt în afara lumii și a grijilor din ea, și nu dintre mirenii care au atâtea griji și slujiri. Sfântul îi dădu iarăși și alte mărturii și dovezi cu neputință de respins, dar bătrânul Iov nu se lăsă înduplecat. Dumnezeuiescul Grigorie, ocolind vorba multă și cearta, tăcu și plecă în chilia lui, ca și bătrânul Iov. Dar mai pe urmă, când Iov se ruga în chilia lui singur, i se arătă înainte îngerul Domnului, trimis de Dumnezeu, Care voiește mântuirea tuturor oamenilor, și, după ce-l mustră mult că s-a sfădit cu Sfântul Grigorie și i s-a împotrivit în lucruri vădite, de care atârnă mântuirea creștinilor, îi porunci din partea lui Dumnezeu să ia aminte bine în viitor și să se păzească să nu mai spună ceva potrivnic unui astfel de lucru prea folositor sufletului, pentru că se împotrivește voii lui Dumnezeu; nici cu mintea să nu mai voiască să primească vreun gând potrivnic, sau să cugete altfel de cum i-a spus Dumnezeuiescul Grigorie. Atunci, acel prea simplu bătrân Iov merse îndată la Sfântul și căzu la picioarele lui, cerând iertare pentru împotrivirea lui, și-i dezvălui toate câte i le-a spus îngerul Domnului.

Vedeți, frații mei, cum sunt datori toți creștinii îndeobște, de la mic la mare, să spună totdeauna rugăciunea minții: „Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-mă” și să se obișnuiască totdeauna să

o spună și mintea, și inima lor? Gândiți-vă cât Îl mulțumim pe Dumnezeu prin aceasta și cât folos vine din aceasta, dacă a trimis, din marea Lui iubire de oameni, și un înger din cer ca să ne descopere, ca să nu mai avem nicio îndoială despre aceasta.

Dar ce zic mirenii? „Noi suntem prinși în atâtea treburi și griji ale lumii, și cum e cu putință să ne rugăm neîncetat?”

Eu le răspund că Dumnezeu nu ne-a poruncit nici un lucru cu neputință de împlinit, ci ne-a poruncit numai acelea pe care putem să le facem. De aceea, și aceasta este cu putință să o îplinească fiecare: să caute cu osteneală mântuirea sufletului său. Căci dacă ar fi cu neputință, ar fi cu neputință tuturor mirenilor îndeobște și nu s-ar afla atâtea și atâtea care o împlinesc în lume. Dintre aceștia poate fi dat ca pildă și acel minunat Constantin, tatăl Sfântului Grigorie. Acesta, măcar că era în palatul împărătesc, și era numit tatăl și învățătorul împăratului Andronic, și se ocupa în fiecare zi cu treburile împărătești, pe lângă cele ale casei sale – căci era foarte bogat și avea multe averi și mulți slujitori și copii și femeie –, totuși era atât de nedespărțit de Dumnezeu și atât de predat rugăciunii neîncetate a minții, că de multe ori uita cele ce le vorbise împreună cu împăratul și cu dregătorii din palat, privitor la treburile împărăției, și întreba iarăși o dată și de două ori despre treburile acestea. De aceea, ceilalți dregători, care nu știau pricina, se supărau și îl osândeau că uită așa de repede și-l supără pe împăratul întrebându-l a doua oară. Dar împăratul, care știa pricina, îl apăra și zicea: „Constantin are gândurile lui, și ele nu-l lasă să fie cu luare-aminte la cuvintele noastre, care sunt vremelnice

și deșarte. Mintea binecuvântatului și fericitului Constantin este pironită de cele adevărate și cerești și, de aceea, uită cele pământești, pentru că toată atenția lui este la rugăciune și la Dumnezeu”.

De aceea Constantin era respectat (cum zice Preafericitul Patriarh Filotei) și foarte iubit de împăratul și de toți dregătorii împărăției, precum era iubit și de Dumnezeu, și a fost învrednicit să facă minuni. Căci suindu-se odată (zice Preasfântul Filotei în *Viața Sfântului Grigorie*, fiul lui) într-o corabie cu toată familia ca să meargă mai sus de Galata la un pustnic, care se liniștea acolo, pentru rugăciune și binecuvântare, pe drum i-a întrebat pe slujitorii săi dacă au luat ceva de mâncare ca să ducă lui Avva acela. Aceia îi spuseră că au uitat din pricina grabei și n-au luat nimic. Binecuvântatul s-a întristat puțin, dar n-a spus nimic, ci, mergând înainte cu caicul, și-a vârât mâna sa în mare și cu rugăciunea tăcută a minții l-a rugat pe Dumnezeu, Stăpânul mării, să-i dea ceva de mâncare. Și, puțin după aceea (o, minunate fapte cu care slăvești, Hristoase Împărate, pe robii Tăi!), scoase mâna lui din mare ținând un pește foarte mare pe care, aruncându-l în corabie în fața slujitorilor săi, zise: „Iată, a avut Domnul grijă de noi și de Avva, robul Său, și i-a trimis ceva de mâncare”. Vedeți, frații mei, cu ce fel de slavă slăvește Iisus Hristos pe robii Săi, care sunt totdeauna cu El și cheamă totdeauna preasfântul și preadulcele Lui nume?

Dar dreptul și sfântul acela, Evdochim, nu era și el în Constantinopol și în palat și ocupat cu treburile împărătești? Nu se întâlnea cu împăratul și cu dregătorii palatului în atâtea griji și ocupații? Cu toate acestea, avea totdeauna rugăciunea minții

nedespărțită de mintea lui (cum istorisește Simeon Metafrastul, în *Viața* lui). De aceea, de trei ori fericitul, măcar că se afla în lume și în cele lumești, trăia cu adevărat o viață îngerească și mai presus de lume și s-a învrednicit să ia de la Dătătorul de răsplată Dumnezeu și un sfârșit fericit și dumnezeiesc.

Și alți mulți și nenumărați au fost în lume și s-au aflat în întregime dăruți rugăciunii mântuitoare a minții, precum ne spune istoria. Drept aceea, frații mei creștini, vă rog și eu, împreună cu dumnezeiescul Gură de Aur, pentru mântuirea sufletului vostru, să nu nesocotiți această datorie a rugăciunii. Urmați pilda celor de care v-am vorbit, pe cât puteți. Și dacă lucrul acesta vi se pare greu la început, fiți siguri și încredințați, ca din partea Atotțiitorului Dumnezeu, că însuși numele Domnului nostru Iisus Hristos, chemat neîncetat de noi, ne va ușura toate greutatețile și, cu vremea, când ne vom obișnui și ne vom îndulci cu el, vom cunoaște prin cercare că acest lucru nu e cu neputință, nici greu, ci cu putință și ușor.

De aceea și Sfântul Pavel, care a știut mai bine decât noi folosul cel mare pe care-l aduce rugăciunea, ne-a îndemnat să ne rugăm neîncetat (*1 Tesaloniceni* 5, 17). N-a voit el să sfătuiască niciodată vreun lucru greu și cu neputință, pe care nu l-am fi putut împlini, căci atunci ne-am fi arătat ca neascultători și călcători ai poruncii lui și, drept urmare, vrednici de osândă; ci scopul Apostolului, care a zis să ne rugăm neîncetat, a fost ca să ne rugăm cu mintea noastră, ceea ce este cu putință să facem totdeauna. Căci și când facem un lucru de mână, și când ne plimbăm, și când ședem, și când mâncăm, și când bem, totdeauna putem să ne rugăm cu mintea noastră și să facem rugăciunea

minții bine-plăcută lui Dumnezeu și adevărată. Cu trupul putem să lucrăm, și cu sufletul să ne rugăm. Omul din afară poate să împlinească orice slujbă cu trupul, și omul dinlăuntru poate să fie dăruit slujirii lui Dumnezeu și să nu lipsească niciodată de la lucrul cel duhovnicesc al rugăciunii cu mintea. Căci așa ne poruncește Dumnezeu-Omul Iisus în Sfânta Evanghelie, zicând: „Iar tu, când te rogi, intră în camera ta și, închizând ușa ta, roagă-te Tatălui tău întru ascuns” (*Matei 6, 6*). Camera sufletului este trupul. Ușile ființei noastre sunt cele cinci simțuri. Sufletul intră în camera lui când mintea nu umblă de colo până colo în lucrurile lumii, ci stăruiește în inima noastră. Și simțurile noastre le închidem și rămân asigurate când nu le lăsăm să se alipească de lucrurile supuse lor și arătate. În felul acesta, mintea rămâne liberă de orice împătımire lumească și se unește prin rugăciunea ascunsă a minții cu Dumnezeu, Tatăl nostru. Și atunci zice: „Tatăl tău, Cel ce vede întru ascuns, îți va da ție la arătare” (*Matei 6, 6*).

Dumnezeu, cunoscătorul celor ascunse, vede rugăciunea minții tale și o răsplătește cu daruri arătate și mari. Pentru că aceasta este rugăciunea adevărată și desăvârșită, și ea umple sufletul de harul dumnezeiesc și de darurile (harismele) duhovnicești. Căci, cu cât închizi mirul mai mult în vas, cu atât vasul răspândește mai multă mireasmă. Așa e și rugăciunea: cu cât o întipărești mai mult în inima ta, cu atât o umple mai mult de harul dumnezeiesc. Fericiți și norocoși sunt cei ce se obișnuiesc cu acest lucru ceresc, căci cu el biruiesc orice ispită de la dracii cei răi, precum și David l-a biruit pe îngâmfatul Goliat (*1 Regi 17, 51*). Cu ea sting poftetele fără rânduială

ale trupului, precum și cei trei tineri au stins văpaia cuptorului (*Daniel 3, 25-26*). Cu această lucrare a rugăciunii minții îmblânzesc patimile, precum și Daniel a îmblânzit leii sălbatici (*Daniel 6, 18 ș.u.*). Cu ea coboară roua Sfântului Duh în inima lor, precum a coborât Ilie ploaia în Carmel (*3 Regi 18, 45*).

Această rugăciune a minții este cea care urcă până la tronul lui Dumnezeu și se păstrează în cupe de aur ca să fie tămâiat cu ea Domnul, precum zice Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu în *Apocalipsă*: „Și douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăute și cupe de aur pline de tămâie, care sunt rugăciunile sfinților” (*5, 8*). Această rugăciune a minții este o lumină care luminează totdeauna sufletul omului și aprinde inima lui cu flăcările iubirii lui Dumnezeu. Ea este o verigă care ține uniți și împreunați pe Dumnezeu și omul. O, har neasemănat al rugăciunii minții! Ea face pe om să fie totdeauna în convorbire cu Dumnezeu. O, lucrare cu adevărat minunată și deosebită! Să fii deodată cu oamenii trupește, și să te afli cu Dumnezeu în chip înțelegător. Îngerii nu au glas material, ci cu mintea lor aduc lui Dumnezeu doxologia neîncetată. Aceasta este lucrarea lor. Ei îi este închinată toată ființa lor.

Deci și tu, frate, când intri în camera ta și închizi ușa, sau când mintea ta nu sare de colo până colo, ci intră în inima ta și simțurile tale sunt întărite, și nu sunt pironite de lucrurile lumii acesteia, și, pe lângă aceasta, te rogi totdeauna cu mintea ta, te faci asemenea cu sfinții îngeri; și Tatăl tău, Care vede rugăciunea ta tainică, pe care o aduci în ascunsul inimii tale, te va răsplăti cu mari daruri (harisme) într-o arătare. Și ce bun mai mare și mai bogat poți să afli decât acesta,

de a te afla, cum am spus, împreună cu Dumnezeu în chip înțelegător și de a fi în convorbire neîncetată cu El? Căci fără El nu poate să fie vreodată vreun om fericit nici aici, nici în cealaltă viață.

Drept aceea, frate, oricine ai fi, când iei în mâinile tale cartea aceasta și, citind-o, vei cerca folosul ei în sufletul tău, te rog cu căldură, adu-ți aminte să faci și o rugăciune către Dumnezeu, cu un „Doamne, miluiește”, pentru păcătosul suflet al aceluia care s-a ostenit cu această carte și al aceluia care a cheltuit ca să o tipărească. Căci aceștia au mare nevoie de rugăciunea ta, ca să afle mila dumnezeiască pentru sufletul lor, și tu pentru al tău. Fie, fie!¹

---

1. Tot acest cuvânt se vede că e scris de Nicodim Aghioritul care, împreună cu mitropolitul Macarie al Corintului, a întocmit colecția *Filocaliei*. El cere rugăciunea cititorului pentru sine și pentru Ioan Mavrocordat, unul din membrii familiei domnitoare a țărilor române, care a suportat cheltuiala tipăririi primei ediții a *Filocaliei* (Veneția, 1792). E un cuvânt de încheiere a *Filocaliei* grecești, alcătuit de Nicodim Aghioritul. El se folosește, pentru prima dată, de *Viața Sfântului Grigorie Palama*, scrisă de patriarhul Filotei de Constantinopol, ucenicul Sfântului Grigorie Palama, dar redă și extrasele din ea cu cuvintele sale.

DIN ISTORIA ISIHASMULUI
ÎN ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ

ISIHAȘTII SAU SIHAȘTRII ȘI RUGĂCIUNEA LUI IISUS ÎN TRADIȚIA ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

Publicând în traducere germană *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie Xanthopol, A. M. Ammann vorbește de rolul avut de isihăști în Biserica greacă și cea rusă¹. El nu amintește însă nimic de existența isihasmului și a spiritualității filocalice și isihaste în viața ortodoxiei românești, desigur din lipsa de cunoaștere a limbii române.

Dar, după Nil Sorski (1433-1508), Ammann trebuie să treacă direct la isihasmul reînnoit în Rusia, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de către Paisie Velicicovski. Pentru tot acest răstimp el spune doar în general că scrierile filocalice, care circulau în manuscrise la Athos, „nu erau străine de Răsăritul greco-slav”.

Dar, vorbind de renașterea spiritualității filocalice în Rusia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, el observă: „Nu e de mirare că Filocalia, îndată ce a fost tipărită la Veneția (la 1792), și-a luat drumul răspândirii din

---

1. *Die Gotteschau...*, p. 8. Lipsa cunoașterii istoriei noastre îi face adeseori pe occidentali să pună românilor care merg în Apus întrebări de mare naivitate. După ce aceștia spun că sunt ortodocși, aceia conchid: „Dacă sunteți ortodocși, sunteți slavi, căci greci nu sunteți, iar ortodoxie știm că e numai greacă și rusă (*l'Orthodoxie gréco-russe*)”. Iar când românul ortodox precizează: „Nu suntem slavi, ci latini ortodocși”, occidentalul întreabă: „Dar ce a dat Ortodoxia românească Ortodoxiei în general? Nu se cunoaște nicio contribuție a ei la spiritualitatea ortodoxă”.

Moldova, din Principatul familiei Mavrocordat. Acolo trăia în Mănăstirea Neamț (Njamec-Kloster), nu de parte de Tiraspol, călugărul Paisie Velicicovski, care petrecuse mulți ani în Athos. Acest rus cunoscător al limbii grecești a tradus, din cele 36 de bucăți ale *Filocaliei* grecești, 24 în slavona bisericească, și pe acestea le-a publicat sub titlul *Dobrotoliubie* în anul 1794, în patru părți și două volume, în St. Petersburg. Ecoul mare pe care l-a avut ea a făcut ca în 1857 să se publice într-o a doua ediție, în șase volume. Din 1867 fostul episcop de Tambov și Vladimir, devenit pustnic sub numele de Teofan Zăvorâtul, a început s-o publice într-o traducere rusă în cinci volume. Această operă a avut o imensă influență în spiritualitatea și în teologia rusă².

Am vrea să explicăm puțin aici de ce *nu e de mirare* că *Filocalia* sau scrierile filocalice și-au luat drumul răspândirii lor în Rusia tocmai din Moldova.

Lucrul acesta se explică din faptul că în țările române isihasmul și spiritualitatea filocalică în general s-a introdus încă din secolul al XIV-lea și a rămas o realitate neîntreruptă în tot timpul următor, ca și în Athos, datorită unei anumite existențe de sine stătătoare pe care au putut-o păstra aceste țări și datorită legăturilor lor strânse cu muntele Athos. În secolul al XVIII-lea călugărul Paisie, venit de la Poltava, a găsit astfel în Moldova un monahism care, prin numeroși reprezentanți ai lui, practica, în continuarea neîntreruptă a acestei tradiții, o viață isihastă (de sihaștri) însuflețită de rugăciunea lui Iisus.

Tocmai datorită acestei existențe de sine a țărilor române și unei dezvoltări a vieții mănăstirești pe

---

2. *Die Gotteschau*..., p. 8-10.

care au putut-o menține ele, și copierii bogate de manuscrise de spiritualitate ortodoxă, iar, mai târziu, tipăririi de cărți cu acest conținut, din care unele puteau fi trimise și la celelalte popoare ortodoxe, s-a putut menține neîncetat spiritualitatea Sfinților Părinți în acest monahism. Aceasta, la rândul ei, a făcut ca și în creația teologică românească să se mențină linia veche patristică printr-un Neagoe Basarab, prin Varlaam, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, în vreme ce teologia greacă și rusă au oscilat între influența catolică și cea protestantă (de ex., la greci, între tendința catolicizantă a lui Meletie Sirigul și a patriarhului Dositei al Ierusalimului și cea protestantizantă a lui Chiril Lucaris, Mitrofan Critopol, Ioan Cariofil; iar la ruși, între tendința catolicizantă a Școlii de la Kiev, până la Petru cel Mare, și cea protestantizantă, care începe de la Petru cel Mare prin Teofan Procopovici, până ce, prin Dimitrie Cantemir, începe să se descopească linia ortodoxă în spiritualitate, întărită apoi prin Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicicovski, trăitori în Moldova, unde au venit foarte probabil după ce au aflat de monahismul acesteia prin Dimitrie Cantemir).

Mitropolitul Tit Simedrea a scos la iveală faptul că în jurul lui Grigorie Sinaitul, printre călugării de alte nații ortodoxe, s-au aflat și călugări români³. Istoricul român Răzvan Theodorescu zice: „Existența unui monahism românesc în perioada anterioară celei de a doua jumătăți a sec. al XIV-lea, cu unele ecouri ale vieții călugărești din Peninsula Balcanică, din centre

---

3. „Monahismul în Țara Românească înainte de 1370”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XC (1972), nr. 7-8, p. 675. Vezi textele pe care se întemeiază mitropolitul Tit Simedrea în: *Filocalia* rom., vol. VII, la notele 113-119.

de seamă precum cel din Chalcidica (Athos), sau de mai aproape, precum cele de la Paroria și Kelifarevo..., poate fi bănuită cu temei, unele modeste schituri de lemn sau chiar de piatră, a căror amintire nu s-a păstrat, putând aduna laolaltă, pe malul Dunării sau sub munte, în întinsele regiuni păduroase, sau în cele colinare, pe călugării care, departe de orașe..., își vor fi organizat existența după canoanele cinului monahal ortodox... înaintea apariției primelor mănăstiri cunoscute documentar în Moldova și Muntenia”⁴.

Existența monahilor în Țara Românească, alături de existența unui cler de mir înainte de așezarea la 1359 a primului mitropolit statornic la Curtea de Argeș, e atestată și în actul sinodal din Constantinopol⁵. Carmen Laura Dumitrescu datează numai pictura unei biserici rupestre de lângă Câmpulung (Dâmbovița) ca fiind de pe la sfârșitul secolului al XIII-lea⁶.

Pavel Chihaiia pune începutul acestor mici așezări isihaste în legătură cu influența Școlii Sfântului

---

4. Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV), București, 1974, pp. 219-220.

5. Tit Simedrea, „Monahismul în Țara Românească...”, p. 674.

6. „Biserica rupestră Corbii de Piatră, cel mai vechi ansamblu de pictură cunoscut astăzi în Țara Românească”, în: rev. *Studii și cercetări de istoria artei*, seria „Arta plastică”, 1975, tom 22, pp. 23 și 43. Se pare că peșterile săpate în stâncă în preajma ei, dincolo de râu, atestă un isihasm sinaitic anterior celui din secolul al XIV-lea, căci acele peșteri imită peșterile de dincolo de râu, din fața mănăstirii întemeiate în 475 de Sf. Sava la răsărit de Betleem (mănăstire care-i poartă numele), și unde petreceau încă din sec. al V-lea călugări besi sau traci; vezi Pr. D. Stăniloae, „Besii în mănăstirile din Orient”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIV (1976), nr. 5-6, p. 587-590.

Teodosie, un ucenic bulgar al lui Grigorie Sinaitul, de la Kelifarevo (la 12 km sud de Târnovo, în munți)⁷.

Emil Turdeanu, deși mai critic în ceea ce privește prezența unor români în jurul lui Grigorie Sinaitul la Paroria, admite ca foarte probabilă prezența unor români la Kelifarevo, în jurul Sfântului Teodosie, și ca deplin dovedită pătrunderea spiritualității acestui centru la nordul Dunării: „Tradiția culturală a Paroriei va pătrunde la nordul Dunării câțiva ani mai târziu (după moartea lui Grigorie Sinaitul, întâmplată la 1346) prin intermediul unui alt centru isihast, mănăstirea de la Kelifarevo, întemeiată de Teodosie, ucenicul lui Grigorie Sinaitul, în apropiere de Târnovo. Vom vedea mai târziu care a fost rolul lui în formarea literaturii slave în Țările Române. Dar trebuie să spunem încă aici că datorită ucenicilor bulgari de la Paroria, cu Teodosie în frunte, datorită mai ales focarului de spiritualitate isihastă aprins la Kelifarevo, opera lui Grigorie Sinaitul a fost tradusă în bulgară și răspândită apoi în nordul Dunării”⁸.

---

7. Pavel Chihaia, *De la „Negru Vodă” la Neagoe Basarab*, București, 1975, în special capitolul: „Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului” (pp. 240-255). Autorul vorbește de „întemeierea unor așezări monahale ortodoxe de la 1346, înaintea unor cuiburi isihaste, care fac pendant celor întemeiate de Nicodim, câțiva ani mai târziu, la Vodița și Tismana olteană (să nu uităm că Nicodim este format la aceeași școală isihastă a lui Teodosie de la Kelifarevo – și Chihaia citează aici pe Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 219 –, atât de importantă pentru începuturile monahismului românesc); acestea din urmă au fost întemeiate mai târziu și cu o altă organizare a vieții monahale, anume aceea cenobitică” (p. 247).

8. *La littérature bulgare au XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947, p. 16.

Iar în altă parte, Emil Turdeanu menționează un loc din *Viața Sfântului Teodosie*, scrisă de patriarhul Calist al Constantinopolului: „Îndată ce s-a așezat în locul muntos, numit vulgar Kelifarevo, vestea a zburat peste tot, mai repede ca pasărea, nu numai la poporul bulgar, ci și la sârbi, unguri (cred că e vorba de românii ardeleni, aflați în Ungaria, *n.n.*) și români, și chiar și la cei ce trăiesc în jurul Mesembriei”. Menționând acest loc, Emil Turdeanu zice: „Popularitatea de care se bucura printre români are ceva șansă de a traduce realitatea”⁹.

Spiritualitatea isihastă a venit, fără îndoială, și prin legăturile strânse ce le avea Țara Românească cu Mănăstirea Cutlumuș din Sfântul Munte. Ajutoarele date de voievodul Vladislav I pentru zidirea din nou a acestei mănăstiri sub starețul Hariton au făcut ca în această mănăstire să se așeze mai mulți călugări români tocmai în această perioadă în care isihasmul se afla în floare și era sprijinit de patriarhii Calist și Filotei, ucenicii Sfântului Grigorie Palama, dintre care primul a trimis, la cererea voievodului Nicolae Alexandru Basarab, pe Iachint de Vicina ca prim Mitropolit al Țării Românești. Acești călugări nu s-au închis definitiv în Athos, ei veneau uneori acasă. Așa au venit înainte de 1370, pentru că nu se puteau împăca cu viața de obște de acolo, fiindcă în Țara Românească duseseră o viață mai liniștită în micile schituri din ea. După ce voievodul Vladislav obține, prin corespondență, de la starețul Hariton al Cutlumușului, îngăduința ca acei călugări plecați din Țara Românească să ducă o viață mai de sine, ei se duc din nou în Cutlumuș, și unul din ei, Melchisedec, ajunge chiar egumenul mănăstirii (între 1370 și 1375). El fusese în țară protopopul

---

9. *La littérature bulgare...*, p. 36.

Mihai, deci era un om mai ridicat din punct de vedere cultural și spiritual. Un altul era ieromonahul Iacob¹⁰.

La 1372, însuși starețul Hariton din Cutlumuș e adus de voievodul Vladislav ca mitropolit la Curtea de Argeș, după moartea lui Iachint, întâmplată în același an. Dar la 1376 Hariton se retrage din nou la Athos, ajungând protos al Sfântului Munte. În această calitate, la 1378, el dă călugărilor din Cutlumuș o seamă de sfaturi, care amintesc de învățătura isihastă¹¹.

Un alt impuls de viață călugărească în duh isihast a venit în Țara Românească prin Nicodim, întemeietorul mănăstirilor cu viață de obște. E un „consens general asupra faptului că Nicodim a fost un adept al isihasmului”¹². Acesta are corespondență cu patriarhul Eftimie de Târnovo, un ucenic al Sfântului Teodosie. Nicodim cerea răspuns lui Eftimie la anumite întrebări și primea răspuns la ele¹³. Patriarhul Eftimie era prieten și cu Antim, al treilea Mitropolit al Țării Românești, grec din Constantinopol, căruia îi răspunde de asemenea la unele întrebări¹⁴. Patriarhul

---

10. Paul Lemerle, *Actes de Kutlumuș*, Paris, 1946, nr. 30-31. Despre acești călugări a se vedea la Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 246.

11. Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 210, care citează pe P. Lemerle, *Actes de Kutlumuș*, 1946, nr. 36, pp. 134-138.

12. Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 257.

13. Epifanie Norocel, „Sf. Eftimie, ultimul patriarh de Târnovo și legăturile lui cu țările românești”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIV (1966), nr. 5-6, pp. 565-570. Vezi și Emil Turdeanu, *La littérature bulgare...*

14. Emil Turdeanu, *La littérature bulgare...*, p. 120. Eftimie îl cunoscuse pe Antim probabil cu ocazia însoțirii dascălului său, Teodosie, la Constantinopol, în ultimii ani ai vieții acestuia.

Eftimie a dat un și mai mare avânt traducerilor de scrieri duhovnicești din grecește, fiind el însuși un autor de scrieri cu caracter duhovnicesc. Scrierile lui au avut mare ecou în țările românești. *Viața Sfintei Paraschiva*, scrisă de el, e redată de mitropolitul Varlaam în *Cartea de învățătură* a sa, iar din *Panegiricul la Sfinții Împărați Constantin și Elena* scris de Eftimie, Neagoe Basarabia a multe pasaje în *Învățăturile sale*¹⁵.

În Moldova, începând de la Alexandru cel Bun, care pune Mitropolia de la Suceava în legătură cu Constantinopolul, se aduc operele unor autori isihăști, ca Grigorie Sinaitul și patriarhul Filotei, care se traduc aici în slavona bisericească¹⁶.

Dar cu siguranță că aceste scrieri isihaste – ca și cele venite prin Kelifarevo –, deși în traduceri slavone, nu au rămas fără o rodire în viața călugărească românească. Altfel nu s-ar fi simțit nevoia să fie copiate și răspândite în țările române.

Roadă lor o vedem de fapt în bogata răspândire a tipului călugăresc de *sihastru*, răspândit în aceste țări. Cuvântul „sihastru” este transcrierea românească a cuvântului „isihast”. Așa cum patriarhul Calist e numit în manuscrisele românești „Calistru”, așa cuvântul isihast a devenit în rostirea românească „sihastru” (după *st* al unui cuvânt grecesc, românii au adăugat un *r*, poate și prin influența termenului grec ἡσυχαστήριον, loc de liniștire, devenit în limba românească: sihăstrie).

Aproape pretutindeni unde s-au înălțat mănăstiri mai mari au existat prin împrejurimi unul sau mai

---

15. Emil Turdeanu, *La littérature bulgare...*, pp. 96, 105-106.

16. Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 341.

mulți „sihaștri”. Acești „sihaștri” locuiau de multe ori în chilii săpate în stânci sau în bordeie de lemn. În cartea lui Pavel Chihăia (citată) sunt date în fotografie ușile mai multor astfel de chilii în stânci din munții Buzăului. Lângă mănăstirea Putna, într-o stâncă de deasupra unei văi din apropiere, dăinuiește până azi chilia lui Daniil Sihastru. Se poate presupune că Ștefan cel Mare a zidit Mănăstirea Putna atras de acest loc prin viața ce o ducea în împrejurimi Daniil Sihastru, care era, după tradiție, duhovnicul lui. După ce acesta s-a retras în părțile Voronețului, Ștefan cel Mare a zidit și acolo o mănăstire, Voronețul, unde Daniil Sihastru e și înmormântat¹⁷. La fel, lângă Tismana, se află chilia în stâncă unde se spune că ar fi petrecut uneori ca sihastru întemeietorul mănăstirii, Nicodim. Neculce, care ne spune că Voronețul a fost zidit de Ștefan cel

---

17. Ion Neculce ne transmite o tradiție după care „Ștefan Vodă mergând de la cetatea Neamțului în sus, pe Moldova, a mers la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil, și, bătând la ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară până își va isprăvi ruga; și după ce și-a isprăvit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan Vodă, și s-a spovedit Ștefan Vodă la dânsul, și a întrebat Ștefan Vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii: închina-va țara la turci sau ba? Iar sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui; dar după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pe la Cernăuți și pe la Hotin, și au strâns oaste fel de fel de oameni și a purces în jos. Iar turcii, înțelegând că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a se mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan Vodă îi urmări și îi bătu până i-au trecut Dunărea. Și întorcându-se înapoi Ștefan Vodă s-a apucat și a făcut mănăstirea Voronetzi și i-au pus bisericii hramul Sfântului Gheorghe” (*O samă de cuvinte*, Ed. Cartea Românească, 1938, p. 12).

Mare la îndemnul lui Daniil Sihastru, ne spune că și Alexandru Lăpușneanu a zidit Slatina la îndemnul unui alt sihastru¹⁸.

Dar odată ce se zidea în apropiere o mănăstire, viața sihăstrească nu înceta în împrejurimile ei mai greu accesibile. Pe valea Putnei, nu departe de mănăstire, s-a înfiripat o „sihăstrie” pentru călugării care voiau să ducă o viață de liniște, închinată rugăciunii. „Sihăstria” aceasta a durat până la ocuparea Bucovinei de către Austria, mai precis până la Iosif al II-lea, care a desființat, odată cu mănăstirile din Bucovina, și această sihăstrie. Încă la 1776, în 10 ianuarie, Grigore Ghica Vodă acordă niște scutiri călugărilor „sihaștri” de la Putna¹⁹. Pocrovul e atestat încă de la 1691 cu numele de „Sihăstria Neamțului” (ms. nr. 1287 din Biblioteca Academiei Române). Numele acesta e atestat de un alt manuscris din Biblioteca Academiei Române, cu nr. 1284. Manuscrisul cuprinde, în traducere românească, scrierea lui Agapie Landos, *Mântuirea păcătoșilor*. Pahomie, episcop la Roman, dăruiește acest manuscris sihăstriei din muntele Chiriac, adică Pocrovului. Mai știm și de alte scrieri de literatură ascetică care circulau în românește chiar de la începutul sec. al. XVII-lea. În Biblioteca Academiei Române sunt *Paterice* din sec. al XVII-lea (ms. nr. 1429 din anul 1676, nr. 3163 din 1706 etc.).

Mari sihaștri au viețuit în schitul Sihla, și în jurul lui, zidit în apropierea Mănăstirii Sihăstria de azi. Schitul propriu-zis a fost clădit la 1731, lângă peștera Sfintei Teodora. Aceasta a viețuit mai înainte în peștera aflată în apropierea schitului Sihla de azi. Ea e cinstită

---

18. Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, p. 17.

19. În ms. nr. 237, f. 451 din Biblioteca Academiei Române.

până azi de evlaviea poporului nostru ca sfântă, pentru viața ei de sihastră desăvârșită. După mai mulți ani de sihăstrie în munții Buzăului, împreună cu alte trei surori de viață pustnicească, a petrecut vreo patruzeci de ani în peștera lângă care s-a ridicat mai târziu schitul Sihla, loc vestit pentru sihaștrii ce-l locuiau încă din sec. al XVII-lea. Se spune despre Cuvioasa Teodora că petrecea pururea cu Rugăciunea lui Iisus pe buze și în minte și ducea o viață deosebit de aspră. Sihastru a fost și Pavel, duhovnicul Cuvioasei Teodora²⁰.

Părintele Ioanichie Bălan, de la Mănăstirea Bistrița din Moldova, care a cercetat mulți ani viețile sihaștrilor români începând din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea, alcătuind mai multe volume cu descrierile lor, spune: „În tradiția Mănăstirii Tazlău (zidită la 1497), ca și în cazul celorlalte mănăstiri, era obiceiul de a trăi în jurul lavrei numeroși sihaștri. Aceștia erau dintre viețuitorii mănăstirii cei mai întăriți, care rânduiau o viață pustnicească singuratică. Pentru aceasta erau obligați să petreacă primii ani în viața de obște, pentru a deprinde tainele vieții duhovnicești. Cu binecuvântare plecau apoi în munte, fie ca ucenici ai altor sihaștri bătrâni, fie singuri sau cu alți viețuitori. Acolo ocupau una din peșterile libere sau își construiau singuri bordeie de lemn, din piatră sau din pământ. Fiecare dintre ei păstra legătura cu mănăstirea din care făcea parte. În fiecare sâmbătă coborau din munte, își primeau „tainul” acordat de egumen (pâine, pesmeți,

---

20. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți din mănăstirile românești*, vol. I, pp. 1-35, în manuscris (publicat la Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos din Galați în 1990, cu titlul *Pateric românesc - n. ed.*).

legume, fructe, sare), se mărturiseau la duhovnicul mănăstirii, a doua zi se împărtășeau și iarăși se urcau la chiliile lor. Ocupația permanentă a sihaștrilor era sfânta rugăciune a lui Iisus”²¹. „Bătrânii comunei Tazlău povestesc și astăzi cele auzite din gura înaintașilor lor, cum că acești sihaștri coborau în fiecare noapte la utrenie în mănăstire, iar după miezul nopții se urcau din nou către chiliile lor. Ei povestesc că acești venerabili sihaștri erau foarte cuvioși, se rugau neîncetat, citeau neîntrerupt *Psaltirea*, rosteau rugăciunea lui Iisus, făceau mii de mătânii pe noapte, privegheau și vorbeau numai de Dumnezeu”²².

---

21. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 200. Marcus Bandinus, episcop catolic venit într-o vizită pe la 1649, afirmă că „pădurile și prăpăstiile din preajma mănăstirii (Neamț) foiau de mulțimea sihaștrilor” (*Analele Academiei Române*, secția istorică, seria a II-a, vol. XVI, 1893-1894, p. 242; la C. Bobulescu, *Pocrovul*, Craiova, 1943, p. 4). La fel spune și D. Cantemir, că „munții sunt plini de călugări și pustnici care își jertfesc acolo, în liniștea și singurătatea lui Dumnezeu, viața smerită și singuratică” (în: *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 195). Tot D. Cantemir spune că numai în Țara de Sus a Moldovei erau peste 200 de mănăstiri și aproape tot atâtea schituri. Iar Paul de Alep, însoțind pe patriarhul Macarie al Antiohiei în Moldova la 1652-1656, spune că numai în curtea Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași se aflau chilii cu peste 300 de asceți (în: *Călători străini despre țările române*, vol. VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 481). Tot Paul de Alep spune că la strana dreaptă se cânta grecește, iar la cea stângă românește (p. 63). Deci, înainte de a se fi tipărit în românește toată *Liturghia*, se cânta la strănă românește, și aceasta pare să fi fost o tradiție veche. Socotim foarte probabil că poporul a cântat în limba sa în biserică în mod neîntrerupt, în continuarea unei tradiții pe care o avem atestată încă în sec. al V-lea; vezi: Pr. D. Stăniloae, „Besii în mănăstirile din Orient”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIV (1976), nr. 5-6, pp. 583-590.

22. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 272.

Sihaștrii aceștia au fost de fapt foarte populari în trecutul nostru. S-a recunoscut rolul lor în susținerea puterii de rezistență a poporului nostru în vremuri grele. Am amintit de Daniil Sihastru, care a sfătuit pe Ștefan cel Mare, întărindu-l în lupta pentru apărarea Moldovei creștine într-un moment de descurajare. Ei nu erau niște pustnici nepăsători față de lume, în sensul celor ce trăiau în reclusiune în Occident, sau chiar din Muntele Athos. Ei ajutau în tot felul poporul în greutățile lui. Părintele Ioanichie Bălan spune: „Apoi sihaștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu muștrarea și cu îndemnul. Călugării, sihaștrii, pustnicii aceștia fugiți de lume, au iubit cel mai mult oamenii, s-au rugat neîncetat pentru ei. Acești pribegi ai munților, acești prieteni ai Carpaților, acești locuitori ai codrilor au fost în același timp cei mai apropiați sfetnici ai voievozilor... Toți voievozii au avut ca duhovnici și sfetnici de taină călugări și sihaștri. În ei aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le destăinuiau inima, sfatul lor îl păzeau cu sfințenie, de la ei cereau rugăciune și binecuvântare când plecau să-și apere credința și pământul strămoșesc”²³.

Popularitatea lor se vede și de acolo că numele de sihastru, ca transcriere în limbaj popular românesc a numelui de isihast, a devenit și a rămas în viața poporului nostru cu întregul lui înțeles din secolul al XIV-lea, când s-a răspândit din Sfântul Munte, ca un nume familiar, dar și ca o dovadă că modul isihast al călugăriei s-a practicat în tot trecutul nostru în văzul poporului. După câte știm, la niciun alt popor ortodox numele de sihastru n-a devenit atât de

---

23. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 273.

popular, nu s-a păstrat cu această largă și populară rezonanță, pentru că nici modul isihast al călugăriei nu s-a păstrat la fel.

Părintele Ioanichie Bălan a descris, în lucrarea amintită, viața mai multor sute de astfel de sihaștri, mult venerați în viața poporului nostru. Firul lor s-a continuat neîntrerupt din secolul al XIV-lea până în timpurile noastre. Această descriere pune într-o lumină nouă, mai adâncă, de o impresionantă seriozitate rolul monahismului în trecutul nostru și temeliile rezistenței poporului nostru pe acest pământ în furtuna unei istorii de neîncetate greutăți, ca și izvoarele spiritualității lui atât de înțelepte și de echilibrate. Acești sihaștri ne-au ținut prezenți în munții noștri alături cu ciobanii. În schiturile lor își găseau adăpost cei ce se refugiau în vremuri de grea cumpănă: voievozi, dar și oameni din popor. Sihaștrii aceștia se recrutau dintre românii credincioși de pe ambele laturi ale Carpaților și constituiau o formă de menținere a unității noastre ca popor în temeliile ei cele mai adânci.

Dăm numele câtorva astfel de sihaștrii din toate secolele, după prezentarea lor de către părintele Ioanichie Bălan.

Din secolul al XV-lea, părintele Ioanichie ne dă viața de sihastru a cuviosului Iosif. Acesta, în tinerețe, a înghebat o mică sihăstrie românească, împreună cu câțiva ucenici ai săi, în pustia Iordanului. Apoi, după căderea Constantinopolului, s-a retras cu ucenicii săi în muntele din vestul Mănăstirii Bistrița, unde și-au zidit chilii mici din lespezi de piatră în tot muntele acela. „Ucenicii săi se numeau Simion, Metodie, Varnava, Petru, Gherman, Pir și Grecu”. Domnitorul

Moldovei, Bogdan cel Orb, le-a zidit la 1512 „schitul lui Iosif”, care mai târziu s-a numit „Mănăstirea Bisericiani”. În secolul al XVII-lea trăiau în jurul ei până la 400 de „schimnici”²⁴.

Unul din marii sihaștri a fost, în secolul al XV-lea, ieromonahul Sisoe. De origine din părțile Bucovinei, s-a făcut ucenicul lui Daniil Sihastru în jurul Voronețului. Apoi, cu binecuvântarea lui Daniil Sihastru, se retrage în Munții Rarăului, nevoindu-se mulți ani singur. Mai târziu, strângând câțiva ucenici în jurul său, întemeiază „Sihăstria Rarăului”, sau „Schitul lui Sisoe”. Unii voievozi de după aceea au zidit pe Rarău alte două „sihăstria”²⁵.

Călugări de mare înfrânare au existat de timpuriu și în Transilvania, dintre care unii fie că se întorceau ca sihaștri în locurile lor de origine din sihaștriile Moldovei, fie că se formau întâi în schiturile din Transilvania și apoi se duceau în munții Moldovei. Se știe, apoi, că mulți din sihaștrii din pădurile Moldovei se recrutau dintre ciobanii transilvăneni care își pășteau oile pe acolo²⁶. În secolul al XV-lea, un mare nevoitor a fost cuviosul Ghelasie, starețul Mănăstirii Râmeț, de la intrarea în Munții Apuseni. E o mănăstire care se crede că datează de pe la 1215 și e probabil că existența ei la câțiva kilometri de Geoagiu de Sus a fost un factor hotărâtor pentru stabilirea unei episcopii românești la Geoagiu. Ghelasie a

---

24. Pr. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945, pp. 52-53; la Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 233.

25. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 209.

26. Nicolae Dăringă, *Istoria mănăstirii Agapia*, 1908, p. 11.

avut un mare rol în Transilvania, formând numeroși călugări, apărători ai Ortodoxiei²⁷.

Mulțimea de sihăștri care viețuiau în munții din împrejurimi au avut un rol hotărâtor și în întemeierea Mănăstirii Agapia de către Petru Rareș, la 1527 sau la 1542-1552, la poalele acestor munți. Părintele Ioanichie Bălan afirmă că, încă cu câteva sute de ani înainte, viețuiau în acești munți mulți sihăștri. După „Condica Sfântă” a Mănăstirii Agapia ei erau mai ales ciobani transilvăneni.

Vârfurile de munți din jurul Agapiei (Serghia, Pahomia, Eufrosin, Sihăstria) își au numele de la sihăștrii care au viețuit în ei. Pe unul din aceste vârfuri exista și o sihăstrie. Mai jos erau chiliarhii care, spre deosebire de sihăștrii, aveau câte o chiliuță. O mică așezare mănăstirească s-a ridicat în „Livada Părinților”, unde se văd și azi temeliile bisericii și ale altor clădiri mai mici. Locul e numit până azi „Scaunele”, probabil pentru că acolo dormeau două-trei ore pe noapte călugării, potrivit unei practici a schimnicilor de a nu dormi în pat, ci numai pe scaun.

Schitul mai vechi din „Livada Părinților” se mai numește până azi și „mănăstirea lui Agapie” de la un sihastru numit Agapie, care a urzit-o prin secolul al XIV-lea. Mai la vale s-a zidit, prin secolul al XV-lea, schitul de pe muntele Eufrosin. În „Livada Părinților” s-au descoperit morminte cu sicrie făcute din butuci groși de stejar, având în ele oseminte ale căror cranii sunt așezate pe o cărămidă, cum se înhumează călugării. Agapia din Deal, de azi, datează de după 1500. Ea poartă hramul „Schimbarea la Față”, care iarăși arată caracterul ei isihast, dat fiind că în învățătura isihastă

---

27. Nicolae Dăringă, *Istoria mănăstirii Agapia*, p. 11.

se afirmă că toate nevoințele cu rugăciunea lui Iisus duc pe practicant la vederea luminii taborice.

Mănăstirea Agapia însăși, fie cea din „Livada Părinților”, fie cea de pe muntele Eufrosin, fie una antecesoare actualei așezări, e atestată încă din secolul al XV-lea. În arhiva Mănăstirii Neamț se păstrează o hotărâre dată de Ilieș Vodă la 1437, într-un proces pentru un teritoriu pe care Mănăstirea Agapia îl avea cu Mănăstirea Neamț. La 1461 Arsenie, starețul Agapiei, avea un alt proces cu Mănăstirea Neamț. Tot așa, un alt stareț, Isaia, avea la 1480 un proces cu Mănăstirea Secu²⁸.

Tot la îndemnul a doi sihaștri a fost întemeiată, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de Varlaam, mitropolitul Țării Românești, Mănăstirea Turnu, din județul Vâlcea. Acești pustnici se numeau Misail și Daniil, și peșterile lor se văd până azi în ograda mănăstirii²⁹.

În munții din preajma Mănăstirii Cozia se nevoiau alți sihaștri, care au dat numele lor acelor locuri: „Pârăul lui Antim”, „Muntele lui Teofil”, sau „Teofila” etc.³⁰.

Tradiția vieții sihăstrești se continuă la Tazlău și în secolul al XVII-lea. Într-un hrisov domnesc din 1617 sunt amintiți mai mulți călugări sihaștri din pădurile seculare din jurul acestei mănăstiri. Cel mai renumit dintre ei era Onufrie Sihastrul, care s-a nevoit aproape o jumătate de veac în pădurea de pe „Dealul lui

---

28. Toate aceste știri despre Mănăstirea Agapia sunt de la Nicolae Dăringă, *Istoria mănăstirii Agapia*, pp. 11-17.

29. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 355. În această mănăstire se reflectă tradiția din Athos. Călugării erau mari postitori și practicanți ai rugăciunii lui Iisus, petrecând în desăvârșită tăcere și ascultare.

30. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 354.

Onufrie". Tot pe acest deal s-au nevoit și urmașii lui: Serafim Sihastrul și Pavel Sihastrul. Până azi se văd ruinele vechilor chilii și peșteri ale sihaștrilor de acolo³¹.

O mulțime de pustnici s-au nevoit în peșterile de pe muntele Ceahlău. Exista acolo chiar un schit, numit „Schitul Sihastru”, sau „Sihăstria Ceahlăului”, întemeiată, după tradiție, încă din vremea lui Bogdan Descălecătorul, apoi „Schitul lui Silvestru”, întemeiat de pustnicul cu același nume, în secolul al XVI-lea. Într-o peșteră din Ceahlău se nevoia în secolul al XVII-lea pustnicul Vucol. Până azi ea se numește „Peștera lui Vucol”. Mai sus, în altă peșteră, se nevoia în secolul al XVI-lea pustnicul Ghedeon, poate cel mai vestit pustnic din Ceahlău. În afară de ei, se mai pomenesc în secolele XVI-XVII încă alți pustnici, care au dat nume unor poieni, unor pâraie sau unor peșteri: „Peștera lui Gherman”, „Poiana lui Ghenadie”, „Pârăul lui Patapie”, „Pârăul lui Nicandru”, „Pârăul lui Bucur”, „Schitul Casiana” etc. Ceahlăul era un adevărat Munte Athos românesc.³²

Mulți și mari sihaștri au viețuit și în jurul Mănăstirii Secu. E de presupus că în primul rând pentru ei a tradus Varlaam în românește Scara Sfântului Ioan Scărarul, pe când era călugăr la Secu, înainte de 1618, sau chiar înainte de 1602, pe când era elev la școala dascălului Dosoftei din schitul lui Zosim, anterior

---

31. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 272.

32. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 193 ș.u.

Mănăstirii Secu³³. Căci *Scara* e cel mai bun manual pentru isihăști sau sihaștri³⁴.

O mărturie a extinsei vieți călugărești de tip isihast în ținutul Buzăului sunt numeroasele peșteri și urmele unor tot atât de mici schituri din această regiune. Pavel Chihaia³⁵ a înșirat multe din aceste schituri, urmând lui Alexandru Odobescu, lui B. Iorgulescu și N. Stoicescu³⁶. Astfel înșiră: biserița Fundătura,

---

33. A. I. Gonța, „Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nestor Ureche: Schitul lui Zosim”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1962, nr. 9-12, pp. 694-712.

34. † Nicolae, Mitropolitul Banatului, „Contribuții ale tălmăcitorilor români la cunoașterea Scării Sfântului Ioan Scărarul”, în *Studii teologice*, seria II, anul XVI, nr. 3-4, martie-aprilie 1964, pp. 149-151. Despre sihaștrii din preajma Mănăstirii Secu a se vedea la Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, pp. 254-258. Despre traducerea lui Varlaam a se vedea și Pr. Nicolae Șerbănescu, „La trei sute de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam al Moldovei”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 1957, nr. 10, p. 1015. Dar cele mai prețioase precizări le aduce Pande Olteanu, în „Metoda filologiei comparate în studierea și identificarea versiunii neo-grecești a operei *Scara*, traduse de Mitropolitul Varlaam”, în: *Mitropolia Olteniei*, 1970, nr. 5-6, pp. 543-566.

35. *De la „Negru Vodă” la Neagoe Basarab*, cap. 6: „Etapa Neagoe Basarab a complexului isihast din munții Buzăului”, pp. 240-255.

36. Basil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 53. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I. Țara Românească* (vol. 1 și 2, Craiova, 1970). P. Chihaia a mai scris: *Un complex necunoscut de sihaștrii din munții Buzăului din vremea lui Neagoe Basarab*, București, 1973, și: „Date noi despre bisericuțele rupestre din munții Buzăului”, în: *Glasul Bisericii*, XXXII (1974), nr. 5-6, pp. 497-517.

atestată la 1679, Peștera lui Iosif, Schitul lui Agaton, mai vechi de 1521, cu o peșteră în fața lui, unde se afla un altar, Schitul Alunișul (1649-1668), Chilia Fundul Peșterii, în care locuiau sihaștri la 1782, Peștera lui Dionisie, deasupra Peșterii lui Iosif, Mănăstirea Sfântul Gheorghe, ctitorie a lui Mihai Viteazul, Mănăstirea Pârăul, aproape de Alunișul-Nucu, despre care un document din 1694 spune că la început fusese un „schitișor prost” (simplu), ca și alte schitișoare ce se află împrejurul ei și „se țin de la dânselle călugărași sihaștri”, dar că Matei Basarab o făcuse mănăstire de piatră, mama tuturor schitișoarelor de acolo.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea se nevoia într-o peșteră din apropiere de schitul Iezerul (jud. Vâlcea) pustnicul Antonie, de origine din Teiuș (Transilvania). Când episcopul Ilarion al Râmnicului reface la 1714 schitul Iezerul, primește mult ajutor de la schimonahul Antonie³⁷.

Un călugăr de mare înfrânare și neîncetată rugăciune a fost ieroschimonahul Irodion, starețul Mănăstirii Lainici, pe care însuși Sfântul Calinic, când era episcop la Râmnic, și l-a ales duhovnic. Slujea Sfânta Liturghie în fiecare zi și totdeauna cu șiroaie de lacrimi pe obraz. Veneau la el zeci de mii de oameni, de pe ambele laturi ale Carpaților, căci cunoștea gândurile oamenilor și săvârșea vindecări minunate. Sfântul Calinic l-a numit „Luceafărul de la Lainici”. A trecut din lumea aceasta în 1910, la vârsta de 95 de ani. O dovadă a sfințeniei sale e că i s-au găsit osemintele neputrezite în mormânt³⁸.

---

37. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 443.

38. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, vol. II, p. 406 (a fost canonizat în anul 2011).

Nu mai vorbim de alți călugări, vestiți pentru viața lor de rugăciune, pentru marea lor înfrânare, pentru darul cunoașterii oamenilor și al vindecărilor. Amin-tim doar de Ioanichie Moroiu, starețul Mănăstirii Sihăstria († 1944)³⁹, de Vichentie Mălău din Mănăstirea Secu, care nu dormea decât trei ore pe noapte pe o laviță fără așternut; el avea rugăciunea neîncetată, făcea orice ascultare cu bucurie, spunând că cine face ascultare cu dragoste „liturghie săvârșește”; gusta din mâncăruri, din apă, din vin, din fructe, din toate roadele pământului, după binecuvântare, cu bucurie, ca dintr-o „împărtașanie” († 1945)⁴⁰; de Atanasie Păvălucă, venit pe la 1939 împreună cu fratele său, Chiril (în viața civilă: Ioan și Anania), de la Brețcu, în Mănăstirea Neamț, cu cele cinci sute de oi ale lor. Rămas la Neamț, spre deosebire de fratele său Chiril, care a plecat în Sfântul Munte, unde muri tânăr, Atanasie Mălău a dus o viețuire de mare înfrânare, mâncând toată viața o singură dată pe zi (pâine, legume și fructe), citind zilnic toată *Psaltirea* sau spunând-o pe de rost, dormind numai șezând în scaun două-trei ore pe noapte, umblând desculț vara și iarna, fiind un sânguincios împlinitor al rugăciunii lui Iisus, nelăsându-și gândurile să pornească spre cele pământești; când un frate îl întrebă ce faptă trebuie să facă pentru a se mântui, părintele Atanasie îi spuse: „să ai pe Hristos în minte, și ai să te mântuiești”. Întrebând acela, în continuare: „Și cum pot să primesc pe Hristos în minte?”, părintele Atanasie i-a răspuns: „Prin neîncetata rugăciune și pază a minții. Zi mereu rugăciunea lui Iisus, fugi de oameni și nu te învoi cu mintea la niciun

---

39. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 169 ș.u.

40. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 244 ș.u.

lucru rău". Toată viața a rămas cu oile prin pădure, nevrând să-și ia o chilie în mănăstire nici măcar iarna, ci rămânând totdeauna la stână. Numai când a simțit că-i vine sfârșitul s-a retras în mănăstire. A încetat din viață în 1955, în vârstă de 78 de ani⁴¹.

Pe lângă aceștia, mai amintim de câțiva sihaștri din secolul al XIX-lea, care au avut un mare rol în viața monahismului ortodox, chiar dincolo de hotarele țării noastre.

Amintim, între alții, de Irinarh Roset, ucenicul schimonahului Iosif din preajma Mănăstirii Văratec. După moartea părintelui său duhovnicesc, Irinarh s-a făcut sihastru în pădurile din jurul Schitului Nechit (aproape de Mănăstirea Neamț), unde a fost vreme de doisprezece ani mare lucrător al rugăciunii lui Iisus. Mai târziu fondează Mănăstirea Horaița, apoi pleacă la muntele Tabor, unde trăiește 16 ani în desăvârșită sihăstrie în peșterile din acel munte, iar la 1859 începe să zidească marea biserică ortodoxă de pe acel munte, care există și acum, ca singura biserică ortodoxă. Era căutat și acolo de multă lume, pentru rugăciunile lui care aduceau vindecări de boli grele. Toată viața a practicat rugăciunea lui Iisus, dar se ferea să afle cineva de aceasta⁴². În privința aceasta, ucenicul lui, Nectarie, istorisește că întrebându-l odată: „Cinstite Părinte, mi-a spus bătrânul Gherasim, sihastrul de la Dălhăuți, că Sfinția ta ai rugăciunea minții”, acela i-a răspuns: „Fiule, cu adevărat am avut-o puțină vreme, dar am lăsat-o. Căci, pe când ședeam în pustia aceea doisprezece ani, mă rugam lui Dumnezeu și Preacuratei Lui Maici ca să-mi dăruiască și mie acest sfânt dar.

---

41. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 321 ș.u.

42. *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, manuscris (fascicul).

Șezând eu la rugăciune într-o noapte, la miezul nopții, de năprasnă s-a luminat chilia mea unde ședeam și m-a împresurat împrejur o văpaie de foc, dar nu mă ardea; și a început inima mea să spună tare: «Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul». Iar eu m-am înspăimântat și m-am temut ca nu cumva să fie o înșelăciune drăcească. A doua zi m-am dus la duhovnicul meu, părintele Iosif (e vorba de schimonahul Iosif, duhovnicul Mănăstirii Văratec), care avea rugăciunea minții (vom publica în acest volum: *Metoda* lui pentru rugăciunea lui Iisus) și a făcut și minuni, și m-am mărturisit. Iar el mi-a dat canon ca să nu dorm culcat în pat, ci șezând în scaun și numai un ceas în 24 de ceasuri. Întorcându-mă în chilia mea, m-am ispitit ca să urmez după porunca duhovnicului meu, dar n-am putut. Atunci, văzând eu că nu pot, m-am lăsat de rugăciune”⁴³.

Se vede și din această istorisire nota deosebită a spiritualității ortodoxe românești care, pe de o parte, afirmă necesitatea unei aspre nevoințe de pregătire prin despătimire în vederea rugăciunii lui Iisus, pe de altă parte, recomandă o mare discreție, pentru ca nu cumva lucrătorul acestei rugăciuni să fie luat în stăpânire de slava deșartă, care e o patimă ce întinează grav pe om.

Un alt mare sihastru român în secolul al XIX-lea a fost Nectarie protopsaltul. El s-a pustnicit începând de la anul 1845, vreme de șaisprezece ani, într-o

---

43. A se vedea pe larg: „Viața unui îmbunătățit călugăr român - Irinarh Roset”, redată de arhimandritul Nectarie Banul și recenzată de Constantin Erbiceanu, în: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 7, 1898, pp. 740-791; la Ierod. Ioanichie Bălan, ms. (fascicul).

colibă din apropierea locului unde s-a clădit Schitul Prodromul din Athos, la locul numit Vigla. Acolo a dus o viață de post, de priveghere și de lucrare tainică a rugăciunii lui Iisus. La anul 1862, după sfințirea bisericii Schitului Prodromul, Cuviosul Nectarie s-a așezat în schit, unde moare în 1903. A fost, în vremea sa, cel mai vestit psalt din Sfântul Munte. Cu el s-a pustnicit și a trăit apoi la Prodromul și fratele său, Atanasie⁴⁴.

Un alt mare lucrător al rugăciunii lui Iisus a fost ieroschimonahul Iustin, plecat pe la 1810 din Mănăstirea Neamț la Sfântul Munte, cu ucenicii săi, Patapie și Grigorie. Acolo a cumpărat de la Mănăstirea Lavra locul numit „Vigla Ianicopolei” și a zidit 40 de chilii în jurul unei bisericuțe ce exista de mai înainte, adunând în ele pe călugării români ce se nevoiau prin peșteri și prin alte mănăstiri. După 1820, Cuviosul Iustin s-a retras într-o peșteră, petrecând în post, priveghere și în rugăciunea lui Iisus vreme de douăzeci de ani, până la sfârșitul său, în 1845⁴⁵.

Forma de viețuire călugărească în mici schituri, potrivite unei practicări a rugăciunii lui Iisus într-un cadru de liniște, era, până în secolul al XVIII-lea, extinsă și în Transilvania, mai ales în sudul ei și în părțile Bistriței, la poalele Carpaților, de unde se făcea ușor comunicarea cu schiturile din sudul și răsăritul Carpaților. Între Brașov și Sibiu existau în secolul al XVIII-lea vreo 120 de astfel de mici schituri. Aceste schituri și legăturile sihaștrilor din ele cu sihaștrii din schiturile din sudul și răsăritul Carpaților a fost

---

44. Despre el a scris Constantin Erbiceanu, în: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 9, 1899, p. 410.

45. *O călătorie la Sf. Munte*, de Pr. V. Nicolau, Ploiești, 1907, la Ierod. Ioanichie Bălan, ms. (fascicul).

cea mai mare piedică în calea lătirii uniatismului în Transilvania după 1700. Documentele austriece nu mai încetează să se plângă de acești călugări, care treceau granița de la sudul și răsăritul Carpaților. De aceea, la ordinul Curții imperiale din Viena, generalul Bukow dăruiește cu tunurile schiturile din sudul și răsăritul Transilvaniei⁴⁶.

Existența neîntreruptă a miilor de sihaștri și a sutelor de schitulețe cu viață sihăstrească din codrii țărilor române, deci și din munții Buzăului, explică de ce călugărul ucrainean Vasile vine la începutul secolului al XVIII-lea în acest ținut și se așază în unul din aceste schituri, ca apoi să întemeieze unul propriu, căruia i se face stareț. El afla aici o viață monahală mult mai intensă decât în țara sa, care, după ce trecuse teologic printr-o accentuată influență catolică, se afla acum sub influența protestantă, fapt care aduse-se și o răcire a vieții monahale. Chiar despre Paisie, care vine în aceeași regiune după Vasile de la Poiana Mărului, J. Hidarin spune: „Starețul Paisie a fost înnoitorul vieții monahale rusești și îndrumătorul și educatorul ei în lecturile ascetice... Căci, în acea vreme, Rusia nu avea asemenea scrieri”⁴⁷.

Vasile, după 20 de ani petrecuți la Dălhăuți, unde exista o puternică viață sihăstrească în care el s-a putut introduce, cum am văzut din viața lui Irinarh Roset, se așază la 1733 tocmai în regiunea atât de bogată în mici schituri din munții Buzăului, lângă

---

46. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a Românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu, 1918; vol. II, Sibiu, 1931; Șt. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

47. La Diacon Petre I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicouschi), un desăvârșit monah*, București, 1975, p. 13, nota 41.

schiturile Trăisteni și Cârnău, întemeind schitul de la Poiana Mărului, 40 de km la apus de Râmnicul Sărat. Era, de altfel, o tradiție mai veche ca monahi ruși să vină în mănăstirile din Moldova, unde puteau găsi mulțumirea unei vieți călugărești de mai mare adâncime duhovnicească⁴⁸.

Cu siguranță că Vasile de la Poiana Mărului a fost inspirat de practica sihăstrească sau isihastă a călugărilor din aceste schituri când a alcătuit acele „Cuvinte înainte” la Filotei Sinaitul, Isihie Sinaitul, Grigorie Sinaitul și Nil Sorski. Se poate ca el să fi scris aceste „Cuvinte înainte” în slavonă. Dar având în obște călugări români pentru care le scria, ele vor fi fost traduse imediat în română, sau probabil că le-a scris el însuși paralel în ambele limbi. Căci trăind zeci de ani între români, a putut învăța românește destul de bine ca să le scrie în românește, sau atât în slavonește, cât și în românește. Eventualitatea aceasta pare a fi întemeiată și pe faptul că limba română a acestor traduceri e foarte greoaie.

Publicăm în acest volum *Cuvânt înainte* la Sfântul Grigorie⁴⁹ Sinaitul, pe care îl avem într-un text mai clar. De altfel, conținutul acestor „Cuvinte înainte” e foarte apropiat. Îl publicăm mai mult pentru a pune în relief deosebirea între Vasile de la Poiana Mărului și ucenicul său, Paisie, și textele alcătuite de români

---

48. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 140.

49. Vezi unele manuscrise în care se găsesc „Cuvintele înainte” ale lui Vasile de la Poiana Mărului la nota 121 din vol. VII al *Filoc. rom. „Cuvântarea înainte”* la Filotei Sinaitul se cuprinde, între altele, în ms. nr. 1141, f. 100 r-111 r și în ms. nr. 1441, f. 6 r.-45 din Bibl. Acad. Rom.

în ce privește condițiile ce se cer pentru practicarea rugăciunii lui Iisus. Câtă vreme călugării români cer o pregătire prealabilă foarte serioasă înainte de practicarea acestei rugăciuni, Vasile și Paisie îi îndeamnă pe toți să înceapă practicarea ei direct.

La 1742 vine, tot în regiunea aceea monahală, călugărul ucrainean Platon, viitorul Paisie. El trecu prin Dălhăuți, care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său⁵⁰. Prinsese dorul să vină în Moldova de la mitropolitul moldovean Antonie, refugiat în Rusia în timpul războiului ruso-turc (1735-1739), de la care află multe despre Moldova și bisericile sale⁵¹.

---

50. Diacon P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare...*, p. 6, reproduce după: Pr. Paul Mihail, „Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1962, nr. 5-6, p. 417-419, o frază în care se află și unele cuvinte ale lui Paisie: „Fratele Platon (Paisie) roagă pe cei doi călugări «moldovalahi» să-i îngăduie însoțirea înspre «țara părinților noștri...» la binecuvântata limbă și poporul moldovenesc...”, p. 6. E unul din argumentele aduse de Diacon P. David pentru originea românească a lui Paisie, pe lângă altele (născut în Poltava, unde se așezase Dimitrie Cantemir împreună cu mulți români, din preotul Petru și preoteasa Ana, rudenii cu familia Bantăș, din care se trăgea și mama lui D. Cantemir; făcut citeț în Pecerskaia Lavra de mitropolitul moldovean pribeag Antonie, devenit mitropolit de Cernigov; tuns de acest mitropolit ca monah în Mănăstirea Lubețki, care era un refugiu al călugărilor moldoveni și avea ca stareț pe Pahomie, tot un moldovean etc.).

51. Pr. Paul Mihail, „Starețul Paisie de la Neamț...”, p. 409, redă mărturisirea lui Paisie (Platon) că, auzind pe mitropolitul moldovean Antonie slujind Sf. Liturghie la Kiev în limba română, a prins dragoste de limba și de poporul din Moldova. Pr. Paul Mihail citează din *Autobiografia lui Paisie*, publicată de Șt. Berechet, Iași, 1918, p. 13.

Istoricul rus Cetfericov, care a scris viața lui Paisie, vorbește despre starea monahismului românesc la sosirea lui Platon (Paisie): „Platon intră pe pământul Moldovei cu simțământul celei mai mari bucurii și cu dragoste sinceră pentru el. El știa că aici înflorește monahismul, că aici vin din Rusia mulți asceți, care caută un adăpost pașnic și favorabil pentru viața singuratică și tăcută, și el dorea din tot sufletul să se lipească de sihaștrii de aici, să viețuiască împreună cu ei în singurătate și tăcere și, astfel, să-și realizeze visul său statornic din copilărie și tinerețe. În vremea aceea, Moldova se prezenta ca unul din cele mai înfloritoare colțișoare ale lumii ortodoxe. În Orientul grec, Ortodoxia strâmtorată și împilată de turci nu se putea bucura de libertatea trebuitoare. În Rusia viața monahală încerca o strâmtorare din partea guvernului”⁵².

Despre Dălhăuți, unde Platon (Paisie) se opri prima dată, Cetfericov spune: „Egumen al schitului era un ucenic al starețului Vasile. Aici erau mulți asceți însemnați. Așa era, bunăoară, părintele Rafail, care se îndeletnicea cu transcrierea cărților sfinte” (cu mare probabilitate se transcriau și în românește, căci călugării români nu le-ar fi putut folosi altfel pentru viața lor duhovnicească). „Un alt nevoitor era monahul Dosoftei, care locuia departe de schit, și schimonahul Timoftei, care era iscusit în convorbiri duhovnicești și în tâlcuirea cărților sfinte (trebuia să le tâlcuiască în românește, ca să înțeleagă călugării români). Acești doi monahi trăiau retrași într-o vale adâncă”. „Ei făcură asupra lui Paisie o profundă impresie”. Aici descoperea Paisie viețuirea isihastă.

---

52. *Paisie, starețul mănăstirii Neamțul din Moldova*, trad. de Episcopul Nicodim, Ed. Mănăstirii Neamț, 1933, pp. 126-127.

Trecând apoi la Trăisteni, „aici Platon (Paisie) auzi pentru prima dată pravila și rugăciunile după rânduiala Sfântului Munte Athos, săvârșite cu mare evlavie și cu frica lui Dumnezeu. În schit erau până la 20 de monahi, care duceau o viață de obște, și vreo 15 pustnici care trăiau prin apropierea schitului, procurându-și hrana și îmbrăcămintea cu mâinile lor. Aici Platon (Paisie) întâlnește mulți sihaștri însemnați”. Unuia dintre ei i se așezau păsările pe umăr și-l însoțeau oriunde se ducea, până ce intra în biserică⁵³.

Venind la Trăisteni vestitul sihastru Onufrie de la schitul Cârnău, Platon (Paisie) se duce cu el la Cârnău, care se afla pe valea Buzăului în sus, în munți. Părintele Paul Mihail spune, folosind autobiografia lui Paisie: „Acolo, într-o chilie sihăstrească, Platon a înțeles tainele adevăratului monahism și ascetism, a înțeles și a simțit mai profund efectul binefăcător al rugăciunii”⁵⁴. „Paisie cunoscuse aici alți sihaștri, de mare putere duhovnicească. Cunoscuse pe ieromonahul Alexe, care le citea din scrierile Sfinților Părinți, tâlcuind sensul celor spuse. Cunoscuse mai bine pe marele sihastru Onufrie, care viețuise înainte multă vreme în pustie, apoi în Ungrovlahia prin munții cei mari, iar acum trăia nu departe de numitul schit, într-o chilie singuratică”. Îl vizită împreună cu alți călugări la chilia lui. „Drumul spre ea trecea prin păduri minunate, iar chilia lui se afla pe sprânceana unui munte, de unde se deschidea o priveliște fermecătoare asupra văilor, munților și vâlculelor înconjurătoare, acoperite

---

53. Paisie, *starețul mănăstirii Neamțul din Moldova*, p. 140-141. Aici întâlnește pe Onufrie, care a murit în Schitul Sihăstria Voronei, și moaștele lui se păstrează în altar.

54. „Starețul Paisie de la Neamț...”, p. 410.

de păduri nestrăbătute... Bătrânul Onufrie își petrecea vremea în rugăciune, în citire, cântări de psalmi și lucru de mână, făcând linguri, talere de lemn de tei cu mare iscusință. El era cu mare dar în a da sfaturi". „Cu părintele Alexe vorbea mult despre patimile trupești și sufletești și despre lupta cu gândurile, cu dracii, despre ispitele lor neînchipuite, despre meșteșugurile lor". „Ascultând aceste cuvinte ale bătrânului Onufrie, Platon (Paisie) se aprindea din ce în ce mai mult de dragostea de viață pustnicească”⁵⁵. Iată unde și-a făcut Paisie ucenicia în viața isihastă.

Trecem peste activitatea lui Paisie la Athos și apoi în Moldova, căci ar însemna să întindem prea mult expunerea aceasta. Nu inserăm în acest volum nici epistola lui despre rugăciunea minții, deoarece ea a mai fost publicată⁵⁶. Pe lângă aceea, „învățătura starețului Paisie despre rugăciunea lui Iisus, ca și învățătura lui despre monahism sunt strâns legate de învățătura despre această rugăciune a dascălului și părintelui său, a schimonahului Vasile”⁵⁷.

Despre Paisie s-a scris foarte mult și în rusește, și în românește. Dar credem că o latură asupra căreia ar trebui să se insiste mai mult ar fi încadrarea lucrării duhovnicești și organizatorice a lui în ambianța românească în care a trăit, arătându-se, pe lângă ceea ce a dat el monahismului românesc, și ceea ce a primit el, cu mult mai mult, de la acesta.

---

55. Ceftericov, *Paisie...*, pp. 158-161.

56. *Despre rugăciunea lăuntrică sau a minții*, scriere a fecitului stareț, schimonah și arhimandrit Paisie Velicicovski, tradusă din slavonește în 1902. Știrea o luăm de la Cetfericov, *Paisie...*, p. 20. Locul publicării nu e dat, dar credem că el e Mănăstirea Neamț.

57. Cetfericov, *Paisie...*, p. 303.

Ceea ce ni se pare că a adus el în monahismul românesc nu e preocuparea de rugăciunea lui Iisus – căci aceasta s-a menținut mereu între miile de sihaștri din munții țărilor române –, ci o introducere a acestei rugăciuni în viața de obște, și, prin aceasta, o înviorare a spiritualității isihaste în ea, și prin ea, o înviorare a vieții de obște. Paisie a venit din Sfântul Munte cu o obște româno-rusă preocupată de această rugăciune, și la aceasta s-au adăugat și unii călugări din Moldova. Dar încă Vasile de la Poiana Mărului afirma cu insistență că rugăciunea inimii nu e numai pentru sihaștri, ci și pentru cei din viața de obște. Dar oare nu e aceasta o influență a unui mod de practicare a acestei rugăciuni pe pământul românesc, care a luat o și mai mare dezvoltare în Mănăstirea Cernica? Însă marea majoritate a sihaștrilor din țările române au rămas și mai departe în viața lor isihastă superioară.

Un al doilea lucru adus de Paisie a fost stimulenta dat celor din jurul lui pentru o traducere a scrierilor filocalice din limba greacă, traduceri dintre care cele mai multe erau mai curând o revizuire a unor traduceri mai vechi în lumina textelor grecești, revizuire făcută adesea, când era vorba de vechile traduceri slavone, nu numai după texte grecești, ci și după traduceri românești. Paisie însuși a luat parte la această muncă de traducere⁵⁸. Propriu-zis, contribuția lui a fost nu atât una de înnoire sau de adâncire a vieții duhovnicești, ci mai mult una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire și de difuzare a scrierilor duhovnicești.

---

58. Cetfericov spune că Paisie declară că el corecta traducerile slavone după traducerile românești și din grecește, *Paisie...*, pp. 288-289.

În orice caz, din întâlnirea între tradiția românească sihăstrească de mare adâncime și introducerea ei în cadrul obștii mari prin Paisie a răsărit echilibrata viață duhovnicească din Mănăstirile Cernica și Căldărușani. Restauratorul Cernicăi și inițiatorul marelui elan de viață duhovnicească imprimată acesteia a fost transilvăneanul Gheorghe, care l-a însoțit pe Paisie 24 de ani în Athos și în Moldova și care se declară ucenicul lui⁵⁹.

Dar starețul Gheorghe aduce în viața duhovnicească insuflată de el Cernicăi și câteva trăsături deosebite, care se resimt poate de niște caracteristici ale sufletului românesc și, într-o mai mare măsură, de necesitățile locale. El accentuează, mai mult decât Paisie, latura practică a vieții duhovnicești. Aceasta, nu numai pentru a-i ajuta pe monahi să-și dobândească în mod mai sigur desăvârșirea nepătimirii, ci și pentru a-i face folositori obștii mănăstirești și chiar altor oameni care au nevoie de ajutor. În acest sens, Sfântul Calinic, floarea cea mai aleasă a spiritualității cernicane, unește în profilul lui duhovnicesc, în mod uimitor, rugăciunea și înfrânarea cea mai severă, pe de o parte, cu ascultarea cea mai deplină în obște și cu grija de săraci, iar, pe de altă parte, cu activitatea de ctitor și ziditor de biserici. El cere în *Povătuirile* pe care le-a scris, în primul rând, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și fapte de smerenie, de ascultare, dar mai spune și că „rugăciunea lui Iisus să o avem

---

59. Testamentul starețului Gheorghe la: Casian Cernicanul, *Istoriile Sfintelor Monastiri Cernica și Căldoroșani*, București, 1870, p. 36 (reeditat în 1988 de Ed. Arhiepiscopiei Bucureștilor - n. ed.).

neîncetat în gură, în minte și în inimă”⁶⁰. Am putea spune că avem aici o „spiritualitate integrală”.

Înfrânarea, ascultarea și smerenia nu sunt numai niște valori ale desăvârșirii individuale, ci și valori creatoare de bună comuniune și frățietate. Călugării trebuie să fie și în privința aceasta soli cu fapta ai Împărăției lui Dumnezeu, Împărăție a comuniunii desăvârșite. Și mai ales în aceasta se verifică forța reală a amintitelor valori. Dacă sihaștrii individuali sau sihăstriile, ca mici grupuri, promovează mai mult concentrarea minții în unirea cu Dumnezeu, prin Cernica, spiritualitatea filocalică își actualiza forța ei de coeziune frățească între oamenii duhovnicești.

De aceea, starețul Gheorghe dă, ca o altă normă pentru obștea sa, ca niciodată numărul monahilor din ea să nu treacă de 103, pentru ca îndrumătorii ei duhovnicești să poată lucra neîntrerupt la desăvârșirea fiecărui monah și pentru ca să se facă posibilă realizarea unei frățietăți concrete între toți membrii ei. Aplicarea spiritualității isihaste pe plan de obște o promovase și Paisie. Dar el nu pusese o limită numărului monahilor în mănăstire. Starețul Gheorghe manifestă totodată un spirit realist în privința rugăciunii inimii. În „Testamentul” său el cere călugărului din obște să nu creadă că poate vedea rodind în el „degrabă”, „simplu și în scurtă vreme, lucrarea minții”. Noi suntem, zice el, încă oameni pătimiși, nu ca membrii obștii părintelui Paisie. Și până nu ne curățim de pațimi, nu putem înfăptui lucrarea rugăciunii în inimă⁶¹.

---

60. La Econom Dumitru Furtună, *Ucenicii starețului Paisie la Cernica și Căldărușani*, București, 1927, p. 139.

61. Vezi la Casian Cernicanul, *Istoria Sfintelor Monastiri...*, p. 55, „Scara”, VII, din *Testament*.

Aceasta nu însemna, desigur, o interdicere a rugăciunii lui Iisus. Am văzut că Sfântul Calinic cere călugărilor să aibă neîncetat în gură, în minte și în inimă rugăciunea lui Iisus. Prin „lucrarea minții” starețul Gheorghe înțelege o scufundare totală și neîntreruptă în contemplarea lui Dumnezeu și în unirea cu El, așa cum o înțelegeau Părinții de demult și cum o practica unii din sihăștrii din peșterile și micile sihăștrii din trecutul românesc, nu simpla rugăciune a lui Iisus (pomenirea deasă a numelui Lui), care se poate face la diferite nivele de concentrare⁶². Starețul Gheorghe avertiza împotriva părerii despre ajungerea rapidă la desăvârșirea trăirii în Dumnezeu, atrăgând atenția asupra pericolului înșelăciunilor la care este expus cel ce pornește la această lucrare fără o îndelungată întărire în starea de nepătimire.

În felul acesta, starețul Gheorghe și urmașii lui la conducerea Cernicăi voiesc să se realizeze un echilibru între străduința de înfăptuire a frățietății între toți membrii obștii și străduința de reală desăvârșire.

Tot pentru realizarea unei frățietăți cât mai întărite în obște starețul Gheorghe recomandă evitarea tuturor manifestărilor individualiste în obște, punând cel mai mare preț pe ascultare, apoi pe spovedania de două ori pe săptămână la duhovnicul indicat fiecăruia de stareț și pe împărtășirea o dată pe lună⁶³.

---

62. A se vedea *Cele o sută de capete* ale lui Calist și Ignatie Xanthopol, cap. 53. Și Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între rugăciunea lui Iisus, pe care o pot săvârși toți, și cea văzătoare, pe care puțini o pot face („Înainte cuvântare” la Filotei Sinaitul).

63. La Casian Cernicanul, *Istoria Sfintelor Monastiri...*, p. 40.

Vom da în acest volum, pentru ilustrarea acestui duh întăritor de obște, câteva extrase din *Testamentul starețului Gheorghe*.

Rugăciunea lui Iisus însăși și-a găsit în această voință de încadrare a călugărului în viața de obște și în viața de rugăciune a Bisericii în general, cu evitarea oricărui duh individualist, o încadrare a ei în rugăciunile și în *Laudele* celelalte ale Bisericii. Rugăciunea lui Iisus nu trebuie să facă pe monah să se dezintereseze de conținutul rugăciunilor cultului public al Bisericii. Prin încadrarea rugăciunii lui Iisus în aceste rugăciuni de obște ale Bisericii, înseși aceste rugăciuni sunt ferite de pericolul unei rostiri mecanice, formale a lor, umplându-se de luarea-aminte la conținutul lor și de căldura duhovnicească ce rezultă din aceasta.

Vom da pentru ilustrarea acestui fel de a face rugăciunea lui Iisus, mai ales de către începători, două metode ale ei, alcătuite, una de schimonahul Iosif (ms. nr. 1441, f 2 r.-4v. din Bibl. Acad. Rom.), și alta de un monah necunoscut, foarte probabil din Cernica, întrucât îi pomenește pe stareții Paisie și Gheorghe ca dascăli ai săi. Ea face parte dintr-o expunere mai largă despre starea monahismului din țările române și din Sfântul Munte, de unde se vede că autorul a viețuit mult și în Athos (ms. nr. 1841, de la f 19 r., din Bibl. Acad. Rom.). Aceste metode nu înviorează numai celelalte rugăciuni ale Bisericii, cerute monahului în pravila zilnică, ci prin ele devine și rugăciunea lui Iisus o parte din pravila obligatorie zilnică a monahului. Desigur, aceasta nu înseamnă că monahul nu poate spune și în cealaltă vreme (în timpul diferitelor ascultări, la masă, înainte de adormire etc.) această

rugăciune. Dimpotrivă, acest lucru i se recomandă în toate textele duhovnicești românești.

De asemenea, aceasta nu înseamnă că nu pot face această rugăciune și mirenii, care n-au vreme să împlinească toată pravila călugărească a rugăciunilor.

Mai amintim că schimonahul Iosif, autorul uneia din aceste „Metode”, a fost el însuși un om de mare experiență în practicarea rugăciunii lui Iisus. El este identic cu ieroschimonahul Iosif și duhovnicul Mănăstirii Văratec, cu a cărei binecuvântare stareța acelei mănăstiri, Nazaria, schimnică din Brașov, a copiat la 1811 manuscrisul nr. 500 din acea mănăstire, cuprinzând scrierea *Despre rugăciune* a patriarhului Calist. El a fost „unul din cei mai vestiți sihaștri” în muntele Pocrovului, din părțile Neamțului, la care alergau creștinii din toate părțile să se spovedească. A ajutat la zidirea Mănăstirii Văratec, avea darul cuvântului și al vindecării bolnavilor, având și mai mulți ucenici vestiți, ca Irinarh Roset, ziditorul bisericii de pe Tabor⁶⁴.

Însfârșit, mai inserăm în acest volum un cuvânt despre condițiile prealabile ce se cer pentru rugăciunea lui Iisus, cuvânt pe care l-am găsit în biblioteca Episcopiei Romanului, sub nr. 41, scris la 1823. Scrierea poartă numele: *Alăută duhovnicească și trâmbiță cerească*. Ea nu dă numele autorului, dar părintele Ilie Cleopa de la Mănăstirea Sihăstria a afirmat că există o tradiție potrivit căreia această scriere ar fi fost alcătuită de un nepot al starețului Neonil de la Neamț (în prima jumătate a secolului al XIX-lea). În această scriere e pus accentul și mai apăsător pe curățirea de

---

64. Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătățiți...*, p. 365-366.

patimi ca o condiție a rugăciunii lui Iisus. Ea cere să nu se apuce cineva de această rugăciune înainte de a se curăța de pornirea spre agoniseliile trupești. Dacă amintitul Calist Catafygiotul cere lepădarea de gândurile lucrurilor, pentru ca sinea devenită una să se poată concentra întreagă la Unul și să se poată uni cu El, știut fiind că de gândurile lucrurilor nu se poate curăța cineva atâta timp cât le dorește, scrierea aceasta cere curățirea de însăși această dorire de agonisire a celor vremelnice.

Se poate socoti că prin aceasta se urmărește o și mai mare întărire a vieții de obște. Căci, în timp ce călugărul ce duce ca sihastru o viață de sine mai are de obicei câteva lucruri ale sale, cel ce împlinește în chip desăvârșit condițiile vieții de obște nu mai are nimic al său: nici mâncare, nici haină, nici inițiativă pentru un lucru sau altul. Tot pentru întărirea vieții de obște, *Alăuta duhovnicească* cere spovedania deasă. Fără aceasta nu se poate realiza cu adevărat o rugăciune curată a lui Iisus, căci lipsește smerenia și conștiința păcătoșeniei, făcându-și loc slava deșartă, sau părerea că s-a ajuns la desăvârșire prin această rugăciune. Numai însoțită de spovedania deasă rugăciunea lui Iisus încetează de a fi un factor care încurajează o viață de sine, am zice individuală.

CUVÂNT ÎNAINTE SAU CĂLĂUZĂ

*Celor ce vor voi să citească această carte
a Sfântului Grigorie Sinaitul și să nu greșească
în privința a ceea ce este în ea. S-a făcut și alcătuit
din sfintele scrieri cele de Duhul Sfânt insuflate,
de Preacuviosul schimonah Vasile de la Poiana
Mărului* din Țara Românească¹*

Mulți, citind această carte a Sfântului Grigorie Sinaitul și neavând cercarea lucrării minții, greșesc în înțelegerea cea dreaptă a ei, socotind că această lucrare a fost proprie numai bărbaților celor sfinți și fără de patimă. De aceea, ținându-se de obiceiul de acum, adică numai de citirea și cântarea psalmilor, a troparelor și a canoanelor, săvârșesc numai rugăciunea cea din afară. Ei nu înțeleg că acest fel de rugăciune cântată ne-au dat-o Părinții numai până la o vreme, pentru neputința și pruncia minții noastre. Aceasta pentru ca, deprinzându-ne prin citire și cântare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem până la sfârșit în aceasta. Căci ce este mai copilăresc decât aceasta? Pentru că, citind și cântând numai cu buzele rugăciunea cea din afară, rămânem la o părere bucuroasă de noi înșine, socotind că facem un lucru mare și mângâindu-ne

---

*A fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română în anul 2003 (n. ed.).

1. Ms. Bibl. Acad. Rom. nr. 1621, f. 87 r-99 v. Îndreptat după textul din manuscrisul Ghenoii.

numai cu numărul (adică cu cât facem), iar prin aceasta hrănim pe fariseul dinlăuntru.

Dar Sfinții Părinți, luându-ne de la aceste neputințe ale prunciei noastre ca pe niște prunci de la sânul celei ce ne hrănește cu lapte, ne arată treapta coborâtă a acestei lucrări, asemănând cântarea cu glas cu graiul limbilor (al păgânilor). Căci zice acest Sfânt: cântarea noastră se cade a fi îngerească, după cum ne este și viețuirea, iar nu trupească sau, să zic, păgânească. Căci cântarea cu glas și cu strigare a fost dată pentru lenevirea și pentru nedestoinicia noastră, ca să ne ridice la rugăciunea adevărată. Iar roada cântării din afară a arătat-o Sfântul Simeon, Cuvântătorul de Dumnezeu, în chipul rugăciunii însoțite de a doua luare-aminte. El zice: „Iar a doua luare-aminte este aceasta: când mintea se strânge din cele cunoscute cu simțurile și păzește simțurile de cele din afară, adunându-se în gândurile ei, umblă în acestea în chip deșert, uitând de cele din afară. Căci uneori își cercetează gândurile, alteori dă atenție cererilor ce le rostește către Dumnezeu, și uneori trage spre sine gândurile cele robite (de demoni), alteori, cuprinsă de vreo patimă, începe iarăși să revină cu silire la sine. Și nu-i este cu putință celui ce luptă în acest fel să dobândească pace cândva sau să ia cununile biruinței. Căci unul ca acesta este asemenea celui ce luptă noaptea, care aude glasurile dușmanilor și primește rănilor de la ei, dar nu poate vedea limpede cine sunt ei, sau de unde vin, sau cum lovesc și pentru ce, pentru că întunericul pricinuiește minții această neputință. Cel ce se luptă astfel nu va putea scăpa să fie zdrobit de cei de alt neam. Oste-neala o suportă, dar de plată este păgubit. Ba e furat și de slava deșartă, ca unul ce se socotește că e cu

luare-aminte; și e biruit și batjocorit de ea. Pe lângă aceea, mai și disprețuiește pe alții, ca pe unii ce nu sunt ca el, și se dă pe sine păstor oilor, asemănându-se orbului care făgăduiește să povățuiască pe orbi”².

Dar cum putem păzi mintea? Urmând-o în simțirea celor din afară sau adunând-o din ele, care o risipesc prin ele, când caută spre lucrurile supuse simțurilor? Văzul privind cele frumoase sau necuvenite, auzul auzind cele netede sau colțuroase, mirosul mirosind cele bine sau rău-mirositoare, gustul gustând cele dulci sau amare, pipăitul pipăind cele moi sau tari pornesc și aleargă după ele ca după frunzele purtate de vânt, iar mintea, amestecându-se cu ele, cugetă la lucrările lor. Este cu puțință a scăpa astfel de gândurile cele de-a dreapta sau de-a stânga? Nicidecum și niciodată. Deci, dacă simțurile din afară nu pot opri mintea de la gânduri, trebuie ca mintea să fugă din simțuri, în vremea rugăciunii, înlăuntru, în inimă, și să stea acolo surdă și mută la toate gândurile. Căci de se golește cineva numai de vedere, de auzire și de vorbire, dobândește oarecare liniște de patimi și de gândurile cele rele. Dar cu mult mai mult se va îndulci de odihna de gândurile cele rele și va gusta bucuria cea duhovnicească, aceea care se pricinuiește prin rugăciunea minții și prin luarea-aminte, când va depărta mintea și de la cele cinci simțuri din afară și o va încuia în camera cea dinlăuntru și firească sau

---

2. *Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni*, socotită aici a Sf. Si-meon Noul Teolog. A fost publicată în text paleogrec și în trad. franceză de I. Hausherr sub titlul: „La méthode d'oraison hésychaste”, în: *Orientalia Christiana*, vol. IX, nr. 36, 1927. Paragraful citat e la pp. 134-135.

în pustie³. Căci precum sabia cea cu două tăişuri, ori-
încotro o vei întoarce, taie cu ascuţişul ei cele ce se
nimeresc în preajma ei, tot așa lucrează și rugăciunea
lui Iisus: uneori fiind întoarsă spre gândurile cele rele
și spre patimi, alteori spre păcat, spre aducerea-amin-
te de moarte și de muncile veșnice⁴.

Iar de va voi cineva, fără această rugăciune, nu-
mai cu rugăciunea cea cântată și cu simțurile cele din
afară și cu împotrivirea cea din afară, să surpe ata-
curile vrăjmașilor și să se împotrivească oricărei pa-
timi sau gând viclean, acela va fi biruit degrabă și de
multe ori. Căci diavolul aci îl biruiește pe cel ce i se
împotrivește, aci i se supune, făcându-se că e biruit
de împotrivirea aceluia. Prin aceasta își bate joc de
el, făcându-l să se aplece spre slava deșartă și spre
neatenție și făcându-l să se socotească păstor oilor și
învățător.

---

3. Pustia din afară e un chip al lăuntrului golit de orice gân-
duri. Numai așa se poate mintea concentra exclusiv spre Dum-
nezeu; sau poate face o rugăciune curată. Dar trebuie observat
că, năzuind spre această golire de gânduri, omul duhovnicesc
nu vrea să devină indiferent. Prin aceasta el dobândește din uni-
rea cu Hristos o covârșitoare bunătate și iubire curată față de
toți și de toate. Propriu-zis, el se golește numai de atitudinile
pătimașe, egoiste față de oameni și lucruri, nu de orice atitudi-
ne. Se recomandă să nu se mai vadă toate în ele însele, deci dis-
persate, ci unite cu Dumnezeu.

4. S-ar părea că e o contradicție între recomandarea ca min-
tea să fie golită pentru a se face rugăciunea curată și afirmația
că rugăciunea aceasta însăși produce această golire, tăind orice
conținut din ea pentru a săvârși rugăciunea curată. De fapt, go-
lirea minții începe prin rugăciune și, pe măsură ce înaintează
spre starea de rugăciune curată, golește mintea mai deplin de
alte conținuturi. Se cere numai ca omul să nu se împace cu o
conviețuire continuă între rugăciune și alte gânduri.

Cunoscând aceasta, Sfântul Isihie zice: „Nu poate mintea noastră să biruiască prin sine singură nălucirile diavolești. Să nu nădăjduiască niciodată că va putea face aceasta. Căci (vrăjmașii) sunt foarte vicleni și se prefac a se supune. Și așa, te împiedică cu slava cea deșartă. Dar nu suportă nici un ceas să se împotrivească chemării lui Iisus Hristos”⁵. Și iarăși: „Vezi să nu te asemeni lui Israel celui de demult, ca să fii dat vrăjmașilor celor gândiți cu mintea. Că acela, fiind izbăvit de egipteni prin Dumnezeuul tuturor, și-a născocit sieși ca ajutor idol de lut. Iar prin idol de lut să înțelegi mintea noastră cea neputincioasă care, când cheamă pe Iisus Hristos împotriva duhurilor celor viclene, ușor le izgonește și cu știință măiastră biruiește atacurile nevăzute ale vrăjmașului. Dar când se bizuie pe sine însăși, fără socoteală, se sfarmă ca lăstunul ce se rostogolește”⁶. Ajunge aceasta pentru a cunoaște puterea și măsura lucrării minții și a lucrării celei din afară, adică a rugăciunii și a cântării din afară.

Dar să nu socotești, binecredinciosule cititor, că, luându-ne pe noi Sfinții Părinți de la multa cântare din afară și poruncindu-ne să ne deprindem cu lucrarea minții, nesocotesc psalmii și canoanele (troparele). Să nu fie aceasta. Căci acestea sunt date de Duhul Sfânt Sfintei Biserici, întru care se săvârșește toată lucrarea de sfințire prin hirotonie și toată taina economiei lui Dumnezeu Cuvântul până la a doua venire a Lui, în care se cuprinde și învierea noastră. Și nu este ceva omnesc în rânduiala bisericească, ci toate sunt ale darului lui Dumnezeu, neprimind niciun adaos de la vrednicia noastră și nicio împuținare pentru păcatele noastre.

---

5. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, I, 24, *Filoc. rom.*, IV, p. 60.

6. *Cuvânt despre trezvie și virtute*, I, 24, *Filoc. rom.*, IV, p. 61.

Dar cuvântul nostru nu se ocupă cu rânduielile Bisericii, ci cu pravila și viețuirea cea deosebită a fiecărui călugăr care, prin silința și prin dreptatea inimii, s-a deprins a dobândi darul Sfântului Duh nu prin simplele cuvinte ale Psalmilor (fără luare-amine), cântate numai cu buzele și cu limba⁷.

Căci zice Apostolul: „Voiesc a zice cinci cuvinte cu mintea mea, decât zeci de mii cu limba” (*1 Corinteni* 14, 19). Deci se cade, mai întâi, a ne curăța mintea și inima cu cinci cuvinte de acest fel, zicând întru adâncul inimii: „Doamne, lisuse Hristoase, miluiește-mă”, și, așa, a ne urca la cântarea înțelegătoare, deoarece tot cel începător și încă pătimăș poate săvârși cu înțelegerea această rugăciune întru păzirea inimii. Iar cântarea nicidecum nu o poate, până ce nu va curăți, mai întâi, mintea cu această rugăciune⁸. Pentru aceasta, Sfântul Grigorie Sinaitul, cercând cu de-amănuntul și cercetând viețile și scrierile și experiența cea duhovnicească a tuturor Sfinților mai

---

7. Ca și Teolipt al Filadelfiei, Vasile de la Poiana Mărului recunoaște însemnătatea Bisericii. În ea primim harul, cu ajutorul căruia dezvoltăm viața noastră în Hristos, care ne duce spre înviere. Totuși el consideră rugăciunea inimii ca ceva deosebit, deci oarecum în afară de ceea ce se săvârșește în biserică. Această viziune întrucâtva dualistă e depășită de „Metodele” românești ale rugăciunii lui Iisus.

8. Avem aici o altă ordine decât la starețul Gheorghe. La cel din urmă e întâi cântarea și apoi rugăciunea inimii (ca și la Sf. Grigorie Sinaitul și la ceilalți Părinți vechi). La Vasile de la Poiana Mărului e întâi rugăciunea lui Iisus și apoi cântarea. De fapt, amândouă au diferite trepte. Cu cât urcă cineva în săvârșirea mai duhovnicească a rugăciunii lui Iisus, cu atât rostește sau cântă mai duhovnicește și celelalte rugăciuni. În orice caz, ele trebuie îmbinate pentru ca credinciosul să rămână pe de o parte în biserică, pe de alta, pentru a se înduhovnici în mod treptat.

mult decât toți, prin Duhul Sfânt ce locuia într-însul, cere să se pună toată silința pentru rugăciune. Iar Sfântul Simeon, Arhiepiscopul Salonicului, având același Duh și dar, poruncește arhierilor, preoților, călugărilor și tuturor mirenilor și-i sfătuiește să zică și să unească cu răsuflarea în toată vremea și în tot ceasul această sfințită rugăciune. El zice împreună cu Apostolul: „Nu este altă armă mai tare, nici în cer, nici pe pământ, ca numele lui Iisus Hristos”.

Și să știi și aceasta, cel ce râvnești această sfințită lucrare a minții, că nu numai în pustie, sau în singurătatea sihăstrească au fost învățători și cei mai mulți săvârșitori ai acestei sfințite lucrări, ci mai mult în lavrele cele mari, care se aflau în mijlocul orașelor. E de mirare cum sfințitul patriarh Fotie, fiind ridicat la patriarhie din dregătoria boierească și nefiind călugăr, s-a deprins cu această treaptă, adică cu această lucrare a minții⁹. Și atâta a sporit, încât fața lui strălucea ca a lui Moise din darul Sfântului Duh ce se afla într-însul, zice Simeon Tesaloniceanul. El mărturisește că acela a alcătuit și o carte despre această lucrare a minții, cu toată înțelepciunea filosofică. Mai zice că și Sfinții patriarhi ai Constantinopolului, Ioan Gură de Aur și Ignatie și Calist, cu scris cărți despre această lucrare. Oare nu-ți ajung acestea, o, iubitorule de Hristos ctitor, ca, lepădând toată îndoiala, să începi să te deprinzi cu luarea-aminte a minții? De vei zice: nu sunt

---

9. De aici se vede iarăși că Vasile de la Poiana Mărului nu vede o contradicție între rugăciunea neîncetată, unită cu golierea minții de gânduri (rele), și mulțimea de preocupări legate de înalta păstorire patriarhicească a sufletelor. Facerea binelui merge mână în mână cu rugăciunea. Binele izvorăște din rugăciune, căci prin el se face voia lui Dumnezeu.

în viața singuratică, ce folos vei avea? Doar Sfântul patriarh Calist s-a deprins cu lucrarea minții în Lavra cea mare a Athosului, slujind la bucătărie. Iar de te îndoiești pe motiv că nu ești în pustie adâncă, a doua pildă a atenției inimii îți este Sfântul episcop Fotie. Și, iarăși, de te vei lenevi în trezvia inimii pe motiv de ascultare, spunând că ai de împlinit o ascultare, te vei face de răs. Căci nici pustia, nici viața singuratică nu duc atâta spre sporire această lucrare, ca ascultarea cu înțelegere, zice Sfântul Grigorie Sinaitul.

Iar de te temi de partea din dreapta (de păcatul prin prisosire într-o virtute, *n.n.*), pe motiv că nu ai învățător, în privința aceasta Însuși Domnul îți poruncește să înveți din Sfânta Scriptură, zicând: „Cercetați Scripturile, și într-insele veți avea viața veșnică” (*Ioan 5, 39*).

Iar de tragi la stânga, tulburându-te că nu ai loc de tăcere, și întru aceasta te întărește Sfântul Petru Damaschinul zicând: „Aceasta este începutul mântuirii omului, să-și lase voia și înțelegerea sa și să-și facă proprie voia și înțelegerea lui Dumnezeu. Atunci nu se va afla în toată zidirea lucru, sau început, sau loc, care să-l poată împiedica”.

Iar de te împiedici și mai mult, aflând pricini spre aceasta în multe cuvinte ale Sfântului Grigorie Sinaitul, care zice multe despre înșelăciunea ce se ivește în această lucrare, însuși acest Sfânt te îndreptează zicând: „Nu se cade să ne temem, sau să ne îndoim a chema pe Dumnezeu. Căci, chiar de s-au abătut vreunii, fiind vătămați la minte, înțelege că au pățimit aceasta din pricină că au voit să lucreze după voia lor și din înălțarea cugetului. Căci cel ce caută pe Dumnezeu cu supunere, cu întrebare și cu smerită cugetare

nicicând nu se va vătăma, din harul lui Hristos, Care voiește „ca tot omul să se mântuiască” (1 Timotei 2, 4)¹⁰. Pentru că cel ce viețuiește drept și fără prihană, ferindu-se de plăcerea sa și de înălțarea minții, de s-ar ridica toate taberele drăcești asupra lui și mii de ispite, va rămâne nevătămat, au zis Părinții. Dar cel ce umblă după rânduiala proprie și după sfatul său cade în înșelăciune. Iar de se poticnește careva de pia-tra scrierii (prin cele scrise despre înșelăciune), spre oprirea lucrării minții, acesta să știe despre sine că întoarce cele de sus în jos și cele de jos, în sus. Căci nu spre oprirea acestei lucrări, ci ca să ne ferească de înșelăciune ne arată Sfinții Părinți pricinile prin care ne vine înșelăciunea. De aceea poruncește Sfântul Grigorie Sinaitul să nu se teamă, nici să se îndoiască cei ce se deprind cu rugăciunea. El înfățișează două pricini ale înșelăciunii: lucrarea după rânduiala proprie și înălțarea cugetării¹¹.

Voind Sfinții Părinți să rămânem nevinovați de acestea, ne poruncesc să cercetăm sfintele scrieri ca să ne îndreptăm prin ele. „Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sfântul Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareț bun cu cuvântul și cu lucrul, după chipul Sfinților Părinți, cunoscând bine scrierile Părinților, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învățăturile și îndrumările Sfinților Părinți și a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul și fapta cea bună”. Deci se cade ca

---

10. *Despre înșelăciune și alte pricini*, în: *Filoc.* gr., ed. a III-a, vol. IV, p. 87.

11. Sunt patimile mândriei, opuse ascultării și smeritei cugetări. Cea dintâi e mândria manifestată în afară, a doua e mândria cultivată înlăuntrul sufletului.

și noi, citind scrierile, să păzim această măsură și această rânduială și să nu ocolim învățătura și îndrumarea acestora, cum fac aceia care, neavând cercarea lucrării minții și socotindu-se a judeca drept, se înfățișează sau, mai bine zis, se dau pe ei înșiși ca știind ce fac, chiar când se depărtează cu trei motive de deprinderea acestei sfințite lucrări.

Cel dintâi e că lasă această lucrare numai sfinților bărbați fără patimă, socotind că numai acestora li se potrivește ea, nu și celor pătimiși. Cel de al doilea e împuținarea aproape totală a învățătorilor în acest fel de viețuire sau cale. Iar cel de al treilea e înșelăciunea care se ivește chiar în această lucrare.

Motivul cel dintâi al acestora este nefolositor și nedrept. Căci încă treapta cea dintâi a călugărilor începători este datoare să împuțineze patimile prin trezvia minții și paza inimii, care este rugăciunea minții ce se cuvine celor făptuitori¹². Cel de al doilea este lipsit de judecată și de îndreptățire. Căci, precum s-a spus mai sus, în locul învățătorului avem scrierile ca învățător, când nu se află învățător. Iar cel de al treilea este cel prin care cineva se face el însuși piedică sieși. Căci citind anume cu gând de a se înșela, se împiedică el însuși în scrieri, înțelegându-le strâmb. Pentru că, în loc de a primi scrierile spre păzirea sa și spre cunoașterea înșelăciunii, le află și le primește ca pricină a fugii de lucrarea minții. E ca și cum oarecare

---

12. Deci, după Vasile de la Poiana Mărului, există o rugăciune a minții care trebuie săvârșită chiar de călugării din treapta făptuirii. E o rugăciune a minții pe măsura lor și acomodată treptei lor de curățire a patimilor și de lucrare a virtuților. Ea însăși ajută la împuținarea patimilor și la înaintarea spre trepte mai înalte ale rugăciunii minții, până la rugăciunea atotcurată de gânduri și de patimi.

dintre mai-marii ostașilor, fiind înștiințat de cineva că dușmanul lui îi pândește calea vrând să-l biruiască cu înșelăciune, așteptându-l pe ascuns, neputând face cu el război la arătare, el, ca un nepriceput, în loc de a descoperi acestea și de a da pe față pândirea acestuia ca să-l biruiască, se înfricoșează și fuge, făcându-se de ocară între oameni, dar mai vârtos înaintea împăratului său și a sfetnicilor lui.

Iar de te temi de acest fel de lucrare și deprinde-re numai din firea și prostia inimii tale, cu mult mai vârtos mă tem și eu pentru tine. Căci nu trebuie să te ferești să mergi în pădure din pricina unor basme prostești sau din teama de lup. Pentru că numai de Dumnezeu trebuie să te temi, nu să fugi din frică sau să te lepezi de El. Cu adevărat această lucrare cere frică și cutremur, zdrobirea inimii și smereniei și multă cercetare a sfintelor scrieri, dar nu fugă și lepădare, nici îndrăzneală, nici lucrare după plăcerea proprie. Căci zice: „Cel îndrăzneț și nebăgător de seamă, vrând mai mult decât este vrednic și decât e în stare, aleargă cu trufie spre ceea ce voiește, vrând să ajungă înainte de vreme”. Și iarăși: „De-și închipuie cineva că va ajunge ușor la cele înalte, și-a agonisit poftire diavolească, iar nu adevărul. Iar pe acesta lesne îl vânează diavolul cu cursele sale, ca pe o slugă a lui”.

Și de ce să râvnim sporirea neîncetată a minții în rugăciunea de care de-abia de se învrednicește unul din zeci de mii, cum zice Sfântul Isaac? Destul ne este nouă, păcătoșilor și neputincioșilor, să cunoaștem măcar urma liniștii minții, care este rugăciunea cea lucrătoare a minții, cu care se izgonesc din inimă adăugirile vrăjmașului și gândurile cele rele și care este a călugărilor începători și a celor pătimiși și

prin care se înalță cineva la rugăciunea cea văzătoare (contemplativă) și duhovnicească, de va voi Dumnezeu. Și nu trebuie să slăbim din pricina aceasta, căci nu se învrednicesc mulți de rugăciunea cea văzătoare¹³. Dar aceasta nu pentru că e nedreptate la Dumnezeu, ci trebuie numai să nu ne lenevim să mergem pe calea care duce spre această sfințită rugăciune, adică să nu ne lenevim a ne împotrivi, prin lucrarea rugăciunii minții, amăgirilor, și patimilor, și gândurilor. Căci, înaintând pe calea aceasta a sfinților, ne vom învrednici părții lor, chiar de nu vom dobândi aici desăvârșirea, zic Sfântul Isaac și alți mulți sfinți.

Dar și acest lucru este vrednic de mirare și înfricoșător: Cum cineva, cunoscând scrierile, nu face cercarea (experiența) lor, iar alții necunoscându-le, nici întrebând, îndrăznesc să se apropie cu înțelegerea de luarea-aminte a minții? Ba mai spun că luarea-aminte și rugăciunea trebuie să lucreze în partea poftitoare și zic că această parte se află în mijlocul pântecelui, și nu a inimii.

Iar aceasta este cea dintâi și mai voită dintre înșelăciuni¹⁴. Căci nu numai că rugăciunea și luarea-aminte

---

13. Vasile de la Poiana Mărului face o deosebire între lucrarea minții și rugăciunea văzătoare sau contemplativă, care e a celor nepătimiși. El cunoaște scrierea lui Calist Patriarhul și a lui Calist Catafygiotul. Prin aceste explicații Vasile de la Poiana Mărului se apropie de spiritualitatea Cernicăi, care, socotind lucrarea minții (considerată de ea rugăciunea văzătoare) greu de atins de călugării nedeplin curățiți de patimi, le cere totuși, în general, și lor rugăciunea lui Iisus. Numai *Alăuta duhovnicească* pare mai radical neîncrezătoare în posibilitatea rugăciunii lui Iisus înainte de curățirea de pofta agoniselilor vremelnice.

14. Avem aici dovada că în tradiția românească și rusă (dar și în cea greacă, cum arată textul neogrec al *Metodei sfintei*

nu trebuie să fie făcute în această parte, ci nici căldura care vine de la partea poftitoare la inimă nu trebuie nicidecum a o primi. Iar când se vorbește de mijlocul pântecelui, înțelege inima, după cum zice Sfântul Teofilact. Iar inima nu are locul ei nici în buric, nici în mijlocul pântecelui, ci în partea stângă a pieptului¹⁵.

Căci așa sunt așezate cele trei părți ale sufletului: partea rațională (cuvântătoare) în piept, partea mâniei sau a râvnirii în inimă¹⁶, iar partea poftitoare, în

---

rugăciuni și luări-aminte) s-a combătut acuza inventată de adversarii, probabil catolicizanți, ai isihasmului (vezi nota 19 de la *Metoda* lui Nichifor din Singurătate, în: *Filoc. rom.*, vol. VII), că isihăștii își îndreptau privirea spre mijlocul pântecelui. Prin aceasta au fost opriți întotdeauna mulți să înceapă practicarea rugăciunii lui Iisus.

15. În „Cuvânt înainte” la Filotei Sinaitul, Vasile de la Poiana Mărului insistă mai mult ca mintea să caute deasupra inimii, ca un împărat, nu în partea dreaptă a ei, spre piept, nici în josul ei, ca să nu trezească nici fierbințeala mâniei în piept, nici fierbințeala poftei din josul inimii. Dar ceea ce e nou la Vasile e că el cere ca mintea să nu caute nici în mijlocul inimii, ci deasupra ei, pentru că, după el, inima e sediul rațiunii și deci, dacă mintea ar căuta spre acel mijloc, mintea sau rațiunea ar rămâne în ea însăși, într-o pură raționalitate. Mintea trebuie să caute să ajungă deasupra sa și să se stăpânească pe ea însăși ca un împărat. Omul trebuie să caute să ajungă chiar și deasupra sa, adică să se ridice mai presus de sine, spre Dumnezeu, spre Adevărul personal infinit, să intre în relație cu El, depășindu-se pe sine, așa cum i-o cere firea. Dar pentru aceasta trebuie să rămână aproape de însuși centrul ei, de inimă, căci numai prin ea poate urca mai presus de ea. Ideea că inima e centrul cugetării se justifică cu faptul că ea e centrul vital al organismului, deci și al cugetării care dirijează omul întreg. În inimă și, totuși, prin inimă, deasupra inimii sale, acolo trebuie să fie omul.

16. Mânia sau râvnirea, energia sufletului, e puterea lui. De aceea e văzută corespunzând cu pieptul, unde se concentrează puterea fizică.

buric¹⁷. La aceasta are și diavolul lesne intrare, după cum zice Iov: „O umple de bale și o înfierbântă, ca lipitorile și broaștele în balta cea noroioasă, hrănindu-se și îndulcindu-se cu sărătura poftei”. De aceea, Sfântul Grigorie Sinaitul zice: „E mare nevoie de a se ajunge la adevărul vădit și a fi curat de cele potrivnice darului. Că mai ales în începători s-a deprins diavolul să dea înșelăciunii lui chipul adevărului, dând vicleșugurile lui înfățișări duhovnicești, adică le înlocuiește pe unele cu altele.

Această înlocuire o face și în mijlocul pântecelui, aducând, în locul căldurii firești, arderea sa, iar în locul veseliei (firești), bucurie dobitocească” (*Filocalia* gr., ed. a III-a, vol. IV, p. 76).

Dar socotesc firesc ca lucrătorul să știe și aceasta: arderea sau căldura care iese de la mijloc (de la mijlocul pântecelui, *n.n.*) la inimă, uneori iese singură de la sine, în chip firesc, fără gânduri de desfrânare. „Și aceasta nu este înșelăciune, ci vădirea firii”, zice Sfântul Calist Patriarhul. „Iar de socotește cineva că și ea este din dar, și nu din fire, aceasta este cu adevărat înșelăciune”¹⁸. Și iarăși zice același: „De ce

---

17. Partea poftitoare se arată în moliciunea trupului, în extrema lui pasivitate. Dacă e condusă de cugetare și de tărie, devine un sentiment care se alipește cu dragoste de cele cu adevărat tari și înalte, de Dumnezeu, sau caută spre El. Altfel, o ia razna, sau e făcută roaba celui rău, a celor tari în mod aparent și trecător.

18. Sunt în trup călduri și călduri. Sunt călduri ale rugăciunii curate, când simțirea e luată în slujba ei, și sunt călduri ale firii, când simțirea nu e ridicată spre ceva mai înalt de ceea ce satisface firea în mod trecător. Dar sunt și călduri stârnite de porniri mai prejos de fire, călduri ale urii, ale poftelor nemăsurate, contrare firii, călduri ale dezordinii în viața individuală și socială.

fel sunt acestea, nu trebuie să se îngrijească cel ce se nevoiește, ci să le respingă”.

Dar alteori diavolul însuși amestecă arderea sa cu pofta noastră, și prin aceasta trage mintea la gânduri de desfrânare. Iar aceasta este negreșit înșelăciune.

Iar de se încălzește tot trupul, dar mintea este curată și lipsită de patimă, încât pătrunde în adâncul inimii, începând și săvârșind rugăciunea în inimă, să se știe că aceasta este cu adevărat din har, iar nu din înșelăciune.

Dar li se întâmplă unora dintre nevoitori nu puțină împiedicare și neputință trupească în această sfințită lucrare. Căci, neputând ține cu măsură și cu hotărâre ostenele și posturile cele mai presus de fire ce le împlineau sfinții, li se pare că nu le este lor cu putință a începe, fără acestea, lucrarea minții. Ferindu-i de această păgubire prin măsura ce le-o rânduește, Marele Vasile învață astfel zicând: „Înfrânarea se rânduește potrivit puterii trupești a fiecăruia”. Cu adevărat și de aceasta mi se pare că se cuvine să se țină seama, ca nu cumva, zdrobind cu înfrânarea cea fără măsură puterea trupească, să facem trupul sleit și neputincios spre sporirea (duhovnicească). Căci trebuie să o avem pe aceasta lucrătoare, și nicidecum să o slăbim cu lipsa de măsură. Pentru că, dacă ar fi fost bine să slăbim cu trupurile și să zăcem abia vii, negreșit așa ne-ar fi făcut Domnul de la început. Dar, de vreme ce ne-a făcut așa cum ne-a făcut, greșesc cei ce nu păzesc precum este ceea ce a fost făcut.

Ele înaripează păcatul, pornirea spre rău. Atunci puterile trupești și suflotești sunt aprinse de draci ca centre personale ale răului, mai rele decât poate fi omul.

Postitorul să păzească deci numai binecredincioșia, ca să nu se încuibeze răutatea în suflet din pricina lenevirii; ca să nu slăbească trezvia minții și ridicarea cugetării cu dinadinsul spre Dumnezeu; ca să nu se întunece sfințirea cea duhovnicească și luminarea care se ivește din ea în suflet. Căci de vor crește bunătățile amintite, nu vor avea patimile vreme a se scula asupra trupului. Pentru că sufletul, în-deletnicindu-se cu cele de Sus, nu dă vreme trupului spre trezirea patimilor. De aceea, odată ce se produce această stare în suflet, nu se mai deosebește întru nimic cel ce mănâncă anumite bucate de cel ce nu le mănâncă. Ba unul ca acesta a ținut nu numai postul, ci și înfrânarea cea de totdeauna. Și are laudă pentru grija și luarea-aminte cea aleasă, arătată trupului. Căci viața cea cu măsură nu înfierbântă poftele. Aceasta o spune și Sfântul Isaac Sirul: „Trupul cel neputincios, de-l vei sili peste măsură, aduce sufletului tulburare peste tulburare”. Iar Sfântul Ioan Scărarul zice: „Văzut-am pe dușmanul acesta (adică pântecul) odihnit și dând trezvie sufletului”. Și iarăși: „Văzutu-l-am pe acesta topit de post, și totuși plin de păcat, ca să nu nădăjduim spre noi, ci spre Dumnezeu cel viu”. Cu aceasta se potrivește și întâmplarea pe care o istorisește Preacuviosul Nikon, zicând: „În acele vremuri se afla un bătrân singur în pustie, care nu văzuse oameni de treizeci de ani și nu mânca-se nici pâine, ci numai rădăcini; dar a spus că în toți anii aceia era supărat foarte de dracul desfrânării. Și au socotit Părinții că nici trufia, nici hrana n-au fost pricina războiului aceluia, ci faptul că bătrânul nu era deprins cu trezvia minții și cu lupta împotriva amăgirilor vrăjmașilor”.

Pentru aceea zice și Sfântul Maxim: „Dă trupului cele după putere și întoarce toată nevoința ta spre lucrarea minții”. Și, iarăși, Sfântul Diadoh zice: „Postul are laudă în sine, dar nu la Dumnezeu”. Căci este lucrător și orânduiește bine pe cei ce-l voiesc cu întreaga ființă. Deci nu se cade nevoitorilor binecredincioși a se trufi pentru el, ci să vadă țința cugetării noastre în credința în Dumnezeu. „Căci meșterii niciunui meșteșug nu se laudă vreodată cu uneltele lor, ca și cum ele ar fi sfârșitul meșteșugului lor, ci așteaptă fiecare să isprăvească lucrul cu ajutorul lor, ca din el să arate cu adevărat meșteșugul lor” (*Cuvânt ascetic*, cap. 47, *Filoc. rom.*, vol. I, p. 424).

Dar având o stare potrivită pentru primirea unui anumit fel de hrană, nu-ți pune toată silința și nădejdea numai în post. Ci, postind cu măsură și după puterea ta, silește-te în lucrarea minții. De ai putere să te îndestulezi numai cu pâine și apă, bine este. Căci zice: „Nu întăresc celelalte bucate trupul cum îl întăresc pâinea și apa. Dar să nu-ți pară că împlinești vreo faptă bună postind astfel, ci nădăjduiește a câștiga din post întreaga cumpătare. Și așa îți va fi postul cu înțelegere”, zice Sfântul Doroftei.

Iar de ești neputincios, Sfântul Grigorie Sinaitul îți poruncește să mănânci o litră de pâine și să bei pe zi, adică în zilele cele dezlegate, trei sau patru pahare de vin sau de apă, dacă vrei să afli pe Dumnezeu; și să primești câte puțin din toate cele dulci ce se vor afla, ca să scapi de înălțarea cu cugetul; și să nu te scârbești de cele bune făcute de Dumnezeu, ci să-l mulțumești Lui pentru toate. Aceasta este judecata celor pricepuți.

Căci de te îndoiești de mântuirea ta fiindcă mănânci din toate bucatele cele dulci și bei puțin

vin, aceasta vine din necredința și neputința cugetului. Iar împărtășirea de bucate, fără de păcat și potrivit cu voia lui Dumnezeu, se poate afla în trei stări ale sufletului: în înfrânare, în îndeustulare și în săturare. Înfrânarea înseamnă a fi încă flămând când te scoli de la masă; îndeustularea înseamnă a nu fi nici flămând, nici îngreunat; săturarea, a se îngreuna puținel. Iar a mânca după săturare e ușă a îndrăcirii pântecelui, prin care intră desfrânarea.

Socotindu-le acestea, alege-ți ceea ce se cade după puterea ta, netrecând peste aceste stări. Căci și aceasta aparține celor desăvârșiți, cum zice Apostolul, adică a flămânzi, și a se sătura, și a le putea pe toate.

Acestea ți s-au arătat, o, iubitorule al lucrării și al luării-aminte a minții, numai din cuvintele Sfinților Părinți celor mari: care este măsura înfrânării și postul cel cu socoteală; și cum se cuvine a se nevoi cineva întru luarea-aminte. Deci auzind acestea, nu se cade a ne depărta de la lucrarea minții, ci a ne sili întru aceasta cu toată sârguința, rugând pe Domnul nostru Iisus Hristos să ne fie ajutor și Învățător întru aceasta. Căruia se cuvin toată slava, cinstea și închinăciunea, în vecii vecilor. Amin.

DIN SFATURILE STAREȚULUI GHEORGHE* DE LA CERNICA

1. „Deci prin chibzuire nesmintită căutați, după moartea mea, în partea dreaptă a sânului meu duhovnicesc, ceea ce înseamnă scăparea minții din robia cugetelor, că poate veți afla și o răclișoară scumpă, închipuind *curăția inimii* cea nefurată de gând. Și, deschizând-o pe ea, arăta-se-va și alta, de lut, zugrăvită, adică *biruința asupra deznădăjduirii*, cu multe feluri de trude prin acest trup de pământ. Sfărâmând-o și pe aceea, va da dintr-însa trei pietricele de mult preț, care se tâlcuiesc *câștigul celor trei părți ale pocăitului suflet, prin care și pe Sfânta Treime O proslăvesc*, slujindu-l eu de la nașterea mea.

Și, iată, întru numele Tatălui, pildă m-am făcut între voi prin rodul dragostei, iubindu-vă pe toți deopotrivă. Întru numele Fiului, m-am supus de bunăvoie sub picioarele tuturor, ca să pot vâna prin răbdare sufletele voastre; întru numele Duhului Sfânt, n-am lăsat simțurile a zbura peste hotarele firii, întrucât și de voi mi s-a făcut milă, încălzindu-vă lângă bucuria inimii și îndreptându-vă spre limanul mântuirii”¹.

---

*A fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română în anul 2005 (n. ed.).

1. E un pasaj din *Testamentul starețului Gheorghe*, publicat de Casian Cernicanul în: *Istoriile Sfintelor Monastiri Cernica și Căldoroșani* (pp. 30-31). El le lasă călugărilor din obștea sa moștenire pilda sa întipărită în cea mai intimă parte a ființei sale, pe care ei nu o pot însă descoperi decât prin propria lor înțelepciune. Această moștenire este *curăția inimii*. Dar ea are la

2. „Iarăși, cu darul blândetelor adaug a porunci, celor purtători de cruce ai mei fii sufletești, în ce chip să fiți ca niște îngeri în trup, neplecându-vă la deșertăciuni mincinoase, nici la răsfățări neastâmpărate sau la plimbări nepotrivite darului vostru, după cuvântul ce-l zice Vasul alegerii: „Că, deși toate îmi sunt slobo-de, dar nu toate îmi sunt de folos” (1 Corinteni 6, 12). Drept aceea, și bunul obicei și podoaba chipului să fie tocmite după urmarea cea dreaptă, precum am zis, asemănându-vă acelor tineri preacuvioși Sfinți, care au fost de o vârstă cu voi întru firea omenească. Deci pildă de fericită răbdare să luați de la Acachie, cel întocmai cu mucenicii. Pildă de curată supunere să luați de la Dosoftei, cel cu totul fără de răutate. Și pildă de smerită înțelepciune să luați de la Zaharia, cel mult-pătimitor.

---

bază *biruința asupra deznădăduirii*, dobândită cu multe trude ale trupului. După el, toate nevoințele duc la câștigarea nădejdi, și din fermitatea nădejdi crește curăția inimii, care-și pune toată nădejdea, ridicată din deznădejdea tuturor nădejdlor dezamăgite în cele vremelnice, în Dumnezeu, piatra ultimă și de nesfârșit a vieții noastre. Iar mai adânc decât acestea se află cele trei pietricele de mult preț, sau cele trei puteri ale sufletului, curățite cu puterea dragostei venite din Sfânta Treime: cugetarea, pofta și mânia. Ele s-au curățit slujind numai Sfintei Treimi. Propriu-zis, piatra de la temelie ființei noastre, umplută de nădejde și de curăție, are trei laturi: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

Din puterea Tatălui, starețul Gheorghe a putut iubi pe toți din obște în mod egal, cum și Tatăl îi iubește pe toți, fiindu-le tuturor Tată; din puterea Fiului a răbdat toate de la toți, ca pe toți să-i câștige; din puterea Sfântului Duh a rămas apropiat de toți, în comuniune cu ei, ca să-i conducă pe toți împreună spre mântuire. E o teologie spirituală, care pune Sfânta Treime la baza unității întreite a sufletului și a comuniunii, care face din Sfânta Treime izvorul puterii de reunificare a sufletului întreit și a comuniunii celei strânse între persoanele care nu se confundă și nu se stânjenesc în dezvoltarea lor. Armonia treimică e văzută ca baza strădaniilor pentru refacerea armoniei sufletești și sociale.

Dar să căutăm și la cea împotrivă rea-voire, căreia îi urmează pierzania și osândirea, dacă vrem să scăpăm de căderea lui Esau, a lui Gheezi și a lui Iuda. Căci scris este: „Slujiți Domnului cu frică și vă bucurați Lui cu cutremur”.

Că de veți petrece zilele vieții cu luare-aminte, și nu într-o nebagare de seamă, cu adevărat nu se va atinge de voi nici toată meșteșugirea diavolească. Căci să știți, fiii mei, cum că zavistia, pizmuirea, lăcomia, vicleșugul, mânia, pomenirea răului și trufia, încă de la alcătuirea lumii, nu știu să cinstească preaplăcuta lui Dumnezeu sporire și mai vârtos a celor de sub ascultare, ci rămân ca niște săgeți înfipte într-o același blestem al strămoșștii neascultări.

Iar într-o nevoințele frățimii voastre se va proslăvi lăbitorul de oameni Dumnezeu, și veți moșteni pacea, care întoarce iarăși la podoaba cea după fire pe cei ce se află cu mintea întreagă. Prin ele vă faceți și multora oglindă spre îndreptare și vă veți bucura într-o lumina celor vii”².

3. „Deci această treaptă a scării să o socotiți a fi porunca cea mai cuprinzătoare. Căci într-o ea se reazemă toată începătura mântuirii monahilor: *cinstiți supunerea unul către altul întocmai ca suflarea*. Însă nu dintr-un interes neblagoslovit de Dumnezeu, ci numai spre folosul apropiatului, ca să împliniți și dragostea cea hotărâtă din lege”³.

---

2. Din *Testamentul...*, la Casian Cernicanul, *Istoriile Sfintelor Monastiri...*, pp. 31-32.

3. Din *Testamentul...*, în: *Istoriile Sfintelor Monastiri...*, p. 36. Din tot *Testamentul starețului Gheorghe* rezultă că el vedea dragostea ca factorul principal al coeziunii, al comuniunii (pentru călugări: a obștii) ca cea mai cuprinzătoare virtute. Tot pentru înfăptuirea unei comuniuni în iubire, care nu stânjenește diferențele personale și etnice, ci le folosește pe acestea pentru întărirea comuniunii în primul rând în unități mai mici, starețul Gheorghe dă și dispoziția ca în obștea lui să nu fie decât călugări români, nu și de altă națiune, ca în obștea lui Paisie.

TIPICUL SFINTEI RUGĂCIUNI CEA CU MINTEA,
PRECUM DE LA PĂRINTELE IOSIF S-A PRIMIT.
SCRIS LA 1810¹

După ce se sună clopoțelul de sculare, îndată să te scoli făcând trei închinăciuni până la pământ. Începe pentru rugăciune: „Slavă Ție, Dumnezeuul nostru...”, „Împărate ceresc...”, „Sfinte Dumnezeule...” și, după „Tatăl nostru...”, troparele treimice: adică patru tropare: „Sculându-ne din somn”, apoi: „Veniți să ne închinăm...”, de trei ori, și Psalmul 50: „Miluiește-mă, Dumnezeule...”, „Cred într-Unul Dumnezeu...”. Apoi: „Născătoare de Dumnezeu Fecioară...”, „Botezătorul lui Hristos..., rugați-vă pentru noi”, „Sub milostivirea ta...”, apoi „Cade-se să te ferim...” și faci otpustul. Apoi începi mărturisirea cuprinzătoare a tuturor păcatelor, apoi: „Slăbește, lasă...”, „Și pe cei ce ne urăsc...” și 50 de metanii mari, sau pe care le ai de la duhovnicul tău părinte.

După acestea, strânge toate simțurile tale, pleacă-ți capul pe umărul stâng. Apoi închide gura ta și pune

---

1. Ms. nr. 1441, f. 2 r-4 v din Bibl. Acad. Rom. E sigur că autorul este identic cu ieroschimonahul Iosif, duhovnicul Mănăstirii Văratec, cu a cărui binecuvântare stareța Văratecului a scris, la începutul sec. al XVIII-lea, manuscrisul Mănăstirii Văratec, cuprinzând *Raiul* patriarhului Calist, numerotat ca o scriere independentă, spre deosebire de textul din *Filocalia* greacă, ce este numerotat ca parte integrantă a scrierii în 14 capete *Despre rugăciune*. A se vedea ceva despre viața lui în acest volum mai înainte, la sfârșitul art. *Isihaștii sau sihaștrii... în tradiția ortodoxiei românești*, p. 678. (Ieroschimonahul Iosif a fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română în anul 2008, n. ed.)

două degete de la mâna dreaptă la piept, în partea stângă, mai sus de inimă². Și tragi o dată răsuflarea pe nas încetișor, în adâncul pieptului³. Și acolo zi: „Doamne, lisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Și să nu umbli cu mintea după răsuflarea nasului, ci acolo, în adâncul inimii, să umbrească zicând preadoritul nume. Nici să-ți închipui inima, nici altceva⁴. Și așa zici numai un sfert de ceas, neîngreunând mintea, fiindcă ești nou începător.

Apoi mergi la Utrenie și acolo, aflând un locșor, ține numitele degete peste dulamă, iar acolo capul nu-l pleca, să nu te priceapă cineva. Și acolo să zici cu mintea un sfert de ceas, iar cu gura să nu slăbești, o, frățiorul meu⁵.

---

2. Cerând închiderea gurii, autorul recomandă implicit ca toate cuvintele rugăciunii să se spună mai mult în gând (desigur, de la o anumită treaptă de deprindere a ei în sus). Apoi, prin degetul pus deasupra inimii, privirea e ajutată să se concentreze exact la locul unde începe inima. Legătura dintre trup și suflet e folosită și mai mult pentru realizarea unor acte și stări în suflet, produse cu ajutorul unor organe ale trupului. În special, prin concentrarea privirii trupesti spre locul unde începe inima de carne, se realizează o concentrare a minții, sau a cugetării, spre inima spirituală a omului.

3. Se cere ca aerul să nu se tragă zgomotos, ci lin și câte puțin, pentru a ușura desprinderea cugetării de cele materiale, ba chiar și de acest act al respirației.

4. Deși capul trupesc e concentrat spre locul inimii de carne, mintea nu trebuie să-și producă închipuirea inimii de carne. Ea trebuie să se îndrepte spre inima spirituală, spre centrul spiritual al ființei umane, spre sinea proprie. Numai această inimă spirituală are o deschidere spre infinitul dumnezeiesc, spre care trebuie să privească și mintea îndreptată spre această inimă spirituală.

5. E mai ușor să ții cuvintele cu gura decât cu mintea. Pentru că la ținerea lor cu mintea se cere o mai mare concentrare. De aceea, chiar când nu se mai poate ține mintea concentrată la

Și după săvârșirea Utreniei, venind la chilie, citește icoasele Maicii Domnului și ce mai știi. Și de vei voi, dă voie somnului puțin. Și cum te vei deștepta, îndată începi icoasele. Și iarăși te rogi cu mintea un sfert de ceas. Și în vremea Proskomidiei, iarăși un sfert de ceas. Apoi, la ceasul al optulea, iarăși un sfert de ceas. După Pavecerniță, un sfert de ceas. Apoi mai citește ce mai știi, și te culci. Și așa, în fiecare zi de câte cinci ori.

Însă ascultările cele ale soborului să nu le treci cu vederea, chiar de vei scăpa vremile arătate, crezând că în ascultare este mântuirea. Și, mergând la ascultare, cu tăcerea să te învrednicești și cu prostimea (cu simplitatea). Și așa, tot câte puțin înveți mintea, neîngreunând-o⁶.

Dar și când vei zice cu limba, tot să umbrești cu mintea peste prestolul inimii⁷.

Așa să urmezi pururea și nimic să nu te despartă de dragostea lui Hristos, nici necazul, nici scârba. *I proci* (și celelalte).

Ghervasie monahul

---

aceste cuvinte, trebuie să se continue măcar rostirea lor cu gura, care cere o mai puțin încordată concentrare. Iar mintea trebuie slobozită de bunăvoie din această maximă concentrare, înainte de a se lăsa ea însăși, fără voie, de ea din pricina oboselii.

6. Metoda aceasta nu cere numai o repetare identică a rugăciunii, ci arată și modul cum se poate înainta spre Dumnezeu, sau la mai multă rugăciune cu mintea, sau la o mai adâncă concentrare în ea. După cât știm, e singura metodă care arată aceasta.

7. Mintea poate privi prin deschizătura inimii, sau a indefinitului sinei proprii, nesfârșitul dumnezeiesc, chiar dacă nu se rostesc cuvintele rugăciunii. Limba nu e lăsată să spună aceste cuvinte fără nicio participare a conștiinței.

RÂNDUIALA CEA BUNĂ A VIEȚII DE SINE

*Rânduiala cea bună luată din așezământul
Sfinților Părinți, cum se cuvine călugărului celui
ce e în afară de viața de obște (și petrece de sine)
întru luarea-aminte a petrece, precum și cei
de demult Părinți au petrecut¹.*

„Pune toată silința, o, călugăre, ca noaptea să nu dormi mai mult de trei ceasuri sau, fiind iarnă, cel mult patru. Și îndată deșteptându-te din somn, să-ți speli ochii cu apă rece și, începând după obicei, slăvește pe Dumnezeu, zicând: „Tatăl nostru...”, troparele: „Sculându-ne din somn...” și cele două rugăciuni: „Din somn sculându-ne...”, și „Slavă Ție, Împărate...”. Apoi lasă ectenia și apucă-te de canon, făcând mai întâi șapte mătânii mari, apoi închinăciunile.

Iar aceste mătânii mari, în Sfântul Munte, celui ce are schima mare, noaptea și ziua, 120. Deci faci șapte mătânii mari, cu genunchii la pământ, stând după fiecare drept în picioare și zicând sfânta rugăciune

---

1. Ms. nr. 1841, f. 119 r-154 v din Bibl. Acad. Rom. Urmează în continuare o descriere a situației mănăstirilor din Țara Românească și din Sfântul Munte. Aceeași mână a copiat, în același manuscris, înainte de această scriere, scrierea lui Calist Tilicude, *Cuvânt pentru iscusirea liniștii* (f. 102 v-118 v), dat mai înainte în acest volum (*Meșteșugul liniștirii*). La sfârșitul *Cuvântului* lui Tilicude, e scris: „Acest cuvânt s-a scris de mine smeritul de la părintele schimonah Gheorghe, frate de călugărie. Cumpărat de lachint (ceva indescifrabil), ieroschimonah de la Robaia, prin Aghiou Pavlou (în grecește), 1818”.

a lui Iisus la fieștecare cruce, adică „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul”, șoptind-o cu gura sau cu gândul. De se va putea, ține și suflarea nărilor până se isprăvește cu vântul rugăciunii. Zi cuvintele și cu mintea și nu gândi nicăiera fără numai la cuvinte și căutând unde se află inima omului.

Asemenea și închinăciuni fă douăsprezece până la pământ, stând după fiecare drept în picioare și plecându-te până să dai cu mâna de pământ, tot cu această sfântă rugăciune a Domnului nostru Iisus Hristos, spusă cu mare smerenie și cu lacrimi, de se va putea, neuitând-o, sau tulburare având, sau zgomot.

Apoi șezi puțin, dând inimii pace, cum s-a zis. Și apoi începe Polunoșnița², cei șase psalmi, „Dumnezeu este Domnul” cu tropare. Apoi începe *Psaltirea*, citind totdeauna două catisme. De te simți întru slăbiciune, poți să șezi jos. Așijderea și de la Sedelne.

După aceasta zi: „Miluiește-mă, Dumnezeule” și citește și un Canon, oricare vei voi. De vei putea să citești: luni, al îngerilor, marți, al Botezătorului, miercuri, al Maicii Domnului, joi, al Sfinților Apostoli, vineri, al Cinstitei Cruci, sâmbătă, al tuturor Sfinților și duminică, al Domnului, foarte bună orânduială va fi. Că țin minte că această orânduială o au Părinții cei singuratici și în Sfântul Munte al Atonului. După Canon, citește ceea ce îți place mai mult, cu stihurile: „Toată suflarea”, câte trei psalmi și Slavoslovia, apoi al treilea ceas, și isprăvește.

De este iarnă, apucă-te apoi de lucrul mâinilor și nu te lăsa somnului, că mult folos vei cunoaște stând după cetanie și luând aminte la tine. Iar dacă foarte

---

2. Miezonopectica (n. ed.).

tare te-ar cuprinde slăbiciunea, poți să te odihnești puțin, fiindcă nopțile sunt mari atunci. Iar dacă este vară, după citire negreșit să nu dormi.

Și de este luni, miercuri și vineri, rabdă lucrând întru luarea-aminte a inimii până ce va veni ceasul al șaptelea, sau măcar negreșit al șaselea. Și apoi, sculându-te, citește Ceasurile și Fericirile, Apostolul: „Fraților, roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea” și celelalte (din Epistola către Galateni), apoi Evanghelia de la Luca: „Zis-a Domnul pilda aceasta: Un judecător oarecare era, care de Dumnezeu nu se temea și de oameni nu se rușina”. Apoi: „Bine voi cuvânta pe Domnul, înălța-Te-voi, Dumnezeul meu”, „Cade-se cu adevărat” și otpustul.

Iar unii dintre Părinți, după cum am văzut și am auzit, cum și prin cercare am ispitit, după ce se scoală din somn și se liniștesc puțin cu luarea-aminte a inimii și cu gândul la „Doamne, Iisuse Hristoase”, sculându-se încep închinăciunile și după fieștecăre sută fac câte 12 mătânii mari. Apoi se liniștesc. După aceea citesc Miezonoptica și Utrenia. Și se liniștesc. Apoi iarăși, închinăciuni după fieștecăre sută de mătânii. Astfel făcând și tu, liniștește-te apoi; când se va putea, să fie chilia ta întunecată, cu perdeă. De te smintește cineva prin vedere, poți să închizi ochii pentru a nu vedea pe nimeni și pentru ca să poți ține gândul și mintea la cuvintele rugăciunii deasupra inimii. Și, mai pe deasupra, fă să nu umble mintea în vraștea gândurilor sau, și mai mult, inima. Nu lua aminte nicidecum nici să gândești la ceva. Că, chiar dacă ar fi bun, tot nu e bun. Trebuie silită să nu gândească decât la „Doamne Iisuse, Care ești pretutindeni și toate le împlinești”. Nici vreo nălucire, fie mică sau mare, sau lumină, sau foc, sau glas, sau bubuit, sau chip, de orice ar fi, văzând

sau auzind, să nu crezi. Nici lua aminte la unele ca acestea, de se vor întâmpla vreodată. Că acestea sunt păreri și minciuni. Socotesc într-o oarecare măsură din cercarea mea, că am cunoscut aceasta. Dar am avut despre acestea și cuvinte cu unele persoane, care au văzut lucruri și năluciri mari în față și le-au cercat cu auzul. Căci cei ce se liniștesc cu mintea și cu trupul, până ce nu vor trece prin aceste mincinoase păreri, nu pot veni nici la adevărata bună sporire.

Și să nu se teamă nici într-un chip nici de spaima ce apare în somn, sau de sunet, ori de strigarea pe nume. Iar în izbândiri de vise nicidecum să nu creadă sau să ia aminte. Nici să nu gândească la ele cum au fost, bune sau rele. Că din încrederea în multe ca acestea vine omul la părere și se strică. Dar mi se pare, după cum spun Sfinții, că este de folos și spre spor ca, trecând prin aceste pricini și întâmplări, de care nu te vei putea dumiri, să ai povățuire și îndreptare, că fără adevărata călăuzire mulți pier. Iar neavând de la cine să le descoperi, lăsându-te în mila lui Dumnezeu, ținete de rugăciune numai, fie că dormi, fie că ești treaz, fie că mănânci, fie că bei, fie că faci oricare alt lucru. Că ea te va învăța toate și-ți va fi de folos, până ce ai să vezi.

Iar după ce te vei scula și până la vremea prânzului măcar, cu nimenea să nu ai vorbă și însoțire. Iar de nu vei fi singur, ci vei avea măcar ucenic, de cu seară vei rândui ce va trebui, că foarte mult folosește orice lucru de nevoie. Că așa ni se poruncește, ca întâi să dăm lui Dumnezeu cele ale noastre în gândire, și apoi să rânduiim și să gândim și cele pentru trup, sau altă trebuință oarecare. Iar acestea le vei putea săvârși când nu vei fi cu nimeni, fără de grijă. Căci le vei arunca la spate, fiind biserică cerească și omenească. Toate

trebuie puse mai înainte în rânduială, și apoi a fi fără grijă. Ca să nu mai ai grijă, nici poruncă de la vreun om, decât numai de cele de trebuință, ci să te faci loc de liniștire și să fii fără glas și la sfătuire. Astfel, cei iscusiți în acestea, având *Sfânta Scriptură* de față, se urcă la cele mai bune ca să aibă viața veșnică.

Iar după otpustul ceasului, primește hrana cea obișnuită, după rânduiala Sfinților Părinți, cu toată fe-reala, păzind întru aceste trei zile a mânca o dată pe zi, nedelegând la vin și untdelemn. Iar marțea și joia, de vei mânca de două ori cu înfrânare nu păcătuiești, măcar și puțin vin bând și puțin untdelemn punând în fiertură. Iar vinul să fie amestecat cu apă trei pahare, iar neamestecat, două pahare. Iar paharul să fie de opt dramuri, iar mai mult nu. Iar de vei hotărî ca în aceste zile numai o dată să te împărtășești de hrană, mult folos vei cunoaște și întru starea în picioare în timpul nopților vei spori.

Iar sâmbăta și duminica, cu cuviință este și cu datorie, a mânca de două ori, împărtășindu-te de toate cele slobode cu înfrânare, întru slava lui Dumnezeu, pentru întărirea trupului. Iar în zilele cele dezlegate e îngăduit a mânca de toate, până la brânză și untdelemn și pește și vin, cu măsură, iar mai mult nimic. Că prisosurile nu sunt ale celor ce se nevoiesc, nici vor ajunge celor ce doresc, ci sunt ale celor din afară, care trăiesc încă numai cu nădejdea și nu știi în ce cale se află. Iar de vor căuta cu durere, li se va descoperi cu mila lui Dumnezeu.

Iar după ce vei prânzi în zilele postirii și în celelalte, de este vară, nu te lăsa somnului, ci silește-te pe tine, prin lucrul mâinilor, a-i sta împotriva. Iar dacă ai cunoaște că e de trebuință a te odihni, pogoară-te puțin împreună cu slăbiciunea trupului, un ceas, și

iarăși sculându-te, ia aminte la tine, și iarăși te apucă de rugăciune, rostind-o pe aceasta de trei sute de ori, și după fieștecare sută făcând câte 12 mătănii, cum s-a arătat. Că după dormire omul e mai liniștit cu mintea și cu trupul decât totdeauna, până nu apucă alte gânduri a intra în inimă și în minte, din multele învăluieli ale lumii. Și aceasta s-a cunoscut prin cercare. Deci ia aminte și lucrează de este vreme. Iar viind ceasul al nouălea, sculându-te, citește-l pe acesta și Vecernia, împreună cu un Canon al Maicii Domnului. Și sfârșind, liniștește-te cu toată luarea-aminte, având în această vreme chilia ta pe cât se poate întunecoasă și nevorbind în această vreme cu nimenea. Și dându-te pe tine la rugăciune curată, rabdă rugându-te cu trezvie până la al doilea ceas spre ziua cealaltă (la ora 7 seara). Apoi, sculându-te, citește Pavecernița și icoasele Maicii Domnului și ale Sfântului din acea zi. Apoi, iarăși, te apucă de luarea-aminte, ținând rugăciunea până la ceasul culcării și așa, culcându-te, odihnește-te precum s-a arătat la început.

La toate acestea, frate, silește-te într-o stare în picioare, noaptea, la priveghere. Că prin aceasta s-au dezbrăcat Părinții de omul cel vechi și au văzut pe Dumnezeu. Iar la priveghere adaugă trezvia, și de trezvie lipește rugăciunea lui Iisus. Și, după ce vei zăbovi într-un lucru, o vei înțelege pe aceasta și va gusta sufletul tău din pomul vieții.

Iar acestea tu nu le vei putea săvârși de nu te vei înjuga cu pomenirea morții tale, în tot ceasul.

Iar cei care au ajuns într-o sporire și nu se supără de multe asupreli (ispite) am văzut că și în adunare de frați, sau la vreme de nevoie și în oraș, sau în casă liniștită, pot a se liniști. Iar în singurătate și în liniște

mai mult se ajutorează decât în adunare. Pentru că în adunare se pot păzi mai ușor cei mai fără patimi și puternici. Dar nici acelora nu le e prea de folos, ci o primesc aceasta numai de se va întâmpla cu oarecare vestire de la Dumnezeu, pentru oarecare trebuință a obștii. Dar maica acestora e străinătatea și liniștea. Și ele nu sunt legate de un loc, ci le poți afla oriunde vei putea mai cu înlesnire a împlini acestea și a te ruga. Căci de te rogi, ești biserică fără toată îndoiala. Însă și în singurătate să nu șezi singur, fără un însoțitor, adică fără vecin; ca să nu pătimești ieșire din minte, ci în doi și în trei frați, care se zice cale împărătească. Deci fii și acolo în obște. Căci aceasta este mărturisită și aleasă de Sfinții Părinți, după cum aleasă este și în Muntele cel sfânt al Atonului. Căci și acolo este vrăjmașul și au fost văzătorii viețuitori în liniște. De acolo se învață cum calea împărătească este cea în doi și în trei. Ei au și un stareț și povățuitor, trăind în câte două-trei chilii și având biserică sub un acoperiș și având toate împreună. Ei au timpuri de adunare de obște după voia celui mai mare; și rugăciunea, și mâncarea de obște, și îmbrăcămintea și somnul, și alte lucruri de nevoie, cu povățuire și cu blagoslovenie. Și așa pot a spori cu darul lui Dumnezeu. Iar singur nu e lăsat nimeni a șede, fie el departe sau aproape. E foarte oprit a fi unul despărțit și de sine în toate. Căci e un lucru smintitor și pricinuit de cădere când în dreapta, când în stânga, aducând patimi sufletești și trupești, după cum am văzut și cum este știut celor cunoscători. Sunt iarăși unii care sunt singuri. Locuința lor se zice colibă și e fără biserică. Dar au o încăpere tot câte doi. Dar sunt și de aceia care, după ce au stat mai înainte câte doi, acum se află câte unul, în colibă, sau în

peșteră, sau în vreo crăpătură. Dar numai după ce s-au povățuit în obște cu frații, sau în pustie, viind la sporire cu sfatul și cu știința altor cuvioși părinți, au îndrăznit și îndrăznesc acum a ședea singuri și a se lupta cu patimile și cu dracii, după cum am și văzut. Dar rar se află de aceia care s-au lepădat de toată îngrijirea trupească și a lumii și, ajungând la sporire, și-au aruncat toată nădejdea către Dumnezeu, pe Care Îl doresc.

Iar cei ce sunt cu patimi să nu îndrăznească a se lupta deosebit, la singurătate, cu dracii, că se omoară de către aceia. Ci se cade a ne sili la acestea, în calea împărătească, și, unde ne va ajuta locul, datori suntem a ne sili pentru mântuirea sufletului nostru. Și așa, fără nicio cădere vom petrece rămășița vieții noastre. Și cei ce doresc mângâierea cea de la Domnul prea lesne o vor câștiga. A Căruia să fie slava în veci. Amin.”

*

* *

Urmează o lungă descriere a vieții monahale din Athos și din Țara Românească. Vorbește de datinile românești la Athos. Spune că sunt români mulți la Athos, mai ales la Cutlumuș, care are ca metoc Slatina, din Episcopia Argeșului. Dar „mai mulți călugări greci sunt în țara noastră”. „Și numai în Sfântul Munte și în Țara Românească sunt rânduieli bune, iar în alte părți, slabe și rele, și în toată țara turcească e greu atât bisericilor, cât și credincioșilor”.

Vorbește cu admirație de Cuviosul Gheorghe și de Cuviosul Paisie. Amândoi au avut ucenici mulți, cum se văd și acum. Autorul se socotește un om prost pe lângă ei (f. 155 v-156 v.).

E o scriere foarte interesantă și pentru istoria Țării Românești.

ALĂUTĂ DUHOVNICEASCĂ ȘI TRÂMBIȚĂ CEREASCĂ¹

Această cârtică mică se numește alăută duhovnicească și cerească trâmbiță care, trâmbițând în urechile credincioșilor, aprinde și învăpăiază inimile lor spre dragostea lui Dumnezeu și-i face pe ei a fi sânguitori și a împlini și cu lucrul cele ce sunt scrise întru dânsa. Iar prin lucrarea aceasta li se face lor suire la Împărăția cerului. Și cei ce au dragoste către Dumnezeu și Îl iubesc pe El din toată inima lor foarte se folosesc de cele ce sunt scrise în cârtica aceasta și se silesc și cu lucrul a împlini cele scrise. Iar cei ce au dragoste spre agoniseliile cele vremelnice și sunt iubitori de slava lumii acesteia deșarte nu numai că nu se folosesc, ci încă și basme pe acestea le numesc și își râd de ele. Dar prin acest răs își pricinuiesc ei singuri nemângâiată plângere în ziua înfricoșată a judecății.

Aceasta, din dragostea lui Dumnezeu, spre o mai adevărată încredințare, o mărturisește și Cleopa întru mergerea la Emaus cea împreună cu Luca, când zicea:

---

1. Ms. nr. 41 din Biblioteca Episcopiei Romanului. Însemnare: „1823. f. 1 r.-f. 40 v”. Cuprinde numai această scriere. După părintele arhim. Cleopa de la Mănăstirea Sihăstria, autorul ar fi un nepot al starețului Neonil de la Neamț, trăind în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dacă Calist Catafygiotul dă ca ultim ajutor pentru concentrarea minții unitatea lui Dumnezeu, scrierea aceasta cere, pentru aceasta, eliberarea de grija agoniselilor celor vremelnice. Numai așa se poate elibera mintea de gândurile limitate, care o împart și o îngustează.

„Au doară nu era inima noastră arzând când ne grăia nouă pe cale?” (*Luca 24, 32*). Cine are urechi de auzit să audă. Și auzul urechilor lor să fie pricinuit de aprindere a inimilor lor spre dragostea lui Dumnezeu.

Deci mulți sunt cei care doresc această duhovnicească și mângâietoare lucrare a minții, adică rugăciunea lui Iisus. Dar ei socotesc că o vor câștiga numai cu istețimea lor, deci cu istețimea firii și cu meșteșugul (metoda) acela cu care au arătat și au învățat Sfinții Părinți cum să stea la rugăciune cei ce se nevoiesc.

Bun este meșteșugul pe care ni-l învață Sfinții Părinți. Dar de nu vom câștiga smerita cugetare și umilința, în locul iscusinței celei firești, meșteșugul acela cu care s-au nevoit Sfinții Părinți nimic nu ne ajută. Pentru că această mângâiere a inimii și lucrare a minții nu e spre nimic altceva decât numai spre a se aprinde și a se învăpăia inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și aceasta din ce se naște? Numai și numai din smerita cugetare. Iar din smerita cugetare se naște și umilința (străpungerea inimii). Iar umilința aprinde și învăpăiază inima omului spre dragostea lui Dumnezeu. Și cei ce au câștigat dragostea lui Dumnezeu au scos din mintea lor toate câștigurile și agoniselile veacului acestuia, și toate frumusețile acestei lumi deșarte le socotesc cu totul urâte.

Deci, dacă se va slobozi mintea de câștigurile și de agoniselile veacului acestuia și vede ca urâte toate frumusețile lumii acesteia deșarte, atunci, văzându-se pe sine slobodă și dat fiind că ea este din fire lucrătoare, nu poate să șadă deșartă, ci aleargă la Ziditorul său, adică la Preabunul Dumnezeu; și de Dânsul se lipește, și pe El Îl dorește, și cu El de-a pururi

vorbește și șezând, și în somn dormind. Și, în scurt a zice, toată mângâierea ei duhovnicească dintru aceasta se naște, adică din smerita cugetare, și din ne iubirea de agoniseală a celor vremelnice, și din ne iubirea celor frumoase ale lumii acesteia deșarte. Dintru acestea se naște fierbințeala inimii, dintru acestea se pornește inima cu săltare la rugăciunea cu suspinuri. Iar dacă cineva va iubi agoniselile cele vremelnice și împodobirea hainelor și va căuta și rugăciunea, sârguindu-se să o afle pe ea, unul ca acesta în zadar se ostenește. Pentru că acestea, adică agoniselile cele vremelnice și stricăcioase, sunt mărăcinii sau spinii care, după ce a căzut sămânța sămănătorului între ei, răsărind, nu o lasă pe ea să crească, ci o îneacă.

Așa fac grijile vieții acesteia vremelnice: îneacă și sting scânteiuța care este aprinsă în inima omului spre dragostea de Dumnezeu și o fac pe ea cu totul rece. Și este un lucru cu totul jalnic și vrednic de nemângâiată plângere ca, pentru puțină mângâiere ametoare și vremelnică, să ne lipsim de chemarea noastră cea frumoasă și de patria noastră. Că însăși gura Domnului grăiește, zicând: „Nu puteți să slujiți la doi domni, pentru că ori pe unul veți iubi și pe celălalt îl veți urî, sau de unul vă veți lipi și de celălalt nu veți grijii: nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui Mamona” (Matei 6, 24).

Și, iarăși, Mielușelul lui Dumnezeu a rugat pe Părintele Său, zicând: „Părinte, dă-le lor să fie una întru Noi, că și Noi una suntem” (Ioan 17, 21), adică una să fim în dragoste, după cuvântul Apostolului care zice: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea Domnului? Oare foamea, sau golătatea, sau sabia, sau celelalte?” (Romani 8, 35). Să ne gândim la un tânăr

care, împrietenindu-se cu o tânără și îndulcindu-se de puțină mângâiere, se aprinde și se învăpăiază cu inima de multa dragoste față de ea, și-i dă ei toate simțirile, și-și cheltuiește toată înțelepciunea cu ea, încât și-a pierdut mintea și a ajuns ca un nebun, și nu-i mai pasă de rușine, și se poartă cu neorânduială, și toată gândirea și cugetarea lui doresc ziua și noaptea față ei. În zadar binevoitorii lui, văzându-l, își arată părerea de rău de el și-l sfătuiesc zicându-i să se depărteze de acea față, că-i este pierzătoare de suflet și stricătoare de minte. El nu numai că nu primește sfătuirea lor, ca să se depărteze de ea, ci voiește mai bine să-și plece capul sub tăiere de sabie decât să se despartă de dragostea acelei fete. Dar dacă cei lipsiți de minte se dau pentru puțină mângâiere amăgitoare și pentru dragostea cea pierzătoare de suflet până și la tăierea de sabie și la moarte, ce vom zice de cei ce s-au împrietenit cu Dumnezeu și ale căror inimi s-au aprins și s-au învăpăiat de dragostea Lui? Toate simțirile și toate cugetările acestora s-au tocit și au fost omorâte față de toate frumusețile lumii acesteia, și mintea lor s-a luminat cu totul și se îndulcește de dragostea Domnului celui nemărginit de frumos. Iar de frumusețile veacului acestuia nu numai că nu sunt biruiți, ci și vederea lor le este neplăcută. Iar de li s-ar întâmpla să li se aducă de către viclenii draci chiar numai în minte dulceața celor vremelnice, ei nu numai că nu le primesc pe acestea în mintea lor, ci se îngrețosează de ele.

Dar cei ce le iubesc pe acestea, adică dulcele și agoniseliile cele vremelnice și amăgitoare, și îndrăznesc a începe să se silească la rugăciunea cea tainică folosindu-se de meșteșugul de care au auzit,

ca, odată cu suflarea, să bage aerul înăuntru și să-l scoată afară, adică să bage, prin acel meșteșug, răceala și să scoată căldura, sânguindu-se cu multă osteneală și cu toată silința să afle locul inimii lor, să știe că toată silința și osteneala lor este în zadar. Căci până când mintea lor va fi întunecată de grijile vieții acesteia, până atunci și suflarea aceea, pe care o forțează nevoitorii cu meșteșug (cu metodă), suflă în inimă ca și cum ar sufla în foale în niște cărbuni stinși.

Deci numai după ce mintea s-a izbăvit din robia grijii vieții acesteia are nevoie inima de meșteșugul acela al suflării; și numai atunci suflarea aceea încălzește și aprinde scânteiuța aceea spre dragostea lui Dumnezeu.

Iar semnul dragostei lui Dumnezeu cel adevărat este acesta: smerita cugetare, și dragostea cea cu milostivire față de toți oamenii și față de toată zidirea lui Dumnezeu, și desăvârșita neagonisire a celor vremelnice². Pentru că cei care au urât agoniseliile și toate frumusețile veacului acestuia vremelnic și toate cele amăgitoare ale lumii acesteia, prin dreapta socoteală și cu bună adevărire, în chip desăvârșit s-au îndrăgit de Dumnezeu și s-au învrednicit de mila Lui, încât de aici înainte ei nu mai au dragoste față de nimic din cele frumoase ale lumii acesteia. Căci ei se îndestulează cu dragostea Domnului celui nemărginit în frumusețe. Iar de cele de trebuință ale firii omenești nu numai că nu se îngrijesc, ci simt și o neplăcere față de ele și socotesc că sunt de prisos, pentru că au cunoscut că toate sunt vremelnice și amăgitoare și împiedică mântuirea sufletului.

---

2. Deci nu se cere ura lumii, ci renunțarea la pornirea spre agonisirea egoistă a lucrurilor lumii.

CUVINTE ADUNATE DIN SFINTELE SCRIERI

În ce privește rugăciunea lui Iisus și pe cei ce voiesc a începe această sfântă rugăciune, mai întâi se cuvine a păzi lucrarea sfintelor porunci și a fi fără griji și fără de gânduri și fără de păreri; se mai cuvine a avea dragoste frățească și nepătimașă deopotrivă către tot sufletul și către Dumnezeu din tot sufletul; apoi, a avea smerita înțelepciune și a fi pașnici cu oamenii și cu toată zidirea lui Dumnezeu; în sfârșit, să ne curățim de patimi și de mândrie și, în locul mândriei, să ne îmbrăcăm cu smerenie și cu toate faptele cele bune. Și abia după ce vom împlini cu lucrul toate cele mai sus zise, să îndrăznim a începe și a zice și rugăciunea lui Iisus. Iar rugăciunea lui Iisus se cuvine a o păzi așa cum zic Sfinții Părinți: cu mintea deasupra inimii, privind în inimă cu mintea și nemaigândind sau cugetând atunci la nimic, ci numai cuvintele rugăciunii ținându-le și zicându-le, adică: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Sfântul Grigorie Sinaitul, cercând cu de-amănuntul și cercetând viețile și scrierile și meșteșugul (metoda) cel duhovnicesc al tuturor Sfinților mai mult decât toți, prin Sfântul Duh ce locuia întru dânsul, rânduiește, adică învață cu prealuminată înțelepciune, că se cuvine a pune toată silința pentru rugăciunea cea tainică. Iar Sfântul Simeon, Arhiepiscopul Solunului (Salonicului), având același duh și dar, poruncește, sfătuiește și îndeamnă la această sfântă lucrare a minții pe arhierei,

pe preoți și pe călugări și încă și pe toți mirenii¹. Dar îi și înfricoșează pe cei ce încep această sfântă lucrare cu neluare-aminte și fără de sfătuire. Dar mai vârtos cei ce au râvnă spre această lucrare a minții, dar sunt iubitori și de dragostea cea pătimasă față de oarecare persoane, dragoste pricinuitoare de stricăciune și pierzătoare de suflet, unii ca aceștia, de se bucură socotind că au primit oarecare mângâiere duhovnicească, în zadar se bucură. Căci aceasta este o adevărată înșelăciune, iar nu bucurie sau bucurie duhovnicească. Căci ce putere are întunericul de a se împărtăși cu lumina? Unii ca aceștia, de nu se vor trezi și nu se vor pocăi, nu numai că nu se folosesc cu nimic din osteneala lor, ci încă și ieșire din minte pătimesc. Drept aceea, de multă trezvie și luare-aminte au nevoie cei ce au început această sfântă și duhovnicească lucrare a minții, ca nu cumva, meșteșugind-o simplu și oricum, să-și câștige lor undiță și să se facă pradă de vânare viclenilor draci.

Dar acestea nu s-au scris spre descurajarea lucrătorilor celor de pe treapta făptuirii, adică a noilor începători, ci s-au scris mai vârtos spre întărirea și iscusirea lor, ca totdeauna și în toate zilele să-și cerce lucrul lor prin citirea sfintelor scrieri și, prin sfătuirea cea duhovnicească, să vadă de merge bine sau nu.

---

1. *Împotriva tuturor erezilor*, cap. 296, PG 155, 544-548. Sunt citați aici Sfântul Grigorie Sinaitul și Simeon Tesaloniceanul, aproape cu aceleași cuvinte ca și în „Cuvântul înainte” al lui Vasile de la Poiana Mărului la Grigorie Sinaitul, dar nu pentru a scoate pentru toți un îndemn la rugăciunea lui Iisus, ci pentru a-i opri de la ea înainte de despătimire. E o voință de a corecta pe Vasile de la Poiana Mărului.

Autorul „Alăutei” cunoaște bine scrierile lui Vasile de la Poiana Mărului.

Pentru că nu este cu putință a nu se fura ceea ce este bun de cele rele. Pentru că înșelăciunea se împletește pe lucrarea minții cum se împletește vâscul pe copaci. Căci vrăjmașul nu încetează a plăsmui înlăuntrul celor firești ale mijlocului cele părute duhovnicești, precum voiește a aduce în locul căldurii celei duhovnicești înfierbântarea sa și în locul bucuriei, plăcerea deșartă; și dulceața spurcată se silește a face să se socotească a sa înșelăciune ca o lucrare a darului.

Rugăciunea cea curată se arată în căldura inimii, la care se pornește inima cu săltare în vremea rugăciunii. Pe aceasta Sfântul Isaac Sirul o numește rugăciunea inimii (inimelnică). Deci bună este rugăciunea aceea care e însoțită cu fierbințeala inimii și se face cu săltare din inimă. Dar, odată cu acestea, e nevoie ca și mintea să fie lucrătoare; și să fie păzită și suflarea. Căci dacă inima, din mângâierea a ceea ce vine în ea, se va porni cu săltare la rugăciune, dar mintea se va afla în convorbire cu gândurile sau cu cugetele, lesne se va întâmpla, precum s-a spus, furarea a ceea ce e bun de către cele rele. Pentru că vrăjmașul nu încetează a se sârgui ca în locul darului cei începători să primească înșelăciunea lui. Drept aceea, se cuvine ca, împreună cu rugăciunea care vine din mângâierea aceea în inimă, adică din puterea căldurii inimii, ce se întreține cu suflarea, să fie și mintea lucrătoare.

Întrebare: Cum și în ce chip să fie mintea lucrătoare?

Răspuns: Așa precum au spus Sfinții Părinți: mintea să păzească luarea-aminte deasupra inimii și nimic să nu gândească sau să cugete atunci, ci numai

cuvintele rugăciunii să le țină și să le spună, adică: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”, ca să se scufunde mintea în adâncul inimii, iar nu în partea poftitoare. Că singura lucrare neînșelătoare a celor ce au început de curând această rugăciune este să înceapă a o săvârși cu mintea în inimă. Dar mult uneltitorul și zavistnicul și vicleanul diavol se silește în tot chipul să înșele pe cei ce au început de curând rugăciunea. Însă mai ales în două chipuri se sârguiește a-i înșela, adică să le vrăjească (împrilostească) mintea prin năluciri și să-i facă să desfrâneze prin partea poftitoare. Iar pe cei de la mijloc și pe cei desăvârșiți voiește ca prin neascultare să-i arunce în prăpastia părerii de sine și a mândriei. Drept aceea, ca să nu fii înșelat, ține foarte tare ascultarea și smerenia. Și nu numai că nu te vei înșela, ci și toate măiestriile și mrejele vrăjmașului le vei sfărâma, și toate taberele viclenilor draci pe goană le vei pune cu puterea lui Hristos.

Deci, când vei simți durere, sau mișcare, sau fierbințeală de-a dreapta, sau în piept, sau sub piept, sau sub inimă, sau la cap, sau în frunte, sau între ochi, sau la urechi, sau la mână, sau la spate, sau la picioare, nicidecum la unele din acestea să nu gândești, ci numai la cuvintele rugăciunii să privească mintea ta, deasupra inimii, unde ți-am arătat. Căci, după cum zice Sfântul Diadoh, pe cât se lucrează poruncile, și darul se înmulțește.

Întrebare: Și prin ce se lucrează poruncile și se înmulțește darul?

Răspuns: Numai și numai prin credința cea adevărată și neîndoielnică, după cuvântul Domnului,

Care i-a zis lui Petru: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?” (*Matei 14, 31*). Nu i-a zis: necredinciosule, ci: puțin credinciosule, pentru că mulți se văd a fi credincioși, dar răciți și puțin credincioși.

Dar când și în ce vreme a zis aceasta Domnul, pentru îndoiala și pentru necredința lui Petru? Atunci când, văzând Petru din corabie pe Domnul venind pe mare ca pe uscat, i se părea că este o nălucă și a strigat zicând: „Doamne, de ești Tu, poruncește-mi să vin la Tine”, iar Domnul a zis către dânsul: „Eu sunt, vino la Mine”. Și sărind Petru din corabie, mergea pe mare ca pe uscat, dar văzând vânt tare și valurile mării ridicându-se și înălțându-se, iar el aflându-se cu credința împuținată, se afunda și, pentru îndoiala și împuținarea credinței lui, striga către Domnul, zicând: „Doamne, nu mă lăsa, că pier”. Atunci Domnul, apucându-l de mână, i-a zis: „Puțin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?”.

Așa se întâmplă și acum cu cei ce au început a călători călătoria cea duhovnicească, adică rugăciunea lui Iisus, dar pentru împuținarea credinței lor se îndoiesc pe cale și nu înaintează, pentru că toată mintea și gândirea lor și grija lor o au pironită spre agoniseliile acestea vremelnice și putrede și mai vârtos sunt biruiți de slava lumii celei deșarte; iar de lucrarea sfintelor porunci nu au nicio grijă. Iar aceasta li se întâmplă pentru împuținarea credinței. Pentru aceasta sunt biruiți de slava cea deșartă și încep a se îngriji de agoniseliile cele vremelnice. Iar mai vârtos cei ce s-au învrednicit de mângâierea cea duhovnicească, de se vor afla întru împuținarea credinței, lesne se vor învoi cu gândurile și cu cugetele cele necuviincioase, care spurcă și întinează mintea.

Unii ca aceștia, chiar dacă s-au învrednicit de mângâierea cea duhovnicească și socotesc că umblă pe cale, se rătăcesc pe o cale neumblată. Pentru că mare păcat este a se învoi cineva cu cugetele și cu gândurile cele necuvioase. Și precum pruncul cel mic, nehrănindu-se de doică, nu poate să trăiască, ci moare, așa nu este cu putință a fi cineva rob păcatului și a călători cu Dumnezeu. Căci Dumnezeu urăște păcatul.

Căci pentru păcatul unui om căzură în moarte într-o clipeală douăzeci și cinci de mii din fiii lui Israel, celui întâi născut al lui Dumnezeu. Oare nu era hărăzit de la Dumnezeu norodului aceluia, adică fiilor lui Israel, să meargă în pământul făgăduinței? Dar pentru necredința și învârtoșarea inimii și pentru necurăția lor, au umblat patruzeci de ani rătăcind în pustie, pe locuri neumblate, și nu pe cale. Și nu numai că nu s-au învrednicit a intra în pământul făgăduinței, dar nici măcar a-l vedea nu s-au învrednicit. Numai Moise l-a văzut când era aproape de adormire, adică atunci când era să se ducă din viață. Atunci, Domnul i-a zis lui Moise: „Încredințează pe norodul acesta lui Isus al lui Navi, că tu vei adormi”. Și iarăși a zis Dumnezeu lui Moise: „Pământul făgăduinței iată-l, vezi-l, dar nici tu nu vei intra în el, pentru că nu M-ai cinstit înaintea fiilor lui Israel și n-ai lovit piatra pentru curgerea apei cu toiagul tău după porunca pe care ți-am poruncit-o Eu, ci ai lovit-o cu trufie și cu mânie” (*Numerii* 20, 12).

Vedeți, iubiților, câtă depărtare se face de la Dumnezeu pentru nelucrarea poruncilor? Moise, căruia îi strălucea fața mai mult decât soarele (*Ieșirea* 34, 29), încât fiii lui Israel nu puteau să caute la fața lui pentru strălucirea darului Preasfântului Duh ce lucra întru el, pentru o poruncă ce i-a părut mică, nu s-a învrednicit

a intra în pământul făgăduinței. Dar depărtarea de la Dumnezeu nu s-a zis pentru Moise, căci Moise era plin de credință și de darul Celui Preaînalt. Ea s-a zis pentru necredința și învârtoșarea inimii norodului celui ce, după ce a intrat în pustie, cârtea și bârfea împotriva lui Moise. De aceea, nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței, dar nici a-l vedea nu s-a învrednicit, ci a umblat rătăcind pe locuri neumblate, și nu pe cale, după cuvântul Domnului, Care a zis: „M-am jurat întru mânia Mea că nu vor intra întru odihna Mea” (*Numerii 14, 23*).

Așa e și cu cei ce îndrăznesc a începe rugăciunea lui Iisus. De se vor afla întru împruținarea credinței, adică de vor fi puțin credincioși, puțină purtare de grijă vor avea pentru lucrarea sfintei rugăciuni, dar multă silință și sânguință au pentru lucrurile și agoniseliile cele pământești și vremelnice. Unii ca aceștia, chiar dacă li se pare a călători bine, se rătăcesc pe locuri neumblate și nu umblă pe cale. Dar însăși gura Domnului grăiește zicând: „Nu vă îngrijiți ce veți mânca și ce veți bea și cu ce vă veți îmbrăca. Vedeți păsările cerului, că nici nu seamănă, nici nu secără, nici în jitițe nu adună, și Tatăl vostru cel ceresc le hrănește pe ele. Ci căutați mai întâi Împărăția cerurilor, și toate celelalte se vor adăuga vouă” (*Matei 6, 31-33*).

Deci, cei ce s-au sfințit lui Dumnezeu încă de aici, dacă vor să se aplece de la rugăciune puțin câte puțin spre cugetele pământești, care spurcă și întunecă mintea, și se vor învoi cu ele, vor vedea pe Dumnezeu îndepărtându-Se de la ei și vor rămâne în batjocura vrăjmașilor, adică a viclenilor draci. Că și Samson, cel tare și osebit între oameni mai mult decât toți și sfințit lui Dumnezeu din pânțelele maicii sale, cel

învrednicit de multă putere și de mari minuni și vestit încă mai înainte de naștere prin înger, ca și Ioan, fiul lui Zaharia, oare nu pentru că și-a pângărit sfințitele sale mădulare prin aplecarea spre păcătuire, adică spre desfrânare, S-a depărtat Dumnezeu de la el și l-a lăsat pe el pe seama vrăjmașilor lui?

Vedeți, iubiților, câtă stricăciune se face dintru imputinarea credinței, și sufletească și trupească? Dintru aceasta vine lenevirea spre lucrarea sfintelor porunci, dintru aceasta, aplecarea spre păcătuire, dintru aceasta vine iubirea de agoniselile cele pământești și de slava lumii celei deșarte. Deci, de suntem iubitori de cele duhovnicești, să nu fim iubitori de agoniselile cele vremelnice, care sunt stricăcioase și pierzătoare de suflet, ci să fim sânguitori și iubitori de lucrul lui Dumnezeu, slujindu-L Lui și cinstindu-L pe El prin lucrarea sfintelor Lui porunci și, din zi în zi, să sporim prin credință și prin smerită cugetare în dorul cel către El. Căci aceasta este calea cea adevărată și neînșelătoare.

Deci fierbințeala se naște din rugăciune, dar vine și de la draci, și de la fire. Cea de la fire se naște atunci când cineva are vreo rudenie aflată în depărtare, pe care dorește să o vadă, și nu are nicio înlesnire să o vadă. Dar se naște și când cineva are o dragoste pătimasă pentru oarecare față (persoană). Aceasta e o dragoste stricăcioasă și pierzătoare de suflet. Ea se naște când dorește să se întâlnească cu acea față, și nu are nicio înlesnire a se întâlni cu ea. Acest fel de fierbințeală se naște și la cei iubitori de arginți, care urmăresc împlinirea dorinței lor de a agonisi aur și argint. Aceasta este, după cuvântul dumnezeiescului Apostol Pavel, rădăcina a toată răutatea. Acest lucru este jalnic și vrednic de nemângăiată plângere.

Fiindcă această patimă pe mulți i-a aruncat în prăpastia pierzării. Dar și acum sunt aici dintre aceia ce sunt biruiți de această patimă și aud prea bine aceste înfricoșate cuvinte. Dar ce fac? Ei se mulțumesc să cugete cu inima lor, zicând: Cine știe, poate nu va fi așa precum se aud aceste înfricoșate cuvinte; poate va fi altminteri. Și nu numai că nu se pocăiesc, ci încă și pe cei ce atârnă de ei îi asupresc și-i necăjesc făcând economie, ca să-și păstreze aurul și argintul, ca nu cumva să cheltuiască din el. Și din acestea li se pricinuieste lor a nu crede cu inima și a nu înțelege cu mintea, numai și numai din împuținarea credinței lor. Că și Iuda cel rău-credincios auzea înfricoșatele cuvinte ale Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care zicea că mai bine ar fi fost omului acela, care avea să vândă pe Fiul Omului pentru agonisirea argintului, să nu se fi născut, dar nu le înțelegea, nici nu le credea cu inima, având mintea întunecată cu turbarea iubirii de argint. Și așa n-a înțeles, până când nu și-a agonisit lui și spânzurare, și pogorâre în prăpastia iadului.

Așa și în vremea de acum, cei întunecați la minte cu turbarea agoniseliilor aud și ei prea bine aceste înfricoșate cuvinte, dar întunecarea minții lor nu-i lasă să înțeleagă sau să se pocăiască, ci se și sârguiesc să-i asuprească și să-i necăjească pe cei mai mici. Unii ca aceștia agonisesc loruși pogorârea în prăpastia pierzării. Iar pe cei ce înțeleg și cred cu inima și se pocăiesc cu adevărată pocăință, precum a primit Domnul pe vameșul și pe desfrânata și pe fiul cel risipitor și i-a îmbrățișat pe ei, așa îi primește și pe ei, și-i îmbrățișează, și în ceata dreptilor îi rânduiește. Căci știe Domnul și pe desfrânata care s-a pocăit cu

adevărat să o facă mai curată decât pe o fecioară. Dar nu face așa pe cei ce prelungesc nepocăința, zicând că ne vom pocăi mâine sau poimâine. Că mulți sunt în iad dintre cei ce zic că ne vom pocăi mâine sau poimâine, pentru că noi nu știm ziua sau ceasul ducerii noastre din viață.

Iar dulceața se naște din rugăciune. Dar vine și de la doctorii cei amari, adică de la viclenii draci. Cea de la draci pricinuieste tulburare, iar cea din rugăciune aduce pace și smerenie.

Iar fierbințeala cea din rugăciune și cu zdrobire dintru adâncul inimii aduce suspine și izvorăște din ochi, ca din niște șipote, șiroaie de lacrimi pentru dragostea și dorul cel către Dumnezeu. Și atunci, și mintea cu mare putere strigă: „Doamne, lisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Și pe toți oamenii îi vede înaintea sa ca pe îngerii lui Dumnezeu. Iar pe sine se vede praf și cenușă, și îi vine a se tăvăli pe sub picioarele tuturor oamenilor pentru dragostea Domnului. Ba, de multe ori, îi vine a se și ascunde de către vederea oamenilor.

Cei ce au ajuns la măsurile acestea s-au învrednicit și de mila lui Dumnezeu, adică de rugăciunea cea adevărată și neîncetată. Ea se lucrează atunci de-a pururea cu mintea în inimă; se lucrează fie tăcând el, fie dormind. Iar mai vârtos, când se deșteaptă din somn, o află lucrându-se cu foarte mare liniște și nici un cugetel nu se atinge de minte, ci numai cuvintele rugăciunii se lucrează cu dulceață în inimă. Dar această sfântă lucrare a minții vine, precum s-a zis mai sus, încă de la început, dar numai odată cu lucrarea sfintelor porunci și a tuturor faptelor. Ei îi ajută însă mult și străinătatea.

Întrebare: *Cum și în ce chip este străinătatea aceea?*

Răspuns: Străinătatea este așa: că oriunde se va afla lucrătorul (poruncilor), fie la liniște, sau între prieteni, sau în orice loc va avea viețuirea, să se aibă pe sine ca un nemernic (străin) și mai micul tuturor. Căci zice Sfântul Calist Patriarhul că, mai mult decât în toate înțelesurile, dator este să fie (cel ce se liniștește) râvnitor în a înțelege cele duhovnicești. E dator, mai ales la început, ca luarea-aminte a minții lui să nu fie, în ceasul rugăciunii, nici la jumătatea inimii, nici în josul ei, ci să păzească mintea deasupra inimii.

Aceste dumnezeiești cuvinte ce sunt adunate din sfintele scrieri s-au scris în grai simplu și cu simplitate, ca să fie lesne de înțeles și pruncilor celor mici. Pentru că multe sunt noianurile învățaturii dumnezeiești, dar cu anevoie de înțeles de prunci, adică de începători. Pentru că noii începători sunt ca pruncii cei mici care, în micile și slabele lor mânușițe, în loc de pește primesc șarpe, și în loc de pâine, cărbuni de foc, neștiind ce fac. Cu adevărat, nou-începătorii sunt asemenea pruncilor celor mici, și cu atât mai vârtos cei ce nu iau aminte la sfintele scrieri și nu au nici sfătuire duhovnicească. Acest fel de lucrători, în loc de cele bune, primesc cele rele, și în loc de dar, înșelăciune. Ba se și bucură, neștiind ce fac și socotind că primesc dar. De aceea, această sfântă lucrare a minții are nevoie de multă sfătuire duhovnicească și de citirea cu multă luare-aminte a sfintelor scrieri, nu de agoniselile și lucrurile vremelnice, ca să nu ne înșelăm. Pentru că vrăjmașul nu încetează a se sârgui să ne înșele nu numai pe noi, începătorii, sau pe cei de la mijloc, ci și pe cei desăvârșiți. Căci stăpânitorul lumii acesteia caută nu

numai pe unul sau pe doi să-i piardă, ci se sânguiește, răcnind ca un leu, să înghită pe toată lumea.

Dar, precum s-a zis mai sus, smerenia, ascultarea și mărturisirea dreaptă sfărâmă toate înșelăciunile și mrejele vrăjmașului. Mai ales o face aceasta smerenia, după cuvântul sfinților îngeri, pe care l-au zis către Sfântul Grigorie, ucenicul Sfântului Vasile cel Nou, atunci când a fost răpit întru vedenie până la sfânta cetate a Ierusalimului de Sus. Acolo, Sfântul Grigorie a văzut cum, după soboare de drepti ce au venit și s-au rânduie în sfânta cetate, a mai venit și un sobor mare de mireni, și s-a rânduie și acesta în sfânta cetate. După acesta, mai veni și un soboraș mic de călugări, și se rânduie în muncile cele veșnice. Iar Sfântul Grigorie, fiindu-i cam rușine pentru cinul călugăresc ce se numește neam sfânt, căutând către sfinții îngeri ce-l purtau – că erau doi: unul îl ducea de o subsuoară, și celălalt de cealaltă –, a zis lor: „Ce poate fi lucrul acesta, domnii mei, că soborul cel mare de mireni se rânduie în sfânta cetate, iar soborașul acesta mic de călugări se rânduie în muncile veșnice?” Atunci răspunseră sfinții îngeri zicând: „Fiule, la vremea aceea de apoi, tot neamul călugăresc și duhovnicesc se va porni spre pierzare”. Și iarăși a îndrăznit Sfântul Grigorie a-i întreba pe sfinții îngeri, zicând: „Dacă-i așa, domnii mei, apoi cine se va mântui?” I-au răspuns sfinții îngeri: „Cel ce va iubi sărăcia de bunăvoia sa, și goana, și smerenia, acela se va mântui”.

Deci, iubitorilor de Hristos, să ne sânguim și noi a iubi smerenia și sărăcia cea de bunăvoie și a fi goniți. Că și Domnul nostru Iisus Hristos, când S-a pogorât pe pământ și cu oamenii a petrecut din dragostea pentru noi, multă smerenie a arătat, și sărăcie de

bunăvoie a primit, și, de cei cu arme și cu puști fiind gonit, nu S-a tăinuit, și bătași și scuipări a primit, și cu moarte de ocară pe cruce a fost răstignit și omorât și, prin vărsarea sfântului și scumpului Său Sânge și prin slăvita Lui înviere cea de a treia zi a dăruit înviere și bucurie la toată lumea. Deci, dacă Domnul, Izbăvitorul și Mântuitorul nostru a primit a pătimi toate acestea de voia Sa și din blestemul strămoșului Adam, cel prin călcarea poruncii, a binevoit a ne mântui, apoi cu cât mai vărtos ni se cuvine nouă, păcătoșilor, a ne smeri și toate durerile și scârbele aici, în veacul acesta, a le primi și a le pătimi pentru dragostea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Celui preadulce și de oameni iubitor. Făcând așa, ne vom izbăvi de pierzarea aceea de care au spus sfinții îngeri și de muncile veșnice și ne vom învrednici de Împărăția cerului. Iar aceasta să o facem știind că toate cele de aici sunt schimbăcioase și nestatornice, și viața noastră puțină este, iar zilele noastre degrabă trec, ca umbra norului înaintea soarelui și ca floarea câmpului. Deci, văzându-le noi pe acestea că toate cu adevărat așa sunt, cu multă zdrobire dintru adâncul inimii să rugăm pe Milostivul Dumnezeu să ne dea umilință și vreme de pocăință. Că acum este vremea pocăinței, acum este vremea a lucra poruncile, acum este vremea a ne smeri, acum este vremea plângerii. Deci să plângem acum, ca să nu plângem atuncea, adică acolo unde nu folosesc plângerea sau lacrimile. Căci însăși gura Domnului grăiește zicând: „Fericiți sunteți cei ce plângeți acum, că veți râde”. Dar nu numai cu dumnezeiasca Sa gură ne-a învățat, ci și cu lucrul ne-a arătat, că treizeci și trei de ani pe pământ a petrecut și cu oamenii a viețuit și niciodată nimenea dintre oameni

râzând nu L-a văzut, dar plângând, de multe ori. Și pentru ce plângea Mielușelul lui Dumnezeu, Cel ce este din ființă fără de păcat și pentru noi S-a făcut om fără de păcat? Căci plângea iubitorul de oameni! Și pentru ce plângea, fără de păcat fiind? Numai și numai pentru noi, păcătoșii, arătându-ne cu lucrul că se cuvine a ne smeri și a plânge pentru păcatele noastre și a dori lumea de acolo. Căci aici, pe pământ, străini ne aflăm.

Deci să ne silim cu sânguință și să ieșim din pământul străin și să mergem la patria noastră cu cernicie și cu smerenie și cu cinstire de Dumnezeu. Adică să-L cinstim pe Dumnezeu prin lucrarea sfintelor Lui porunci, ca să fim și noi următori dumnezeieștilor Părinți celor de demult care, prin lucrarea sfintelor și de viață dătătoarelor Lui porunci, ziua și noaptea, cu smerenie și cu multă dragoste, au slujit Domnului și au călătorit pe calea cea strâmtă. Căci însăși gura Domnului a zis că „strâmtă este calea care duce la Împărăția cerească și largă este cea care duce la pierzare” (*Matei 7, 13-14*). Cu adevărat, largă este calea care duce la pierzare, dar numai până duce la pierzare este largă, căci, după ce a intrat acolo, vai și iar vai! Cine va putea să spună strâmtorarea și plângerea și scrâșnirea dinților care sunt acolo? De aceea, tot credinciosul și creștinul cel pravoslavnic auzind de aceste înfricoșate munci, nu este cu putință a nu se umili și a nu plânge cu multă zdrobire dintru adâncul inimii.

Asemenea și calea cea strâmtă este strâmtă până ce duce la Împărăție. Căci, după ce s-a învrednicit cineva a intra acolo, cine ar putea spune desfătarea și mângâierea care sunt acolo și bucuria cea neasemănată și nepricepută de mintea omenească a

celor ce s-au învrednicit a vedea frumusețea îngerilor celor străluciți și luminați și mirosul florilor raiului, celor cu duhovnicească mireasmă?

Fie ca prin rugăciunile sfinților îngeri și ale tuturor celor plăcuți lui Dumnezeu să fim și noi, păcătoșii, ocrotiți și feriți de mrejele și cursele vrăjmașilor. Iar cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și Preasfintei Stăpânei noastre Fecioara Maria, să ne învrednicim de mila Fiului său, a Domnului nostru Iisus Hristos, Cuvântul Tatălui, Căruia se cuvin slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Preasfântul și Bunul și de viață făcătorul Duhul Său, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Să mai facem puțină descoperire despre norodul care nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței, ci a umblat rătăcind în locuri neumblate, și nu pe cale. Acesta calea cetății de locuit n-a aflat, și se sfârșeau sufletele lor într-înșii, flămânzind și însetând. Căci norodul acela nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței, măcar că Dumnezeu l-a trecut cu minuni Marea Roșie prin toiagul lui Moise și l-a dus în pustie, izbăvindul de robia lui Faraon. El nu numai că nu s-a învrednicit a intra în pământul făgăduinței, ci nici a-l vedea pe el nu s-au învrednicit, ci le-au rămas oasele lor în pustie, după cuvântul Domnului, Care a zis: „M-am jurat întru mânia Mea: Nu vor intra întru odihna Mea, pentru necredința și învârtoșarea inimii lor” (*Psalms* 94, 12).

Numai doi din norodul acela s-au învrednicit a intra în pământul făgăduinței, adică Isus al lui Navi și Halev, fiul lui Aaron. Aceștia au băgat poporul în pământul pe care l-a dat Dumnezeu lor, adică norodului ce sporise după ce a intrat în pustie, că erau patruzeci de mii cu numărul celor sporiți.

„Și a grăit Dumnezeu lui Moise, zicând: «la toiagul tău și adună adunarea, tu și Aaron, fratele tău, și grăiți lângă piatră înaintea lor, și va da piatra apele sale; și veți scoate apă din piatră și veți adăpa adunarea și dobitoacele lor». Și a luat Moise toiagul dinaintea Domnului” (*Numerii* 20, 7-9). Însă patruzeci de mii au fost numai dintr-un neam, iar din toate neamurile au fost șase sute de mii cu cei sporți ai lor. „Deci au adunat Moise și Aaron, fratele său, poporul înaintea pietrei, și a zis către ei: «Ascultați-mă, voi, cei neascultători! Au doară din piatră voi scoate vouă apă?». Și ridicând Moise mâna sa, a lovit piatra cu toiagul său de trei ori, și a ieșit apă multă și au băut adunarea și dobitoacele lor. Și a zis Dumnezeu către Moise și către Aaron, fratele său: «Pentru că nu ați crezut și pentru că prin necredința voastră nu M-ați cinstit, adică nu ați voit să Mă sfințiți înaintea fiilor lui Israel, nu veți băga voi adunarea în pământul pe care Eu l-am dat lor».” Și norodul acesta a fost povățuit, cu ajutorul și cu bunăvoința lui Dumnezeu, de Isus al lui Navi și de Halev, în pământul făgăduinței.

Iar după ce le-a dat Dumnezeu în stăpânire cetatea, a poruncit lui Isus al lui Navi ca pe toți cei ce locuiau în cetate să-i taie cu sabia. Și s-a împlinit porunca Domnului, că pe toți, de la mic la mare, i-a tăiat cu sabia. Iar pe împăratul cetății, adică pe stăpânitorul pământului aceluia, a poruncit Dumnezeu să-l spânzure pe lemn. Și s-a împlinit porunca cu lucrul, că l-au spânzurat pe un lemn. Iar pe Isus al lui Navi, pentru credința și curăția inimii lui, l-a proslăvit Dumnezeu a fi stăpânitorul cetății și a tot pământul acela.

Iar acestea nu s-au scris pentru altceva, ci numai și numai pentru aceasta, ca să înțelegem și să vedem

luminos cât iubește și întărește și învrednicește Dumnezeu pe cei ce iubesc poruncile Lui și le lucrează pe ele. Și, iarăși, cât urăște și pedepsește Dumnezeu pe cei necredincioși și nesupuși poruncilor Lui. Căci, pentru nelucrarea poruncilor, pedepsire și pogorâre în iad se face, precum s-a făcut și pentru acest împărat al cetății din pământul făgăduinței, pe care Dumnezeu l-a pedepsit prin Isus al lui Navi.

Așa și în vremea de acum, pe cei necredincioși și nesupuși poruncilor lui Dumnezeu, chiar dacă li se fac, poate, toate deplin și după voia lor mănâncă și beau, îl așteaptă pedeapsa lui Dumnezeu și pogorârea la iad, precum de demult, în ziua ispitirii, ispititorii lui Dumnezeu mâncau și beau, dar, pe când mâncarea se afla încă în gura lor, s-a suit mânia lui Dumnezeu peste ei și a ucis pe cei mai mulți ai lor. Iar pe cei ce iubesc poruncile lui Dumnezeu și le lucrează îi așteaptă suirea la Ierusalimul cel de Sus și mângâierea cea necuprinsă de mintea omenească.

Fericit este călugărul care a murit lumii acesteia, că viu este lumii celei de acolo. Iar călugărul care încă n-a murit lumii acesteia mort este lumii celei de acolo și viu muncilor celor veșnice, unde nu este răsuflare sau alinare de mulțimea durerilor celor de acolo. Călugărul este cel ce de toate s-a despărțit și cu toate s-a împreunat, adică s-a despărțit de cele vremelnice și s-a împreunat cu cele veșnice.

Fericiți sunt tinerii călugărași care din pruncie s-au afierosit pe ei a fi ostași ai Împăratului Hristos. Fericiți cei ce au păzit întreaga feciorie, că aceia sunt pânga bine primită a Mielului lui Dumnezeu, și ei sunt mai aproape decât toți de scaunul Dumnezeirii. Fericiți sunt și cei bătrâni, ba și cei ce au avut însoțire și au

lăsat soțiile și pe fiii lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și aceia feciorelnici vor fi și locașuri ale Preasfântului Duh, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip, prin care darul Celui Preaînalt să ne umbrească și să ne păzească de toată răutatea celui ce se numește răutate în veci.

Fericit este călugărul care s-a asemănat turturelui care și-a pierdut soția. Căci, după pierderea soției sale, de multă jale și mâhnire nu mai bea apă limpede, ci mai întâi o tulbură, și apoi o bea; nici pe ramură verde nu mai cântă, ci șade pe crenguță uscată tânguindu-se și jelind pe dorita sa soție. Călugărul care este adevărat călugăr asemenea este acestei jalnice și tânguitoare turturele, pentru că el, după ce s-a îmbrăcat cu cinstul și îngerescul chip, de-a pururi se află arzând cu inima lui și dorind cu multă jale pe Cel despre Care și Filip striga cu mare glas zicând: „Veniți și vedeți că am aflat pe Cel dorit, adică pe Mielușelul lui Dumnezeu, Mântuitorul sufletelor noastre” (*Ioan 1, 45*, după înțeles). Iar din cele vremelnice ale veacului acestuia de nimic nu se bucură, nici se mângâie, știind că toate sunt schimbăcioase și nestatornice, ci mai vârtos se mâhnește pentru păcatele sale; că omul, măcar numai o zi de ar fi pe pământ, nu este cu putință să fie fără de păcat (*Iov 14, 5*). Și niciun păcătos nu poate merge spre Cel dorit de nu-și va spăla păcatele sale prin pocăință și prin mărturisirea cea adevărată.

Iar despre milostivirea lui Dumnezeu știm că din pricina ei fugea Iona proorocul de la fața Domnului și nu voia să propovăduiască cetății Ninive pierzarea ei, căci zicea: „Doamne, știu că ești milostiv și văzând plângerea și lacrimile lor Te vei milostivi spre ei

și nu vei pierde cetatea, ci le vei ierta păcatele, și propovăduirea mea va rămâne mincinoasă" (*Iona* 4, 2). Că plângerea și lacrimile nu numai că izbăvesc de moarte pe cei ce plâng, ci și locașuri ale Preasfântului Duh îi fac pe ei, precum și pe Sfinții cei mari care cu curgerile lacrimilor nerodirea pustiuului o au lucrat și cu suspinurile cele dintru adânc au făcut-o să rodească osteneli însutite, luminând toată lumea cu strălucirea minunilor.

Al Sfântului Nil, cap. 90: „Chiar dacă ți se pare că ești cu Dumnezeu, păzește-te de dracul curviei, căci este foarte înșelător și cât se poate de pizmaș și voiește să fie mai iute ca mișcarea și trezvia minții tale, ca să o smulgă și de la Dumnezeu când stă lângă El cu evlavie și cu frică" (*Evagrie, Cuvânt despre rugăciune, 90, Filoc. rom., I, p. 110*).

Tot al aceluiași, cap. 91: „Dacă te îngrijești de rugăciunea cea curată, pregătește-te împotriva năvălirii dracilor și rabdă cu bărbăție bătăile lor. Căci ca fiarele sălbatice vor năvăli asupra ta și tot trupul îl vor răni" (*Evagrie, Cuvânt despre rugăciune, 90, Filoc. rom., I, p. 110*).

Iar cei puțin credincioși se înfricoșează auzind de venirea viclenilor draci și de rănilile cele de la ei, dar stau la îndoială dacă trebuie să se îndeletnicească cu rugăciunea. Dar cei bine-credincioși nu numai că nu stau la îndoială și nu se înfricoșează de năvălirile și rănilile viclenilor draci, ci cu și mai mare bucurie se întrarmează asupra lor, îndeletnicindu-se cu rugăciunea curată, și toate taberele lor le pun pe goană și le alungă cu puterea lui Hristos, Domnul și Mântuitorul cel preamilostiv. Iar călugărul, prin rugăciunea cea curată, deopotrivă cu îngerii se face.

Rugăciunea cea curată este căldura inimii, iar de va fi adevărată și neînșelătoare căldura inimii, semnul neînșelăciunii acesta este: că toată mintea o adună acolo unde este căldura, adică întru adâncul inimii. Dar de va fi adusă în inimă căldura de viclenii draci, mintea nu este lucrătoare, adică nu se adună în inimă, ci e purtată ca o oarbă pretutindeni, prin toate nimicurile. Să înțeleagă deci fiecare că acesta este semnul înșelăciunii, că mintea este nelucrătoare.

Iar acestea nu s-au scris spre descurajarea celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunea inimii (inimelnică), ci s-au scris spre deprinderea și folosul lor, adică pentru a se sili să-și facă și mintea lucrătoare, ca să o adune acolo unde este căldura, adică întru adâncul inimii.

Dreptul care are și înțelepciune este asemenea lui Dumnezeu. Și semnul înțelepciunii acesta este: că înțeleptul este sfetnic bun tuturor. Înțeleptul nu grăiește niciodată cu asprime, nici nu se iuțește, ci toate cuvintele lui sunt line și cu bună primire și veselesc inima celor ce le aud pe ele. Înțeleptul, chiar de va fi în treaptă (înaltă), nu se trufește, nici nu se mândrește, ci și mai mult se smerește, urmând Mielușelului lui Dumnezeu, Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, silindu-se a împlini poruncile Lui. Dreptul cel înțelept, chiar de se va afla în treapta de judecător, nu crede îndată cele ce i se spun, nici nu hotărăște cu grabă pedeapsa celor pârâți, nici grăbire nu rânduiește la pedeapsă, ci mai întâi cu mare înțelepciune și cu bună luare-aminte cercetează, ca luminos, adică cu bună adevărire, să afle pricina și, după ce a aflat-o pe ea, cu bună rânduială pune la cale judecata, păzind cuvintele Domnului, Care a zis: „Cu ce judecată veți judeca, cu aceea veți fi și voi judecați, și cu ce măsură veți

măsura, cu aceea și vouă vi se va măsura" (*Matei 7, 1-2*); asemenea, păzind și cuvintele Apostolului, care zice: „De a căzut cineva în greșeală, voi, cei duhovnicești, îndreptați pe unul ca acesta cu duhul blândeții" (*Galateni 6, 1*). Și așa, înțeleptul care se află în treaptă de stăpânire toate lucrurile sale le face cu bună socotință și cu mare înțelepciune, silindu-se și sârguindu-se a se face plăcut Stăpânului a toată zidirea, adică Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Dreptul nu se teme de ceea ce aude rău (de sine) și nu se tulbură, nici se scârbește de orice i se va grăi împotriva, ci zice: de s-ar ridica împotriva mea tabără, nu se va înfricoșa inima mea; de s-ar scula asupra mea război, întru aceasta eu nădăjduiesc: „Una am cerut de la Domnul, aceasta voi căuta, ca să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele". Zis-a preafericitul Petru Damaschin: Ce i se cuvine a face celui ce este biruit de orice fel de patimă? Se cuvine unuia ca acesta cu mare sârguință a se împotrivi ei, dacă voiește să scape de muncile cele veșnice și de mânia focului celui nestins și să se învrednicească de mila lui Dumnezeu. Să vorbim, de pildă, despre patima curviei. Dacă cineva este ispitit de oarecare față (persoană), se cuvine unuia ca acesta a se depărta cu totul de acea față, de vorbirea cu ea, de petrecerea cu ea, de atingerea hainelor, ba și de mirosul ei. Că în toate acestea, de nu se va păzi cineva, săvârșește patima și preacurvia sa și se face locaș al dracilor. Iar acest lucru este jalnic și vrednic de nemângâiată plângere, pentru întunecarea minții ce-o aduce unora ca aceștia, că nu-și aduc aminte de gândul ce l-au cugetat atunci când au ieșit din lumea cea deșartă și au pornit în această călătorie duhovnicească și viețuire îngerească, că nu-și aduc

aminte de osârdia ce-o aveau când au intrat pe poarta mănăstirii în vremea venirii lor în ea, că nu-și aduc aminte de făgăduința aceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip. Căci unii dintre cei ce sunt biruiți de acea patimă sunt și acum aici de față și aud prea bine de înfricoșatele acele munci. Iar pentru cei ce se pocăiesc nu numai că toate cetele cerești se bucură, ci încă și Domnul îi așteaptă cu brațele deschise, primindu-i și îmbrățișându-i. Dar pe cei ce petrec cu nebăgare de seamă și nu se pocăiesc îi așteaptă pogorârea în prăpăstiile iadului și viermii cei neadormiți.

Zis-a preafericitul patriarh Sfântul Ioan Gură de Aur: „Omul care va greși și va păcătui înaintea lui Dumnezeu, iar mai pe urmă, căindu-se și îngrețoșându-se de păcatele sale, le va părăsi și va înceta de a mai păcătui înaintea lui Dumnezeu, și va începe a se pocăi cu multă înfricoșare, și cu foame, și cu sete, și cu plângere, și cu vărsarea lacrimilor de toate zilele, veștejindu-și trupul său și uscându-și oasele sale, unul ca acesta nimic nu se va folosi de ostenele sale până când nu-și va spune și nu-și va mărturisi toate păcatele sale duhovnicescului său părinte, ca să ia de la dânsul dezlegare și iertare de păcatele sale. Pentru că acestuia i s-a dat putere a lega și a dezlega și a ierta păcatele oamenilor, precum zice și Domnul: „Întâi spune-ți și-ți mărturisește tu toate păcatele tale, și apoi vei lua îndreptare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor tale”.

Dar cel ce se numește răutate străveche, vrăjmașul nostru diavolul, știind că prin spunerea și mărturisirea păcatelor la părintele său duhovnicesc ia omul dezlegare și iertare și ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale, foarte se silește și se nevoiește ca să

smintească și să orbească, și nicidecum să nu lase pe om, nici măcar cu gândul să gândească la mărturisire. De aceea, mulți au ieșit din această lume amăgitoare fără mărturisire și fără dezlegarea și iertarea lor, pentru cele ce au păcătuیت întru petrecerea vieții acesteia vremelnice. Iar acesta este un lucru prea înfricoșat, foarte jalnic și vrednic de nemângâiată plângere. Căci din pricina acestei despărțiri fără rânduială și cu durere de lumea aceasta, nu-și câștigă nici cât de puțină ușurare de sarcina cea grea a păcatelor sale.

Iar pe cei ce mărturisesc cu adevărat, și se pocăiesc cu multă osârdie, și canonul ce li s-a dat de părintele lor duhovnicesc îl păzesc bine, în vremea plecării lor din lumea aceasta amăgitoare, adică la darea sufletului, îngerii îi întâmpină făcându-le mângâiere și preaslăvită cinste, primindu-i cu multă dragoste și bucurându-se și veselindu-se de ei ca de niște doriți prieteni ai lor, și cu multă dragoste călătorind împreună cu ei la Ierusalimul cel de Sus. Cu ale căror rugăciuni fie să ne învrednicim și noi, păcătoșii, de acea prea slăvită fericire și sfântă mângâiere. Amin.

Fericite sunt tinerele călugărițe, care din pruncie s-au afierosit pe ele a fi mirese ale Împăratului Hristos. Fericite sunt cele ce în toate zilele și în toate ceasurile își împodobesc și-și înfrumusețează fețele lor spălându-le cu lacrimile ochilor lor, jelind și dorind pe Mirele lor Cel ceresc. Fericite sunt și cele bătrâne, sau și cele ce au avut însoțire și au lăsat pe fiii lor și pe soții lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și ele vor fi fecioare și mirese ale lui Hristos, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cinstului și îngerescului chip. Fie ca darul Lui preainalt să le umbrească și să le păzească de toată răutatea celui ce se numește răutatea cea veche!

CUPRINS

Cuvânt înainte,	
de P.F. Părinte Patriarh Daniel	5

CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

Introducere	11
Metoda și regula foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuițată, cu ajutorul lui Dumnezeu, de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuieste liniștirea celor ce se străduiesc cu ea cu dreaptă judecată	27

CALIST PATRIARHUL

Capete despre rugăciune	267
Capete care au lipsit	274

CALIST ANGELICUDE

Introducere	433
Meșteșugul liniștirii	436
Culegere din Sfinții Părinți:	
Despre rugăciune și luare-aminte	448

CALIST CATAFYGIOTUL

Introducere	457
Cele ce s-au păstrat din capetele preaînalte și de dreaptă judecată (silogistice) despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă	462

SIMEON NOUL TEOLOG

Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni.....	611
--	-----

TEOFAN

Din viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Cavescolivitul	627
--	-----

NICODIM AGHIORITUL

Din viața Sfântului Grigorie, Arhiepiscopul Salonicului, făcătorul de minuni	635
---	-----

DIN ISTORIA ISIHASMULUI ÎN ORTODOXIA ROMÂNĂ

Isihaștii sau sihaștrii și Rugăciunea lui Iisus în tradiția Ortodoxiei românești	645
Vasile de la Poiana Mărului: Cuvânt înainte sau Călăuză	682
Din sfaturile starețului Gheorghe de la Cernica....	700
Tipicul sfintei rugăciuni cea cu mintea, precum de la Părintele Iosif s-a primit	703
Rânduiala cea bună a vieții de sine	706
Alăută duhovnicească și trâmbiță cerească.....	714
Cuvinte adunate din sfintele scrieri	719

Redactare: Gabriela SĂNDULESCU,
Anișoara BERBECE
Tehnoredactare computerizată: Daniela PASCU
Format 16/61x86. Coli de tipar 47.

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

Intrarea Miron Cristea nr. 6, 040162, București
Telefon: 021 335 21 29; Fax: 021 335 21 10;
e-mail: magazin@editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro
tipografia@patriarhia.ro
web: www.editurapatriarhiei.ro

